

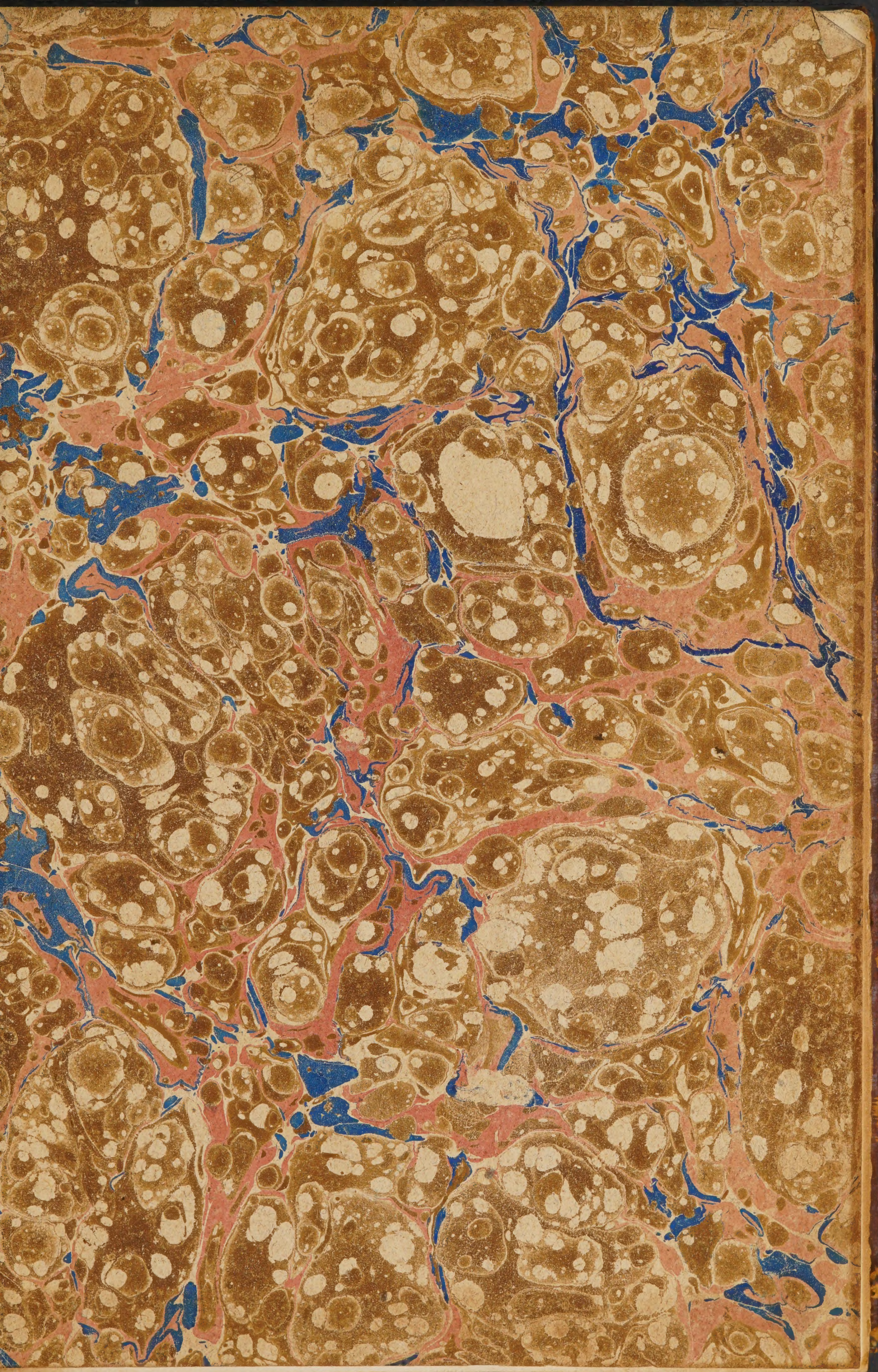
LA ORFANETA

MANARGUES

LA ORFANETA DE MENARGUES

ó

CATALUNYA AGONISANT.

E. PLANAS L.
PUIGGARI D.
Lit. Vazquez.

LA ORFANETA DE MENARGUES

ó

CATALUNYA AGONISANT

NOVELA HISTÓRICA

ESCRITA PER

Antoni de Bofarull, y Brocá

DEDICADA

ALS INFANTS ORFENS

DEL PRINCIPAT DE CATALUNYA.

MADRID:
LLIBRERIA ESPANYOLA,
Carrer de Relators, 14.

BARCELONA:
LLIBRERIA DEL PLUS ULTRA,
Rambla del Centro, n.º 15.

1862.

Barcelona.—En la estampa de Lluis Tasso, carrer del Arch del Teatro, carreró entre'ls números 21 y 23.—1862.

ALS INFANTS ORFENS

DEL

PRINCIPAT DE CATALUNYA.

A vosaltres dedico aquesta obra, tendres poncellas abandonadas en l' erm y assotadas pel mal vent de la desgracia ans que poguesseu donar aroma, salvadas sols per la caritat que 'l cel envia.

Motiu de agrahiment tinch de fervos aquest obsequi, quant una de vosaltres es la que m' ha inspirat la principal figura de mon treball, y motiu de satisfacció, quant en ma oferta ni puch adularvos ni gosarme en recompensas.

Acceptau, donchs, mon desitj que es de consol, pus si algun dia llegiu ma obra, veuréu per ella, que no per estar abandonat en lo mòn, ha de pérdrer la esperansa de recompensa 'l desgraciat que viu sempre ab honra, y que 'l ser á qui falta la dolsa memoria de una mare, sent honrat, pót trobar facilment en una altre, la patria, la justa recompensa de son ben obrar.

Aixis vos ho desitja vostre amich,

A. B.

PRÓLECH.

Molts anys fa que sento amor per las cosas de Catalunya, en termes que aquesta passió es, sens duble, la mes antiga, la mes constant y la mes creixent que alimenta mon cor.

La casualitat y la sort, favorint aquest mateix amor, me portaren á treballar com empleat en lo gran depósit diplomátich de nostra Historia, á ser oficial del arxiu general de la Corona de Aragó, establert de alguns anys á aquesta part en l'edifici que ans s'anomenava *quarto nou del antich palau major*, y que, desprès de la guerra de successió, serví de monastir á las monjas de Santa Clara, que ans estigueren en lo lloch ahont se fabricá la Ciutadela.

Cada volta que entrava jo per la porta principal de aquest edifici del renaixement, última gala ab que s'adorná un personatge vell, pus la obra moderna quedá y l'antich palau gótich desaparegué, alsant involuntariament los ulls, descubria, entre las finestras baixas de son frontispici, una gran pedra, ab unas inicials pintadas demunt y cert adorno en sos estrems, que sembla posada allí de intent pera que'l passatger, notant la falta de simetria, se fixe en lo significat que tal estranyesa pót tenir: sobre tal pedra, que, segons diu la Historia, habia servit de cabalgador en l'antich palau dels reys, hi havia predicat en son temps l'apóstol valenciá San Vicens Ferrer.

Mes, derrera de la mateixa paret que aguanta la pedra, á pochs pams de aquesta en la part superior é interior del edifici, que es ahont se guardan los documents pertanyents á nostres reys, mos ulls se fixavan també, cada volta de entrar en la sala del arxiu, en dos voluminosos processos que's troban de costat, y devant dels quals tot cor sensible no pót menos de exhalar un sospir de tristesa.

Estranya coincidencia que no sembla filla de la casualitat! La pedra recorda á un dels jutges mes influyents que, en lo compromís de Casp, declararen incapás de ser rey de Aragó al que hi tenia mes dret: los processos recordan al desheretat, al reo, al rebelde, al Comte de Urgell.

Si aquests dos processos poden haver sigut fonts de la Historia en lo tocant á aquells fets, si la Historia no ment, si lo que aquesta calla no s'ha de considerar com á part de ella, res trobará de estrany lo contemplador quant passe per devant de tals objectes, suposat que'l fet que ells simbolisan es cosa resolta en la Historia, y no es mes que una de las tantas justicias que ella nos conta.

Pero jo tinch de confesar que no sempre 'm satisfeya tal pensament. Lo sospir del cor sensible, que sento exhalar ab mes vivesa quant mes passan los anys, per las personas coneixedoras que visitan aquell lloch; lo renom de *desditxat* que la mateixa Historia dòna, com per compassió, al últim comte de Urgell, y la esperiencia, que m'ha ensenyat á conéixer de la manera que han acostumat á parlar los que han escrit de aquells que han tingut lo principal poder en son temps, m'infundiren mes de una volta 'l dubte, de que la astucia podia haverse confós ab la justicia, y de que'l renom de *desditxat* significava tal volta moltas altres cosas que la Historia calla.

¿Quí millor, donchs, m'ho podia aclarar que'l mateix abundant conjunt de testimonis verdaders que rodejan á aquells dos objectes de dubtós recort pera mí? Los richs y numerosos documents en que abunda l'antich arxiu Reyal, tocant á la confusa época del papa Benet XIII y de sos contemporáneos, tingueren pera mi una certa virtut atractiva, arribantme á semblar, que'm bastava'l desitj de buscar aclaracions, pera que'm vinguessen á las mans, apareixent devant de mos ulls de cada volta mes clara la veritat, convencentme de que'l celebrat Compromís, lluny de ser un testimoni de abnegació y del amor á la pau per part de Catalunya, era sols una intriga diplomática, y lo primer camí per ahont aquella y tota la Corona de Aragó arribaren á pérdrer, si no sa independencia, sa preponderancia.

La figura, donchs, de la víctima se'm aná presentant mes poética quant mes verdaderament histórica la anava vehent, y veus aquí'l motiu de presentarla á ella y á tots los accidents que la rodejan de una manera també poética, pus ja fará la Historia, apartada de influencias, á son degut temps, la vindicació que correspon. Com mon objecte es sols promóurer la afició entre los que no llegeixen historias, presentant una novela ja faig prou per ara.

Peró devent ser histórica la novela, no'm bastavan figuras y fets, pus quants objectes se relacionavan ab ells havian de oferir la propietat corresponent al temps en que'ls personatges vivian y en que'ls fets tingueren lloch; mes si pera aclarar la veritat de aquests me serviren los documents del arxiu Reyal, ¿quant mes no havian de servirme pera pintar una época, sempre mes general que'l simple fet? Tal ha sigut ma sort en aquesta part, que fins crech semblarán imitació ó invenció al lector certs quadros y descripcions, corresponents purament á nostras antigas costums y á la terra catalana, de manera que, á tenir bon éxit aquesta obra, voldria certament ser criticat, com ho fou Chateaubriand en sos Mártirs, pera justificar ab las oportunas notas, com ell feu, al cap de vall, la veritat histórica ó arqueológica de las noticias que dono.

Al sentir la inspiració que m' infundia tan útil descubriment, considerant lo gran número de injusticias y desastres produhits de la injusticia de Casp, y lo desfigurament de la Historia, m'ocorria, casi sens pensar, aquesta pregunta: «¿A qué ve, després de tants sigles, en los anys que corren, aquest renaixement y entusiasta afició que's nota en Catalunya pera fer revíurer lo bo del passat, pera tornar una part de fisonomia á aquella nacionalitat catalana que s'havia cregut morta? Alguna cosa significa aquest nou bulliment de sanch.» Aquesta consideració fou la que'm doná'l tema sobre'l qual havia de fundar jo la principal mira de mon treball. «Lo nou moviment, diguí entre mi, es la recompensa que'l pais ha de dar als que'n meresqueren y no'n tingueren, es lo pedestal nou ahont s'ha de tornar á atxecar la estatua que la injusticia, la desgracia ó la dessidia havian tirat per terra. Cert es, donchs, que per mes que vingan contratemps y passen anys, lo bo tè recompensa y'l dolent queda escarnit.»

Aquestas últimas paraulas sòn mon tema, sobre'l qual he desarrollat lo fet y he colocat las figuras, y al empéndrer mon treball, ho he fet ab mes fe, per quant considero que son significat es igual al que esplica la llágrima del visitador quant mira'l procés del *desditxat*, igual al esfors del patriotisme, mes que del geni, en colocar las estatuas de passats héroes en certs punts de la ciutat, igual al deliri que nostres escultors y pintors manifestan en reproduhir fets y personatges de la Historia catalana pera tots sos treballs de geni, igual, per fi, á la inclinació que nostres poetas van manifestant pera glorificar, en sas composicions, nostras olvidadas hassanyas, y pera cantar en la llengua patria, desde que'l renaixement dels Jochs florals los ha obert un vast y propi camp per ahont espayarse.

Ab tal esfors molt se reparará, y quí sab si de entre las ruinas de nostres antichs monuments, que cada dia van desapareixent mes depressa, brotará un nou esperit que fassa víurer al menos los recorts. En pochs anys han desaparegut tres temples gótichs; s' ha tallat casi per mitj la fatxada civil gótica de la casa de la ciutat; olvidat l' orígen de nostra antiga Universitat ó Estudi, per haverla transformat Felip V en quartel, los barcelonins han vist, sense respecte, com desaparexia del estrem de la Rambla; lo palau de la Comtesa s'ha transformat en carrers y en casas de llogaters; lo *publicæ venustati* de la magnífica casa dels Grallas ha deixat de contribuir al embelliment de la ciutat; en va buscará 'l foraster cap sombra del Palau major entre las botigas de obra cuyta y forns de pastas que hi ha derrera y devant de la Inquisició; los trossos de muralla romana y de sas robustas torres van cahent cada any com á castells de cartas, y lo poch que quedava de la cort del veguer ha sigut arrancat aquest any fins de la terra que ho aguantava! De manera que tot lo vell fuig y no'ns queda mes que una fisonomia, peró fisonomia que no es propia, que no presenta cap senyal pera distingirla, y que, ádhuc quant sia vella, será sempre nova pera la ciutat histórica.

Ja, donchs, que aquesta desapareix precisament quant l'esperit históricb aguayta, no será mal contribuhir, encara que de una manera indirecta, á que aquest prenga forsa, y 'l lector podrá disimularme la part de invenció

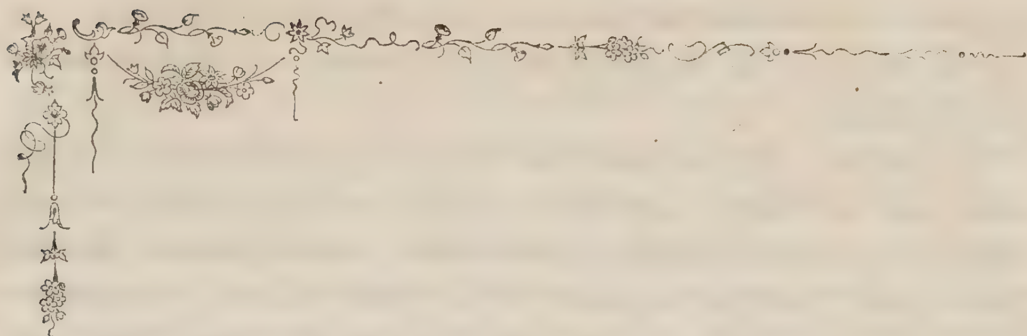
de mon treball, en gracia de la importancia dels fets reals que en ell li presentaré y de las costums que en lo mateix veurá descritas, pus verdaders serán uns y altres, sens que cap género de passió m' obligue á desfigurarlos.

Faltan quatre paraulas sobre'l llenguatge de ma novela. Lo catalá, com á llengua que ha tingut sa importancia en una época anterior á la regularisació y verdadera fixació ortográfica dels idiomas, desde que deixá de ser oficial, ha sigut escrit de moltas maneras, adoptant cada autor ó editor lo sistema que millor li ha paregut ó ha sabut, podentse dir que en aquest sigle, y quant mes diccionaris s'han escrit, es quant mes s'ha confós. Cada autor víu aferrat á sa opinió, y no haventhi una autoritat poderosa que decidesca, no hi haurá rahó de culpar á ningú. No deixava de ser aquesta circunstancia un embrás pera mon treball, mes ja que aquest no serveix de lley en aixó, devia procurar al menos que fos un pas pera 'l cami de la reforma que mes avant s' ha de fer. A tal fi havia consultat á set personas de las mes intel-ligents sobre certs dubtes, alguns del quals no resolian ni'ls gramátichs ni'ls diccionaris, ó en que hi havia discordancia de parers, y de sas respostas comparadas, havia aplicat, contant sempre per lo major número de opinants, lo que 'm semblava mes convenient, prescindint ja desde ara del sistema de acentuació general del Quintilingüe, que havia seguit en mos *Trobadors nous*. Peró aixó no bastava ni era prou just, quant vingué 'l cas (com ja sabrá 'l lector) de nombrar los mantenedors dels Jochs florals del present any una comissió al objecte de fixar la ortografia catalana. Un y altre treball sòn los que m'han servit de guia generalment, y en lo que á la comissió no li tocava resóldrer y en lo que ni aquesta ni'ls amichs consultats m' han satisfet, he seguit lo millor sistema que m'ha paregut, y que justificaré á son temps, sistema que dech sols á ma esperiencia de molts anys en tals estudis, per lo qual m' he convensut que molts sòn los que escrihuen y parlan de la llengua catalana, y no s' han trencat gayre 'l cap pera conéixerla.

Farán los altres lo demés, que prou he fet jo per ara.

A. B.

PRIMERA PART.

LA NINA.

CAPÍTOL PRIMER.

La estrella dubtosa, la estrella clara y la estrella fosca.

Mes de tres anys feya, que la espasa de Sant Martí, olvidada y polsosa, penjaba en un clau de la celda prioral de Valldonzella.

La espasa y son amo havian tingut una mateixa sort: lo cos del rey D. Martí havia quedat en un recó de la Seu de Barcelona, y encara havian de passar quaranta set anys, pera que algú s'en recordás de enviarlo á Poblet, á dormir ab sos avis.

No havia tingut aquesta mala sort son regne: set eran los que'l volian pera sí, mes un alt personatge havia designat ab son dit al ditxós, y aquest portava la corona de Aragó en son cap.

Bè feya lo papa Benet ó 'l qui l'aconsellava: donant las coronas de una á una, s'en assegurava ell tres al plegat.

Lo poble, que admira 'ls efectes y no sól buscar las causas, lo poble inocent que créu en Dèu y créu també en lo influxo de las estrellas, cansat de fam, pestes y guerras, mirava al nou rey com favorit per una bona estrella, y al desgraciat Comte de Urgell com nascut en mal astre.

La estrella del papa Benet semblava clara, peró 'l poble se cuydaba poch de si era mala ó bona: tan avesat estava tothom á véurer anti-papas y á víurer en cisma, desde la traslació de la cort

pontifical al Cautiveri Babilónich (como deyan los de Roma parlant de Avinyó). En Roma feyan papas italians : en Avinyó los feyan francesos.

No obstant, era una cosa ben estranya que en Fransa, lo pais mes gelós de Aragó, haguessen elegit á un cardenal aragonés, y alguna seguritat hi veurian los electors, quant obravan ab tanta generositat. La forsa de ánimo de D. Pere de Luna, que aqueix era lo nom de Benet, donava esperansa á molts, pus mirant com se feyan papas nous y com apres los destituhian, se havia burlat del Concili de Pisa, y contava ja en son favor á molts prínceps, universitats y predicadors.

Peró si bè lo poble mirava ab fredor los actes del papa Benet, los dos prínceps rivals de la Corona de Aragó tenian sempre en ell fixa la vista, al mateix temps que miravan sa bona ó mala estrella.

— ¿Qué tinch de témer? deya pera sí lo rey Fernando; Catalunya m' ha regonegut y ha rebut mon jurament per tres vegadas; lo duch de Gandia m' ajúda ab trescents cavalls; las tropas de Castilla han tornat, y, unidas ab los Heredias, han detingut als inglesos en Loarre; los capitans del Comte no han pogut entrar en Lleyda, y s' han hagut de contentar ab destruhir los molins. Ben clar se véu que Dèu ajuda ma causa! Ánimo, donchs: tinch rahó, tinch dret, tinch tres arcabisbes de ma terra y 'l Papa en mon favor, tinch forsas, y á mes tinch las novas artellarias de foch, y mestres que saben ferne. La miseria no m' espanta, que tan mala es pera mi com pera 'l contrari, y mentres assegure ma protecció á la aljama de Tahust y Perpinyá., y sian amichs en Montalban los juheus y 'ls jurats, no m'han de faltar diners pera fer venir blat de Sardenya. Bon profit li fassan al Comte sos inglesos y sos gascons, que ja veurá lo que resulta de ficarse hostes á casa.

De altre manera parlava lo desgraciat Comte.

— Malehida sort! esclamava; me culpan de imprudent, perque he reclamat mos drets ja en vida del rey Martí, com si no sabés tothom que lo papa Benet volia llegitimar al nèt bort de aquell, pera que fos rey de Aragó... Sols de pensarho lo cap se' m pert! Me culpan de mal patrici perque crido als estrangers en ma ajuda, quant ma terra m' abandona, y quant, abans que jo, mon rival ha fet trepitjar la terra aragonesa per cavalls castellans, cosa may vista en temps dels reys antichs. Y no volen recordarse que dels nou electors de Casp, tres estavan á mon favor, un se fingí boig

pera no faltar á sa conciencia, y dos eran germans! Oh!... y entretant, quant mes confiava, quant Aliot m' havia portat los diners que 'l moro Alí enviava á Fernando, y estavan á punt de entrar nous gascons, lo duch de Clarencia, perque s' ha mort son pare, ha fugıt de mon costat pera ser rey de Inglaterra; mon conseller D. Anton de Luna s' ha fet odiós, per la mort del arcabisbe de Saragossa, y cada dia 'm fugen caps y soldats, y veig alsar un nou mur de pedras y de homes entorn de la ciutat!... Quí sab lo que será de mi!! — Y tancant los ulls, com pera recordar lo passat y refer son ánimo, se dava cops ab lo palmell de la ma dreta sobre del cor, bufava acalorat y repetia aquestas paraulas: — Ho dich y ho torno á dir, sí, sí: ja que no sò vassall, no vull créurer á ningú: sols creuré á ma mare com á fill, á ma mare que' m crida sempre « *O rey, ó res.*» Rey seré, ó la sanch de mos lleyals fecundará las planas del Urgell!

Així parlavan los dos prínceps, que pretenian llegir sa sort en lo cel.

Peró fra Vicens Ferrer, l' antich estudiant de Barcelona, lo doctor de Lleyda, doctor fet ja per ma del cardenal Luna quant aná de legat á Carlos VI, lo mestre del sacre palau del Luna papa, mirant á la terra, que era la que li convenia llavors conéixer, y repetint lo tema de son sermó de Casp, quant ell y Bernat de Gualbes donaren la corona al infant D. Fernando, cridava:

— Un sol pastor y un sol remat... Temeu á Dèu y obrau ab caritat y ab justicia, pus qui no obra així, tart ó aviat tindrá la paga, que fins los fills pagan á voltas los pecats dels pares.

Y fra Vicens tenia rahó: mes rahó de la que ell se creya tenir.

II.

Posta del sol al mitj del dia.

Era la nit del 1.r de novembre del any 1413.

Feya poch que en lo poble de Menargues havia sonat lo seny del lladre, seguint al soroll pausat de la campana lo batament precipitat de portas y finestras. Lo poble havia quedat fosch, y sens mes

claror que la que sortia per las escletjas de las fustas vellas ab que cada casa se guardava del vent y del fret. Una hora després, ni aquesta claror hi havia.

La lley que imposaba la campana era llavors mes filla de la costum que de la necessitat. ¿Quí hi havia de anar á robar ahont faltavan casi tots los homens, y era tal la despoblació y la miseria, que fins l'abat de Poblet y 'ls altres senyors los havian perdonat, per aquell any, los censals y demes drets que pagavan?

En un estrem de la població, á la part del Farfanya, hi havia una casa que era la última del carrer, casa que no sobrepujava á las altres, peró que' s distingia per tenir á la banda del derrera, á mes del corralet de totas, una petita exida, dominada per un estret terrat.

La porta que dit terrat tenia donava á un quarto ab alcova, única pessa de la casa ahont hi havia llit, pus en la pessa del devant sols s'hi veyan fruyts de la terra ó penjats per las bigas ó estesos pel trespol. Entre las dos pessas quedava un espay, destinat, sens dubte, al ferse la casa, pera guardar éynas y altres embrassos, mes llavors hi tenian los amos un munt estés de palla de moresch, y sobre de ella s' hi veya una borrassa, de manera que' s podia péndrer per un verdader jas.

En la hora que dich, solament dos personas hi havia en tota la casa, una dona de uns trenta dos anys, de bon aspecte, encara que un poch torrada del sol, y quals ulls negres y brillants descubrian, per son mirar fixo, certa espressió y mescla de bondad y resolució á un temps, espressió que á voltas se hauria pres per rudesa y altres per valentia inocenta; y una noyeta, nina encara, pus no havia cumplert los onze anys, copia perfeccionada de la altre dona, y dotada de totas las bellesas humanas. Á pesar de sa poca edat, era tan hermosa, que tota la comarca la coneixia, y al véurerla saltar pel terrat, doblegant son cos flexible com un arbre jove, obrint ab forsa los ulls y mossegantse lo llavi de baix, que ho tenia per vici ó per gracia, no passavan may per prop de la casa los falconers del senyor de Camporrells, que no tocassen lo corn pera ferla ríurer, ó no li donassen aucells y sobras de sa provisió.

Diversos sentiments eran los que animavan llavors á la mare y á la filla. Aquesta, plena de alegria per una novetat que no esperava, voltaba pel quarto, tot despullantse pera anarsen al llit, y tocava ab sos genolls, cada vegada que passava, los genolls de sa

mare, com volentli pagar ab aquella caricia un goig que li havia promés; mentres que la dona, impacienta y neguitosa, aparentava estar indecisa en lo que devia fer, pus sens pararse en los moviments de la noya, sols la pagava ab un somrís descuydat una volta que altre, y tan prompte mirava pensativa á la finestra, com fixava los ulls á terra, ó se' ls tapava passantse la ma pel front. Tot son aspecte revelava una pugna interior, moguda per sa resolució natural, y un dubte que la detenia, per dos fochs, per dos amors, cada un dels quals la tirava per un costat diferent.

—Ay mare, mareta, deya la petita; quant contenta estich de no dormir avuy en la cambreta fosca!

—Sí? contestava distreta la mare.

—Sí, sí! quant contenta estich de dormir ab vos. Dormirém abrassadetas, y jo tindré lo coixí de mon pare... Tot, tot pera mi, anyadia resolta y contenta. La palla de la vostra márfaga no fa soroll com la pallofa del moresch. ¿Vos recordau quant era mes petita, que sempre plorava, pensant que sentia ratas?

—Sí, sí, tornaba á dir en sa distracció la mare. Enllesteix, noya, que ja es hora tarda, y si massa enrahonasses te desvetllarias.

—Millor. Avuy ray que estarém totas dos.

Y acabantse de estirar lo cordó que li tancava 'l pit, se estirá lo jipó de corasseta que portava, deixá cáurer en terra las faldetas de burell blau, y posá lo peu sobre los genolls de la mare, pera que esta li desfés lo llas de la espardenya.

Quí la hagués vista llavors á la inocenta y hermosa nina, ficantse la una ma per entre sos estufats y partits cabells rossos, y ab la altre acostantse la camisola al pit, hauria cregut véurer un somni de un pintor, realisat ab tota la forsa de un geni!

Al véurerla aixís la mare, sentint tal volta vensut son dubte, havia tornat á sa habitual resolució. Sols li faltava en aquell moment fingir un poch pera contentar á la nina, y portar á cap la idea que la dominaba. Agafá á la petita de un plegat, y tot senyantla, acompanyála fins á la vora del llit, y ajudantla á pujar, la colocá posant sa hermosa galta sobre del coixí del pare, y abrigada que la tingué, li dona un pató en la altre galta y se la mossegá carinyosament un poquet. Donáli després dos cops suaus sobre la espatlla, mentres la petita s' arronsaba dins de sa camisa, movent lo cos de alegria, y com ferida en sech per la idea dubtosa, sens manarli com de costum que se encomanás á Dèu, la deixá, y se dirigí de nou á la

finestra, que obrí pera mirar un rato y torná á tancar resolta enseguida.

—Mare, cridá la nina; ¿qué feu? perqué no us despullau?

—Ara... Espérat... Resa entretant... Digas un pare nostre al Sant Cristo.

—Ay ay? digué la noya, trahent lo cap per entre 'ls llansols. ¿A quin Sant Cristo?

—Al de Balaguer.... sí, al de Balaguer, pera que' ns done mes sort de la que tenim.

—Y de quant ensá? Los altres dies no' m feu dir mes que 'l pare nostre pera la animeta de la avia y la oració del Ángel....

Al ohir la mare la pregunta de la noya, exhalá un sospir, com volent dir que tant pesaba la forsa de aquella admiració inocenta, com la causa de la innovació en aquella costum religiosa. Casi olvidada en aquell moment de la noya, y fixo lo sèu enteniment en la idea que la feya patir, obrí un armariet emblanquinat que hi havia en un recó del quarto, tragué de ell un civader ó sarró, y sortí á fora com en busca de algun objecte.

—Mare, mare! cridá la petita que no li havia apartat la vista; no' m deixeu sola.

—Ja vinch: tens rahó.—Y tornant á entrar, deixá lo civader sobre de la taula, y s' acostá altre vegada á la alcova, dihent pera sí:—Val mes que dorma y després ho podré fer tot ab quietut.

Peró la impaciencia no la deixava, y tot passant, torná á ficar lo bras en l' armariet, apartá una de las rajolas que hi havia desgafada á un costat, y trahent de darrera una mitja caragolada, se la guardá en la ma.

La noyeta se posá á ríurer.

—De qué rius? Digas los parenostres.

Y la noya aná dihentlos, sense deixar per això lo somrís que havia comensat, si bè era tal la forsa de la costum, que ans de acabarlos, havia fet ja tres badalls.

—Deixaume véurer la mitja dels dinerons, digué la petita, esparpillantse de nou; fa mes temps que no n' he vist cap....

La mare fou llavors la que somrigué, per conéixer que la noya, jugant alguna volta, havia arribat al recó sagrat, ahont guardava los pochs diners que li quedavan.

—No 't desvetlles, repetí la mare ab forsa y carinyo; demá, de dia, ja 'ls veurás.

—Sí? m' ho prometeu?

—Sí. Digas ara la oració del Ángel, y dorm.

—Peró acompanyaume.

Y mitj tapantse lo cap la petita y fent un nou badall, contenta de sentir prop de sa cara l' alé de sa mare, tancá los ulls, y juntas las dos comensaren á dir ab pausa y dolsura la oració que encara en est temps se resa en moltas casas de las montanyas catalanas, pera fer dormir als petits.

«En est llit me poso,
set ángels hi trobo,
tres als peus, quatre al cap,
la Verge Maria al meu costat,
que'm diu: Blanqueta, dorm y reposa,
no tingas por de cap mal cosa:
quant la mala cosa vindrá,
la Verge Maria 't despertará.
Ángel de la Guarda, dolsa companyia,
no'm desamparen may de nit ni de dia,
tant si estich sola, com en companyia:
á vos m' encoman y á la Verge Maria.
Quant me lleví,
quant me despertí,
ángel de la Guarda siau sempre ab mi!»

Las derreras paraulas ja sols las havia pronunciat la mare. La noya quedava del tot adormida, pera no despertarse fins á la matinada seguent.

Llavors la mare sortí á pleret de la alcova, torná á dirigirse á la finestra, que obrí un poch y tancá de nou, com si li bastás pera decidirse á sa dubtosa resolució, y obrint ab pausa la mitja pera no fer soroll, tragué de ella quatre sous de plata, que mirá y torná á mirar com indecisa y pensativa pera voler fer alguna repartició, ne separá dos, que anava á deixar en la mitja, se posá'l dit en la boca, sens bellugar los ulls, com ferida de un pensament nou, y tornant á tráurerne un, lo afegí als dos que tenia en la ma.

—Ba, ba! digué pera sí; quant convé, convé. De aquí á San Joan, molt será que no passe la boyra, y que de una cosa ó altre no surtian diners pera pagar lo cens.

Y tornantse á parar mes indecisa, continuá:

—Y bè! ¿Qué 'n trech de deixar un sou, si tan necessitada estaré tenintlo com no?... ¿Y pót ser que ell lo necessite... Peró nó: ja está bè: sempre es bo que quede alguna cosa á casa... y

després, que de aquí que ell torne, no m'ha de faltar de qué fer bullir la olla. Es tan poch lo que gastam jo y la noya.

Torná llavors la mitja al recó del armari, tragué de una caixa un mocador, ab la punta del qual nuá los tres sous, ficantsel després al pit, tragué una camisa de home, que deixá damunt de la taula, y sortint un moment del quarto, torná á entrar, portant un pa, una petita porció de menjar, una carabasseta de vi, y embolicantho tot dins del sarró, se'l posá resolta sota del bras, y aná pera agafar lo llum de ferro que penjaba de una canya clavada en la biga.

Sa indecisió, que semblava estar vensuda, no ho era del tot. Lo pas que anava á dar la tornava á acobardir, y un nou obstacle la feria en lo cor.

—Y si 's desperta? digué mirant á Blanqueta, que dormia; demá al dematí pót ser no hauré tornat, y si quant se desperta se troba sola... Peró tal volta pensará, com altres vegadas, que he anat á missa. Qué faré? Dèu meu, Dèu meu! esclamá mes aburrida que desesperada; Dèu del cel, apiadáuvos de mi, feu que no 'm succehesca cap desgracia ni contratemps, que jo logre mon desitj, que puga tornar, que aquest ángel vostre no 's desperte, pus sols de pensarho, ay! se 'm pert lo cap!

Y quedá per un moment ab la vista inmóvil, ab lo llum á la ma, y sens que 's resolgués á passar la porta.

Peró aquí se li renová lo sèu primer objecte que la animava, feu un esfors, y mirant, com despedintse, á Blanqueta, penjá lo llum en la part exterior de la porta, tenint cuydado de escursar lo ble pera que durás mes temps, y baixá resolta la escala.

—No hi ha mes, deya tot baixant; lo principal del arbre es lo tronch: si 'l tronch se salva, salvats sòn los fruyts. Anemhi donchs, y Dèu ajudará!

La desgraciada mare arribá á la porta forana, la obrí ab pressa, sortí al carrer, tancá de nou, y com la porta no tenint la barra quedava fluixa, la empenyé després de tancada, posá la clau sota, y tirá aquella enfora.

Son últim acte, al deixar sa casa, y son consol fou senyarse, alsar los ulls al cel, com demanant misericordia, y dir ¡Alabat sia Dèu!

Pochs minuts després, la pobre mare caminava ja sola y depressa per entremitj de arboredas, girantse de contínuo, com pera véurer si entre la vella finestra de sa casa se traslluhia la claror del llum que havia deixat.

A pochs passos mes ja no veya altre llum que la claror de las estrellas ; lo mòn era fosch per tot , y sols una foguera lluny li servia de guia pera anar mes dret cap al lloch ahont se volia dirigir.

III.

Amor de esposa. — La fugida dels gascons.

Quant hi ha una pena fonda ó un dubte que cava lo cor , totas las tempestats del mòn sòn res pera aquell que pateix. ¿ Qué hi fa la fosca , la soledat y la quietut de la nit , si ' l cor es fosch, y tè dintre de sí combat y agitació ? Los ulls estan oberts , peró miran endins , las camas se bellugan, peró no 's cansan, perque la forsa del esperit supleix la fluixedat dels nirvis.

Així avansava la desgraciada mare de Blanqueta, sens recordarse de perill, partint son pensament y son sentiment entre los dos objectes que la ocupavan, recordant lo que deixava enderrera y lo que buscava endevant, per entremitj dels arbres, y sens pararse en pedras y obstacles que la poguessen danyar en son precipitat pas. Sols una vegada que altre, com ajuda y consol en sa pena , alsava sos hermosos ulls á la estrellada volta del cel , y diriginthi un sospir, pronunciava lo nom sant de Dèu , implorant sa misericordia. Peró l' ayre de sos sospirs, mes pur que 'l de la mateixa atmósfera que ' l rebia , se confonia ab esta , y la atmósfera regraciava solament tal puresa ab nou ayre que enviava á la infelís pera respirar. Prou ho necessitava la desditxada, pus era son alé comprimit lo únich que fisicament la feya patir, després dels sufriments del cor!

Al arribar á un petit tossal ahont trencava 'l camí , y en qual estrem hi havia una grossa pedra cuberta per dos grans roures, que solia servir de descans als viatgers , quant, al fort del istiu, passavan per aquella vereda, la pensativa solitaria s' adoná, contra sa voluntat , de la distracció en que estava : pensá per primera volta en lo perill que podia córrer. A alguna distancia de ella li semblá sentir passos que anavan sent mes prop , peró tal era son dubte, que tan prest li semblava sentirlos al devant com al derrera.

—Si será aprensió? deya entre sí; ay Dèu! m' en torno... Peró nó, nó! Qué será?... qué será?

Y en aquesta indecisió, crehent mes que eran per la part de allí de ahont venia, y que pót ser així no seria tan greu son perill, esperant sortir del dubte, fugí del camí, passant pel costat de la pedra, y se escondí derrera dels tronchs dels roures.

Tant com los passos s'anavan sentint mes prop, las palpitacions del cor eran mes contínuas: la dona valenta y desembrassada havia arribat á tenir por, y fins podia dirse que casi per un moment, sols per un moment, s'havia arribat á olvidar de sa pena y dels objectes que la causavan. A tal estrem pórta l' instint de conservació, per mes que l' esperit sia gran y sensible!

Poch feya que la trista y espantada dona s' havia posat á cubert del perill que creya, quant, per la mateixa dressera, ab una agitació igual á la que ella sentia, exhalant també sospirs y ays, observá la amagada que passava una sombra, peró sombra de dona, que á pesar de ser nit, ab la celístia de las estrellas es possible descubrir á poca distancia, com era aquella, si 'l bulto que travessa es de dona ó de home, ademés de que, may los homens solen en sas penas respirar ab la fatiga é impaciencia que la dona espressa.

Mirá ab delit la pobre amagada quant li semblá que 'l bulto era ja devant de ella, y tingué que contenir fortament son alé, per haver vist que aquell se detenia precisament fit á fit de sa cara. La altre dona acabava de pararse en la pedra de descans, pera arreglar un paquet que portava enrotllat dintre de una manta, y com estavan las dos cara á cara, poch li costá á la primera regonéixer prest que aquella á qui mirava era, sens dubte, altre desgraciada com ella. Reculli la vista llavors, com pera descubrir millor lo objecte que contemplava, y... oh sorpresa!... descubrí clarament si no la fisonomia, lo contorn de una cara coneguda, de una vehina de son mateix poble. Anava á anomenarla, y tement causarli espant, discorregué, tot de un cop, lo millor medi pera prepararla, pus sospirá com ella ho acabava de fer.

—Jesus, Maria... digué la que estava prop de la pedra; qué hi ha aci?...

—No tingas por, contestá la altre ab veu baixa; no 'm coneixes?..

—Ay! ay!.. cridá la primera, sorpresa, vehent una sombra que sortia de derrera dels roures, si bè son segon ay! fou ja ab menos forsa, descubrint que la sombra era de dona.

—¿No ets la Paula del Ros? li preguntá la de prop dels arbres.

—Ay!... Jesus!.. ay!

Aquestos segons ays no eran ja tant de susto: eran de admiració, de sorpresa, y lo últim era ja casi de dubte favorable.

—Quí ets?.. quí?.. quí?....

Y la altre dona anávali á respóndrer, quant la admirada la acabá de regonéixer, exhalant un altre ay! que en res se pareixia als anteriors, pus era de satisfacció, de esbarjo del esperit.

—Ay! ara 't conech... ¿No ets Blanca, la del cap del carrer?

—La mateixa. Filla meva, no sè lo que 'm passa. Vaig...

—No cal que ho digas. Massa que m' ho figuro. Vas ahont jo vaig també...

Y las dos suspiraren agitadas y miraren al cel.

—¿Donchs també hi es lo teu? continuá la Paula.

—Hi es, respongué Blanca, y lo pitjor que ni temps li donaren de venir á casa, ni de portarsen una senyal de Dèu tan sols! La sort del nunci, que passá després per las casas, sinó ni hauria sabut ahont era.

—No m' en parles, no m' en parles, que lo mateix passá á casa... Malehits sian eixos capitans del Fluviá, que no han perdonat á jovens ni á vells.

—Al menos, deya la altre dona, quant van anar á Lleyda, sols s'en van emportar als fadrins, peró lo que van fer ahir no tè perdó de Dèu.

Y renovántseli llavors á Blanca lo recort de sa filla, continuá mitj sospirant:

—Tantas criaturetas que han quedat, que no tenen pa, ni consol...

—Y las que no tenen mare...?

—Ay! tens rahó. Alló sí que será un desespero.

Y com fixantse un rato, pensant que encara hi podia haver sers mes desgraciats que ella y sa filla, digué mitj aconsolada en sa pena:

—Benehit sia Dèu!

Durant aquestas paraulas, la vehina havia acabat de compóndrer la manta y 'l paquet, y s' inclinava ja cap al camí, com pera indicar que valia mes no pérdrer temps y anar seguint, quant l' objecte que portava feu tenir una nova pena á la atribulada Blanca.

—Ay tonta de mi! esclamá; y jo no li porto la manta, ab tant servey com li hauria fet.

—Quí vóls que pense en tot en aquestos casos? Ba, ba! Anem, anem: Dèu ajudará. A mes, que si arribavam tart, de res serviria tota la pena que havem passat.

Y las dos anaren caminant, tenint cuydado de no fer gayre soroll ab los peus, y baixant la veu tot lo possible.

—Es á dir, preguntá Blanca, que tan mateix es cert lo que diuhen, de que abans de la matinada se pegará la embestida?.

—Sí, peró lo cas es que jo no sè per quin cantó será: uns diuhen per la part del convent, altres per la porta de Lleyda.... Ca! Dèu fassa que no ho tingam de plorar!

—Sempre ab los reys nous tornan las tempestats vellas.

—Ja tens rahó! y lo pitjor, que dels llamps de aquestas tempestats no s' en escapa ningú, y 'ls pobres dels nostres marits, tan si 'n tenen ganas com no, ballesta al coll y cap amunt.

—Malehida sia... Ay, Jesus Dèu meu! No 'm fassas dir lo que no tinch ganas. Sempre que 's parla de que la terra está en perill y que la patria crida, qui ho paga es la terra del pagés. Ditxosa patria, no 't voldria sentir may anomenar.

—Sí, sí: tots ne ploram. Mira: á casa som hereus y no sabem de qué, pus may mes havem sabut res de dos oncles, germans del sogre, que van anar á Sardeyna ab lo rey Don Martí, y quí 't diu que demá no tornen, ó quant menos pensem.

Ab naturalitat parlava la amiga de Blanca, y á sas rahons corresponia aquesta no menos, que també tenia mals recorts que alegar.

—Sí? y la crossa que guardam á la gorfa de casa, que era de un germá del avi?

—Y qué? també havia anat á la guerra?

—A la guerra, ab un rey que diu que 's deya D. Joan. Van anar á embestir als francesos, que havian entrat ab lo Comte de Armanyach, fins al coll de la Massana, y allí, de un cop de llansa mantuesa, lo van deixar sense cama.

Y recordant al mateix temps la pobre Blanca lo perill en que podia estar son marit, fent com un esfors pera distráurerse, digué:

—Deixemho córrer, deixemho córrer: mes val no pensarhi.

La pausa que seguí á est avís de resolució, y que tal volta hauria servit pera donar principi á una altre conversa indiferent, fou en sech perturbada per un altre susto inesperat: Blanca, que entremitj de sa conversa no havia allunyat encara de sa imaginació lo dubte del doble soroll que ans havia sentit, acabava de observar de nou

trepitjadas á poca distancia, y fins li semblavan barrejadas ab las de un cavall.

—Ay! Jesus! baixem la veu, digué á la amiga, agafantla per la ma, y detenintse de un cop. Sí... sí... algú ve... Ja ho havia dit jo, que del mateix modo sentia soroll pel devant que pel derrera.

—Y tens rahó....sí sí... no hi ha dubte. Y s'acostan, quant mes vá, mes...

Las dos amigas, calladas, pararen la orella. Lo trepitj realment anava essent mes prop.

—Ay!... ay!... esclamavan alternativament una y altre.

Lo dubte que aquí passá entre las dos donas no's pót descríurer: avansavan un pas, tornavan enderrera, se miravan, suspiravan, peró ja no hi havia remey, y si no fugian, quí sab lo que hauria sigut allí de sa honra ó de sa vida.

—Ah! cridá per últim Blanca, que acabava de sentir lo renill de un cavall prop de ella. Fugim, Pauleta, fugim!

—Jesus! qué será de nosaltres? esclamava Pauleta, perduda enterament tota la resolució que ans semblava tenir. Fugim! Sí! Peró ahont?...

—Tornem als roures, digué Blanca, ó sinó, derrera dels primers arbres que trobem.

Y apretant lo pas, saltant fora del camí, se perderen en la obscuritat, arresseradas pels arbres, fins que, topant ab las punxas de uns esbarzers, baixaren lo cap y s' quedaren acotxadas sota de aquells mals vehins y de unas atzabaras que penjavan de un marge.

En tal situació, sens respirar tan sols, fent esforsos pera resar, encara que la por vencia allí á la devoció, tingueren que sentir sos oidos novas cruels, que amargavan mes son sentiment y feyan mes trista sa esperansa. Y lo pitjor, que no gosavan, ni podian dir res, ni casi respirar, de manera que sols lo cor, ab sas palpitacions mes fortas, era lo únich que 's movia, per lo mateix que no 's podia esbravar y no 's movia 'l cos.

Estant allí las dos desgraciadas esposas, vegeren la realitat del soroll que las havia espantat. Venian pel camí varias collas de gent armada, de cinch en cinch, de vuyt en vuyt, y entre ellas, ó com guiantlas, algun cavall, per lo qual se deduhia, que eran aquells soldats conduhits per algun capitá ó senyor. Lo soroll dels ferros de las armaduras, lo enrahonar seguit, encara que baix ó fosch, dels soldats, lo pas precipitat que aquestos portavan, y 'l to de

burla que semblava donavan á sa conversa, era aterrador en aquella hora de nit, y mes pera dos infelissas donas, avesadas á la pau de casa, al consol de sos fills y á la agradable companyia del espós.

Peró encara pitjor que tot aixó era lo que deyan y ab la llengua ab que ho deyan.

—«Bona quitance será la deu Conte.

—»Ja fará els dumá au matí, apey que luy reste un binteno de »suldats.

—»Festo farán de sa pel.

—»A pla dit.

—» S' atenderá a tote rason que far deye.

—»Pas res mes luy resta que sa coulero.

—»Tres haut prince et debien res!

—»Sensa pudé ni argen... Bona nuyt viula. Sigurs que serén, »Conte de Urgel, la figa ti fau.

—»Si'l chef Favars passec la clausa deu Pirineu, ¡hurús gascú! »Buno bido tenrén. Sanch á Catalonya, argen á Gasconya.

—»Dumá, dumá será la sanch, en arribant de part dessá li su»maten! Quan beyrán las flambos de las bumbardas deu rey Fer»ran... Las abets aujit? Pum, pum, pum!

—«Pla bè caps per terra... Marits morts, donas en festo.

—»Pas Balaguerina: boli Gascuna.

—»Gascuna y Balaguerina.

—»Bay bay, restés pas de cridá; gaytarén dinquo la frontero, »y apey, Conte Jacme y sumaten, secula seculorum amen!»

Així se espresavan aquellas terribles sombras que tenian á dos passos de distancia las pobres donas; y així aná passant aquell desordenat soroll de ferros, de peus y de paraulas estranyas, perdentse lluny, com si fos lo que fa la aygua de un gran safretx que s' buyda.

Lo primer y únich que feren de prompte las dos donas fou sospirar, y mes que sospirar respirar, pus havian contingut per llarch temps son alé. Escoltaren llavors un rato, apretantse la ma, y observant á poch verdadera quietut, com si sos dos cors fossen iguals, digueren á la volta la una á la altre:

—Qué es aixó?...—Qué es aixó?

—Dèu meu! esclamá Blanca; no sè lo que 'm passa.

—Verge Santíssima! Tristas de nosaltres!... Y qué farém?

—No ho sè... Peró digas. ¿ Quí sòn aquesta mala gent que semblan diables ? Si serán... ?

Y una y altre quedaren com encantadas , pensant en qui podia ser gent de tan estrany parlar.

—Aragonesos no ho serán , digué la Paula , pus los hauriam entés.

—Jo ho crech.

—Castellans no ho sè , pus no n'he vist may de prop y no sè com parlan.

—Prou n' has vist y jo també, desde que hi ha 'l rey nou, peró no 'ls entench.

—Oh ! es que dels que han passat no n'he entés ni una paraula.

—En aixó tens rahó , digué Blanca.—Peró fixantse llavors un moment, y fent un somrís que espressava 'l dolor de son cor, continuá á poch : —Que no 'ls has entés, dius ?

—Nó, nó, contestá Paula ab tota senzillés.

—Massa que 'ls havem entés !

—Ay ! ja tens rahó... sí, sí, tot lo que era mal ho he entés.

—No 't recordas de lo que deyan del somatent, y de llevar caps, y de las bombardas, y... qué sè jo quantas mes desgracias ?

Las dos donas suspiraren llavors verdaderament.

—Peró... continuá Blanca resolventse; me sembla que 'l mal ja ha passat. Enderrera no hi podem tornar, de conseguent, esperem un poch, y si res mes se sent, tornarém á arriscarnos... y en tot cas, sempre 'ns queda 'l recurs de amagarnos.

—Si 't sembla... ? digué Paula , que no estava del tot resolta.

—Sí, sí, insistí Blanca ; esperem un poch, y si segueix la quietut, tornemhi, y á pas de ca y sens parlar, apretem fins á arribar al riu, que així guanyarém lo que haurém perdut.

Així ho feren, y sortint á poch las dos, agafadas per la ma, fins al camí, l' emprengueren de nou , y no pararen fins á arribar á la ribera del Farfanya.

Allí devia succehirlos encara un nou contratemps , pera que sa esperansa fos mes combatuda.

Al arribar al riu, buscaren las passeras: cada una de aquellas dos donas, agitadas y preocupadas, anava per se part, tantejant ab lo peu las pedras del pas, y encara que no 's cuydavan molt en aquells moments de si 's mullavan, seguian ab tot, per la costum, ab bastanta seguretat y acert. Aixía navan, á certa distancia la una

de la altre, y com brandant lo cos quant lo peu donava en una pedra petita, y així havian passat ja las primeras, quant arribant ja casi al mitj del riu.... Dèu del Cel!... un soroll y un espectacle repentí las omplí de espant y de sorpresa y las feu pérdrer l' equilibri y 'l cuydado que conservavan. En aquell moment, desprès de haverse vist una flama que 's bellugava en totas direccions per las murallas de Balaguer, aparegueren repentinament á dreta y esquerra, pel devant y pel derrera, en los cims dels tossals, en las recolzadas de la plana, per fi, en tots los estrems, y bellugantse sempre, una munió de llums y flamaradas, que, com á llamps, atravessavan de un lloch á altre, peró sempre radiant cap á un centre, ajuntantse unas á altres quant mes s' acostavan, y formant ja á poch com un círcul general, fantástich, que anava estrenyentse quant mes s'acostava cap á la ciutat de Balaguer. La aparició del primer foch, objecte que sols feria á la vista, aná acompanyada de un altre objecte que feria en los oidos, lo soroll general, en tots los poblcs, de campanas y esquellas que picavan precipitadament, y á mes, de un crit també general, inmens, mitj fosch á vegadas per la distancia del lloch ahont lo davan, y fort y terrible quant, sortint del fondo de un barranch vehí, indicava que en aquells encontorns hi estava la principal forsa amagada.—Via fora! Visca Jaume III de Aragó! Via fora! Via fora!—Aquest era lo crit terrible, amenassador y universal que s' alsaya, aquest era un dels tres objectes que acabava de esparverar á las donas, y aquest, diferent dels altres dos objectes, que entravan per los ulls ó per los oidos, acabava de entrar y penetrar en lo cor de las dos desgraciadas esposas, que s' afanyavan pera véurer si podian topar ab sos esposos ans que 'l somatent se decidís á embestir y á burlar las artellerias del rey Fernando.

Véurer las flamas, sentir lo soroll de las campanas y 'l crit de las collas armadas, y donar un jiscle descompassat y de desespero las dos donas, fou tot un.

—Dèu meu!.. sols aquesta 'm faltava! cridá desconsolada Blanca.

—Jesus Maria..! Quin infern es aquest? esclamá Paula, sens parar cuydado en si se li desrotllava la manta y li queyan los objectes que portava dintre de ella.

En tal confusió, cridant, desesperantse, descuydantse á sí mateixas, sense fixarse ja 'l cap ni en perills, ni en recorts ni esperansas agradables; ficant lo peus per entremitj del aygua del riu, y procurant sols arribar á la part oposada, pera apretar á córrer, y

créurer així poder trobar tal volta lo separat espós; se separaren desconcertadament la una amiga de la altre, en diferenta direcció, y sense recordarse ja cada una que anava ab una amiga, de igual desgracia y de igual interés pera la idea que á una y altre guiava.

Lo que succehí al arribar á la ribera oposada no 's pót esplicar: Paula se perdé entremitj de la fosca, corrent desesperada y sens sentir lo crit amorós que li dava sa amiga Blanca.

Esta, que, posant de nou lo peu en terra al sortir del riu, cregué per un moment estar en un perill menor, mirant involuntariament enrera, y vehent per casualitat un llum dels del somatent en la direcció de Menargues, se li figurá, per la forsa de la imaginació, tornar á descubrir lo llum de sa casa, y pensant en lo llum, torná á pensar en sa filla, y avivant això son desespero, arrancáli un altre crit de dolor, que doná, fugint cap al punt ahont li semblá véurer mes llums del somatent. En sa fugida, sols dos espressions sortian de la boca de Blanca: la una era en veu baixa y seguidament: —Filla meva!—la altre era ab veu alta, peró debilitada:—Paula, amiga Paula!—peró sempre en un y altre crit, no podia apartar may de sa imaginació y de sa memoria aquell llum que havia penjat en la porta de sa casa, y que era llavors la única companyia (si companyia pót fer un llum encés á una criatura inocenta,) que havia deixat á sa amada filla Blanqueta, dormida ab la ilusió y esperansa de estar abrassada ab sa mare.

Pobre mare y pobre filla! No sabian una y altre que aquell llum estava á punt de apagarse, pera no ser may mes encés en aquella desgraciada casa!!!

IV.

Lo siti de Balaguer.—La rondalla del gat roig.

Los prínceps desgraciats no tenen historiadors, sols tenen á lo mes algun poeta que'ls cante sa desventura, quant ja sòn morts.

Si fos al revés, jo podria descríurer lo interior de la ciutat de

Balaguer, quant l'últim de sos Comtes se trobá casi abandonat per tots los sèus, sens viures, trahit per los gascons, que li fugian á bandadas, emportantseli'ls diners que tenia, baix pretest de anar á buscar refors en sa terra, sens noticias de son amich Don Antoni de Luna, que's mantenia en Aragó, y sens que sa propia indignació y'l noble orgull de sa mare lo deixassen descansar. Los que parlan de aquella notable ciutat, sols la veuhen de part de fora, si bè de la prudencia, de la vergonya ó del temor dels autors se deduheix quant trist era'l quadro que Balaguer oferia de part de dins.

Peró ¿quina necessitat hi ha de descríurer un quadro trist, si basta mirar la figura principal que en ell ressalta?

Pintem, donchs, la ciutat, de fora, en la última nit que la tingué sitiada lo rey Don Fernando 1.er de Aragó.

Rodejada de fossos y murallas, ab sos marlets y torres, especialment las últimas en un de sos estrems, tenia en son interior un alcássar, ahont permaneixia la familia del desgraciat Comte, desde qual punt se defensava contra los sitiadors, disparant una volta que altre ab unas pocas bombardas de foch que li havian portat de Castelló y altres punts, mentres de altres ánguls del mur tirava allá ahont podia, ab antichs ingenis y manganells, totas las pedras que en son recinto havian pogut aprofitar, destruhint á tal objecte fins parets de casas. Devant del punt ahont s'alsavan ditas torres, tenian los sitiats una estacada que'ls servia de reparo pera fer sas sortidas y dar rebato, y per aquesta part y per la de un molí que donava la aygua á la ciutat, pót dirse que era per ahont aquesta avansava sas trinxeras, pus may per dit molí pogueren adelantar los sitiadors, sense que la corrent entrás vermella de sanch, com pera reanimar als intrépits de dins. Devant de altre torre que hi havia sobre la Juderia se veyan los restos de altre estacada, de que se havian apoderat ja Alvar Rodriguez de Escobar y Jaume y Joan de Luna; y en lloch mes esterior de aquest espay, s'alsavan lo convent dels Predicadors, ahont hi havia allotjats los trescents cavalls que anavan ab lo duch de Gandia, junt ab las tropas de Bernat de Centellas y Pere Maza, que se li havian incorporat, y'l convent de monjas, que venia devant del alcássar, en lo qual hi havia tropas castellanas y catalanas; mentres que l'adelantat major de Castilla, que havia vingut á servir al Rey ab siscentas llansas, ocupava prop de la ciutat un vall que se esten al cantó oposat á dit alcássar. De tant en tant se descubrian unas petitas casas fetas de

tapia y ramas, y com lligant unas ab altres é igualment los dos convents referits, se veya una llarga paret, no molt alta, quals obras havia manat construhir lo Rey en pochs dias, ab una mira política, á saber, las casas pera donar á enténdrer als sitiats, que poch li importava la proximitat del ivern, pus se disposava á sostenir lo siti fins á guanyar la ciutat, y la paret, pera que servís de clos y no pogués escaparse absolutament ni una ánima.

No faltavan, per aixó, clavadas per aquells camps, infinitas tendas, algunas de las quals tenian á certa distancia un embarrerat, com se solia fer en antichs sitis y campaments, y agregat á aquest conjunt lo gran número de caixas apiladas, ahont se guardavan los passadors de las ballestas y altres provisions, venian á formarse en cert modo com uns barris aislats que servian de refors á la línea, y per dintre dels quals podian librement y sens perill discórrer los soldats.

Tant en aquests llochs secundaris com en los convents se feya sempre guayta constant, vehentse bellugar los centinellas en la part exterior, y al llarch de tot lo clos ó paret guaytavan també, á poca distancia uns de altres, diversos soldats ab llansas llargas, los quals procuravan tráurer sols lo cap per sobre del mur, á fi de que los ballesters de montanya que tenia lo Comte en la muralla, no tinguessen massa blanch en los cossos del sitiadors pera encertarhi sos viratons, com solian fer sempre que algun ne descubrian. En las entradas del clos era ahont hi havia tan sols número major de soldats en refors, salvats per unas bastidas que á cada estrem s'havian alsat, y desde allí era de ahont, mal repartidas las bombardas del Rey, y poch aprofitadas, pus ni hi havia gran habilitat pera manejarlas, ni la polvora suficient pera dispararlas, tiravan una volta que altre las *pilotas de foch*, com deyan los admiradors de aquella nova arma, contra las tauladas dels vehins de Balaguer, que cridavan y malehian á son senyor cada volta que veyan foradadas sas casas.

Encara que en lo convent de las monjas hi havia soldats, no hi estavan sinó precisament pera descansar, y de dia'ls obligavan á no passar de la part baixa; al contrari del dels frares, ahont hi havia plena llibertat de passejar y de parlar, com que no hi havia quedat mes que un sol frare pera tenir compte, y de altre part, may una casa de homens imposa tant respecte á la llengua com la que ha sigut clausura impenetrable de castas verges. Era, donchs, lo convent dels Predicadors, com si diguessem, la casa payral de aquell

exércit, lo punt de reunió pera matar las horas, y'l lloch de entrevista, de buscar al amich perdut y de donar camp á la murmuració y á la bulla, quant, després de menjar, desitjavan entretenirse tots los ociosos de la guerra.

Així era, que encara no s'havia acabat de póndrer lo sol, quant acudian á un clos que hi havia á la part del derrera del convent tots los conducters, caps, capitans, caporals y demés empleats del exércit y del acompanyament del Rey, y allí, sentats per las caixas y altres objectes que aquell lloch guardava, s'entretenian en fer comentaris de la guerra ó dels altres fets que en general ocupavan al mòn.

Si jo pintás un fet modern, no m'olvidaria de posar en boca de aquells militars, encara que no ho hagués vist, lo consolador cigarro que tan ajuda á matar l'oci, mes en un sigle en que sols se tenia per ultramar la part de Orient, mal se podia emplear lo fruyt de América, quant havian de passar molts anys pera descubrir lo que després batejaren ab lo nom de Nou Mòn, y fins pera fer créurer la existencia de mes terras en lo mar gran.

Peró no existint aquest enemich del oci, y mirantlo com á vici, pót deduhirse una conseqüencia, á saber, que essent mes reduhit lo número de vicis, serian mes poderosos los que llavors existian, y així no haurá de admirarse, que en aquellas reunions de ociosos fos lo vici del béurer lo mes dominant, com que no deixava de avenirse, en cert modo, ab las costums y carácters dels senyors de aquell temps, pus, per mes que pinten los poetas la caballerositat y la noblesa, no deixava, per això, cada senyor de tenir, ádhuc en aquell sigle, y com se sól dir, un rey al cos, y molts ressabis de barbarisme, que no podian desaparéixer sinó desapareixent ó debilitantse la costum feudal.

En lo celler dels frares no havia pogut aparéixer lo carretellet de la creu, que tan conservat y guardat se tenia y tan recomanat era abans al sagristá y al cuyner, pus sempre hi ha bons recons pera las bonas joyas, peró, en cambi, no faltavan algunas botas de vi del Priorat, á las que davan bona sortida los sitiadors de Balaguer, es á dir, los sitiadors que bevian ab got.

Pera mullar lo paladar y matar millor la hora, se portava, donchs, cada nit un barral al clos, y colocadas algunas ampollas y gots de vidre al demunt de una gran taula de roure, (que servia en cert temps del any pera apuntar lo delme en lo pórtich del convent,) buydavan y mes buydavan aquells militars y senyors lo such del

most, y tot enrahonant y rihent, anavan bevent y preparant la son, pera dormir després mes plans en sas tendas.

A fi de mes animar la reunió, y com per altre part las nits ja comensavan llavors á fresquejar, se encenia al mitj del clos una gran fogarada, que si no se necessitava pera calentar, servia al menos pera alegrar la vista, y pera donar mes vida á la companyia y reunió.

Sia efecte de simpatia ó de dificultat en poderse entendrer mutuament los que parlavan diversas llenguas, resultava sempre certa separació, ó millor dirém repartició entre unas collas y altres, sens que per axó tot sovint deixás de haverhi una que altre conversa de interés comú, que si no arribava á la cabal inteligencia de tots, era no obstant coronada per una rialla general, á que tothom ajudava.

Sols de pensar en la monserga que tal barreja de llenguas y dialectes havia de produhir, bastaria pera alegrarnos de trobarnos en lo temps que som, pus sens contar los molts, encara que semblants, dels diferents territoris de Castilla, calcule qualsevol l'efecte que als castellans havia de fer lo castellá catalanisat de Aragó, apart del que parlavan alguns de aquest regne ab construcció viscaina, y uns y altres l'efecte que produhian als catalans, entre'ls quals no faltavan cerdans y rossellonesos, que tenian certs termes propis y pronunciavan la *ó* ja un poch agasconada. No hauria faltat, pera dar mes ayre á aquest ball, sinó que allí hi hagués hagut los gascons de dins de Balaguer, ó'ls inglesos que manava poch ans mister Guillerm Gonench, (y á qui havia tingut cuydado de donar guiatje pera 'ls passos de la frontera lo rey Fernando,) ab lo qual hauria sigut, en veritat, la festa complerta, sobre tot si'ls últims se haguessen apoderat dels gots.

Peró, á pesar de aquesta desigualtat y dels obstacles que tals diferencias de llengua produhian, hi havia allí un personatge que venia á ser lo llas de unió de tots, pus servint de tursiman entre uns y altres, ajudava á ferse compendrer mutuament, y parlava ell al mateix temps ab tots y ab totas las llenguas que allí se usaban y sentian. Tal era lo celebrat mossen Borra, juglar ó gloriós de la cort del rey Fernando, y á qui tenia est monarca gran efecte y fins motius de agrahiment, en primer lloch per la generositat que'l distingia en favor de son protector, y á mes per los bells ratos que li feya passar ab sas agudesas y graciositats.

En aquesta separació inocenta produhida per lo motiu indicat, po-

dia estudiarse molt bè la diferencia de costums entre uns y altres paissos, pus caracterisava á cada círcul cert ayre exterior que li era propi y exclusiu. Portavan en general los castellans mes bonas robas, y encara que no deixavan lo gorjal y'l bacinet de ferro, peró ostentavan sobrevestas de drap carmesí y de altres colors vius, y encara que vestissen per resguart la gonella de malla, la falda de aquesta era en molts gornida de parxe de seda, y los principals fins hi portavan flocadura en la part baixa. No eran pochs los que duyan en sas espasas la guaspa y lo bocal de plata, y mes de un cinter se veya que, si no era del mateix metall, al menos era daurat, com hi havia també algú que feya gala de ostentar guantellets, que eran daurats en los ferros dels dits, y en lo demés cuberts y gornits de domesquí blau. Com era en campanya, no's veya allí lo sombreró, que anomenavan *barrete*, lo qual solia ser cubert de zeytorn domesquí y generalment brodat de águilas coronadas de fil de or, y de altres animals, símbols y objectes; peró en cambi, se veya lo bon brodat en mes de un arnés de foguer, que era una certa bossa que solian portar penjada del cinter. Cubertas de bacinet ne portavan alguns, y per lo comú eran de drap vermell ó de un altre color viu, la major part de estofa y á voltas ab fresedura de or ó plata; y finalment, pera resguardar lo cos portavan los principals sobrevestas de drap de color, forradas, y mes generalment capas, ó bè senzillament caputxos forrats de tafetá ó altre seda.

Los vestits dels catalans y aragonesos eran per lo general mes serios, pus gran part no deixaban la corassa ni pera anar á béurer, y com era lley y costum catalana antiga que'l catalá en guerra dorm vestit y ab la llansa prop, de aquí resultava, que tals militars ostentassen mes ferro que seda, lo que provenia també, en part, de que la antiga cort de D. Juan I de Aragó, si bè prengué modas y costums de Fransa, no se semblava ab tot de molt á la ostentosa cort de D. Juan II de Castilla, á pesar de haverhi rich home en Aragó y Catalunya á qui no podia igualarse cap rich home ni príncep castellá, entre altres lo mateix Jaume, Comte de Urgell, ans de sa desgracia. No vól dir aixó que entre los senzills vestits dels catalans y aragonesos no hi hagués amagada molta riquesa que no's veya de prompte, pus espasas portavan alguns de pom y crehuera niellats, que valian mes or que no pesavan, y fins hi havia poms, encara que pochs, de jaspi y de cristall de roca, dagas ab mánech de fusta de ginjoler, treballat ab motlluras de or y pe-

dres, cinyells que eran fets de pessas de plata, y algun s'en veya, que portava los devant-brassos gornits de parxe de seda, ab sivellas, caps y platons també de plata. En las vestiduras no deixava de haverhi també algun que altre caputxó de perset, y altres pessas de panyo de Berni ó de Malines de grana, y mes de un mantell ó huca de briscó, cintat entorn, ab que se embolicava algun senyorás, dels que solian anar á cavall ab estreps plans; peró també mirat en general, lo qué mes se veya eran panyos de Ceret, alguna tela de fustá pelós, de que'n portavan abrigons y cassots dels que'n deyan de *dos* (que tal volta servirian sols pera cubrir la espatlla), y que solian ser, per lo comú, de drap de Canemás picat blanch; y entre aquestas vestiduras, que eran, á mes de la gonella de malla, del gorjal y de las espatlleras, que tenian la costum de no deixar, es á dir, entremitj de aquestas robas, que podian dirse molt bè secundarias pera aquella gent tan guerrera, fins pót ser s'hi arribava á véurer algun jupó de cotonina rasa blanca, dels que ja en aquell temps ne deyan *fets á la antiga*, y que ells sabrian com eran fets.

Ara, per lo demés é indistinctamente en castellans, aragonesos y catalans, véyanshi diversas y estranyas pessas de roba, de que sols se conserva lo nom, com eren apaquins, samfonets ó simfonias, clotxes y altres objectes, de que sols parlan los dietaris é inventaris de aquell temps; y en certa part, fins eran iguals uns y altres personatges de diferentas nacions, com per exemple, en portar calsas ab solas, en la forma de las armas y dels arnesos, quant los vestian, en la malla de ferro, que portavan ademés del arnés, y en lo modo de dur partit lo cabell en dos meytats y á rans del coll, costum que s'havia conservat per molts sigles, y com un ressabi de las cabelleras godas, que sols havian perpetuat los almugavers, y que encara havia de passar un sigle fins que desaparagués del tot, es á dir, fins que'l rey de Espanya y Céssar de Alemania se presentás pelat.

Pense'l lector l'efecte que havia de produhir aquell variat conjunt de vestits y figuras, y si per aixó allarga la imaginació fins á calcular quina seria la diversitat de caras y de mostatxos, y quinas las contraccions de cada fisonomia, animada per lo calor de la foguera, per lo vi y per las riallas, de segur que li vindrán desitjs de contemplar qualsevol quadro que espresse una cosa análoga ó semblant, ó de que algun pintor s'hi inspire.

Ab tot això, no obstant, tindria poch lo que llegís, si no se li donava una idea de lo que tal gent parlavan y de quina manera ho feyan, pera ferse cárrech al mateix temps de quins eran los asumptos y demés objectes que llavors podian móurer l'interés dels que esperavan, que sempre en tot cambi ó contratemps polítich hi ha que esperan.

—Qui dia passa any empeny, deya lo vell capitá Ramon de Báges, volent indicar en una questió que sostenia, que ventatja era anar passant dias en lo siti, suposat que cada dia era una sangria mes al malalt de dintre de las murallas.

—Bonas són las sangrias, contestá Pere Alonso de Escalante, mes pera donarlas, convé que'l barber no estiga dejú.

—Lo cas es la sangria, replicá al jove castellá lo vell catalá, que bè ó mal donada, lo que convé es que fassa efecte. No es així? anyadí luego y mirant als altres.

—Nó, contestá mossen Borra, y aquesta volta no vos há servit de res la esperiencia.

—Eh? digué'l castellá, crehent que mossen Borra li dava la rahó, y que deixava burlat al que antes havia sigut son antagonista, quant tractá'l rey Fernando de buscar lo millor medi pera dirigir las operacions militars.

—Es que tampoch vos dono la rahó á vos, replicá mossen Borra. Tan desacertat está l'un com l'altre. Y es clar: tractau de sangrias pera curar al malalt, y lo que's busca aquí es matarlo.

—Ángela! cridá, desde un recó, y tot omplint un got, En Gil Ruiz de Liori, significant ab aquell mot la aprobació de la sentencia. Haveu parlat com un llibre. Lo que convé es la sangria, peró sangria que mate.

A aquesta espressió, Anton de Cardona, ab veu mitj baixa, se dirigí al del costat, y fent ab lo front y'ls ulls lo que fa un quant s'avergonyeix, li digué:—Se coneix bè l'amor que de molt antich porta al malalt! Crech que, per ell, s'acabaria la compassió.

Y En Liori, que observá la actitut del Cardona, mogut de son orgull, pera dar á entendrer que insistia en son odi personal al Comte de Urgell, continuá omplint lo got, y plé que'l tingué, se espressá de esta manera:

—En tant aprobo la sangria, que desitjo al malalt lo fi que ha de fer la bota de ahont surt aqueix vi. ¿No pensau així, don Enrich?

Lo de Villena, que era á qui feya la pregunta lo Liori, y á qual

noble esperit repugnavan los odis concentrats, lluny de correspóndrer á la invitació del altre que li acostava lo got pera que trincás ab lo sèu, contestá ab fredor y senzillament:

—No vull jo tan mal á qui'ns proporciona tan bonas vetlladas. Llarga sia la vida de la bota, com que jo bech á sa salut, y Dèu fassa que, ans de dessangrarla, pugam tornar á nostras casas en pau.

—Aristotélich sòu, digué al de Villena mossen Borra, pus mes cas feu del cos que de la ánima.

—Sí, paripatétich del tot, quant se tracta de la bota, pus en aquesta sí que la ánima li entra pels sentits.—Y en seguida, com volent parlar formalment, anyadí:—Lo que jo desitjo y tots devem desitjar, y ho dich y torno á dir, es que vinga aviat la pau, y's puga estar ab tranquilitat cada un en sa casa.

—Ho crech, com ho diheu: voldriau vos pau pera donar vida á la ciencia, que es la vostra amiga... Llavors sí que pót ser fariau revíurer los bons jochs florals que'ns portá de Tolosa lo rey Don Joan, y que ara sòn tan morts com los pobres ministrers de la casa reyal, que si no vinguessen aquí alguna nit á tocar la xelamia y la cornamusa, de segur que no sabrian com donar forsa als pulmons pera bufar sos instruments. Pobres minyons, pensar que fan ofici de moro, pus may sinó moros haviam vist en los campaments, tocant lo rabeu! Peró tot se arreglará ¿no es veritat?

—De mes verdas s'en maduran. Deixau que'l Rey vaja á Barcelona, y veurém ministrers en la cort y en lo Palau, y jochs florals, y....

—Qué es això de jochs florals? preguntá Joan Hurtado de Mendoza, interrompent als dos que seguian en sa conversa, y que s'havian separat ja de la dels demés.

—Es una flor, contestá'l de Villena, que per allá, per las Castillas, no's cria.

—Millor diréu que no s'arrela, digué rihent lo juglar, aludint als esforsos del de Villena, que sols pogueren tenir resultat mes endevant en Barcelona.

—Fins de las flors coneixeu las virtuts, continuá'l castellá, prestant respecte á Don Enrich; pera vos no hi ha res amagat, y jo estranyo sols, que tan adivinador com sòu, no hajau inventat una manera millor de fer la pólvora ó la salpetra de las artellerias, ó que tal invenció no haja sortit primer de vostre cap. Tan coneixedor com sòu de la alquimia, y de la....

Y'l militar castellá quedá ab la paraula en la boca, per no recordarli altre nom de ciencia mes conegut; peró mossen Borra suplí la falta, dihent:

—Sí, la alquimia, y la astrologia, y fins la ciencia Margarita, y l'estrolabi... Y lo mes estrany, (anyadí després de una petita pausa,) lo mes estrany, que qui créu en tot aixó y ho practica, no créu en anells de virtut, ni en espasas de constelació, ni en moltas y moltas altres cosas.

—Estranyesas del mòn! contestá Don Enrich, ab lo somrís que revela la modestia y prudencia del sabi.

—Es que ho dich com ho crech, insistí'l castellá; pus m'admira que aquesta invenció de la artelleria marxe tan poch á poch.

—Ja vindrá la millora á son temps, com vindrá á totas las cosas, digué Don Enrich; en Italia, ja veheu com la emplea En Carmanyola, aqueix gran capitá de qui esperan tan de bè los venessians, en termes que ha fet desaparéixer dels exércits l'antich *carroccio*.

—Y tal *carroccio* y tal carrot, interrumpí ab burla mossen Borra; ja era hora de que aquella gent desterrassen aquell embrás, ahont anava barrejat lo temple de Dèu, lo celler, la cuyna y l'hospital.

—Així es, torná Don Enrich! contra las pilotas de foch res hi val.

—Arma de cobarts y de traydors, (digué desde son recó, y caragolantse sos blancs mostatxos Ramon de Báges,) pus ha subjectat al cálcul lo valor del home, transformará al soldat en máquina, y aumentará ab lo temps lo poder dels déspotas y traurá la seguritat á las ciutats (1)!

—Ah! esclamá, bufant de coratje un jove castellá, que posantse en peus, doná dos ó tres voltas, apretant sos talons en terra y fent ressonar los esperons; ah! quant cert es lo que diu l'experimentat capitá. En efecte es així: com hi ha mòn, teniu rahó.

—Si tals cosas, replicá lo vell, sols podian haverlas inventadas moros.

—Al menos, digué Don Enrich, los moros de Ronda, en son siti, foren los primers que usaren bombardas, qual invenció aprengueren dels tartres, peró de aquellas á las que ara s'usan hi ha una gran diferencia, y no dubto que las del gran capitá Carmanyola dehuen ser ja molt millors.

(1) Pensament de Sismondi.

—Sempre gran capitá y mes gran capitá, digué una veu de un recó; com si no sabessen son orígen.

—Gran, sí, cridá Don Enrich, y si algu tè per petit son orígen, diré que tot gran foch prové sempre de una guspira... Las obras, las obras sòn las que s'han de mirar dels homens.

—Y jo anyadiré, digué'l juglar, que en lo pot petit es ahont sól haverhi la millor confitura... Lo que jo sento, (anyadí luego, parlant no com á juglar, sinó ab calor de bon patrici,) que hajam de pérdrer aquí lo temps sentint contar bruixerias de si lo sabi Merlí y fra Anselm Turmeda fan camisas pera que'l Comte se puga escapar volant, de si acabat del siti vindrán revoltas, de que si Jusuf (aquell que també posá una mala camisa á son antecessor Mahomet de Granada,) enviará forsas contra'ls sitiadors de Balaguer, y altres bestiesas que de res serveixen, quant al fi y al cap tot lo que's fa no es mes que pera matarnos germans contra germans.

—En quant á mi, (contestá'l castellá Sandoval, á qui no podia tractarse de cobart,) creheu que voldria tornar á ser ja en ma terra, y que'ns ocupassem en conquistas mes útils.

—Sí, peró.... li digué lo Mendoza; bo es desitjar que tornem á Castilla, mes la honra de Fernando exigeix que no se'l desampare fins que estiga ben assegurat.

—Pau hi haja, digué lo vell Báges, que lo demés queda á nostre cárrech.

—Ja... ja .. repetiren alguns castellans, com crehent que'l pundhonor catalá s'havia ressentit; y algú fins anyadí:—Com, segons dihuen, lo Comte encara tè molts partidaris.

—Es cert, alguns n'hi ha, digué mossen Borra, peró tot això es res si Fernando fa lo que déu fer, si sab tenir pau y guerra, si sab portar la guerra ahont déu, que es lo modo de tenir pau aquí. Y com suspirant en seguida y mitj cantant, digué per tres ó quatre vegadas:—Italia!.. Italia!.. Italia..!

—Com hi ha mòn! cridá rihent llavors un de la rodona, que, poch amich del vi, y apoyant lo colze sobre lo pom de la espasa, comensava ja á fer badalls de son; teniu la gracia, mossen Borra, que á voltas sols vos enteneu vos. Desitjau la pau, diheu que pera tenir pau s'ha de tenir guerra, y voleu guerra y pau á un mateix temps. Lo diable que us entenga.

—No falta qui m'enten, contestá l'altre, mirant als capitans vells

de Aragó y Catalunya; si vos no fosseu tan jove, si tinguesseu recort ó noticia de antichs fets, y sobre tot...

—Parlau clar y de una vegada, digué'l jove, interrompent al juglar.

—Paciencia, cavall frisó, paciencia.

La atenció general se fixá llavors en los dos que parlavan, temerosos tots de alguna indiscreció del jove, peró aumentá encara y's doblá aquesta atenció, al ohir las paraulas seguents de mossen Borra:

—Dich, jove, que no dirias això, sobre tot... sobre tot...

—Qué?

—Sobre tot si sabesses la rondalla dels gats.

—Oh! oh! cridaren tots; de rondalla estam: contaula, contaula.

—Rondalla tenim, deyan altres avisant als de mes lluny; mossen Borra parla: silenci, atenció.

—Bè está, contestá'l juglar; ja que tant m'ho demanau, vinga la rondalla, y qui no m'entenga, que estudie á Isop ó s'en vaja á dormir.

Y posantse en peu lo juglar, ficada la ma esquerra entre la obertura de sa gonella, y allargant la dreta, com volent imitar la actitut de algun predicador conegut, comensá de aquesta manera:

—Prop de una gran casa s'en vá fer una altre de petita, y en una y altre tenian son corresponent gat pera guardarlas de ratas. Quant la petita era petita, lo gat de la gran sols se cuydava de la sèva, peró damunt de la petita hi feren un altre pis y sobre del pis un altre, y així resultá que la segona era ja tan gran com la primera y li feya sombra. Lo gat de la gran s'omplí llavors de enveja, y no volent que lo de la petita menjás fora de casa, tractá de no deixarlo passar may per la sèva teulada, á fi de que no anás á menjar y buscar ratas en las altres casas mes lluny, per las quals ell sempre volia ficarse y regirar. ¡Tonto de gat roig, que tal era l'envejós, pus se figurava que l'altre moriria de flaquesa, y mort que fós, podria ell trafiquejar en sa casa! Peró lo gat negre, que era lo de la casa petita y venia de bona rassa, coneixent las manyas del mal vehí, digué:—Sí? Pensas que seré tan llech de quedarme en ma teulada, mirantte com te llepas? En altre lloch te vull.—Y anantsen al carrer, pujava á las altres casas, y allí trobava tantas ratas com volia. De segur que al sortir lo gat negre, si no hagués tingut arreglada sa casa y hagués viscut sol, lo roig li hauria entrat per la teulada, y fins li hauria robat lo jas, peró tenint cuydado de

Puiggari d.º Lit. Vazquez J. B. Kolb l.º

Lo siti de Balaguer.

Rondalla tenim, deyan altres avisant als de mes lluny; mossen Borra parla: silenci, atenció!

que son amo estigués content y l'estimás, s'en anava confiat y segur, y acompanyat de altres gatons, y allá ahont trobavan lo gat roig y'ls sèus, hi havia tal esgarrapada y mossegada que no dich mes; y com lo negre era valent, era volgut per totas las casas, y de totas treya talls y ratas ab abundancia, deixant sempre vensut al roig envejós y á tots los que'l seguian, y tant volgut era en sa casa, que quant arribava, tot eran alegrias. No hauria sigut així, si s'hagués endormit en sa gorfa, si contentantse sols ab las ratas de casa, no hagués procurat enamorar á son amo ab sas gracias y valentias: de segur que la pau li hauria costat bastonadas, com donan molts amos als gats, y prima hauria tingut la panxa; peró contentant al amo, fentse ben voler dels vehins, tenint á ralla al gat roig y anant ben rodejat de gatons fiels, que vigilassen la casa y'l seguissen en sas campanyas, lográ estar sempre gras y ser lo rey del barri. ¿Qué val mes, donchs, pregunto jo ara, tenir pau en casa y dormir de flaquesa, ó tenir guerra á fora y estar gras?

—Guerra, guerra á fora! contestaren alguns alegres, penetrant ja la intenció de mossen Borra.

—Guerra es pau, si la guerra es triunfo, anyadí algun militar experimentat, que recordava encara fets de glorias passadas.

—Donchs bè, continuá 'l juglar; deixaume acabar, pera que millor m'entenga qui no m' haja comprés. «Diu lo compte,» com deya En Desclot... y aquí ve la part mes dolorosa...

—Seguiu, seguiu, cridaren diferentas veus; avant la rondalla; vejam en qué para.

—Bona rassa era la del gat negre, y de pares á fills tots seguiren la mateixa bandera de guerra á fora pera tenir pau dins, y per tot alcansaren sempre victoria contra 'l gat roig y sos partidaris, per mes que alguna volta fins si barrejás lo gat de la Iglesia...

—Psit, psit, prou, prou, mossen Borra: no 'n fassam massa, digué á mitja veu lo prudent Ramon de Báges.

—Mare de Dèu! contestá rihent lo juglar; qué tè que véurer lo gat ab las campanas? Deixaume dir.—Y com en efecte reprimint un poch sa propensió ridícula, acabá de esta manera:—Es donchs lo cas, que, com ja sabeu, *omnis caro fœnum*, hagué de acabarse la rassa, perque havia mort l' últim gat sens deixar successor, y 'l pobre amo, vehentse ja ratas á dins ¿ qué fèu?...

—No digas mes, no digas mes, cridaren tots rihent.

—Vull dir, replicá 'l juglar; en lloch del gat mort buscá l' amo

un altre que li fes lo mateix servey, y per mes que buscá, cap ne trobá tan bo com un, peró era blanch... Ara ve aquí 'l cas. Lo gat blanch ja trau las ratas de casa, mes si després s'adorm,—diheu-me, cavallers — si després de neta la casa, no's fa estimar del amo, no busca la guerra á fora ¿ tindrá pau fora ni dins, tenint tan prop com tè la nissaga del gat roig?

—Teniu rahó! Guerra á fora, á fora! cridaren tots.

Y rompia llavors, com en aplauso, un picament de mans general dirigit al juglar, quant en sech, y fent deixar, com se diu, la paraula en la boca, ressoná prop de la porta l'agut so de la trompeta reyal.

—Qué es aixó? digué 'l juglar admirat; sembla que miola 'l gat blanch...

—Lo Rey! lo Rey! cridaren alguns que s'havian acostat prop de la porta, moguts de curiositat, mentres los altres reyan de la alusió del juglar.

—Prou, prou! murmurá lo vell Báges, tot fent apartar lo barral del vi y 'ls gots per dos macips que servian.

—Vaja, rey dels cascabells, digué 'l de Villena á mossen Borra: silenci, que ve Sa Altesa. Prou de rondalla.

—Cascabells ó picarols, insistí encara 'l juglar, de tot puch gastar, peró no 'n vull, pera no semblar antich caballer francés... dich, soldat del gat roig.

—Prou, prou! replicaren tots alternativament; silenci, que ja s'acosta 'l Rey.

Y en efecte, baixant tothom la veu, y admirats de que en tal hora se dirigís allí 'l Rey, anaren tots posantse en peu y endressantse la roba, com disposantse cortesment pera rébrer á son senyor.

La claror que donavan dos atxas de vent indicaren ben aviat que lo rey Fernando anava á entrar en lo clos del convent de Predicadors. En efecte, aparegué en seguida un patge, que portava en la ma dreta un pendonet reyal dels que 'n deyan de glávis, y agitant aquest, com pera donar senyal que anava á entrar lo Rey, bastá pera que tots los circunstants se llevassen la gorra ó capell que 'ls cubria, y obrissen pas ample, desde la porta.

Venia lo Rey mitj armat de cos, sens lo balandrá de escarlata de costum, cubert lo cap ab bacinet de ferro, y li penjava lleugerament de las espatllas una senzilla capa ó huca de panyo blau. Son semblant, generalment afable, pareixia llavors un poch trasmu-

dat, y ab son mirar incert, la manera descuydada ab que duya la capa, mal arreplegada de una part sota 'l bras esquerre, y ab lo moviment seguit que donava á la ma dreta, anyadintse á això que caminava un pas avansat als que l'acompanyavan, qualsevol hauria conegut que dominava á son ánimo alguna nova desagradable.

Anavan ab lo Rey dos personas, lo gobernador de Catalunya, Guerau Alemany de Cervelló y 'l confesor de Sa Altesa, fra Diego (ó Diago, com li deyan los castellans,) de Tamera, aquest mostrant son ayre de mansuetut, que sempre manifestava, l' altre la energia de son carácter resolt y la espressió de un home vigilant y previst.

Las últimas paraulas que 's pogueren sentir ans de penetrar lo Rey, foren aquestas, que per la forsa ab que las pronunciava Fernando, indicavan ser ja repetidas mes de una volta:

—No mes rahons. De ma bondat no s'abusará, y si compassió volen, demá la tindré... demá ó quant veja rendit al contrari.... que ha de ser prest, prest.... Prou havia fet en exceptuar sols als que haguessen mort al arcabisbe de Saragossa. Entretant, gobernador, no perdonem medi y acabem de una vegada.

Així que'l Rey hagué passat lo llindar, tothom s'incliná, fentli la salutació deguda, y acostántseli en preferencia don Enrich, li doná don Fernando la ma, y després de mirar entorn, digué:

—Salut á mos barons...

—Salut á Sa Altesa.

—Bè, bè... anyadí lo Rey, anant regoneixent als principals que allí hi havia; m'alegro de trobarvos á vos, cosí... y á tu, Cardona... y á tu, Mendoza... Bè, bè. No puch venir á millor punt.

—Senyor... senyor... digueren alternativament algunas veus dels anomenats.

Y 'l de Villena anyadí:—Vos á tal hora en aquest lloch? Hi ha alguna nova desagradable, ó es que...?

Y sens deixarlo acabar lo Rey, com no sentint sa pregunta, y soltantli la ma, preguntá:

—Lo mestre de camp no es aquí?

—Fa una hora, contestá don Enrich, que ha partit de sa tenda: jo l' he vist, que anava vestit de totas armas, y seguit de quatre ballesters de rotllo que's dirigian á la línea.

—Donchs no ho entench! digué llavors lo Rey com parlant ab sí mateix. A véurer, (anyadí luego) quins sòn los caps de compa-

nyies y condestables que fan avuy la guayta, pus vull saber de qui m' he de fiar; perque, ó podré poch, ó m' han de pagar lo perill en que'ns posan.

—Senyor... senyor..! tornaren á repetir molts y en especial lo de Villena; qué es lo que passa?

—Qué passa? No ho vullau saber. M'acaban de advertir com han saltat la tapia de la línea una multitut dels sitiats, que no se sab qui sòn; á mes, se prepara un cop traydor contra nosaltres, y quí sab, quí sab lo que pót ser demá de mí y de ma terra, segons lo que succehesca aquesta nit. Oh! (esclamá llavors,) aquesta fòra la paga de ma paciencia y de ma generositat! A véurer si lo rey de Aragó vá á ser ni digne de poderse dir infant de Castilla. Ma honra es vostra honra, barons! A tots reclamo; convé vigilancia, convé lleyaltat, convé també... sí, sí... convé resolució; y... mes que tot, (digué després de una pausa, y com ple de impaciencia,) mes que tot convé ara que'm doneu tranquilitat, que'm tregau lo dubte, que'm digau lo que passa y lo que pót passar... Que busqueu per tot lo mestre de camp, ó qualsevulla que sia, ab tal que m'ho diga... Que'm digan lo que passa (torná á repetir finalment ab forsa,) ó lo que pót passar!

—Jo vos ho diré, senyor!

Al sentir eixa resposta, tothom dirigí la vista á la porta, que era de la part de ahont venia. Prop de ella estava aturat un guerrer, cubert de totas armas, una figura vestida enterament de ferro, pus cap pessa li faltava pera resguardar son cos, capell ab babera, gorjal, corassa y perpunt, espatlleras, devant-brassos, manoplas, asberch, cuixeras, gamberas y fins sabatas ferradas. Encara que no s' hagués descubert, com feya en aquell moment per reverencia al Rey, l' hauria conegut també tothom, per un distinctiu particular de que feya gala, y en lo qual havian fixat sempre la atenció tots los del campament, es á saber, un rich tabar ó capa vermella, que may desamparava, cosa que tè son significat, si pensa lo lector que en tots temps, y fins ara, hi ha especialitats que, volent interessar al públich, ans de cautivarlo per la part del esperit, comensan á interessarlo ab alguna estranyesa per la part óptica ó visual.

—Lo donzell de Puymoren! diguérense mutuament y tots admirats los circunstants.

—Quí?.. Lo del tabar?.. preguntá entre admiració é indiferencia lo gobernador Alemany.

—Quí?.. Quí?.. preguntá també lo Rey, com venintli de nou lo nom que havian pronunciat.

—Un oficial, (continuá lo gobernador, y responent al Rey,) un dels caps, que, com veheu per sa vestidura, fa la guayta esta nit. Tal volta ha sabut...

Y sens deixar acabar al gobernador, se girá lo Rey com examinant al donzell, y li digué:

—Sí?... Es que en efecte sabs alguna cosa?

—Ja vos ho he dit, senyor, contestá lo donzell; lo que passa y lo que pót passar.

La forsa ab que foren pronunciadas estas paraulas, deixaren admirat al Rey y á alguns dels presents, mentres alguns las prengueren per una ponderació ridícula.

—Bè, bè, digué lo gobernador, á qui may havia fet goig, per son estrany distinctiu, lo donzell; vejam, donchs, si es que res ha succehit y...

—Espera, Guerau, espera,... digué ab pausa lo Rey.

—Al revés vos dich jo, senyor, interrompé'l donzell; que no convé esperar.

—Donchs qué?... Digas, parla... Pót ser?...

Lo Rey estava ja ple de impaciencia.

—Senyor, á vos puch y dech dir cosas, que no convé tal volta divulgar per ara; respongué lo donzell, baixant la veu y com quedantse la última paraula en la boca.

—Es á dir...?

Suspengué llavors en sech sa pregunta lo Rey, penetrant la intenció del que li parlava, y continuá en seguida resolt:

—Ja, ja... Val mes, sí, val mes que á mi m'ho digas. Y quant mes breu, millor.

—Breu seré, com que ab pocas paraulas basta; contestá l'altre.

Y dirigintse'l Rey á una estancia inmediata, feu senyal ab la ma al donzell pera que'l seguís, passant tots dos depressa per entremitj dels concurrents. Entrats que foren, lo patge del pendó ajustá la porta, y quedantse ab lo glávis al mitj de ella, bastá pera que tothom s'apartás.

Un silenci de admiració seguí inmediatament de aquest fet, aprés tots s'anavan preguntant qué era lo que passava, y lo que de alló resultaria, cada un aná fent comentaris ó conjecturas, y'l gober-

nador y'l confessor del Rey, mes admirats que ningú, no sabian que contestar als demés, fins que mossen Borra, prenentho á bulla, pera distráurer la admiració, (encara que interiorment ho calculás ab serietat,) digué:

—Ara sí que veig que las sentencias en boca dels reys tenen tungadas, com las tè la fama de bons ó de dolents, pus lo Comte de Urgell diu «O rey ó res», Ladislau de Nápols diu «O Céssar ó res» y si no ha dit una cosa semblant Don Fernando, es perque son enemich ho diu, peró'm sembla que si no ho diu ab la boca, ho diu ab lo cor. Preparauvos, donchs, amichs, que si la sentencia s'escriu esta nit...

No pogué acabar de parlar mossen Borra, pus avantsant lo patge de la porta, se vegé obrir esta, y aparegué de nou lo Rey, marxant cap á fora resolt, y manifestant ab sos ulls la satisfacció que'l dominava.

—Depressa, mos barons, cridá així que obrí la porta; depressa! Cada un vaja, sens detenirse, ahont li toque. Vestiuvos de totas armas, y á cavall.

Y anant mirant ab llestesa als que allí hi havia, donava ordres ó advertencias á cada un dels que anava topant.

—Tu, adelantat major, prepara los teus siscents y, llansa en cuixa, que aguarden fins que se'ls avise. Tu, gobernador, fes reunir lo mes prest tots los rocins genets que hi haja, y que, partits en quadrillas, comensen á passejar á lo llarch de la línea: fes al mateix temps que tots los peons, empavessats, arquers ó ballesters y las condestablias vajan á sos punts, y no's mogan de arrasserats á la línea; fes que las bombardas... pero nó. Vina tu, Aleix Moragues, mon fuster en pau y en guerra, que qui tan bè ha sabut colocar las bastidas, no m'ha de fer quedar mal en la feyna que avuy m'ha de fer; vina y prepara al mateix temps tots los treballadors que tingas... Tu, Tamera, segueix altre vegada ab mi, y no't done quimera si no tenias cálzer pera celebrar missa en ma capella, pus molt será que demá no la pugas celebrar devant del Sant Cristo de Balaguer. Y tú, y tú..., per fi, (digué ja com apurat del temps que perdia,) tots, tots los que sian caps, vingan lo mes prest á ma cámara, y vinga també lo mestre de camp, á qui convé buscar prompte, prompte... y allí sabréu lo que per vostre Rey y per vosaltres avuy s'haurá de fer.

Y partint á tota pressa, portant á son costat al donzell de Puy-

moren, saludá cortesment lo rey Fernando y s'en torná al lloch que li servia de cámara en lo siti.

Los circunstants que no devian seguir al Rey s'en anaren ab llestesa, prenent cada un la direcció que mes li convenia, y així quedá lo clos desocupat y buyt, no permaneixent en aquell lloch mes que mossen Borra, lo qual, admirat de lo que passava, y desitjant ja donar descans á son cos, sortí al revés dels altres, es á dir, ab gran pausa, y's dirigí á la celda que li havian senyalat pera allotjarse en lo convent, repetint creus sobre la boca, per los badalls de sòn que feya, y dihent tot caminant estas paraulas:—Viscam y vejam... que demá será un altre dia.

Entre totas aquellas personas, quals semblants revelavan admiració, dubte ó sorpresa, sols una n'hi havia que manifestava gran satisfacció, per mes que procurás disimularho, y á contemplarse la vivacitat de sos ulls y son ayre dessembrassat y de triunfo en aquells moments, s'haguera pogut dir que aquell home se trobava en l'estat del qui, esperant ó somniant una ditxa, véu ja obert y libre'l camí pera disfrutarla.

Així al menos ho demostrá, clavantse ab forsa y sens cuydado lo capell en son cap, quant lo senyor Rey li feu senyal que's cobrís, y passant orgullós al devant de la comitiva, en qual moment, ple son cor, en efecte, de orgull, de satisfacció y de esperansa, pronunciá sols pera sí las seguents paraulas:

—Ara si que crech en aquell adagi catalá, que es tan comú de algun temps: «Si vols ésser papa, pósatho al cap.»

V.

Si vols ésser papa, pósatho al cap.

Ja'm sembla que veig al lector impacient pera saber una cosa succehida peró no contada, pera averiguar lo contengut de aquell paréntesis del capítol anterior, que tal venia á ser, en mitj de aquest, lo tancament del donzell ab lo Rey.

Calcule, donchs, ab los sentiments que dominavan á un y altre, lo significat del primer cop de vista entre aquells dos personatges, cada un dels quals esperava per son estil. Esperava lo Rey, y era tal la confiansa que entreveya en aquell moment, que, de tan grata, arribava á créurer que no devia confiar, peró sa pugna interior li feya traslluir en la cara la espressió de la alegria que se sól tenir en tals casos; y esperava lo donzell, peró de la manera que espera lo qui, dubtant de una sort que no mereix prou, pugna també entre'l desitj de atrevirse y la por de escarmentarse, qual estat del esperit no es lo que millor se revela per la cara, y pót semblar modestia, quant, á voltas, es sols inesperiencia del mòn.

Hi ha, no obstant, una excepció en aquest últim cas, y es la diferencia que vá del home de bè al dolent, pus aquest vèns mes aviat son dubte, y sab fingir en lo exterior l'ayre de qualsevol virtut.

Així succehí entre don Fernando y'l donzell: se miraren primer dubtosos, y á la segona mirada del últim, lo primer vegé ja devant sos ulls á un altre home L'agafá'l Rey per la vora de la capa, (que sempre los potentats se familiarisan en los perills ab los que'ls adverteixen,) y com acostantlo á sí, li parlá de esta manera:

—Y donchs?...

Y anava á respóndrer lo donzell, quant, fent lo Rey com que reprenia una idea fugida, li digué ab cert empenyo :

—Ah!... No'm recorda ton nom... Digasme ans que tot com te dius, perque...

Ab la interrupció que feu aquí lo donzell guanyá un pas mes de terreno en sa confiansa.

—M'admira que us pareu en la persona, quant tant vos importa la cosa.

—Sí, es cert: digas, digas, donchs ; contestá lo Rey, fent major mostra de familiaritat.

—Jo he sigut l'encarregat esta nit de fer la guayta en la estacada de devant de las torres...

—Qué dius? cridá lo Rey, donant un pas enrera y soltant la capa al donzell.

—Deixaume dir, senyor.

—Es que per allí, precisament, dihuen que es per ahont han sortit los de la ciutat...

—Ja ho sè. Deixaume dir; repetí ab forsa lo donzell.

—Es que llavors tu...

—Senyor, si així perdem lo temps, si tal es vostra desconfiansa, poch profit treuréu de ma revelació.

—Parla, donchs.

—Sí, continuá llavors lo de Puymoren ; per lo lloch de ma guayta es per ahont han sortit esta nit los soldats fugitius del Comte de Urgell, que no eran pochs, y jo'ls he deixat passar, y jo m'alegro de haverho fet, pera fervos un servey á vos, y si ara'm tornava á succehir, ho tornaria á fer.

—Qué dius? No sabs ?...

—Sè, senyor, que á resistirlos, lo siti hauria sigut mes llarch de lo que vos desitjau, pus s'en haurian entornat dins. De esta manera, la tropa gascona, que era la última ab que contava lo Comte, baix pretest de fer sortidas contra los sitiadors, deixa desamparat al contrari pera sempre, y's dirigeix á son pais, ahont la espera lo senyor de Favars, que sortí ab tots los caudals de Jaume de Urgell fa pochs dias, y ha escrit ara á sos compatricis que'ls espera en Gascunya pera repartir lo diner entre ells, segons veuréu en aquesta carta que'ls fugitius m'han donat pera justificarse.

Lo Rey agafá la carta y la llegí, peró tement l'altre que dubtás, continuá dihentli ab energia :

—Duptau que això sia cert, quant al Comte li convé ara mes tenir tropas dins que fora? Duptau que es major ventatja pera nosaltres tenir menos gent que'ns resistesca ? Duptau de que no tornará lo de Favars, quant li ha sobrat temps pera fer allistament nou en Gascunya, com sabeu? Per fi, senyor, per fi, (digué ab ánimo resolt,) ¿dubtaréu de qui posa en garantia de aquesta bona obra son cap á vostra disposició?

Inclinantse aquí lo donzell de Puymoren y descubrint son coll, deixá mut y pasmat al Rey; mes tornant á alsar lo cap ab serenitat, continuá resolt de esta manera :

—Rey Fernando de Aragó, si teniu encara por de la terra gascona, ja us donaré á son temps un remey, y si us basta ab la relació de lo que passa, ohiu encara, pera major tranquilitat vostra, la relació de lo que tè de passar.

—Per vida de... ! esclamá lo Rey, que no sè si ets ángel ó ets diable. Digas... digas... Tens rahó: parla.

—Tot lo que vos creheu de traició no es cert. La traició es cer-

ta, peró vos no sabeu la forma, y jo la he sabuda per los mateixos gascons.

—Qué dius ! torná á esclamar lo Rey, y obrint sos ulls de foch; parla... parla...

—La traició no es del exércit, es de alguns vassalls dels pobles vehins, que moguts per Berenguer de Fluviá, vindrán en forma de somatent ans de la matinada, y donant rebato al campament, procurarán fer una embestida per introduhirse en la ciutat...

—Y qué?... interrompí lo Rey ab impaciencia.

Lo donzell se somrigué ab calma, com volent infundir mes confiansa al Rey.

—Vencedor de Antequera, li digué ¿qué podrá fer un poble mal conduhit contra un exércit ben ordenat? ¿Qué fará lo rebato per fora, si no hi ha dins qui li puga obrir pas? A mes, que en vostra ma teniu lo medi. Deixau que s'acoste lo desordenat somatent, deixau que vinga fins á la línea, que ell no sab lo que li espera.

Lo Rey mirava de fit á fit al que li parlava, y á cada mot que sentia, obria mes sos ulls, respirava ab mes forsa, y casi's transportava ja al lloch del triunfo, que pochs minuts ans creya véurer fosch.

—Las bombardas que teniau (continuá lo donzell, ab to de seguritat, y parlant mes depressa sens que s'interrompés,) y las que vos han portat los arrays y patrons de Tortosa, colocaulas prest en lo tossal mes inmediat ó derrera de qualsevol bastida, ab tal que dirigescan son foch al punt per ahont ha de acostarse la gent armada. Deixaula acostar, deixaula que arribe fins al peu de la línea, y llavors...

—Llavors qué? preguntá y esclamá lo Rey á un temps, posantse las dos mans al cap.

—Llavors, digué l'altre ab calma, feulas disparar totas á un temps, espargiu lo foch y'l fum entre aquella gent arreplegadissa, que ni sab lo que es guerra, ni coneix la virtut de aquellas máquinas milagrosas, y... ja veuréu com, en pochs minuts, queda net lo camp, dispersantse tots en totas direccions, y com á vista de un remey tan supremo, baixa lo mateix Comte á rendir sa espasa als peus de son llegitim rey.

—Vóls dir?... y qué?... com?

Lo Rey no sabia qué preguntar, de tan que volia saber y prevéurer y evitar y asegurar á un temps.

—Teniu confiansa en mi ? preguntá lo donzell.

—Oh ! si la tinch? Com á infant de Castilla y com á rey de Aragó, demana...

—Com á rey de Aragó deveu dir, y prou, que ho sòu y ho seréu.

Lo donzell guanyá un altre pas de terreno en sa esperansa.

—Sí : demana de mi.

—Demano sols un títol, de que no podeu donar diploma : donaume'l títol de amich, y res mes.

—Homens axí'm faltavan ! deya pera sí'l Rey.

Y anava á apretarli la ma, quant renovántseli la possibilitat de tornar los gascons, se detingué, posantse la ma á la boca, com que discorregués, y digué :

—Peró si'ls gascons tal vegada... Tu me has dit al principi...

—Sí, en efecte : vos he dit que us donaria un remey. No us fassa por la Gascunya, quant tè aquí poch profit: escriviu á Cárlos , rey de Fransa, que's queixe del Comte de Foix perque fa armas contra'l papa Benet, diheuli que envie predicadors á la Gascunya que defensen la causa del llegítim Vicari de Dèu , y... fins si voleu , jo escriuré al cardenal de San Estaci, á qui conech de Italia, pera que hi done un cop de ma.

—Has estat en Italia ?

—Hi he estat , peleant ab florentins y venessians , y sols n'he vingut, al saber que en ma terra hi havia rey y necessitava las espasas dels bons.

—Oh ! dígasme ara ton nom, bon amich, dígasmel ara, que no'm recorda y no m'en vull olvidar mes.

—Lo donzell de Puymoren.

—Puymoren, sí... Puymoren , (repetí lo Rey, fent esforsos pera pronunciar bè lo nom.) Ja no se'm olvidará mes.

—Y bè, preguntá l'altre ja ab accent dominant. Qué voleu mes, rey ? Voleu encara entretenirvos ? Qué us falta ja pera no córrer al triunfo que us espera ?

—Res, res, donzell de Puymoren ! cridá lo Rey, donantli la ma.

—Corremhi, donchs, senyor !

—Sí, sí, corremhi, corremhi !

A aquest crit, que donaren los dos ab forsa, lo patge del glávis tornava á obrir la porta que poch ans s'havia tancat, ab pasmo de tots los senyors y capitans que componian l'exércit de Fernando.

VI.

Lo somni de mossen Borra. Las bombardas.

Come trovasti, o scelerata é brutta
Invenzion, mai loco in uman core?
Per te la militar gloria è distrutta;
Per te il mestier dell' arme è senza onore;
Per te è il valore e la virtù ridutta...

Ariosto.

Ánimas com la de mossen Borra no poden ésser conegudas sinó per lo mateix que tè la sort de possehirlas. Quants hi ha que aparentan en lo mòn possehir un esperit privilegiat, que logran fins enganyar á aquell, fentli créurer que sa modestia, sa serenitat ó sa mirada compasiva indica una inteligencia de sabi, una valentia indomable ó una sensibilitat esquisida, y no obstant, tot alló no es mes que apariencia y exterioritat, pus los falta la principal dot, qual es la franquesa del home honrat y'l desprendiment de las vanitats mundanas. ¿Qué m'importa á mi que'l que tè rahó cride y s'enardesca, si la rahó y sa conciencia'l fan cridar, no volent transigir ab la hipocresia ó ab l'orgull? ¿Qué m'importa á mi que mossen Borra's riga de tot lo mòn, que ab la burla de un fassa ríurer als demés, si al fi óbra per un fi moral, si sa burla es per ell lo cástich que, en conciencia y escandalisat dels vicis, créu donar als que'ls cometen? Per axó ell ríu, y ríu en la cara, mentres plora ó s'enardeix ab lo cor, y per axó també sembla indiferent á las causas y objectes que causan ilusió als demés, pus pera ell no hi ha mes ilusió que las grans realitats quant las contempla ó que las grans causas que las motivan quant las preveu.

Qualsevol haguera dit, vehent al juglar de la cort, ab la calma ab que's dirigí á sa celda, que aquell home era indiferent á tot lo que passava, y que no participava tal volta del entussiasme que infundí en los magnats la transformació repentina del Rey. Per ell, ni axó, ni la aparició del donzell, ni'l moviment que en totas direccions se notava era res: fins allí no veya mossen Borra mes que

ilusió dels altres, y pót ser algun misteri, que no coneixent prou, no volia cansarse en endevinar. Lo únich que feya en tals casos era trobar per alló motiu pera transportarse endevant ó enderrera, ja plorant per lo gloriós passat de sa terra, ja gosantse en un esdevenidor felís, peró sols felís pera ella, quant, en sos cálculs, arribava á entrevéurer un camí ó principi de camí pera aquell temps hermós creat instantaneament en sa fantasia. Cor de home de bè quant feya ríurer als demés, cor de poeta quant reya dintre de sí mateix !

Participava son cor de eixas dos qualitats, quant mossen Borra se sentá sobre son llit pera despullarse y descansar, y tota la conversa que ab sí mateix tenia se reduhia á aquestas rahons : primer deya:—Y bè ! Qué será al fi tot aixó? Una cosa mes ó menos grossa, peró al cap y á la derreria una de tantas cosas del mòn.— Y á poch, y després de reflexionar, ó quant de segur ja's transportava, repetia lo seguent:—Mentres hi haja guerra á casa, petitesa y miseria. Dèu la acabe prest á dins y la encenga á fora, que aixi hi haurá grandesa y abundancia !

Y mes fixat en son desitj que en lo que passava , tot ficantse la gorra de estam blanch de Vich, anava á dar la última apretada á la finestra, per si no estava ben tancada, quant de repent ferí sos oidos un soroll en la part de fora, y en lo que may hauria ell pensat en aquella ocasió. Era'l mateix soroll que, en aquell instant, separava en las passeras del riu de Farfanya á las dos amigas de Menargues que anavan en busca de sos esposos, y que, omplintlas de horror y espant , las feya pérdrer la esma y precipitar per entremitj de las ayguas !

Al regonéixer mossen Borra que aquell soroll era compost á la vegada de veus humanas y de campanetj, tement la realitat de una cosa que no havia pensat ni previst, estigué un moment com dubtant, mes allargant luego la ma al bancal de son llit, se embolicá ab ell de qualsevol manera, y obrí mitja finestra pera mirar lo que tant lo sorprenia.

—Dèu del cel , esclamá de prompte admirat , vehent lo cercle de llums que's descubria entorn de Balaguer, encara que á alguna distancia ; es possible ! Es á dir, que aixó durará mes de lo que'ns pensam !

Peró després de contemplar un poch, y com reprenent de nou sa calma, torná á tancar la finestra, y dirigintse de nou al llit, digué :

—Ba, ba! Somatent que no vè de Barcelona, somatent sense procés, veguer, ni bandera, no será may res de bo.

Y tot arreglant lo bancal y la gira del llansol, anava discorrent de esta manera:

—Lo somatent ó ha de ser gros, per una gran causa, partint del centre de la terra, ó ha de ser petit, y per una causa petita, com quant un poble persegueix ab lo *Via fora*! á un malfactor. De manera, que ha de ser una cadena pera subjectar tirans, ó una soga pera penjar á un lladre, y ab bona fe, crech que aquest no es mes que una mala anella de la cadena y un mal filat tros de lligam, pus sens cap y sens concert surt contra un exército aguerrit.

Aquí mossen Borra, sentat ja dins del llit, apagá lo llum y se senyá, peró fos que en la fosca se concentrás son esperit, fos que sa imaginació se exhaltás per l'efecte fantástich que li havia causat lo conjunt dels bruchs y matas encesos, ó que sa memoria's transportás á grans fets passats que coneixia; lluny de posarse de seguida á jáurer, com sempre solia, continuá llavors involuntariament sentat per un rato en lo llit, fent las seguents reflexions:

—Oh! qué bonich déu ésser un somatent, quant, espressant l'esperit de la terra, se dilata desde'l cor de ella fins á sos estrems; quant sòn tots uns, y rey y poble van units, y no's pensa mes que en la honra de la patria! Oh! jo veig en això lo carácter guerrer, l'esperit libre del catalá, lo fruyt de las grans lleys del pais, de aquellas lleys que han sigut la mare de totas las glorias dels antichs temps. Sens aquellas no hi hauria hagut esquadras ni conquistas, ni hi hauria hagut riquesas ni llibertats, no hi hauria hagut reys ni pobles felissos.

Y així, anant saltant vagament de uns pensaments á altres, peró lligant los uns ab los altres, vehent devant sa imaginació tots aquells objectes que anomenava, y altres que li anavan ocorrent, acostat ja lo cap al coixí, pronunciá encara aquestas paraulas, que probavan lo calor de sa imaginació exaltada:

—Quí pogués véurer á algú de aquells reys que pelearen en Sicilia y en Italia, aquells estols que tallavan lo mar en totas direccions, aquells almugavers, que pujavan á las montanyas y assaltavan los murs com qui puja á un marge... y oir aquells crits de San Jordi... San Jordi y Aragó!...

Mossen Borra havia quedat ja en tal punt adormit.

Peró no cregau que la exaltació del juglar despert havia de cessar

per aixó. La exaltació se tornava llavors ilusió pera'l juglar que dormia.

Ningú podria pintar lo que tal volta espressavan llavors las faccions del juglar que dormia, gosantse en l'hermós quadro que era objecte y causa de son somni, lo que espressaria aquella cara entre la gorra y'ls llansols, pus ningú ha pogut observar lo que fa un home en tal cas, quant la quietut lo rodeja, y quant ni la menor transparencia de llum lo distrau.

Lo primer objecte que vegé dormint mossen Borra fou un cavall blanch, lo cavall de San Jordi, que, volant pels ayres, se dirigia en llargas embestidas á tots los extrems de Catalunya, donant renills y estufant sa cabellera quant arribava á certs punts. En Portfangós y en Salou lo vegé córrer casi á rans de la aygua per entremitj de innumerables galeras y altres embarcacions, sens que may ensepegás en cap fusta, sens que may sos arreus se enrredasen en cap vela. Semblava com si'l cavall esperás indecís, com si li faltás la cárga pera partir, com si no fos la hora de trobar al cavaller propi que l'havia de montar. Oh goig inefable ! Lo cavall ja no anava sol. Sobre de ell veya ja mossen Borra al mateix sant, patró de Aragó, vestit mitj á la grega antiga, portant á sa ma la flamejant llansa, y á la gropa un altre cavaller jove ab corona reyal y aguantant ab lo bras esquer un escut de las barras de sanch. La fisonomia del sant poch importa al devot, peró la del cavaller de la gropa interresava sobre manera al juglar: aquella cara ell la havia vista, la coneixia, y, á pesar del goig que li causavan sas miradas, una de aquellas confusions misteriosas que ocorren en los somnis li impedia, sense saber perque, de poder adivinar á quin amich perteneixia. Pegá una volada'l cavall, despedint entorn de sí una grata resplandor, que donava un brill vaguejant á la platejada armadura que'l cubria á ell y als cavallers de sa carga; y á pesar de tal bellesa encantadora, no cal dir que ab lo cavall resplandent s'elevá també, com subjectat á sos peus ò dominat per sas ferraduras, l'infernal y vert drach alat, trahent sa llengua de sageta, resplandent y bell també, com pót serho per son estil la pintura de un foch de infern, que deixa véurer per tot la ma y la habilitat del artista que la ha executada. Per demés es dir aquí que'l juglar doná també un salt en lo llit, desitjós de véurer la cara que li fugia... Peró no li fugia, nó. Lo juglar volava lo mateix que'l cavall, seguintlo á poca distancia, y tots junts se remontaren fins á arribar al cim mes elevat de la montanya mes

alta de Catalunya; allí lo cavall, clavant sas ferraduras ab forsa en las rocas, com se conta del de la reyna mora del castell de Ciurana, emprengué una embestida, y atravesant lo mar, no pará fins á distingir una gran ciutat de Italia, fins á arribar á Nápols, devant de quals portas, descavalgá lo cavaller rey, y quedá prop de ell en sa guarda lo cavaller sant. Peró ans que allí arribás, quantas cosas no alegraren lo cor del juglar volant, que venia á fer en tal cas la feyna de un patge alat. Mentres lo cavall corria, anavan descubrintse á dreta y esquerra islas y territoris, que senyalava ab sa llansa, tot passant, lo sant guerrer, com pera indicar al company que totas aquellas terras eran vassallas sèvas; en un extrem de Italia se veya alsar, també volant, lo lleó alat de sant March, mirant ab vista espantada aquell nou succés, en totas las riberas se veyan atravessar grossos peixos, sanguejant en sas espatllas las barras de Aragó, y prop, prop ja de la hermosa Nápols, tan tranquila estava la aygua, que en lo fondo del mar se veyan reflectits los volants viatjadors, colocats á la inversa, de manera que mossen Borra gosá certs moments com á juglar, al contemplar lo moviment de las camas y la panxa del cavall, com gosá no menos, crehent véurer en sa ilusió que'l drach tenia la fisonomia del gat roig, y que volent detenir al cavall, prop de Nápols, ab sa unglosa arpa, li arrimá aquell una tremenda cossa. Pera ferse obrir las portas de Nápols, cridá lo caváller jove á infinitas legions, que aparegueren donant lo crit de «San Jordi y Aragó!» y en seguida tingueren lloch infinitas pugnas, succehintse y pasant rapidament unas aprés de altres com los quadros de un panorama. Al cáurer las portas, se descobrí en mitj de un portal una reyna embolicada ab un manto que assegurava en son cos, mentres que un guerrer, portant un escut ab unas flors de lis, avansava pera despullarla de la reyal vestidura. Al descubrir la intenció del guerrer, avansa també'l rey jove, la reyna se guarda no menos de ell, peró al fi acaba per obrirli sos brassos, y cobrintlo també ab son manto, se'l emporta seguit de tots sos guerrers, que allunyan al contrari, fan cáurer son escut de las flors de lis y passan per demunt de ell. Fins aquí sempre vegé mossen Borra al cavaller sant prop del cavaller rey; peró mudantse en sech devant los ulls de sa imaginació la escena que contemplava, observá que'l sant havia desaparegut, que'l camp gloriós de guerra s'havia transformat en un lloch cortesá, pus lo rey estava rodejat de donas, entre quals nuus y blanchs brassos, apareixia com lligat per una voluptuosa ca-

dena. Lluny de véurer allí al sant, li semblá al dormit juglar que veya sols al drach infernal, senyorejant per totas las cambras del palau y mudant sa atmósfera ab son álit calent y verinós. Mossen Borra, á qui agradavan las festas y las glorias, á qui havia seduhit de prompte la bellesa y grandesa de aquella morada, y á qui atreya continuament la amistat del rey jove, vehent al mateix temps camins de gloria y camins de deshonra y perdició, indecís, dubtós, sentint oprimit son cor y respirant ab fatiga, doná proba en son llit de descans, de que realment patia y se congoixaba, pus respirant ab pena, casi no li faltava sinó esclatar en un plor pera desahogarse. Seguint lo somni y la fatiga, somniá que, tal volta mirant cap al altre part del mar, trobaria pót ser algun consol, y dirigint cap allí sa vista, li semblá, lluny de descobrir l'objecte que buscava, véurer tan sols una altre reyna plorant, y prop de ella lo noble escut de las barras abandonat á sos peus y cubert sols de llorers sechs.

Si la pena havia sigut gran fins aquí en lo somni, no cal dir que anava desde aquell moment á ser major, pus havia de decidirse á abandonar al rey jove á qui servia.

Pero nó : la fatiga del pobre juglar havia de cessar prest ; una realitat impensada l'havia de curar prompte de la fatiga del somni. Al arribar á aquest punt, l'atronador soroll de una bombarda, disparada desde l'alcássar de Balaguer, acabava de dispertar á mossen Borra.

—Jesús!... Jesús!... Qué es aixó? digué sentantse de un bot en lo llit.

Y mentres esperava á véurer si's repetiria'l soroll, enterament convensut de que estava despert, esclamá:—Ah! Quant ho sento! Tan poch que faltava pera saber en qué pararia aquell dubte, y haverme despertat! Peró aixó tenen los somnis que sòn molt bons ó molt dolents, que may tenen final.

Torná á ferir llavors sos oidos la remor lluny dels del somatent, y lligantse en sa memoria lo que havia vist ans de dormirse y l'estrépit de la bombarda que acabava de sentir, calculant que lo que ell havia tingut per misteri, tal volta en aquell moment se descobriria, saltá pressurós del llit, y embolicat de nou ab lo bancal, torná á dirigirse á la finestra, que obrí ab cuydado per temor del ayre.

No era molt diferent lo que'l juglar veya de lo que ans havia vist, solament que així com la primera vegada venia'l somatent per

totas direccions, llavors, arreplegat ja en un sol cos, se dirigia, formant exércit, cap á la estacada de devant de las torres. Tants llums reunits, lo brillar de las armas, eynas y demés ferros, (que de tot portavan aquells inocents soldats,) y lo moviment general de las flamaradas en direcció oposada á la dels que corrian, donavan un aspecte á aquell conjunt, com si fos de un torrent ó riu de foch que se escapa, y contra'l qual no hi ha forsas humanas que basten á detenirlo.

Vehent aixó mossen Borra, y contemplant com s'acostava aquella multitut cridadora, tragué lo cap fora de la finestra, desitjós de véurer quina actitut prenia l'exércit del Rey; peró si bè arribava á distingir en lo camp alguns bultos grans y negres, que calculá serian companyias de gent armada, quedá sobremanera admirat, vehent que no's movian de son punt, y que'l somatent arribava ja casi á la línea del clos.

En tal estat, reunint totas sas ideas passadas, així en somni com ans de dormirse, fixa la vista, per dominar á son pensament la admiració que aquellas li causavan, digué, posantse la ma en la barra :—Mon somni'm semblá una realitat... y estich mirant una realitat que'm sembla un somni !

Y així seguia pensatiu, quant aquella figura tranquila se transformá de repent en imatge de sorpresa, de espant ó de condol, que tots tres sentiments se espressavan en sa cara. En aquell moment, quant ja casi tocava á la línea lo somatent, quant sos llums deixaban ben clar y distingit tot lo campament, quant mossen Borra podia fins conéixer casi personalment als homens armats que corrian, de diferents cantons vegé venir unas donas que, avansant desesperadas, donant crits y alsant á l'ayre sos brassos, se dirigian com á lleonas perdudas, que tals semblavan ab la cabellera que'ls volava, en busca de algun objecte volgut de son cor y arrancat de sa vista. Com lo torrent de la gent armada baixava ab precipitació, prompte quedavan barrejats é inclosos en aquell los sers estranys é inesperats en un camp de batalla que lo contemplador acabava de descubrir. La ma de la dona que detenia al home, los brassos de la esposa que's penjavan del coll del espós, lo paquet que s'entregava, lo pa que s'oferia eran escenas momentáneas, rápidas, que se succehian y que sols donavan al ull lo temps de obrirse pera véurerlas, pus la confusió general ho barrejava tot. Entre las donas descubrí principalment mossen Borra á dos que anavan á poca

distancia la una de la altre: la primera portava una manta enrotllada, y caminava precipitadament sens fer cas del perill : la segona, indicant en son pas un esfors que era clar indici de un abatiment, pegava tan sols curtas embestidas, y cada vegada que emprenia de nou una correguda, alsant la veu y dant senyals de un gros sentiment, cridava á la altre dona, sens dubte pera que en aquells moments no la deixás sola. Interessá sobremanera al contemplador l'aspecte de aquellas dos figuras verdaderament notables en aquell lloch, pus fins semblava com que, pera ferlas mes ressaltar, s'hagués aumentat en un instant y entorn de ellas la claror que per aquell estrem espargia'l conjunt de flamas de aquella falange candent. Mossen Borra no las perdé de vista, mirá, excitat de vius sentiments, á aquellas dos desgraciadas esposas, que per tal cregué regonéixerlas enseguida, vegé com sos brassos s'allargavan endevant, tocant ja al objecte perdut ó buscat, observá ja per fi unas mans que s'apretavan ab unas altres, endeviná per sos moviments la espressió també de sentiments nobles y tendres, y..... ay Dèu meu !... quant mossen Borra, mes interessat que may per aquells dos sers infelissos, avansava involuntariament son cos, descuydant la roba que'l cobria, per témer que la confusió los hi anava á arrancar de la vista, en aquell mateix moment, una impensada y atronadora descarga de bombarda, dirigida al punt ahont passava la escena, feu realment desaparéixer, ó millor, transformar, als ulls del juglar, aquell gran quadro que tant li interessava.—Qué es lo que veig, mon Dèu !—esclamá mossen Borra, mogut casi mes que de interés per la desgracia, de desitj de saber qui la causaba, y dirigint, per conseguent, la vista al punt de ahont venian disparadas las artellerias ; peró després de aquella descarga, s'en sentí una altre, y després una altre, y una altre, y... fins á set no pararen, y tot en un brevíssim instant, de manera que per axó podia endevinarse bè lo motiu de la quietut que havia guardat l'exércit sitiador y la prevenció ab que havia estat lo que tenia'l cárrech de dirigir aquellas máquinas infernals!

Descríurer aquell nou y trist quadro ocasionat per las armas de foch, sens dubte seria mes fácil al pinzell que á la ploma. La corrent de flama dels que venian se vegé dividida, primer pel mitj, y aprés per varias direccions, sa claror enlluhernadora quedá ofegada per una nuvolada de fum, y'ls pochs llums que restaren aislats se vegéren com despresos del cos principal, y fugint cap á fora, apa-

8

gantse consecutivament y depressa, com las petitas pallas encesas que'l vent s'en porta d'un paller quant se crema ; la terra quedá cuberta de morts y ferits, revolcantse aquestos per sobre de aquells desesperadament, y'l crit unánim de guerra que ans se sentia, acabava de transformarse en un crit de dolor en lo lloch de la desgracia, y en mil veus, diferentas y aisladas, que, anantse perdent en totas direccions, cridavan ¡ misericordia ! y donavan clara idea del desespero que tenian los que fugian. Tal era l'efecte que havian causat aquellas novas armas disparadas á un temps, y tal l'espant que havian produhit en aquells soldats inesperts, que pót ser ni idea tenian de lo que era tan diabólica invenció.

Mossen Borra, estátich y horrorisat de lo que acabava de contemplar, ferit de compassió en son cor, per lo que podia haver succehit á aquellas dos donas que tant interés li havian mogut, y recordant per un moment la conversa que havian tingut en lo clos del convent, parlant de la nova arma, se tapá los ulls ab las mans per un instant, com no volent ser testimoni de tanta desgracia, y pronunciá ab íntima conmoció estas paraulas:—Ah ! sí, sí : ja tenia rahó En Bernat de Báges: arma de cobarts y de traydors, que sols moros podian haverla inventada !

Y continuant pensatiu, ferit del misteri que havia succehit poch ans, quant lo Rey se presentá en lo clos, se separá de nou las mans dels ulls, y mirá á las artellerias, en lo moment que disparavan la última descarga, y vehent, ab lo resplandor de esta, que prop del canó saltava y odulava un gos mastí, al que procurava fer callar un home alt que portava una capa; ficantse com de rabia la ma per entre'ls cabells, exhalá un sospir y digué:—Sí ! No hi ha dubte. Ja estranyava jo que tan infame idea pogués sortir del cap de un lleyal. Ell es, sí ! lo donzell del gos, aquest misteriós donzell que ningú coneix, que fins ara ha sigut amo de un gos, per no haver tingut ocasió, sens dubte, de ferse ell gos de un amo !

Y anava á malehirlo, quant, distrahent sa vista unas novas llums que sortian de un dels portals de Balaguer, fixás en ellas lo juglar, y descobrint que entremitj de ellas venia una dama, exaltat ja sols llavors en la possibilitat de una idea agradable, mirá millor, y confirmada, en cert modo, sa esperansa, al véurer que la dama se dirigia á la tenda del Rey, esclamá goijós de esta manera :

—Oh ! si fos cert... Benehit sia Dèu ! Benehit sia Dèu ! Ell sab perque succeheixen las cosas quant las permet. Si al menos de això

s'en ha de originar la pau de Catalunya, olvido la barbaritat de las bombardas, ja que ellas la haurán ocasionada!

Y ferit en seguida per una altre idea mes agradable encara que bullia en son cap, peró que veya lluny, digué tot tancant la finestra y tornantsen al llit, y manifestant un cert goig, que era pót ser mes fill de sa imaginació que de son convenciment:

—Quí sab! quí sab! Ventadas hi ha á voltas que posan los blats á punt... *Post nubila Phœbus.* Quí sab si aqueixa mateixa invenció que'm sembla bárbara, podrá contribuir un dia á la major exaltació y fama dels reys y dels fills de ma patria.

Se detingué després un poch com embegut en un altre idea filla de sa fantasia, y anyadí, mitj rihent:

—Sí, sí... fins juraria que en mon somni y en lo triunfo del rey jove, quant ha entrat en la ciutat italiana, sonavan també bombardas y veya fochs de artellerias... Peró deixem lo somni, (digué en seguida resolt y tornant á saltar dins del llit,) deixem lo somni pera péndrer la son: Dèu fassa que dormia, y que al despertarme veja jo una realitat felís; Dèu fassa que, al despertarme, puga véurer com lo verdader rey de Aragó óu missa devant del Sant Cristo de Balaguer! Feuho, feuho, imatge soberana, vos que tanta virtut teniu, vos que foreu treballada per sants, y que vinguereu á aqueix pais contra la corrent de las ayguas, santificau lo regnat pacífich que avuy pót ser comensa, y deteniu pera sempre la corrent de mals que fins ara havian agoviat á la terra de Aragó! Dèu ho fassa!

Y ab aquesta consoladora esperansa, y tot fent aquesta súplica, mossen Borra torná á quedar dormit tranquil, y dormí fins á la matinada, en que las trompetas cridavan á tots los soldats del camp pera reunirse en un sol punt.

VII.

Tota soleta !

Moltas vegadas lo cos descansa y'l cor s'agita: per això no hi ha descans mes dòls que'l del inocent, pus quant tanca'ls ulls quedan en igual repos un y altre.

Pót recordarho qui haja vist dormir á un fillet sèu, qui haja contemplat á eixos sers plens de tendresa, quant la salut y la alegria los mantenen la vida, y quant l'alé y'l consol de la mare los anima y ampara. Mes, ay del inocent que's desperta sense trobar consol! ay del cos despert que s'agita en la infancia, quant se li acosta la hora de descansar lo cos!

Així tranquila y hermosa, ab la ilusió de tenir prop l'alé de la mare, dormia, en la matinada del dia cinch de novembre, la inocenta Blanqueta, sense haverse mogut de la mateixa posició en que la havia deixada la mare la nit anterior.

A la hora en que mossen Borra, després de haver passat una nit agitada, se despertava ab una esperansa alegre, la pobre Blanqueta, després de haver passat una nit tranquila, comensava á dar senyals de despertarse, y estava próxima á obrir los ulls, pera topar ab una imatge de desconsol.

Quant la claror de la matinada comensá á penetrar per entre las escletjas de la vella finestra, Blanqueta doná las primeras senyals de haver descansat prou: removent un poch son cos, y com prenent forsa sos pulmons, despedí una respiració forta y llarga. A poch rato, y com gosantse en aquell entorpiment dòls que preceheix al despertarse, se posá plana en lo llit, y allargant y estirant las camas, feu un badall que podia dirse entretingut per lo que durá, y trahent per últim fora del abrich lo bras dret, lo allargá ab forsa, deixant cáurer la ma plana en la part posterior del cap, ó millor diriam, lo cap y'l bras s'arrimaren l'un al altre pera ajudarse mutuament, á fi de proporcionar una posició nova y mes grata al que pugnava entre'l gust de descansar y la necessitat de despertarse.

La carinyosa nina obrí llavors un poch los ulls, pera tornarlos á tancar, com succeheix á la vista de la claror repentina, y en tan calmós tránzit, pronunciá, mes moguda per la forsa del hábit que per altre causa, lo nom que sempre en tal hora anomenava, aquell nom grat y primer que s'apren de pronunciar ja quant lo mugró del pit matern constituheix tota la felicitat y absorbeix tot lo coneixement del infant. Lo nom de mare, mes que pronunciat, escapat en tal ocasió dels llavis de la nina endormiscada, no tenia'l to ni de pregunta, ni de esclamació, ni de contestació: era lo primer sospir que, sortint del cor pera saludar al dia, prenia forma de paraula al passar per los llavis inocents, per los quals se comunicavan son carinyo dos sers que vivian sols l'un per l'altre.

Encara que no fou corresposta aquella paraula, com de costum, per una altre paraula no menos dolsa, no havia de sobresaltar tan prompte aquesta falta á una criatura que may havia anat escassa de consol y de carinyo: ans bè, en la edat en que Blanqueta se trobava, després de haver dormit en un llit mes tou que'l de costum, y desitjosa de allargar un poch la agradable estada que's troba en lo llit al matí, lluny de infundirli aquella falta de resposta cap dubte ni sospita, la induhí á continuar disfrutant per mes temps del goig que proporciona lo calor dels llansols, quant precisament s'acosta la hora de deixarlos. Així fou que Blanqueta, en la nova posició que havia pres, continuá una altre dormida, ab no menos gust que la de la nit, y no despertá fins que ja verdaderament lo cos no tenia ja mes necessitat de descansar.

La segona volta de despertarse fou ja de altre manera, pus obrint sens dificultat los ulls, los bellugá involuntariament á dreta y esquerra, y gratantse ab totas dos mans prop de la lligadura dels cabells, quedá prou serena y desperta per adonarse si estava sola ó nó.

Cregué de prompte que tal volta sa mare estaria en la altre cambra, y esforsant una mica, no gayre, la veu, pronunciá de nou aquella paraula de costum, acompanyantla ja de un to diferent de la primera vegada. Repetí Blanqueta lo nom de mare per tres ó quatre voltas, mes vehent que aquella no li responia ni havent esforsat la veu en l'últim crit, mirá inocentment entorn, com pera volerse convéncer de que no estava dormida en cap paratge, y llavors, demostrant casi mes enfado que altre cosa, pus no tenia prou temps ni malicia pera sospitar cap altre causa, girás mitj de costat, apoyant lo colze en lo coixí, y digué:

—Ay ay? mirau la mare, que s'en ha anat sense recordarse de mi.

Estirá un poch sos brassos la nina, com pera sacudir la peresa, y entrantli ja casi ganas de llevarse, per lo mateix que tenia aquell dia sobrada llibertat de jáurer, comensá á sentir impaciencia, y parlant com si murmurás, digué:

—Y quina missa tan llarga! Bè m'ho podia haver dit que avuy n'era dia, y haversem emportat.

Lo que es la senzillesa de la edat inocenta! En aquell moment tal volta aquell cor sens malicia anava á inculpar al ser que mes estimava en lo mòn, y deixava de ferho sols perque la mateixa causa de la inculpació li sugeria de repent una idea agradable. Pensant en la missa, pensá en que podia ser diumenge, y essent dia de festa, sabudas sòn las dolsas ilusions que per tan frívol motiu naixen en las criaturas.

—Ara que hi penso, deya tota contenta Blanqueta; quant me divertiré aquesta tarde, que aniré á passejar ab lo pare. Lo pare'm vá prométrer que aniriam fins á la hermita y que besaria la ma á la mare de Dèu, y que trencariam pinyons, y... Oh! qué m'agradan los pinyonets! Oh! qué bonica déu ésser la mare de Dèu! Ah! Ja hi voldria ser! Besaré á la mare y al infantó, al Jesuset.

L'excés de alegria que llavors esperimentava, lo desitj de que passás rapidament lo temps, y tal volta fins de gosarse en contar aquella satisfacció á sas amiguetas, li aumentá de nou las ganas de llevarse, y li feu trobar mes en falta la mare en aquell moment. Anomená dos ó tres vegadas novament aquella grata paraula, repetí lo nom de mare! aumentant cada volta mes la veu, y fins carregant l'accent y allargant ab forsa la última lletra pera sostenir mes lo crit. Peró la mare no responia, lo temps passava, y la impaciencia de la criatura s'anava ja transformant en dubte y de dubte en desconsol, comensant ja casi verdaderament á adonarse de sa soledat. Si aquell cor inocent hagués vist clar lo sol, pót ser hauria tardat mes en adonarsen de son aislament, peró en la foscor de la cambra, encara que era de dia, no podia deixar de sentir, al menos, tristesa, que no es poch pera una criatura avesada tota sa vida á rébrer caricias.

Al arribar á aquest punt, los crits de mare! eran ja forts y continuats, la tristesa y'l desconsol havian pujat ja del cor als ulls y á

la cara de la pobre nina, que, desbrigada del tot, allargava fora del llit son flexible y hermós cos, correntli grossas llágrimas per las galtas, y mostrant com si fos inflat lo llavi inferior, per la forsa del sospirar y del plorar.

Sia la forsa de la necessitat ó la ma de Dèu, se veuhen sempre esforsos en los desgraciats, que'ns semblan impossibles de ferse per qui no está en la desgracia. Axí debia succehir moltas vegadas, desde aquella hora endevant, á la pobre Blanqueta!

No podent ja aguantar mes la desconsolada nina, y com deixantse escórrer del llit, tocá de peus á terra, y corrent á la finestra, girá lo baldalló que la tancava, y la obrí en seguida, trahent lo sèu preciós caparró fora, pera véurer si descubria á sa mare.

La claror del dia, penetrant dins de la cambra, produhí com un espay de consol, tranzitori, á la desamparada criatura ; sa senzilla imaginació torná á fixarse en lo recort grat del diumenge, y deixant de donar per un moment lo crit de mare! no feu mes de prompte que mirar amunt y avall del carrer.

—Sí, sí, digué ab alegria ; diumenge es avuy, pus ni'l ferrer treballa, ni passa la dula, ni cabalgaduras, ni bous. Oh! deya després ab admiració alegre; y la claror es de dia de festa. Qué poca gent se véu! Tothom déu ser á missa ó á fora.

Y distingint de prompte una dona al estrem contrari del carrer, torná á renovárseli l'objecte de sa esperansa ó de sa tristesa, y cridá de nou ab veu aguda :—Mare! Mare!!!

Engany cruel, que torná á fer cáurer en la tristesa á aquella pobre criatura! Vehent Blanqueta que la dona no era la mare, sentida ja del fret, per estar en camisa prop de la finestra, y olvidantse de la ilusió de la festa, esclafí de nou en un plor, repetí desesperada aquell nom que no se li apartava de la boca, y casi's pót dir que arribava á pensar en un mal, cosa que tal volta no havia fet may en sa vida.

—Qué ploras, Blanqueta? li digué desde'l carrer aquella dona que passava. Perqué t'estás á la finestra en camisa? No tens por de encadarnarte?

—La Mare!... la Mare!!... Jo vull la Mare!! deya, mes esclamant que responent Blanqueta, casi sanglotant de la fortalesa del plor, y barrejántseli prop de sa rosada boca la saliva y las llágrimas.

—Peró, qué't passa? tornava á preguntar la dona. Per esperar

una mica, posarse á plorar de aqueixa manera una noya tan gran? No t'en donas vergonya?

La resposta de Blanqueta sempre era la mateixa:—Mare!... Mare!... Jo vull la Mare!!!

La dona que inocentment havia fet aquellas preguntas á Blanqueta, acabava de sospitar llavors, si tal vegada sa mare podia haver anat ahont eran moltas donas del poble, y que ella també hi fòra, sinó per no deixar sola en sa casa á una neboda que tenia comanada. Sortint aquesta de sa casa en aquell moment, li confirmá la sospita, dihentli que lo mateix pensava, y moguda la dona de certa compassió envers la trista petita, sense sospitar lo trantoll que hi havia hagut aquella nit prop de Balaguer, acostás resolta y carinyosa prop de la finestra, y digué á la noya:

—Vóls que puje á vestirte? Entretant pót ser vindrá ta mare... Que tens por de estar sola?

—Por nó, peró estich sola, soleta..! ¡Ay, mare, mare! ¡Qué s'es fet de la mare!

—Ah! digué la dona, reparant que la porta estava tancada ab clau. Bona la havem feta: ara si que no puch pujar encara que vulla. La porta está tancada.

—Ay, ay, ay! cridá Blanqueta esparverada, sentint aquella nova, que en sí no era res, peró que era prou pera causar espant á una criatura, quant á son desconsol s'hi anyadia la idea de estar tancada y de haverse perdut sa mare. Ay, ay, ay! Com ho faré si la mare no torna? Com ho faré tancada tota sola?

Y com donant probas de penetrar un viu sentiment en aquell cor verge, fixa tal volta sa imaginació en las dos últimas ideas que li feyan aparéixer devant de sos ulls la imatge de la soledat molt mes negre de lo que fins llavors havia sigut; tenint ja, si pót dirse, fam de consol, mudá en sech sa espressió la afligida nina, y fent un moviment afirmatiu ab lo cap, clavá sos ulls plorosos en la dona que li parlava, y li cridá:

—Sí, sí, ferrera, sí: pujau, pujau!

—No puch, filla meva; li digué la dona tot apretant la porta.

—Perqué no?... Pujau, ferrera!... No m'haveu dit que'm vestiriau?

—Sí, peró...

En aquell dubte anava á rómprer una mes forta desesperació, pus la noya plorava amargament; peró adonantse la vehina, tot

apretant la porta (que per no tenir la barra estaba fluixa,) de que sota hi havia la clau amagada, posanthi la ma en seguida, la ensenyá á la petita, que baixá un tant lo plor al véurerla y li digué:

—Alabat sia Dèu! Sí, sí, ja pujo: no tingas por. Te vestiré y prest vindrá la mare.

Y salvada ab la confiansa de la verdadera amistat, obrí á tota pressa, pujá dalt de la casa, y després de consolar á Blanqueta, de haverli aixugat la cara ab sa mateixa camisola, y de haverla fet sentar damunt del llit, li posá las faldetas, lo jipó y li aná lligant las espardenyas. Així li deya entretant ab suavitat y carinyo aquella bona y compassiva dona, aquella vehina fiada y verdadera amiga de la mare de Blanqueta:

—Véus, tonta, com tot això no es res. Perqué no cridavas ans, y també hauria pujat? No ho sabs, que la ferrera t'estima? Vaja, dónam un patonet, y baixa si vóls, que mentrestant, podrás esperar pel carrer si véus venir la mare.

—Nó, tenint la porta oberta, ja m'estaré al terrat, que donaré menjar á la guatlla, y si per cas... No us en aneu pas de casa, ferrera?

—Nó, filla meva, nó: vina si vóls.

Y la carinyosa amiga acabava de darli, com per íntima espressió de son carinyo y de son desitj de consolarla, dos patacadetas ab la ma en lo gruix de sas rodonas y blancas pantorrillas, quant, després de haverse sentit per lo carrer un breu enrahonament, soná un crit y jiscle á un temps, que deixá com estática y perduda á la bona dona, consoladora fins llavors de la desgraciada petita.

La veu que se sentia era la de la neboda de la ferrera, y esta veu s'anava acostant mes, y son plor creixia, pus tot desesperantse aquella pujava ja escalas amunt de la casa de Blanqueta, pera tornar lo desconsol á la que creya estar aliviada, y pera causarlo de nou á la que no pensava en desgracia.

—Ay, tia, tia! cridava la neboda; qué será de nosaltres...

—¿Qué?... Qué! contestá la ferrera, sorpresa en lo mes íntim de son cor, y sense péndrer ja cap interés per la nina á qui acariciava.

—Ay, pobre oncle! Quí li havia de dir!... Ja us dich jo, tia, que us vareu salvar de bona no anant á Balaguer!

A aquestas paraulas, lo semblant de la ferrera quedá tot traspostat, los ulls semblava que li saltassen del cap, son llavi inferior prenia un moviment convulsiu, y ab la indecisió ab que bellugava ó

sacudia son cap á dreta y esquerra, s'haguera dit que'ls cabells se li erissavan.

—Bè... Qué... Digas... Parla!...

En tal moment aquella desgraciada esposa acabava de véurer una nuvolada de miserias que atravesava per demunt de son cap.

—Sí, sí, tia, cridava la neboda, plorant, volent participar la mala noticia, y no sabent com esplicarse; ja us dich jo que som ben desgraciadas! Pobres de nosaltres! Pobre oncle! Y quina mala sort!

—Qué dius?... mala mort?... Mort?... Y quí la mort?

Aquesta ultima pregunta fou un crit de desesperació acompanyat de un mar de llágrimas.

Tal era la forsa de la imaginació en aquells moments, que la pobre dona, prevehent ja lo que se li anava á dir, entengué malament la ultima paraula que havia pronunciat la neboda, y vingué á precipitar la noticia que aquesta no li gosava á dar directament.

Sorpresa la neboda, vehent que sense haver pronunciat la paraula mort, la havia axí entesa sa tia, y mirant ja com vensut llavors son principal motiu de prudencia, crehent que ja no podia anyadir ni mes ni menos dolor á la que ja sabia la mala nova de la mort del marit, confirmá ab plor mes viu la fatal veritat, y abrassantse ab la tia, continuá:

—Sí, tia, sí!... Mort, mort es l'oncle! No hi ha remey pera nosaltres!...

—Jesús, Maria, Josep! esclamá la ferrera fent un moviment ab la cara, que indicava tot l'horror que penetrava en son cor.

Y desempellegantse de Blanqueta, agafada del bras de la neboda, y sens mirar cap ahont embestia, enfilá aquella nova desgraciada cap á la escala, com volentse transportar rapidament á sa casa.

—No pót ser! deya entre sí, tot baixant los graons. Quí t'ho ha dit? Quí t'ho ha contat? Ha vingut algú de Balaguer? Anem, anem, que ho preguntarém al cosí...

—També es mort, tia! contestava la neboda, acompanyant ab un nou esclafit cada resposta que feya.

—¿ Qué dius? Donchs ho preguntarém al menescal...

—També es mort, tia!

—Dèu meu! Dèu meu! Tanta desgracia!! Y'l nunci es viu?...

—Sí, aqueix sí, tia, perque no hi va anar: ell ho sab tot, ell

vos ho contará tot, tia... peró nó, no hi aneu, no ho vullau saber, tia, perque us desesperariau!

—Qué he de desesperarme mes, digué aquella infelissa ab lo valor de desprendiment que dòna la desconfiansa; qué he de desesperarme pels altres, quant m'ha arribat la principal y única causa que á mi'm pót desesperar?

Y plorant, y corrent, desaparegueren en sech de aquella casa y del costat de Blanqueta aquellas donas, que, á no ser víctimas com ella de una mateixa desgracia, li haurian proporcionat, sens dubte, algun consol.

Per esplicarse aquí lo nou y trist estat de la nina abandonada, se necessitaria sucar la ploma en fel. Blanqueta acabava de adquirir ab aquell quadro que se li havia ofert á sos ulls un tercer grau de desgracia; del simple sentiment de estar sola, havia passat poch ans á la por, y de la por passava en aquell moment al horror. Qué tal seria, quant passás á un quart grau, quant son cap de nina arribás á poder pensar que sa mare no era ausenta, sinó que era també morta y no la veuria mes!

—Ferrera, ferrera, cridá fent nou plor la petita, y vehent que la tornavan á abandonar. No'm deixeu! no'm deixeu! Ferrera!... Mare meva!... Ferrera!... Mare...! mare!...

Y alternant axí los crits, com buscant consol en qui naturalment y per costum li donava y en qui per favor li acabava de dar, seguint los passos de las que fugian, volgué Blanqueta anar també cap á la escala. Saltant det llit, la veta de la espardenya se li havia enganxat un poch en una fusta; aquell destorp detingué una mica'l pas á la nina, peró moguda del horror la criatura, pegá embestida, ab lo que se trencá'l lligam, y ab mal segur pas, per afluixárseli'l calsat, se llansá per la escala cap al carrer. Al arribar allí, son desconsol y son plor foren mes grans: entre la furia ab que las donas habian marxat y'l destorp de la espardenya, bastá pera que aquellas haguessen avansat mes camí del que podia figurarse la nina. Per mes que bellugava la pobre Blanqueta son cap á dreta y esquerra, per mes que dirigia á tots estrems sos ulls carregats de llágrimas, no veya en tot lo carrer á ningú, y sols percibia dins de las casas plors semblants als que ella feya y als que acabava de sentir.

¿Quí pót esplicar ara lo que desde aquell instant succehí á la abandonada criatura? Plorant y sanglotant, cansava sos ulls y sa

veu en busca de la mare ; corrent, ensepegant y fins cahent á voltas , fatigava y llastimava son tendre cos , esperant en va sobre de sí la ma carinyosa que ans la consolava. Tan fora de sí estava, que á vegadas embestia cap á una cantonada, y no bè la havia girada, quant, no descubrint ni la sombra del objecte que buscava, ó tornava á girar en sech sens saber ahont se dirigia, ó esforsant son crit de mare ! per los camps, quedava estática per un moment y retrocedia baixant lo plor y com si pensás ó s'en adonás de sa desgracia. Quantas vegadas, moguda per un recort ó costum, corria cap á la creu de la entrada del poble, crehent desde allí descobrir á la que en moltas ocasions havia sortit á esperar , y quantas vegadas havia sigut aquella testimoni de sa mes gran y candorosa alegria ! Desenganyada de tant esperar, tornava la nina de la creu á casa y de casa á la creu, succehint aixó infinitas vegadas durant lo dia , sense tenir res en lo ventrell, sense forsa en las camas, sense llágrimas ja pera plorar y sense gens de alegria ni de esperansa en lo cor ! !

En altre ocasió, una criatura així, sola y plorant, hauria cridat la atenció ó mogut la compassió de algú , peró ¿ com havia de ser en un poble ahont no hi havia casi cap home, ahont las pocas donas que hi quedavan ploravan cada una en sa casa la perdua del marit ó del pare, y ahont la miseria era tan gran com la despoblació ?

De aquesta manera passá las principals horas del dia, sense que li donás vida ni alegria lo sol, aquella tendre poncella, que anava mustigantse, per haverse arrancat de la terra la planta que la sostenia. Sens pensar en si era la hora acostumada de alimentarse, mirava en sa casa la fruyta seca del graner y no la tocava, sols alguna vegada s'havia acostat á un regueró pera mullar son sech paladar, y ni aceptar volgué l'oferiment que li feyan altres criaturas, vehentla plorar, altres criaturas que, vagant també pel carrer, eran de segur tan desgraciadas com ella, per haver perdut en aquell dia sos pares. Mes de una volta, trobant á algun de aquestos sers inocents plorant com ella, havia tornat á empéndrer de nou lo plor, y mes de una volta també, mogudas las altres criaturas que vagavan inocents de sa desgracia, per véurer plorar á Blanqueta, com feridas de una trista simpatia, havian romput també en un plor igual al de aquella !

Peró tot aixó era poch pera lo que faltava á passar á la descon-

solada nina. La tarde era ja baixa, lo sol estava á la posta, los carrers s'anavan enfosquint, y Blanqueta no veya venir consol de cap costat. ¿Ahont passaria la nit la pobre noya, si en tant que la sombra de las casas y dels arbres aumentava, renaixia y casi pót dirse que ocupava la por son trist cor per enter?

—Ah! digué sospirant, y casi ja ab temor de que son plor podia fer lladrar als gossos; lo pi de la font no fa sombra y'ls homens tornan de la llaurada!

Y pensant en sa mare, que sempre recordava aquella senyal, com á hora de tornar del treball son estimat marit, quedá ab la vista fixa, com si aquell cap fes esforsos pera pensar detingudament y per primera vegada en l'objecte que fins llavors ho havia sigut sols de temor ó de desespero. La soledat de la nit era lo únich que absorvia llavors tota la atenció de la emparuguida noya: la por obligava á reflexionar á qui fins llavors havia plorat sens fixarse en la mala y primera causa que li produhia son sentiment.

Atrapantli ja casi la fosca de la nit al mitj del carrer, Blanqueta, com lo pollet que ha perdut la lloca y s'arrima al paner, s'arrimá naturalment prop de la porta de sa casa. Si llavors hagués tingut qui li fes companyia, de segur que hauria plorat mes que may, peró en la nit, sola, y plena de por en estrem, havia de comprimirse fins l'alé, crehent que sentintla, anirian allí á atropellarla tots los objectes de por ab que podia pensar una criatura de un poble petit y en aquells sigles: la por no era de lladres, ni de pérdrer la vida: era la por de un cor inocent, era sí por de dimonis, de ánimas, de morts, de follets y de bruixas.

Pujar en sa casa en tal estat tenint la porta oberta no ho sabria fer la nina: quedarse al carrer, era mes grossa la por, y ademés lo fret la consumia. Qué havia de fer, donchs? En tal apuro y no podent resistir mes, buscant son tendre cap, per la forsa de la necessitat, un remey que suplís tot lo que li feya falta en aquell moment, escullí un medi, que podia dirse tercer, y per lo qual ni degués la pobre noya quedarse á la serena, ni pujar las escalas á las foscas. Pegant resolta una embestida cap derrera de la porta, se deixá cáurer allí Blanqueta, mitj arrimada al recó que aquella formava, y tapantse ab los dits las orellas, tancant los ulls y arronsada dins de las faldetas, procurá estar quieta y dormir, mitj murmurant en son cor la oració que sa mare, sa estimada mare li feya resar al anarsen al llit.

En tal situació, abandonada allí aquella infelís criatura, debilitada per no haver menjat res, y sens abrich, llum ni consol, no podia esperar cap remey á sos mals, repós á son esperit y descans á son cos, si'l cel no se l'enviava!

Al perfum de la oració inocenta, al ay! de aquella tendre víctima, l'ángel de la inocencia, que vola sempre libre, se desprengué del cel, baixá al miserable lloch ahont Blanqueta estava arrimada, y posantse suaument sobre de ella, desplegá sas finas y blancas alas, y la cobrí ab aquest vel sant tota la nit, mentres que ab sos rosats peus li comunicá calor y vida, á fi de que dormís, com dorm lo que no está débil ni ha passat sentiments.

Blanqueta dormí tranquila, y fins tingué somnis agradables: alabat sia Dèu!

. . . .

Pót ser en aquella mateixa ocasió, lo Senyor trencava en lo cel lo llas que deté al ángel de las venjansas, pera que, obrint sas robustas y vermellas alas, y armantse ab un llamp de la ira divina, batés lo vent y apuntás ab sa arma terrible, desde'ls ayres, á tots quants eran causa de la desgracia de Blanqueta, á tots quants eran móvils de las llástimas que llavors s'esperimentavan en lo mòn.

Y així havia de ser, pera que's cumplissen aquellas paraulas certas que, dictadas pel cel, repetia l'oracle de aquell temps, fra Vicens Ferrer: « Quí no obra ab veritat y ab justicia, tart ó aviat tindrá la paga, que fins los fills pagan á voltas los pecats dels pares.»

VIII.

Los pahers de Balaguer.

Si may hagués de pintar algú los afectes del ánimo espressats per la fisonomia, las contraccions que aquesta ofereix per ordre de aquell subjectador del cos, sens dubte que cap ocasió fòra tan oportuna, com la que se presenta en la cort de un rey, després que ha

conseguit un gran triunfo. Allí pót observarse tota la escala de alegrias, desde la que esperimenta l'heroe triunfador, fins, descendent, á la del indiferent y forsat soldat, que s'alegra sols perque s'alegran los altres ; la escala de tots los dolors, desde'l que pórta pintat en son front l'humillat contrari, fins al del mes insignificant criat ó servidor , que , ple de lleyaltat, no plora per sí, sinó per la pena que véu passar á son amo ; tota la escala, en fi, de las falsedats y adulacions, escala que ja casi no ho pót ser per sa diversitat, pus forman son variat conjunt la cara del soldat orgullós y venjatiu, que encara no ha satisfet prou sa set de venjansa , la del cortesá que espressa satisfacció sols pera compláurer á son senyor, la del amich de novetats que's complau en lo triunfo sols perque es una cosa nova, y la del envejós de la gloria de qui'l mana, temerós de véurerse massa petit, si brilla ab massa esplendor lo trono dels reys.

Totas aquestas mostras de las diversas maneras ab que pót donarse á conéixer lo cor del home , havian passat bè per devant la vista del rey Fernando de Aragó , quant, passejantse en son Real ó Almatá, lo dia després de haverse rendit Balaguer, esperava, rodejat de varios amichs y grans senyors, que entrassen á sa audiencia los pahers y concell de la ciutat rendida. Tots los afectes del ánimo havia llegit lo prudent rey en las caras dels que entravan y venian continuament á portar noticias ó á rébrer ordres, y sense aquestos, bastava dir que havia vist lo vencedor, rendit y plorant á sos peus, al obstinat y desesperat Comte de Urgell , besant la extremitat de sa púrpura, en regoneixement de son domini, y á mes de ell, á la sensible, candorosa y bella infanta Dona Isabel , també rendida, mullant ab las preciosas perlas que destilavan de sos ulls, los peus de son rey y nebot, al suplicarli per la vida de son desgraciat espos. Aquestas dos figuras completavan , al paréixer, tot lo quadro de sentiments que havia vist rebullir entorn sèu lo rey Fernando; tot ho havia contemplat lo vencedor : alegria, dolors, desitjs, aburriment, adulacions é indiferencias. En cap ocasió millor que aquella podria péndrer exemple lo cor de la nació , lo rey, de lo que ell podia ser ; mes , á pesar de tantas y tan expressivas mostras, li faltava encara una , que no havia vist fins llavors, mostra especial y nova en aquell conjunt, y que si de exemple podia servir , havia de ser , sens dubte , la que de millor llissó li servís: lo primer rey que no era descendent de la antigua familia reyal havia de contemplar la cara de sos nous vassalls , quant la colora lo

perfum de la sanch patricia : l'infant de Castilla havia de contemplar en calma lo front imperturbable del ciutadá catalá.

—Ja veheu, deya lo Rey, dirigintse alternativament ja al gobernador Cervelló, ja al aragonés Liori, y á altres nobles, entre'ls quals se veya enrahonar ab veu baixa, y com tenint diploma de familiaritat ab lo monarca, lo misteriós donzell de Puymoren ; després de tanta obstinació, després de tanta altivesa, lo que semblava un roure vell ha vingut á doblegarse com un xiprer jove. Cada pas que dono me convens mes de que en totas parts hi ha forts y débils, y de que no déu ferse cas de la especialitat de carácters que s'atribueix á tal ó qual nació : aixó fará mes que jo no dubte ja de mon triunfo y de que Dèu m'ajuda.

—Es cert, senyor, respongué lo bisbe de Malta, que havia entrat en la sala al comensar á parlar lo Rey ; sobre tot, si proseguiu ab la generositat que demostrau, si teniu presentas las paraulas de David á son fill Absaló...

—Ja, ja, digué lo Rey interrompent al bisbe : aquellas paraulas que'm haveu recordat, al acompanyar á la condesa, ma tia.

—Sí, sí, germana de vostre mare, digué'l bisbe, com si llavors volgués ell interrómprer al Rey : la sanch no déu tornarse aygua, y menos sanch reyal. Siau gran, senyor, en la pau, com haveu sigut en la guerra, y vostre domini será benehit per tot.

—Bo es ser generós, senyor, digué lo Liori, pero siauho quant hajau apartat tota la mala llavor de la terra. Pensau que hi ha crímens que no deuhen quedar sens cástich, y que si per Dèu sòu rey, ell vos podria demanar compte de omissions que sòn tan malas com los crímens.

—Estich conforme ab vos, Liori, contestá sens correspóndrerli lo donzell de Puymoren ; no es just ser massa generós ab qui tantas malas nits nos ha fet passar, ab un vassall rebelat que cap títol tè á la compassió.

Al sentir aquestas paraulas, pronunciadas ab mal to per aquella nova veu que fins aquell dia no havian sentit los persònatges de tan elegit concurs, se miraren los uns als altres, com ferits en son amor propi y en sa cortesia. Lo Rey, que á mes de ser complert cavaller, tal volta se sentia en aquell dia inclinat á la compassió, mirá casi ab repugnancia á la persona que acabava de parlar, mes regoneixent en ella al nou amich que tan bon servey li havia prestat la nit anterior, procurá fer lo distret, y pót ser hauria donat giro á la

conversa buscant qualsevol pretest, quant lo Liori, demostrant ab son front y ab sa vista lo fástich que li causava l'atreviment del improvisat cortesá, sens girar lo cap al costat de ahont havian sortit aquellas indiscretas paraulas[1], després de una breu pausa, durant la qual pareixia com que's mossegás los llavis, digué resolt de esta manera:

—Jo parlo ab sa Altesa y ab ningú mes. Ningú tè dret aquí de interpretar mas paraulas, quant se ignoran las intencions. Quant lo Rey acaba de triunfar, no seré jo qui li aconselle de ser venjatiu, y lo que jo demano es sols lo cástich de un crímen.

—De lesa magestat, replicá lo donzell, tan imprudent, com desacertat en l'objecte del Liori.

—Es de lesa magestat... divina, proseguí aquest. Peró ja he dit que sols parlava ab lo Rey. Vos, senyor, anyadí luego, mirant á Fernando, ja m'enteneu.

Lo Rey feu un moviment ab lo cap, senyalant ab un somrís al bisbe de Malta, y com volent indicar al Liori que coneixia sa alusió á la mort del arcabisbe de Saragossa; l'aragonés li contestá ab un altre somrís, y anava á dirigir la paraula al gobernador de Catalunya, que estava á son costat, quant volent tornar per sí lo vanitós donzell, li atragué de nou la vista, dihent ab cert ayre de satisfacció.

—Crech que tothom tè dret de donar consells á son rey.

—Quant los demana, contestá ab sequedat lo Liori.

Y lo gobernador Cervelló anyadí:

—Una cosa es donar consell, y altre es fer lo conseller. Sa Altesa ja sab quinas sòn las personas que forman son consell, y quinas deuhen aconsellarlo com á rey de Aragó.

Las últimas paraulas las digué lo gobernador ab intenció marcada, vehent que lo donzell buscava apoyo entre alguns cavallers castellans que estavan prop de ell.

—Jo crech, digué un de aquestos, que estant lo Rey entre sa cort y dirigint la paraula en general, tè dret qualsevol de dirli...

Sens deixarlo acabar, Bernat de Báges interrumpí al castellá desde un cantó de la sala, dihentli:

—Cada terra fa sa guerra. Perdonau que vos interrompe, peró la cortesia, que á vos no us falta, no tè res que véurer ab la etiqueta, y sobre tot ab la costum. Aquí la costum es lley, y aquí la lley es tot.

Lo Rey, que estava observant la actitut dels catalans y aragone-

sos que s'interessavan en las rahons del Liori y del gobernador, y que pesava lo valor y significat de aquestas, digué pera sí mateix :

—Aferrats á la sèva son mos vassalls : casi estaria per dir ara al revés de lo que fa poch pensava, pus no hi ha dubte que ma nació tè son carácter especial.

Y tractant llavors de evitar qualsevol pugna que allí pogués náixer de causas pera ell tan insignificants, dirigint á uns y altres la vista alternativament, ab veu dolsa, y allargant la ma dreta com pera indicar la necessitat de calma y atenció, digué :

—Tots parlau bè y tots teniu rahó. Amichs hi ha que sòn pera mi los millors consellers, y favors se fan, que donan al que'ls fa dret de aconsellar y de ser amich. Pensau, amichs, que avuy comensa, sens dubte, mon regnat de pau, y pau convé que hi haja entre tots... Ademés, que sabuda es la senzillés y franquesa dels antichs reys de Aragó, que parlavan sempre ab sos vassalls, com ab sos amichs. Jo crech bè, senyors, que á mes de ser rey de dret, no us ha de saber mal que ho sia de fet, que sia catalá, que sia aragonés.

—Així ho esperam de vos, respongué lo gobernador fent una inclinació de cap, ab qual demostració lo acompanyá també lo Liori y altres cavallers catalans y aragonesos.

Los castellans se quedaren tests, y donant á conéixer que no entenian la política oferta de son antich infant.

Lo donzell de Puymoren, en sa poca práctica de cort, se bellugá quant los altres no's movian, y estigué quiet quant los demés se inclinavan.

—Vejam, donchs, de acabar, continuá lo Rey, y deixem córrer lo que molt no'ns interessa, pus lo temps es preciós y convé aprofitarlo, pera apartar de una vegada l'únich obstacle que no'm permitia sentarme ab tranquilitat en mon trono.

Y dirigintse luego al duch de Gandia y á algun altre rich-home, los preguntá:

—Está, donchs, tot dispost pera la marxa?

—Sí senyor, contestá lo primer : ab ánimo inmutable y resolt espera lo presoner vostra ordre: sas germanas, la comtesa Margarita, sa mare, y la infanta Dona Isabel, sa esposa, han sigut guardadas ab la recomendació que vos donareu. Aquestas no fan mes que plorar...

—Y'l Comte? interrumpí lo Rey.

—Qué ha de plorar : jo no sè lo que es aquell home, pus ó tè'l cor de roure, ó es de roure'l sèu cos per la forsa de aquell.

—Senyor, senyor! cridá tornant á tráurer aquí sa veu llastimosa lo bisbe de Malta'; recordauvos de la promesa : haveu promés que vostre parent, vostre antich enemich no sufriria pena de mort, ni de mutilació de membres, ni de estranyament dels regnes...

—Será com ho he promés.

—Vostra paraula prench, digué lo bisbe , lo qual, inclinantse á terra , besá agrahit la ma del senyor Rey.

Y tot deixantse besár la ma, continuá lo Rey de esta manera:

—Bo es ser generós , peró considerant la diferencia que hi ha entre la generositat y'l descuyt, evitem que un dia per aquest poguessen inculparme mos súbdits. Entretant, lo Comte será conduhit á una de las torres del castell de Lleyda , y vos (digué dirigintse á Pere Nunyez de Guzman ,) seréu un dels encargats de acompanyarlo.

—Precisament això es lo que us anava á preguntar poch ha, contestá lo Guzman; dignauvos, donchs, senyor, indicarnos quinas serán las personas y las forsas que deurán tenir tan delicat encárrech.

—Hi aniréu vos... y podrá acompanyarvos, á mes, Pere Alonso de Escalante ab doscentas cinquanta llansas de Castilla.

—Y ningú mes? preguntá lo Liori.

—Que no n'hi ha prou? Encara teniu desconfiansa de la terra?

—Jo desconfiansa ? Per mi, ab vint y cinch llansas bastan y sobran. Peró no parlo pel número, sinó per las personas.

—Senyor, digué lo gobernador Cervelló, me sembla que en casos com aquest , es quan vos hauriau de probar mes la confiansa que us mereix la terra.

—De tots sòn gelosos aquesta gent, pensá entre sí lo Rey; lo mateix de honras que de treballs.

Y volent trobar medi de contemporisar, sens pesar prou la indirecta dels vassalls, mirá lo Rey, com examinant al concurs, (per derrera del qual se passejaba á grans passos, fugint lo cos de aquella conversa, y aparentant desfogarse de un ressentiment , lo donzell,) y anyadí:

—Es veritat: podrá anar també ab vos, Guzman , lo donzell de Puymoren.

A aquest nombrament, lo Gobernador pegá un cop de taló en

terra, lo Liori se creuhá de brassos , y lo vell Báges , que's caragolava los mostatxos, arribá á pegarshi estirada.

—Senyor, senyor.....

Pronúnciá aquestas paraulas lo donzell, tot`inclinant lo cap, passantse la gorra de la una ma al altre , y com donant mostras de haver quedat sorprés ab aquella inesperada comissió.

Mentres estaba aixi lo donzell, pensant un medi de escabullirse, que trobá ponderant la sensibilitat de son cor, lo Liori y'l Cervelló se miravan fit á fit , y acabá lo primer preguntant en veu baixa á la orella del altre:

—Ja vos asseguro que havem fet bon negoci. ¿Quí diable es eix home tan misteriós y estrany , que sempre'ns ve ara entre camas? A fe que si ell representa la terra...

—No m'en parleu, Liori. Ja sabeu que'l Rey tè sos motius pera estimarlo , segons sembla , peró lo que es cert , que may l'havia sentit anomenar fins ara , ni crech que son nom figure en cap de las llistas del bras militar de la Diputació.

—Senyor, senyor, continuava y deya entretant lo donzell; jo no sè com espressarvos mon agrahiment per aquesta distincció, peró si sa Altesa volgués dispensarme un favor , me rellevaria sens dubte, perque mon cor es tan sensible , me repugna tant véurer llástimas... En fi , jo no sè com espressarme. Ja sabeu , senyor , ma lleyaltat... ma sensibilitat...

—La que tenias ahir disparant bombardas , murmurá en veu baixa lo vell Báges.

Lo Rey , mitj rihentse y mitj reptant , interrumpí al donzell, dihentli:

—Se coneix, donzell, que no estau molt acostumat á rébrer órdres directament de reys. Un cárrech que jo dono á un vassall es una honra y un mandato.

Lo donzell , volent disimular la vergonya que sentia , anava á insistir en sa protesta, peró una mirada del Rey bastá pera que fes acatament y's retirás.

—Tant com seré un lleó en la guerra, anava dihent, en la pau lo meu cor sensible.... Peró, ja, ja, senyor: accepto, accepto.

—Acertat ; bon nombrament , digué ple de bon zel lo bisbe de Malta; *Nollentes querimus:* aquests sòn los bons.

En aquell mateix moment, y quant lo Rey volia indicar als encarregats de la custodia del Comte lo que devian fer en sa conduc-

ció á Lleyda, un úixer de armes que hi havia á la porta, cridá en veu alta:—Los pahers y concell de la ciutat de Balaguer.

—Que entren, contestá lo Rey.

Si no era de gran efecte aquella escena, al menos era de gran prevenció per part dels qui esperavan véurer á las personas ó corporació que tant havia contribuhit en fer durar lo siti de Balaguer, y per culpa de la qual tants mals ratos havian passat los sitiadors. Los cortesans se enrahonavan á la orella, alguns pensavan equivocadament lo que devia succehir, y cada un vaticinaba de aquell acte ó probas de fluixedat ó baixesa, ó atreviments é imprudencias. Així se esplicavan uns y altres:

—Vejam aquestos mansos anyells.

—Bon triumvirat, si tingués cap pera discórrer.

—A véurer quin cant farán los aucells fora de la gavia.

—Y vènen ab sas gramallas de festa y ab sos porrers.

—Tres homes, tres figuras diferentas: un gros, un alt y un baix.

—Aquesta gent, deya un que no era aragonés ni catalá, se presentan devant dels reys, com qui parla ab lo rector del poble.

—Lo del mitj tè mes ulls que cara.

— No faltan ulls als altres, encara que no'ls bellugan.

Tot parlant així, aná obrintse lo concurs, y sentat que fou lo Rey en son trono, aquietadas totas las llenguas, en mitj de un complet silenci, penetrá en la sala, detenintse en lo llindar de la porta, lo celebrat concell de la ciutat vensuda. Venian los tres pahers cada un ab sa respectiva gramalla, y portavan á la ma la xia, agafantse á la mateixa la beca que'ls queya cap á damunt del pit; feren acatament de cap, sens doblegar molt lo cos, y senyalantlos lo Rey que ja podian avansar, ho feren ab pausa, y posant un genoll en terra, besaren ab respecte la ma á son monarca.

Quí hagués pogut en aquell instant contemplar y estudiar aquellas tres figuras, hauria vist y comprés lo que es lo verdader carácter, fins en aquests temps, de tota comissió que representa la voluntat de molts. Un hi há que es breu y espressiu, altre que es sentit y enrahonador y altre que escolta y calla y sols se espressa, en tal cas, y sempre ab modestia, quant sa parla de negocis secundaris, es á dir, lo pensament, la espressió del sentiment y la ceremonia. Podria compararse bè á un quadro ó taula en la que hi ha pintat qualsevol asunto ó imatge: lo principal del quadro es lo pen-

sament que representa, ve després lo art ó la pintura, y finalment lo march ó guarnició que'l sosté.

—Senyor, digué lo paher en cap, (que era ja home de alguna edat y un poch gros,) clavant sa imperturbable vista en la de Fernando; la ciutat de Balaguer entrega aquí las claus de sas portas á son Rey, prometentli fidelitat, y esperant que ella y tota la terra disfrutarán quant ans de pau y de benestar.

Lo Rey feu un moviment de ma, pera recullir las claus, que deixá als peus de son sitial, y quedá sense respóndrer per un rato, admirat de las pocas rahons del paher. Mes alsat de sos peus lo concell, per una senyal del monarca, preguntá aquest ab senzillés, dirigintse al que havia parlat:

—Res mes teniu que dirme?

—Senyor, contestá lo paher; donam las claus, prometem fidelitat, y desitjam benestar pera tots ¿ qué voleu mes?

Los circunstants, que escoltavan quiets á tot axó, se entengueren mutuament ab miradas y ab mitjas riallas, que tenian son significat y sa malicia.

—Es que quant hi ha motius de dubte, no basta prou la senzilla paraula; continuá lo Rey.

—Y'l jurament ?...

—Ni'l jurament basta en certs casos pera confiar.

—¿ Es á dir, que lo que's jura, no s'ha de cumplir ?...

Lo paher pronunciá aquestas paraulas ab veu mes baixa y com murmurant; apartá los ulls, mostrant per un rato com si passejás la mirada per terra, y fixantlos passatjerament en l'altre paher que tenia al costat, com pera indicarli que era arribada la hora de ajudarlo; y sens dir cap mes paraula, á pesar de véurer que'l Rey esperava, dirigí desde aquell moment la vista al sostre de la sala.

Arnau Rollá, que tal era lo nom del altre paher, y á qui havia vist ja'l Rey com á parlamentari en los últims moment del siti, tragué de apuro á son company, parlant al Rey de esta manera:

—May podia pensar, senyor, aquest concell que's posás en dubte una paraula dada, un jurament que está disposat á prestar, y mes quant tant s'ha fiat en una paraula vostra pera fer lo que fa.

—Recorda, paher, replicá lo Rey, tot quant ha passat, y pensa que lo que feu ho haveu hagut de fer á la forsa, y no teniau altre remey.

—No tal ! respongué ab altivesa lo Rollá.

—Pensa, continuá lo Rey, que també haviau prestat jurament de fidelitat al Comte, y si á ell l'haveu trencat...

—No tal! No tal!! repetí ab forsa lo paher, no deixant continuar al Rey. Paraula per nosaltres dada es paraula empenyada, y paraula empenyada paraula cumplida. La ciutat de Balaguer, que molts anomenan per clau del Principat, no havia de mostrarse petita en lo cumpliment de sas promesas; si abrassava una causa, la havia de mantenir ab grandesa, ab heroisme, com ha fet en totas ocasions. No us admire, donchs, senyor, si lo que havem fet nosaltres ho havem fet de una manera digne, y Dèu vos done, senyor, ciutats y vassalls com sòn y serán sempre la de Balaguer y sos fills,... y content podeu estar, (anyadí després de una breu pausa y com acabant en sech,) de que tingau ara una ciutat que es de aquellas ab que mes pót confiar un monarca y que mes honran y reforsan sa corona.

—Es á dir, paher, que lo que vosaltres prometeu sabeu cumplirho: això voldria dir que encara lo vostre jurament primer tè forsa.

—Parlo de ahir, senyor, no parlo de avuy: lo que dich ho referesch al temps en que ha existit la causa de nostra firmesa, nó al que ha de córrer desde avuy endevant.

—No entench aquesta causa si no te esplicas, no entench que l'home firme puga faltar á sa firmesa.

—Jo sento, senyor, (continuá ab veu menos forta Arnau Rollá, y com fent esforsos pera reprimirse,) que vostra Altesa haja obligat á parlar al concell, quant la promesa de pau y transacció l'havia fet confiar en que lo rey que'l cel los ha designat seria sols un pare de tots sos vassalls en endevant. Si mon parlar sembla aquí atrevit, la culpa no es meva, ni del concell, ni de la ciutat.

Lo paher en cap bellugá aquí lo sèu en senyal de negació, y com confirmant lo que deya son company. Aquest continuá:

—La ciutat doná una paraula al que mirá com á son senyor, (prescindint aquí de son dret y del error que aquella pogué cométrer,) y aquesta paraula la ha complert fins que'l senyor faltá á ella.

—Qué dius? preguntá admirat lo Rey; qué significa això? esplícat.

—Descidit lo Comte á no transigir fins á lograr sa esperansa, se deixá créixer lo cabell y la barba, prometent que no se'l tallaria fins á ser rey de Aragó. Vehent ahir tal volta enfosquida la estrella

en que confiava, lo Comte nos convocá en la plassa major, y després de manifestar son desengany, y de encargarnos que evitassem lo derramament de sanch, y que salvassem la ciutat, ja que cap remey hi havia, se sentá en un cadira, y...

—Y qué? preguntá admirat Fernando, mentres tots los de la concurrencia allargavan lo coll pera escoltar.

—...y demanant á un barber, á presencia de tots sos vassalls, se feu afeytar, y's feu tallar los cabells. Diheu ara, senyor: (y aquí alsá la veu lo paher,) si aquest acte significa que ell mateix se desdia de sa promesa, si faltava la causa de nostre jurament, ¿no quedava libre Balaguer, amant sempre de la monarquia, de prestar un jurament nou al rey que la terra aclama? Es això faltar á la paraula? Es motiu pera desconfiar de la paraula nova?

La convicció ab que s'espressava lo paher, y la mescla de dubte y sentiment que revelavan sa cara y sos moviments, tingueren per un rato suspens al monarca, lo qual tancá los ulls per un moment com meditant, y parlá en seguida ab menos forsa é ironia, ja que no ab mes dolsura.

—Cert es lo que dius, y'm donan mes confiansa tas paraulas, peró en cert modo veniu á confirmar, que, á haverho volgut lo Comte...

—Y quin dubte tè, senyor? interrumpí lo Rollá; mil vidas que haguessem tingut pera ell haurian sigut; Balaguer s'hauria destruhit, y nostra sanch hauria regat sas ruinas... Peró, ja vos he dit que parlam de ahir y no parlam de avuy.

—Avuy es altre cosa, murmurá lo paher primer.

Y'l paher tercer, que fins llavors no havia parlat, anyadí ab veu dolsa:

—Mes val deixarho córrer.

Passá aquí un instant de admiració y de silenci, á que doná fi'l Rey, dihent:

—Vaig coneixent lo vostre carácter, y ara endevino perque no haveu permés que entrás per la muralla.

—Un rey que aclamam voluntariament, per ahont havia de entrar sinó per la porta? Si fossem conquistats, seriam vassalls forsats; veheu, donchs, si val mes que'l nostre vassallatge sia voluntari, y que, en compte de recordar una conquista, un desastre, sia vostra entrada recort de una gloria y símbol de la pau.

—Sí, sí! murmurá de nou fent un moviment de cap lo paher

Puiggari d.º   Lit. Verguez.   J. B. Kolb lº

Los pahers de Balaguer.

Un rey que aclamam voluntariament, per ahont havia de entrar sinó per la porta?

primer; feu, senyor, que'l tractat sia cumplert, y no tingau cap dubte per part nostra.

—Per part de tots, digué lo Rey ab seguretat.

Seguí aquí un altre moment de silenci, los pahers se miraren los uns als altres, y advertintho lo Rey, digué:

—Qué pensau? Vos queda algun dubte? Parlau...

—Es que...

Lo paher en cap, que havia dit estas paraulas, mirá alternativament al Rey y al Rollá. L'últim continuá descidit de esta manera:

—Es que al entrar aquí, senyor, havem sabut que haveu donat á saco'l castell, entregantlo als soldats, y si las casas dels vehins...

—Feuvos cárrech, (digué al mateix temps que l'altre lo paher en cap, y ab accent de dolor,) feuvos cárrech de la miseria tan gran de la terra, feuvos cárrech de la despoblació y de la fam que s'está patint, pus ni hi ha cullitas, ni un tros de pa pera menjar... y si á aixó s'hi anyadeix...

—Callau, callau! cridá lo Rey ab to de confiansa. Lo del castell sòn bens del Comte, que'm perteneixen: los dels vassalls tots serán respectats, y tots sos erros serán perdonats...

—Benehit siau! Benehit siau! digueren alternativament los pahers y'l bisbe de Malta.

Peró aquí interrumpí una altre veu, la del Liori, que cridá:

—Menos un, senyor, menos un: ja sabeu de quin parlo.

Los pahers giraren la cara com sorpresos. Lo donzell de Puymoren torná á sortirse del concurs y á passejar de nou á llarchs passos per un estrem de la sala.

—Ah, sí, contestá lo Rey: l'assessinat del arcabisbe de Saragossa.

Los pahers tornaren á recobrar sa indiferencia, y'l Rollá fins anyadí:

—Com que es cosa que no'ns toca, libre sòu de aplicar la lley als dolents.

—Quedau, donchs, tranquils, continuá llavors lo Rey; tornau á vostras casas ab seguretat y confiansa, y ans veniu ab mi á visitar la misteriosa imatge del Sant Cristo, devant la qual demanarém al cel lo benestar, aqueixa pau que tant convé y aqueix pa que tanta falta vos fa á tots.

—Gracias! digué lo paher en cap, inclinantse ab sos companys, y besant la ma al Rey.

—Encara mes dech dirvos, torná lo Rey, fent un moviment de cap, com pera reparar una distracció; dintre pochs dias lo Sant Cristo sortirá en professó, y sa imatge iluminada recorrerá las planas del Urgell.

—Alabat sia Dèu!

Los tres pahers, conmoguts vivament, pronunciaren com en cor aquella diviná paraula, y l'últim, que tan poch parlava, no pogué menos de dir en aquell instant:

—Gran rey... sòu un gran rey... benehit sia Don Fernando!

Alsantse llavors lo Rey de sa cadira, partí ab pausa, rodejat de tota sa cort, y seguintli á sa part esquerra, un poch enderrera, lo concell.

Mentres anava lo Rey marxant, mirava á totas parts, com buscant alguna persona que no era allí, y entretant donava órdres ab breus paraulas á alguns dels que anava vehent ó descubrint. Las últimas que doná al sortir de la sala foren aquestas:

—Nunyez, Escalante, donzell, estigau previngunts, pus acabada la festa de la iglesia, pót ser que tingau que marxar ja pera Lleyda.

A aquestas paraulas se exhalaren per alguns dels circunstants diversos sospirs: lo bisbe de Malta sospirá de dolor, lo gobernador y'l vell Báges de rabia, lo concell de tristesa, lo donzell de congoixa y lo Liori de impaciencia, pus esperava lo moment, com ho feu en la iglesia, de exhigir al Rey, en nom del regne de Aragó, la formal promesa de no perdonar may als assessins del arcabisbe, y de no parar fins á averiguar de cert quins havian sigut.

Quant arribá la comitiva cerca del temple, á la porta del qual esperava revestit pera entonar lo *Te Deum* lo reverent Diego de Tamera, enrahonant entre tant ab un altre home, lo Rey apretá lo pas. L'home que allí hi havia era lo que'l Rey buscava, era l'amich franch, que, per no ser cortesá, tenia dret de manifestar sempre á son senyor la veritat nua tal com déu ésser, era lo que en qualsevol moment sabia donar esbarjo al ánimo atribulat del Rey ab la millor forma de goig y de alegria, lo que necessitava llavors don Fernando, pera comunicar de una manera digne á sa familia y á sos amichs la satisfacció que acabava de tenir guanyant l'últim baluart del Comte de Urgell, y assegurant en son cap la corona de Aragó.

—Allí está mossen Borra, digué així que'l descubrí; vina, vina, juglar; ningú com tú en aquest moment. Vina, si vóls, á dar gracias á Dèu per mon triunfo y per la pau, y en seguida anirás á

dictar á mon escribá las cartas que convé escríurer al príncep don Alfons y á ma familia y amichs.

Lo juglar, ple de agrahiment y de entussiasme, peró sens deixar del tot per aixó son acostumat llenguatge, feu un acatament ponderat á son rey, y digué en veu alta aquestas paraulas:

—Gloria de la gloria de Castilla, ves á demanar al Dèu de las glorias que s'aumente la gloria de Aragó... Gloria, gloria es sols lo que pera tu y pera ton regne desitja ton fiel gloriós, gloria que alcansarás no sostenint solament la pau en casa, pus també convé la guerra á fora, y si á mes de escríurer á ton primogénit y succesor, me deixas escríurer als mestres que l'han de guiar, ensenyar y glorificar en sa carrera.

—Tens rahó, gloriós... escriu als mestres que tu sabs, y anem ans á pregar á Dèu pera acertar en tot.

Així que'l Rey passá lo llindar de la iglesia, no se ohí ja cap mes veu, sí sols la del Tamera, que junt ab altres sacerdots que se li havian agregat de Balaguer, entonava ab fervor lo *Te Deum laudamus*.

IX.

Com se trobá lo Comte de Urgell ab fra Vicens Ferrer.—L'ardiaca Barutell.

Era lo dia 2 de novembre, dia de la festa dels morts.

Per tots los pobles se sentian brandar las campanas ab so trist, recordant als que vivian en lo mòn, que Dèu ha donat la memoria als homens pera ajuda del cor, pera que pensant sentian, pera que sentint preguen. Pochs anys, sens dubte, com aquell s'havian hagut de elevar tantas oracions al cel, y cap ab mes abundancia de llágrimas! Lo recort era fresch, lo sentiment era viu!

Semblava que s'hagués escullit aquell dia com á símbol de desgracia, ja que en ell s'havia de arrancar la última rama del gran arbre comtal de Urgell, de aquell arbre que tan sabrosos fruyts havia do-

nat en tots sigles y de qual fusta s'havian fabricat tronos de reys y llansas pera tants héroes. Lo successor de una llarga prossapia de valents, per quals venas corria la sanch reyal de varias dinastias espanyolas, lo que era citat per inflexible en sas resolucions y empresas, lo pertinás y confiat Jaume de Urgell, tement véurer arruinada la sèva Síbaris, com altre Milesi, havia acreditat, fentse llevar sa cabellera, que desde llavors cessava sa inflexibilitat, sa pertinacia y sa esperansa, y no li quedava ja mes pera contemplar devant sos ulls que la mort de tot lo que li podia ser agradable, la mort del renom de sa antiga y gloriosa casa, de sa noblesa y de sos dominis com á príncep, la mort de la amistat, de la companyia y fins de la llum de la llibertat com á home, la mort de la familia, la mort del cor com á espós, com á pare y com á fill. Bè feyan de brandar las campanas aquell dia en los pobles de la plana, quant aquell dia havia mort pera'l mòn lo senyor de la comarca, y quant pera'l senyor havia mort tot! Lo imitador de Job, de Alexandro Magno y de Aquiles, al passarse la ma per la barba y per lo cap, tot escoltant lo trist so de las campanas, tenia mes negre lo cor, sens dubte, que'ls tres que'l precederen en semblant acte de resolució y de tristesa, y á cap se semblava... peró no tè res de estrany, quant sa figura, mes que la del poderós que plora la mort del fiel, era la del que pert lo poder y véu fugir la fidelitat, era la de un Didio Juliá, que contempla la ma de un Séptimo Severo com li arrenca lo imperi y la vida.

En una mala barraca, rodejat per la part exterior de uns quants soldats castellans, mirant per última vegada sa estimada ciutat de Balaguer, separat de sos amichs, de sa mare y de sos fills, y lligat de mans y peus sobre de una mula, sens tenir mes consol allí que la princesa Isabel, sa esposa, la qual procurava animar y consolar al desgraciat marit ab bonas paraulas y carícias, esperava y estava á punt lo derrer Comte de Urgell á marxar cap ahont sa mala sort lo portás. Lluny de mostrarse abatut, son front seré s'alsava ab orgull, y son breu parlar y son mirar fixo davan mes indicis de tancar aquell cos una ánima forta que desafia á la desgracia y als contratemps, que l'apocat esperit de aquell á qui res li queda. Fins, vehent á sa esposa contristada, ja que allí, per la gent que escoltava, no podia espressarse don Jaume ab tota la intimitat de son sentiment y ab tota la veritat de sas ideas, y pus era la Comtesa Isabel la que havia parlamentat ab lo rey Fernan-

do, parláli en aquells moments lo malaventurat Comte de la manera que semblava podia serli menos trist y desconsolador:

—Consólat, Isabel, li deya, pus en lo mòn tot está equilibrat y tot se compensa: pót ser que Dèu tenia destinat lo trono de Aragó á ton nebot, en recompensa de no haver aquest volgut lo trono de Castilla y de haverlo salvat pera son llegítim rey; pót ser que haver tingut jo la gran desgracia que estich sufrint sia camí pera trobar després...

Un altre home que no hagués sigut lo Comte Jaume de Urgell aquí hauria plorat, peró aquella valenta víctima se contentá ab interrómprerse á sí mateixa y ab mossegarse'ls llavis, pera dissimular á sa afligida esposa la forta respiració que tenia, indici cert del pes que oprimia son cor en aquell instant.

—Ah! contestá la afligida esposa; no digau això, Comte. Dèu es just, Dèu pót recompensar al bo, pero Dèu no recompensa ab perjudici dels bons... y jo per tal vos tinch.

La cara de la esposa, mullada enterament de llágrimas, arrimantse á la del marit, vingué á mullar aquellas galtas per ahont may havian corregut fins llavors mes llágrimas que las de la infancia.

Sentintse en aquell instant algun remor de cavalls prop de la porta, la Comtesa Isabel girá la cara, y distingí ja devant de aquella á tots los soldats que's disposavan á marxar. Aquell era lo moment fatal; devia donar la última abrassada al espós... y quí sab si seria la última de la vida. Obrí sos brassos ab desespero, abrassá freneticament al marit, l'omplí de patons, posá ab forsa sa boca contra sa boca, com volent barrejar ab ell sos sospirs y'l foch de sas entranyas, y asseguran tli que dedicaria á ell eternament son amor y sa memoria. tranzida de dolor, se separá, pera sortir de la barraca, ab la idea de no presenciar lo trist quadro de véurer conduhir á son marit pres y lligat entre gent estrangera.

Lo Comte no pogué parlar: sols al arribar la Comtesa á la porta, ab veu fosca, y acompanyat lo sèu mirar de la mes gran ternura, li digué:

—A Dèu, filla de mon cor! No t'olvides de mos fills..!

Aquell moment supremo, aquellas sentidas paraulas, aquell últim recort influiren de tal manera en l'ánimo de la Comtesa Isabel, que esta, sentintse ferida en sa imaginació per una viva llum, que li doná prompte consol y refeu son ánimo abatut, se serená en

sech y's resolgué á fer lo que fins llavors no havia tan sols pensat.

—Sol !... tot sol, y lligat !.. . deya la Comtesa, quant desde'l llindar de la porta creya mirar á son marit per última vegada; mes en lo cambi que allí repentinament sufrí son esperit, mudá també son llenguatge, pus se espressá de esta manera:

— Sol ,... sol ell, que es mon espós ? Y jo he de quedarme?... Y ho he de permétrer ?... Nó ! Nó , jamay ! (Y això ho deya ab un to que rallava en heróych.) Ni per la honra de la casa de Urgell, ni per la casa de Aragó , de ahont descendesch , vull que sia dit que una princesa no sab ser esposa.

—Qué fas ? li preguntá l'afligit espós, coneixent ab los ulls de la Comtesa la resolució del acte á que's preparava.

—Qué he de fer ? Cumplir com á esposa.

—Y'ls fills com quedarán ?

—Com quedarán ? Solen dir que la mare de la mare es dos vegadas mare : vostra mare , Comte , que á mes de ser bona mare, com vos sabeu, guarda en son cor alts y nobles sentiments, cuydará tan bè com jo de vostres fills. Deixau los nèts á la ávia y així la esposa podrá anar ab l'espós.

Y tornant enrera, ab los brassos oberts, la resolta matrona torná á estrényer entre ells á son desgraciat marit, y á omplirlo de carícias y de llágrimas.

—Ah ! esclamá llavors lo Comte, mogut per lo sens fi de sentiments que bullian en son cor ; filla de reys, sols per tu sento haver perdut la corona de ma patria, pus digna eras de ser reyna de ella !

Entraren en aquesta ocasió los soldats, indicant ja desde luego que havian de empéndrer la marxa, y no podian detenirse gens. La Comtesa al véurerlos, s'agafá ab la ma esquerra al cos de son marit, pera donar á enténdrer que no l'abandonaria, y com algú no comprenentho la advertís que se separás ó's despedís, contestá ella ab alta veu y energicament :

—Jo separarme de ell ? Jo apartarme de son costat? Primer me faréu trossos.

—Apartauvos , insistí un de aquells sayons.

—Arrera, malas víboras, no vos han ensenyat aquesta educació en la terra de ahont sòu. (Y això los ho digué en castellá la Comtesa.) Arrera ! ¿No vos han contat may vostres pares, que'l matrimoni es un llas per lo qual de dos carns s'en fa una ? Donchs

bè : aquí hi ha la carn sola formada de dos, lo Comte y la Comtesa de Urgell, marit y muller, atreviuvos, si gosau, á esquinsar y á separar esta carn, y faréu ofici de botxins, y seréu botxins de una filla de reys, de la germana de una reyna de Castilla !

Cap dels soldats se gosá á acostar, fins que sentintse la veu de un dels oficials de fora, doná un de aquells un cop de vit de bou, que portava á la ma, á la mula del Comte, y esta emprengué lo pas sortint de la barraca y enfilant cap al camí de Lleyda.

La Comtesa seguí, atropellantse, per no deixar á son marit, mes no podent anar junt á la mula sens gran perill, á instancias de aquell, li deixá prompte la ma, y continuá, ab no poca fatiga, á certa distancia, que era en veritat ben curta, y tal la mantengué tot lo viatge, sens mirar lo cansament que patia y lo que s'atropellavan sos delicats peus.

Tal era l'ordre que guardava esta comitiva, al conduhir al últim Comte de Urgell desde una barraca del siti de Balaguer á una de las torres del castell de Lleyda : primerament anavan los dos caps ú oficials que havia designat lo Rey, seguian derrera en dos filas un llarch número de soldats ab llansas llargas, entremitj dels quals marxava lo Comte á cavall de sa mula, y anant prop de ell á peu, y tan prompte als costats com al derrera, la hermosa infanta dona Isabel ; y finalment, derrera de tots y com clohent la comitiva, seguia á cavall, peró sense portar son gos ni son tabar vermell, y sí anant tot embossat en una capa negra que'l tapava fins á mitja cara, lo donzell de Puymoren.

Lo llenguatge que usavan los soldats de aquella comitiva se semblava en part, per son desenfré, al de aquells gascons que trobaren las dos desgraciadas esposas de Menargues anant á Balaguer, en la horrorosa nit del somatent. Ufans ab son triunfo, y mirant com á objecte ridícul á la víctima, que veyan en son poder, no feyan mes que dirigirli burlas y sarcasmes, y fins hi hagué algun que arribá á suposar com un medi fácil de lucro lo ensenyar al destronat Comte de Urgell per los hostals, si may feya la sort que se l'emportassen á la terra de Castilla, com així en efecte vingué á ser ab lo temps.

Los caps que dirigian aquella partida marxavan indiferents al devant de ella, y per mes que evitaren paraulas y fins descortesias ab los presos, no deixavan per axó de ríurer mes de una vegada al sentir las glosas de sos soldats. Lo únich que parexia no péndrer

cap part en las burlas, ó al menos no ho donava á compéndrer per son silenci y per son embós, era lo donzell.

La Comtesa, que estava atenta á tot aixó y no perdia cap paraula de las que deyan los soldats, arribá en l'últim ters de aquell fatigós viatge fins á sentir certa simpatia per los que ella creya mes compassius, si no interessats en la sort de son marit, y tals eran pera ella lo callat donzell y un soldat un poch vell, que, al donar la pobre senyora una relliscada, li allargá la ma pera ajudarla á alsar.

En un alt que feu la comitiva ans de arribar á la ciutat, y en un punt que venian begudas, l'ánimo de la Comtesa se contristá sobre manera, y fins se desesperá, sentint lo que deyan á son marit, sobre tot pensant en la injusticia del motiu ab que l'insultavan.

—Lloch, lloch, cridavan alguns soldats, feu lloch que aquí passa'l mata arcabisbes.

—Deixau passar al esquinsa mitras, deyan altres, avuy que se li ha esquinsat sa corona.

Y á tals crits, traginers, pobres, viandants y criaturas s'acostavan embadalits, mirant al desgraciat Comte, lligat sobre de sa mula, ferm, inflexible, ab son front suat de angunia pero nó de abatiment, y sens mes consol en aquells moments que'ls brillants ulls de sa esposa, clavats de contínuo en los sèus, com estant sempre disposats á endevinar sas intencions.

En aquell estat vergonyós, trobantse un instant casi sola la Comtesa ab son marit, per estar tots los soldats abocats á la porta de la revenedoria, y observant al donzell, que havia descabalgat, passejantse solitari, moguda de un cert impuls de noblesa, acostás á ell, mitj implorant disculpa, y precipitant tot lo possible sas paraulas, com pera aprofitar lo temps, li digué:

—Senyor, senyor, no sè perque'm sembla que sòu cavaller en vostras maneras, y pus tinch aquesta ocasió, rebeu de mi una proba de amistat y confiansa que....

La Comtesa s'havia ficat la ma al pit pera tráurer algun objecte y entregarlo al donzell, mes aquest, lluny de escoltar á la dama, se tapá mes la cara y's dirigí á un altre estrem. Cregué dona Isabel que alló probava encara mes la veritat de la sospita que tenia, cregué que'l caváller evitava la conversa sols per deber, per cumplir tal volta una ordre, y atrevintse mes y mes, aprofitant un moment en que'ls altres no miravan, fins posá la ma á la capa,

Lit. Vazquez.

Com se trobá lo Comte de Urgell ab fra Vicens Ferrer.

logrant descubrir part del embós que cubria la cara del oficial.

—Vos donaré una proba, senyor, ab que podrá justificarse sens cap dubte...

Peró la Comtesa no acabá la frase que anava á dir, ni menos acabá de tráurer de son pit lo paper que ja tenia en la má pera entregarlo al donzell. Ans al contrari : descubrint en aquell moment la cara del cavaller á qui parlava, com si un llamp la ferís, tancá los ulls horrorisada, doná un jiscle, girá en sech, y corregué com furiosa á juntarse ab son marit, entre'ls genolls del qual apretá son conturbat front y sa descolorida cara.

—Jesús Maria !... Jesús ! Jesús!... Aquesta cara jo la conech... aquesta cara es...

Prou se guardá la Comtesa de acabar de dir lo que intentava. Una mirada del donzell bastá, pera que la que plorava de vergonya no se esposás á plorar mes de dolor en aquell fatal viatge.

Lo donzell torná á refer son embós, se tapá novament la cara, y seguí passejantse en direcció oposada al Comte y á la Comtesa.

Lo Comte, que tenia, com sempre, la vista clavada al cel, no reparà en aquell aconteixement, y sols rompé sa distracció y baixá los ulls al sentir lo cap de la Comtesa que s'apoyaba sobre de sos genolls.

Ben prompte, y sens donar lloch á cap enrahonament, tornaren á colocarse en dos fileras los soldats, y apressurant lo pas, y seguint de la mateixa manera que ans, no tardaren en véurer prest la ciutat de Lleyda.

Al arribar á un tir de ballesta de las murallas, cridá la atenció de tota la comitiva un cert núvol de pols que s'alsava al mitj del camí : era una multitut de pobres y criaturas, juheus y cristians, que anava precehida per un frare jove.

—Fra Vicens ! Fra Vicens! cridá la comitiva dels soldats.

Al ohir aquest nom l'apresonat Comte, feu una contorció, y sacudint son cap á dreta y esquerra, com pera apartar la vista de un objecte repugnant, tancá los ulls ab forsa, mes en va feu aquell esfors ab la vista, pus, sentint la veu del frare que predicava ja prop de sas orellas, no pogué menos de mirarlo ; y vehentlo, com astarotat, trahent espuma per la boca, li digué:

—Hipócrita ! malehit hipócrita !! A tu sol dech mas desgracias, pus per tas miras y per ta ambició m'has arrencat la corona!

Fra Vicens, que s'havia arrimat á una part del camí, lluny de

inmutarse per aquellas paraulas, manifestant sa serenitat acostumada y en la qual tothom veya la influencia divina, contestá al Comte:

—Hipócrita á mi? A mi ambiciós? Tu ets l'ambiciós y l'hipócrita, pus per ta ambició matares á ton germá, y no havia de permétrer Dèu que un assessí, un homicida regnás en lo trono de Aragó!

Quedá com horrorisat lo Comte al ohir aquella inesperada resposta, y no replicá, encara que tampoch poguera, pus, á las últimas paraulas del frare, que foren correspostas per una rialla dels soldats, apressurant lo pas la mula del Comte, arribava ja casi als valls ó fossos de la ciutat, mentres que l'oracle del Senyor, en direcció oposada, anava seguint per lo camí, predicant als miserables que li seguian derrera.

Encara que la hora era ja tarda al entrar lo portal, no s'evitá que molta gent s'arreplegás al véurer á una partida de soldats que conduhian á un pres, y aquella cresqué en gran manera al divulgarse per tot lo poble que entrava lligat lo Comte de Urgell, y que sa esposa lo seguia á peu, axí que, al arribar lo concurs á la torre ahont devia quedar lo presoner, era ja aquell inmens, com inmensa era també la curiositat de tothom.

Poch era pera la Comtesa passar entre'ls que havian sigut sos vassalls, en una ciutat ahont era tan coneguda, y essent víctima y al mateix temps testimoni de la deshonra de son espós: la noble dama no pensava en res de tot axó, ni veya tan sols als que la miravan: son cap y son cor no s'ocupavan en aquells moments mes que de un dubte, qual era lo de saber si quedaria tancada ab son marit, com ella desitjava, ó si la separarian.

Axí que penetraren en la porta del castell, vegé tristament confirmada la desgraciada esposa la sospita que tenia: al posar ella lo peu al llindar, la ma de un dels caps de la partida, que estava aturat en aquell punt, detingué á la infanta, dihentli lo que la agafava aquestas paraulas:

—Prou: de aquí no podeu passar... al menos per ara.

Al mateix temps, lo soldat que portava'l vit de bou doná un cop á la mula del Comte, y esta, donant un salt cap dins al pati, posá á llarga distancia y fora de la vista de la esposa al desgraciat espós.

La Comtesa, que no sabia lo que li passava, sols doná un crit de desespero, obrint sos ulls de foch.

—Ah!... Ah!... Ah!...

Lo Comte, fent esforsos, girá lo cap, y, casi ja no vehent á la infanta, cridá:

—A Dèu, esposa! Pensa en mos fills...!

A aquest darrer mot, oprimit estremadament lo cor de la Comtesa, no pogué ja mes resistir. Desvanescuda enteramente la pobre dona Isabel, sacudí lo cap com á boja, y perdent los sentits, caygué tota llarga y desmayada, donant ab lo cap en la pedra del llindar del castell.

Allí tal volta s'haguera quedat, si no hagués fet Dèu que en aquell instant acertás á passar lo noble y caritatiu mossen Berenguer de Barutell, ardiaca de Santa Maria de la Mar de Barcelona, y ardiaca major de Lleyda, lo qual, apartant ab sos brassos y resoltament al concurs, s'acercá fins ahont se trobava la infelís Comtesa.

—Miseria humana! esclamá lo canonge, crehuant las mans y alsantlas al ayre, mentres dirigia també sos ulls al cel. Cert es que la compassió vá fugint del mòn! Depressa, depressa: vinga aquí algú que agafe á aquesta desgraciada dona, y de seguida sia traslladada á ma casa.

Y quant lo canonge mirava per entre la multitut, com pera véurer si trobava á algú de confiansa que fes lo que ell indicava, un soldat castellá que havia quedat prop de la porta, abocantse cap á la desmayada, contestá al canonge, dihentli:

—Sí, senyor, sí: tè rahó sa mercé. Senyale sa mercé lo camí per ahont havem de anar, y jo m'encarrego de guardar ab tota seguritat en mos brassos á la desgraciada infanta, y de transportarla ahont vullau.

Y cumplint lo que deya lo generós soldat, prengué entre sos brassos á la pobre víctima, y seguí al ardiaca, que caminava, devant de ells, á llarchs passos, desitjós sols de arribar á sa casa lo mes aviat possible.

Mentres tenia lloch aquest fet en Lleyda, lo rey Fernando rebia en Balaguer embaixadas dels alamins, jurats y moros de Alborge, Cinco Olivas y de Sástago, donantlos paraula que aniria quant ans ab sa companyia á la cassa de porch y de servo per la montanya, senyalantlos com á punt de reunió las paradas de Memusa; lo juglar mossen Borra partia cap á Barcelona, ab cartas pera las personas que havian de aconsellar al infant don Alfons sobre'ls mestres que havia de péndrer, y'l predicador fra Vicens Ferrer se dirigia

cap á Menargues, ab ánimo de recórrer alguns pobles del Principat y passar luego á Barcelona.

. . . .

Peró aquest capítol no seria aquí acabat, sinó s'esplicás ans lo que succehí en casa del ardiaca Barutell.

Així que'l soldat castellá deixá sobre'l llit del canonge á la postrada Comtesa de Urgell, lo bon sacerdot, trahentse un florí de or, allargá la ma pera donarlo al soldat, dihentli:

—Tè, que't pago com se podria pagar al millor correu, y ho mereixes per moltas y moltas rahons.

—Guardau aquest florí, li contestá lo soldat, apartant ab sa ma la del ardiaca; guardaulo, y feune dir missas per las ánimas dels que han mort en la guerra.

L'ardiaca quedá com pasmat, vehent l'acte generós de aquell home, que tan voluntariament se havia prestat á fer una cosa á que ningú lo obligava, y ab la circunstancia de ser simple soldat del exércit estranger y enemich de la casa de Urgell.

—Qué us admira! li preguntá lo soldat, ab aquella espressió alegre de cara que revela la satisfacció de haver fet una obra bona.

—Res, bon home, res; contestá lo sacerdot, espressant també ab sa cara lo goig de trobar un home de bè en un temps en que tants n'hi havia de dolents. Vostre acte'm proba que sòn los homens los que fan malver lo temps, y no lo temps als homens, y que per tot y en tots temps hi ha homens bons y homens dolents.

Y com parlant ab sí mateix, y sens dirigirse al soldat, continuá:

—Castellá... soldat... pobre... desconegut... y... No ho sè entendrer. Alabat sia Dèu!

Vehent lo sacerdot que'l soldat no's movia, y crehent que volia tal volta algun altre género de recompensa, torná á dirigírseli, y li digué:

—Ja que no voleu paga, gracias, bon home, gracias. Dèu vos ho pague; peró si es que voleu alguna altre cosa... Voleu béurer un poch?... Voleu menjar alguna cosa?

Y sortint aquí com resoltament lo sacerdot á fora de la porta, cridá:—Sibila! Neboda! Baixa una llonganissa de Vich de las del rebost, y la ampolla de malvasia del armari...

—Nó, nó, nó; contestá ab insistencia lo soldat; no teniu que donarvos mal rebato per mí, no alboroteu la casa, que prou feyna teniu tots en cuydar de la senyora infanta. Ja esperaré.

L'ardiaca girá'l cap, com mes sorprés de las últimas paraulas del soldat.

—Qué diheu? Es que si voleu esperar pera demanar á la senyora lo que no voleu de mi...

—No vull res, ni de vos, ni menos de ella.

—Donchs?...

—Vos faig nosa, senyor? Després de havervos servit tan bè, me privaréu de un gust tan fácil com es lo de véurer á la persona que he salvat del perill y de la vergonya?

En aquell moment quedá interrompuda la conversa, pus alentada la desgraciada dona Isabel por los confortants ab que procuravan retornarla varias personas de la casa, havia tornat verdaderament en sí, exhalant un sospir y un ay! que enterní á tots los circunstants.

Sentada la infanta sobre del llit, obrí sos ulls, que no podian en aquell moment donar llágrimas, y queda ab la vista fixa, sens mirar á ningú. Tan en sí mateixa estava, que lluny de véurer lo que tenia entorn, se sentia ans bè com enlluhernada, vehent sols ab los ulls del cor lo que li havia succehit.

—Infanta, senyora, dona Isabel, li digué ab to carinyós lo bon sacerdot; estigau tranquila, que la misericordia de Dèu ajudará de una manera ó altre. Ja sabeu que estau segura, y que esta es vostra casa.

Mirá llavors la Comtesa, y refentse com momentaneament al regonéixer al ardiaca, si bè que recordant mes viva la imatge de son marit y de sas penas, esclafí en un plor y esclamá:

—Ah! Sòu vos, parent? Ja veheu, Barutell, ja veheu quant grans sòn las desgracias que'm cercan! Dèu del cel! Es possible que així estiga jo y tota ma familia condemnada en vida? Es possible que així's veja la filla del rey En Pere de Aragó?

—Calmauvos, senyora: ja sabeu l'afecte que sempre he portat á tota la familia, y en ma casa no us ha de faltar may lo que us convinga.

—Es á dir, (digué la Comtesa mirant entorn, y regoneixent als circunstants,) que estich en vostra casa, y es cert. Quant generós y bo sòu, Barutell! Com pagaré jo'l favor de haverme portat aquí! Sí, sí; haveu sigut mon ángel de salvació. Peró, ¿y com ho haveu fet? Y quí'm ha portat?

Lo soldat, que havia quedat á la vora de la porta, y que havent sentit totas las paraulas de la Comtesa, esperava sols lo permís pera

entrar, penetrá per un impuls natural en aquell moment, si bè que no avansant molt, y trahentse de son rústich y embullat cap, ab respecte, lo bacinet de ferro que'l cubria. Per sobre de sa morena fas corria en aquell instant una grossa llágrima, que los circunstants no podian conéixer si era de ternura ó de compassió.

—Ah! cridá la Comtesa, com horrorisada, un soldat castellá! Ja tornan, ja'm buscan ¿qué voleu?

Mes regoneixent al soldat vell que la havia ajudat á alsar quant relliscá en lo camí, mudá sa fisonomia, espressant com certa satisfacció y confiansa.

—No temau, senyora... que aquest es lo bon home.

—Sí? preguntá la Comtesa, com regoneixent ab tot son cor lo que ja vaticinava; es possible? Sí? Y es ell mateix! anyadia admirada. Vina, vina, ánima generosa, que tens mes mérit, per quant has empleat ta generositat ab qui ni tan sols tè pera pagarte.

Y dirigí llavors la vista al ardiaca, com pera indicar lo desitj que tenia de que se recompensás á son salvador.

—No cal, senyora, no cal, digué l'ardiaca: ja se li pagava, peró res ha volgut ni en diners, ni en menjar... y diu que sols desitja, per recompensa, véurervos un moment.

—Oh generositat infinita! esclamá la Comtesa. Peró digas ¿de qué prové aixó? quin motiu tens, soldat? Jo t'asseguro que si may puch...

—Basta, basta, interrumpí'l soldat. Y acostantse á la vora del llit, anyadí:—No'm parleu de recompensa, quant me dono per content de haver salvat á la que tantas voltas, en sa infancia, havia portat en mos brassos.

—Qué dius? Servires tal volta en la casa de mon pare? Ets tal volta aragonés que serveixes á Castilla?

—Nó, senyora; sò castellá y fins ara may havia vingut á las terras de Aragó.

Seguí aquí un moment de silenci: la memoria de la pobre infanta, debilitada per sas penas, no acertava, en aquell instant, ab lo recort que li feya lo soldat.

—¿No vos recordau, senyora, continuá lo soldat, de la vostra germana dona Leonor, de la que fou ma reyna en altre temps?

—Mes felís que jo! esclamá la infanta; sí m'en recordo, sí, y qué?...

—¿No vos recordau que, essent petita, passareu alguns mesos á

son costat? ¿No vos recordau de la ciutat de Soria, y de las casserias del rey don Joan, y?...

—Oh recort grat, en mal hora vèns! torná á esclamar la desgraciada senyora. Prou, prou m'en recordo, y'm sembla que encara...

—Que encara veheu, continuá lo soldat enternit, aquellas comitivas de cassadors, de falconers y de patges, aquella alegria ab que vos sortiau á rébrerlos, quant uns y altres vos omplian de flors, y us davan fruyts y aucells, y vos, allargant vostres tendres manetas, en brassos de... de...

Lo soldat s'hagué de interrómprer á sí mateix y tingué que plorar.

—En brassos del patge de la cámara de ma germana, de aquell tan estimat y volgut per mi, que tantas rondallas me contava y tantas cansons sabia... de aquell... Ay! com se deya? (Y aquí feu com un esfors de memoria la Comtesa pera recordar lo nom del patge, després de lo qual lo pronunciá ab alegria.) De Pero Soto! Ah! lo coneixes?

—Sí, de Pero Soto, (digué ab viu plant lo soldat, inclinantse y besant la ma á la infanta,) de Pero Soto, que havent sigut testimoni en la juventut de vostra inocenta alegria, ha tingut de ser testimoni, en sa vellesa, de vostras amargas penas.

—Ah! Es veritat, es veritat: jo regonech aquesta cara, jo't regonech, soldat, jo't regonech, patge, mon estimat patge, Pero Soto, lo patge de ma estimada germana, la reyna de Castilla!

A cada una de aquestas paraulas, anava pujant la veu la infanta, sos ulls se fixavan ab ternura en lo ántich amich que regoneixia, y ja fins olvidant sa alcurnia, anava á agafar las mans del home que tant de bè li havia fet; y ferida en aquell instant del mes viu agrahiment, vehent que res tenia pera dar al soldat, y res volia aquest per son treball, tragué de son pit aquella carta que en lo camí havia volgut donar al donzell de Puymoren, y la allargá al soldat, dihentli:

—Tè: ja que res vóls de mi, al menos conserva aquesta memoria, lo qual tal volta te podrá donar algun profit de part del rey Don Fernando.

—A mi? Quí voleu que fassa cas de lo que tinga y de lo que diga un pobre soldat?

—Es que en esta carta, Pero, hi ha la esplicació que enviá Don Anton de Luna á mon marit, qual carta ha rebut avuy mateix al

sortir de Balaguer ; en ella hi ha lo nom del principal á qui s'atribueix la mort del arcabisbe de Saragossa, y fent que arribe esta carta á mans del Rey, tal volta conseguescas per aquest medi...

Lo soldat se quedá mirant la carta, escoltant ab fredor lo que deya la Comtesa, y sens respóndrer.

—No la vóls? li preguntá la senyora. Donantla al Rey li farás un servey á ell, me servirás á mi y't servirá á tu.

Pero Soto feu un somrís de desconfiansa, y com retardant sa resposta, digué al fi :

—Al Rey sí, peró á vos ni á mi no'ns donará cap profit una proba que facilitem mes ó menos pera una cosa en la qual hi tants dubtes. Al Rey jo no li puch donar, y si la dono á un altre, quí sab quin fi tindrá, ó si servirá de profit á qui tindrá menos mérit. Si hagués arribat ja'l cas de haverhi una sospita certa, y fos la persona á qui's refereix...

—De tots modos, Pero Soto, prenla per si may ve aquest cas: fes de ella lo que vullas, dónala al Rey si póts, ó guárdala... sí, guárdala, quant no sia mes que com una memoria meva, com una proba de mon agrahiment, per lo qual cregas que voldria darte, si pogués, la millor de mas joyas.

—Com á memoria vostra la conservo, contestá lo soldat, després de meditar un poch, y parlant en seguida com resolt; la guardo, sí, y la guardaré tota ma vida... es á dir, á menos que conega que per ella s'ha de salvar á un inocent ó s'ha de castigar á un culpat. Llavors, llavors sí, cumpliré vostre desitj.

—Sí, aprofita la ocasió que pugas. Mes, ay! esclamá al mateix temps la infanta, posantse la ma en lo front, com indicant que la distreya llavors una altre idea. Digas, Soto : l'oficial que venia derrera de la comitiva, aquell que anava embossat ab sa capa...

—¿ Aquell á qui vos voliau donar esta carta ?

—Qué dius? Ho has vist?

—Com que tot lo viatge no vos he deixat de ull.

—Digas, digas ¿ quí es aquell oficial? ¿ Lo coneixes?

—Sí, lo donzell de Puymoren.

—May havia sentit anomenar tal nom, digué l'ardiaca.

—¿Lo donzell de Puymoren? pronunciá com sorpresa la infanta. Tampoch sabia aquest nom. ¿Y tu'l coneixes? ¿Sabs de ahont es?

—Prou : lo donzell de Puymoren, lo gran amich del Rey, segons diuhen, y catalá.

—Catalá ? Ara si que conech que mon cap se torba. Jo hauria urat...

Y la infanta quedá ab la paraula á la boca , com pensativa.

Al mateix temps lo soldat , que estava com indecís , anava á despedirse de la senyora , quant sentintse un agut toch de trompeta, girá aquell en sech, sens dir mes que—¡A Dèu siau, senyora !—y á tota cama apretá á córrer, desapareixent de la habitació.

A aquesta mudansa repentina , tothom se posá á cridar.

—Espera ! Qué fas ? Recórdat... cridá la infanta.

—Ey , ey ! Qué us passa ? Veniu ans un moment... cridá l'ardiaca.

—Bo ! Ahont anau ?... Ara que tot era aquí... cridá la criada, que entrava ab la llonganissa y la ampolla.

Peró tots aquestos crits no pogueren detenir á aquell peó, á qui la trompeta havia indicat que anava á passarse mostra en lo pati del castell. Sols tot fugint , y girant lo cap desde la porta , digué responent á tots aquells crits :—Fiau de mi , senyora !

Lo que passá desde llavors en casa del ardiaca es una historia que no es de aquest lloch , y que sols deuria contar si'm proposás fer la de las desgracias de tota la familia del Comte de Urgell, es á dir , de la esposa, de las fillas y de sa mare , la Comtesa Margarida , las quals , desde aquell moment , quedaren ja per sempre separadas del infelís que , seguint de desgracia en desgracia , de afront en afront y de castell en castell, havia de passar la vida desde llavors sol y sens consol de ningú, fins á venir á cáurer degollat baix lo ferro de sos mateixos vencedors.

Basta sols recordar aquí , mentres la principal víctima pateix, que totas aquellas illustres órfanas quedaren sempre amparadas baix lo manto caritatiu del generós , espléndit , bon amich, bon parent y bon cristiá Berenguer de Barutell, lo qual dedicá tota sa vida á aixugar las llágrimas de la abatuda familia del malaventurat Comte de Urgell.

X.

Com lo Comte de Urgell parlava à las estrellas desde la torre del castell de Lleyda

Bè diu aquell que digué , que en lo mòn tot es bell segons per quin costat se mira.

Y bella, per conseguent, será fins la desgracia, si lluny de fixarse la rahó en ella , la contempla sols la imaginació , com qui mira ó contempla un quadro de una batalla ó de un incendi.

De aquesta manera pót considerarse l'efecte bell que podria causar á la imaginació del poeta lo conjunt que presentava la torre del castell de Lleyda. Una habitació rodona, fosca de dia per la petitesa de sa única finestra y per la morenó de las antigas pedras de que era construida, y llóbrega y espantosa en aquellas horas de nit, per no rébrer altre claror que la de las pocas estrellas que's veyan al través de una espessa y doble retxa de ferro.

L'ayre fresch de la nit penetrava per aquella constant obertura, encovantse de manera en la habitació, que aparexia á tothom esperimentarse mes fret dintre de ella que fora ; y cada volta que apretava un poch lo vent , arribava á semblar , quant batia la mola de aquella elevada construcció , com que se esquinsás una roba. Axí mateix, al penetrar per entre'ls ferros de la retxa , arribavan á produhirse verdaders xiulets , de la manera que se senten á voltas de nit en los boschs , en temps que'ls arbres estan sechs.

La elevació de la torre era , á mes , punt de descans de las ólivas que habitavan en la Seu de la ciutat , y son vol furiós , y son xuclar melancólich acabavan de aumentar mes y mes lo carácter llóbrech y horrorós que ja de sí tenia aquell mal depósit de carn humana.

La víctima que havia de ser encahuada en aquella gavia de pedra podia contar que poch consol li proporcionaria la única boca per ahont respirava, pus escasa era la llum, reduhit lo punt de vista que descubria y foscas las veus que entorn de son peu parlavan.

Las campanas era l'únic so que arribava tal com era, y fins ressonava y creixia, com si fos en un tornaveu, dins de la torre; mes així las veus com las campanas ¿ de qué li podian servir sinó de mes pena al que estava allí privat del mòn ? Si indicavan tristesa, la aumentavan al trist que la patia; si indicavan alegria feyan mes trista sa sort, al comparar que lo mòn reya, y que la alegria del mòn estava renyida ab ell.

Figures lo que haja pogut formarse idea de lo que era la torre del castell de Lleyda, lo complement del quadro que á sa imaginació acudirá, si en tan trist estat, si en tan ferotje habitació, s'imagina véurer la sombra del desgraciat y altiu Comte de Urgell, de aquella ánima inflexible, que rompent per primera vegada ab sa esperansa, fa la nova y ferma resolució de no abátrerse jamay davant de sa mala sort, per mes que aquesta lo perseguesca.

Abandonada allí y sola, pót contemplar, donchs, lo poeta aquella aterradora figura, entrada en aquell mal lloch, ab tota la fredor exterior de un home que's resol á no voler sentir, perque sent y ha de sentir massa, sens llum pera acompanyarlo en sa esma, sens vestit casi pera resguardarse, sens cap recort alegre en sa memoria, sens cap sentiment grat en son cor, vehent confusos, y com fonentse y anant fugintli pera sempre devant sos ulls, l'amor de familia, la amistat, la companyia, la gloria y renom de sa casa, la justicia y la esperansa !

A poderse contemplar en aquell moment la cara del desventurat intrépit, s'hauria pogut véurer reunida en ella, sens dubte, la mort y la vida : la mort en la fisonomia, la vida reduhida y brillantment espressada en los ulls, en aquells dos fanals de la ánima, que tal nom mereixen quant per ells sols se traslluheix tot lo llum que illumina l'esperit, tot lo foch que'l crema.

Bell era, donchs, y bell ha de aparéixer lo quadro fantástich de la torre de Lleyda, quant la perfecció de son horror era tal com l'art y'l sentiment podrian descríurer.

Quatre passos havia donat sols lo presoner, després que l'escarceller ó castellá, deixant dins de la torre al reo, havia tornat á fer jisclar sobre sas frontissas la ferrada porta de la habitació, tancantla ab claus y barras, pera assegurar al criminal de lesa magestat; quatre passos, que eran los precisos pera anar de la porta á aquell únich forat, descobert repentinament per lo reo en lo instant de trobarse á las foscas. Sens mudar aquest sa actitut, fixos

los seus brassos en las butxacas de sas calsas , test lo sèu cap, havia avansat fins á tocar ab son front los gelats ferros de la retxa; allí s'havia detingut , fixant sos animats ulls en las estrellas , que devant descobria , y allí s'havia quedat per llarga estona , com si fos una estatua vella que s'arrecona de cara á la paret per inservible.

Per mes que son esperit fluctuás entre uns y altres recorts , volent apartar de sa memoria á cada un que se li presentava aislat, era per demés l'esfors : aixó podria ferho lo que tè una, dos ó tres desgracias , y las endolsa fixantse en altres objectes grats de sa vida , peró no podia ferho lo malaventurat Comte , pus si volia fugír del recort de familia, pera trobar consol en lo del camp de batalla, veya trencada sa espasa ; si se apartava de son ardor bélich , pera fixarse en la fortalesa de son carácter, semblávali véurer deshonrat son nom y son escut ab l'acte que havia fet lo dia ans , afaytantse sa barba, y postrantse en seguida als peus de son contrari ; sí, per fi , probava com de gosarse en lo temps esdevenidor , crehent que la justicia de sa causa y la lleyaltat de sa terra havian de produhir un arrepentiment ó un cambi , se li presentava la imatge y quadro general del mòn en aquell temps, fals y corromput desde'ls mes alts personatges fins al mes insignificant y crédul home del poble , del poble , que creya sols influit per especuladors que sabian mes que ell. De manera que, en son interior sentia l'infelís Comte una pugna contínua de objectes y recorts desagradables , que , per son esfors de ánimo y son desitj , dificil de complir quant volia allunyar aquells de sa memoria , s'anavan empenyent los uns als altres , y com en rodona , dintre de son cervell , tornavan á passar , tornavan á fugir, y en va podian quedar esborrats per la forsa de la voluntat ; si bè que entre tots , las dos imatges mes vivas , los dos noms mes constants que semblava estavan sempre á punt de saltar de la llengua del desgraciat , eran principalment lo nom del rey Fernando y lo nom de Catalunya. Lo molt que aquestos lo feyan patir era lo principal consol del desventurat, pus fixat mes en ells, y sent mes objecte de sa admiració y de son esbravament , evitava fixarse mes en los altres que li haurian ocasionat penas mes desconsoladoras com á home y com á pare.

—Brillau , estrellas , brillau , deya clavant sos ulls en las pocas que desde la retxa descubria ; sempre us he vist brillar de la mateixa manera , may haveu aumentat vostre brill, quant vos he mi-

rat. ¿ De qué 'm puch queixar jo , donchs , si vostre llenguatge ha sigut sempre'l mateix pera mi ? Pero nó , no sòu vosaltres lo jutge á qui he de conéixer per la cara si está disposat á salvarme la vida ó á darme la mort. Vostre influxo serveix sols pera enganyar als preocupats , y proba que no serviu , que en tot lo mòn triunfa la hipocresia y la falsedat , jugant ab los que esperan y de vosaltres confian. Oh , temps cruel ! Los que obeheixen sòn los únichs que creuhen , peró crehent l'engany : los que manan, sens créurer res, trauhen son profit , y prenen al mòn com un objecte de sos jochs. Vassalls falsos, jutges falsos, reys falsos y fins papa fals ¿ com voleu que estiga lo mòn ? ¿ qué pót esperarse de la fidelitat , de la justicia , del régimen dels pobles y fins del respecte á la religió ? Peró nó , nó : derrera de aquellas estrellas hi ha altre cosa mes poderosa , hi ha la ma del Tot , que fa justicia. Mes , ay ! ay ! (deya després com horrorisat , tancant los ulls y concentrantse). ¿ Si Ell es just , com es que jo sò víctima ? ¿Será que es just tot lo que á mi'm passa ? Ah ! pót ser que sí , Senyor , pót ser que sí ! Perdó, Dèu meu, perdó ! Jo'm resigno á ma sort... Nó, nó; dich mal!... jo'm resigno á vostra voluntat , jo acato vostres secrets y decrets, y sols vos demano forsa pera resistir los treballs que m'esperan !

Y deixant cáurer ab forsa lo front sobre del ferro , suspirá lo trist Comte , com descansant , ab aquella conformitat que sentia, de totas las altres penas que ans l'agitavan.

En eixa actitut estava , quant sentí lluny lo Comte com un soroll de veus ó instruments que s'anava acostant , al mateix temps que una gran claror indicava haverhi per aquella part de la ciutat de Lleyda una inmensa lluminaria. Se sentia un desordenat toch de moltas trompas, que era una de las formas acostumadas ab que se celebrava en aquells sigles qualsevol festa pública ó gran aconteixement , y á mes se percibia també lo so de algunas sembas, instrument qual us ha desaparegut en aquestas terras y que llavors fins se tocava en las coronacions reyals , especialment en lo regne de Aragó. Tal alborot era mogut per alguns vehins de la ciutat, que desitjosos de pau , y havent sabut lo triunfo del rey Fernando en Balaguer , havian sortit á recórrer los carrers , ab gran número de hatxas de vent , y celebrant ab aquella demostració la hora tan suspirada de acabarse las guerras que tant temps ha los feyan patir.

Tras lo principal avolot , espontánea y verdadera espressió del poble content , seguian á alguna distancia diferents concerts de

bandurrias, lo qual podia dirse ja mes espressió de personas que creuhen enténdrer en la direcció de las que sòn menos que ellas, y de conéixer mes al viu las causas de las alegrias, encara que son coneixement no sia mes ni menos que'l dels altres. Venian los de aquestas quadrillas cantant diferentas coblas, y entre altres pogué sentir clarament lo Comte, en lo moment precís de passar los músichs per lo peu de la torre, las de la lletra seguent :

—Qui salvá á Castilla
rey es de Aragó :
á qui salva regnes
Dèu li dòna sort.
Sa potent espasa
ja ha guanyat per tot :
brille sa corona,
que es rey poderós.
Visca'l rey Fernando
com únich senyor :
Comte en Catalunya
y rey de Aragó.

—Oh ! cridá aquí lo Comte, sacudint ab son front los ferros y agafantse en ells ab una y altre ma, com si fos un lleó que brega pera sortir de la gavia. Prou ! prou ! No basta de véurerme com me veig, que encara vingan aquests infames á ferme revíurer las imatges atormentadoras de mon cor ? Passau, passau depressa !

Peró los cantants, que recordaren, sens dubte, estar prop del presoner á qui tants mals atribuhia la terra, lluny de passar depressa, se detengueren allí encara mes, y dant grans crits de ¡ visca ! al rey Fernando, á la pau y al vencedor de Balaguer, exasperaren en tal estrem al desgraciat reo, que eix estava com á boig, casi trahent la llengua, de son fort respirar, obrint y tancant rapidament sos ulls per la excitació que li causava son desespero, y picant alternativament ab los peus en terra, sentint en aquest bulliment de son cos com una febra viva que l'enardia. En aquells moments havia olvidat lo Comte tots los recorts bons y mals que ans lo atormentaren, havia sacudit de son cap y de son cor la cristiana postració en que poch ans havia caygut ; pera ell y devant sos ulls no hi havia mes que los dos únichs objectes atormentadors que l'absorvian, y sublimat en estrem son carácter dur y belicós, no respirava mes que venjansa, y mes que venjansa, desespero de

no poderse venjar, y maledicció eterna contra aquellas dos causas de son torment, que veya ilesas y entronisadas.

—Fernando! Catalunya! cridá enrogallat; malehits siau un y altre, pus un y altre sòu mos botxins. Malehit sias, infant de Castilla! Lo renèt del rey Alfons de Aragó, lo successor directe y mascle del pare de ton avi matern, l'espós de la filla del rey En Pere, germana de ta mare, te maleheix á tu, ab la forsa de son doble dret, á tu, nebot ingrat, que no tenint rahó pera portar ma corona, ni has nascut en ma terra, ni sabs sas lleys, ni parlas sa llengua, y't malehesch ab tota la ira ab que la justicia fa cridar al cor, ab tota la ira, sí, que senyal es la ira mes de una volta de la vergonya y de la dignitat del home. Jo't malehesch, y pus ab un pretés dret de successió has vingut á arrencarme mos drets y ma felicitat, y'ls drets y la felicitat de mos fills, fassa cáurer Dèu sobre tu y tos fills lo cástich de ta injusticia: mal succehit te vejas de tots los teus, y no hi haja entre ells ni pau ni honra. Guerras vingan, en que tos fills se barallen ab tos nèts, en que reys estranys é intrusos los disputen la corona, y en que fins borts infames deshonren lo trono, y l'escalen com tu has escalat lo meu!

En aquell moment ressoná un crit de ¡visca Catalunya! Tan fora de sí estava llavors lo Comte, tenint las mans vermellas de tant forcejar ab la retxa, que, sens dubte, á haverla pogut trencar ab sa forsa, s'hauria tirat de dalt baix. Lo crit lo distragué de la primera maledicció, peró lo distragué pera ferlo esbravar contra lo segon objecte á qui ab sa maledicció se dirigia. Sacudint lo cap com una furia, y rompent ab una sarcástica rialla, continuá de esta manera:

—Sí, sí! Visca Catalunya! Ja podeu cridar visca, ja podeu ríurer y podeu alegrarvos, vassalls inesperts, remat inocent, noys de la escola. Ja póts ríurer, poble infant, que infant te has tornat deixant de ser home. Malehit, sí, malehit sias, que també't malehesch, ja que has ajudat á ma desgracia! Malehit sias! Menja, menja la carn de ta ilusió, que dia vindrá en que haurás de menjar sols l'os, y en que l'os será sols ton menjar etern. Y pus tos reys ja no sòn del antich llinatge, ni en sos consells hi ha mes que estranys, y tas lleys no sòn seguidas, espera, espera, que ab tal alegria se ha de anar fonent ton caracter y ta independencia, y temps ha de arribar en que sols sias esclava del vehí, en qual casa has anat á buscar amo pera regir la teva. Malehida sias...

Alsant lo bras ab tota la forsa de sa ira, é imprecant á sa patria, y com Júpiter fulgurant que agafa un llamp ab sa destra pera disepararlo contra'ls fills dels homens que s'alsan contra'ls fills dels dèus, doná un pas enderrera lo Comte, com pera agafar forsa, mes renovántseli en aquell moment la idea de la passada grandesa, á la que considerava agraviada ab sa imprecassió, y sentint de nou la causa que poch ans lo reduhí á una postració cristiana, se detengué en sech, y aná baixant son cap y sos brassos, exhalant tan sols sospirs, que al fi produhiren llágrimas y una nova é inmensa postració.

—Nó, nó! digué; malehida nó, que no es teva la culpa. No't malehesch... sols te compadesch, perque veig ¡ sí! que caminas á deixar de ser catalana y aragonesa, com veig que jo camino també á la vergonya, á la desesperació y á la mort.

Y després de quedar un rato concentrat en sí mateix, plorant y debilitantse per la gran pugna de sentiments que'l dominavan, sospirá ab forsa, dihent ab profund dolor:

—Ay! lo cor me diu que mos dolors sòn pressagis, suposat que ploro, com may havia fet! Quí sab lo que será de tu, Catalunya!... Quí sab lo que será de mí!... Pietat, pietat, mon Dèu!!

Refet ab aquest consol lo cor del altiu Comte, coneixent aquella inespugnable fortalesa que lo vent del dolor podia abátrerla, recobrá en sech tota sa energia, sa aspror, y sa sens igual voluntat, y alsant son cap en ayre de triunfo, digué mirant de nou al cel, y fent resolució ferma de ja no abátrerse mes:

—Vinga, vinga en bonhora lo mal temps, vinga la tempestat, que no'm fará doblegar: tu sabs, Senyor, perque jo patesch: jo'm subjecto á ta voluntat, y sols sento, Senyor, ja que he de morir mártir, no poder morir com un de mos gloriosos ascendents, com lo Comte Armengol de Urgell, que morí per vos, combatent en Palestina, com penitent y com soldat. Vinga, Senyor, lo martiri, encara que aquell tinga de sofrirlo en la terra mateixa de mon únich vencedor!

Y crehuantse los brassos, y recobrada sa natural inflexibilitat, s'arrimá á un recó de la torre, esperant lo que sa mala estrella li enviás; de la que sortí, realment y cumplintse sa por ó son pressagi, primer pera entrar vergonyosament en la capital del regne de Aragó, á Saragossa, ahont ab tant triunfo y gloria havian entrat sos avis, y luego pera anar al castell de Urenya, de Madrit y de

altres punts de Castilla , ahont rebé la mort, de ma de alguns dels fills del rey Fernando de Aragó.

Mentres ell se prepara á caminar cap á fora dels regnes de la Corona de Aragó , tornem á un altre punt , y vejam á fra Vicens com camina per diferents pobles, dirigintse á la capital de aquella, á la gran ciutat de Barcelona.

XI.

Papallona en erm.—Caritat enviada del cel... cap com tu.

Present tindrá lo lector la figura de aquella hermosa y desgraciada nina que quedá dormida derrera de la porta de sa casa , lo primer dia que no vegé al sol ab alegria, y la primera nit que havia hagut de recullirse sense llum, sens companyia y sens consol de cap especie.

¿Havia de morir també la esperansa pera qui ho havia perdut tot? ¿Havia de acabarse resoltament lo camí de la sort pera qui tan poch havia caminat per lo camí de la vida? Basta recordar que en lo primer contratemps horrorós de que s'adonava aquella ánima inocenta, en aquella trista nit, que havia de passar sola y abandonada, l'ángel de sa virtut havia baixat del cel sols pera suplir lo que veya faltar en la terra la pobre orfaneta del poble de Menargues.

Respecte los secrets de la Providencia aquell que véu prolongarse los mals sobre del infelissos, peró may desconfie, al descobrir una senyal mes ó menos manifesta de la misericordia divina, que Dèu vetlla sobre dels desgraciats, que'ls mira, y que , per la bondat que tingan, los dará mes ó menos tart la recompensa. La nina havia plorat, havia sentit prou motiu pera horrorisarse al véurer que la fosca de la nit cubria de dol á tot lo poble, y especialment á sa casa, en la que li faltavan los dos únichs y principals sers á qui mes estimava, havia sentit per tot plors y dol y llástimas; y á pesar de tot, en sa trista situació y en son mal jas havia quedat dormida, tranquila y sens trobar á faltar tan sols l'acostumat calor del

llit. ¿Y podrá dubtarse, donchs, de que la mirada de Dèu estava fixada en aquell punt, y que lo miracle que allí succehia era verificat, quant menos, per un emissari del cel?

Essent inocenta y bona la desgraciada, bè podria dirse que pera ella no havia de quedar morta la esperansa, mes com la esperansa es la senyal que anuncia de lluny lo consol, l'arbre en ivern, que no dòna fruyt fins á arribar la primavera, res de estrany tindrá, que ans de arribar lo temps del fruyt, haja de aguantar y sufrir l'arbre totas las tempestats y vents ab que l'ivern lo maltracta.

No deixá de ser nou desconsol pera la pobre nina la nova matinada, en que per segona vegada, al obrir los ulls, havia de véurer al sol com á testimoni de sas penas, y no los ulls vius y brillants de sa estimada mare que tanta vida li comunicavan.

La nit li havia passat á Blanqueta com una bufada; Dèu havia fet que aquellas hòras li fossen á la desgraciada orfaneta com un paréntesis de son desconsol; mes al despertarse de nou, ó millor, en los moments de entreson que indican ó senyalan la hora de haver dormit prou lo cos, renovantse en la imaginació inocenta la memoria de la desolació esperimentada en lo dia anterior, tornaren á renovarse també tots los sentiments esperimentats y totas las escenas tristas que li havian oprimit lo cor, ans de deixarse cáurer pera dormir derrera la porta de sa casa. A la dolsa pronunciació del nom de mare, dit entre dents y quant los ulls encara permaneixian tancats, succehí lo mateix nom pronunciat ab un crit com de espant; tras del crit repetit ab tots los tons de sentiment y ternura, vingué un encantament de la vista, una concentració del esperit; succehí á aquella quietut fatal y tal volta amenassadora una exhaltació de la imaginació, y sortint del recó ahont havia passat la nit Blanqueta, corregué cap á la llum del carrer, se detingué en sech, mirá á tots cantons, torná á córrer, torná á detenirse y á girar en totas direccions, buscant, cridant, plorant y cansant de tots modos son débil cos y son excitat esperit.

¿Mes qué'n trauré de esposar la continuació de quadros ab que podria aquí presentarse aquella interessant figura, si, semblants al del primer dia, se succehiren ab poca diferencia en los seguents, fins que semblá obrirse un camí de consol? Ab igual espant se presentaren pera ella las matinadas, ab igual vaguedat los mitjs dias, ab igual horror la fosca de las nits.

Tres y quatre y cinch dias passaren en que veya sempre repetit

devant sos ulls lo que li semblava ja tenir acostumat de molt temps, mes en tan que passavan sos mal aventurats dias, una diferencia, sí, se esperimentava, que per sa causa, de tan cruel, no sè dir si era en bè ó en mal del sentiment, pus ignoro si per ell lo cor se avivava ó se embrutia. La miseria y la fam, resultat natural de la trista situació en que's trobava Blanqueta, havian transformat de tal manera sa hermosa figura, que ja en res semblava á la poncella de altres dias, cuydada y alimentada per las mans carinyosas de una mare.

Pera ferse passar la fam, en un temps en que res hi havia de fruyts y en un poble tan ple de miseria, havia tingut de resóldrerse la pobre nina á menjar qualsevol cosa que se li oferís, per dolenta que fos, ab tal de poder tenir la ilusió de menjar, pus en tal grau se sentia afamada, que pensant en la fam y en lo menjar, havia arribat, en diversos moments, á distráurerse de sa principal desgracia. La generosa ferrera, que tal volta la hauria pogut socórrer, no s'havia tornat á véurer mes desde'l dia de la mala nova de son marit, y las finestras de sa casa y sa botiga permaneixian ajustadas, á causa, sens dubte, de estar postrada en lo llit aquella altre desgraciada esposa; las altres botigas y revenedorias del poble estavan sens viures, per no haverhi qui'ls pogués comprar; los noguers del camp, com que ja havia passat Santa Tecla, no tenian mes que una que altre nou, de las que, no sent maduras en la batuda, quedan en l'arbre pera pudrirse á la entrada del ivern; y en la entrada de la casa de Blanqueta, mentres li durá á aquesta la por ó respecte de pujar sola al primer pis, no hi havia mes que un rast de sevas penjadas de un clau de las bigas. Sols nous pudridas, donchs, quant sortia fora del poble, y sols los clafolls de las sevas cruas, quant buscava consol en la entrada de sa casa, era l'únich menjar de aquella delicada boca, l'únich aliment que absorvian los rosats llavis de la nina!

¿Qué dirém de la demés miseria que, durant aquells dias, anava rodejantla? La única espardenyeta que portava quant baixá horrorisada de sa casa, en ocasió de rébrer la ferrera la mala nova que li doná sa neboda, sent casi mes embrás que comoditat pera qui havia de anar ab un peu nuu, ja se la havia treta Blanqueta, arrimantla á un recó de la entrada; qui portava un peu per terra, també podia portarne dos, y la criatura, que, com á tal, era amiga de novetat, prenent com á novetat anar descalsa, prescindia de co-

néixer si alló era pena , significat de sa miseria ó pressagi de ulteriors necessitats. No tenint son ros cabell la ma suau que ans lo pentinava , seguint lligat per alguns dias, y á conseqüencia de dormir la nina ab lo cap arrimat á la paret , s'havia tornat rústich y polsós ; per entre ell se ficava tot sovint sas ja rústicas mans, que com sa cara no havian tocat aygua , desde que sa carinyosa mare no la rentava , y gratantse per la picor que li causava la sarna que s'hi anava fent, portavals estufats de manera, que arribavan á semblár una grosa aroma ó'l botó de una flor que vá trencant sos brins pera obrirse. Pobre Blanqueta ! Son vestit , seguint proporcionalment los mateixos embats que'l cos sofria , indicava també la falta del cuydado de la mare y l'abandono de la desgraciada que'l portava. Tot, per fi, respirava miseria, tot quant rodejava aquell cos ayrós y bell , tot quant acompanyava aquella hermosa cara , en la qual se veya pintada la debilitat, que tal volta ajudava á fer ressaltar com mes admirables , per sa dolsa melancolia, aquells dos preciosos ulls , en quals ninas tan á menut s'havian mirat , delirants de goig , los ans felissos pares de aquella incomparable criatura.

Peró ¿ quí ho diria ? Com lo mariner que s'avesa á la tempestat quant dura molts dias , com lo cavall que corre pel pedregal al cap de algun temps que ha emprés sa carrera , així l'home se fa als contratemps de la vida, y si l'home, que pensa , vá acostumantshi ¿ quant mes no sabrá fershi una ánima inocenta, á la qual pót encantar y distráurer qualsevol objecte frívol dels que poden ser grats ó interessar per moments á un cor que no ha tingut temps de formarse , á un cap que entre sas facultats tè la imaginació com mes prepotent ?

Així anava ja succehint á la inocenta Blanqueta lo quint dia de trobarse en sa soledat. A pesar de havérseli acabat aquell dia tots los recursos ab que podia contar pera sa subsistencia , á pesar de no haver trobat en lo camp vehí ni una mala nou pera rosegar, descubrint la perduda nina en uns esbarzers una pintada papallona que anava picant las mòras y juguetejant per las adzavaras , prenent una rameta de farigola , que tenia prop , y que havia arrancat poch ans pera entretenirse olorant, distreta de sas quimeras, envestí afanyosa al derrera del pintat animalet , pera véurer si podia agafarlo , y saltant de torrós en torrós , ja amagantse derrera del marge , ja enfilantse en ell ó abaixantse , passá ditxosa un rato, en que ni de ella mateixa s'en recordava. Tan ditxosa , que en son

afany y en las amenassas que tirava al fugitiu animal, fins casi arribá á cantar un tros de cansó que sabia.

«Fuig de la punxa;
besa la flor:
vina á besarme,
que flor so jo...»

Ja casi estava á punt de darli ab lo ramet, quant mudant de vol la papallona, atravessá lo camp que hi havia prop de la casa de Blanqueta, seguintla sempre aquesta derrera, y elevantse sobradament, aná á juguetejar per entre los tests y ollas de clavellinas, morduix y herba bona que hi havia posadas en la barana del terrat de la casa de la nina. Lo que pót un desitj inocent! Sens recordarse ja llavors Blanqueta del temor ó respecte que li feya pujar al pis de sa casa, moguda sols per las ganas de agafar la papallona, girá precipitadament la cantonada, y enfilant dret á dret la escala de sa casa, no pará fins á trobarse en lo terrat. Desengany cruel! Quant Blanqueta arribá allí, la papallona ja no hi era, y ni tan sols se veya en cap direcció!!

Peró no era sols aquell desengany l'únich sentiment que allí havia de amargar de nou aquell inocent cor.

—Ay! esclamá Blanqueta, ab un accent tot ple de ternura, al adonarsen de una gavia dintre de la qual hi havia un aucell mort y corromput; la pobre perdihueta, que s'ha mort! Jo ho crech: no tenint ningú que li donás menjar,.... Si jo ho hagués sabut!.. Si hi hagués pensat!

Y axó ho deya, fixant sa vista, casi plorosa, en lo desgraciat animal, recordant los ratos que s'havia entretingut ab ell, com arrepentintse ó demanantse compte á sí mateixa de sa omissió, y pót ser fins estimantlo mes en aquell moment, per pensar que havia mort de una causa igual á la que á ella la feya patir, de fam. Encara que ella també'n tingués, tan bona era Blanqueta, que, de segur, si llavors hagués tingut una molla de pa, y ab ella hagués pogut tornar á la vida á la perdiu, n'hi hauria donat mitja, sinó tota.

Admirada de aquella gran novetat pera ella, no deya mes que:
—Pobre perdiu! Pobre perdihueta! Ja no't sentiré mes escotxejar!!

Y aquell sentiment portantnhi un altre á la memoria, obligá á la nina á pensar en los goigs y entreteniments de sa passada vida,

y á comparar, y á fixarse per últim y per conseqüencia en sa trista sort, de la manera senzilla ab que pót comparar, deduhir y fixarse un cor libre de passions y que no coneix encara la maldat. Pensant en los bons ratos que havia passat ab la perdiu, pensá per analogia ab lo gosset, que també faltava desde que s'en havia anat son pare, y recordant las caricias y la bona companyia de aquell ser á qui tant havia estimat, esclamá ab viu sentiment de ternura y de compassió :

—Ah ! Y ara que hi penso ¿qué's déu haver fet del pobre Llest, del meu estimat Llest que tantas voltas havia dormit ab mi ? Pobret ! Estich segura que si ara'l tingués no'm abandonaria, y que á la nit me faria companyia, y fins m'hauria ajudat á calentarme. Pobre Llest ! ¿ si déu ser mort ?..

Y com entretenintse en aquest dubte, quedá Blanqueta pensativa, ab lo cap girat, apuntat un dit de la ma dreta en la boca, apoyat lo colze dret en la ma esquerra y fixos los sèus hermosos ulls en lo cel. Quí sab si en aquell moment lo cap y'l cor de la tendre nina sufrian una transformació ? si un y altre, encara que momentanea y tranzitoriament, obravan ja com si fossen los de una dona ?

Y no hi ha dubte : los dos tristos recorts que feren pensar mes á la nina en sa soledat, posaren en tal estat á Blanqueta, y així ho doná á conéixer, quant, lluny de plorar y de desesperarse com á desconsolada criatura, segons havia fet los dias anteriors, suspirá sols plena de dolor, sentint al mateix temps humidejats los seus ulls. Llavors se comensava á convéncer Blanqueta, que sa soledat era real y sens esperansa, llavors veya alsarse verdaderament devant sos ulls la fantasma de la desgracia, baix qual poder havia de permanéixer sempre. Ab aquestas paraulas espressá bè lo que pensava y lo que sentia :

—Sola ! tota soleta ! esclamava, clavant los ulls al cel ; sens ningú que m'acompanye, ni que'm done menjar, ni que'm alegre..! Tot, tot sembla que fuig de mi ! Com que sempre hagués de estar sola ! Sí, sí, tot me fuig, pare, mare, lo gosset, la perdiu... y fins la papallona !!

Lo que podria haver succehit després de aquell instant de concentració y de tristesa, no pót adivinarse : podia la nina haverse adonat de que estava sola en lo pis y fugir horrorisada, podia, al contrari, entrada ja en aquell, trobar un consol al descobrir que en-

cara se conservava allí alguna fruyta seca, que podria haverli servit de aliment en sa fam, peró no doná lloch de fixarse en una cosa ni en altre un nou objecte de distracció que en aquell moment acabava de absorvir tota la atenció de Blanqueta. En lo camí que conduhia al poble, próxim á aquest, y per conseguent á la casa de la nina, que era la primera, se sentí en aquell moment una veu de home, robusta y agradable, que semblava com que predicás.

—Sortiu! deya la veu, sortiu, desgraciats habitants del poble de Menargues, fills que haveu quedat sens pares, pares que haveu quedat sens fills. Sortiu los que no teniu menjar, companyia ni consol, que tot ho trobaréu mentres hi haja fe en Dèu y esperit de caritat. En Dèu trobaréu lo consol y la companyia, en la caritat del próxim trobaréu lo menjar. Lo qui no tinga, espere, lo qui tinga, done del sèu als que no tenen. Així quedaréu tots contents, los qui donen, de fer obras de caritat, los qui reben, de trobar alivio en sas penas. Qui no tinga un pa, que'n done mitj, qui no'n tè mitj que'n done un tros, qui ni un tros tinga, que vinga á mi y jo li donaré lo que puga. Caritat! caritat! caritat, desgraciats habitants del poble de Menargues! peró desgraciats nó, pus per felissos podeu tenirvos quant entre vosaltres no ha penetrat may lo fetor de la heretgia, que ni hi ha entre vosaltres ni sombra de judaisme, ni coneixement de islamisme, ni's crian entre vosaltres, com en altres pobles, corrompent sas costums, hebreus, ni moros. Únich es vostre temple, com única es vostra religió: sia, donchs, un també vostre esperit de caritat, y un será lo consol que Dèu vos envie pera tots!

La veu que així parlava era la de fra Vicens Ferrer, del oracle del sigle, del heralt y pregoner de Dèu, com en aquell temps li deyan. Venia'l frare, á peu, rodejat de una multitut de pobres y criaturas, y prop de ell portava una petita adzembla ó cavalleria ab una sarria, dins de la qual s'hi veyan uns quants pans petits de Urgell, dels que'n diuhen panellons.

Lo frare, qual hermosa y modesta figura arribava á tenir fama per tot lo mòn, caminava ab pausa, portant arreplegada sota son bras esquerre la blanca capa de dominich, y'l bras dret alsat, apuntant á menut al cel ab lo dit: de esta manera aná introduhintse en lo carrer principal de la població, parantse devant las portas y finestras, per las quals anavan sortint caps que feya dias no havian

sortit al carrer, y aguaytavan caras, que eran la verdadera imatge del dolor ó de la miseria. Tothom s'esforsava pera véurer á fra Vicens, y tal era l'influxo de sas paraulas, que á ellas se rendia verdaderament lo cor cristiá, de manera que aquella mateixa gent abatuda y sens esperansa no podian menos de donar poca ó molta part del escassíssim aliment ab que podian contar pera víurer. Pochs eran los trossos de pa y'ls diners que alguns baixaren á depositar en las mans del predicador, pus la major part li indicavan desde las mateixas finestras de las casas que no contavan ab res, y en est cas, arrimantse lo frare á la adzembla, prenia ab sa blanca y delicada ma alguns dels panellons, y'ls distribuhia entre'ls que li manifestavan no tenir res de qué menjar. Aquest acte cristiá, mirat aisladament com alivio material de la fam, com á consol no esperat en terra de tanta necessitat, atreya ab preferencia entorn del frare un gran número de inocents afamats: las criaturetas del poble, órfanas ó nó, rodejaren en gran munió al home que donava pa, que apagava la fam, y agafantse en son hábit y abrassantse en sas camas, ab las manetas alsadas y las bocas obertas, cridavan alternativament:—A mi, fra Vicens, á mi, fra Vicens, á mi, á mi... que tinch gana, que no he menjat res..! Pa, pa, donaume pa! Féume caritat, fra Vicens!

Distreta per eixa novetat inesperada, desde'l terrat de sa casa, la afligida Blanqueta, no bè distingí al frare y á la multitut que passava per prop de allí, emprengué á tota pressa una altre correguda, sens recordarse de res que en bè ó en mal haguera pogut impressionarla en lo pis de sa casa, quant s'hagués adonat de que estava sola, y sortint precipitadament al carrer, se dirigí cap ahont tots los infantons del poble s'arreplegavan en aquell instant, cap á la ma de Fra Vicens, que tots besavan, esforsantse cada un pera poder ésser primer.

Enternit y conmogut lo predicador al véurer tanta infelicitat, comensá á repartir bossins de pa, y al observarho Blanqueta, lluny de fer com feyan los demés, sentint una pugna en son interior entre'l desitj de satisfer sa gana y la vergonya de fer una cosa á que no estava acostumada, á saber, de fer lo pobre y de demanar caritat, se detingué, com avergonyida, á tres passos devant del frare, si bè devorant ab la vista los trossos de pa que veya entrar en las bocas de tots los altres infants.

Cridáli la atenció á fra Vicens véurer aquella nina tan hermosa,

y que no feya lo que las altres criaturas, y dubtant sobre lo que sa actitut podia significar, preguntá senzillament als demés infants: —Y aquella nineta, perqué no ve? Que no es pobre?

—Sí, sí, nó, nó; respongueren alternativament las criaturas.

Lo frare quedá per un moment com arrobat, mirant al cel, com ab desitj de adivinar lo significat de las respostas contradictorias dels infants.

—Tu que dius que es pobre, preguntá á un dels que havian dit sí, ¿perqué ho dius?

Y ab veu baixa, com guardantse de contar una cosa que havia sentit contar tal volta en secret, digué l'infantó al oido del frare: —Ho dich, perque li han mort á son pare y á sa mare...

—Ah! esclamá llavors lo frare; Misericordia divina, cubriu ab vostre manto aquest altre orfe que os oferesch!

Y fent senyal á Blanqueta que s'acostás, donáli un panelló de Urgell, després de haver donat sa benedicció á la criatura y de haver posat sa ma sobre de son cap.

Besant llavors Blanqueta, mes per imitació inocent que per respecte, la ma del frare, prengué lo panelló, y fora de sí de alegria, y com si estás dubtosa de poder pérdrer aquell tros de pa, de que tans dias ha no havia menjat, anásen corrents al derrera de la porta de sa casa, pera menjarsel sola: allí lo devorá ab deliri, y de manera que ni una sola molla ne deixava cáurer en terra.

Entretant fra Vicens aná seguint carrer amunt, y ja n'havia passat mes de mitj, quant Blanqueta torná á sortir, presentantse de nou devant, y com indicant vergonyosament que de bona gana pendria un altre tros de pa.

—Vina, vina, que t'havia perdut de vista, li digué lo frare, observantla de nou; ¿t'en donas vergonya? Tè, tè un altre tros y menja.

Y vehent que'l rebia, y que tornava á amagarse en una entrada pera menjarsel, digué pera sí:

—Hermosa es ta vergonya, ángel de Dèu, mes ta vergonya m'indica que es mes gran ta desgracia, perque no devias estar acostumada á la pobresa!

Y avantsant fra Vicens, arribá al altre cap del carrer, ahont aglomerada tota la gent del poble, enternits tots de véurer la bondat y generositat del predicador, y quedant verdaderament influits

de esperit de caritat, feya cada qual l'últim esfors pera acreditar que no eran sòrts á las pregarias de qui suplicava en nom de Dèu. Tothom portava mostra de lo que tenia y ho entregava al frare; qui no tenia pa donava llegum, qui no tenia llegum donava qualsevol fruyt sech ó un tros de roba, y al mateix temps, lo frare ho distribuhia entre'ls infelissos que'l seguian ó entre las criaturas y pobres del poble, pera que ho portás cada un á sa casa.

Acabat tal repartiment, lo frare benehí al poble, desde'l camp vehí, y seguint predicant per lo camí avall, deixá enderrera á una multitut de personas que quedaren orant y pregant á Dèu per la salut y bon viatge de aquell sant que'ls havia enviat.

Entre aquesta gent havia quedat Blanqueta, mes retirantse aquella á poch, se vegé la pobre nina sola, en l'estrem oposat de sa casa y de son carrér, y mirant ab sentiment com se allunyaba pel camí lo bon frare que li havia dat de menjar. Si hagués sigut mes prop, vehentse sola, encara pót ser s'hauria arriscat per tercera volta á demanar un altre tros de pa. Son dubte era cruel: de una part tenia por de allunyarse massa del poble, de altre, li era tan agradable lo recort de aquells dos trossos de pa ab que havia acariciat sa fam! Eran tan bons aquells dos panellons! Era tan grat lo sabor que encara'n sentia en son paladar!

—Qué faré? deya entre sí; així com així, no tinch aquí ningú, ni res que menjar... Y tal volta aquest bon frare no tornará mes! Qué faré, qué faré?

La veu del frare se torná á sentir clara de nou en aquell moment, per haverse girat com en última despedida de cara al poble: —Temeu á Dèu, temeu á Dèu! Feu caritat, y'l que no puga ferne, vinga á mi y jo n'hi faré á ell, en nom de Dèu!

Bastaren aquestas paraulas pera resóldrer lo dubte de la nina.

Blanqueta acabava de pegar resolta una embestida camí avall, pera véurer si de nou lo frare li donava un altre tros de pa.

A poch, ni la polsaguera de la comitiva de fra Vicens se veya tan sols en lo camí: y Blanqueta, després de alcansar lo que volia, tenint por de tornar sola á son poble, pus era ja á la cayguda de la tarde, havia preferit, sens dubte, seguir á qui donava pa, ans que tornar ahont tants dias ha que no'n menjava.

Per aquell camí havia de fer cap fra Vicens y sa comitiva á la ciutat de Balaguer, y de allí, segons las ordres del Rey, anar mes ó menos directament á Barcelona.

XII.

Lo monastir de Valldonzella y la espasa de San Martí.

En lo sigle xv, y fins en temps molt posterior, la verdadera ciutat de Barcelona no passava del lloch que s'en diu ara Rambla. Lo que hi havia al altre part no portava altre nom que lo de *arrabal*, pus tal era un número de casas escampadas en diferents estrems, y mes ó menos arrimadas á varios convents que allí s'havian construit en temps anteriors, segons era la importancia de cada un de aquestos. Entre ells existian lo monastir bizantí que encara s'diu per tal rahó San Pau del Camp, lo convent del Carme, lo del Nazaret, anomenat ara Valldonzella, lo dels Ángels y altres convents de monjas. De casas particulars pochs recorts s'en conservan, á no ser una que te ara grans balcons en la plassa que porta'l nom del últim convent anomenat, y la coneguda per á Ca'n Mata Moros, propt de la casa de la Caritat, de qual nom y edifici conservan encara sos habitants una estranya tradició, tan estranya com l'objecte á que dita casa fou destinada fins poch temps ha, á saber, pera servir de reclusió als noys mal crehents, peresosos ó que tenian algun altre vici perillós.

La muralla que tancava llavors la ciutat per aquella part, passava seguint la mateixa direcció de la Rambla, tenint diferents portals, que's denominavan de San Sever, Porta Ferrissa, portal de Santa Eularia y portalet de Trenta Claus, essent l'últim lo portal de Fra-menors, que era per lo que solian entrar los reys quant, al venir per primera vegada á jurar com á Comtes, se dirigian desde un dels monastirs vehins per sota la muralla, ab tota la comitiva de concellers y demés que representavan la ciutat y'l Principat. Lo lector recordará que, fa pochs anys, desaparesqué l'últim recort de aquella fortificació, unas torres que existian á dreta y esquerra del punt ahont desembocan lo carrer de Santa Ana y lo de la Canuda.

En un camp vehí, prop de dita muralla, entre ponent y tramontana, s'alsava lo gran monastir que llavors s'anomenava Vall-

donzella , qual edifici se arruiná, passant, per tal causa , las monjas que lo habitavan al que ara porta aquell nom , y que podrá visitar lo lector dirigintse per lo carrer dels Tallers.

Havia fundat l'antich monastir de Valldonzella un bon clergue de la catedral, que's deya Arnau de Aleman, en lo camp de sa propietat , (segons se llegia en son sepulcre,) comensantse la construcció en l'any mil doscents sexanta tres , lo dia de las Onze mil Verges; y passaren á ocuparlo las monjas Bernardas ó del Cistell que vivian en altre monastir de Vallvidrera , fundat, en temps de Jaume lo Conquistador, per lo gran bisbe de Barcelona Berenguer de Palou, que havia anat ab dit rey á la conquesta de Mallorca, y qual sepulcre se guarda encara en l'altar de San Miquel de la Catedral.

La circunstancia del orígen que tenia aquest monastir , la de sa bona construcció y la de ser sas monjas damas nobles , (com que alguns any després hi visqué tancada la última reyna de Aragó, dona Margarida de Prádes ,) y finalment la bona localitat que ocupava , inmediat á las murallas , havia fet que la Ciutat ó'ls reys elegissen lo monastir de Valldonzella com á punt de descans ó morada interina , quant los últims venian á Barcelona á jurar sas llibertats , de manera que ans de entrar á fer lo Rey son jurament com á Comte , si anticipava sa vinguda , havia de quedarse precisament en Valldonzella , fins á la hora convinguda de la entrada. Y ab tal motiu, era tal la consideració dels monarcas ab las santas senyoras de aquell lloch , que no cessavan de freqüentarlo moltas vegadas y de favorirlo, de manera que fins podia considerarse com una especie de Reyal siti.

En tals casos y especialment en lo de entrada , afanyávanse las monjas en adornar la habitació destinada al Rey, transformantla en un cel , á forsa de cortinas , flors, sants , quadros y capellas, y de manera estava ja disposat , pera l'objecte referit , que una vegada arreglada la celda prioral , que era la destinada als reys , y que tenia dos portas , una comunicant ab lo pati y altre ab lo convent, obrian la primera y tancavan la última , quedant així independents y libres de comunicació las monjas , sens que per això deixás de haverhi continuament servidors de la casa á la porta dels reys, pera servirlos y proporcionarlos qualsevol cosa que se'ls oferís.

A la primera carta que havia rebut de son pare lo infant don Alfons, naturalment havia sentit una satisfacció inmensa, y no veya la hora de poder abrassar al que per fi havia assegurat pera sem-

pre la corona de Aragó en son cap y en lo de son successor. Ab la presa de Balaguer, lo infant don Alfons, aquell infant que sent petit havia donat ja proba de gran intelligencia aconsellant á son pare en una batalla, veya obert ja lo camp, ahont poder aplicar las dots pera regnar que'l cel li havia concedit: sa ambició no era ja dubtosa, y'l successor del rey Fernando se titularia rey algun dia.

Dominat per tal goig é impaciencia, encara que son pare no li fixava lo dia de sa vinguda, tan prompte com llegí la carta en que li participava'l triunfo, doná ordres pera trasladarse á Valldonzella, pera allí poder abrassar ans que ningú á son pare, y rébrer tal volta, de esta manera, avisos ó advertencias familiarment, cosa que no li seria tan fácil si'l rebia ab tota sa cort en lo palau de Barcelona.

Així que, trasladat ja, desde la matinada seguent en que havia rebut la carta, á la celda prioral del célebre monastir, no feya mes que mirar continuament cap á la part de ponent, pera véurer si distingia la comitiva, y enviar criats y mes criats á la Creu-cuberta, (que cuberta era llavors per un templet ó pinácul de pedra,) pera véurer també si de allí distingian mes lluny algun concurs, ó pera dir als correus que arribassen lo premi que l'infant los daria si'ls veya arribar corrents.

Mitja tarde seria, quant, don Alfons, cansat de passejarse per la celda, de fer cálculs y de gosarse en mil ilusions de sa imaginació, vehent que'l sol anava ja á la posta, y tement que no tindria aquell dia lo goig desitjat, se posá de brassos á la finestra, resolt á no móurerse de allí, fins que la nit lo desenganyás de sa esperansa. Quant mes anava faltant la claror del dia, mes confusas s'anavan vehent las figuras dels que venian, y ja estava l'infant casi per faltar á sa resolució retirantse á dins, quant son cor se alegrá de prompte, si bè de prompte se desvanesqué tambe sa alegria, al menos en part, pus havent descobert una gran polsaguera, vegé que ni la alsava la comitiva reyal, ni era tan poca que la pogués alsar un correu á peu, que era com solian ser. La causa de aquell núvol dubtós era una grossa mula, de las que'n diuhen de pas, ananthi á cavall un home que, per sa vestidura, no podia distingirse bè si era senyor ó del poble, pus duya una túnica fosca y ample que'l cubria fins als genolls, cenyida ab una corretja, y al cap una gorra plana de color vermell pujat. Portava l'home en la ma dreta un bastó ab que dava de ferm al animal, pera ferlo córrer, com en efecte cor-

ria á tota brida, ó com se deya llavors á esperó batut, y com si no li bastassen los cops del que anava á cavall, un altre home que li anava prop, fent servey de mosso, donava també de valent ab sa vara contra las ancas del fatigat quadrúpedo, y'l seguia continuament corrent com ell.

No deixá de sorpréndrer al infant véurer aquell atropellament no acostumat, de manera que la mula anava ab las orellas y'l cap drets, casi á punt de desbocarse, y sols pogué créurer si alló indicaria la necessitat de arribar á algun punt en hora determinada, ó tal volta per no pérdrer la ocasió de véurer á algú que podia anarsen de la ciutat ó del mòn.

Peró en sech se vegé al impacient infant girar alegre la cara del balcó, com pera fer saber á algú de dins una cosa interessant, y alsar en seguida las mans en l'ayre com en demostració de alegria, y fent senyas al mateix temps al que venia. Tots aquells estrems significavan que l'infant don Alfons acabava de descubrir y regonéixer en l'home que venia al sèu familiar amich y célebre juglar de son pare, mossen Antoni Tallander, conegut per mossen Borrá.

Previngut ja'l que venia per los criats que trobá arrimats á las perxas de la Creu-cuberta, de que esperava l'infant en lo balcó del monastir, correspongué á las senyas que don Alfons li feya, tirant en l'ayre la gorra y saludantlo ab la ma dreta, y tant precipitá llavors lo pas, que en un instant se trobá ja sota del balcó.

—Ecce homo, Ecce homo! cridava mossen Borra, tot acostantse y senyalant ab son bastó al infant.

—Vingan novas y prou de llatí, contesta l'infant, que encara no ha vingut la hora de apéndrerlo. Dígasme qué hi ha de nou.

—No sabeu lo llatí, infant, vos que tant tractau en llibres, mes no vull que arribeu á quaranta anys sens que l'aprengau.

—Deixauvos de rahons, insistí l'infant, y diheu qué hi há.

—¿Qué hi há? digué tot baixant de la mula mossen Borra, y mirant ab cara alegre y de fit á fit al infant; ¿qué hi há? Esperau un instant.

Y dirigintse llavors al mosso, anyadí:

—Biel, dónam las auforjas, y vesten tu á Barcelona, mentres jo'm quedo ab lo senyor duch.

Y posantse las auforjas á la espatlla, se'n pujá de correguda per la escala del monastir, en la qual sortí ja á rébrerlo lo senyor in-

fant, allargantli los brassos, com si entre ells havia de estrényer á un parent ó igual.

—Salve, li cridá mossen Borra, salve, jove Ciro! Senyor serás del imperi, no t'espantes, pus Arbaces, ajudat ab los soldats de Belesis, han fet ja cremar dins de son palau al foll Sardanapal.

—Ja ho sè, contestá don Alfons, entenent la alegoria del juglar pera significar la presó de Jaume de Urgell, y apretantlo ab efusió entre sos brassos.

—Sí, sí, vensut queda'l tirá, y senyor serás ja de Media y de Caldea.

—Cregas, (replicá don Alfons, tot entrant á sa habitació y sens deixar de la ma al juglar,) cregas que aquest triunfo es pera mí mes satisfactori, quant cada dia me trobo mes content de estar en aquesta ciutat, cada dia me alegro mes de ser catalá.

—Qué dius? digué mossen Borra, girant lo cap com admirat de las paraulas que havia pronunciat l'infant, y brillantli los ulls del goig que son cor sentia. Cada dia ets mes catalá? Qué dius, jove Ciro? Tas paraulas me han fet fugir la sospita que abrigava mon esperit, quant se fixava en la gloria futura. Sí, jove Ciro, sias persa, no olvides lo amor de eixa Mandane que ja estimas com á mare, no vullas la cort corrompuda de Ecbatan, y reunirás totas las virtuts de Logis y de Sigeo. Benehidas sian tas paraulas, y fes que per ellas ton mestre Hystaspes torne á apretarte entre sos brassos.

Y abrassantse de nou lo juglar y l'infant, manifestantse lo mútuo carinyo que entre ells hi havia, y rihent com orats, permanesqueren units per un moment, fins que, impacient don Alfons pera ohir contar algunas novas que desitjava saber, fent séurer á son company, posárense tots dos arrimats á una taula en que hi havia preparadas algunas begudas, y aquest li referí ab breus y graciosas paraulas, si bè mescladas sempre de bonas llissons, tot lo que havian passat en lo siti, lo ditxós somni que havia tingut, la resolució del Comte en afaytarse, la entrada en Balaguer del rey don Fernando, y finalment alguns dels plans que aquest tenia y pera la realisació dels quals pensava venir quant ans á Barcelona.

—Ja ho veuréu, (deya'l juglar, tot obrint las auforjas y ensenyant al infant las cartas tancadas que contenian,) ja ho veuréu per la carta que us dirigeix vostre pare, y ja ho deduhiréu per los sobrescrits de las demés que aquí porto.

Y escampant las cartas per demunt de la taula, aná llegint l'in-

fant, tornant aquellas de una á una á las auforjas, y creixentli cada volta mes la impaciencia, fins á descubrir la que anás dirigida á sa persona.

—Y quantas cartas! Vejam, vejam.

—Es que hi hagut molt que escríurer, perque hi ha molt que tractar y molt que arreglar. Deixauvos de estar tan temps sense saberse de cert pera qui havia de ser la poma.

—Vejam, vejam: « Als molt reverent, egregi, honorables y savis senyors los diputats del General de Catalunya. »

—Aquí está'l pot de la confitura, digué mossen Borra, fent entrar en la auforja aquell plech mes gros que tots; peró com no us toca á vos, vinga al sach.

—« Als concellers y sabi concell de Cent, de nostra amada ciutat de Barcelona. »

—Bona ma teniu, infant, pus haveu comensat per los dos mes grossos.

—« A Guillerm de Moncada, donzell, pera entregar á don A. de L. » ¿ Y qué significarán estas lletras?

—¿ No us en recordau que'l Moncada es nebot de don Anton de Luna?

—Es veritat. ¿ Y qué?

—Deixauho córrer. Pót ser per medi de aquest rebadá tornará al remat la ovella perduda.

—« A mossen Ramon Arnau... »

—Vinga al sach l'amich del Comte de Foix, que tan bo es lo procurador com l'amo.

—« Als honorables consols de mar de la ciutat de Barcelona. »

—¿ A aquestos també escriu? preguntá ab molta curiositat lo juglar; de segur que vostre pare no tè tantas ganas de pau com jo'm pensava. Quant busca als jutges del aygua, senyal que necessita'l mar pera posar bè sa terra. Aixó put á Sicilia ó á Sardenya.

—« Al vescomte de Narbona... »

—Just! Aquí ho veheu; á aquest que es lo que alborota'l marro en Sardenya, li déu escríurer de bonas en bonas, y per si fa'l ganso, déu prevenir ab temps á aquells pera que li donen parer sobre la armada. De segur que alguna cosa de aixó hi déu haver també en lo plech dels concellers.

—« A fra Antoni Fuster... »

—En Vich lo coneixen, de quant hi aná á apaciguar los bandos. Al sach.

—«Al ilustríssim y reverendíssim senyor En Pere Çagarriga, arcabisbe de Tarragona.»

—Que de bona gana voldria coronar á voştre pare, á vos y á vostre fill, perque així seria senyal que Dèu li donaria molts anys de vida.

—«Al ilustríssim y reverendíssim senyor En Francesch Climent, bisbe de Barcelona.»

—Passa : al sach.

—«Al ilustríssim y reverendíssim senyor don Alonso...»

—Sí, sí : lo bisbe de Lleó : al sach, al sach. Tot això es cosa del senyor de las abellas, ó millor, cosa del gall.

—Ah! sí, contestá tot rihent l'infant, al sentir l'últim renom, que coneixia mes que'l primer. Ja pót ser, pus sembla que al bon papa Benet li giran la espatlla per la part del Nort.

—La bestia de las dents de ferro temps ha que'l mira de mal ull, y si l'ajuda la flor major dels egipcis, tinch por que la ciutat del pecat quedará sens amo.

Y aquí déu advertirse al lector, que no sòn de estranyar tals denominacions, pus en aquell temps se descobrí que, volent procurar la llibertad del Comte de Urgell, alguns afectes á sa familia, pera donar instruccions á un que ho devia portar á cap, y que després la trahí, inventaren convencionalment alguns noms pera designar als principals personatges, entre'ls quals eran coneguts los seguents: lo senyor de las abellas, pera designar al papa; lo gall, que era Benet de Luna; la bestia de las dents de ferro, que era l'emperador; lo senyor de la arna dolsa, que era lo rey de Inglaterra; la flor major dels egipcis, lo rey de Fransa; l'amarch y l'adormit, lo Comte de Urgell; la ciutat del pecat, Avinyó; y així de altres cosas y personas.

Tot rihent l'infant de aquellas denominacions, seguí dihent :

—Es á dir, que li vá mal al papa Benet? Ja he sentit contar alguna cosa de Castilla, peró en Aragó me sembla que seria difícil... ¿Y qué diria fra Vicens?

Mossen Borra, sense contestar, se posá á mitj cantar aquesta cansó :

«Ay, que he perdut l'esma!
pórtam fins al mas :
quant sia á la escala
no pujarás pas.»

Lo infant continuá llegint.

—«A micer...»

—Advocat es: deixauvos de plets y vinga al sach.

—«Al senyer...» Déu voler dir senyor?

—Nó, senyer, senyer, que déu ser diputat local.

—Es veritat: diputat local de Perpinyá.

—De fora havia de ésser, perque aquí no tenen feyna.

—«A mossen Joan Desplá...» Digna persona y molt amich meu.

—Bons amichs sabeu buscarvos, infant, y ja no estranyo ara que us aneu tornant tan catalá.

—«A mossen Joan Fivaller.» ¿Qué direm de aquest altre?

—Ah! esclamá mossen Borra; ja'm figuro de que'ls escriu lo Rey, y que es cosa que us toca á vos.

—¿A mi?

—Sí ¿no recordau que vostre pare, temps enrera, tractava de buscarvos mestres y guias, com feu lo rey En Pere ab lo primer duch de Gerona?

—Es veritat, y us dich que si bon mestre podia jo tenir havia de ser Fivaller, pus qui tan bè sab ensenyar á sa familia y á sos amichs, no seria mal mestre de prínceps. Peró...

—Me sembla, infant, que no estau per estudis; digué'l juglar rihent de véurer lo mal gesto que acabava de fer don Alfons.

—Estudis pera ser home, sí: estudis pera ser rey, nó. Cap y cor y bras tinch, y si la estrella de mon pare no s'apaga, res mes necessito que ocasions.

Pronunciá aquestas paraulas l'infant ab un entussiasme que verdaderament pareixia com rebentat de un cor ahont hi vivia estret. Sos ulls eran encara mes espressius que sas paraulas, y contemplantlo fit á fit mossen Borra, semblava en aquell moment com que'l juglar se gosás ab la espressió de la cara de son amo.

—Bè, jove Ciro, bè! digué mossen Borra, agafantli ab entussiasme la ma; teva será tota la Persia y subjugarás la Media y penetrarás en lo bosch de Isatis. Ja puch dir desde ara á ton pare que'l mestre de son fill l'ha trobat en sa propia casa y en sa mateixa sanch.

Don Alfons s'havia quedat en aquell instant detingut y com admirat, al llegir un sobrescrit de una carta que tenia á la ma, y del que sols apartava la vista pera mirar alternativament á una altre carta que tenia prop.

—Qué mirau, senyor? li preguntá'l juglar, vehentlo tan detingut.

—Qué vóls que mire! Aquí tens la proba de que t'has aquivocat, crehent que mon pare volia buscarme guias y mestres. Mira á qui vá aquesta carta que déu parlar del mateix que aquesta altre.

Lo juglar llegí:

—«A la molt alta y excel-lent senyora dona Maria, infanta de Castilla.»—«A mon car germá, l'alt y poderós senyor don Enrich, rey de Castilla.» Ah, ah, ah, ah! Per aixó creheu, infant, que m'equivoco? ¿No sabeu que'ls reys se poden casar mamant? En Aragó teniu l'exemple, pus quant se casá l'últim Comte de Barcelona ab la reyna Petronilla de Aragó, los circunstans tingueren que aguantar en brassos á la novia, pera que pogués arribar ab sa maneta á la ma del novi, y encara que era Comtesa de Barcelona, molts anys passaren en que'l Comte li feu mes servey de didot que de marit.

—Es que...

Y l'infant, sens acabar, soltá, com llansantlas, aquellas dos cartas damunt de la taula, y's girá malhumorat, passantse la ma pel front, y donant un vol per la cambra.

—Vos fa por casarvos, senyor? Ab bona fe que no teniu pas fama de ser enemich de las donas.

—M'agradan las donas... peró també m'agradan las batallas y la gloria. Que'm deixe mon pare exercitar en las batallas, y després podrá casarme, que prou jove es encara, si tè por de quedar sense successió. Poch podrá arriscarse un héroe en busca de gloria, si tè sempre á la memoria la imatge dels fills.

—Home, home! Se coneix, infant, que encara no haveu fullejat del tot la historia. Casat era lo rey En Pere, lo *dels francesos*, y vivint encara son pare, lo rey En Jaume, *lo conquistador*, se llansá contra las forsas mahometanas que enviava lo de Granada, y las desbaratá y las feu fugir vergonyosament del regne de Murcia. Quant lo cor es gran, quant l'héroe es héroe...

—Tens rahó, sí; peró tu ja coneixes que no hi tanta necessitat de casarme, y valdria mes que ans de ser rey tingués ja la fama de digne. Ah! me sembla que tot camina á estar en pau, tothom está cansat de guerra, y no veig un camí... Bè podria tocarnos á nosaltres, juglar, la conquista de Granada, de aquesta cova de cans, que es la vergonya de las nacions espanyolas, y llavors...

L'infant feu un sacudiment enérjich ab lo bras, semblant com si en aquell moment se transportás de entussiasme.

Atxecás al véurerlo així lo juglar, y posantli la ma en la espatlla dreta, feu com si contemplás ab goig y admiració la figura de aquell impacient jove afamat de gloria.

—Qué miras? preguntá don Alfons.

—Quí sab lo que miro. Miro, miro...

Y anava á parlar mossen Borra, quant l'infant esclamá, sens escoltar al amich:

—Ah! digué; allí, allí la veig, la tan desitjada carta. Sí, sí: «A mon car fill, lo mol alt y egregi senyor En Alfons, duch de Gerona, primogénit dels regnes de la Corona de Aragó y Lloctinent general del Principat de Catalunya.» Vejam, vejam lo que diu.

Á pesar de tot això, mossen Borra no apartá la vista de la figura que contemplava, y cada volta y á cada moviment, la mirava ab major interés y ab mes vivesa.

L'infant llegia la carta y anava baixant la veu á cada ralla, de manera que casi ni la arribá á acabar de llegir.

—«Mon car fill y estimat primogénit. Grans sòn las satisfaccions que us esperan, pus dech passar quant ans á coronarme com á rey de Aragó á la ciutat de Saragossa, y allí penso saludarvos no ja com á duch, sinó com á príncep de Gerona; y desitjós de que disfruteu en avant ditxosament de la pau que tan convé, havem pensat portar á cap lo vostre matrimoni ab la virtuosa infanta dona Maria, filla de nostre germá, lo rey Enrich de Castilla, mentres que pera consolidar aqueixa mateixa pau tan necessaria, marxará á Sardenya, á castigar als revoltosos, vostre germá, l'infant don Joan. Pera tractar de tot això, donchs, y de molts altres negocis que interessan á la pau dels regnes y fins de la Cristiandat, passaré demá á eixa ma estimada ciutat de Barcelona, peró advertintvos que ma entrada será sens pompa, com incógnit, pus déu ser breu ma permanencia. Quant logre consolidar los plans que intento, llavors ja tornaré á disfrutar ab vostra companyia dels fruyts de la pau. Dat en nostra ciutat de Balaguer, á set de novembre del any de la nativitat del Senyor mil quatrecents tretze.—Lo Rey Fernando.»

Tirá la carta ab disgut sobre de la taula, y torná com ans l'infant á donar un vol per la cambra, passantse també ab impaciencia la ma pel front. Mossen Borra'l seguia ab la vista, y casi reya de goig.

—La pau, la pau, deya l'infant, sempre la pau. Ja veheu si m'he equivocat ab lo del casament... y per anyadidura, (esclamá donant un cop de peu en terra,) mon germá vá á Sardenya! De bona gana lo deixaria ser primogénit, ab tal que'm deixás á mi anar en son lloch!

—Qué diheu? Voldriau anar á Sardenya?

—A Sardenya ó á Italia ó á la Assia que fos. Tinch fam de batallas, juglar, y tinch fam de gloria, y ab qualsevol que fos...

—Es á dir, (torná'l juglar, aumentant encara en sa contemplació y en son goig, y fins seguint los passos al infant,) es á dir, que voldriau guerras, peró fora de casa?...

—Y donchs? Podeu pensar que jo vulla guerras com las que ara s'han acabat? Que quede aquí mon pare pera tenir en pau sa terra, y jo entretant aniré á defensar ó á combátrer á algú.

—Bè, bè, jove Ciro, mil voltas bè! Jo t'asseguro que no passaré de esta nit sens que't conte la rondalla del gat roig, que déus saber de memoria.

—Y que no es cert? Quant hi ha cismas y papas dubtosos, gran servey será defensar al llegítim... ¿Qué pensas tu de Benet de Luna? Tè dret ó no?

—Jove Ciro, en aquest punt sò Anaximandro, que ni nego, ni afirmo res, peró, sí dubto de tot.

—Bè donchs: qui diu Benet, diu qualsevol altre; guerra, guerra es lo que jo vull fora de casa, un pretest pera donarme á conéixer, un camí pera trobar la gloria, una rahó, en fi, pera que la dinastia de mon pare no fassa trobar á faltar la que l'ha precehit. Juglar, fins ara m'han donat á entendrer que la espasa havia de ser mon mestre, y pus mestre es la espasa, ganas tinch de donar á conéixer que sò deixeble aprofitat. Vull batallas, juglar, vull conquistas, vull gloria, vull...

—Sí, sí, príncep ditxós, digué mossen Borra, besant la ma á son senyor, y exaltantse quant mes lo contemplava; jo't miro, y no sè lo que en tu veig, jo't contemplo aquí com amich, y'm sembla que veig brillar entorn de ta persona un resplandor de gloria que m'enagena...

—Qué es aixó? digué lo infant, admirat del modo com li parlava'l juglar, y tot destapant una ampolla de la taula. A qué ve ta admiració y las ilusions que't fas y ponderas? Beu, beu, que val mes remullar nostra esperansa, ja que es lo únich que en lo mòn nos halaga.

—Me preguntas qué es aixó? qué es lo que miro? qué es lo que veig? En tu veig, infant,—sí! sí! anyadia entremitj ab entussiasme y clavantli los ulls,—en tu veig al rey jove de mos somnis, en tu veig la futura gloria de Aragó, en tu veig la esperansa de ma patria, la esperansa, sí!.... y pus de la esperansa m'parlas y vóls que bega, bebem, sí, sí, bebem á la realisació de nostra esperansa, trinquem, rey jove, trinquem, jove Ciro, y ja que'l cor s'escalfa y s'enxampla, escalfémlo y enxamplemlo mes.

—Bebem, bebem, contestá don Alfons, destapant altres ampollas, y participant en cert modo del escalfament y de la alegria del juglar. Claret, malvasia, grèch, garnatxa, moscatell: vejas de quins vóls.

—De qualsevol ó de tots, mon senyor, que sent vins de la patria, bons sòn tots pera remullar la esperansa, y sòn tots pera mí la ambrosia dels Dèus.

Y fent trincar los gots, units cordialment en íntima y familiar confiansa aquells dos amichs, que no pareixian en aquell moment senyor y juglar, begueren alegres, y probaren indistinctament de alguns dels vins que allí tenian. L'infant feya sols la ceremonia de tastar, temerós del excés, si bè invitava continuament al juglar á tornarhi; mes aquest, entre que era fort de cap, sense ser viciós, y que tenia la boca seca de la pols del camí, no rebutjá en son entussiasme lo segon ni'l tercer got que l'infant li oferí, axí que, se notá prest haver en efecte pujat de grau son escalfament, ademés del que ans ja naturalment sentia. Ab lo got en la ma, després de haver probat lo primer glop de la malvasia, que fou la tercera beguda, esclamá mossen Borra:

—Benehit, benehit sias, néctar de ma terra, que tens la virtut de escalfar la sanch de mos compatricis, pera cométrer grans empresas, pera transformarlos en héroes. Tu ets la *causa eficiens* de la gloria de la patria, y pus sòn los senyors los que mes te estiman y mes te besan, págals son carinyo ab entusiasme y fes que ab lo calor teu vajan á desfogarse ahont mes gloria'ls espere.

—Bechne, donchs, digué l'infant, sols per la causa que suposas.

—Sí, bebeune, y pus sòu ó haveu de ser senyor dels senyors, bebeune doble cantitat per aquesta rahó, y per no haverhi tal confortant allí ahont haveu de recullir la gloria.

—Ahont será aixó, juglar? Qué vols dir?...

—Deixauho córrer per ara, senyor, y viviu ab la dolsa esperan-

sa, que ja vindrá'l dia. Basta dirvos per ara, que mon desitj no se contenta ja ab los vins de la patria, y que sols somnio en los que podréu béurer de fora de ella.

—Y quins son eixos vins? preguntá ab interés l'infant.

Alsant lo bras en l'ayre mossen Borra, com enarbolant lo got, prenent una actitut que ara diriám académica, apretant ab la ma esquerra la de son senyor, y fixant la vista al sostre, com pera anar recordant noms olvidats, respongué de esta manera:

—Quins son eixos vins me preguntas? Jo te'ls diré. Ditxós será'l dia en que podrá remullar nostre paladar la Tirotónica, lo Montanasi, lo Bonaci, lo Resas, lo Marnano, lo Noseja, lo Masitea, lo Monjacentobono, lo Falso amico amábili, lo moscato de Clayrana, lo vi de Eli y de Fiano, lo de Santo Nocheto, lo del Fanello y de Terracina, y sobre tots y mes especialment, no per mes bo sinó per mes útil, lo vi especial de Calabria, y ab ell...

—Bè, juglar, bè! cridá l'infant, que descubria la intenció y'l significat de las paraulas de son amich.

Y obertas tenia las mans pera fer un repicament, que fins las monjas haurian sentit tal volta desde sas celdas, quant se detingué de prompte, admirat de véurer la transformació que en sech acabava de sofrir mossen Borra.

En efecte, quant lo juglar estava en lo mes fort de son entussiasme, ab lo got en l'ayre, citant mes y mes noms de vins, y en lo que pót ser hauria continuat mes temps; en lo moment que acabava de nombrar lo de Calabria, deixá en sech lo beyre sobre de la taula que tenia á un costat, y sens girar per aixó la cara, y obrint sos ulls de foch, feu com un somrís de admiració y de goig, que revelava la ilusió nova y complerta que embargava son esperit.

—Ay ay? digué admirat l'infant. Qué us passa, mossen Borra? Qué has vist, juglar?

—Qué hé vist? respongué ab un crit desaforat lo juglar, juntant las mans, com en actitut de orar, devant de sa cara, y fentlas baixar així juntas fins al pit, mentres obria al mateix temps la boca, com pera indicar sa sorpresa. Sí, sí, continuá; no es ilusió. Nostra esperansa será complida, infant, pus mos ulls acaban de véurer lo que jo may podia pensar.

—Peró, qué veus? insistí l'infant, alsant una de las cortinas de la alcova, dins de la qual tenia la vista clavada lo juglar, y á la que s'acostá precipitadament.

—Qué he vist? continuá aquest; veig, mon senyor, veig lo sol de Gedeó, veig la vara de Moisés, veig la columna de foch dels Egipcis, veig la escala de Jacob, veig la estrella dels magos, veig lo Far de Messina, veig... No sè que veig, de tant com veig.

—Una espasa! esclamá l'infant. Y en una celda de monjas?

—Una espasa, sí, peró no en una celda de monjas, sinó en la cambra de un rey que morí. Ja póts desde ara, infant, olvidar totas las espasas que tingas de Castilla y las que guardas en lo palau reyal; olvida la Tisona, la Triveta, la Clareta, la Taula de Cistall, y fins la de Vilardell, que res val sa constelació, comparada ab la virtut de aquest magnánim ferro, per qui fòra res la Durena de Roldá: aquesta, infant don Alfons, es la gloriosa espasa de San Martí.

—Y qué?

Don Alfons estava dominat per una viva emoció, y mostrant al mateix temps un encantament, com un noy que, sentint ponderar la importancia y valor de un present que se li vá á fer, no sab encara la causa que'l mou, ni descobreix prou ab la vista totas las bellesas de lo que se li pondera.

—Desperta ferro! cridá mossen Borra entussiasmat, enfilantse damunt de un tamboret, despenjant la espasa, besantla y abrassantla, desenveynantla en seguida, y esgrimint sa brillant fulla per devant dels ulls de don Alfons. Mírala, bè, infant! Aquest es lo sol mirall en que tu, regenerador de Aragó, te déus mirar. Mira son fi tall y sa aguda punta, que res ha perdut, desde que ab aquell partí un soldat romá sa capa pera donarne mitja als pobres. Ella torna la honra á una emperatriu de Alemanya, quant la empunyava lo gran Berenguer de Barcelona; ella tallá las murallas de Lleyda, en temps de un altre Berenguer; las barbas de Zeyt-Abuceyt en Mallorca, per ma del rey En Jaume; ella segá las flors del jardí que servia de llit á Zayen en Valencia; ella trencá'ls lligams ab que estavan apresonadas las águilas de Sicilia en temps de Pere'l Gran, y esquinsá, moguda per la ma del mateix rey, la oriflama francesa que flamejava en Panissars; ella desquartisá lo poder dels pisans en Sardenya, quant allí aná un altre Alfons á fer respectar la bandera de Catalunya; ella, en fi, ha estovat no pocas vegadas las espatllas dels Foix y dels Armarnyachs, que s'han atrevit á calcigar vostra terra: y'ls destells, los raigs de foch que han sortit de sa punta, han servit pera inflamar los cors dels súbdits de Aragó, que han emprés hassanyas en tots los estrems del mòn, dominant la Natolia, plan-

Lit. Vazquez R. 31.

La espasa de San Martí.

tant sa bandera en lo cim del mont Tauro. Mira bè aquesta espasa, infant, que devant de sa punta la Europa, la Assia y la África se han sentit estrémeixer: empúnyala, y portantla en la ma, algun dia veurás realisada ta esperansa!

—Jo't prometo, juglar, que la guardaré, y que será la joya de mes preu pera mi, contestá l'infant besant la crehuera, y empunyant la espasa. Mes, ay!...

—Qué suspirau, senyor? preguntá'l juglar com enfadat. Así es com reb aquesta joya lo regenerador de Aragó? Qué significa vostre sospir?

—Significa, que la realisació de la esperansa es lluny, y que en va es lo calor y l'entussiasme que sento, si he de pérdrer la paciencia esperant.

—Y qué hi fa l'esperar? Així vostres plans serán mes meditats, vostras ilusions mes vivas... Esperau, infant, esperau, y quant arribe la hora...

—Oh! interrumpí l'infant, reanimat per las rahons del juglar, y blandint la espasa; quant arribe la hora, llavors veurá'l mòn la justicia de Dèu en haver cridat ma dinastia para regir esta heróyca terra.

Y abrassats s'havian de nou en son entussiasme l'infant y'l juglar, quant se sentí lo primer senyal del trompeter dels portals, que indicava ser ja la hora de tancarlos.

Ab això, desitjós don Alfons de tornar á la ciutat, ja que son pare no venia aquell dia, enveyná la espasa, aguantantla després ab lo bras esquerre, se cobrí ab sa capa, y obrí la porta pera dir al patge que la guardava, que avisás á las senyoras monjas, y que's retirás ab los demés servidors á la ciutat.

Mossen Borra se posá també al bras la auforja de las cartas, tot dihent:

—Aquí porto jo lo que ha de arreglar al mòn ara; y vos portau ací lo que l'arreglará després.

—Anem, donchs, juglar, digue l'infant, perque es ja hora tarda y no'ns quedaria temps si res se ha de prevenir pera demá.

Y sortint los dos amichs, se dirigiren al parlador de las monjas, que estavan colocadas totas derrera de las retxas, saludaren tots dos ab gran cortesia á aquellas senyoras, y l'infant, avansant fins ahont hi havia la priora, entregáli una limosna, demanantli que pregassen á Dèu per ell.

A pesar de la modestia que l'Ordre de San Bernat imposá á sas fillas, se vegé en aquell moment una cosa no acostumada. Las monjas, que eran totas senyoras, fillas de casas de cavallers, tenian devant al primogénit de son rey, y sobre tot, observavan que en mans de aquell galan cavaller estava la espasa depositada en la celda de sa priora. Ab tal motiu, las monjas, ó gran part de ellas, alsaren involuntariament los ulls. Peró, quins ulls!...

Mossen Borra quedá com embadalit, y saludava ab molt afecte, girant lo cap fins que perdé de vista á las santas y hermosas donzellas, y no's vegé sol en la escala ab son company, quant li digué:

—Qué tal, infant? Qué vos han semblat aquestos ángels de Dèu?

—Hermosas.

—Donchs contentauvos en contemplarlas, perque la espasa de San Martí, per molt que talle, no tè prou forsa pera tallar los ferros de las retxas dels convents.

Y á propósit de la espasa. No bè arribá l'infant al peu de la escala, quant un prudent sagristá, advertit sens dubte per la priora, s'acostá á don Alfons, y li digué tot timorat:

—Perdone vostra Altesa. Observe vostra Altesa que la espasa que s'en porta la deixá aquí depositada lo difunt rey don Martí, y que es de propietat de sa viuda, la reyna dona Margarida.

—Sí?

—Sí, sí. Perdone vostra Altesa.

L'infant se mirá de fit á fit al sagristá, com admirat de aquella advertencia, mes després de crehuar sa mirada ab la de mossen Borra, y entenentse mutuament los dos, li digué:

—Esta bè, sagristá, ton cuydado y ta advertencia; peró sapias y digas á ma tia, la reyna Margarida, quant reclame aquesta espasa, que lo primogénit de Aragó se la ha emportada, pera tornarla algun dia molt mes gloriosa encara de lo molt que ja ara ho es.

Y dirigintse los dos amichs cap al palau reyal, emprengueren, pera arribarhi mes breu, lo seguent camí, tan prest com se separaren del monastir de Valldonzella: lo caminal que atravessava lo torrent conegut ab lo nom de Testament dels Ases[1], la continuació de aquest torrent pel peu de la muralla, deixant á la esquerra y derrera del monastir de Santa Ana lo jardí ó *viridarium* del senyor Rey, y entrant per la porta Ferrisa, sens arribar á las carnicerias de la Rambla, ahont venian carn de boch en lo lloch que's diu ara Bocaria, per lo carrer del mateix nom de aquell portal, per la plassa

de la Figuera Cocorella, ahont hi havia llavors la gran casa de Dusay, per sota la volta de la Plassa Nova y per devant de la Seu, junt á la qual, en lo carrer inmediat, s'alsava lo gran palau, dit *major*, dels senyors reys de Aragó y Comtes de Barcelona.

XIII.

Lo carrer dels Orbs, y son habitant, lo falconer Joan de la Murtra.

Abans que'ls *irati fulmina Regis* de Felipe V haguessen senyalat entorn de Barcelona lo que podia fer nosa á las balas que ells despedian, ó ans que las necessitats políticas haguessen aplicat un sistema de fortificació general á la ciutat que convenia mes tenir en disposició de defensa, deixant un llarch espay entorn de ella, encara que fos en perjudici de particulars; hi havia en la part coneguda ara per Portal del Ángel una continuació de edificis, estenense cap al camp en direcció al punt ahont se fundá lo monastir dit Jesus, que era ahont hi ha ara la font de aquest nom, y aquestas casas, carrer ó barri era ja existent y conegut en lo sigle XV y temps del rey Fernando 1.er de Aragó.

Enfilava ab aquest barri en direcció al interior de la ciutat, y tal volta ocupant una part interior y altra exterior del portal, un altre carrer que's deya dels *Orbs*, ab qual nom pót ser tinga alguna conecció lo de *Cegos*, ab que es conegut un carreró que existeix entre dit portal y la plassa de Santa Ana, pus igual á cegos es la paraula antiga *Orbs*; á menos que dit carreró tingués ja en aquell temps la mateixa denominació, per ser un dels departaments senyalats en aquell llavors asquerós recó de Barcelona pera'ls desgraciats que careixian de la vista.

Lo cas es, que'l carrer dels Orbs, nom de que sols ha quedat recort en escripturas y dietaris, era en aquells temps un dels estrems mes especials de la ciutat, y en lo que sens dubte passavan escenas molt notables, que no deixarian de fernos ríurer si alguna'n poguessem saber.

Lo lector que tinga presenta la descripció que Victor Hugo fa de la Cort dels miracles de París , se podrá convéncer, per mas noticias, de la major semblansa de costums que existia en la edat mitjana entre unas ciutats y altres , encara que no fossen de una mateixa terra ; y si bè en lo carrer dels Orbs de Barcelona no hi ha noticia que's coronás cap papa de boigs, peró en cambi consta, que'ls pobre clergues que anavan á dir missas á Santa Eularia del Camp y las personas devotas que desitjavan ohirlas, preferian fer una llarga volta pera arribar á las iglesias, ans que passar per un lloch que las antigas escripturas anomenan *enfestat*, y ahont se presenciavan continuament totas las miserias y asquerositats de la carn, ab qualsevol sentit que aquesta paraula's prenga.

Sens lo gran número de cegos que's veyan atravessar sempre en totas direccions en lo carrer dels Orbs , á lo millor se sentia á derrera del que passava un soroll estrany, y al girar la cara, se trobava ó ab las crossas de un coix que li amenassavan sas bonas camas, ó ab un home fet com un capdell enredat, que pera tenir las sèvas caragoladas é inútils, se havia de arrastrar com un galápat per terra. Fins s'havia observat á voltas , que tenint conversa una reunió de aquells desgraciats sers en algun recó ó plassa del barri, cap n'hi havia que no tingués un ó altre defecte : l'un tenia la cama seca, l'altre era manco, l'altre era geperut, l'altre era borni (*guarduxios*, *claudos*, *cecos et multos alios infirmitates fetidas habentes et pugnis ac pedibus seu tibiis in parte carentes*,) y si s'hagués contat lo que hi havia inútil entre tots, de segur, pót ser, que s'hauria trobat un home menos del que'l número aparentava , á no ser que compensás la carn que faltava , lo sobrat embalum de algunas camas infladas dels que patian de *elefantiasis*, enfermetat mes comuna en aquells sigles, ó'ls embotornaments de algun masell.

Es sabut que en tots temps hi ha hagut vagabunds que s'han fingit mals pera móurer la compassió y tenir aixís un medi de víurer, y si en aquell quartel general de inválits era tan gran lo número, bè's pót créurer que algun n'hi hauria de fingit, y que sent los fingits bonas pessas , no hi havian de faltar allí espectácles y perills, prou grossos pera que la altre gent del mòn hi fugís lo cos.

Peró no era encara aixó lo pitjor : encenegavan aquell barri , á pesar de las ordinacions que marcaban los límits en que devian estar los burdells, certas donas de mal víurer, que en va lo rey En Pere *lo Ceremoniós* havia manat que passassen á víurer sempre á la

part de fora, y en va havia confirmat lo rey En Joan la ordinació de son pare, fixant que sols podian habitar á la distancia de quinze canas destres de la plassa de Santa Ana, pera lograr lo mateix objecte, que en tots estrems sen veyan sempre passejar, donant á enténdrer que eran gent de sa casa y no fembras bordelleras.

Per tals rahons, casi podia dirse que la ciutat era com los habitants del carrer dels Orbs, pus considerant á aquest com un membre de aquella, podia dirse que'l cos de la ciutat de Barcelona tenia també un membre inútil ó malalt. Mes reduhit lo mal de aquella part al sol carrer dels Orbs y sas travessias cap al camp, arribant á cert punt inmediat á la plassa de Santa Ana, la fisonomia del vehinat era ja tota diferent, y'ls habitans sols tenian la pena de tenir de contemplar als que passavan en direcció á aquella pandora de mals y vicis, mes no de presenciar de prop sas grescas y escándols.

En aqueix tros sa y bo, es á dir, en l'espay mes inmediat á la plassa de Santa Ana y un poch ensá del portal, hi havia algunas botigas de gent ben avinguda, com que entre ells sempre hi havia confabulació y conversa alegre, per mes que fossen diferents en genis y fins diferents en lo que ara'n diriam opinions políticas, pus los uns estavan contents de tenir per rey á don Fernando, altres eran enemichs de tot lo nou, altres tenian al papa Benet com á únich y verdader vicari de Jesucrist, y altres, per fi, que casi bè no creyan ni en papas, ni en reys, ni en homens. A pesar de aquesta diversitat, no's barallavan per aixó, y qui sab si, en cert modo, se devia sa mutua tol-lerancia á la proximitat ó bon exemple del carrer dels Orbs, ahont tot se tol-lerava.

La circunstancia de ser aquest tros de carrer com si diguessem lo pont pera passar de la part neta de la ciutat á la bruta, feya que no deixás de véurershi per allí de quant en quant alguna persona de las que ara diriam decents, y fins s'hi veyan á voltas alguns personatges distingits de la noblesa, per motiu de haverhi una botiga de un género en que ells mes que ningú entenian, botiga de gran fama, tan per las cosas que en ella se venian, com per lo coneixement y especialitat del venedor. Tal era la botiga de aucells del falconer Joan de la Murtra.

Era En Joan lo que s'en diu un home de bè, peró de un geni viu com una pólvora. Podian tatxarlo de avaro perque gastava poch y tot s'ho arreglava ell mateix, tant lo dinar com las mitjas, peró en cambi era tan sensible, que al véurer á un pobre, tot li hauria

dat, es á dir, quant veya que era pobre verdader, lo que ell coneixia per la esperiencia de véurer passar per devant de sa casa tants que fingian serho.

Havia pertenescut lo Joan, quant mes jove, á la confraria dels correus, que tenia sa capella en la de Marcús, y per tal motiu havia atravessat moltas vegadas tot lo Principat, y no hi havia poble ni poblet, ahont no hi tingués una casa amiga ó coneguts, com coneixia també á molts particulars y hostalers de Aragó, de Valencia y fins de altres provincias de Espanya y dels comtats vehins de Fransa. Tal ofici l'havia fet esperimentat en moltas cosas, á saber, en conéixer tant la nit com lo dia, las senyals pera mudar lo temps, las diferencias, entre unas y altres comarcas, de terrenos, fruyts, costums y parlar, y per fi, los llochs mes ó menos abundants de cassa, las épocas de entrada ó de passa dels aucells, y'ls boschs, montanyas y demés punts que eran propis pera la cassa de selvatjina ó munteria.

Peró lo pobre y fiel correu, que, amant de sa terra y de son gobern, havia servit sempre ab llestesa y lleyaltat al Concell, á la Diputació y al Rey, aquell home que, ab lo desitj mes bo, ó interessat sempre per lo bon nom del Principat, havia ajudat á portar en sas espatllas, ab gust, la llitera de En Guillem de Vallseca, quant, malalt y tot, no volgué faltar al compromís de Casp pera dar lo vot que sa conciencia li dictava; una volta elegit lo rey Fernando, havia tingut la indiscreció de portar unas cartas dels dissidents á uns partidaris del Comte de Urgell, que rodavan per la vora de Balaguer, y descubert per una partida del bando dels Heredias, que favorian al nou rey, en un poble inmediat á aquella ciutat havia sigut pres, y abastonejat y assotat en públich (*fustigatum et estovatum*), de manera que jagué del cástich en lo mateix poble mes de vuyt dias, y gracias que en ell tenia un amich verdader, en qual casa solia posar sempre que per allí passava, y en la que fou guardat y servit después de son dolor y de sa vergonya.

May havia pensat lo bon Joan en que algun dia las camas li havian de fallir, y correu sense camas es lo mateix que un barco sens velas. Peró fentlo pensar sa postració passatjera en la que mes ó menos tart li havia de venir natural, aconsellat de bons amichs y de alguns senyors á qui havia servit moltas vegadas, portantlos falcons y aucells estranys, cregué que res podia substituir millor al ofici que tenia, com lo ofici de falconer en la ciutat de Barcelona,

ahont tan bonas casserias se preparavan sempre, y ahont los senyors tenian especial gust en possehir bons gossos, falcons y demés arreus de cassa.

Inspirat havia sigut lo tal cambi de ofici, y al descidirse lo Joan á fugir dels compromisos á que sa opinió política y son geni podian portarlo, y á empéndrer un entreteniment que li servís de descans, de profit y de tranquilitat, podia dirse bè, com se sól dir, que havia posat lo dit en la llaga.

En tal manera havia acertat, que no bè havia obert sa botiga (prop del carrer dels Orbs, tan per ser mes barata, com per ser prop del portal per ahont entrava molta cassa morta,) quant tots los cassadors de la ciutat comensaren á freqüentarla, proporcionantli beneficis, desde'l mes inflat cavaller que exercitava la acetreria ab patges y criats, als pobres cassadors de llosa y de busca.

Y aqueix nou sol que vegé brillar aquell home sempre delirós desde sa infancia pera guanyar un bossí de pa, després de la fosca de las bastonadas que havian plogut en sa esquena; aquella vida tranquila y regalada que veya desplegarse llavors rapidament devant sa vista, ab recompensa y bona voluntat de part fins de gent respectable, al pas que l'ensenyaren á fugir de nous escarments y compromisos, aumentaren en cert modo la energia de son carácter independent, pus no necesitant directament á ningú, y vehent que era á ell á qui molts necessitavan, arribava á créurerse que tenia prou dret de parlar ab cert desenfado dels fets polítichs que ocorrian, y fins, mes de quatre vegadas, á mostrarse indiferent, ó á ríurerse de lo que'ls altres defensavan, si bè mes de una volta eran los altres los que's reyan de ell, per ferli traició, á lo millor, son geni viu y fogós.

Fou tal, donchs, l'entussiasme ab que mirá desde luego lo ditxós falconer la causa de sa nova y reposada vida, lo que li havia portat á las mans la mes suprema felicitat, que's dedicá ab tot cor y tot afany á conseguir lo que cap altre falconer de son temps havia intentat jamay en la ciutat de Barcelona. Sa conversa era sempre de cassa, sos somnis eran sempre de aucells y de batudas, sos ahorros los empleava tots en aumentar lo género de sa botiga, y bastava que un fos cassador, pera considerarlo ja com amich.

Sa botiga y son parlar esplicavan bè lo que valia En Joan de la Murtra.

La magestat ab que estava colocada sobre la porta la óliva lli-

gada ab una cadena, (que era la senyal de la botiga,) donava ja ben á conéixer lo gust que regnaria dintre de la casa, y cal dir que'l principal gust era la diversitat y la abundancia. Las gavias, que no podian mancar en casa de un venedor de aucells, eran sens número, y á mes, penjat entre ellas y ab certa simetria, trobávanse en aquella botiga ganivets munters Saragossans, que venia ab llicencia de la confraria de espasers de monsenyor Sant Pau, xiulets de munter y botets de anar á la guatlla, enfilats ó tramalls pera anar á las telas, crossas pera anar á la sibeca, buyrachs ab buscas envescats y sens envescar, caputxas de falcons, de totas robas y colors, cadenas pera arriarlos, gits y carn preparada pera ensenyarlos á tornar, ó *afaytarlos* com deyan en aquell temps, y fins tenia motllo de ferro pera fer los capells pera dits animals, qual habilitat ó secret li havia ensenyat lo falconer principal del rey difunt, únich que tenia ans tal motllo per voluntat y gust de son amo.

No li faltava al Joan sa barra, en la que penjava cada dematí algunas llebras mortas en lo bosch de Foixá y en lo Panadés, y perdius cassadas en la Segarra ó en la Gelida de Martorell, tot lo que li portavan certs amichs antichs diariament, pagant lo corresponent dret al mostassaf ó al guarda del General en lo portal, pera poder així proporcionar vianda fresca á certs parroquians de bon paladar, y especialment á la reyna de Xipre, que vivia en lo carrer dels Mercaders, y que era un tan aficionada á las perdiganyas, cosa que tenian molt present sos patges.

La cassa viva valia encara mes que la morta, y era un gust sentir los cants diversos y contínuos que se sentian sempre en la botiga de la Óliva. En un cantó escotxejava'l perdigot, en altre se sentia'l *Set-per-vuyt* de la guatlla, allá cantavan tortres (que may ni faltavan de Gerona, de Cáldes y de la Selva,) en un altre cantó se sentia jisclar un esquirol de Vich, y en un altre coronava la festa un rossinyol de Montserrat.

Peró lo que donava mes nom y diners al falconer era lo gran sortit de falcons de totas clases que per sa botiga's veyan bellugar. No's contentava lo Joan en tenir astors de las montanyas de Ansó y esparvers de Mosquerola, que fins astors de Norega tenia, comprats, á bon preu, á mariners; y ja podian demanarli falcons de Peralada, temprats y mesos á punt, pelegrins ó no, dels que cassavan ó matavan de agro (com deyan en aquell temps,) y de ribera, grifalts, muntesins, garcets, afaytats á perdiu y á la garsa, agro-

ners, de grossa presa, bons á corp, volenters al milá ó arpella, mudats de ayre, gruers, sacres, bons de grassa, mallorquins, tunicenchs, sòrts, que de tots tenia y tots los venia ó llogava ab tal que li pagassen bè.

Aquest últim género era lo que mes renom li donava al Joan de la Murtra, com que los mes alts senyors no's desdenyavan de entrar en sa botiga, y com que ell coneixia lo que val la afició del cassador, y havia de mostrar sa inteligencia tractant ab gent sabuda, axí era que dava gust sentirlo parlar no sols de la cassa y dels aucells, sí que també de molts altres animals que ell havia vist ó n'havia sentit contar alguna cosa. En sos viatges de quant era correu havia tingut ocasió de véurer los lleons y demés bestias que's guardavan en Perpinyá, l'onso ú ors y'ls cervos que tenian en lo Reyal de Valencia, y que estavan baix lo cuydado de Abraham Jucef, lo lleopart que un tal Cassage havia portat de la altra part del mar, mes lo que li dolia era haver de morir sense véurer lo falcó blanch del duch de Borgunya, del que parlava tot lo mòn, ó no haver alcansat lo temps de Don Juan primer, (al qual monarca professava viu afecte sols perque havia mort cassant,) pera haver pogut véurer la dayna de la Dressana, los faysans de un tal Figueret, que eran molt celebrats en Barcelona, y sobre tot lo tan ponderat unicorni de aquell rey, pus no coneixia mes que'l de pedra que hi ha en un dels canalons del derrera de la Catedral, y se li feya molt estrany al home, que bastás una banya á un animal gros, quant veya que fins los grills ne tenian dos. Per fi, tal era la amenitat de sa conversa al tocar aquest punt, així com al esplicar los noms dels falcons, que l'un se deya En Tria, l'altre's deya Sart, l'altre Carboner, y al assegurar que'l temps de ban ó veda era sols de mars á agost, y que las entradas de las guatllas y las alosas era per abril y la sortida per setembre, que, sens dificultat, podria havérseli donat la patent de doctor en aquella ciencia, com que tothom reconeixia que, á saber lo Joan manejar la ploma en lo tinter, com removia las de sos aucells, hauria pogut fer un llibre de cassa, pót ser tan bo com lo que havia escrit pochs anys ans lo vell Comte de Foix.

Tals circunstancias feyan que lo Joan anás transformantse en una celebritat falconera en general, apart de ser també una celebritat del barri en especial, pus no hi havia festa ni festeta, envelat de carrer, còs de homens ó de sach, fogaradas ó qualsevol altre diversió, que ell no sortís primer de tots pera armar y dirigir.

No obstant, arribá un dia, com lo qual no s'havia vist may tan mogut y animat lo carrer dels Orbs y totas las travessias y carrerons inmediats al portal, dia estraordinari, pus havian de acudir á aquell punt y tranzitar per éll, sens temor de ser burlats ni escandalisats, los habitants de Barcelona de totas classes; dia en que, desitjosos los *enfestats* habitants del portal del Ángel de contribuir al millor arreglo del carrer y del portal per ahont havia de passar quant ans l'inspirat apostol fra Vicens Ferrer, feyen esforsos, ó forsas de flaquesa com se sól dir, pera lluhirse cada un com millor sabés, de manera que'ls coixos volavan, los mancos feyan mes ab una ma que'ls altres bons ab dos, y fins los cegos, deixantse carregar, traginavan de alló millor las cargas que'ls possavan sobre sas espatllas, tot ab l'objecte de enramar las parets ó portas de las casas, y principalment pera véurer si, ab la influencia del oracle de Dèu, (que poch ans havia parlat ab l'ángel del portal y havia vaticinat la vinguda de blats á la ciutat de Barcelona, que'n tenia escassés,) conseguirian llavors un altre miracle, per lo qual se adressassen algunas camas, brassos ó espinadas; y á pesar de tot aixó, aquell dia, ab estranyesa de tot lo barri, observá tothom que'l Juan de la Murtra no gornia, cosa admirada per part de quants li coneixian lo geni. Sentat al llindar de la porta, menjantse un bossí de pa y un tros de formatge dels de Capdellá, mirava ab indiferencia tot lo que passava en lo barri, y sols se li escapava una mitja rialla de tant en tant, al véurer l'amohino y mal de cap que's donava lo catxassut especier ó apotecari del devant de sa casa, que, pera gornir y adornar sa porta, semblava que aquell dia s'hagués sortit de to.

Lo panxut apotecari reullava de tant en tant, tot treballant en sos gorniments, al indiferent falconer, y encara que presumia un poch la causa de sa indiferencia, no acabava de compéndrer com aquell home de geni viu y alegre sabia estarse, com qui diu, ab las mans plegadas, quant tothom se bellugava.

—Qué diable feu? li digué, per fi, no podent aguantarse mes. Sembla que tan mateix no voleu gornir? Es possible?...

—Es que avuy lo mòn vá al revés. ¿No veheu com los coixos corren mes avuy que may?

—Y qué voleu dir?

—Vull dir que'ls altres dias jo'm bellugo y vos estau quiet.

—Ba, ba: no entench com una cosa que no costa res, ab quatre herbas ó fullas que plantasseu...

—Pera'ls especiers podrá ser que coste poch això de herbas ó fullas, com que no us faltan may malvas y llorer. Haguesseu parlat de aucells, encara...

—Donchs bè: gorniu de aucells.

—Ja n'hi ha prou ab la Óliva.

—En fi, vos mateix: ningú millor que vos sab lo que...

—Sí, sí, prou; contestá, bellugant lo cap, lo falconer.

Y com girant la conversa l'especier, preguntáli al cap de poch:

—Peró, haveu vist may, Joan, un diluvi de gent com lo de avuy?

—Com que espero, que de aquesta haurán de venir nous habitants á nostre barri, per las camas que's trencarán ab lo trantoll de la gent. Peró no us espante això, Ambrós, que quantas mes feridas se fassan mes emplastres y ungüents despatxaréu.

—¿Qué us penseu que'ls casso al vol com vos?

—Nó, nó: ja sè que en quant á aucells no'ls cassau sinó al plat, peró als dias de bulla sempre hi cauhen alguns sous mes, y sinó que ho diga l'endemá de la nit de San Joan.

—Benehit sia Dèu, contestá l'especier tot fent una rialla. Valgam això, sinó en aquest barri ja sabeu que hi ha molts mals, peró pochs emplastres. Aquesta canalla tot s'ho cura en la taberna de la Guindar.

—Vaja, vaja, que no podeu estar descontent del barri.

—Nó, nó... no diré que nó.

Feu un moviment de cap aquí l'especier, com indicant que mitj consentia en la suposició del vehí, y tal volta fins hauria dit alló de *Galenus dat opes*, si hagués sabut mes llatí del que li havia ensenyat lo rector del seu poble, peró'l bon *medicamentarius* del sigle XV, fora de la *Concordia pharmacopularum Barcinonensium* que'l guiava pera endevinar las receptas y no pera traduhirlas, no havia conegut mes ciencia que la que tenen los herbolaris de nostres dias, apart dels cinch anys de práctica en la casa de un altre de son ofici, que era tan sabi com ell. Tan atrassada y rutinaria era en aquells temps aquesta part tan interessant de la medicina, destituida enterament de tot coneixement químich, y sens esperansa de poder ser lo que ha arribat á ser en nostra época... sobre tot en la part teatral de certas botigas!

Observant estava l'especier á véurer qué faria'l falconer quant donás fi á son esmorzar, y vehent que á pesar de haverse acabat lo

formatge, no's resolia á treballar en lo gorniment del carrer, rebentant pera culparlo ó pera móurerlo, anava á dirli alguna cosa, quant observá al cap del carrer dos senyors, conegut l'un de En Joan de la Murtra, que pensá se dirigian á sa botiga. Això contingué en part la bulla que'l partidari de fra Vicens y fiel súbdit del rey don Fernando anava á fer al correu assotat en temps del compromís de Casp, y content en cert modo per figurarse que la visita dels senyors contribuiria á que'l falconer gornís sa porta, se limitá únicament á dirli aquestas paraulas :

—Joan, ara si que la has feta bona: mira qui ve al cap del carrer.

—Quí? preguntá'l falconer tot trahent lo cap.

—Mossen Joan Fivaller y un altre senyor. Ja't dich jo, falconer, que si vènen á ta casa pera véurer la entrada de fra Vicens, van á semblar los millors sants de la iglesia posats en lo pitjor altar.

—Tamborets tinga, Ambrós, que per lo demés tan bè estarán en ma casa com en la vostra.

Y sense escoltar lo que replicava l'apotecari, anava ja á llevarse la gorra'l falconer pera saludar á mossen Joan, quant distragué la atenció de tothom un llarch crit de moltas veus que ressonava desde la part de fora de la muralla cap á dins de la ciutat,—Ja ve! ja ve! Ja es á la Creu-Cuberta! Fra Vicens, fra Vicens!—esperimentantse en lo mateix instant un moviment general per tot lo barri, y un crehuament de gent que venia de totas direccions y se embocava cap al portal del Ángel, que era l'escullit sempre pel gran predicador pera fer sas entradas en la célebre ciutat de Barcelona.

Al observar aquell moviment, los dos senyors que venian apretaren també un poch lo pas pera no pérdrer temps y evitar espentas, y poch tardaren en arribar á la botiga de la Óliva, ahont lo falconer Joan de la Murtra los havia preparat ja, y en lloch preferent, los millors assientos de sa casa.

XIV.

La entrada de fra Vicens en Barcelona.—Lo pare nou, la filla sense pares y'l pare sense fills.

Negocis hi ha que no admeten tercer, y en que l'interessat déu obrar per sí. Uns dels principals es lo verdader amor, y com se sembla á ell en cert modo la afició del cassador, no se estranyará ja que aquest no fie á tercer quant déu portar á cap un negoci de cassa. ¿Quí dubtará de aquésta semblansa, quant ningú com lo cassador conserva sa afició fins en la vellesa, quant ningú espera y se impacienta mes que ell, quant pera cumplir son desitj sufreix calor, fret, plujas, nevadas y cansaments, passant, si convé, la nit al ras, quant en lo exercici de la cassa sòn iguals reys y vassalls, pus en la cassa s'olvidan los monarcas fins de son trono y de sa corona, y quant lo goig de conseguir una presa no's permet may á un altre, podentho tenir un mateix?

Pochs dias ans havia rebut mossen Joan Fivaller un obsequi especial de part del infant don Alfons, que havia volgut l'acompanyás á una partida de cassa, y desitjant correspóndrer lo cumplert cavaller á la finesa del llochtinent general, havia pensat que ab res podia compláurerlo millor, com regalantli un bon falcó, en lo que, pensava així mateix mossen Joan que ningú podria servirlo millor com En Joan de la Murtra.

Per això mossen Joan, com bon cassador, volent per si mateix elegir lo present, aprofitá aquell dia de bon sol, en que havia de verificar sa entrada fra Vicens, y matant, com se sól dir, de un tret dos aucells, sortí en direcció al portal del Ángel, pensant que á un mateix temps veuria al falconer y disfrutaria de la entrada del oracle de Dèu.

Tot sol sortí de sa casa, que era al costat de la iglesia de Sant Just, y prenent lo primer carrer que conduhia á la casa del Concell é Iglesia de Sant Jaume (aquesta desapareguda ara y aquella desfigurada,) emprengué per lo carrer dit de la Diputació, per sota

l'arch (que ara no existeix) del Bisbe, y Plassa Nova, en direcció á la de Santa Ana, en la qual trobaria ja, sens dubte, senyals seguras de que no era lluny lo carrer dels Orbs y portal del Ángel.

En lo estrem de la primera se trobava, y en lo punt desde'l qual se descubreix la altre plassa que'n deyan de la Cocorella ó de la Figuera Cocorella (nom que se ha transformat, aplicantse al tros de carrer ó plassa que ara'n diuhen de la Cocurulla,) quant detenintse mossen Joan, recullí la vista com pera descubrir mes clarament á una persona que venia en aquella direcció.

En efecte, no tardá gayre en que se'l vegé allargar la ma dreta, fent un afable saludo al que per allí venia, y corresponent aquest, no ab viva espressió, sí sols ab un respectuós moviment de cap y ab un somrís de suau melancolia, prest un y altre se donaren estretament la ma de amich.

Era la persona que venia un home de uns trenta nou ó quaranta anys, de agradable aspecte, peró un tant flach y descolorit. Anava embolicat ab sa capa, y per demunt del embós deixava véurer sos brillants ulls, que al pas de donar á conéixer la penetració que se ocultava dins del ample y espayós front del home, indicavan al mateix temps la forsa del esperit que á aquest dominava, ó millor sa sensibilitat, y'ls sofriments morals que la produhian. La manera de portar son vestit donava á conéixer també en aquell home, mes que descuyt, indiferencia per la societat, y sos cabells llarchs y penjats, mes de lo regular, per sobre del coll no ho indicavan menos, així com son caminar pausat y lo portar la vista casi mes fixa en terra que ocupantse de lo que passava entorn. De manera que, al véurer tal figura, qualsevol podia dir molt bè que aquell home vivia sols en sí y per sí, y que tot lo mòn estava reduhit pera ell en son propi esperit.

—Oh, mestre Nicolau, li digué ab gran espressió de afecte mossen Joan al allargarli la ma. ¿De ahont venim per aquest cantó?

—Oh, mossen Joan, m'alegro de véurervos.

—Y jo.

—Fa algun temps, continuá l'amich, que preferesch la iglesia del Carme pera anar á missa; l'arrabal m'agrada sempre mes que la ciutat, y al mateix temps tinch ocasió de véurer lo camp, que es mon únich consol.

—Vostre únich consol? Mare de Dèu! Mare de Dèu! esclamá mossen Joan, mirant al cel.

—Ah! sospirá fort mestre Nicolau, com corresponent á la esclamació de son amich.

—Es á dir, (continuá aquest, y fent com que s'esforsás amablement,) que sempre, sempre trist? Pera vos ni ha de haver consol... ni esperansa al menos?

—Esperansa!... es lo únich que hi há en mon cor, peró no esperansa de cobrar may la felicitat de altre temps, sí sols la esperansa cristiana que'ns senyala com á tal la recompensa dels mals que en lo mòn sofrim.

—Vaja, vaja: procurau distráurervos de aquesta tristesa, y evitau lo mal pitjor que podriau tenir, qual es lo de pérdrer la salut. No vos en recordau ja de lo que aprenguereu en Lleyda. ¿De qué us serveix la filosofia? Si fosseu un home qualsevol...

—Ah, mossen Joan! La filosofia pót ajudar al esperit, peró no'l cura de sos mals, y si no fos la fe, de poch me serviria lo que'm valgué ser mestre en arts, títol que us empenyau vos en donarme y ab lo que no'm coneix tothom. La salut sí que demano al cel me la conserve, mes en lo que toca á la vida, creheu que pera mi, quant mes prompte dispose de ella Dèu, millor.

—Home, home: per amor de Dèu.... May hauria dit que tinguesseu tan poca forsa de voluntat. Perqué no veniu á véurerme algun dia, y entre uns amichs y altres...

—No faig mes vida, mossen Joan, que de casa al Carme y del Carme á casa, á no ser algun ratet que passo ab mon company y confessor, que está prop de ma habitació, lo rector de la capella reyal.

—¿Mossen Bernat Soler? Ja'l conech. Peró'm sembla que deveu passar mes temps resant que enrahonant. Bō es pensar en Dèu, mestre Nicolau, peró també convé pera la salut donar esbarjo al esperit.

Mestre Nicolau agafá ab totas dos mans la dreta de mossen Fivaller, y ab un tō lo mes trist, li digué:

—Com voleu que tinga voluntat, si cada dia tinch lo cor mes sech, y ma vida, mos pensaments y mos desitjs estan lligats tots ab un recort trist que may se separa de mi, si'm trobo sempre sol y per consegüent acobardit, per véurer sempre devant mos ulls la soledat de ma vellesa y lo inútil que sò en lo mòn?

—Peró home: altres sers hi haurá tan desgraciats com vos, y...

Interrumpint aquí mestre Nicolau al amich que intentava persuadirlo ó consolarlo, esclatá en un plor, dihent:

—Cap, cap, mossen Joan, cap tan desgraciat com jo. Las ilusions y'ls purs goigs de ma joventut sòn los que'm fan semblar ara tal volta mes horrorosa ma soledat y ma desgracia. Aquesta desoladora peste que tan sovint ataca nostres ciutats ha sigut lo botxí inexorable de ma felicitat : ella m'ha robat la meytat de ma vida, en la qual fundava jo totas mas esperansas e ilusions: ella, la malehida glánola, es la que m'ha arrencat dels brassos aquells sers tan estimats...! (—Y dihent això plorava amargament mestre Nicolau.—) Sí, sí! ma amada esposa, mos cars fills, que ab tant goig contemplava jo sentats sobre de mos genolls, tot, tot ho he perdut, mossen Joan, y en somnis, despert, parlant ab Dèu, llegint, sempre'm distrau lo dòls recort de aquells objectes tan volguts, y m'amarga'l cor la realitat de la sèva desaparició. Sol, sol he quedat en lo mòn, en lo mòn que'm fa nosa, en lo mòn que no tè res pera ajudarme á consolar!!

Traspassat de compassió quedá'l sensible cor de mossen Joan, al reparar lo trist estat de aquell amich, al qual no havia vist feya algun temps, y desitjós de procurarli alguna distracció, comensá á fer esforsos pera consolarlo ó quant menos pera distráurerlo.

—Ba, ba, li deya entre altres cosas, això no val res. Es precís que siau superior á la desgracia, y mes una persona que ha exercit cárrechs tan honorífichs... En aquest mòn ja sabeu que tot se compensa, y que'l que no plora de una cosa, plora de un altre. Ja veheu: á vos no us falta algun ben estar, y si calculau quants infelissos hi ha que no tenen menjar, ni vestit, ni jas tan sols ahont dormir, quants pares que no saben...

—Pares que no saben ahont fer dormir sos fills? interrumpí mestre Nicolau, fent una certa rialla de sarcasme. Ah! Qué importa aquesta pena de no saber ahont ferlos dormir, si al fi'ls tè, si'ls pót estrényer entre sos brassos, si entre ells los pót donar llit y calor?

—Calmauvos, calmauvos, amich, li deya ab tota dolsura mossen Joan. Creheu que si de mi dependís, faria tot lo posible pera proporcionarvos la tranquilitat...

—Impossible, impossible, mossen Joan!

—Voleu ferme un favor? Vaja, siau complacent: passarém un bell ratet tots dos, y entretant vos distrauréu. Vaig fins al portal del Ángel á véurer á un falconer, y al mateix temps disfrutarém de la entrada de Fra Vicens Ferrer, que diuhen ve per aquell cantó.

Mestre Nicolau no respongué, y sols bellugá com en senyal de dubte'l cap, pus sentia per una part no compláurer al amich, y per altre lo convidava poch l'espectacle que podia véurer.

—Vaja, amich, vaja: no teniu cap feyna precisa y... Á propósit: que podem parlar de la única que tal volta us ocupa. Parlarém entretant de En Guillemet. Qué tal, qué tal lo minyó? Fa proba?

Al sentir mestre Nicolau anomenar á En Guillemet, manifestá en sa cara senyals de satisfacció, y tot tapantse de nou ab sa capa, indicá que accedia al empenyo de mossen Joan, lo qual continuá llavors:

—Es á dir, que'm donau aquest gust? Y quant m'en alegro. Sí, home, sí, passarém un rato, y'm diréu quin profit se pót esperar de aqueix jove...

—En Guillemet, En Guillemet... deya repetint aquest nom ab gust mestre Nicolau, tot seguint ja cap á la plassa de Santa Ana, al costat esquer de mossen Joan; En Guillemet es un gran jove. Creheu que si res podia descidirme á acompanyarvos, sens rebaixar per això lo grat que m'es vostra companyia, es lo parlar de aquest amiguet, que, sens dubte, es un dels majors consols que tinch en ma trista soledat. Es tan agradable, tan generós, tan bo... y sobre tot tan viu y tan pundhonorós.

—Qué'm diheu? Benehit sia Dèu! Quí li havia de dir á la pobre vella de sa mare?

Y parlant ab sí mateix, anyadia mossen Joan:

—Quí sab, Fivaller, si haurás endevinat en ton propósit, si lograrás que ta obra de misericordia done mes fruyt del que esperavas? Benehit sia Dèu!

—Creheu, continuá mestre Nicolau, que si res me consola es sa companyia, y que encara que vehentlo á ell penso mes en mos fills, basta'l pensar que mos fills se li havian de semblar si haguessen viscut, basta véurer que ell es bon fill, que es un jove sens malicia, tan adelantat en son esperit al mateix temps y en saber, pera que jo gose en sa ensenyansa. Creheu, mossen Joan, que tinch de estarvos molt agrahit de haverme proporcionat ab aquest deixeble un dels millors remeys á mos mals. Li tinch tanta afició, que... no sè, no sè lo que faria per ell.

—Sí: ja tinch també molt bons informes del ajudant en qual casa treballa, y com sabeu, desde'l comensament de aquest trieni, tè ja'l diploma de escribent de la Diputació, de manera, que fa ja

dos mesos que cobra sou, es á dir, lo cobra sa mare, si bè ja podeu pensar que jo en las festas no m'olvido may de son bon procediment.

—Bon pare seréu, mossen Joan, pera vostres fills, quant tan bo sòu pera vostres afillats.

Y aquí, pera enterar al lector, y ans de continuar lo diálogo, convé esplicar de pas qui era lo Guillemet á qui aludian los dos parlants, com y també acabar de aclarar qui era lo mestre Nicolau. Havia sigut criat mossen Joan en sa infantesa per una dona de un poble del Vallés, qual dona havia tingut, en son derrer matrimoni, un fill, pera'l sustento del qual no contava ab gran cosa. Mossen Joan, á qui sobravan riquesas y no menos bondat de cor, no havia pogut may olvidar á la sèva dida, que estimava com á una segona mare, de manera, que, á pesar de ser un tant desigual de edat, era'l Guillemet germá de llet de un dels cavallers mes distingits de Barcelona, y si'l cavaller volia ser bo pera la mare, es clar que no podia ser dolent tampoch pera'l germá. Tenia intenció mossen Joan, com ho feu, de péndrer per patget de sa casa al noy, perque deya que pagés sens terras ú honors propis, com deyan en aquell temps, no era mes que un esclau de la terra; mes vehentlo tan esparpillat, comensá á donarli educació, volent que visqués á Barcelona ab sa mare, y fins se posá en lo cap de que ab lo temps l'havia de fer ser, com se diu, un home. Així que, després de haverlo fet ensenyar fins á llatí en lo convent dels Predicadors, lo feu entrar en l'estudi de un dels tres ajudants del Escribá major de la Diputació, y entretant, y per si un dia podia arribar á ser ajudant ó á tenir algun altre cárrech en servey de aquella corporació, li buscá una persona entesa que l'instruís en la bona moral, y li donás alguna idea, al mateix temps, del mòn, ó de la societat com diriam ara, de las lleys y llibertats de la terra y de lo que havian sigut los reys passats, pera lo qual ningú li havia semblat tan á propósit com mestre Nicolau Gili, escribá de manament que havia sigut del últim rey don Martí, instruit en filosofia, que havia cursat en Lleyda, y en historia, que ell mateix s'havia apres, coneixedor del bon parlar, per haver anat molt temps ab la cort, y bon pare que havia sigut, si bè desgraciat y desesperat en aquella ocasió, per haber perdut en la última epidemia de la glánola del any 1410, á sa bella y casta esposa y á dos hermosos fills, que eran la delicia y la esperansa de sa vida. Era, donchs, la educació de Guillemet una de las obras bonas de que volia fer gala lo bon cavaller mossen Joan Fivaller, á

pesar de no faltarli fills, sense'ls molts que després encara tingué, y com un homenatge de gratitut prestat per un home de bon cor á una persona que l'havia nutrit ab sa propia llet.

—Qué voleu que fassa, donchs? continuá mossen Joan ab satisfacció y dolsura. Quant vos trobau una flor ó una planta especial al mitj de un bosch, per mes que vostre objecte sia buscarne de altres ¿no la traheu de la terra pera trasplantarla en altre lloch ó jardí, ahont se propague y oferesca ocasió de contemplar sa hermosura? Si son cap designa que ha de ser de utilitat algun dia ¿perqué l'havem de postposar á altres que la sort honra, peró que no per axó sòn mes dignes?

—En efecte, en efecte, (contestá mestre Nicolau, com admirat de lo que li deya Fivaller,) y vostras paraulas sòn mes laudables, quant es una persona de noble sanch lo qui las diu. Proba axó bè, mossen Joan, que sòu bon patrici, pus desitjau la honra pera qualsevol que la pót tenir.

—Y axís ha de ser, que si'l mòn ha creat distinccions de classes y gerarquias, perque axí en ell convé, Dèu ha creat als homens en sa organisació tots iguals, y la honra y'l saber los ha repartit lo Creador indistinctament entre uns y altres, senyors ó vassalls, pobres ó richs. Per axó, mestre Nicolau, al encargarvos la educació de aquest jove, os diguí solament: « es un noy que promet: veheu si'l podeu fer home; » y l'amor al próxim, l'amor á sa terra y l'amor á Dèu sòn los tres punts sobre'ls quals vos vaig encomanar que espargisseu vostre ensenyansa, es á dir, que'l fesseu home, que'l fesseu cristiá, que'l fesseu ciutadá.

—Per honrat y cristiá'l tinch, mossen Joan, com ja deveu saber...

—Sí: algunas vegadas m'ha referit actes sèus la bona velleta.

—Y en quant á ciutadá...

Mossen Joan se aturá aquí, com esperant sentir ab satisfacció alguna bona nova del amich.

—En quant á ciutadá, continuá mestre Nicolau, dubto que un altre jove de diset anys puja tenir millor disposició ni mes propensió als sentiments verdaderament patriótichs.

—Diheu, diheu.

Si mossen Joan escoltava ab interés, no era menos lo que manifestava parlant lo mestre, en termes que semblá un moment com distret de sas penas.

—Vos admiraria, senyor, com coneix la genealogia dels reys

passats, com discorre tan acertadament sobre alguns dels actes que jo li conto, y com fins s'irrita y s'enardeix—no us admire, mossen Joan, que es axí com dich,—com se enardeix contra'ls qui li sembla que han obrat ab injusticia ó tirania.

—Cuydado, cuydado, mestre Nicolau, que vos haveu sigut escribá del últim rey, y...

—Mossen Joan, jo sempre acato al senyor que'm governa, ab tal que sos actes sian justs, y sè prescindir de drets, quant la terra esculleix los que li semblan millors.

—Ja, ja, digué mossen Joan, coneixent que havia ferit l'amor propi del altre; no penseu que jo crega altre cosa de vos que lo just. Y diheu (anyadí en seguida ab un to de major afabilitat:) ¿quins, quins sòn los reys que mes li agradan?

—Li agrada'l rey En Jaume, lo rey En Pere...

—Lo del punyalet?

—Nó, lo dels francesos, lo rey En Martí...

—Y lo que sòn los concells y la Generalitat, interrumpé mossen Joan, ho vá entenent?

—Prou ho enten, y en quant á la Diputació, res tinch que esplicarli, pus ha apres de tal manera en casa del ajudant, que crech ne sortirá á la volta bon oficial del Consell y bon practicant de notari, per mes que tè horror á las escrituras de enfeudacions, á tot alló de *furcas et castellos*, de *suspendere ut naturaliter moriantur*, de *oculos*, *aures*, *nares*, *pedes et manus auferre* y fins al *in infernum vadas cum Datan et Abiron*. Oh! creheu que us daria gust com aquell cap jove discorre sobre tot aixó... y encara lo que promet, si no'l distrau cap afició ó passió, que de vegadas fan girar al home en la juventut.

—Cert, mestre Nicolau, molt cert. Sí, sí: creheu que m'admira aqueix jove, y no dubto que entre vos y jo'l podrém fer home en profit de sa pobre mare. M'alegro, cada dia mes, de haverli trobat aquesta plassa de escribent, perque qui sab, ab lo temps, lo que pót ser, que bona fusta es lo roure si se'l puleix.

—Y sobre tot, la ventatja que hi há en aixó es la de ser oficial, peró no reyal.

—Ja, ja: vos coneixeu millor que jo lo que sòn aquestas cosas.

—Prou: en primer lloch que l'oficial reyal no es tan segur, y en segon, que may los oficials reyals sòn ben mirats pel poble, per bons que sian.

—Alguns me sembla que esperimentarán prest aquesta veritat, pus ab la vinguda del Rey...

—Qué ? Ve'l Rey ?

—Sí : avuy déu entrar, y pót ser ara mateix. He rebut una carta fa poch, en que se'm fa saber, mes entrará com de incógnit, pus sols ve pera preparar alguns negocis y la obertura de las corts. Y ja podeu pensar, que després del triunfo, no faltará algú dels dubtosos que pagará la pena...

—Dèu li done acert, que prou se necessita després de tantas injusticias com s'han fet. Y com mudan los temps, mossen Joan !

Feya aquesta esclamació mestre Nicolau, de una manera que justificava bè son antich servey al rey En Martí, y li haguera contestat mossen Joan, á no ser lo moment precís de arribar al estrem de la plassa de Santa Ana, y de alsarse lo crit en tot aquell barri que avisava la entrada de fra Vicens.

—Qué es aixó ? digué mossen Joan. Apretem, apretem una mica'l pas, mestre Nicolau, sinó aquesta munió de gent no'ns van á deixar passar.

—Jesús, Maria! deya tot amohinat l'altre amich; y quina manera de venir gent. Creheu que'm fa bullir lo cervell tanta bellugadissa.

—Ah ! mirau, mirau... Ja estam á salvo, pus veig ja á la porta de sa casa al falconer que'ns fa senyal ab la ma.

En efecte, s'apressuraren un poch los dos amichs, girant com podian per entre la multitut que s'anava abocant al portal, y poch tardaren ja en trobarse dins la botiga de En Joan de la Murtra, lo qual se afanyava en obsequis y cortesias, dirigidas especialment á mossen Joan Fivaller.

Ans de penetrar mossen Joan, se detingué com admirat un instant al devant de la porta, mes bellugant un poch lo cap y fent mitja rialla, passá á dins en seguida, y no pogué menos de dir:

—Ba, ba : may ho hauria dit... Aixó si que no ho entench, Joan. La botiga de la Óliva no lluhirse quant tothom se lluheix?...

Lo falconer, que s'havia esforsat ja en saludos á aquells dos senyors així que s'acostaren á sa casa, esperava sols que passás lo primer moment de admiració, mes vehent la insistencia ó inculpació de mossen Joan, no pogué dissimular, y ab tota frescura respongué :

—Qué voleu que us diga ? Cada un es boig á sa moda, mossen Joan.

—Sí, peró...

—Lo vostre parent, que era alcayt de Casp, vos pót haver contat com serví á Catalunya lo correu Joan de la Murtra... y si mas espatllas podian parlar, vos dirian las pocas ganas que jo dech tenir de fer res que'm recorde de aquell lloch.

—Sempre haveu tingut lo geni viu, Joan: no val res ser rencorós, y á mes, que no podeu dubtar de la virtut de fra Vicens, y del bè que produheixen sas prédicas.

—Prou, prou.

Y volent girar la conversa, girás lo falconer á la gran barra ahont tenia lligats los falcons, y esfereintlos un poch ab la gorra, digué de nou:

—Donchs, mossen Joan, que no voleu pegar una mirada á aqueix remat de cabras? Qué us sembla del assortit que ara tinch? De segur que'l baró mes rich no'l tè millor.

—Precisament per això venia. Tinch de fer un present á un senyor que es mes que tots los barons, y vull cosa de confiansa.

—Llavors, vaig á baixarvos lo que tinch sol dalt del terrat, y podeu dir que no n'hi ha un altre en tota Catalunya. Es de Norega, vá fins á corp y á grua, arrenca la volada sense git, y es tan fiel al cassador, com revoltós ab los altres falcons que no sòn de sa casta; de manera que ha nascut pera estar sol, y com si diguessem pera una ma espressa. Es, com se diu, un verdader falcó mestre.

—Falcó mestre diheu?

—Sí mestre, mestre.

Y mestre Nicolau, entenent l'efecte de la paraula que pronunciava lo falconer, se mirá mitj rihent ab mossen Joan, que la havia dita ab doble sentit. En Joan de la Murtra, que no's pará en la forsa de aquella senzilla broma, se separá en aquell moment dels dos senyors, y pujá al terrat de sa casa en busca del recomanat falcó, mentres aquells se entretenian en contemplar als de la botiga.

Peró prest s'hagueren de distráurer de lo que feyan, alsantse un crit general de «Ja entra, ja entra! Fra Vicens. Fra Vicens!» que'ls obligá á tráurer lo cap fora de la porta.

L'espectacle que llavors se presentá á sa vista era admirable, lo mar de gent que's bellugava era inmens, y mes los haguera sorprés encara si haguessen vist aquell conjunt de poble á la altre part del portal. De totas direccions se veya venir per fora gent que corria; en l'ort del Rey y per tots los camps de Santa Ana, y que tam-

bé'n deyan la Pareyada, no hi cabia una agulla; las parets dels horts den Gosser, den Samás, den Tagamanent y den Luçá se veyan cubertas de homens y criaturas que s'enfilavan ó que estavan encavalcats damunt de ellas pera poder véurer ab mes comoditat la comitiva del frare predicador; lo pou del fosso, que era sempre'l punt de reunió y de las disputas de tota la escoria de aquell barri, presentava llavors major conjunt y mes animat que may; y tot lo carrer dels Orbs y la travessia que mirava á ponent se veyan enterament plens de gentiu, que pareixia com que caminás encaixonat, esperimentantse á menut com á onadas que's dilatavan de un á altre estrem, cahent, á lo millor, y barretjanse confusas en terra, la gorra del menestral, la carmanyola ó'l barret del senyor y fins tal volta la xia del juheu.

Pel mitj de aquest últim carrer y ja casi sota'l portal, venia la comitiva de fra Vicens. Anava'l frare á peu, ostentant com sempre la major tranquilitat y dolsura en sa cara, agafada, com solia, sa capa ab lo bras esquer, y movent ab naturalitat son bras dret, que alsava algunas voltas ab energia, senyalant ab lo dit al cel. Seguian derrera de ell, qui ab sarró, qui sense, calsats y descalsos, un sens fi de desgraciats, esquinsats alguns de ells é indicant ab la cara la miseria y las penas que havian patit. Entre ells se veyan també alguns ab vestidura de juheu, y finalment, com á mes débils y cansats del caminar, seguian, formant lo cap de vall de la comitiva, una porció de criaturas infelissas, flacas de gana la major part, mitj despulladas, plenas de inmundicia y de pols, y respirant, ab sos vius ulls, la mes espantosa miseria: quadro verdaderament capás de partir lo cor mes empedernit, y que no podia contemplarse sense derramar llágrimas. Derrera de tot aquest conjunt anavan, com á guardadors y vigilants, y com si diguessem de conserges pera facilitar la entrada en aquell exercit de miserables als que s'hi agregavan durant lo camí, dos altres frares de la Ordre de predicadors, un de ells llech, lo qual duya de la ma la corda ahont anava lligada la adzembla ó petita cavalleria que portava las provisions ó caritats recullidas per lo consolador dels pobles y convertidor dels heretges.

Després de haver saludat fra Vicens al ángel del portal, detenintse un moment devant de ell, y de darli'l nom de custodi y guardador de la ciutat mes noble y mes santa del mòn, penetrá l'predicador, y observant ja prop del portal á alguns representants de comunitats y de altres corporacions que l'esperavan, ple de en-

tussiasme, y com verdaderament mogut de un fervor diví, prengué de nou la paraula:

—Entrau, entrau, cridava'l frare, esforsant llavors contra sa costum la veu, á fí, sens dubte, de que tot aquell gentiu lo sentís y'l comprengués; entrau, baix la capa de la ciutat mes generosa y compassiva, pobres de Jesucrist, que no teniu ahont albergarvos, ni menjar pera sostenir vostra miserable vida; entrau, los que fins ara haviau seguit obcecadament la senda del error ó del vici, que aquí podréu contemplar brillant ab tota sa magestat y resplandor la antorxa de la Fe, aquí podréu acabar de esquinsar lo vel que us cobria'ls ulls del esperit, quant compareu los exemples dels que profesan malas sectas ab los de aquells bons cristians amants del próxim perque sòn amants del verdader Dèu.......... Aquí'ls tens, ciutat de Barcelona, aquí'ls tens, als que, prenent per ensenya la capa del gloriós San Domingo, segueixen desde molt lluny mos passos, ab la esperansa de que'ls ha de proporcionar un consol, qui ab son exemple, é invocant, com simple pregoner, lo nom de Dèu, te crida y te exigeix la caritat que tan necessaria es en tot temps. Aquí'ls tens, víctimas de la miseria, de la fam, de la peste, de la guerra, del vici y de la heretgia, que de tots n'hi ha, y tots tenen necessitat de consol. Ja sè que'ls hospitals m'obran sas portas, que las ordres religiosas preparan aliment pera'ls afamats, que tots los bons de cor desitjan remey á la desgracia y llum al que vá errat, peró tot això no basta. Pera'l triunfo complert de la caritat y de la Fe, precís es que surtian tots los richs, los richs de moneda y'l richs de esperit, que en va us ha donat la Providencia una y altre riquesa si no la empleau. La riquesa y la sabiduria que no s'aprofita es com la llavor sembrada entre pedras, que no dòna cap fruyt... Obriu, donchs, vostras arcas, richs de moneda, que al consolar al pobre, Dèu vos aumentará'l caudal, y recordau que'l que sols vól conéixer al próxim pera tráurer profit de ell, no pera darli, no logrará que sa mort sia plorada, que al morir l'avaro y l'usurer, de sas riquesas es de lo que's parla, no de ell...........................

........Y vosaltres, richs de esperit, richs de ciencia, richs de fe, vosaltres que sòu capassos de desenganyar y de convéncer, que sòu prou pera pugnar y pera véncer, obriu vostra boca, mostrauvos valents y descidits, y lograréu igual triunfo y benefici que'l que dòna sa capa pera abrigar al pobre. Obriu la boca, sortiu á combátrer l'error y la heretgia, aumentau ab nous vensuts l'exercit de Jesu-

crist, y feu que dilatantse mes y mes la fe pura, s'aumente també l'esperit de caritat, de fraternitat y de humiltat, y desaparescan de aquesta manera los mals de que sòn víctimas los infelissos que'm segueixen, que desaparesca la ambició y l'error, que desaparescan las guerras y que fuge pera sempre l'orgull que pert als homens...

.....Testimonis de un y altre fruyt sòn los pobles de Llombardia, que aquest indigne pregoner de Dèu ha recorregut, sembrant en ells la divina paraula; testimoni aqueix Vall-pur de Fransa, que estava encenegat horrorosament en la pravitat de tots los vicis y de tot los errors, ple de miseria é ignorancia, y ara, purificat, es jardí de abundancia y de goigs espirituals..........................

........Correu, correu, donchs, ab la caritat y la paraula, tots los que siau bons pera acabar de purificar lo mòn, que la vida es curta y passa depressa, sobre tot pera'ls que sols se paran en los goigs materials de aquell.

Y observant fra Vicens que, prop de ell, l'estavan escoltant un rabí y altres dos juheus de la sinagoga de la ciutat, fent ab disimulo com que lo que anava dihent era continuació de lo que acabava de dir, prosseguí de esta manera:

—Sí, depressa passa la vida, prop está sempre la mort, aquella vida y aquella mort que dependeix sempre de la ma del Altíssim, nó aquella mort ni aquella resurrecció dels morts que han volgut vaticinar los astrólechs juheus, aquells mateixos que encara no's volgueren desenganyar vehent passar l'any en que, segons ells, havia de venir lo Messias. Ilusos! Fins donaren lo nom de Hanasi ó Príncep al astrolech Ben Chija que escrigué'l Megalath, ahont constavan eixos vaticinis, y ara ells mateixos se veuhen avergonyits de que tal obra existesca. Quant mes valdria que, regoneixent al Dèu de Abraham y de Jacob, que es lo verdader Dèu de tot lo mòn, recordassen la divisió constant que hi ha hagut sempre en sa rassa, que no s'haguera salvat si Dèu no hi enviás de continuo varons escullits pera referla; quant mes valdria que recordassen sempre sa espulsió, sa disperció per tot lo mòn, sa continua desgracia y la animadverció que en tots estrems del mòn esperimentan per part de totas las castas y de totas las gents. Y no volentse recordar de sas inconstancias, y no volent recordar las esclamacions de Elias, á qui deixaren sol, no volen regonéixer encara al verdader Messias, al fill del Dèu de tots, que ha mudat la fas del mòn, y ha sembrat per tot las virtuts que ells en sa antiga lley proclaman, peró no practi-

can, pus ja diu Sant Pau : «Que no sòn justs devant de Dèu los que ouhen la lley, sinó los que la cumpleixen.» Quant mes valdria que, pensant y sentint, esperassen millor, y que practicassen las virtuts cristianas pera ferse així mes felissos ells y aumentar la felicitat del mòn! Desenganyauvos, desenganyauvos! Entrau en lo gremi cristiá, y fugiu dels escarments que de continuo y fins ara,... fins ara, sí! (y aquí esforsá la veu fra Vicens,) vos estan passant. Y sinó, dígaho lo cas de la célebre torre Geronella, que ha sigut devant de vostres vicis com lo símbol del cástich de Dèu enviat á la torre babilónica: la torre Geronella de la ciutat de Gerona, la major, la mes gran, la mes forta, la de mes circunferencia de aquests regnes, pochs anys fa que ha burlat á tots los juheus, los quals donavan sos diners á usura, durant lo temps que aquella existís, crehent que seria eterna, y en un sol instant, ab lo temps seré, sens vent, sens pluja y sens cap altre temporal, la torre Geronella s'ha enfonzat y destruhit tota plegada. Escarmentau, escarmentau!

Y tot caminant lo frare y sa comitiva, anavan avansant fins á arribar ja casi prop de la porta del falconer, desde la qual saludaren cortés y humilment á fra Vicens, mossen Fivaller y mestre Nicolau, mentres que'l Joan de la Murtra permaneixia ab tota indiferencia en lo terrat de sa casa, deslligant al falcó mestre, y esperant que passás tot aquell soroll de gent, pera baixar de nou á la botiga.

Al arribar lo frare en aquell punt, en lo qual no s'hi veyan ja juheus y sí sols ciutadans de Barcelona, menestrals ó cavallers, doná nou giro á sa paraula, repetint, com moltas altres vegadas, son acostumat tema del sermó de Casp.

—Dèu vos done pau, ciutadans de Barcelona, (deya ab la major humiltat,) Dèu vos envie y perpetue lo que tant nos convé á tots. Sense pau no hi ha pares y fills, que uns ab altres se destruheixen, com per desgracia sabeu, y si l'orgull arriba á penetrar en lo home en temps de guerra, ay del home, ay de la familia, y ay del regne!... *Omne regnum in se divisum desolabitur*! Formau, donchs, un sol remat, obehiu á un sol pastor, y serán ditxosos los gobernats y'l que Dèu ha escullit pera gobernarlos.

Y així seguint, y variant segons era sa inspiració ó segons requeria la diversitat de personas que veya'l frare per allí ahont passava, aná penetrant fra Vicens en lo interior de la ciutat, sent las últimas paraulas que sentiren los de la botiga del falconer, las pro-

nunciadas ja molt endins de la plassa de Santa Ana, y que sab ja lo lector de altres vegadas.

—Caritat, caritat! Temeu á Dèu y obrau ab caritat y ab justicia, pus qui no obra així, tart ó aviat tindrá la paga, que fins los fills pagan á voltas los pecats dels pares!

Lo falconer, que havia pogut sentir també aquestas últimas paraulas desde'l terrat de sa casa, se girá llavors mirant cap á la plassa, y digué pera sí mitj rihent:

—Com hi ha mòn, fra Vicens, que tens rahó... Peró si això que dius fos veritat... ay, quants n'haurian de patir que ara estan millor que jo!

Mentres En Joan baixava la escala, acabavan de pasar los últims pobres de la comitiva ab los dos frares que la seguian. Mossen Joan Fivaller y mestre Nicolau los havian donat ja totas quantas monedas portavan en sas butxacas ó limosner, y las pobres criaturas, que venian la major part de pobles aspres y solitaris, y no tenian idea de lo que eran ciutats y senyors, admiradas ja de véurer lo gran concurs de Barcelona que las havia sortit á esperar, quedavan com embadalidas al contemplar á aquells senyors, en son inocent concepte tan richs y generosos, pus fins los donavan monedas que ellas may havian vist.

Peró al verificarse aquest acte caritatiu, era notable una altre cosa que passava. Mossen Joan, per bon impuls del cor, se llamentava, mentres feya la caritat, del pobres que li venian devant, dihentlos paraulas de consol, peró mestre Nicolau no deya res, y feya la caritat, com volent apartar la vista, al mateix temps, dels objectes que'l movian á compassió. ¿Y qué havia de parlar, si aquell cor, partit continuament de dolor y excitat en estrem per la memoria constant dels fills que li havia robat la peste, no feya mes que aumentar sa excitació cada volta que'l pare desgraciat veya sers desgraciats de la mateixa edat que eran los fills que habia perdut?

Cap, emperó, l'havia conmogut tant, com una nina preciosa de uns onze anys, la qual venia casi al últim de tots los pobres, y embeguda ó com distreta en la contemplació de aquells dos senyors caritatius, fins havia deixat de sentir lo crit de advertencia que'l frare li dava pera que no se separás de la comitiva ni's distragués.

Oh, qué hermosa era aquella criatura, á pesar de rodejarla la miseria! Sa natural blancor s'havia rosat un poch ab lo torrat del sol y del ayre; son cabell ros estufat pareixia, en tot son deixo, com

que fos treballat ab intenció pera semblar mes una flor empolsada del vent, que una espressió de descuyt y abandono ; sos hermosos ulls blaus bellugavan poch peró ab forsa, y quant se clavavan en algú, pareixia com que infundissen ó enviassen una corrent inesplicable de sentiments grats y melancólichs al mateix temps, de manera que feyan gosar en sa tristesa y plorar per sa hermosura ; sa boca era la boca de aquella Sulamita que descriuhen los llibres sagrats, y lo mateix son coll, son flexible cos y tot lo demés que en ella se admirava. Trepitjava ab nua planta la tendre nina, y desde remota comarca, la pedra viva y la pols de la via per ahont passava, mostrantse per tal necessitat com inflamats sos peus, peró inflamats de manera que semblavan la estremitat de una estatua grega, en la qual haguessen donat, pera ilusió, un lleuger bany de rosa, y ho semblava mes, si's comparavan los peus ab la blancor marmórea de las camas, que deixava véurer la curta faldeta, y ab la perfecta forma dels dits no viciats encara, per motiu de sa tendror y del cómodo calsat que ans los resguardá.

Al arrimarse la pobre nina á la botiga del falconer, havian agotat ja sos diners los dos senyors que allí hi havia, y fou mes sensible axó, quant á un y altre interessá sobremanera lo bell aspecte de la que implorava. Tothom haurá esperimentat mes de una volta, lo molt que dól, quant, vehent á una criatura que demana caritat, sens vestit, sens menjar, sens companyia, en un dia de ivern, y si á axó s'hi anyadeix lo ser la criatura hermosa, no trobarse, per olvit, ab una moneda pera darli, á fi de que puga, si no aliviarse en sas necessitats, ajudarse al menos pera satisfer alguna de sas inocentas ilusions! Y quant mes encara, si'l que vól fer la caritat es casualment un pare que tè fills de igual edat á la del inocent que implora, y sab gosarse en las ternesas y gracias dels fills! Calcule, donchs, ara y per axó lo lector, quin havia de ser l'estat cruel en que's trobava lo sensible y afligit mestre Nicolau, que á mes de ser ja naturalment bo, havia sigut també bon pare, y veya devant sos ulls un ser semblant á sos fills, que era desgraciat, y un objecte viu, com si diguessem, que li recordava mes y mes que aquells eran morts!

Patia mestre Nicolau, y pugnava entre'l desitj de contemplar aquella criatura hermosa y'l de voler apartar la vista de aquell recordador de sa desgracia; mossen Joan no deixava de esperimentar també cert enterniment que li causava son cor de pare; y un y

altre haurian volgut no trobarse en tan trist cas, mes Fivaller, que, per natural tal volta ó per tenir menos motius que son company, no devia pérdrer sa serenitat de home, volent recompensar ja que no ab diners ab carinyo á aquella preciosa y desgraciada criatura que li absorvia sa atenció, tocant dolsament ab dos dits de la ma la tendre galta de la petita, acariciála dihentli:

—Greu me sab', petita, que no tinch res per ara. Un altre dia, un altre dia...

Y girantse á mestre Nicolau, anyadí:

—Y qué preciosa criatura! De tu si que's pót dir que ets tan desgraciada com hermosa.

—Ah, ah! esclamá mestre Nicolau, plegant las mans, y casi á punt de saltarli las llágrimas.

—Y com te dius? esclamá mossen Joan.

—Blanqueta!

—Blanqueta? Bonich nom: tan bonich com tu. Y com mes te dius?

—No ho sè. Lo pare y la mare no'm deyan sinó Blanqueta.

Doná aquesta rahó la inocenta nina ab una senzillés y candor que encantavan.

—Ton pare y ta mare? prosseguí mossen Joan. Y ahont los tens ara?

Mestre Nicolau, prevehent la resposta, obrí los sèus ulls de foch, y fins avansá, conmogut, lo sèu pit cap endevant, en senyal de gran interés. La nina, sentint la pregunta de mossen Joan, alsá'ls sèus melancólichs ulls al cel, y després de estar un moment com pensativa, digué á mitja veu:

—No ho sè! Los que venian ab mi diuhen que'ls van matar á Balaguer!

—Ah! ah! torná á esclamar mestre Nicolau, rompent llavors en un verdader plor.

Lo que en aquell instant succehí no pót esplicarse. Per una part, mestre Nicolau, buscant sa gorra, y tapantse la cara ab la capa, s'esforsava pera fugir de aquell punt en que se l'havia fet ser testimoni de tristesas; per altre, lo falconer, no sabent lo que passava, havenia alegre, ab lo falcó á la ma, ponderant sas gracias al que havia de ser comprador; y per altre, lo llech de la comitiva, que veya detinguda y ja fora de aquella la nina, no volent esperar mes, s'acostava resolt á Blanqueta, pera ferla seguir ó tornarla á encaminar;

y mossen Joan, indecís devant de totas aquestas cosas que passavan, s'havia alsat de son tamboret, no sabent á qué aténdrer.

—Mestre Nicolau! deya'l Fivaller. Qué feu? Qué us passa?... Esperau!

—Res, res! contestava l'altre, fugint carrer avall. No espero, no espero! No vull véurer res!

—Peró, home!...

—Res, res... que prou tristesas haveu convidat á véurer á qui'n tè massa en son cor.

Y corrent com un desesperat, se desaparagué ben prompte de la vista de son amich.

—Vaja, noya, vaja: no t'entretingas, deya'l llech esperant que Blanqueta seguiria.

Y Blanqueta, que acabava en aquell instant de véurer al falconer, lluny de fer cas del frare, alsá las mans involuntariament com en senyal de sorpresa y de alegria, y si bè girá'l cap un moment corresponent á la intimació del vigilant, quedás com encantada prest, dirigint alternativa y continuament las blavas ninas de sos ulls, com demanant clemencia ó esperant la decisió de un dubte, ja á mossen Joan, ja al Joan de la Murtra. En aquell estat, de sa tendre boca, ab un to que era mitj de por y mitj de alegria, sortí clarament pronunciat, encara que ab veu baixa, lo nom de «Joan!»

—Qué dius, noya? digué admirat Fivaller. Endevinas, tal volta, mon nom? Qué es això?

—Nó, nó. Al Joan es á qui conech...

—Es que jo'm dich Joan.

Lo falconer fixá llavors la atenció en la pobre nina. Y recordant de prompte'l Fivaller que hi havia allí també un altre de son nom, anyadí:

—Ah! Es veritat. Ab vos parla, Joan.

—Ab mi? preguntá lo falconer.

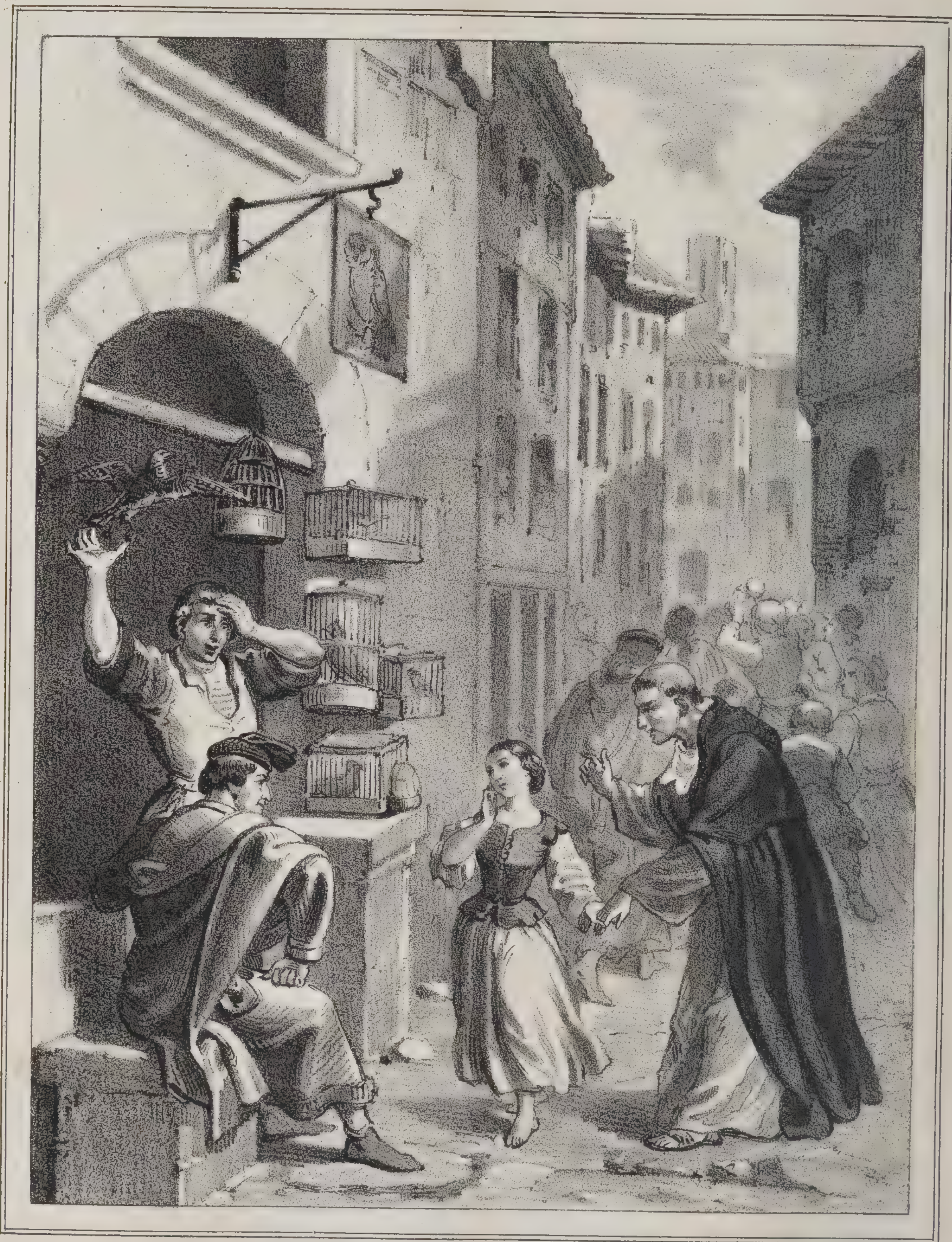
Y la nina feu un moviment de cap en senyal afirmatiu.

—Y quí es aquesta pobre nina?

—Una desgraciada, contestá mossen Joan, que li han mort lo pare y la mare en lo siti de Balaguer.

—En lo siti de Balaguer? Pobreta! Espera...

Y tot girantse, fixat mes en lo desitj de buscarli una caritat, que de averiguar de que'l coneixia, feuli al mateix temps y sens pararse molt en ella aquestas preguntas:

Lit. Vazquez

Regoneixement y amparo de Blanqueta per lo falconer.

Misericordia divina! cridá lo falconer,..
...deixant escapar de sas mans lo falcó.

—Y de qué'm coneixes? De ahont ets, nina?...

—De Menargues! contestá ab alegria la nina.

No bè sentí lo nom de aqueix poble lo falconer, se girá en sech, com si l'hagués fet rodar un llamp. Al clavar sa vista en la preciosa criatura que l'acabava de anomenar, la cara de aquell home sofrí una trasmudació espantosa : perdé'l color, se inflaren sos ulls, son llavi inferior comensá á tremolar, y fins s'hauria dit que'ls cabells se li erissavan. Lo compassiu Joan sentia llavors en sa memoria y en sa imaginació una confusió de cosas que'l pasmavan y'l deixavan al mateix temps com indecís : mirava y no veya, ó veya y no's podia convéncer de la realitat que mirava. Sa vista y la de la nina estavan tan mutuament clavadas entre sí, que qualsevol hauria dit si'l falconer s'havia tornat falcó, pus un falcó semblava quant esparvera á la presa, dubtant que se li escape.

Mossen Joan estava no menos pasmat, observant aquell repentí espectacle, qual causa no podia endevinar.

—Oh! qué miro!... qué veig! aná esclamant lo falconer, pujant la veu y com fora de sí; ella es...! sí! sí! ella es, ab tota sa hermosura, ab tota sa bondat... y pobre y órfana, y sens consol de ningú. Digas, nina: tu ets... ets...

—Sí, contestá entre tristesa y alegria la nina; sò la Blanqueta!

—Misericordia divina! cridá lo falconer, alsant la vista y sos brassos al cel, y deixant escapar de sas mans lo falcó que portava, lo qual volá cap á la barra á barallarse ab los altres.

En lo precís moment de pronunciar son nom la nina, lo llech, impacient, agafant á Blanqueta per lo bras, y á una senyal decisiva del altre frare que esperava, intentá ferla seguir, dihentli:

—Depressa, depressa, que Pare Andreu ho mana....

Peró, aumentat mes y mes per aquesta contrarietat l'interés del falconer en dar consol á la pobre nina, vehent que la anavan á arrancar de sa vista, desempellegá la tendre ma de Blanqueta de la del frare, y abrassantla estretament ab l'altre bras, y donantli patons y omplint sa cara de llágrimas, cridá decidit:

—Nó! axó si que nó! Aquí no hi ha altre pare que jo, y jo seré l'únich que la mane de aquí endevant.

Vehent alló pare Andreu, acostás llavors á la porta del falconer, entorn de la qual s'hi aná acostant la gent, y preguntá:

—Qué es axó? ¿Vos mou, tal volta, germá, algun impuls de caritat, pera fer aquesta obra bona?

—Me mou un deber, contestá lo Joan, seguint abrassat ab la nina; me mou la gratitut, me mou lo recort de la mes verdadera amistat.....

—Peró, coneixeu, germá, si podeu ser constant en la resolució que empreneu? Perque si aquest pobre orfe havia de tornar á véurerse desamparat...

—Nó, nó: may ho será: jo vos ho asseguro.....

—Ne podem tenir seguretat? insistí lo frare mirant á Fivaller.

—Sí, pare, digué mossen Joan; ell ho assegura ab sa paraula de home honrat, y jo l'asseguro á ell.

—Vos?

—Sí, Joan Fivaller, cavaller de Barcelona.

Al ohir aquest nom respectable, lo frare s'inclinà, y estenent sas mans sobre lo cap del falconer y de Blanqueta, elevá sa vista al cel, y digué conmogut de verdader esperit cristiá:

—Benehit sia Dèu! Alabada sia pera sempre la misericordia divina! Ella derrame sobre vosaltres, fills de la caritat, tots los goigs y felicitats de que abunda y ab que compensa als bons y generosos!

Y després de donar á tots sa benedicció, y de fer un altre respectuós saludo, precipitant son pas, junt ab lo llech, torná á internarse en la comitiva, seguit de tot lo concurs que aná passant, y per entre'l qual s'aná difundint en seguida lo gran acte de caritat fet per lo pobre falconer del portal del Ángel.

Lo que després succehí entre mossen Joan, lo falconer y la nina, que s'entraren en un quarto inmediat, es un quadro de tots los sentiments mes vius y penetrants, quadro trist y consolador al mateix temps, pus al costat dels fets horrorosos y cruels que recordava ab sa presencia y ab sas paraulas Blanqueta, se veya l'acte de agrahiment y generositat del falconer, y'l remey trobat providencialment á un mal tan inmens, com era l'abondono en que havia quedat la pobre nina y la poca esperansa que podia tenir fins llavors de que's millorás sa sort. De segur que si mestre Nicolau l'hagués presenciat, hauria arribat á morirse de dolor y enterniment.

—Miraula, miraula bè, (deya'l falconer á mossen Joan, y referintse á la nina, que havia deixat de peus dalt de un tamboret, y á la que contemplava boig de alegria, acariciantla y tenintli agafadas las dos mans;) miraula bè, que com ella no n'hi ha cap de tan hermosa en tot lo mòn, com ella no n'hi ha cap de tan discreta: es una dona petita, es una ánima gran. Oh, sí, ella será la meva

filla, la meva pubilla, la meva mestresa... tot, tot ho será en ma casa.

—Es molt loable vostra bondat, Joan, digué'l Fivaller, que estava com admirat y no podia conéixer encara la causa de tot alló; me convenso de que sòu un home sensible y verdaderament bo, peró recordau que vostre geni es impressionable, y sentiria molt que may en vostra vida fesseu un acte que destrohís lo de avuy, perque ja sabeu lo que vos ha encargat lo frare al deixarvos aquest sagrat depósit, y sabeu també que jo, ab ma paraula, vos he assegurat.

—Mossen Joan ¿qué voleu dir ab aixó? digué tot formalisat lo falconer.

—Moltas cosas vull dir: vull dir que may mireu al orfe com á un esclau de vostre geni; y vull dir, que may, may... Escoltau bè, Joan! (anyadí lo Fivaller ab un to casi amenassador,)... que may prengau sa honra com esclava de vostras passions. Vos sòu un fadrí vell, ella es una nina, que dintre dos ó tres anys será ja una dona, y si bè calculo que vostre acte no pót ser fill de lleugeresa, peró... á voltas...

—Mossen Joan, mossen Joan, vos sòu mon assegurador y per conseguent jutge de mas accions. Dèu sab las grans causas que'm mouhen á fer aquesta obra bona, y per si no las sabeu, vos las diré. La casa ahont fou recullit lo pobre correu de Casp, després que l'assotaren, era la casa de Blanqueta: allí vaig permanéixer amagat, allí son desgraciat pare me socorregué y'm doná amparo, allí sa bona y carinyosa mare'm curá, com si fos mare meva, los verdanchs y feridas que tenia en la esquena, y allí... sí, allí!...'m feya companyia, sentada sobre mon llit, la tendre y hermosa Blanqueta, acariciantme sempre, en pago de las rondallas que jo li contava de aucells y de flors. Encara'm sembla que la veig, portantme ab gran aplom la escudella del caldo... perque, haveu de saber, mossen Joan, que era son principal gust servirme, y sols per aquest desitj, arribava al estrem de descansar á sa mare, pus ella també'm portava'ls draps, me portava'l menjar, y repetia sempre, que després de son pare y de sa mare, á ningú estimava mes que á mi. ¿Com voleu, donchs, mossen Joan, que jo may olvide aquests favors, aquests recorts tan grats, que jo may la mire com á esclava, y finalment que jo may burle la confiansa ab que vos haveu assegurat á ma persona, quant lo frare ó la Providencia ha deixat aquesta desgraciada en mon poder?

—La Providencia, sí! digué mossen Joan fortment enternit. Y ara podeu véurer ab això si la representa fra Vicens, sens lo qual, la infelissa Blanqueta no hauria vingut á Barcelona, y hauria mort de fam y de miseria en mitj dels desolats camps de Balaguer!

Lo falconer quedá á aquestas paraulas com pensatiu, y ab la major naturalitat respongué en seguida:

—Es veritat! Sols per això..... Creheu que ara'm sab greu no haver gornit la porta, y sols per això, olvido las bastonadas de Casp. Encara que (anyadí á poch, com corretgint son propósit,) los que á mi'm pegaren sòn los mateixos que han fet órfana y desgraciada á la pobre Blanqueta! No es veritat, mossen Joan?

—Deixauho córrer, deixauho córrer...

—Sí, sí, es veritat: val mes deixarho córrer. Lo que convé ara (continuá'l falconer dirigintse á Blanqueta,) es que'ns acabes de contar, nina, tas penas y treballs... Peró nó, nó: lo que convé es que primer begas y menjes, que't alimentes y't refassas. Tè, tè, filla meva; menja, menja y beu, que prou necessitat ne déus tenir.

Y tot portantli'l falconer bossins de pa, y totas quantas sobras trobá de formatje y de altres menjars en l'armari, anava y venia de un estrem á altre de sa casa, tan aviat alegre de lo que feya, com afligintse de lo que la nina entretant li contava.

Mossen Joan, mes enternit que may, contemplava tot això pasmat, y li semblava realment un somni, dolentse tant de la situació per que havia passat la nina, quant ella li esplicá l'amor que sos pares li tenian, la soledat en que s'havia vist y la manera bárbara ab que, segons deyan, havian sigut destrossats los del somatent, que arribá á esclamar entre sí:—Quantas desgracias per no haver volgut fer hereu lo rey En Martí! Si fos rey ara lo que ho hauria de ser, res de tot això hauria succehit! Secrets del mòn, que may s'acaban!!

Mossen Joan quedá com pensatiu, y'l falconer com encantat de véurer pensar al altre.

—Vaja, vaja, digué al fi aquell, no volent sentir mes llástimas; diheume ara, Joan, lo que val lo falcó, pus ho tinch tart.

—Lo falcó? respongué lo Joan, recordantse llavors que se li havia escapat de la ma, al regonéixer á Blanqueta. Y teniu rahó! Jesús Maria, no déu ser poca la gresca que hi déu haver en la barra.

Y trahent lo cap á la botiga, anyadí:

—Oh, oh! quin munt de plomas. Verge Maria! Mirau, mossen

Joan, y axó vos donará una idea de si'l falcó mestre ha nascut per una ma espressa.

En efecte, tots los falcons, cansats ja de picarse ab lo falcó mestre, estavan arremolinats, y com vensuts, á un estrem de la barra, y al altre's veya, quiet, y á manera de vencedor que dorm lo triunfo, lo recomanat animal, ab las alas caygudas y pestanyejant ab tota calma.

—Bè, bè, digué mossen Joan; diheume ara, donchs, lo sèu preu, y acabem, perque es tart.

—Dèu vos fassa bo, mossen Joan, esclamá lo falconer ab tota naturalitat; voleu que, ab la alegria de ma casa, després de tot lo que haveu presenciat y després de haver sigut mon fiador, tinga vergonya ara de demanarvos preu? Preneu lo falcó, mossen Joan, que prou pagat quedo ab la joya que avuy he trobat.

Y dihent axó, feu una festeta á la nina, á la qual se li escapá un dòls somrís per primera volta.

—Axó si que nó, respongué mossen Joan: un sou es pera vos, com un florí de or pera mi. Diheu lo que val, y...

—No m'en parleu mes: quant vinga'l baylet, que avuy m'ha fugit pera anar á rébrer á fra Vicens, ell vos lo portará y vos dirá'l preu. Sí, sí, mossen Joan.

—Es que á mi no m'enganyau.

—Nó, nó: vos ho prometo.

—Ara donchs, (digué llavors mossen Joan, estrenyent la ma del falconer,) lo que convé, Joan, es ser home de bè y cumplir la paraula que haveu empenyada, y de que jo he respost, pensant que aquesta paraula no la haveu donada á un simple frare, sinó á Dèu. No pót ser bon patrici qui no es bon cristiá, y pus vos teniu un orgull en ser lo primer, feu que may se us puga dir que haveu trencat un jurament fet, y que pera fer un bè hajau ocasionat majors mals. Guardau eixa orfaneta, feuli obras de pare, y en qualsevol apuro, molt seria que vostre fiador no us ajudás.

—Gracias, mossen Joan, gracias, contestá ple de agrahiment lo falconer.

—Y tu, filla meva, (continuá mossen Joan, dirigintse á Blanqueta,) sias també bona y cristiana, pensa en tos desgraciats pares tota ta vida, y sobre tot si may te véus tentada de fer una obra dolenta, y créu y obeheix sempre com á nou pare que Dèu te envia á aqueix home, que tan generós se mostra ab tu. Créu á ton pare y

á Dèu, y no't faltará consol pera totas las penas que, ja tan jove, has passat.

—Dónali las gracias, Blanqueta, digué lo falconer, y besa la ma á mossen Joan.

—Gracias, gracias! contestá la petita.

Mes pera cumplir la nina la senyal de acatament que li indicava son nou pare, se detengué un moment com pensativa, y com si li costás de ferho. No tenia res de estrany: la pobre nina, que sols havia besat las mans á sos pares, hagué de pensar mes en ells, al véurer que anava á fer cosa que tal volta, á son enténdrer, no li corresponia prou.

Y observantho mossen Joan, girá la ma pera acariciar las galtas de la nina, é inclinantla cap allí ahont estava lo falconer, li digué:

—Nó, nó: á ton pare es á qui sols déus besarla de aquí endevant, al Joan, que es ton pare y l'únich que tindrá dret de dirte filla.

Y tornant, per fi, y per última volta, á estrényer la ma del falconer, sortí mossen Joan de la botiga, després de haver saludat amablement á la hermosa orfaneta y al que la amparava; mes tan preocupat estava l'ánimo del noble senyor ab lo que acabava de presenciar, que sortí sense adonarsen tan sols de qui passás pel carrer, y pensatiu y sens bellugar tan sols los ulls, com qui está fixat en un objecte de gran interés, seguí ab tota pausa carrer avall, dihent entre sí:

—Y quantas desgracias ocasiona la ambició!... Vet-aquí una víctima dels que volen fer lo primer paper en lo mòn!... Vet-aquí una proba de que'ls nobles sentiments tenen á voltas per palau la cabanya del pobre!

Y així discorrent, y soltant esclamacions, fillas totas del objecte que l'absorvia, del quadro que acabava de contemplar, aná seguint un tros de carrer mossen Joan; mes, al entrar en la plassa de Santa Ana, s'aturá en sech, sens girar sa direcció. Son cap estava inclinat, ab la ma dreta se entretenia en tocar son llavi inferior, y sa vista inmóvil é incerta acabava de convéncer que aquell home s'havia fixat mes y mes en alguna idea ú objecte que llavors l'ocupava en gran manera. Si en aquell moment hagués passat per allí la persona mes íntima de mossen Joan, y fins tal volta algú de sos fills, de segur que'l noble pensador ni tan sols los hauria vist.

Mes poch tardá en resóldrer sa incertitut, al fer una nova esclamació.

—Si'ls que han nascut pera ser sempre vassalls y pobres, digué entre sí, fan això; si'ls que vesteixen gonella de lli, y no tenen mes renta que la que guanyan ab son suor, obran ab tant desprendiment y ab tanta noblesa; ¿ qué't toca fer á tu, Joan Fivaller, que ets senyor y rich, que vesteixes cota gornida de mars, que tens possessions y heretats, que tens vida regalada y tranquila, y que perteneixes á una classe de la que la noblesa es son distinctiu?... Nó, nó! Per algun fi la Providencia t'ha fet ser testimoni en aquest dia de un acte tan gran... Això no es solament casualitat... Y, ¿ qué pót ser? Uns quants florins mes ó menos? No sè que may lo patrimoni de un rich se haja perdut per ser caritatiu.

Y girant de prompte, y tornant precipitadament á la casa del falconer, penetrá ab satisfacció en lo quarto inmediat á la botiga, ahont seguian parlant carinyosament aquell y Blanqueta, y allargant de nou la ma al primer, li digué:

—No us sorprenga ma tornada.

—Qué es això? digué admirat lo falconer ¿Es que vos haveu deixat alguna cosa?

—Sí, amich, contestá mossen Joan; lo noble y rich s'havia olvidat de fer verdaderament complert l'acte que vos, menestral y pobre, haveu comensat á fer. Contau, Joan, ab mi, desde avuy, pera ajuda de la vostra afillada; cada cap de mes, un de mos patges ó de mos familiars vos entregará deu croats de plata, y si may deixás de ferho, vos prego que m'en fassau memoria.

—Benehit siau de Dèu, mossen Joan! esclamá ab íntim agrahiment lo falconer. Llástima, senyor, que'ls nobles com vos no abunden!

Y parlant en seguida ab un to com de un home á qui impulsan los mes alts sentiments, continuá:

—Jo no puch rebujar, senyor, lo vostre donatiu, quant es en ajuda del pobre, y donchs no está en mas facultats recompensarvos aquest acte, aceptau al menos, mossen Joan, en testimoni de ma gratitut, la condició que us proposo.

—Digas.

—Lo preu del falcó está ja resolt... y será la renda que'm fassau de deu croats de plata cada mes, mentres visca Blanqueta ó fins que millore de estat.

Admirat Fivaller de aquella sortida, se quedá mirant sens parlar al falconer, y estrenyentli de nou la ma com despedintse, li digué:

—Noblesa contra noblesa! Accepto, donchs. A Dèu siau!

Al deixar resoltament la botiga mossen Joan, y marxant ja calmat y satisfet, torná á seguir de nou per los mateixos carrers per ahont abans havia vingut, fins á arribar mes enllá del arch del Bisbe, desde qual punt emprengué per devant de la Catedral y del palau major, que, á la veritat, no era'l camí menos recte per anar á sa casa.

Peró al passar per devant del palau, poch podia ell pensar la novetat que l'havia de sorpéndrer, per mes noticia que tingués de que havia de arribar lo senyor Rey. Tal fou un estrépit de música en sech que ressonava per dins del palau, música que's componia en especial de trompas y á mes de algun altre instrument de vent.

No deixá de sorpéndrer á mossen Joan aquella senyal de una costum que ell arribava á créurer desapareguda per los trastorns y guerras passadas; alguns del poble, que també la havian olvidada, se preguntavan admirats qué era alló; y alguns ancians y altres personas de bona memoria, no dubtant de la tonada, deyan als demés, com suposant que era alló cosa sabuda y acostumada :—No us admireu de aixó. Sòn los trompadors, los juglars del palau, que fan la senyal perque'l senyor Rey dina.

—Es á dir, que ha arribat lo senyor Rey? preguntá'l Fivaller.

—Fa poch que ha arribat, contestaren alguns.

—¿Y mossen Borra, seria tal volta aquí?

—Mossen Borra? Desde ahir que es aquí, y que se'l véu entrar y sortir continuament del palau.

—Ah! esclamá llavors mossen Joan, com endevinant la causa de la música. Ara hi caych, pus sabent la vinguda del Rey, haurá arreplegat de nou tots los juglars que hi havia dispersos desde la mort del rey En Martí, y haurá restablert la antigua cobla del palau, zelós com sempre de que no's perden las bonas costums, y á fi, sens dubte, de que's cumplesca la ordinació del rey En Pere. Així pogués ell fer que revisqués en aquesta casa tot lo bo dels antichs temps!

Y tot apretant lo pas, ab motiu de la nova que li acabavan de dar, passá depressa mossen Joan lo carrer del Palau, que enfilava ab lo de la Dagueria, y arribá á la plassa de Sant Just y á sa casa payral, de ahont pocas horas ans havia sortit.

XV.

Com lo noble mossen Joan Fivaller comensá á ferse conéixer del rey don Fernando. Girada de vent.

Lo príncep contrariat era ja'l príncep vencedor. Lo rey Fernando de Aragó, que, desde sa entrada en sos dominis, no havia pogut deixar may la sella de guerra pera sostenir ó assegurar sos drets, anava á sentarse llavors en son trono, pera regir com á monarca fill y protector de la lley. ¿Peró sabria ferho qui havia hagut de acostumarse á obrar mes com á capitá que com á rey ; qui devia en part lo triunfo de sa causa á la ajuda de las forsas castellanas, que l'acompanyaren y que penetraren ja en Aragó ans que en Casp se proclamás al elegit ; qui en rigor no havia pogut ferse cárrech de la verdadera atmósfera en que devia víurer un rey de Aragó?

Axó era'l dubte que facilment havia de aparéixer tan prompte com l'home de guerra s'hagués de transformar en home de estat. Polítich podia haver sigut don Fernando en Castilla, quant, mogut per sa noblesa de cor, ensenyá als nobles de aquell regne á respectar los drets del llegítim successor de la corona : allí era un príncep que empleava sa noblesa y son valor en defensa de un nebot ; allí era un patrici, que pera bè de sa mateixa patria y coneixent los elements bons y mals de ella, havia de obrar casi com á mestre, evitant los errors y ensenyant los camins pera trobar la felicitat de aquella, á la que estava unit per costum y per naturalesa. Peró en Aragó, ahont s'havia dirigit alentat sols per una ambició, ahont havia anat á reclamar un dret, apoyantse en la forsa, ahont era, si pót dirse, estranger, al menos en la costum, y ahont no podia dubtarse que tenia gran número de enemichs, sobre tot los partidaris del Comte de Urgell, era molt possible que fos pobre sa política, majorment si no sabia amotllarse á la organisació dels diferents regnes que componian la corona Aragonesa, y á la estricta observancia de certas prácticas, de las que dependia, per una part, lo benestar del monarca, com feren los antichs reys, y per altre lo contento del poble, tan gelós aquí de sas llibertats.

No pensá en aquesta dificultat don Fernando, y arribá á figurarse, que entraria en lo bon camí sols per lo que li inspirás sa voluntat, y que tots los negocis civils y polítichs los havia de resóldrer de la mateixa manera que'l plan de una batalla. Ilusió! Poch sabia ell la mala cara que li havian de posar en la pau los mateixos homens que no havian deixat de ajudarlo en la guerra, sobre tot quant se notás que faltava la franquesa y naturalitat dels antichs reys, y que pera resóldrer los negocis de la terra no desistia'l nou rey de aconsellarse ab gent que no havian nascut en ella.

Prompte hagué de tocar aquest resultat don Fernando, en la reunió que maná fer en son palau major la nit mateixa de sa arribada. Sa intenció era bona, peró'l plan era dolent, y pitjors, per conseguent, havian de ser los resultats. Congregats en una de las principals cambras se veyan, ademés del Rey y dels infants reyals, los primers capitans del exércit castellá, áulichs preferits en las jornadas que fins llavors havia sostingut don Fernando, algun que altre dels nobles aragonesos y catalans que havian seguit en aquellas, no molts, y ademés alguns dels diputats de aquell trieni y'ls particulars mes notables de la ciutat, y que tal volta podian considerarse influyents en ella, als que havia invitat lo Rey per medi de carta, entre'ls quals se distingia mossen Joan Fivaller y mossen Ramon Dezplá.

Qualsevol hauria dit, al véurer al infant don Alfons, que ó no s'alegrava dels triunfos de son pare ó que algun altre pesar l'afectava, pus en res ajudava al empenyo ab que'l Rey volia donar á entendrer que desitjava ab poch temps posar, com se diu, las cosas á to. Sols una vegada que altre indicava ab un moviment de cap que corroborava lo que allí's deya, mes son aspecte era un tant melancólich, y si alguna animació demostrava, era sols al apretar la ma dels particulars de la ciutat que anavan acudint.

No li havia faltat preámbol al Rey sobre alló de que intentava parlar, ja ponderant lo mal estat de son patrimoni, ja volent donar á enténdrer lo important que era revestir ab tota la grandesa imaginaria la ceremonia de sa coronació en Saragossa, pera aumentar de aquesta manera lo brill del trono y enrobustir la jurisdicció reyal, ja, per fi, protestant del major desitj que tenia de fer bè á tothom, encara que hi anyadia sempre la cláusula de «contant que molts vassalls se esforsarán igualment en ferme bè á mi.»

Parlá, donchs, y mes parlá lo Rey, anant indicant sas intencions,

ajudantlo de tant en tant, y com si diguessem empenyentlo en sos desitjs, no generalment los que escoltavan, ignorants fins llavors de tals plans, sí sols alguns dels áulichs preferits, que, enterats preventivament per sa acostumada confiansa ab don Fernando, soltavan á cada esplicació ó pausa que aquest feya, las seguents ó semblants paraulas, ab to que als circunstants pareixia mes de mestre que de vassall franch:—Això, això es lo que s'ha de fer...—Ben dit: y'l que no regonega en això justicia no es bon vassall...—Feuho, senyor, sens reparár en obstacles...—Y no faltaria mes...

Per fi, resumint lo Rey lo objecte que l'havia mogut á tenir aquesta consulta tan interessant en la primera ciutat de sos regnes, ans de donar cap pas, dirigintse candidament á uns y altres, se espressá de aquesta manera:

—Tres sòn, donchs, tres los punts principals que s'han de resóldrer: l'arreglo de las islas, la unió de la Iglesia universal y la reunió de corts generals. La embaixada que m'ha vingut de Sicilia fins m'ha proposat si volia enviarhi un de mos fills pera que s'en titulás rey.....

A aquestas paraulas l'infant don Alfons prengué cert ayre de desdeny, que indicava molt bè quant era'l mal humor que'l dominava, y observantho mossen Joan Fivaller, contestá, ab molt respecte, encara que interrumpintlo, al Rey:

—Guardauvos bè, senyor, de dividir los regnes que forman la Corona de Aragó, pus á mes de disminuirse ab aquesta separació la importancia de la nació mare y principal, com es la nostra, de res serveix separar lo que precisament ha de estar unit; y sinó veheu quantas voltas, y ara mateix, al morir lo fill del rey en Martí, ha hagut de tornar aquella isla, com si fos obra de la Providencia, á formar part de la gran Corona.

—Cert, cert, digué lo Rey; per això'ns havem convingut en que passará allí l'infant don Joan, sols com llochtinent meu.

—Ditxós vos, germá, esclamá llavòrs l'infant don Alfons, ditxós vos, que podréu fer lluhir allí vostra espasa, mentres lo primogénit dels regnes s'haurá de estar en la cort, refrenant l'impuls que l'alenta.

Ressentit don Fernando de la resposta de son fill, no pogué menos de dirli, á pesar de ser en aquella ocasió:

—¿No pensa'l duch de Gerona, que es lo inmediat successor del trono de Aragó, y que no déu may allunyarse de ell per qualsevol

contratemps que sobrevingués? Ja sè que ta impaciencia es de noble soldat, peró convé, pera bè de tots, conformarse ab lo que la sort nos senyala. La guerra no sempre es bona...

—No es bona á casa, peró pót ser útil fora, replicá l'infant. Y si'l que ha de ser rey dòna ans probas de capitá, no deixa de ser una seguritat y una recomendació, majorment en una terra en que tots los reys han sigut conquistadors.

Lo Rey quedá mirantse al infant, y després de una breu pausa, ab to mitj irónich li digué:

—Ara sí que veig, duch, que necessitau menos mestres de lo que jo'm figurava. Sembla que estau enterat de la historia del pais.

—Mes de lo que us podeu pensar, pare. Sè fins la historia de un infant de Aragó, llochtinent de un germá, que's titulá després Federich de Sicilia. Sè, pare, que en Nápols hi ha una reyna que busca espós, y.....

—Qué vols dir? interrumpí lo Rey admirat, tant mes, quant sa intenció era fer lo casament de la reyna Joana de Nápols ab son fill Joan.

Y al mateix temps, sorprés l'infant don Joan, dirigintse á don Alfons, li digué:

—Germá, germá! Podriau pensar de mi...?

—Perdonau, perdonau! contestá don Alfons alternativament á son pare y á son germá. Sols la enveja, la enveja de la gloria es lo que'm fa parlar. Res mes, res mes.

Y com refentse al cap de poch, y dirigintse á son pare, anyadí:

—Peró sí us dich, pare, que may que perillassen mos drets, y'ls vostres..... y'ls de qualsevol que jo'm cregués ab obligació de defensar, lo mestre que á mi'm guia no deixará de ensenyarme lo bon camí.

Y al dir axó se doná un fort cop ab la ma esquerra en lo pom de sa espasa.

—Y quí es aqueix mestre? Respon, duch.

Al fer aquesta pregunta, la cara del Rey estava casi encesa de ira.

—Aquest mestre, (contestá l'infant, descenyintse la espasa y ensenyantla als circunstants,) es la gloriosa espasa de Sant Martí, que porto cenyida, la espasa que tanta gloria ha donat als antichs, y que no se separará de mon costat fins á cobrarla major.

—Benehit sia l'esperit que us anima, senyor infant! esclamá

Fivaller, que arribava á prevéurer en aquells nobles sentiments la seguritat de un bon successor al trono de Aragó. Si may arribás aquest cas, senyor duch, podeu contar que Catalunya entera faria...

—Lo que ara també deurá fer, interrompé ab to imperiós l'nfant don Joan.

Y Fivaller, ressentit de aquella ira intempestiva, després de mirar per un rato á don Joan, com pera donarli á entendrer que era massa jove pera darli llisons, contestá:

—Lo que fa sempre, senyor infant, lo que sempre sab fer, sobre tot quan la lley y'l bè de la patria ho exigeixen, en qual cas lo noble se transforma voluntariament en soldat, y si es pare, fa seguir en son séquit á sos fills.

—Dèu fassa que may olvideu aquest principi, Fivaller, digué á aquest don Alfons, demostrantli ab la vista claras probas de simpatia.

Y l'altre infant, prenent un to desdenyós, digué casi al mateix temps que son germá:

—Sí, sí, podria ser molt bè que quant ans s'hagués de posar aixó á proba.

Irat llavors lo Rey, no podent aguantar que sos mateixos fills fossen los que'l destorbassen en la manifestació de sos plans, y cabalment en la primera entrevista que tenia en Barcelona, donant una viva mirada á un y altre, cridá:

—Prou, infants de Aragó, prou!

—Senyor! digueren alternativament los infants y Fivaller, ab actitut de respecte y com volent calmar al monarca.

—Vos dich que prou, insistí'l Rey, que parla aquí vostre rey y vostre pare.

Y quedant tothom en silenci, si bè regoneixent molts per aquell sol fet la diferencia de geni que hi havia entre'l pare y'ls fills y entre un germá y altre, continuá lo Rey de aquesta manera:

—Inútil es pérdrer lo temps en va, quant aquest negoci, que á mi tant m'interesa y que jo resoldré á pesar de tot de la manera que tinch pensat, marxa favorablement y com millor podia desitjar Catalunya, que tant m'ha ajudat en ell. Veheu sinó, senyors, (y aquí's torná á dirigir al Fivaller y als demés personatges de la ciutat,) veheu qué mes podria desitjarse : lo vescomte de Narbona, que era per qui sempre haviau de tenir forsas previngudas en Sicilia, acaba de accedir en la venta dels estats que tè en Sardenya

per la cantitat de cent cinquanta tres mil florins de or ; las rebelions en Sardenya, sòn, donchs, acabadas, y si'ls regnes, que tant han donat sa sanch per defensa de aquellas islas , volen fer lo donatiu de aquesta suma, la cosa es acabada. Es á dir, (continuá llavors , mirant á don Alfons ,) que'l nou llochtinent vá á las islas á regir en pau, nó en guerra, y en sa marxa l'acompanyarán En Bernat de Oms y Alvar de Ávila, que sòn los que cuydarán de clóurer lo tracte, de manera que l'infant don Joan será allí tan sols un alter-Nos y res mes.

—Bè , bè , bè , digueren alternativament uns y altres dels circunstants, com aplaudint la idea del Rey.

Y En Bernat Dezplá fins anyadí, tot confabulant ab Fivaller, que estava á son costat:

—Actes y empresas així , que de una vegada poden estalviar la continua riquesa y la sanch dels vassalls, no dubto que serán sempre ben acullits del Principat y demés regnes , á pesar dels molts sacrificis que s'han fet en poch temps.

—La cosa sembla que marxa , digué pera sí lo Rey , al sentir las primeras paraulas del Dezplá, encara que no quedá tan content al sentir las últimas.

—Y quant será ma partida , senyor? preguntá tot ufá l'infant don Joan.

—Mes aviat de lo que us creheu, si bè ans, infant, y avuy mateix , deveu anar á Lleyda , á desempenyar una comissió molt interessant, urgent. Perque hora es ja (continuá, donánt gran forsa á sas paraulas,) de acabar ab las contemplacions, y arrencar de soca y de arrel los mals y obstacles que podrian embrassar lo camí de la pau.

—Será cert! digué á mitja veu y com esclamantse lo bisbe de Malta.

—Qué us passa, bisbe? preguntá'l Rey.

—Res, senyor, res: peró'm temo que aquesta comissió...

—No hi ha que témer, barons, y pus tots sòu amichs, no vull tenir aquí secrets, perque prou franch sò y prou bo y generós he sigut.

—Qué anau á dir! cridá ab son acostumat to de llástima lo bisbe. Pensau, senyor...

A aquest crit tots los circunstans se conmogueren, sens conéixer lo que alló significava, y lo Rey, sens deixar acabar al bisbe, contestá :

—Qué vaig á dir? Dech dirho, barons; sí! No havia arribat encara á Barcelona, quant he tingut noticia de que la Comtesa mare, aquesta altiva matrona que es la única causa de la perdició del de Urgell, está solicitant la llibertat de son fill, envenenantme á mi. Donchs bè: la Comtesa será presa en un castell, sas fillas serán tancadas en convents, y'l Comte...

—Qué? preguntá en estrem conmogut lo bisbe.

—Y'l Comte, (continuá'l Rey,) será tret del castell de Lleyda y transportat al de Urenya. Aquesta será la comissió que fará executar l'infant don Joan.

—No se enganyá'l noble duch! digué llavors lo bisbe.

Y avansant fins ahont estava lo Rey, entregáli, en presencia de tots, una carta, dihentli aquestas paraulas:

—Ans que vos rebesseu la noticia de las sospitas que acabau de participarnos, lo noble duch de Gandia sospitá una desgracia que jo no volia créurer, y me entregá aquesta carta pera que jo us la donás si aquella's cumplia, y pus s'ha cumplert, senyor, aquí la teniu.

Apartantse lo compassiu bisbe á un estrem de la sala, com pera respirar de la congoixa que l'oprimia, esperá véurer l'efecte que la carta produhiria en l'ánimo del Rey, lo qual, sorprés é indecís, se la posá á llegir en veu baixa.

Lo contengut de la carta era aquest:

«Car nebot y senyor: quant intervinguí en la concordia de Balaguer, se'm doná paraula de que'l Comte de Urgell no sufriria mort, mutilació de membres, ni estranyament dels regnes de la Corona de Aragó. Criminal fou lo Comte, senyor, peró quedá assegurat per la paraula reyal que jo li doní. Y pus la paraula no's cumpleix, y sè que'l Comte vá á ser enviat á Castilla, allá m'en vaig jo desde ara, pera no avergonyirme en esta terra. La Santa Trinitat sia en vostre continua guarda. Dat en Lleyda á nou de novembre del any de la Nativitat del Senyor, mil quatrecents tretze. De vostra reyal Altesa, senyor, oncle y lleyal vassall.—Lo duch de Gandia.»

Al acabar de llegir la carta'l Rey, quedá com alterat, y com si volgués fer fugir del pensament alguna idea que'l fes dubtar; dirigí la vista al bisbe, que li clavá la sèva de la manera mes compassiva, y plegant en seguida la carta, digué ab certa violencia:

—Sia lo que's vulla. Está resolt. No hi ha remey. A Casti-

lla anirá'l Comte, y basta ja de recomanar y de defensar á traydors.

—Ben fet. Fora consideracions; respongueren alguns dels áulichs preferits del Rey.

Y una altre veu estranya, la del donzell de Puymoren, ressoná al mateix temps de esta manera:

—La forsa es tot, senyor. Hora es ja de que'l Rey mostre l'imperi de sa voluntat á tots sos regnes, á tots sos vassalls, y'l que no la acate, cayga rodolant á sos peus al cop de sa espasa, á la sola mirada del únich que tè aqui dret de fer y desfer. La forsa es tot.

Tan estrany parlar no s'havia sentit may entre aquellas parets del antich palau major de Barcelona, ni may cap súbdit de Aragó havia sigut testimoni de un llenguatge tan atrevit per lo que rebaixava la dignitat dels vassalls y mes que tot la importancia de las invulnerables llibertats y lleys de la terra. Los que havian presenciat, en Balaguer, la aparicio ó introducció de aquell home nou en la cort, casi no estranyaren aquella imprudencia de un home que, en son concepte, sols volia ferse mérit pera tenir content al monarca y tráurer profit de ell; los áulichs forasters, poch coneixedors del pais ahont se trobavan, y mirant á don Fernando com una figura massa militar, encara aplaudiren al adulador del que havia vensut; peró los de Barcelona, que si bè volian la pau y desitjavan un bon gobern per part de don Fernando, no deixavan de estar un poch recelosos, fins á haver vist los primers actes polítichs del rey foraster, no pogueren menos de sentirse com ferits de una cruel espina, y esperimentaren una sublevació en son noble esperit, al véurer parlar en tan noble reunió, de una manera tan indigne, á un home que ni tan sols coneixian y al que may havian sentit anomenar. Peró sa exaltació no pogué tenir ja límit ni fre, al esperimentar que tan pel Rey com per sos áulichs eran aquellas paraulas no solament tol-leradas, si que també fins aplaudidas, y que al mateix temps de dirlas lo donzell, sortia com desesperat de la sala, ab las mans plegadas y mirant al cel, lo compassiu bisbe de Malta, á qui acabava de llansar lo Rey una mirada de despreci.

No bè, donchs, acabava de parlar lo donzell y de repetir las iniquas paraulas de «La forsa es tot», quant, alsantse en peus mossen Joan Fivaller, digué ab tota la energia de un heróych patrici:

—La forsa es res! Escandalisats estan mos sentits, remogut sento mon esperit, quant tan perjudicials máximas se proclaman de-

vant de un rey que han elegit pera son benestar los súbdits de aquests regnes, y devant de aqueixos mateixos súbdits, que may han sigut esclaus de la tirania ni de la forsa. Si la voluntat no es filla de la rahó que Dèu dòna pera distingir als homens de las feras, si la voluntat no's deixa limitar per la lley, si cap consideració mereixen los que han ajudat á fer las lleys, los que las guardan y fan guardar, hora será de que fugen los bons, pus haurá desaparegut la justicia de la terra, venint un temps que, gracias á Dèu, no coneixem. La forsa es res, y pus la lley, sí, la lley es aquí tot, vos, senyor, monarca de Aragó, vos que per la lley sòu rey, y que haveu jurat mutuament ab vostres súbdits sostenirla y sostenirvos, tancau los oidos al sentir tan perversas máximas, que sols servirian pera sembrar de punxas lo camí del trono, aquest camí que tots los bons desitjam sembrarvos de flors.

—Y quí sòu vos?... contestá l'atrevit donzell, á qui tothom detingué ab senyas, miradas ó paraulas, obligantlo á estar quiet, y sens deixarlo continuar.

Hi hagué aquí un moment de silenci, tant produhit per lo pes de las paraulas de mossen Joan, (lo qual se contentá ab donar una mirada de despreci al donzell,) com per la sorpresa del Rey, que, poch acostumat, per son exercici militar, á las maduras discussions de un consell, no acabava de conéixer bè lo fi noble que podia tenir aquell llenguatge nou de un ciutadá de Barcelona, quant se deya que en aquella ciutat no faltavan partidaris del antagonista vensut.

—M'admira, digué al fi, véurer que hajau sortit ab aquest rahonament, quant sols desitjo la pau y benestar de mos subdits, quant ara menos que may convé que aquestos tingan recels de son rey.

—Precisament, senyor, perque siau mes estimat, he parlat com haveu sentit, y bè podeu conéixer que no parlo per vos, sí sols per los que us volen fer semblar diferent de lo que sòu.

—Sí peró... tas paraulas donan á enténdrer que tan sò jo com lo poble, y que tè poch valor ma voluntat.

—Senyor, (y aquí'l Fivaller procurá fer ressaltar tant sa dignitat com lo respecte al Rey,) jo he sigut cridat avuy al palau reyal, no en representació de cap cárrech, sí sols pera parlar y aconsellar com amich á mon Rey. Si de ma amistat lo Rey dubta, llavors no'm toca estar ahont sols tenen veu los consellers reyals,... y'm retiro.

Y al mostrar que s'en anava mossen Joan Fivaller, Ramon Dez-

plá y altres particulars se alsaren de sas cadiras, com donant á entendrer que'l seguian.

—Nó, no't mogas, digué ab empenyo'l Rey; no dubto de tu, ni dels que't segueixen ; peró podrás compéndrer que quant personas com tu parlan ab tan esperit á son Rey, basta pera témer que'ls que sòn menos, serian capassos de...

—Senyor, senyor, (replicá ab to resolut En Fivaller,) deixaume anar, fins que estigau convensut ó vos ensenye la costum, de que aquest ès lo verdader parlar dels bons patricis á sos reys, al menos en aquesta terra, deixáume anar, pera evitar que de nostra franquesa pugau dedubir aixó que vos creheu maldat en los que sòn menos.

Vehentse confús lo Rey, y pugnant en cert modo entre sa altivesa de vencedor y'l desitj de no agraviar als de Barcelona, volgué, aparentant mitja familiaritat, véurer si redubiria á Fivaller al compromís de tenir que humillarse devant del monarca.

—No penso mal de uns ni de altres... No sè conéixer prou, tal volta, lo carácter que aquí domina... Peró, ab franquesa : ¿ créus, Fivaller, que'l Rey pót estar content, quant se pondera lo poch valor de sa voluntat?

—Sento, senyor, que jo'm veja precisat á justificarme devant de tanta gent, quant m'ha portat aquí lo millor desitj : peró ja que mon cor m'ha portat, ell m'ajudará.

Y al dir aquestas paraulas se notá un ayre de la mes gran serenitat en la cara de Fivaller. Lo Rey insistí.

—Peró respons á ma pregunta? Puch estar content, quant se rebaixa ma voluntat?

—Quant se rebaixa, nó : quant se la il-lumina, com jo he provat fer, sí.

—Arribaria á créurer, per lo que dius, que res fòra aquí la voluntat del que regeix, sens la lley que ell dicta.

—Res, senyor, res. Tant es la lley del que la dicta y la fa cumplir, com del que la aconsella.

—Y entre la lley y'l rey...

—Primer la lley... Cumpliula, senyor, y feula cumplir, y llavors brillaréu mes que ella, llavors brillaréu com á pare de la lley, llavors seréu verdader rey.

—Y pensas de mi?...

—Jamay cosa dolenta. Sols desitjo y aconsello, que es lo que'm dicta aquí mon cor.

Mossen Joan se mostrá aquí sumís y com vivament afectat. Lo Rey quedá mirantlo per un llarch espay, y seguí després com estudiant lo mirar dels que'l rodejavan, pera deduhir en cert modo lo que devia fer; mes fixantse ab preferencia en lo trasmudat semblant del gobernador de Catalunya y del aragonés Liori, que baixavan la vista com pera no mirar al monarca, feu un esfors, pera fugir de aquell incident desagradable que ja no era'l primer en aquella reunió, y digué:

—Ba, ba! Fora, fora. No vull que aquesta visita á una ciutat que estimo puga ser may preludi de pitjors disgusts, y menos quant vá á comensar una nova era de pau y de felicitat. Jo sè lo que'm toca fer pera lograrla prompte, com á rey y com á home. Y pus dech aprofitar ara lo temps pera resóldrer asumptos apremiants, passem á tractar de altre cosa, y vejam, amichs, quin consell m'hi donau.

A aquestas paraulas tothom s'esforsá en manifestar com que se olvidava lo que havia succehit, y no observant lo Rey mes que respecte y atenció, continuá:

—Vejam, donchs, en l'asumpto de la Iglesia, quin parer me donau. Ja sabeu, barons, lo bon afecte y amistat que hi ha entre Nos y'l Sant Pare; ja sabeu que sols ab Benet XIII es ab qui sempre'ns havem entés, y que no coneixem á aqueix Angelo Coriari ni al altre papa Joan, que acatan los cismatichs de certas regions; peró dech dirvos que á mos oidos ha arribat una nova fatal...

Lo Rey esperava que'l dubte de aquesta nova despertaria interés en los concurrents, peró vehent que tothom estava quiet é indiferent, continuá:

—Una nova fatal, sí! Tots sabeu que l'emperador Sagimon y Ladislau de Hungria no tenen motiu de estimarse gayre. Aquest, á qui prometia ajuda en Nápols lo papa Joan, en contra dels Anjús y pera que li entregás á son antagonista Coriari, ha faltat á la paraula, y per conseguent ara sòn tan enemichs Ladislau y Juan com ho es aquell ab l'emperador. Sagimon, que es tan polítich, y que ha arribat á recobrar en Alemanya lo bon nom que havia perdut en la batalla de Nicópolis, la dòna ara en mostrarse com monarca pacífich, y fins se diu que s'ha proposat lograr la pau de la Iglesia, cridant un concili en Constansa y deposant als papas intrusos. Pregunto jo ara: ¿quin será'l verdader pera Sagimon, sabent que Joan es enemich de son mayor enemich, y que sempre está disposat á

aumentar las forsas que van á Hungria? Y si queda papa Joan ¿qué será de Benet, á qui tots tenim per verdader? ¿Qué fará'l rey de Aragó si'l Concili arriba á deposar al que ha sigut son principal favoreixedor y amich? Responeu, amichs, diheume lo que he de fer, daume'l millor consell que us semble en aixó.

Y mirant á tots cantons lo Rey, com buscant á alguna persona eclesiástica, deya pera sí:—Greu me sab ara de haver donat lloch á que marxás lo bisbe de Malta.

Los concurrents se contentaren ab fer algun moviment de cap, que espressava ó son dubte ó la indiferencia que tenian en aquell asumpto. Sols lo donzell, que aprofitava sempre aquestas ocasions, fou l'únich que manifestava disposició á respóndrer.

—¿No us sembla si la nova es fatal? insistia'l Rey. ¿No us sembla que es un cas dels mes compromesos? Diheu: parlau...

—Poca quimera'm donaria aixó, senyor, digué'l donzell. Altres concilis hi ha hagut y altres papas s'han fet, y per aixó no han desistit los reys de son propósit, que no sòu vos sol en tal cas qui hauria de témer, pus tots los reys de Espanya, y sobre tot lo de Fransa, estan á favor de Benet, que es lo verdader vicari de Jesucrist y per qui havem de derramar tots, si convé, la nostra sanch. Ja sabeu lo que us diguí estant en lo siti, de que convenia escríurer al rey de Fransa, pera procurar que sos feudataris del Mitj dia, regonexeint á Benet, deixen de fer irrupcions y de ser eterns enemichs de vostres regnes.

No desagradá á la generalitat la resposta del donzell, per alló que á vegadas se sól dir de que boigs fan bitllas, peró á la primera observació del Rey, quedaren tots mes indecisos.

—Fácil fòra aixó, digué lo Rey, peró vosaltres no sabeu que per la questió de Arles, vá á firmarse un tractat entre l'emperador Sagimon y Carlos de Fransa, es á dir, que'l nort y'l mitj dia van á ser amichs quant ans.

—Trista es lo situació de la Cristiandat, senyor, digué'l Fivaller; convé pensarhi molt en lo pas que's done, y per aixó crech que valdria mes no precipitarse, esperar á véurer lo resultat del concili...

—Qué esperar ni esperar, interrompé l'imprudent donzell. Benet era ja papa ans que vos, senyor, fosseu rey, ans y després ha sigut vostre amich, y sent ell Sant Pare, no quedará may enrera la casa de Aragó. Que fassan los altres lo que vullan, y obrau, senyor, com á vos millor vos semble.

La imprudencia del donzell, indicant en cert modo que'l Papa havia favorit á Fernando pera lograr la corona, acabaren de aumentar lo mal humor de aquest, que veya la indiferencia dels demés y sobre tot cap asumpto dels que li interessavan resolt.

—Estau á la mira, digué un dels áulichs, á véurer lo que fa Castilla, y feu lo que allí's fassa.

—Sí, es lo millor, digué un altre, perque fòra ridícul que vos obrasseu diferent de lo que allí's pensa.

—Sí... ja... peró...

Lo Rey deya aquestas paraulas ab lo to mes irresolut; quant de repent aparegué en la sala fra Vicens Ferrer, y divisantlo'l Rey, esclamá:

—Ah! fra Vicens! Semblau enviat per Dèu. No podiau venir millor.

Y repetint lo Rey al frare tot lo que acabava de contar, conclogué, per fi, de la mateixa manera que ans, á saber:—Responeu, amich, diheume lo que he de fer, daume'l millor consell que'us semble en aixó.

—Sols Dèu del cel sab qui es son vicari llegítim en la terra. Ell fará, senyor, que desaparesca'l cisme, y ell afiansará la tiara en lo cap que la mereix.

—Sí... peró... digué'l Rey desesperantse, al véurer que encara son dubte era així major; de lo que tu'm dius no deduhesch la veritat... Digas, digas... que ningú com tu en aquest negoci...

—Senyor, (digué'l frare, inclinantse com pera péndrer la despedida,) no'm pregunteu de lo que no puch respóndrer. Mon encárrech es sols ara predicar y convertir, y per aixó vinch á despedirme, pus partesch pera Tortosa, ahont esperan tots los rabins dels regnes pera disputar ab los doctors católichs. A Dèu siau, senyor.

Y acabantse de inclinar fra Vicens, s'en aná en direcció á la porta de la sala, com pera marxar.

Á pesar de quedar lo Rey pasmat de quant li passava, no pogué menos de dir al frare.

—No vóls respóndrer á lo que't demana ton Rey, sent així que vas á Tortosa sols á cumplir una ordre donada pel papa Benet!

Mes á aquesta observació, contestá'l frare, girantse desde la porta:

—Jo no miro qui m'entrega las cartas, senyor, sinó al que me las envia; lo major engrandiment de la Fe católica es lo desitj de Dèu, y per ell vaig á Tortosa á convertir juheus.

—Qué es aixó ! Qué es lo que'm passa ! Dèu meu !

Lo Rey comensá á fer aquestas esclamacions, vehent que'l frare havia desaparegut, y que en efecte no resolia ab tranquilitat ni ab gust cap dels negocis que s'havia proposat tractar. Se passava la ma pel front, sospirava, dirigia involuntariament sos passos á qualsevol estrem, se tornava á sentar, se tornava á alsar y no podia donar ja mes marcadas probas de sa impaciencia.

—Jo veig, digué per fi, que ha sigut per demés lo bon propósit que he tingut. Peró no hi fa res. Súrtia com vulla. Y si la voluntat del Rey es limitada per la lley, ara veurán que la voluntat del home es poderosa quant obra llibre. Si destorbs vènen, jo'ls sabré tráurer, y en quant al papa, demá mateix m'en vaig á trobarlo á Morella, y allí, cara á cara, pót ser nos entendrém millor. Acabem donchs, senyors; responeume á la última proposició que faig, y deixaume descansar, que prou fatigat estich. Resolem lo punt de las corts, y prou.

—Vostra Altesa tracta, tal volta, de reunir corts? preguntá senzillament mossen Joan Fivaller.

—Aixó mateix.

—Faréu molt bè, senyor: quant ans millor, per que es precís buscar algun medi á fi de aliviar las grans miserias y vexacions que han sofert los pobles ab la fam, la peste y finalment ab la guerra.

La nova mirada frenética que aquestas paraulas arrancaren al Rey, probá bè que don Fernando vaticinava una altre fatalitat, com en efecte era prop.

—Buscau aquest medi si voleu, digué lo Rey, peró lo que á mi m'interessa, y mes que á mi á tots mos regnes, es la pacificació general de las islas. Pera la defensa de Sardenya y Sicilia necessito vuytanta mil florins de or, y aquest es l'objecte principal de reunir las corts. Aquí estan los tractadors que jo poso per ma part (digué senyalant á sos áulichs favorits, entre'ls quals no n'hi havia cap que fos de Aragó, ni de Catalunya,) y tan prompte com estigau entesos, que's fassa la convocatoria pera aquí ó pera Montblanch ó pera ahont se vulla.

Mal efecte produhí aquesta última proposició entre tots los circunstants, y'ls particulars de la ciutat, y especialment Fivaller, s'arrepentian de no haversen anat ans, pera evitar aquell nou disgust que devia ocasionarse.

Lo Liori deya en veu baixa al gobernador:

—Es un poch massa : ja veheu que may s'havia vist buscar tractadors de fora dels regnes.

Y mossen Dezplá, impacient tant per lo que passava com per véurer l'esfors de Fivaller en contenirse, deya á la orella de aquest:

—En veritat que aixó es comensar de mala manera.

Lo Rey que observava la actitut de tots y que ja havia esperat massa sens tenir resposta, hagué per fi de rómprer dihent:

—Donchs qué? Haurá de quedarse aixó també sense que's resolga?

Mossen Joan Fivaller no feya mes que bellugar lo cap.

—Es á dir, continuá lo Rey, que també hi ha dubte? Qué dius á aixó, Dezplá, tu que has suposat quant desitjava tot Catalunya la pacificació de las islas?

—Dich, senyor, que cent cinquanta tres mil florins pera'l vescomte de Narbona, y vuytanta mil pera la defensa de las islas, fan dos cents trenta mil florins de or, suma que no's pót pagar, quant la major part dels pobles ni saben de qué alimentarse.

—Y bè... qué? Vóls dir que no se'm donará la última suma?

—Crech que nó, senyor. Així ho penso.

—Nó? digué llavors lo Rey ab to frenétich. Donchs si aixís ha de ser, no hi ha necessitat de congregar las corts: no las congregaré.

—Recordau, senyor, respongué aquí Fivaller, que hi ha pracmáticas de reys en que's marca quant las corts se han de congregar.

La veu de Fivaller havia penetrat ja la primera volta tan amargament en l'oido del Rey, que al sentirlo aquesta, don Fernando arribá á mirarlo com qui tè por de contratemps.

—¿Es á dir, que se'm pót obligar?

—Vos sòu, senyor, lo que estau obligat.

—Bè... peró... si la proposició es meva y no la volen...

—Vos teniu una proposició, mes las corts ne poden tenir moltas, que vos no podeu prescindir de escoltar. Un cos sòn las corts que tè sos brassos y de que vos sòu cap, nó tot. La forma de qualsevol lley, quant surt de son santuari, marca que *plau al senyor Rey*, mes en son principi comensa sempre ab las paraulas de *la Cort ordena*. Aixó us dirá, senyor, quins sòn los drets de tots, y aixó us ensenyará á prevéurer que may lo cap, en esta terra, se pót separar dels brassos y del cos.

—Prou, prou! cridá llavors lo Rey; no vull parlar ja mes de

res. Faré lo que ja he dit, faré lo que ma voluntat me dicte, y si Catalunya no fa, Aragó ó altre regne ho fará.

—Dech dirvos (contestá aquí ab molt respecte lo Liori, á qui havia mirat lo Rey,) que'l regne de Aragó está molt mes pobre que Catalunya, y á mes, no obrará ab tota la decisió que podria, fins á véurer castigats als assesins de son arcabisbe. Ja sabeu quant ha costat arreplegar lo dret de coronatge pera vostre coronació, y á no haver sigut las morerias...

—Es á dir, donchs, que res, res dech esperar? esclamá llavors lo Rey com amohinat y frenétich. ¿Comensará lo temps de guerra pera qui ha lograt la pau ab sos triunfos? ¿De qué m'ha servit aquest viatge? ¿De qué m'ha servit lo venir? Anau, barons, anau, que jo'm disposo també á anarmen quant ans millor, y us juro que no's borrará de ma memoria lo succehit en aquest dia! Anau, anau ab la pau de Dèu!

Y girant cap á la porta ab actitut de retirarse, mentres lo concurs en confusió saludava callat á son rey, mirantse ab sorpresa los uns als altres, cridá lo gobernador:

—Senyor, senyor... Perdone vostra Altesa... Es la primera nit que dormiu en vostre palau, y haveu de designar camarlench.

—Qualsevol, qualsevol, contestá'l Rey tot anantsen.

Y sortint, com ensenyant son cos devant de tots, lo donzell de Puymoren, s'en adoná lo Rey, y continuá, com pera satisfer á la instancia del gobernador:

—Deixaume estar, deixaume anar... Sí, sí, qualsevol, qualsevol... Lo donzell, vos, gobernador... ó qui vullau.

No bè anomená al donzell lo Rey, quant la major part dels concurrents ab admiració y alternativament digueren:

—Com!... Quí?... Camarlench es lo que s'ha de nombrar, nó altre ofici...

Y'l gobernador y altres personatges, recordant al Rey que per aquest cárrech sols se elegia á algun dels primers richs homens de la terra, arribaren á fer detenir al Rey, dubtant, al llindar de la porta, lo qual, per fi, digué, com elegint á ull entre'ls que'l seguian:

—Donchs vina tu, Cardona, y tu, Cervelló... mes lo donzell pót també seguir per altre cárrech que jo'm sè.

A aquestas paraulas desaparegué lo Rey, seguit dels camarlenchs y del donzell, sens esperar als áulichs ni als fills, y dihent sols entre sí y ab gran despich:

—Mala, mala es la estrella que brilla en aquesta ciutat pera mi! Jo t'asseguro, Barcelona, que no seré jo'l rey mes amich teu ni dels homens que't representan! Jo't asseguro que no será ton palau ma morada preferida!

Lo donzell, que anava á poca distancia del Rey, si bè no tan decidit ni ufá com altres vegadas, feya entretant sos cálculs, y no deixá també de esclamarse á sa manera, dihent:

—Sembla que això no pinta... No sabentse de cert lo que será del papa Benet ni dels reys que ell ha fet, val mes fugir dels perills, que no serán pochs los mals de cap que esperan al rey Fernando, ab la gent que'l rodeja... Val mes, per ara, estarse en Barcelona, ahont hi ha de tot y bo, y esperar que vinga la ocasió... que ja vindrá... Roseguen los altres los ossos y jo'm menjaré la carn.

De la manera que quedaren en la sala los invitats á la reunió del rey Fernando, pareixia la despedida de gent que han assistit á un dol. Callaren de prompte; á poch, fent un saludo general, sens parlar, anaren desapareixent alguns; altres, indecisos, comensaren á parlar en veu baixa, mes per últim resolgueren tots marxarse, vehent al infant don Joan, que, formant rotllo ab alguns áulichs de son pare, confabulava ab interés y com parlant de un negoci que sols á ells tocás.

Sols l'infant don Alfons, encara que continuant en sa melancolia, era l'únich que en cert modo contentava als admirats ó arrepentits que s'en anavan, pus tot dirigintse al interior de las cámbras, rebia y donava apretadas de ma, de una manera que la moderna etiqueta cortesana no permetria fer ara á un infant.

Mossen Joan Fivaller, ab intenció ó per casualitat, s'havia quedat l'últim de tots, y al acostarse á don Alfons, li digué ab tot respecte:

—A Dèu siau, senyor: jo no tinch que disculparme devant de vos, peró sento que mon amor á la lley haja pogut fer dubtar á á vostre pare del amor de son súbdit. Vos que'm coneixeu...

—Basta, Fivaller, interrompé don Alfons, allargant la dreta á son amich y posant la esquerra al pom de la espasa; y basta també pera'l defensor de la lley, saber que'l successor de la corona guarda com á rica herencia la espasa de San Martí, defensora de las antigas lleys y conquistadora de glorias. Mon pare us anirá coneixent á tots com jo us conech, y ni ell ni jo podrém. dubtar may de que

homens de cor sòn los que necessitan los reys pera sos actes, qualsevols que sian.

—Dèu ho fassa, y contau sempre, senyor, que, en ajuda de la noble espasa que portau, no faltará may la de Fivaller, ni las de sos fills.

Fivaller correspongué á la estreta de ma del infant, lo saludá cortesment y sortí.

Lo infant, pensatiu y cabilós sobre tot lo que havia passat, se dirigí á la llibreria del palau, pera buscar un medi de distracció, pera véurer si trobaria á mossen Borra (que passava en aquella estancia moltas horas,) amich sincer y verdader, y únich á qui podia comunicar sos mals y de qui podia rébrer mes grat consol.

Així se inaugurá, en lo palau major de Barcelona, lo regnat del vencedor de Balaguer, com la aurora de un dia nuvulós, en la qual se pót deduhir que'l sol no brillará y que no arribará á la posta sens que estallen tempestats cruels.

XVI.

Lo falcó de Norega.

Cap punt mes á propósit que aquest pera descansar en la narració dels fets que's presentan en aquest llibre, pus comensa nova vida la trista orfaneta de Menargues, acaba de ser rey de guerra l'elegit de Casp, bamboleja la tiara en lo cap de Benet, y'l misteriós donzell de Puymoren ha lográt ja passar de simple conestable de companyia á las cambras del palau dels reys. Nous personatges, á mes, per causa de tals transformacions, van trahent lo cap en lo fet pera figurar en la nova esposició, y entre ells y principalment un que tan sols ha estat indicat, verdader llas ab que's junta un y altre quadro, y participant del interés que puga inspirar la nina amparada per lo compassiu y agrahit falconer del portal del Ángel.

Pera que'l lector comense á familiarisarse ab aquest nou personatge, convé, donchs, fer aquí menció de la conversa tinguda lo

dia seguent de la célebre reunió del palau entre mossen Joan Fivaller y En Guillemet, fill de sa dida y estimat deixeble del desgraciat y sensible mestre Nicolau Gili. Després de ella, clou aquest quadro, donant temps á las causas que han de produhir efecte en lo segon, y comensa un nou espectacle.

Vejam, donchs, lo que's digueren lo protector y'l protegit, quant aquest, després de haver cumplert diferents encárrechs que aquell li havia fet, se presentá de nou en la cambra de mossen Joan, ahont dit senyor estava esperant mes ple de desitj, per son carácter, que de impaciencia.

—Oh! Ets tu? li digué mossen Joan, al véurer que obria la mampara. Gracias á Dèu que tornas. Y digas, digas... Ho has complert tot?

—Tot, senyor, tot.

—Bè, bè: ets un gran minyó. Digas, digas.

—Quant he tingut lo falcó, he anat al palau y he damanat al porter major, anomenantvos á vos, y dihent que havia de véurer al senyor Primogénit. Un úixer que allí hi havia m'ha dit que'l porter no hi era, perque ha sortit á acompanyar al senyor Rey, que fa poch temps ha marxat...

—Ha marxat lo Rey? preguntá tot admirat mossen Joan. Y en seguida anyadí com pera sí:—En veritat que aquest home no pensa prou lo que's fa!

—En tant ha marxat, que jo mateix l'he vist passar per devant de la Catedral.

—Donchs y com?...

—Jo us diré: encara que marxan los infants, es per un altre camí, pus lo Rey vá á Morella, segons diuhen, y'ls infants farán cap á Saragossa pera la coronació. Sia per prevenirse pera'l viatge, ó sia per altre motiu, lo cas es que'l senyor Primogénit no's deixa véurer, segons ha esplicat l'úixer, mes com desde avuy se ha nombrat majordom del palau, ha sortit aquest gentil cavaller, y ha recullit en nom de son senyor lo present.

—Peró estás segur?... Y quí es aquest nou majordom? No l'has conegut?

—May l'havia vist: es un galant home. Se diu, se diu... Ja ho han dit, peró no'm recorda... Lo donzell...

—Lo donzell de Puymoren?

—Ell mateix: es un de alt, roig de pel, que pórta un tabar.

—¿Qué'm dius?

Y després de quedar mossen Joan com sorprés, digué perá sí:—Es á dir, que en efecte'l Rey no l'ha nombrat camarlench, y queda de majordom en Barcelona? Proba això ó que'l Rey s'aconsella ó que tè por. De tots modos, m'en alegro que no vaja tan mal home prop del Rey... y val mes que estiga prop de nostra vigilancia. Jo't prometo, senyor donzell, que no't deixarém de vista.

En Guillemet anava á parlar de nou, vehent que massa durava la sorpresa de mossen Joan, mes, com sortint repentinament de ella, torná á interrogarlo Fivaller, ab diferent admiració.

—Ay Dèu! Y qué es lo que has fet! Has deixat lo falcó al donzell?

En Guillemet se posa mitj á ríurer.

—No us fassa por haverlo entregat á aquella guineu...

—Perqué? Es que...

—Perque si bè ell l'ha rebut, peró li ha pres de entre mans un altre amich vostre, que per cert m'ha preguntat molt per vos, y m'ha donat espressions, y m'ha dit que us vindria á véurer, perque tè que parlarvos de una gran partida de cassa, en la qual ha donat á enténdrer ab gran forsa, que lo Primogénit y vos haveu de ser los principals cassadors. Sabeu quí era?

—Quí?

—Lo juglar mossen Borra, aquell que parla tantas llenguas y que, segons deya ans la gent, mana en lo palau mes que'l Rey.

—Oh! esclamá content Fivaller; havent arribat á sas mans, ja está segur.

Mossen Joan torná á quedarse de nou com meditant. Lo de la partida de cassa li donava que pensar, y mes després de lo que havia succehit en lo palau, y de las últimas paraulas de don Alfons.

—Una partida de cassa, deya, quant fa poch que havem anat á una, y quant l'infant está á punt de marxar á Saragossa, no sè com pót ser... Quí sab lo que ab això vol dir mossen Borra!

—Ara hi penso, anyadí En Guillemet: es que m'ha dit que tal volta hauriau de tardar á ferla, y que fòra lluny, y que seria cosa de agafar aucells molt grossos.

—En fi... no sè que pót voler dir. Peró digas, (continuá mossen Joan, procurantse distráurer de son dubte,) has donat ja mon encárrech á ta mare?

—Sí senyor, y com sempre—ja ho sabeu—ha rebut vostres

dons plorant de agrahiment. Vostra generositat es tan gran, senyor, que mereixeriau haver nascut rey : així es, senyor, (y al dir això En Guillemet s'inclinava ab lo major respecte y vivament conmogut,) que al véurervos en ma presencia, me sembla que'm torno mes home, y que mon cor creix pera podervos agrahir ab mes efusió lo gran bè que m'haveu fet. Sòu tan bo, senyor, tan generós, tan...

—Basta, basta : lo que has de procurar sempre es de no ferme quedar may malament, no tornarte home en ma presencia, sinó serho sempre, pus de tu ha de dependir lo benestar de ta anciana mare, y pensar, en qualsevol perill que sias, que una taca en ta honra fòra una taca en la protecció que jo te he donat. Així ho espero, pus ja sè per mestre Nicolau, que escoltas bè sos consells.

—Pobre mestre Nicolau! esclamá ab dolor Guillemet. Quin altre home! L'estimo tant, mossen Joan, que després de vos... S'ho mereix, s'ho mereix.

—Bè fas de estimar á ton mestre, pus qui reverencia á son mestre, reverencia á un segon pare, contestá Fivaller.

—Sí, sí... peró'm sembla que'l pobre...

—Qué?

—Que's morirá prompte, ó que's tornará boig... Anyora tan á sos fills...

—Ja ho sè, ja ho sè : prou me consta.

Recordava en aquell moment mossen Joan la escena tinguda en casa del falconer, y com de aquest cabalment li havia de parlar també En Guillemet, preguntáli En Fivaller de cop, com pera fer fugir de la imaginació la trista figura del desconsolat mestre.

—A propósit, donchs : ¿y qué t'ha dit lo falconer, quant li has entregat los deu croats?

—Qué m'ha dit? Res de prompte : lo que ha fet es besar la moneda, abrassarme á mi com si sempre hagués sigut son amich, y alsant al cel los brassos, com si estigués fora de sí, demanar á Dèu que fes venir sobre vos y'ls vostres totas las felicitats divinas y humanas.

—Es un bon home... un poch lleuger de cap, peró tè bon cor. Ja ho tens, donchs, entés, Guillemet : lo dia últim de cada mes vindrás á buscarme la partida, pera poderli entregar lo dia de comensar lo mes seguent. Y això ja sabs que no déu passar mes que de tu á mi, que la generositat ó caritat que's publica, Guillemet, no es mes que egoisme. Tíngasho present.

—Creuriau, mossen Joan, (digué En Guillemet com entussiasmat,) que aquell home m'agrada molt? Tè una certa cosa... no ho sè...

—Sí?

Mossen Joan pronunciá aquesta paraula escapantli mitja rialla, y anyadí á poch:—Y perqué?

—Que voleu que us diga... No sè si es per la obra de caritat que ha fet, que... En fi: m'agrada.

Torná á ríurer mossen Joan y ab mes contento, per deduhir, sens dubte, que aquella simpatia sentida per lo jove era també proba de son bon cor; peró no era aixó: lo falconer agradava á Guillemet, per lo mateix que Guillemet agradava á mestre Nicolau, es á dir, per la franquesa de carácter de un y altre, y sobre tot per la igualtat en lo modo de sentir y de judicar respecte dels personatges y dels fets polítichs de son temps, com ho manifestá en seguida ab lo que digué:

—Es que es un home, segons m'ha semblat, (continuá,) que no judica per lo que En Pere ó En Pau digan, sinó per lo que li dicta sa rahó, un home que obra sols per impuls de son bon cor... Y ja veheu que lo que ell ha fet no ho fa tothom.

—Es cert: es un bon home, no mes tè que de vegadas se excedeix un poch parlant de certas cosas.

—Sí, sí, ja me las ha contadas. Pobre! Deixauvos del estovat que li donaren allá en Casp...

—També t'ha contat aixó? digué mossen Joan mitj admirat. Si ho dich: es tan fluix de llengua, que Dèu fassa que algun dia....

—Oh! No es de aixó sol de que m'ha parlat... Y després, que avuy no es tan estrany que'ls descontents se queixen, perque ab lo que diuhen que ahir succehí en lo palau... Sí, la disputa del Rey ab los que havia cridat...

—Qué? digué com tot conmogut mossen Joan. ¿Y quí sòn los descontents? ¿Y qué es aixó de la disputa?

—A mi m'ho preguntau, senyor? Si tothom no parla de altre cosa...

—Ba, ba! interrompé Fivaller. Déixaho correr, Guillemet, déixaho correr. Lo que has de procurar solament es cumplir, que pugas correspóndrer quant ans al desitj que jo tinch de ferte home, en bè teu y de ta pobre mare, com espero lograrho prompte. Ja ho sabs de sempre, procura ser home de bè y bon cristiá.

En Guillemet, mitj somrient, digué:

—Falta una cosa, mossen Joan, ne falta una encara, que sòn tres las que sempre'm diheu:

—Qué..?

—Bon patrici. Vos me senyalau sempre en vostres amonestacions Dèu, lo próxim y la patria.

Mossen Joan quedá pasmat de la correcció de son protegit, que cada vegada veya mes avansat en la manera de espressarse, encara que may com aquella volta li semblá tan propens á inclinarse á certas opinions, de las que participava una gran part del poble de Barcelona. Estigué en dubte al contemplarlo si aquella planta, que ell havia cuydat y fet créixer, podria donar tal volta fruyts exagerats que ab lo temps lo podian comprométrer, mes pensant en lo bon mestre á qui l'havia recomanat, y mogut en cert modo per sos propis sentiments, no pogué menos de tirarho luego á la part bona, crehent fins que En Guillemet fòra un bon ciutadá, y dihent, com gosantse en sa obra: — Noble sanch, com hi ha mòn, es la de la gent que tè la sort de náixer en aquesta terra, pus fins en los mes ínfims se véu que no há degenerat.

Y com atenent á la observació de En Guillemet, continuá en seguida:

—Cert es, cert, Guillem. Aquests tres objectes han de ser sempre la guia de tas accions, mes guarda de confóndrer lo verdader significat de cada un. Ves ara, donchs, ves, y no t'olvides de cumplir tot lo que t'he dit, y'l dia últim de cada mes ja sabs lo que't toca fer.

—Está bè...

Y En Guillemet anava á agafar la mampara, pera donar lo á Dèu siau á mossen Joan, quant un y altre se recordaren, á consegüencia de las últimas paraulas de aquest, de un dels principals objectes de que un y altre volian parlar y de que tots dos s'olvidavan.

—Y ara que hi penso... digué En Guillemet.

—Y á propósit del cap del mes... interrompé mossen Joan; no'm dius res...

—De la nina del falconer?

—Sí, just: de la nina... Que... que la has vista..?

—Oh! m'ha dit lo falconer, que si ara la vegesseu, no la coneixeriau: vestida com la ha posada tota de trinca, ab faldeta y

gipó nous, ben menjada y dormida, diu que hi ha tanta diferencia de quant la vá recullir com de la nit al dia...

—Hermosa ha de estar, si llavors desgraciada y tot ho era tant. Virtut de home! esclamá mossen Joan, pensant ab lo falconer.

—Vos dich, senyor, vos dich... deya ab gran forsa de espresió En Guillemet, ab la ma ja á la mampara pera anarsen.

—Es á dir, continuá ab certa satisfacció mossen Joan, que la has vista? Y qué..?

—Y qué?.. Vos dich, senyor, que no hi ha criatura mes hermosa sota la capa del sol, y si ella continúa, quant sia dona y feta, creheu, senyor, creheu, que será la admiració dels homens, la enveja de las donas, y la imatge de totas las perfeccions divinas y humanas. Deixaula fer y ja ho veuréu.

Y tancant la mampara, desaparegué En Guillemet, deixant á mossen Joan sol en sa cambra, y corrent ell á sas obligacions, desitjós sempre de aprofitar qualsevol altre ocasió pera visitar á aquells dos nous coneguts que tanta simpatia li movian: pera véurer á Blanqueta que tant l'admirava com á nina hermosa, y pera parlar al falconer, que tant li agradava com á home.

XVII.

Síntomas de agonia.—Dos anys després.

Així en la vida dels homens com en la dels pobles se esperimentan á voltas situacions y propensions qual causa sembla no poderse adivinar.

Observaréu á un desgraciat que, á pesar de tots sos esforsos, tot li surt en contra, perdent capitals, fills, salut y fins lo do de pensar, desvaneixentse sovint sas ilusions, en lo moment de posar la ma sobre un objecte segur que espera.

Observaréu, en cambi, á homens vils é infames, que sens mes qualitat que l'atreviment, consegueixen lo benestar mes complert, y fins he conegut jo hipócritas, que sent usurpadors, testimonis de infamias y deshonras en sa casa, de vulgar inteligencia y ateos,

han lograt que'l mòn los tingués per generosos, plens de honra, sabis y sants, vehent la continua sort que sobre ells ha plogut de fortunas, distinccions y alabansas.

En las nacions succeheix, si fa no fa, lo mateix. Sens mudar sas virtuts ó vicis, las circunstancias que la caracterisan y sos recursos, nació veuréu que se sosté per espay de molts sigles, que sempre vèns y aumenta, y que fins sos disbarats s'arriban á convertir en glorias ó al menos en camins pera trobarlas.

Y aqueixa nació la veuréu desprès com desacertada y abandonada, equivocantse en tot, estrellantse en las millors proporcions, y desfentse com fum no sols las ilusions, sinó las realitats que ja tocava.

La gentalla sól dirne de axó estrella, certs homens ne diuhen destí, y altres no hi donen cap nom, vehent en tots los actes, així desgraciats com ditxosos, no mes que la ma de la Providencia, que tè'l secret de saber lo que toca á cada un en aquest mòn.

Los que hi donan los primers noms miran y no pensan, ó millor, no volen pensar sobre lo que miran, y sols admiran; los altres no volen mirar lo que veuhen y sols creuhen. Y aquests poden així ferho per lo que diu San Bernat en la carta ó llibre que dirigí á sa germana (y que traduhí al catalá fra Anton Canals,) que'ls pecadors uns sòn jutjats en aquest mòn y altres en l'altre, de manera que la sort dels dolents pót ser recompensa de alguna obra bona y las penas dels bons càstich de alguna acció dolenta, pera que així, al morir, s'en vajan directament los mals al infern y'ls bons al cel.

Peró, á pesar de axó, no faltan recompensas als bons y desgraciats y càstichs pera'ls dolents y orgullosos.

Uns y altres casos veurá, donchs, lo lector al contemplar los fets de certs personatges que ja coneix, y en quant á la nació á que perteneixen, com las nacions no han de purgar en aquest mòn pera tenir la millor vida que l'home espera, veurá cumplert en part lo càstich que sufreix, cambiantse rápida y gradualment sa sort.

La nació catalana, tan orgullosa un dia, tan guerrera y tan independent, lo poble acariciat dels antichs reys y ajudadors de sas glorias, se veya com olvidada del monarca que havia elegit, sas espasas jeyan abandonadas sens que's pensás en cullir nous llorers, vivian com á renyits lo poble y son rey, y sols escoltava aquest consells de la gent estrangera que'l rodejava.

En efecte , després de coronarse Fernando en Saragossa , á penas s'havia acostat á Barcelona , las corts de Montblanch s'havian tingut de disóldrer per no haber volgut consentir lo poble las exigencias del Rey, que cap negoci volia despatxar sinó lo de sa principal y única pretenció , lo del donatiu , que no's feu ; y al despedirse los del bras reyal , lo síndich per Barcelona , mossen Ramon Dezplá , havia ab prou feynas y esforsos pogut mostrarse respectuós y moderat , pera contestar al insolent monarca , que s'havia desfet en vituperis y desprecis contra la terra y sos habitants, contra la lleyal y pundhonorosa Catalunya, sobre lo qual acabá lo síndich dihentli , ab tota enteresa y veritat : « que los catalans trobavan á menos aquella popular humanitat y generosa confiansa ab que foren sempre honrats y acariciats dels altres reys , que las paraulas de fel que'l Rey pronunciava may havian ressonat en sas orellas, y que no podian menos de resentirse, quant s'havian posat per principals tractadors de aquellas corts á personas que no eran naturals de aquests regnes ! »

Se anyadia á aixó que'l Rey havia rebut una embaixada del Emperador Sagimon, citantlo pera que comparegués á Perpinyá, pera tractar del arreglo de la Iglesia , no tenint altre remey lo rey de Aragó que resóldrerse definitivament , en qual dubte no veya mes camí que declararse contrari del papa Benet , (com havia fet lo rey de Castilla ,) de aquell que tants favors li havia dispensat, que tant l'havia ajudat pera lograr sa corona , de aquell ab qui acabava de tractar y consultar , reiterantli , sens dubte , la espressió de son afecte , de son agrahiment y del respecte y veneració que li infundia.

Y junt ab aquests disgústs podian contarse no menos la anulació de molts plans, com sòn l'anulament del matrimoni del infant don Joan ab la reyna Joana de Nápols , la necessitat de renunciar á totas las promesas fetas á don Anton de Luna, que lo Rey volia tenir content prop sèu pera que no tornás á alborotar lo marro , ans se vegé en la precisió de escríurer á Narbona pera que'l vigilassen y'l prenguessen si era possible ; la contrarietat de no haverse pogut deixar content al Comte de Foix, que pretenia una compensació de Aragó per certas confiscacions que li havian fet , perill cruel pera Fernando , pus quedava mal content lo llop que tenia sempre á la porta de sos estats pera invadir, qual llop era ja enemich de Benet quant aquest se podia dir triunfant ; la fatalitat de haverli semblat

lleig á la infanta dona Maria , filla del rey Fernando , lo fill del de Inglaterra , ab qui s'havia de casar , y per qual matrimoni contava lo rey de Aragó poderse unir y relacionar ab aquella potencia que havia favorit al de Urgell, y finalment, la melancolia del primogénit don Alfons , que havia arribat á casarse sense tenirne ganas, y no veya'l moment de alsarse una nova guerra pera anar en busca de glorias. Tot aixó , sens contar la miseria , la despoblació y'ls restos de la malehida peste que tot sovint rebrotava en diversas ciutats de aquests regnes , y las bandositats de Aragó , que no s'havian extingit , y en qual regne axí los Heredias com molts dels richs-homens y magnats havian manifestat al Rey , quant las festas de la coronació , que no's donarian per contents fins que vegessen verdaderament castigats als assessins del arcabisbe de Saragossa.

Tal era lo que havia passat y la situació en que's trobava , després de dos anys de la presa de Balaguer, lo sitiador de esta ciutat y'l poble que l'havia ajudat á péndrerla y subjugarla.

En tal estat , preguntarém ara , donchs : ¿ lo que succehia á Fernando y al poble catalá era'l cumpliment de un destí que's comensava , era l'influxo de lo que 'l poble'n diu una mala estrella, que havia de transformar desde llavors á aquella gran potencia , ó era un cástich de la Providencia , que axí podia ser temporal pera'ls homens , com continuat é inmutable pera la nació y'l que la regia ?

O millor :

¿ Aquells trastorns que passava'l poble catalá y'l Rey que ell s'havia dat , podian ser tal volta lo cumpliment de la maledicció del Comte de Urgell, del anatema de fra Vicens, quant deya que «fins los fills á voltas pagan los pecats dels pares , » ó del somni ditxós de mossen Borra , suposat que , en part , se cumplian actes que havian de favorir , ab lo temps , al futur rey de Aragó , y era en tals antipatias y trastorns l'infant don Alfons la única imatge grata en qui veyan los catalans possibilitat de revíurer novament las virtuts dels antichs reys , lo respecte de sas llibertats y nova cullita de gloria y llorers ?

Quí sab? Alla veurém.

XVIII.

La llibreria del rey don Martí. De allà ahont menos se pensa, salta la llebra.

Cert es l'adagi que diu «Qui espera's desespera;» y mes cert encara si'l que espera no sab de fixo qué déu esperar, com li succehia al infant don Alfons y á son amich mossen Borra, que, vehent embolicat lo mòn, no veyan un camí pera lograr sos grans desitjs.

En contra del fatal adagi hi ha, no obstant, un medi que Dèu no ha donat á tots los homens, y es lo de la inteligencia clara y superior de alguns, los quals, com á supremos en sos pensaments, y fins en sas ambicions, desitjan al mateix temps trobar tot lo que ajude á engrandir, senten una aspiració ardent á tot lo que es diví y general de la naturalesa del home, y donantse á la ciencia, al estudi, al exámen de lo perfet y gran, logran evitar, mentres esperan, aquella desesperació que diu l'adagi.

Així ho feya l'infant don Alfons, mogut per lo sabi mossen Borra, y així ho feya també aquest, ensenyant y proporcionant á son amo tot lo bo que anava trobant en la Biblioteca del palau reyal, y especialment en la que havia deixat l'últim rey, don Martí; y així esperavan bè aquests dos personatges com á homens grans en esperit, ben diferent, per cert, de la manera ab que espera l'home ociós é ignorant, aquell que sols tè de gran l'atreviment en sos actes, mes nó'l pensament ni menos lo cor, aquell pera qui tan sols se feu de segur l'adagi. Dígaho, sinó, lo donzell de Puymoren, que, tenint de resignarse á la voluntat del Rey, quant, aconsellat per alguns richs-homens de la terra, nombrá á aquell tan sols majordom de son palau, y no camarlench de sa reyal cambra com ell volia, passava ociosament la vida en Barcelona, de lo que no estava en cert modo descontent, perque deya que «en tan gran ciutat hi havia de tot,» tot que pera ell se reduhia tan sols á la possibilitat de dedicarse á certs vicis que may sòn tan comuns en las poblacions petitas, y que eran pera'l misteriós personatge l'únich medi de passar las llargas horas que li deixava libres son ofici, lo qual, ádhuc

estant lo Rey en Barcelona, era purament de ceremonia. Prou ho podian dir, sinó, lo carrer de Viladalls, lo lloch que'n deyan *entre mur y mur*, tots los carrers y travessias próximas al carrer del Vidre y Tres llits, ahont encara's conservava la fama de la antigua Peyrotona y sas amigas, y finalment lo barri y carrer dels Orbs, sobre tot á la part de fora del portal, per ahont galanejava de dia, aguaytant sempre palomas de finestra, y ahont se dirigia tapat, de nit, ab una altre capa menos coneguda que son vermell tabar, pera que no'l descubrissen, en busca dels palomars que eran mes á propósit pera entretenir sa depravada ociositat.

Com era mossen Borra discret y mostrava sempre alegria, s'inclinava á ell mes facilment lo donzell, sens conéixer que era'l juglar un dels que mes lo vigilavan, mostrántseli afable y amich, á fi de véurer si ab sas confiansas lograria esbrinar qui era aquell home á qui ningú coneixia y de qui tant recelava lo mateix príncep lloctinent y molts particulars de la ciutat. Així que, al tornar al palau lo donzell, després de sas corregudas ó passetjs, dava sempre una passada per la llibreria, segur de trobar allí á son amich, y ab tal motiu passar un rato de conversa, que era, com si diguessem, de bulla y passatemps pera qui tant llargas li eran las horas. Mes, curta era la visita que feya en tal cas lo majordom, si lluny de trobar sol al juglar, lo trobava acompanyat de alguna persona de lletras, que allí s'entretingués ab qui tantas n'hi sobravan, com succehí precisament un dia del mes de octubre del any 1415, en lo qual havia arribat á Barcelona un comissionat dels monjos de Poblet pera tractar ab lo senyor Rey de un assumpto important al monastir.

Estava, donchs, en la llibreria lo juglar, entretenintse en ensenyar al monjo las preciositats de aquella, y per sa conversa podia deduhirse la riquesa que en aquella habitació se tancava, y la que tenia en son cap lo sabi juglar, coneixedor de tot lo bo y dolent que en aquell temps havia produhit la ciencia, los ingenis y fins lo que era sols fruyt de homens laboriosos.

—Donchs voleu dir, (deya mossen Borra, enfilat dalt de una taula pera poder arribar á un llibre que era en un prestatge elevat,) voleu dir, pare Arnau, que l'abat Mengutxo no tè por, desde que al papa Benet li coixeja la cadira?

—Qué ha de tenir por (contestava'l frare, mitj rihentse de la pregunta,) si precisament ara es quant li balla la aygua al devant. Es diferent de son antecessor, l'abat Carbó, que aquell fou fet per

ordre espressa del papa, peró á don Joan Martinez de Mengutxo lo elegí la Comunitat. A mes, que ell está disposat...

—Sí? donchs llavors no vull créurer que vostra vinguda sia solament pera véurer si'l Rey vól acabar lo palau que'l rey Don Martí deixá á mitj fer en Poblet. Prou feyna tè en aquest don Fernando, que si no l'adoba, me sembla que al millor dia se li posa á tremolar. Jo estich, company, en que vostra vinguda pórta cua... No obstant, aquí teniu lo llibre que buscau, y que'm sembla vos servirá poch pera vostre objecte.

—Bè, bè, (contestá'l frare, tot llegint lo comensament del llibre y fullejantlo ab certa indiferencia, com si l'espantás lo volum: «Del edificament del monastir de la Grassa.»

—Lo que deveu fer, continuá'l juglar, es véurer si lograu la vostra, y deixar córrer exemples, que pochs vos en donará l'historiador de aquell monastir mitj francés y mitj catalá.

—Ja ho veig, ja ho veig. Com aquí's tracta sols de acabar un edifici, encara que també mereix reparació lo claustre de Sant Esteve y la enfermeria dels monjos, de poch servirá l'exemple. Y per altre part, com lo Rey no tè diners, me sembla,'m sembla ..

Y'l monjo bellugava'l cap com en senyal de incertitut, tot deixant lo llibre al demunt de la taula.

—Qué es lo que us sembla?

—Me sembla, que al fi s'haurá de fer lo que ja tenim pensat. Que'ns venga'l Rey la jurisdicció de Menargues y altres pobles que eran del de Urgell, en los quals Poblet tenia ja'l domini útil, y...

—Ah, ah, ah! Axó sí que'm fa ríurer, contestá'l juglar, interrompent al frare ab una gran rialla; demanau diners pera fer obras, y no podentlos haver, proposau una compra. Malament podréu pagar lo comprat sinó podeu pagar los adobs de lo que teniù. Voleu, pare Arnau, que us deixe'l «Digesta» nova ó no nova, lo llibre de «Lleys de Espanya» si es que enteneu lo castellá, las «Consuetuts dels feus» las «Decretals de Bernat» l'«Ordre dels judicis» y'ls infinits códichs que hi ha aquí en totas llenguas, pera véurer si en ells s'hi troba previngut aquest gran cas de justicia? De segur que en cap de ells se trobaria la previsió del monjos de Poblet, y sobre tot la rahó de demanar lo que tè mes al que tè menos.

—Sòn cosas aquestas, mossen Borra, que convé entèndrerlas.

Y fent lo monjo com que volia girar la conversa, aná seguint per devant dels prestatges de la llibreria y llegint varios títols dels llibres.

—Aquí, aquí fa pera vos, li digué mossen Borra, vehentlo mirar ab mes afició y com admirat al arribar á cert punt. Tot lo que veuréu es cosa de vostre ofici, y en abundancia.

Lo monjo anava seguint y llegint, sens fer cas, en cert modo, de las glosas que feya'l juglar á alguns del títols que llegia.

—«Canonisacions.»—«Esposicions dels Evangelis.»—«Salomó, de Profetas.»—«Dels deu manaments.»—«Vida de San Vindaleix.»—«De San Gregori.»—«Ordinacions dels temples.»—«Sermó de Sant Agustí sobre la assensió de Madona Santa Maria.»—«Revelatio Beati Sirili.»—«Tractat de Sent Agustí.»—«Del dit del Profeta.»—«Solis loqui de Sent Agustí.»—«De la Verge Maria.»—«Boeci. De consolacione.»—«Scriptum Thomæ.»—«De Trinitate.»—«Actus Apostolorum.»—«Evangelister.»—«Historia de la Biblia, en francés.»—«La Biblia.»—«La Biblia vella.»—«Flos sanctorum.»—«Doctrina pueril, en francés.»

—Si haveu de llegir tots los títols, pare Arnau, per estona'n teniu.

—Sí, sí... en efecte... Molt, molt hi há... y molt bo.

Y'l monjo anava encara seguint, mirant y pronunciant entre llavis molts altres títols dels llibres de religió y moral que ocupavan los prestatges de aquella part.

—Y aixó que encara faltan aquí llibres que s'han de buscar per lo palau ó que estan en diferents cofres y bauls del pobre rey don Martí.

—Creheu, (deya'l monjo, no sabentse apartar de aquells prestatges,) que es molt bo lo que hi ha aquí, y que penso passarhi alguns ratos, de manera que no'm fa res la tardansa de la vinguda del Rey, pus quant mes tarde, més podré gosar aquí en aquestas preciositats.

—Es á dir, que per amor al saber, olvidaréu, pare Arnau, l'adop del claustre, l'acabament del palau de don Martí y la compra de la jurisdicció de Menargues. Bè! Així m'agradan los homens y, sobre tot, los frares.

—Veus aquí lo que convé aumentar en nostre monastir, pus seria molt útil en aquella santa casa que hi haja mes gran llibreria. Jo us asseguro, que donaria tot quant tingués, si fos abat, per adquirir lo que hi ha en aquest armari, que es, sens dubte, lo millor de la llibreria, y la millor joya de tot lo palau...

—Eh, eh, eh!... cridá mossen Borra, interrompent al frare. Lo millor de la llibreria?... La millor joya del palau?... Com qui no hi

toca. Hi ha aquí dos armaris, pare Arnau, quals llibres no sòn tan sants com los que havem vist, peró sí tan bons, y alguns n'hi ha que se'ls pót dir verdaderas joyas.

—No nego...

—Los que havem vist sòn pera anar al cel, peró aquests ensenyan de anar per la terra, y molt ajuda á perfeccionar al home tenir coneixement de la terra que trepitja, de lo que toca y que véu, de lo que s'ha fet y s'pót fer, que molt falta encara per endevinar. Mirau, mirau...

Y anant llegint llavors mossen Borra en compte del monjo, donáli rapidament noticia de algunas obras históricas que's descubrian en los prestatges mes baixos de un altre armari.

—Veheu sinó, continuá'l juglar; aquí veuréu la Historia, la Jurisprudencia, la ciencia en general:—«De las batallas dels tartres.» —«Consuetut de Leyda.»—«Discordia dels sicilians contra'ls francesos.»—«Vida del Sant Rey En Jaume.» Y de aquest n'hi ha tres diferents, un en llatí y un altre en llemosí.—«Dels gentils en Castella.»—«Historias troyanas, en francés.» Aquest tè tres exemplars.— «La regla del Temple, en francés.» De aquest sòn quatre'ls exemplars.—«Leys de Castella, en castellá.»—«Inhibicions de la Terra Santa.» Aquest fa pera vos, pare Arnau.—«Libre de Mafumet.»

—Jesús Maria, digué'l monjo, mitj fent la senyal de la creu.

—No us l'oferesch, nó, digué'l juglar tot rihent. No fos cas que'l dimoni fes en vos lo que feu ab frare Marginet y ab la bona pessa de fra Anselm Turmeda, que ara's diu Abdalá y diuhen que está predicant en Túnes,... encara que vos no teniu la mala disposició de aquella parella de diables.

—No digau diable á fra Marginet, que prou arrepentit está y es ara un bell exemple de virtut.

—Peró y fra Anselm, tan mateix continúa encara entre'ls moros... y las moras?

—Així ho diuhen, peró la misericordia de Dèu es molt gran, y no dubto que quant ans lo veurém també arrepentit.

—Mirau, donchs, mirau, continuá'l juglar, tornant á senyalar nous llibres del mateix armari.—«Somni en revelació en Sicilia.» —«Suma de cróniques.»—«Usatges de Barcelona.» Mirau quants diversos exemplars n'hi ha de aquest coixí de nostre repós.— «Constitucions de Sardenya.»—«Imago mundi en francés.»—«De la ordinació de la mar, en romans.»—«Suma Historiarum, en ara-

gonés.»—«Valeri Máximo en castellá.»—«Historias de Castella.»—«Crónicas de Espanya.» Y aquestas ab sa primera, segona y tercera part.—«Crónicas, en aragonés.»—«Godofre de Biló, en francés.»—«Crónicas del Comte de Foix.»—«Titu.»—«Crónicas del rey de Egipte.»—«Constitucions del emperador Federich.»—«Legum Hispanie, en castellá,»—«Plutarci, historial grech, en castellá.»—«Suma de códicis de dret.»—«Primer volum de las crónicas de Grecia.»—«Furs de Valencia.»—«Vincent, historial.»—«Justino, en romans.»—«Nembrot.»—«Marco Polo, en romans.» Aquest aná ahont ni vos ni jo anirém, que seguí la Siria, la Persia y la India.—«Stacius.»—«Governament de ciutats.»—«De la terra del Soldá.»—«Historia de Hércules, en francés.»

—Prou, prou, mossen Borra: no us canseu mes.

Peró'l juglar anava seguint.

—«Historia de tot lo mòn, en francés...»

—Prou, home, prou; si'l mateix llibre us ho diu. Sabent la de tot lo mòn, no cal saberne cap mes. No us canseu...

—Teniu rahó, pare Arnau. Mes si us cansan las historias, que moltas sòn las que cansan, altre cosa us mostraré que es lo pot de la confitura.

—Nó, no'm cansa may lo admirar. Sols sí dech dirvos, que entre tants títols, no veig, que digam, la maravella que ponderau de lo que en lo mòn s'ha fet y's pót fer. Altres llibres hi ha de ciencia, que... Peró, vejam, vejam aquest pot de la confitura que diheu.

—Y tal pot y tal cosa, digué mossen Borra. En part teniu rahó, pare Arnau: deixem, donchs, aquests primers prestatges, ahont no faltan crónicas de tots los reys y en totas las llenguas, pus ja sabeu que dels reys may s'en descuydan los historiadors, que poch nos importan las Doctrinas morals, los Regiments... y fins los Nodriments dels prínceps, de lo qual no faltan aquí llibres, y vejam aquest *sancta sanctorum* de las llibrerias.

—Vejam, vejam. Peró sembla que us haveu de enfilar molt pera arribar al bó.

Deya aixó'l monjo, vehent que mossen Borra tornava á acostar la taula al armari, y s'enfilava damunt de ella.

—Ja sabeu que lo bo es sempre lo mes amagat, á escepció de la vergonya, que quant mes bona es, menos s'amaga.

Y agafant una brassada de llibres lo juglar, deixála damunt de la taula, dihent al monjo.

—Comensau, comensau, pare Arnau; anau girant fulls, y trobaréu en cada un una perla mes grossa que la que duya en la corona lo rey Alfons, lo fill de Jaume II, quant lo coronaren en Saragossa.

—Grossa ha de ser, pus diuhen que era aquella mes grossa que un ou de oca.

—Donchs las de aquí sòn com á ous de abestrús.

Y comensá á llegir lo juglar.

—«Gloses de Ovidi. Matamórfoseos.» Y això que diuhen que l'autor las maná cremar.

—No sabeu l'adagi de «Per fondo que's fassa'l foch sempre respira?»

—Oy.

Y continuá llegint.

—«Suma de Tholomeu.» Ja coneixeu qui es aquest, que no es lo Filadelfo, ni'l Evergetes, ni'l Filometor, ni'l gramátich, ni'l metge. Aquí teniu del mateix lo «Quadripertit de juhís.»—«Séneca.» Aquest en llatí, y aprés las «Epístolas de Séneca, en siciliá.»

—Mes bè l'hauria entés don Martí que jo.

—«Medicina de Galien.»

—Per ara, mossen Borra, tots sòn plomas de cap de ala.

—«Professias de Merlí, en francés.»

—No fòra mala ploma aquest, si fos cert tot lo que conta.

—Y á son costat, mirau, hi ha un quadern de nigromancia. Bè feu l'antich bibliotecari del rey don Martí en posar los polls prop de la gallina. Peró, vejam, vejam los altres.—«Albert.»—«Ermes, en juhís, en catalá.»

—Déu ser lo Trismegist?

—Lo mateix. Y que deveu estimarlo mes, perque ab tot y ser pagá, ab sa ciencia, regonegué que existia un sol Dèu etern.—«Suma de Alí-Ben Rajell.»

—Ah! aquest es lo moro de Toledo que's passejava sempre per las estrellas.

—Parlem á pams, pare Arnau: s'hi passejava, peró sabia ahont posava'l peu, y molt tenen que agrahir los astrólechs á sas observacions.

—Ciencia es aquesta que així la cultivan cristians com moros y juheus.

—Així fos ab totas. Lo millor testimoni teniu aquí de lo que haveu dit.

Y portant lo juglar un altre brassada de llibres, aná estenentlos per demunt de la taula, y llegint los títols.

—«Suma de Alí-Ben-Rajell...»

—Es lo mateix...

—Nó, que lo primer es en llatí, y aquest está en romans. Las bonas obras en totas llenguas se traduheixen, ó's multiplican. Aquí ho veheu. De un sol tractat de astrologia hi ha en aquest armari nou exemplars diferents.—«L'algorisma.»

—Es també aquest de astrologia?

—Així ho diu la última pagina: *Explicit Tabit de quantitatibus stellarum.*—«Lucidari, en catalá.»

Mogut per impuls de imitació 'l monjo, obrí també la última página de aquest llibre, y admirat digué á mossen Borra:

—Home! mirau lo que diu al peu de aquest: *Pregats per l'ermitá qui l'escriví.* Un hermitá astrólech.

—Quí millor que éll, que tè per feyna mirar sempre al cel.

Y aná continuant mossen Borra:

—«Tractat de natura dels signes, en pla.»—«Stralabri, en aragonés.»—«Juy de les stellas.»—«Libre de planetas.»—«L'aclipsi, en francés.»—«Speculum planetarum.»—«Speculum Strologie.»—«Los juys de stronomia, de mester Johan de Sibilia.»—«La Stralabria.»—«De la propietat dels planetes.»—«De les imatges del cel, destres é sinistres.»—«Del eclipsi del sol é de la luna.»—«De juys temporals esdevenidors.»—«Declaracions fetes sobre la astrologia.»—«Suma de astrologia.»—«Secrets de Bumazar, de astrologia.»—«Lectura sobre las taulas tolosanas.»—«Las taulas Alfonsinas en catalá.»—«Las taulas Alfonsinas, en romans.»—«Almanach»—«Almanach.»—«Almanach...»

—Qué tants almanachs, home.

—Tants diheu. Si bè buscava, en tots los recons de la llibreria s'en trobarian.

—Mare de Dèu! Y quina abundancia! Si de las altres ciencias hi ha tant, vos asseguro, mossen Borra, que podian ferse ben sabis los reys de Aragó.

—La fama'n tenen. Y no dubto que així mateix abundan las altres ciencias. Mirau sinó.

Y'l juglar aná trahent nous llibres del armari y senyalantne altres en diferents prestatges de la llibreria.

—Aquí teniu á «Aristótil, en francés,» devant de tots.—«Los

filosofs, en castellá.»—«Aliqua dicta sapientium, en romans.» y «Dits de diversos filosofs en catalá.»—«Liber anticorum.» —«Tractat moral.»—«Etiquorum.»—«De corruptione.—«De totas sciencias, en francés.»—«Questions de mestre Thomas Anglés.» y... Aquest, aquest, pare Arnau, devant de aquest si que deveu tirarvo la cogulla enderrera y fer una cortesia.

—Y quí es l'autor?

—Preguntaho á aquestas salas, digué mossen Borra, senyalant ab lo llibre las interiors del palau. Per aquí ha ressonat sa doctrina, quant lo rey don Joan I permeté que la esplicassen y propagassen, en la mateixa morada dels reys, Berenguer Fluviá y'l prebere Ximen Tomás. Com aquest no n'hi ha cap de tan gran en nostra nació, y es son saber conegut aquí y per tot lo mòn.

Així que'l monjo llegí lo títol, que li senyalava mossen Borra ab la ma dreta, feu en realitat un cert acatament, que era mes bè una afirmació.

—Oh! oh! digué;—«De la ciencia den Lull.» En veritat que devem tenirlo per rey de la ciencia.

—Y per si voleu enténdrerla millor, (digué'l juglar senyalant un altre llibre,) allí teniu la «Práctica de la taula general de Ramon Lull.»

—Pót ser que sí, pus lo conech sols com á teólech, y crech que m'agradaria mes conéixerlo com á filosof. Guardaulo, guardaulo, que pót ser aprofite la oferta.

—Ja veheu, donchs, continuá'l juglar, si aquí hi ha de tot y bo. —«De art de alquimia.»—«De Jeometria.»—«De prespectiva.» —«Natura de pedras y metalls.»—«Doctrina de armas, en francés.»—«Propietats de pedras y de erbas.»—«Leccions de cavalleria.»—«Sobre la carta de navegar.»—«Generació ó medicina de bestias.»—«Dels membres del cors del home, en catalá.» —«De cassa, en aragonés.»—«Cognició dels animals.»—«Retórica, en francés.»—«De naturas de bestias.»—«Secret de secrets.»—«Emeranides y llibres de medicina.»—«Del joch dels escachs.»

—Y en poesia, diheu, hi ha també alguna cosa?

—No us dich que de tot. Aquí teniu:—«Rimas sobre la presa de Mallorques, en castellá.» —«Lo romans de Girat, en francés.» —«Noves rimades.» En catalá y altres en castellá.—«Cansons francesas.» Un quadern en pianesch que no tè títol: comensa

Queste sone.—«Romans de Roger le donoxs.»—«Cansoner.» y un altre «Cansoner francés.»—«Proverbis de ensenyaments, en romans rimat.»—«Tresor de mestre Brunet, en francés.» Y aquí, per fi, teniu, pare Arnau, per si us voleu tornar trobador, ara que no sòn heretges, com en altre temps, lo «Art de trobar, en llemosí.»

—Sí, sí: ja veig... No us canseu mes, mossen Borra, pus me convenso que de tot hi ha aquí y en totas llenguas.

—En totas las cristianas: en llatí y en romans, catalá, castellá, francés, tolosá, llemosí, siciliá, llenguatge pla... y fins en las que no ho sòn, com hebraych......

—En hebraych? digué'l monjo admirat. Será la Biblia?

—Nó, que aquesta's guarda en lo arxiu reyal.

—Donchs qué guardau en hebraych en aquest temps?

—Mirau: lo «Rabbí.»

—*Anathema sit!* digué'l monjo, apartantse. Llibre condempnat es aquest.

—Aixó us espanta? Llibre sè jo que es *condempnatus*, *sed non auctori condempnando.* Y si la causa es bona, alguna cosa de bo hi haurá en l'efecte, que moltas *margaritas* hi ha *inter porcos*, peró que per aixó no deixan de ser pedras preciosas.

Mentres així estava parlant mossen Borra, girat de espatllas ab son company á la porta de la llibreria, aparegué devant de aquella un personatge, lo qual se detingué un moment com indecís, y com si li desagradás haber trobat al juglar ab companyia estranya. Era lo donzell de Puymoren, majordom del palau, portant á son costat lo sèu inseparable gos mastí.

Mossen Borra, no adonantsen de prompte, seguia enrahonant.

—Por vos fan los llibres hebraychs? deya tot passant la ma per la espatlla del monjo, que indicava ja volersen anar. Una caixa n'hi ha aquí en un recó, alguns dels quals, entre altres que no deixarán de ser molt dolents, deuhen valer mes or que no pesan... peró ja estan ben amagats, pare Arnau, y no hi ha perill que...

Lo gos del donzell trahí en aquell moment á son amo, pus penetrant en la llibreria, interrompé ab sa presencia á mossen Borra, y sorprengué en certa manera al monjo.

Lo donzell, obligat llavors á entrar, fixá naturalment la vista en la caixa dels llibres amagats que senyalava mossen Borra, y tot

cridant al gos, penetrá en la llibreria, saludant á las personas que en ella hi havia.

—Oh! Eh! qué es aixó? digué mossen Borra tot girantse. Fora, fora aquest mal vehí que tè per ofici llevar pells, y si comensa á olorar totas las que hi ha aquí...

Lo donzell, que semblava entrar allí ab repugnancia, á la vista del monjo, sens parlar tan sols, arrimás al gos y li doná una violenta puntada de peu pera ferlo sortir. Peró'l gos no's movia de la porta.

—Perdonau, digué llavors lo donzell; no voldria destorbar.

—Quant vos sòu aquí en aquesta hora, senyal que cap ánima en pena vos espera.

—Nó; peró us tenia de véurer precisament perque'l senyor príncep acaba de rébrer cartas de son pare, lo senyor Rey, y entre ellas hi havia aquesta que m'ha dit vos entregás.

—Carta del Rey pera mí? Permeteume, pare Arnau...

Y obrint la carta'l juglar, se la posa á llegir, mentres lo donzell se entretenia en mirar una pintura que hi havia en un llibre de sobre de la taula. Entretant, y desde que havia entrat lo donzell, lo monjo, sens fer cas de la conversa, no feya mes que mirar al gos, de manera que no li treya l'ull del demunt, observantlo y remirantlo.

—Bo! esclamá mossen Borra. Ja la tenim armada. No sabeu lo que'm mana'l Rey en aquesta carta?

—Qué? digué'l donzell.

Lo monjo no respongué, perque tenia fixada tota sa atenció en lo gos.

—Me mana'l senyor Rey, que partesca de seguida á Perpinyá, «pera donar gust al rey de Romans, que déu arribar allí dintre pochs dias.» Aquestas sòn sas paraulas.

—L'Emperador? preguntá'l donzell.

—L'Emperador ó Rey, diheuli com vullau, pus com no hi ha hagut papa verdader que'l coronás, se quedá ab lo títol de rey. Pót ser que pera aixó vól un papa verdader... Ay, Benet, Benet, que'm sembla que'l vent del Nort te costipa! No us sembla així, pare Arnau?

—Sí, sí, contestá maquinalmente lo monjo, sens apartar la vista del gos.

—Y á vos no us ho sembla, senyor majordom?

—Tot pót ser. Sòn cosas aquestas que no m'en cuydo gayre.

—Es á dir, que vos teniu altres asumptos que us interessan mes?

—Prou !

—Ja'ls tocaria jo ab lo dit.

—Quí sab... Ba ! veig que vos estau ocupat, y ja'ns veurém una altre hora.

—Nó, home, nó. Si pare Arnau ja s'en vá. No es veritat, pare Arnau ?

Y adonantse que mirava tant al gos, anyadí :

—¿ Y qué teniu mirant tant al company del senyor majordom? Se coneix que sòu frare de Poblet , que teniu afició als gossos mastins.

Al sentir aquestas últimas paraulas , se conmogué violentment lo donzell, mirá al frare, prengué certa actitut de resolució, y fent mitja cortesia, procurá sortir ab tota pressa de aquell lloch.

—Qué! Tan mateix vos en anau? li digué'l juglar. Anau al asumpto? Avuy si que déu ser cosa de fer presa.

—Qué he der fer presa, (respongué desde la porta'l donzell, mitj rihent y mitj sospirant ,) si de tant bona que es , me temo que se m'esmunyirá de entre las mans com una anguila !

—Voleu dir? Llástima'm feu.

—Allá veurém.

Y donant un altre cop al gos pera que s'adelantás, desaparegueren un y altre de aquell lloch.

Lo monjo, acostantse llavors fins á la part forana de la porta, continuá seguint ab la vista al gos, sens poderla apartar de ell, fins que girá al estrem de un corredor; y tornant á entrar després com pensatiu, murmurá entre dents aquestas paraulas:

—No ho sè... no ho sè... peró casi ho juraria.

—Qué? qué, pare Arnau? li digué'l juglar, tot ficant de nou los llibres als prestatges. Com hi ha mòn que alguna vos en passa. Veig que mentres ha rodat per aquí'l gos, no haveu estat sinó per ell. ¿Qué hi trobau en aquell enamorat del nostre majordom?

Tot bellugant lo cap lo monjo, y mirant nó á la persona que parlava sinó vagament, com qui vól recordar un fet ó vá lligant ideas, contestá á mossen Borra:

—Qué hi trobo, diheu? Pót ser mes de lo que may vos podriau pensar!

—No sè que un gos puga oferir...

—Prou, amich! Si'ls gossos poguessen parlar...

Ferit llavors mossen Borra de gran curiositat, manifestá certa alegria, efecte sens dubte de una sospita que aná concebint, y, dissimulant en cert modo, digué:

—Qué hi fa que no parlen, ab tal que ells sian senyal de alguna cosa? Peró, diheu, diheu ¿qué fòra aixó?

—Res... Ja sabeu que en lo monastir se crian gossos mastins, y que la casta de allí la coneixem al moment, y mes si surten alguns gossos que tenen certas senyals especials com aquest.

—¿Es á dir, que aquest gos ha sigut de Poblet?

—Podria ser molt bè. Recordo que hi havia dos cadells com aquest, que desaparegueren una nit... Y quina nit! esclamá, tancant los ulls, lo frare.

—Esplicauvos, esplicauvos, pare Arnau.

—Me sembla que encara'ls veig als dos pelegrins que vingueren... Pelegrins del dimoni, nó de Dèu!... pus fugiren á la matinada, y ab ells s'en portaren los dos gossos, sabentse á poch en lo convent lo sacrilegi que se havia comés al dia anterior..... Peró, nó, nó; no fassem mals pensaments. No vull pensarhi tan sols...

—Qué diheu, pare Arnau? Parlau, parlau. Peró, quin fou aquest sacrilegi, quina fou aquesta nit que diheu? Parlau, que pót ser ab aquest cap de fil...

—Res, res... m'en vaig. A Dèu siau.

Y'l monjo apretá la ma al juglar, dirigintse després cap á la porta.

—Peró, home. Qué us costa dirme?... Diheu, acabau de contar aixó dels pelegrins. Quí eran aquestos pelegrins?...

—Nó, nó: á Dèu siau!

—Al menos diheume quina nit fou aquella?...

—Res, res... Ja'ns veurém en altre ocasió. A Dèu siau, mossen Borra, á Dèu siau!

Y partí de allí'l monjo, deixant pasmat al juglar, tan pensatiu, com enfadat dels escrúpols del frare.

Peró de repent se'l vegé mudat, girant en sech, y dirigintse á la taula ahont tenia paper y tinter.

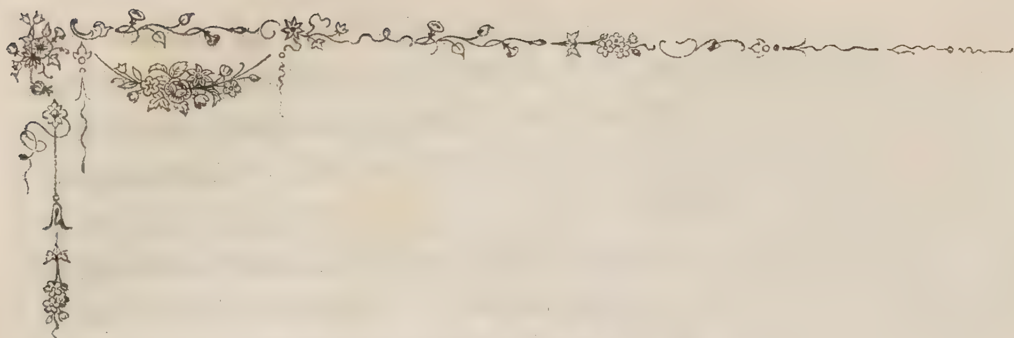
—Sí? digué. Donchs jo faré que'l gos parle, y'l cor me diu que de sas paraulas s'en han de descobrir molts fets. Dèu ho fassa!

Y agafant la ploma, comensá ab molta pressa á escríurer, fent dos cartas, que plegá en seguida, y anantsen després en busca, sens dubte, de algun correu que partís ó volgués partir als punts que ell desitjava.

La una de las cartas anava dirigida á un monjo del monastir de Poblet.

La altre portava'l sobrescrit pera un cavaller distingit del regne de Aragó.

SEGONA PART.

LA NINA DONA.

XIX.

La poncella pom de flors.

Mes de una volta s'ha vist quedar al mitj del camp, deprés que la fals arrebassadora del segador s'en porta las espigas, una planta modesta que ostenta en son cim una senzilla y aislada poncella.

Si la poncella hagués sigut crescuda, si s'hagués pavonéjat ja formada del tot, descubrint un ram en son mánech y una corona de colors en son estrem, tal volta hauria caygut mústiga y ofegada entre'l feix de espigas, peró la casualitat ó la sort la deixá en sa tendresa, y sols se bellugá com incerta entre la vida y la mort, ja per estar mes á descubert dels perills alsantse sola y al pas del que sega, ja per faltarli la forsa que podria donarli vida, sentint trepitjada per lo peu del segador la planta á que está agafada.

Pobre poncella! Si algun mal vent se girás, que fes secar mes y mes la planta alimentadora, si alguna tempestat acabás de péndrer la poca vida que á aquella li queda, perdent sas forsas la poncella, aniria doblegantse esmortoida, y arribaria á tocar ab sa tendre boca la mare que la alimentava: moriria la filla ab la mare tot besantla, y moriria sense haver florit, moriria sens deixar conéixer sa hermosura y sens exhalar lo perfum y la aroma que podia haver despedit arribant á ser flor.

Peró vehentla'l sol, que ans dauraba'ls blats y que sols li havia

enviat fins llavors sa claror transparent per entre las espigas, compadeixentse de ella, la iluminá y vivificá ab raigs benignes, y la tendre poncella, si bè sentint lo dolor de la planta mare, arribá á enfortirse, á seguir son curs natural, á desarrollar sa forsa íntima, y prest, transformada en flor, ostentá totas las bellesas que ja com á flor tenia y las que'l sol vivificador li anyadí, enviantli, ab sa llum y son foch, nous y delicats colors.

Benehit sia'l sol, que dòna vida á las plantas, que salva la vida y ajuda á transformar en flor las poncellas abandonadas que ploran junt á una planta ferida, y que ostentantse majestuós ab sa llum y son calor, evita que un mal vent arrebasse y destruesca á la flor tendre á qui manca encara forsa pera serho complerta!

Benehidas sian aquellas virtuts que, apareixent á temps, com lo sol vivificador, salvan de la tempestat del mòn á aquells sers desgraciats é inocents que han quedat abandonats en ell, prop de la tomba de sos pares y sens forsa pera ostentar las bellesas de que tal volta la Providencia los ha fet depositaris!

Sola y abandonada la pobre nina de Menargues, com la poncella del camp, y en la edat próxima á desarrollar sas bellesas que ja vaticinava sa encantadora forma molt ans de ser flor; ¡ qué hauria sigut de ella, si'l sol de la caritat no li tornás la forsa, si no la hagués resguardat dels mals vents que l'abandono, la miseria y'ls vicis fan bufar en tots endrets pel mòn!

Benehit sia'l sol salvador de las plantas! Benehida sia la caritat, que salva al sers infelissos! Benehit sia Dèu, que ha creat la caritat y'l sol!!

Dos anys feya tan sols, que, arreplegada providencialment la trista orfaneta de Menargues baix lo mantell de la caritat que servia de ensenya á fra Vicens Ferrer, havia sigut conduhida, desde las solitarias planas de Urgell, á la porta mateixa del únich que, recordant las gracias de la nina y las virtuts y generositat de sos desgraciats pares, podia servir mes que ningú de amparo á aquella tendre criatura, que sens aquesta sort, s'hauria vist, sens dubte, condempnada á vagar perduda, miserable y esposada per los camps perillosos de aquest mòn.

Ferida y trepitjada fou, en efecte, la planta de ahont sortia y s'alimentava aquella hermosa poncella, y ho fou quant aquesta realment no tenia mes forsa que pera ser poncella, si bè no havia de tardar molt en ser flor. Quantas sòn las flors que de la nit á la ma-

tinada cambian son aspecte, y al sortir lo sol mostran ja tots los colors que lo dia ans se guardavan tancats dins del botó!

Dels onze anys que tenia Blanqueta quant la amparà'l falconer, als tretze que llavors devia cumplir, havia fet realment com la poncella comprimida á la nit y oberta á la matinada, ó millor, havia fet durant aquests dos anys com fa gradualment la poncella que, comensantse á esclatar ab lo calor suau de la aurora, vá dilatant y estenent sas fullas quant mes vá sentint lo calor del sol que s'eleva, fins á mostrarse enterament oberta y ab sa verdadera forma de flor, alsantse y bellugantse altiva quant l'astre vivificador está al mitj de la esfera.

La poncella, donchs, havia entrat ja en lo temps de ser flor : la nina de Menargues havia deixat de ser nina en aquell espay, pera transformarse en dona.

Desde que ab l'amparo del compassiu falconer havian comensat á desaparéixer de la hermosa nina totas las senyals de la fam, cansament y miseria que la acompanyavan en son abandono ; desde que á forsa de consol havia casi arribat á fer fugir los recorts de tristesa que li oprimian lo cor, y l'encantament que aquesta havia produhit en sa inteligencia; desde que, ben cuydada y alimentada, havia sostituit al torrat del sol y del vent la fina blancor que li era natural, y s'havia enrobustit son cos, prenent tots los membres la verdadera forma perfecta que'ls era propia ; al aproximarse Blanqueta á aquell período de transformació que marca la naturalesa pera'ls sers á qui Dèu ha dotat de esperit, fèu verdaderament com la poncella que vá trantsformantse en flor desde la aurora al mitj dia. Així en lo cos com en l'esperit, mudás enterament la ans lleugera y enjugassada nina : sa alssária prengué proporció ab la robustés del cos; se dilatá suaument ab delicat contorn la carn de son pit, que semblava dividit sols per una petita sombra ; prengué l'aspecte un ayre mes grave; lo mirar, sens deixar la dolsura de la inocencia, brillá ab una altre animació que no deixava per això de ser modesta, y en lo parlar y fins en totas las maneras y moviments se notá aquell esfors ó tránzit que sembla violent en algunas ninas quant comensan á ser donas, y que en altres, com en Blanqueta, per sa senzillés, ofereix un conjunt de vanitat inocenta y discreta imitació, mes que pera ser dona, pera semblarho.

Cada dia que anava avansant Blanqueta, creixia mes y mes lo goig del falconer que la havia amparada. Mirávala aquest bon home

ab tanta satisfacció com un pare, pus si aquest podia vanagloriarse de tenir una tan hermosa filla, aquell podia fer gala de haverse degut á sa bondat la salvació de aquella preciosa y ans desgraciada criatura. Arribava á obrar en aixó'l falconer fins ab egoisme, si nó ab orgull, pus no tenia altre gust sinó que li parlassen de Blanqueta, y li queya, com se sól dir, la bava, quant sentia ponderar sa hermosura, sos bons modos, sa habilitat en cuydar de la botiga, y la transformació que havia sofert desde'l primer dia de sa entrada á Barcelona, de manera que, á no haver sigut bo'l Joan y á no fer tot lo que feya per natural impuls de son bon cor, hauria bastat, pót ser, aquest cert egoisme, pera que may apartás de sa casa ni abandonás á la que li aumentava la fama de bon home y compassiu, y que á mes li aumentava també los parroquians de sa botiga, á la qual acudian molts compradors, sols pel gust de contemplar aquella cara, que era la millor de Barcelona.

Tan content estava'l Joan y de tal manera aumentava son carinyo de dia en dia envers Blanqueta, que, per poch que pogués, en los diumenges ó qualsevol altre festivitat en que s'oferís alguna diversió, no la portás á véurerla, deixant en sa casa al baylet, cosa que ans may havia fet. Si era per Corpus, la duya á véurer la professó, y li ensenyava la bribia, 'l bassilís, lo gegant dels cotoners, y la gran espasa de la confraria de mossenyer San Pau ó dels daguers, y li feya mirar la cadira de plata daurada del rey Don Martí, damunt de la qual se portava la custodia; si era per Nadal, la portava á matines á la Catedral, á sentir rebentar las bofetas dels galls de Indi quant s'entonava la Aleluya, y sobre tot pera escoltar los bells tochs de orga, ahont cantava lo gran tenorista Mateu Ferrer; si feyan cossos en l'arrabal ó balladas per la celebració de algun sant ó patró, allí la acompanyava; per Sant Roch la duya al Regomir á véurer los cuberts de tela que feyan los vehins, deixant cada un un llansol, y en esta festa, menos s'olvidava de tornarhi al dia seguent, en que se celebrava la festa de Sant Gos; per Santa Catarina la acompanyava á véurer los fochs y graellas que encenian á la nit los frares; per Sant Jordi á la casa de la Diputació, á véurer sortir l'acompanyament del General de Catalunya ab los padrins y ministrers pera anar al Born, en busca dels mantenedors del torneig, y com si fos Blanqueta una de las millors damas, comprávali'l Joan lo ram de flors mes bonich que trobava, sens escassejarhi un sou; per fi, tal era'l gust y desitj del bon home en compláurer á sa

afillada, que pera ella podia dirse bè sempre alló de «boca qué vóls· cor qué demanas.»

Una bona circunstancia entre tot aixó era lo que feya distingir á Blanqueta y al que la amparava. Desde'l primer dia que aquella entrá en la casa del falconer, procurá aquest que la nina no descuydás la part moral y religiosa que tan recomendable la havia de fer mes endevant. Parlantli alguna que altre volta de sos desgraciats pares, fèu que tal memoria, no apartantse absolutament del cap de la orfaneta, fos en cert modo com una barrera en los perills que pogués sofrir en lo mòn, en cas de venir nous contratemps; cada dia en lo rosari li feya dir un pare nostre per son pare y un altre per la mare, en lo primer dels quals se escapava moltas voltas una llágrima al falconer, aixi com en lo segon se escapavan á la nina; féyala cumplir ab tots los debers de cristiana; parlávali tot sovint de las astucias dels homens, de qui no's devia fiar, ponderantli á voltas pitjor que no faria un caputxí missioner (perque es de advertir aquí, que'l cap de Joan may s'havia ocupat en si sa afillada devia casarse ó no ab lo temps, cosa que, á pensarhi, l'hauria omplert de gelosia y de tristesa;) y per fi, en lo que tocava á amistat, tenia gran mirament y fins mania segons ab qui Blanqueta s'acompanyava, pus deya sempre que una mala amiga es pitjor que'l dimoni, y que moltas eran las minyonas á qui havia perdut una amistat dolenta, de manera que sols la deixava jugar ab la filla del catxassut Ambrós, l'especier vehí, lo qual, á pesar de sa catxassa, no descuydava los bons debers de pare y de espós, com que arribava á ser un exemplar admirable, sobre tot en aquell barri que comensava mes enllá de sa casa; y al pas que aixó permetia lo patrocinador de Blanqueta, posávali mala cara si's frequentava massa ab una altre minyona del costat mateix de sa casa, filla de un menescal y ferrador, la qual no li agradava, primerament perque tenia molts mes anys que la nina, y á mes, perque era geperuda, pus estava en la creencia, com es, de que totas las que tenen aquella tara sòn esparvilladas y maliciosas, recordant sempre lo que li deya moltas vegadas un capellá parroquiá sèu, á qui venia caderneras, referintse als habitants esguerrats del portal del Ángel: «*ab homine signato, libera nos Domine.*»

¿Y qué dirém de la habilitat de Blanqueta en cosir y fer mitja? Basta recordar que la nina havia tingut una molt bona y treballadora mare, que, ja desde la infancia, y tot lo temps de ser nina, la

havia comensat á inclinar al treball, á apéndrer tot lo que pót comensar á apéndrer una nina filla de una mare desitjosa de véurer en sos fills retratadas sas virtuts y habilitats. Basta dir, que may com llavors havia anat tan ben sorgit lo falconer, y sas calsas y sa gonella, per lo ben arregladas, haurian fet créurer, quant menos, que aquell home era ó espós, ó pare de fillas, sent així que no era ni una cosa ni altre. Déu anyadirse aquí, que admirador lo Joan de la bona disposició de Blanqueta, la creya capás de apéndrer qualsevol cosa, y coneixent á una compradora de las monjas de Santa Maria de Junqueras, que sabia fer molt bonas puntas, lográ que anás á ensenyarnhi, sent tal lo resultat, que al cap de poch temps arribá ja Blanqueta á fer una gornició pera unas estovallas del altar major del convent.

Oh! aquesta habilitat acabá de realsar la gracia de Blanqueta, pus sentada al llindar de la porta de la botiga, tesa y ayrosa, ab lo cuixí devant, sos preciosos y blanchs dits se bellugavan lleugerament per entre'ls boixets, ab una gracia y maestria imponderable, y com per la atenció que tal treball requereix sa vista havia de estar certs moments fixa, tot això contribuia á que en tal entreteniment paregués la asseada y hermosa nina encara mes hermosa y plena de totas las gracias que poden encantar així á homens com á donas. Dèu del cel! Si la pobre de sa mare la hagués pogut contemplar en aquells moments, de segur que s'hauria tornat á morir boja de alegria, vehent á aquell ángel, fill sèu, tan ple de gracias en son cos y en son esperit!

Sia sa modestia natural ó'l temor de la noble gelosia que demostrava en sa presencia lo falconer, lo cas es que Blanqueta evitava y fugia'ls ulls quant algú de'ls que passavan se detenia devant de ella, pus á menut s'hi detenian així homens com donas, jovens y ancians, y molts jovens, ferits á vegadas de certa impressió súbita y enardent, que sols podia contenir la mateixa modestia de la hermosa, y sols alguna vegada, per sentir sas orellas nó falagueras paraulas de un admirador ó enamorat, que moltas ne sentia, sinó atrevidas espressions de homens inflamats per sentiments innobles, havia hagut de mostrar sa cara severitat y repugnancia, com li succehí una volta, en que ab tota pressa desaparegué corrents de la porta, abrassada ab son coixí.

No vól dir això que son cor, bo é inocent, fugís de tals homenatges á sa hermosura mes per inocencia que per virtut: encara que

jove Blanqueta, la continua admiració que observava á sa persona desde que anava fentse mes dona, havia de infundirli precisament aquell recel natural que vá sentintse en tal edat, y per lo que la dona vá fentse cárrech del objecte á que está destinada en lo mòn. En est cas es quant la dona comensa á sentir que's desperta en son cor un sentiment nou y fins llavors desconegut, un sentiment que la fa aspirar á una altre felicitat, l'amor, sentiment que si bè es verdader fill del cor, se desarrolla mes ó menos aviat y es mes ó menos viu, segons la educació que's reb, peró que existeix, faltantli sols pera despertarlo la impressió infundida per un altre ser en qui's conega desitj de ser correspost, de manera que'ls dos sentiments vingan á formarne un tan sols. Estava en esta disposició Blanqueta? Havia mogut simpatia á sos ulls un altre ser digne de ella? S'havia despertat son cor, á pesar de sa modestia, ab aquell grat sentiment verdaderament nou pera qui coneix que deixa de ser nina y comensa á ser dona? Prou! prou!! L'amor de la hermosa, encara que timorat, s'havia fet sentir, per conéixer ella que un altre amor pur y també timorat se li rendia; ella coneixia uns ulls que la miravan diferent del altres, coneixia un ser devant del qual ella gosava y patia al mateix temps; Blanqueta estimava... y anava estimant mes cada dia, per lo mateix que faltavan ocasions de espressarse sos mútuos sentiments los dos amants. Ja veurém qui fou lo ditxós, y com aquest amor aná creixent, entant que aná creixent també la hermosura y la fama de Blanqueta.

Vejam ara de quina manera nasqué aquesta viva flama en lo cor dels dos amants.

XX.

Tan vá'l canti á la font que á la fi's trenca. Dos cors en un.

Desde aquell dia en que lo noble y generós Fivaller havia resolt passar una ajuda mensual al falconer del portal del Ángel, pera que ab ella pogués millor aténdrer al cuydado y educació de la pobre

nina que habia amparat; no havia faltat En Guillemet, lo dia últim de cada mes, segons son senyor li havia previngut, á recullir la cantitat, pera entregarla, lo dia primer del mes seguent, á la persona pera qui era destinada.

Era, donchs, cada dia primer del mes un dia de goig en la casa de En Joan de la Murtra, y la vinguda de En Guillemet era esperada ab deliri, nó per lo que ell portava, sinó per la alegria ab que se acariciavan uns y altres, mirantse cada un com á contribuidor de la felicitat de la nina.

Sentint lo falconer gran simpatia per aquell jove que tant aprobava son modo de pensar, per aquell esparvillat minyó (com ell li deya,) que tan bè parlava y tantas cosas sabia, no veya, en los dias de sa visita certa, la hora, com qui diu, de sentirlo bromejar en sa casa; y com si gracia li feya, y si desitj havia de manifestar de sa vinguda, á ningú podia millor demostrarho que á sa companyona, á Blanqueta, axí aná succehint, que, per esperit de imitació, distinctiu constant de totas las criaturas, la inocenta nina desitjava lo mateix que son pare adoptiu, la vinguda de Guillemet, y al véurerlo, se alegrava, rihent quant En Joan reya, y aprobant y corroborant tot lo que aquest contava de las prendas de aquell. De manera, que al dia primer del mes, estava ja impacient la nina desde que's despertava, y no feya mes que repetir á tota hora:— Avuy es lo dia! Avuy toca! ¿No es veritat, pare, que avuy vindrá En Guillemet? Que aixerit es.... Ay que'm fa ríurer... Ay qué alegre.... Ja voldria que fos aquí!

No dirém menos de la alegria per part del jove. Al arribar á la casa, així que entrava á la porta, donava ja un crit de ¡Joan! peró espressat de manera que indicava sa franquesa, lo dret que en cert modo tenia de entrar allí com si fos de la familia, y sobre tot la alegria que portava son cor, de pensar que contribuhia á ferse una obra bona. Al primer Dèu us guart, allargava la ma al falconer, apretántsela un y altre ab efusió, y tan prompte com descubria la nina, la agafava pel mitj del cos, fentli dar un salt, donantli patacadetas á la espatlla, y dihentli mil espressions de carinyo relativament á sa hermosura y á sas infinitas gracias.

— Ola! la aixerida, li deya, la pubilla dels aucells, la doneta de casa... ¿Sabs que cada volta que't veig me semblas nova?... Y mirau com se vá tornant... ¿Quí li havia de dir á la cadernereta, que sis mesos enrera encara no's plegava'l menjar?... Vaya, que din-

tre poch, vas á ser la mes bona mossa del barri.... y de tota la ciutat.

Y luego passavan aquestas alegrias, y's tornavan á renovar al principi de cada mes; y'ls mesos passavan, y la nina s'anava desarrollant y tornantse dona; y tal vingué á ser, que arribá dia en que Guillemet no gosá á tractarla ab llenguatge tan inocent, ni s'atreví á ferli donar salts, ni á tocarla, encara que fos ab inculpable carinyo, pus verdaderament anava descubrint en ella un cert ayre nou de gravetat y pulidesa, que li feya mirarla baix un altre aspecte.

Bè tenia rahó En Guillemet quant deya que cada mes li semblava nova y que dintre poch habia de ser la mes hermosa de la ciutat, pues arribá temps en que, admirant la novetat com verdaderament notable, y contemplant la hermosura com irradiant é incomparable, hagué de esperimentar Guillemet que lo que en un principi havia sigut inocent carinyo, y després cortés mirament, se transformava en respecte y admiració, peró admiració que feya náixer certa ambició en lo cor del jove.

—¿Qué será (comensá á dir pera sí En Guillemet al cap de dos anys de fer sas mensuals visitas al falconer,) qué será, que així com abans entrava sempre alegre en aquesta casa, ara hi entro sempre ab un cert abatiment, que fins me sembla melancolia? Jo no sè que'm passa.... pus ans, me creya jo com superior, y mirava á Blanqueta materialment com á un ser petit y desgraciat, y ara, ara la miro á ella com á un ser superior á mi, y jo'm considero com un esclau de sa hermosura.

Cada volta que feya la visita, repetia En Guillemet aquesta reflexió, peró com era impressió momentánea la que esperimentava, passava lo recort de aquesta, y sols se tornava á renovar, ó's feya mes viu, quant la nova presencia del objecte, en lo mes seguent, arrancava també novas y mes atentas contemplacions dels ulls del que mirava, novas reflexions del que creya que'l pensar era lo sentir.

Dia vingué en que aquesta petita y primera guspira de amor que naixia en lo cor de Guillemet s'aná encenent molt mes. La admiració y'l recort de la hermosura no era ja sols tranzitori: lo jove tenia ja interés en saber ó en endevinar la millora ó avans que esperimentaria al véurer novament á aquell objete que ans fou sols de admiració: al arribar als últims dias del mes, desitjava Guillemet ab impaciencia que passás lo temps depressa, no veya arri-

bat lo dia de la visita , y al verificarla , fins se sentia com conturbat, tenint que fingir en cert modo ab lo falconer la alegria que sempre li havia mostrat, sent així que sa atenció estava fixada sols en aquell objecte que cada volta trobava mes hermós, mes interessant, y que no hauria volgut, nó,'l jove que servís pera felicitat de un altre que no fos ell. Guillemet estava verdaderament enamorat!

Qué li faltaria, donchs, en tal estat, al jove de imaginació viva y de honrat y sensible cor? Sols una cosa : la ocasió. Mes de una volta, al despedirse, havia procurat donar á enténdrer per medi de miradas á Blanqueta la pena que ell passava; peró lo poch mòn de la jove feya que aquellas fossen interpretadas sols per una espressió de afecte amistós. Si al menos hagués pogut parlarli un dia á solas, si al menos hagués lograt que conegués son sufriment....... peró ni ell s'atrevia á anar á la casa en horas ó dias no acustumats , ni'l falconer deixava á sa filla sola en la casa , sens que ans advertís al vehí especier que vigilás, de manera que havia de contentarse, pera satisfer son enamorament, en fer tan sols alguna passada per lo carrer del Portal, ó por un altre carrer inmediat ahont donava lo terrat de la casa. Desde ell, un dia que la joveneta estava arreglant las torretas de flors , á que era aficionat lo falconer, descubrí Blanqueta al jove, de qui havia notat ja las continuas passadas alguns dias, y saludantlo ab inocenta gracia, acabá de arrebatar, per la mateixa rahó, al que tan delirós anava per ella.

—Ditxosas, ditxosas aquestas flors, (li digué ab veu baixa Guillemet, tot arrimantse á la paret de la casa,) pus son cuydadas per tas preciosas mans !

Aquellas espressions sentidas per Blanqueta, que arribava á presumir cert afecte de part de aquell jove, aquella primera sageta de pur amor clavada instantaneament en aquell cor verge de passió, serviren pera aumentar mes y mes la bellesa de la vergonyosa y modesta noya. Un color rosat encés aparegué en sas galtas, baixá sos brillants ulls la noya, y sols un grat somrís indicá que havia entés lo significat de aquellas paraulas. Oh! com en aquell moment, may la havia vist tan hermosa En Guillemet.

—Ah! perqué no respons? ingrata!

Un altre somrís aumentá encara mes la hermosura de la vergonyosa donzella.

—No'm comprens, Blanqueta? li preguntá ab to suplicant l'enamorat jove.

La noya girá'l cap, com guardant cert temor de que algú la vegés de dins la casa, y adivinantho Guillemet, li digué:

—Es que tens por? Está en la casa ton pare?

Blanqueta fèu un moviment afirmatiu de cap, y fins bellugá los ulls de manera, que revelava'l perill en que estava de ser vista.

—Ah! digué llavors lo jove, desesperat de amor. Ja que no hi ha, donchs, altre ocasió, aprofitem aquesta pera víurer confiats. Dígasme, dígasme: ¿no coneixes lo que passa per tu mon cor?

—Sí, sí, li digué ab veu baixa Blanqueta, y manifestant viva inquietut; peró vesten, vesten...

—Blanqueta, jo no quedo satisfet, jo no quedo tranquil, si no contestas á mon desitj. Confio en ton amor? Me estimas, Blanqueta?... me estimas? Donam una proba y m'en vaig... Donam una flor de las que han tocat tas mans!

Y donantse pressa la noya, y corresponent al mateix temps ab sos ulls al amor del jove, anava á arrancar un brot de la primera planta que tenia mes prop, quant En Guillemet cridá:

—Nó, nó! que de morduix l'amor ne fuig. No'm dones morduix, Blanqueta, nó, que seria desgraciat lo nostre amor! Donam una branca, una fulla, qualsevol cosa, peró no'm dones morduix.

La noya llavors, desitjosa de satisfer al que la galanejava, y mitj perturbada per lo temor de ser vista, allargá la ma á un hermós clavell que tenia prop, y arrancantlo, tirál precipitadament al carrer, venint á cáurer entre las mans del enamorat.

No arribá'l clavell á las mans ans que á la boca. Guillemet lo besá y'l torná á besar, repetint entussiasmat:

—Vina, vina, prenda de ma felicitat, vina, símbol de la primera pena y del primer triunfo que ha tingut mon cor... Jo t'estimo y't beso mes en lo mánech que en la flor, perque en ell han fregat las mans de la que adoro, perque sos preciosos dits sòn los que t'han suavisat, arrencantte de la planta! Jo't guardaré eternament, y ta presencia será sempre en mi'l testimoni de nostre amor, y'l recort de ta hermosura, incomparable Blanqueta!

Al alsar los ulls lo jove, la noya habia desaparegut ja del terrat.

Peró no importava ja la desaparició de la estimada, tenint la garantia del amor: Guillemet acabava de conseguir lo triunfo mes envejat per l'home jove que rendeix holocauste per primera vegada á la hermosura. La flama de la passió deixava de estar oprimida desde aquell moment, y cremava magestuosa y viva pera dilatarse

mes y mes, y pera no apagarse may mentres se sostingués lo ferm altar de ahont brotava.

En res pensá de prompte Guillemet mes que en sa alegria, en son triunfo. Tenint seguritat, no li faltava esperansa de ocasions, y així, conformantse ab la privació repentina de poder espressar lo que sentia á sa estimada Blanqueta, avansá involuntariament, seguint la mateixa direcció del carrer, sens véurer ahont anava, sens pensar si'l podian véurer, fixa la sèva imaginació en sa estimada, y sens previsió tan sols pera amagarse'l clavell que li havia donat Blanqueta.

Mes á pochs passos torná en sí de sa fixació, y de repent se'l vegé amagar ab tota pressa en son pit lo colorejat clavell. En la finestra de una casa vehina acabava de descobrir En Guillemet á dos personas que l'estavan mirant, y que havian presenciat, sens dubte, tot lo que acabava de succehir. La finestra era la de la casa del menescal y ferrador, (ahont se curavan y ferravan de poch temps ha tots los cavalls del palau del senyor Rey,) y las dos personas eran una de la casa y una altre forastera: la noya geperuda, tan mal conceptuada per lo previst falconer, y un cavaller que portava una capa vermella.

Regonegué en seguida Guillemet, per tan coneguda senyal, al senyor majordom del palau, á qui en altre temps havia portat lo falcó que mossen Joan Fivaller regalá al senyor llochtinent, y qual personatge no era la primera volta que'l jove havia trobat rondant per aquell barri, sens que may pogués maliciar las intencions que allí'l portavan; ja li semblá, al primer cop de mirarlo, que tals personas no's trobavan allí de casualitat, y sí ab la idea de observar, y tornant á girar la vista al cap de pochs passos pera cerciorarse de son recel, lo vegé confirmat, pus mirantlo fit á fit lo cavaller, acabá per esclatar en una rialla burlesca y despreciadora, que avergonyí al novell enamorat.

Mes lo novell en amor era vell en honor, y si bè semblá avergonyit de prompte Guillemet, no tardá un minut que, refentse, girá ab orgull la cara, com demanant satisfacció de la burla, y no baixá los ulls per llarch espay. Lo cas que de aixó fèu lo cavaller fou repetir una segona rialla, que si bè era tan burlesca com la primera, revelava molta mes dósis de orgull y de mala criansa. A aquesta nova insolencia, lo fogós y honrat jove anava á replicar escupint en terra, com en senyal de despreci, peró no li quedá temps,

observant que la noya del menescal empenyé de aquell lloch al insolent cavaller, y tancá la finestra, pera evitar sens dubte un escándol.

Casi podria dirse que per un moment l'honor borrá l'amor en l'esperit del jove, pus ressentit aquest de lo que li passava, murmurá entre sí aquestas paraulas:

—Ira del cel! Que si aquests sòn los cavallers y majordoms que tè'l senyor Rey en sa casa, ¿qué tal serán los soldats y'ls servidors...? Ja no estranyo que tothom estiga descontent... Peró, bè diuhen, que « de senyor y gorrí, de casta s'ha de venir! »

La rabia ab que digué aixó'l pundonorós jove hauria bastat en altre ocasió pera conduhirlo fins al mes gran compromís. A no tenir en lo cor un sentiment supremo y pur, que com á poderós havia de revíurer quant ans, no hi ha dubte que de allí no s'hauria mogut En Guillemet, y que emprenent contra'l descarat donzell, hauria sigut víctima, tal volta, de la fornida espasa que aquest portava; peró revivint lo goig del triunfo amorós, entant que Guillemet s'apartava de aquell lloch, arribá á olvidar lo jove aquell passatger insult, y torná á fixarse sols lo sèu cap en la satisfacció que havia conseguit, y mes que tot en imaginar medis pera buscar las ocasions que tan desitjava y que tan necessarias li eran en son amorós sufriment.

No cal esplicar, donchs, qué es lo que fèu desde aquell ditxós instant lo correspost enamorat: sas passadas se multiplicaren per lo carrer y encontorns de la casa ahont habitava l'objecte de sa felicitat; de tots cantons, quant Blanqueta se sentava á la porta ó sortia al terrat, descubria la noya miradas afectuosas de son amant, y carinyosos saludos que feya una ma portant un clavell; y'l cap de En Guillemet no feya mes, com tot amant privat, que discórrer quin podria ser lo recurs que empleás pera poder tenir una entrevista segura, en la qual acabás de manifestar estensament son amor, y lográs la seguritat de la ditxa que sols se li havia iniciat fins llavors.

A forsa de esperar, de sufrir y de discórrer, acudíli, per fi, al enamorat un medi, per lo qual, tal volta, lograria lo que tan desitjava, ó millor, la oportunitat lo vingué á favorir quant menos ho pensava.

Era l'últim dia del mes de novembre y hora de mitj dia, que passava Guillemet per devant de la casa de la ciutat, qual porta se

conserva encara per sort, salvada per miracle del modern instint destructor, derrera del fróntis actual, com si fos una ninfa hermosa y postrada de dolor, á la que un sátiro tè subjectada per la cabellera.

Lo tros de fróntis antich que encara pót contemplarse com enfonzat ó engastat en lo modern edifici, y que's véu actualment al entrar en lo carrer que's diu de la Ciutat, conserva encara algunas de sas espayosas y atrevidas finestras ab la doble pilastra gótica, lo dosselet ahont destaca lo preciós ángel Rafael, (segons diuhen las lletras dels costats, *Rafael Angelo*,) ab sas alas de metall, y que en altre temps brillaren com á or, y tenint als peus l'escut reyal de la corona de Aragó, ó antich de Catalunya, coronat per lo famós casco que porta per cimera lo fabulós drach dels reys; qual conjunt ve á formar com un floró, ornant la estremitat de una porta que encara ostenta gran part de las antigas planxas y'ls claus que la hermosejavan, porta de recorts inefables, per ahont se introduhia ans al temple de la justicia y del amor patri, y per la qual han fregat en altre temps las heroycas gramallas rojas dels antichs concellers.

Al arribar Guillemet á tal punt, observá gran animació entre las personas que per allí's reunian, moviment continuo de gent que entrava y sortia, y en general en uns y altres marcada en la cara la alegria y la complascencia.

—¿Qué es aixó? preguntá senzillament á un menestral que semblava estar enterat de lo que's tractava, per l'interés y forsa de las esplicacions que feya á uns senyors allí detenguts.

—Los nous concellers, los nous concellers... li contestá l'altre.

—Es veritat que avuy es dia de elecció. ¿Y quí, quí ha sortit? ¿Sòn gent que... ?

—Jo ho crech, digué'l menestral sens deixar acabar al que preguntava; si sembla que la Providencia ho porte. Conceller en cap ha sortit mossen March Turell, segon, mossen Joan Fivaller, tercer...

Així que En Guillemet sentí'l nom de mossen Joan, girá involuntariament cap á Sant Just, sens acabar de escoltar qui eran los altres, y mogut sens dubte per lo desitj de anar á felicitar primer que ningú á son protector; mes, á pesar de son bon desitj y de sa resolució, se'l vegé detenir lo pas al cap de un rato que caminava, y mudar sa direcció, marxant á tota pressa cap al carrer del Bisbe. Fou en aquell quant la oportunitat lo convidá á inventar un medi pera trobar la ocasió que tant desitjava.

—Sí, sí, deya tot sol y dirigintse cap al carrer del portal del Ángel; demá es lo dia primer del mes, lo dia de la visita... Si ara hi vaig á ferli saber la novetat, pót ser se resoldrá á fer lo que jo volia fer ara, y quant ell s'en vaja pera dar la enhorabona á mossen Joan, llavors..... Oh! sí, sí: me sembla que veig lo cel obert.

Y així cabilant, y donant pressa á sos passos, arribá prop de la casa del falconer, en qual porta distingí ja de lluny á la envejada Blanqueta que tenia devant lo coixí de fer puntas.

Al acostarshi Guillemet, li fèu ja certa senyal ab los ulls, indicant que convenia dissimular, y vehent de prompte que'l falconer no era en la botiga, tingué encara temps de poder dir á mitja veu á la noya, que no fes cas de sa alegria, pus tot alló era una escusa pera véurer si trobaria ocasió de parlarli.

Mes no hagué de tardar en fingir qui tan poch ne sabia, pus descobrint en la cambra interior al falconer, á pesar de la conmoció que sentia y de anárseli los ulls á Blanqueta, doná En Guillemet un alegre crit de Joan! Joan! y apareixentse l'home, no tardaren un y altre en donarse la ma.

—Qué es aixó? Tu per aquí?

—Havia de passar per la plassa de Santa Ana, y no he volgut ferho sens aprofitar la ocasió.

—Per aixó... sinó hauria dit que us haviau errat de un dia.

—Qué havem de errar. No us dich que he volgut aprofitar la ocasió?

—De qué?... Hi ha alguna novetat? preguntá sorprés lo Joan.

—Y tal novetat. No sabeu que avuy es lo dia de San Andreu, que avuy se fan los concellers nous?

—Y qué...?

—Qué? Agafau vostre capot y la gorra, Joan, y anau á donar la enhorabona á vostre favoreixedor, mossen Joan Fivaller, que ha sigut elegit conceller segon.

—Qué'm dius! Es cert?

—Cert.

Los ulls del falconer espressaren repentinament la alegria que sentia per la elecció de un home que tant de bè podia fer, en son concepte, al poble que regís, y encara mes per la honra que cabia á qui ell tan estimava y venerava.

—Benehit sia'l cel, esclamá, pus fa sortir gent tan cabal pera'l

bon nom de Barcelona ! Benehit sia Dèu que aumenta l'honra de qui'n tè tanta!

—Ja ho veheu: vos sabrá mal de ma vinguda?

Guillemet anava dihènt aquestas y altres paraulas vagas, sols pera anar allargant lo temps, y encara que mirava alternativament á las dos personas que allí hi havia, no deixava per això, ab tot dissimulo, de observar sempre la actitut y'l mirar de Blanqueta.

—Qué m'ha de saber greu ta vinguda, deya'l Joan, tot alegre y tocant la espatlla á Guillemet; ans t'en dono las gracias, pus conto que tots, tots nos interessam per la honra de mossen Joan.

—Estich segur que tot Barcelona s'en alegrará.

La impaciencia de En Guillemet era inmensa, y vehent que no parlava'l falconer de anar á visitar al elegit, anyadí un altre esfors ó probatura, dihent á continuació:—Tothom, tothom s'en alegrará, y estich segur que no faltará cavaller ni menestral que no vaja á felicitarlo.

—Jo ho crech ! La primera cosa que fassa demá al dematí, jo t'asseguro que será passar á la casa de qui tant bè m'está fent. Sabs quí es, noya? (anyadí després, dirigintse á Blanqueta;) es aquell bon senyor que s'estava á la porta lo dia que vas arribar, y'l mateix que cada cap de mes envia á Guillemet. Sí, sí: demá al dematí sens falta m'en hi vaig.

Aquesta última paraula ó seguritat enxamplá'l cor del enamorat jove, pus vegé casi realisada la esperansa que concebia. Sa astucia havia triunfat, lo moment oportú se li acostava; així que, considerant com sobrat tot lo que allí pogués dir y fer, quant ell no s'hi trobava com volia, pretestá luego la urgencia de un treball que havia de fer, repetint que son únich objecte havia sigut participar aquella satisfacció á qui no dubtava s'en havia de alegrar; y donant novament la ma á son amich, y clavant tot passant una dolsa mirada á Blanqueta, saltá al carrer, cridant ab alegria:—Vaja donchs, vaja: de aquí á un altre dia. A Dèu siau, Joan: A Dèu, Blanqueta.

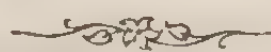
A quals afectuosas espressions responian també un y altre de la casa, dihent:

—A Dèu!.. A Dèu Guillemet! De aquí á un altre dia. A Dèu!... A Dèu!

Y En Joan fins hi anyadia alternant ab sos saludos :

—Encara gracias, home, encara gracias del favor. Cregas que m'en alegro molt que hajas vingut.

Qual espressió de amistat corroborava Blanqueta, alegre y pensativa al mateix temps, ab espressions de amor, que sols se rebullian llavors en lo fondo del sèu cor enamorat, y que á haver de sortir per la boca, sols s'haurian pogut manifestar ab aquestas paraulas:—Tu t'en alegras.... y jo mes!

Llargas foren las horas de aquell dia pera'l pobre Guillemet, que esperava; y gran fou la impaciencia que sufrí desde la matinada del dia seguent. Encara no s'hi comensá á véurer, ja saltá del llit, delirós de córrer prop de la casa de sa estimada, y posarse en aguayt pera aprofitar la ocasió y lograr l'objecte que s'havia proposat. Sortint per lo portal de Sant Sever, que era casi al estrem de la Rambla, á fi de evitar que pogués ser vist per los vehins inmediats de la casa ó per lo mateix falconer, doná la volta per la part de fora de la Parellada y demés horts, ja citats, que hi havia derrera de Santa Ana, entrá molt cautament per lo portal del Ángel, y entretenintse per allí com esperant á algú, quedás en la entrada del mostassaf, desde ahont se descubria, encara que á distancia, la botiga de la Óliva. Desde allí estigué en observancia l'enamorat jove, mirant de continuo, y fonentse de impaciencia, féntseli horas los minuts, quant, á las nou del dematí, distingí clarament al Joan, que portava sa capa y son barretó, y estava enrahonant, á la porta de sa casa, ab sa afillada. Aumentá llavors de graus sa impaciencia com lo goig de sa esperansa, y li succehí lo que al noy que vól pujar dalt de un arbre gros pera cullir un fruyt, en lo moment que domina ja'l tronch y no li falta mes que allargar la ma. Mitj amagat son cos, aná seguint ab la vista al falconer que's dirigia cap á la plassa de Santa Ana, y si bè's contenia per prudencia ó temor, las camas semblava que li fugian; tingué paciencia fins que vegé al que observava á llarga distancia, y quant ja casi arribá á pérdrerlo de vista, llavors, sense véurer tan sols als que li passavan per prop, pus estava tot ell fixat en lo objecte que 'l movia, avansá ab precipitació en los primers passos, y aná caminant després ab naturalitat, pera no donar que pensar á ningú, sobre tot al acostarse á la botiga.

Al posar en ella'l peu, lo jove fogós y atrevit arribava á tremo-

lar : tan poch avesat estava á fer actes que desdissen de sa formalitat y franquesa , y tal era la pena del dubte que encara l'oprimia, no sabent de quina manera fòra escoltat son amor quant lo declarás estesa y clarament. Peró son temor se torná en entussiasme al contemplar lo quadro que se li presentava devant sos ulls. Blanqueta, després de haver arreglat y donat menjar als aucells, se entretenia, com de costum, en acariciar á sa predilecta tortoleta, amor privilegiat fins llavors de sa ignocencia. Sentada estava la encantadora donzella junt á una taula, en la que descansava son bras dret apoyant en la ma lo cap , y demunt de la espatlla esquerra tenia al carinyós animalet, que rullava, estenent tot sovint lo sèu bèch fins á picar lo pinyó que sa amiga guardava entre sos preciosos llavis. Pera mirar Blanqueta á son estimat animalet, tenia que girar los ulls al costat, donantli aquesta actitut certa espressió de amorós abandono , á que ajudava fins lo deixo natural ab que penjava son bras esquer fora del cos. Hermosa , encantadora estava en aquella posició Blanqueta, y si un pintor hagués volgut fer ressaltar completament sas gracias y hermosura , de segur que la hauria copiada en aquell instant, y no hauria volgut que per res se mudás de la manera en que's trobava.

Un ah ! mútuo dels dos amants fou lo saludo ab que un y altre anunciaren sa alegria ó sa sorpresa, y de segur que Guillemet hauria doblegat lo genoll devant de aquella bellesa, si no hagués notat la perturbació de la noya, al véurerla esclamar que estava sola en la casa , y que'ls vehins podian observar y mal pensar de ella.

—Ah ! per fi't trobo sola, digué al entrar Guillemet; per fi logro lo que tant he desitjat, reyna meva, consol meu, alegria de mon cor !

—Ay ! Guillemet.... Quí s'ho havia de pensar.... Tu per aquí tan aviat.... Peró , mira que'l pare no hi es.... que ha sortit fa poch.... Ay , qué dirán los vehins !

—No't perturbes, Blanqueta meva , no't impacientes. Ja sab tothom que sò amich de ton pare , que jo vinch á ta casa tots los dias primers de cada mes....

—Sí , peró.....

Y la prudenta y temerosa Blanqueta se incliná , com volent arrimarse á la porta del carrer.

—No perdem temps , amiga meva. Jo no vinch aquí á perturbarte, jo vinch sols á assegurar lo dubte que'm fa patir. Temps ha, temps ha que póts haver conegut mon amor... Sols l'altre dia po-

guí indicarte mon desitj , alcansant de tu aquesta prenda envejable de ta correspondencia, aquesta prenda que eternament conservaré, y que durant ma soledat , pus soledat tinch sens tú, será sempre'l consol de mon adolorit cor.

Y dihent això, besava encara entre sas mans aquell colorejat clavell, que ja ni'l color ni la galanura conservava , per lo temps que havia passat desde que se separá de la planta.

Vehent la donzella aquesta manifestació tan plena de ardor y puresa, baixá los ulls vergonyosa , no podent resistir á aquella primicia de amor , pagada tan próximament á sa persona. Qué tè de estrany , si la vigilancia de son pare adoptiu bastava pera allunyar als atrevits , y si algun amor podia recordar llavors la donzella, era sols un de diferent, lo de sos pares, ja tant temps ha desaparegut!

—Oh ! continuá ab accent suplicant y ple de carinyo l'enamorat ; ¿ m'en hauré de tornar tal volta , sens alcansar una dolsa paraula de tos llavis ? ¿ Serás ingrata ab mí? ¿Me negarás ton amor, Blanqueta ?

La cándida donzella no sabia que respóndrer.

—Alsa'ls ulls ! miram , miram ! continuá l'enamorat ; després que tantas horas he perdut per tu , després que m'has donat una confiansa, després que he esperat la ocasió de trobarte sola, aguaytant quant s'en anás ton pare , serás ingrata pera no contestarme una sola paraula, pera no donarme un sol ¡ sí ! á lo que't pregunto? Digas, digas , Blanqueta : ¿ m'estimas?... ¿ m'estimas?... ó sinó m'en vaig pera no tornar may mes.

La donzella, ferida en lo mes viu de son cor , alsá sos preciosos ulls, y acompanyat de un modest somrís , pronunciá un ¡ sí! que sols podia haver percibit la atenció de un enamorat que espera.

—Es á dir, (esclamá llavors delirant de goig En Guillemet,) es á dir, que no puch, que no dech dubtar ja de ton amor. Oh ! astre felís de ma ventura, jo't juro que tota ma vida la dedicaré al recort de aquest amor que'm promets, y á trobar lo benestar que desitjo pera tú. Jo no tinch gran fortuna, estimada meva, peró tinch una esperansa en lo bon cumpliment del cárrech que desempenyo : algun dia podré ser mes de lo que sò , y si això no basta, mil medis hi ha en aquesta ciutat , pera ajudar y passar la vida , sobre tot si tu no ets envejosa y't contentas ab ma sort. Creume , creume, Blanqueta meva, que es mon cor lo que't parla, nó'l cap delirós de un jove que vol gosar del mòn, sí sols un cor que estima, peró que

estima gosantse mes que en la ilusió passatjera en la felicitat futura. Oh ! sí : no dubtes que serém felissos, pus Dèu, que coneix mas intencions, no'ns abandonará, y la promesa que li he fet de ser constant y pur ab tu no será desohida. Estimam , Blanqueta , estimam y no envejes res mes !

—Qué he de envejar ? contestá la noya ab un accent que revelava á un mateix temps tristesa, gratitut y amor; ¿ qué ha de envejar una pobre desamparada , que pót tornarse á trobar órfana y sola en lo mòn, lo dia que falte la persona que la sustenta ? Pobre de mí !

—Oh ! nó, nó ! Jo't juro que no será may, y que primer hauria de quedar jo pobre y desvalgut , ans que véurer la desgracia prop teu.

—Jo no sè que dirte á tot aixó, Guillemet, peró'l dia que ho arribás á descobrir la persona que'm fa de pare... ay ! áquell dia, quí sab lo que fòra de mi y de tu !... ¿ Te sembla si dech jo ser may ingrata ab qui m'ha tret de la miseria ?

Aquestas paraulas sorprengueren un tant á Guillemet , que no veya devant de sos ulls mes que son amor, y no s'havia fixat en los sagrats debers que sa estimada li recordava. Peró son honrat propósit ho vencia tot.

—Ja sè que havem de esperar, digué; que será mal á nostre carinyo aquest dubte y'l dissimulo que devem guardar; peró no será mal per mi, pus encara que no puga parlarte, encara que no't pogués véurer (lo que Dèu no permeta,) jo't juro que no faltaré may á la paraula que't dono, á la paraula que he promés á Dèu. Molt será que un dia ó altre, com avuy, no puga aprofitar una ocasió, y sinó, de dia y de nit bastará que jo't veja á la porta , que jo't puga dirigir una paraula quant surtes al terrat : me bastará , en fi , saber que m'estimas, pera esperar content. Y si un dia fosses desgraciada , jo volaré á ton costat, y si un dia jo puch millorar de sort, no ha de ser tan tirá ton pare adoptiu, que s'opose á deixarte assegurada en lo mòn. Espera y confia, Blanqueta, escoltam y estimam, y ja veurás com algun dia trobarás una felicitat que't compensará tots los treballs que has passat en aquest mòn. M'ho juras, m'ho juras que'm cumplirás tot lo que't demano ?

—Y com puch negarmhi , si m'has escullit á mi ab tan bons desitjs ?

La mirada que doná aquí Blanqueta á son estimat era la sanció

mes verdadera de aquell contracte pur, que desde aquell moment firmavan dos voluntats recíprocas, refundidas en una sola.

En pago Guillemet hauria fet lo que tot amant en son cas, hauria besat la ma de la hermosa que li jurava amor y constancia, peró sa honrosa promesa'l detingué, y's contentá en espressar rendit lo mes gran agrahiment. Y pogué detenir també l'impuls del amor en aquell moment supremo, lo véurer que la noya, impacienta, sens dubte, per si tornava son pare, se arrimava al brancal de la porta, desitjosa de que cap dels vehins pogués pensar mal de sa persona, ó poguessen avisar á son pare de alguna indiscreció.

—Ay ay! Guillemet, deya la noya, dirigint la vista desde la porta al estrem del carrer; jo de bona gana escoltaria lo que tu'm dius, peró si torna mon pare, si'ls vehins observan... Per amor de Dèu, tórnaten, y un altre dia podrém parlar.

—Nó, nó; no vull pérdrer los moments quant sòn preciosos pera mi... ¿No sabs que avuy es cap de mes? ¿Qué importa que'm trobe aquí'l Joan?

—Sí, peró...

—No tingas por, nó, filla meva. Aquest temor y aquesta previsió son preciosos á mos ulls, y pus conech lo que convé guardarte, ja que he lograt de tu lo que volia, póts sentarte al carrer prop de la porta, y jo m'assentaré al brancal, pera evitar tot mal pensament que't pogués ocasionar disgust.

Y se assentava ja Guillemet, y la noya passava ab son coixí de puntas y un petit tamboret pera colocarse á la part forana, quant, de repent, girantse com esparuguida Blanqueta, deixá cáurer lo tamboret, y torná á fugir resolta á la botiga.

—Qué es aixó...? Qué't passa? preguntá admirat Guillemet, mitj alsantse del llindar de la porta.

—Res... res! digué á mitja veu Blanqueta, mirant com ab temor cap á la part de fora.

Prompte regonegué la causa de aquell esparuguiment lo jove, pus al dirigir també la vista pera véurer ahont mirava la noya, vegé passar pel carrer al insolent cavaller que pochs dias ans s'havia burlat de ell.

Lo donzell, cubert ab son tabar, avansá fins devant de la porta, y no s'incliná cap á ella, cregut de que, com sempre, hi havia allí lo vigilant falconer, tant mes quant junt á la noya hi havia un altre jove.

—Ah ! esclamá llavors Guillemet; ¿ perqué fuges, Blanqueta?... Aixó voldria dir que no m'has dit tot lo que devias...

—Es que aquest mal home sempre, sempre...

—Respiro quant sento que per mal home l'anomenas.

Y quedant per un moment pensatiu Guillemet , continuá:—Ara veig bè que sas riallas no eran burlas al qui estima , sinó gelosia del que es estimat. Bè diuhen, que sempre surten las punxas prop de la rosa !

—Tingas prudencia, tingas prudencia, deya desde dins y á mitja veu Blanqueta, pus es lo majordom del palau, y seria capás...

Guillemet callá per un moment, si bè per aixó no baixá la vista, y al regonéixerlo'l majordom, li fixá també la sèva, plena de rabia, y fins semblá que's detenia instantaneament. Peró hagué de dissimular , sens dubte per temor de escándol , y alsant l'embós fins á la altura dels ulls , seguí son pas en direcció al portal , y per ell desaparegué.

—Vina, vina, cridá llavors lo jove á sa estimada, pus ja ha passat lo que tal volta es mon rival !

—Oh ! aixó si que nó ! contestá Blanqueta , trahent lo cap en fora pera cerciorarse, y passant luego á sentarse de nou en lo tamboret. Lo que jo tinch de aquest home, Guillemet, es sols por, un esparverament que'm domina cada vegada que'l veig, pus desde que s'ha fet amich ab la familia del menescal vehí, tot lo dia passa en sa casa, y no puch sortir en forat ni en finestra que no me'l veja al devant, fentme sempre mil senyals, mes indecorosas que amorosas, y fins amenassantme de la manera mes cruel. Peró no tingas por, nó , Guillemet, pus ni me'l miro , ni may... may voldria topar ab sos ulls.

—Desgracia meva ! torná á esclamar lo jove. Quina llástima que Dèu no l'haja fet á ell igual á mi ó no m'haja fet á mi igual á ell !

—Per amor de Dèu, Guillemet. No penses en res que puga desgraciarte, pensa sols en mi, y... ¡ sí, sí, t'ho juro!... jo't mantindré sempre viu mon amor , y en un lloch ó altre molt será que no'ns pugam véurer ó enrahonar.

Lo que pót l'interés per una cosa estimada ó'l perill de pérdrerla ! La donzella que may havia parlat ni sentit parlar de amor, en aquell instant, tement lo perill que podia córrer Guillemet, parlá ab tota la espontaneitat de son esperit, espressant l'amor que ans se avergonyia de confessar.

—Tè compte lo que'm promets, Blanqueta. Ja véus que ara ha de ser major ma vigilancia y l'interés que prenga per tu ; així que, será precís, no hi ha remey, que de una manera ó altre pugam véurernos y comunicarnos...

—Ah ! cridá la donzella, interrompent al amant, baixant modestament los ulls y donantse pressa en fer bellugar los boixets de las puntas.

—¿Qué ?...

—Que vè'l pare, que torna'l Joan... Miral, miral al cap de vall del carrer. Per amor de Dèu, Guillemet, per amor de Dèu que no conega res. No'm parles de res mes, no m'parles de res mes...

—Peró...

—Sí, sí. Tot t'ho prometo, tot... peró, per amor de Dèu !

—No hi ha mes, donchs, (digué llavors Guillemet, esforsantse pera fingir naturalitat,) que aparentar la alegria de sempre. No estranyes de conseguent tot quant diga, amada meva, pus bè póts conéixer que sols puch estar trist, quant estich á punt de deixarte. ¿M'estimas, Blanqueta ? Dígasmo... per la última volta eñ aquest dia.

—Sí, sí... molt, molt !... peró, per amor de Dèu !...

Y fingint realment En Guillemet, comensá á parlar de diversas cosas, com si verdaderament no hagués vist que s'acostás lo falconer, y fins parlant de ell y dolentse de lo que tardava en tornar; quant arribá aquest, espressant ab sos ulls certa satisfacció, que no havia tingut quant, desde lluny, pogué distingir sols un home, que no sabia qui era, á la porta de sa casa. Tal satisfacció era la de véurer la previsió ab que sa afillada havia rebut la visita del amich en la part de fora de la botiga.

—Eh ! digué'l Joan, tocant á la espatlla de En Guillemet. Feya molt que t'esperavas?

—Oh ! gracias á Dèu ! respongué l'altre, alsantse y donantli la ma. Perque ja podeu conéixer que avuy es dia de córrer, y... No vól dir això que jo no sapia esperar als amichs.

Y allargant la ma, tot ficantse dins de la botiga junt ab En Joan, posáli dins de la sèva la cantitat que mensualment li portava, la que prengué'l falconer mitj rihent.

—Ah! aquí está la cosa... Ja, ja... bè. No't dich res pera mossen Joan, perque prou li he dit, encara que, fillet, á pesar de ser tan dematí, no sè com hi he arribat, pus hi havia mitj mòn y l'altre mitj que hi anava.

—Es á dir, que era molta la gent?

—Molta, molta: y lo que mes esplica la satisfacció de la ciutat, es que així hi havia cavallers com menestrals, y fins los úixers del palau, los saigs del veguer y'ls porters de la Diputació.

—Podeu pensar...

—Dels cavallers no ho cal dir: hi he vist lo Comte de Cardona, lo Vescomte de Rocabertí, En Francesch de Eril, En Gilabert de Cruilles, En Ramon de Báges, l'abat de Poblet,... qué sè jo quants. Era verdaderament un aplech, y en la porta de sa casa y per la plassa de Sant Just sembla talment com si's preparás una fira.

—Si tothom l'estima tant.

—Oh! y lo bo que tè aquell home es sa senzillés y naturalitat, pus lo mateix m'ha rebut á mi que al senyor mes distingit, de manera que jo no gosava entrar, y encara no m'ha vist, m'ha cridat, y content, fins m'ha preguntat pels falcons de la botiga. Es á dir content: n'está de véurer la bona voluntat dels amichs, peró de ser conceller me sembla que no massa.

—Ho crech: com ab aquest rey y la canalla que'l rodeja se esposan sempre á tenir que disputar. ¿No us en recordau de lo que succehí en las corts de Montblanch?

—Ja tens rahó, Guillemet. Peró mes val deixarho córrer... No obstant, ab tot y'l disgust que tinga, de bona gana hauria preferit que l'haguessen fet conceller en cap.

—No hi fa res. En aquestas corporacions y en totas no es lo cap lo que'n fa, sinó'l que'n tè. Sempre'l consells y pensaments de mossen Joan Fivaller serán preferits per tot.

—Tens rahó, com hi ha mòn, tens rahó.

—Perdonau, Joan, que tinch que fer.

Al dir aixó Guillemet, indicá com que s'en anava, y torná á allargar la ma al amich, prevenintse al mateix temps pera véurer si tot passant arrancaria una mirada espressiva de Blanqueta.

—Vaja, donchs, li digué'l Joan tot acompanyantlo á la porta; ja que vas tan depressa, al menos repeteix la visita: vina'ns á véurer mes á menut, vina, que parlarém de cosas... de cosas... ja m'entens.

—Sí, sí, de cosas. Ja ho faré, y us prometo que no tardaré en tornar.

Al dir aquesta espressió, fou quant Blanqueta doná la mirada significativa que En Guillemet esperava.

Los saludos de uns y altres se repetiren llavors , y En Guillemet partí content, encara que per complerta satisfacció li faltava sols una petita é insignificant alegria , que era molt gran pera son cor enamorat, á saber, si al girarse á certa distancia lo miraria encara sa estimada. Al arribar á cert estrem de la plassa de Santa Ana, de ahont encara's distingia la botiga de la Óliva, En Guillemet girá la cara. Oh alegria! lo falconer era ja dins de la casa , y Blanqueta, fora de temor y conmoguda per l'amor que sentia , distreta de fer bellugar sos dits entre'ls boixets, estava com encantada ab la vista fixa cap á la plassa de Santa Ana , esperant que son enamorat se girás pera pagarlo ab un carinyós somrís.

Blanqueta mirá y somrigué. Guillemet era ditxós.

XXI.

Mestre Nicolau y son deixeble. Lo jurament del enamorat.

Pronóstich cert havia sigut lo que mes de una volta havia fet mestre Nicolau parlant ab son estimat deixeble Guillemet.

—Molta es ta aplicació , molta es ta bondat y molta la amabilitat que tens ab mi, li deya , y això es mes notable en la edat en que't trobas, (contava llavors vint anys no complerts,) y tenint una imaginació viva y forta com tens. Verge de passions déu ser ton cor..... Per això, si may en ell ne domina alguna , cregas que ho coneixeré.

Y ho conegué verdaderament. Lo deixeble que may havia faltat á la puntualitat , que escoltava ab entussiasme las llissons de son mestre, que sempre insistia en preguntas , desitjós de apéndrer, y que pareixia víurer sols y gosarse en lo que aquell sabi y coneixedor del mòn li ensenyava, á pesar de ser en l'últim mes de sa conferencia, (pus per mort del segon ajudant de escribá de la Diputació, habia entrat Guillemet á desempenyar aquest cárrech per recomendació de mossen Joan Fivaller,) aquell mateix deixeble, á qui res costava acabar de cumplir bè ab son mestre en l'últim mes de las llissons

que aquest li dava , durant aquest período ó temps havia fet prou pera que fos coneguda la distracció que'l dominava. Si bè assistia la major part dels dias á la llissó, nó tots com abans , son interes en escoltar no era'l mateix; ohia ab certa indiferencia los relatos de passats fets que li exposava'l mestre , y en que abans mestre y deixeble pareixian gosar vivament; la hora de arribar sempre era tarda, y sempre encara mes tarda pera'l deixeble la hora de sortir.

Notant aquella novetat mestre Nicolau, s'havia valgut de una estratagema no acostumada: probá de cridar la atenció de Guillemet exposantli , per via de entreteniment , una época política y efervescent dels antichs reys ; parlá de la antiga rebelió dels regnes de Aragó y de Valencia, coneguda ab lo nom de la Unió, de la humillació que tingué que sofrir lo Rey Pere del *punyalet*, quant fins lo obligaren á ballar ab lo poble en la plassa pública de Valencia; peró, á pesar del interés que aquell fet podia tenir pera qui sempre havia mostrat certa tendencia en favor del actes apassionats del poble que vól conservar sas llibertats, aquella vegada ni hi pará atenció, ni's cuydá de preguntar tan sols , com solia , de part de qui estava la rahó. Llavors lo mestre , ponderant lo caracter tirá del Rey, vingué á esplicar que fins ab un germá sèu havia empleat la venjansa , pus l'havia envenenat , sols per gelosia que tenia de la infanta de Portugal, de la qual estava don Pere sumament enamorat, per ser dita senyora una de las mes hermosas de son temps.

No li semblá á Guillemet tan tirá'l Rey com al mestre, pus deya aquell, que per haverhi tan gran cástich , hi havia de haver hagut molt gran crim, y si la dona era hermosa , si'l Rey la estimava y si'l germá havia sigut traydor, res tenia de estrany que en tan dolents temps hagués fet un home, ple de amor y rey, lo que no fan los vassalls enamorats sols tal volta per temor de cástich.

Aquesta observació y las moltas preguntas en que llavors se detingué Guillemet , ja sobre la hermosura de la estimada , ja sobre l'amor dels dos amants, acabá de convéncer y de fer obrir los ulls á mestre Nicolau, lo qual digué al deixeble:

—Guillemet, tu ets ja un altre : sempre t'havia dit que arribaria aquest dia; sempre t'havia dit que res com l'amor fa olvidar la ciencia.... y fa poch que m'ho estás probant.

—Qué diheu , mestre Nicolau? De lo que he dit podeu deduhir que jo estimo?

—Nó: ho deduesch per lo que has deixat de dir.

—Y com...?

—Compara lo teu cumpliment en los dos anys que has estat baix ma direcció, y veurás que es molt diferent de algun temps á aquesta part.

—Senyor, com vos sòu lo que insistiu en que aixó s'ha de acabar, de manera que fins ho haveu dit á mossen Joan, y com per altre part dech jo també cessar per la nova feyna que m'ha vingut....

—Guillemet ¿he sigut jo per ventura ab tu un pare inich ó un mestre rigorós? ¿he volgut ser may lo confesor de tos secrets? ¿qué has trobat ab mi mes que l'amich sincer, y... ¡sí, Guillemet, sí!... mes que l'admirador de ta bondat y de ta aplicació, mes que l'aconsolat, en sas penas, per ta sempre grata y dolsa companyia? Tu no sabs quant sentiré separarme de tu, y fins á quin estrem jo puch justificarte l'afecte que't tinch.... y si ab tot aixó no't basta pera tenir ta confiansa, tindré que separarme de ta companyia ab aquest sentiment.

Al dir aquestas paraulas mestre Nicolau, se mostrava vivament afectat, sens que l'altre pogués endevinar verdaderament la causa; mirava aquell al deixeble ab certa ternura suplicant, y vehentlo per fi mitj indecís y sufocat, esforsantse pera serenarse, y agafantli cordialment la ma, ab cert ayre de familiaritat y agrado, li digué de esta manera:

—No m'ho negues, Guillemet: tu estimas, tu estás enamorat... Dígasmho á mi, que dret tinch de saberho, quant crech que mon afecte á tu es casi bè com lo de un pare.

Guillemet mitj avergonyit fèu un cert somrís que en cert modo venia á satisfer la pregunta de son mestre ó á corroborar sa presumpció.

—Sols á vos, senyor, ho podria confiar. Cert es que estimo, y us diré...

—Basta, basta! li contestá interrompentlo mestre Nicolau; jo no tinch dret de saber mes que lo primer. No'm contes res mes, que tot lo que'm podria pintar ta jove y viva imaginació sols serviria pera aumentar mas amarguras, pera ferme revíurer imatges y recorts grats que jo voldria allunyar del pensament. També he estimat jo, Guillemet! També he conegut jo una dona hermosa! També en la joventut he sigut ditxós, y després que un altre amor, fill del primer que sentí mon cor, m'omplia de goig y felicitat, aquell

hermós y tendre fruyt..... Ah ! Ah ! Ja ho sabs, Guillemet, ja ho sabs ! !

Las llágrimas impediren aquí de continuar á mestre Nicolau. Lo jove, desitjós per una part de compláurer á son mestre y amich, y avergonyit per altre de haver ocultat fins llavors aquell secret á la persona que mes confiansa li inspirava, no sabia que ferse ni que dir.

—Calmauvos, bon amich, li deya ; ja sabeu que ningú com vos pót tenir la clau dels secrets de mon cor. Perdonau aquesta falta de franquesa, si no'us he donat compte de aquest primer pas per una via que jo may havia seguit... Es un cambi tan involuntari en la vida aixó del amor !

—Certament, es un cambi involuntari : com que la voluntat se dòna tota á un altre ser. Y jo que conech ton geni, que conech ton cor, no dubto que, al entregar ta voluntat, ho haurás fet donantla ben complerta, que ton amor déu ser dels mes vehements.

—Sí, mestre Nicolau, vehement y pur, com que m'ocupa totslos instants de la vida, y no visch per altre cosa, ni penso en res mes.

—Com á mestré y com amich t'he dit que't parlava, digué mestre Nicolau, prenent certa gravetat amistosa. Molts jovens hi ha que, ans de arribar á ser homens, obran com á tals en sas inocentas obras ; mes al arribar á sentir passions que'ls dominan, alguns n'hi ha que tornan á obrar com á noys, y aixó á efecte de sa mateixa bondat, pus miran la passió com un deber y no volen faltar á ella, sens pensar tan sols en si aquella passió pót ser causa de sa propia desgracia ó de la de un altre ser, al qui fan víctima.

—Qué voleu dir?

Aquesta pregunta la fèu En Guillemet pensant, sens dubte, per la primera volta, en las dificultats que podian ocórrer en son amor.

—Vull dir, jove, que no sempre que se sènt amor se déu estimar.

—Y perqué nó ? Lo estimar no es sentir amor? Com puch, donchs, á un mateix temps sentirlo y no sentirlo?

Lo mestre aquí volgué manifestar la autoritat de tal en son parlar.

—Y si'l que estima no tè prou pera sí ¿qué'n trau de ferse estimar per una dona, quant no li pót donar la comoditat ó'l ben estar que voldria? A menos que la persona que has elegit, Guillemet, fassa ab sa riquesa ta felicitat.... que no es la mes verdadera, quant en

la riquesa de la estimada se funda. Es axí tal volta? Estimas á una dona rica?

Lo deixeble respongué ab certa severitat á aquesta pregunta.

—Ara sí que dich, mestre Nicolau, que may haveu estimat.

—Jo no he estimat? No m'ho digas, Guillemet, no m'ho digas!... Peró respon á ma pregunta: has pensat en ta situació al enamorarte? Es rica, tal volta, la dona que estimas?

—En res he pensat, ni en lo que tinch, ni en si ella tè. Sols he estimat, y cada dia estimo mes.

—Així m'ho he imaginat de tu sempre. Peró recórdat, Guillemet, que encara que tingas assegurada la carrera, val mes que no't precipites en l'amor fins que conegas....

—Dèu ajudará, y en ell sols confio si no'm basta'l salari que'm dòna per ara la Generalitat de Catalunya, á la que servesch.

—Peró recorda que ets ja home y que no has de deixar de serho per una lleugeresa de jove.

—Senyor! digué llavors esclamantse Guillemet. Perque sò pobre y perque la que estimo es pobre, he de apartar de mon cor aquest impuls tan grat que m'alenta y que m'atrau cap al ser mes digne de ser estimat? Si axó es cert, mestre y amich, ¿perqué naixen en lo cor aquests sentiments tan purs y agradables, que un hom no pót estingir ni desviar? Qué importa la pobresa pera l'amor, si existeix la bellesa y la bondat?

—Es á dir, que á mes de ser bella, es ta estimada bona y digne..?

—Bella com las mes bellas del mòn, bona com ho poden ser los ángels del Paradís.... peró, pobre, mestre Nicolau, pobre!

Mestre Nicolau, tot passantse la ma per lo front, y sospirant, digué:

—Igual en lo primer era ma esposa, bella com ninguna, bona com un ángel.... Peró nó pobre, pus ja sabs, Guillemet, com te he contat algunas vegadas, que tot lo que tinch fou de ella, y com desprès de ella havia de ser de mos fills....... Ah! Ja ho sabs, Guillemet, ja ho sabs (continuá, despres de havérseli interromput la paraula per la forsa del sentiment, y tornant de nou á plorar,)... ja ho sabs, que tinch la desgracia de haver de ser hereu de mos fills!!

Lo pobre jove estava conmogut, vehent que ell era la causa del trastorn que tenia aquella persona á qui tan venerava y estimava.

—Calmauvos, deya, calmauvos; no vos desconsoleu.... Apartau del cap eixos recorts.

—Impossible, Guillemet, impossible! Mon propi benestar, si per benestar se enten no tenir necessitat, es l'atormentador de ma vida, pus disfruto cosas que sòn de mos fills, quant no'ls tinch á ells... y quant ells foran pera mi la major riquesa, la mes gran felicitat!

—Vos mateix me donau rahó, digué llavors ab mes serenitat lo jove; ja veheu que vos mateix me donau l'exemple, perque ¿de qué serveix tot lo demés que's necessita en la vida, si l'amor ho supleix tot?

Lo mestre alsá llavors lo cap en sech, admirat del argument del deixeble, y coneixent que seria en va aconsellar al enamorat, procurá serenarse, y li digué sols:

—Es cert, Guillemet, que ta enamorada es bella, es bona y es pobre?

—Cert.

—Es cert, jove, que obrarás com á home en ton amor, que estimas sols pera fer un bè á qui'l mereix, y que si no ets á temps á distráurerte de ton amor, cumplirás la paraula que hajas donat á la bella á qui estimas?

—Cert, senyor... y perqué m'ho preguntau?

—T'ho pregunto, perque no vull que may la persona que jo he dirigit deixe de ser home de bè, ni pugan dir sos amichs que han sigut inútils mas llissons.

En efecte, la pregunta del mestre no era llavors mes que tal desitj: mes endevant portá ja una altre intenció.

—Donchs llavors, continuá'l mestre, procura sols no faltar may als debers de honor, y esfórsat en ta carrera, pera que no tingas necessitats si un dia contraus obligacions á que ara de segur no póts aténdrer.

—Vos prometo, mestre y amich, que may olvidaré vostres consells, que'm portaré sempre com á deixeble de un home honrat... peró sí desde ara vos demano un favor...

—Quin?

—Que aquesta confiansa no surtia de vos, y sobre tot, perque seria ma desgracia, que no arribe may la noticia de mon amor ó de ma lleugeresa á oidos de mossen Joan Fivaller.

—Es aquest encárrech solament temor de enujar al protector?

—Es mes encara, pus mossen Joan coneix á ma estimada, y....

—Jove, cridá llavors lo mestre, pasmat, ¿qué es lo que vóls

dir? Mira que Fivaller t'ha servit de pare y que tu freqüentas sa casa... No vull pensar una ingratitut de tu, peró torno á recelar que no hi hagut sinceritat en las paraulas. M'has dit que ta estimada era pobre, y pót ser sia ben diferent....

—Pobre, sí, pobre, (digué ab cert somrís En Guillemet, vehent que son preocupat mestre s'havia arribat á créurer, tal volta, si l'amor del jove podia tenir relació ab alguna persona íntima de la casa del noble protector;) sols es ma prevenció per motius que ja us esplicaré. Pobre es ma estimada, tan pobre, que no tè pares, ni bens, ni parents, y víu sols baix l'amparo de un falconer del portal del Ángel, que'l dia que moria, la tornará á deixar órfana, sens dubte, com al dia que la recullí.

En tant que Guillemet anava fent aquesta relació, lligant en la memoria mestre Nicolau certs recorts que tenia ja casi olvidats, no pogué menos de renovar l'enterniment que sentí quant, junt ab mossen Joan Fivaller, visitá la botiga del falconer Joan de la Murtra; dubtá de pronte, no pensant en la transformació que podia haver sofert en mes de dos anys la nina que ell habia vist lo dia de la entrada de fra Vicens, mes sentint per fi las últimas senyas que En Guillemet li donava, regonegué clarament que la hermosa donzella de aquell temps podia ser molt bè la nina desgraciada de dos anys enderrera, devant de la qual, ó mes bè, devant de sa miseria y hermosura, ja havia ell derramat llágrimas de ternura, ans que son deixeble las derramás de amor.

—Digas, digas, preguntá ab interés á Guillemet: ¿y aquesta nina es molt jove? ¿y es órfana de pare y mare? ¿y la recullí'l falconer?

—Tè tretze anys; moriren sos pares en lo siti de Balaguer, y la recullí En Joan de la Murtra quant fra Vicens la portava á Barcelona, dos anys enrera, entre'ls altres pobres de sa comitiva.

—Verge del Cel! esclamá llavors mestre Nicolau, alsant los brassos, y girantse á un retaule de la Verge de Montserrat, que hi havia en un estrem de la cambra ahont se trobavan. Gracias, senyora, gracias! Ja veig que mas llágrimas y mas súplicas produhiren fruyt; aixó fa, Senyora, que jo desde avuy ab mes gran entusiasme vos adore y vos aclame per ma patrona, ma esperansa y mon consol!

—Qué es aixó, mestre? preguntava tot pasmat En Guillemet, no sabent á que venian las esclamacions de mestre Nicolau.

—Sabs qué es, jove? que jo ans que tu he conegut á aquesta hermosa y desgraciada, que ans que tu he derramat llágrimas per ella.... y per ella, sí, desde que la vegí per primera volta, he suplicat á aquesta santa Madona, pera que li donás consol y amparo!

—Ara sí que dich, (esclamá llavors Guillemet, abrassant enternit á son mestre,) que vos y jo som un sol cor, que no ha sigut en va l'afecte que sempre vos he tingut!

Y abrassats així tots dos, y esplicant en breus paraulas mestre Nicolau la manera com havia conegut dos anys ans á la nina de Menargues, escoltava admirat En Guillemet, arribant á dubtar en certs moments si tal volta se trastornava lo cap de son mestre, encara que veya concordant lo que aquest deya ab lo que ell sabia, quant de repent, desempellegantse dels brassos del jove lo sempre afligit mestre, mostrá la cara plena de alegria, com si realment algun goig inesperat y repenti hagués acudit llavors á sa imaginació.

—Oh idea luminosa! esclamá, mirant alternativament al jove y á la imatge de la Verge. Sí, sí, Senyora, vos haveu permés tot això, pera que pogués calmar la mia pena. Ja no tinch dubte! Ja tinch lo camí que buscava!... Ja se ha cumplert ma esperansa!... Ara sí, sí, que ma permanencia será molt mes breu! Gracias, Senyora, gracias!

No entenent Guillemet aquella transformació de son mestre y la varietat de ideas de sas esclamacions, així com la inusitada alegria que manifestava aquell que habia arribat á envellirse de plorar; crehent en efecte que son cap se trastornava, no pogué menos de dir entre sí, y ab gran dol, per l'afecte que li professava.

—Ara sí, pobre mestre Nicolau, que no tè remey! Al Terrós tindrá que anar si vól curarse! Y mon amor es causa de sa exaltació, y lo parlar de tristesas y miserias es causa de son desconcert! Pobre home! Jo tinch la culpa de que mon estimat mestre s'haja acabat de tornar boig!

Y així estava reflexionant y mirant ab compassió al que ell creya boig, quant acostántseli mestre Nicolau ab lo major carinyo del mòn, y agafantli la ma, tot tremolant, li digué:

—No penses, nó, Guillemet. Tu déus arribar á créurer que ma rahó está trastornada, peró no es així, pus me domina una verdadera alegria, la única que podia tenir en aquest mòn entre tantas desgracias com sempre m'han rodejat!

—Y qual es, senyor? preguntá mes admirat lo deixeble.

—Qual? Que vaig á separarme mes prompte de lo que t'havia indicat, de aquesta gran ciutat de Barcelona...

—Satisfacció ben pobre pera mi, pus me fará sempre falta vostre afecte.

—Nó, Guillemet: l'afecte may te faltará: lo que't faltará será sols ma persona. Mes ans de partir, sí que'm convé que'm dones la major proba de ta amistat.

—Y qual es? diheu.

—Jo te la diré, contestá'l mestre, estenent lo bras esquer y senyalant á la Madona; tu m'has promés ser sempre home de bè, m'has promés no enganyar á la bella á qui estimas, y finalment que t'esforsarias pera ser útil y lograr així la felicitat de la que adoras. Júramho, donchs, aquí devant de aquesta excelsa imatge, júraho, deixeble y amich, devant de la Verge de Montserrat, que es la última cosa que de tu exhigeis.... ton amich y ton mestre!

—Sí, sí; ho juro, ho juro, senyor, y per major forsa de mon jurament y per aliment de ma esperansa, juro á la mateixa Verge, que si algun dia logro ser felís ab la bella á qui adoro, no posaré mos llavis sobre son front, sens que ans jo y ella hajam anat á la montanya santa á visitar en son propi sanctuari á la excelsa patrona de Catalunya.

—Home de bè... y cristiá al mateix temps! esclamá per última vegada mestre Nicolau, no podent parlar ja de enternit, y donant una forta abrassada á son deixeble. A Dèu, Guillemet, á Dèu! Dintre pochs dias ja no sabrás ahont sò.

—Encara us veuré, senyor! respongué Guillemet, tornant la abrassada á son mestre. Encara us vull véurer una altre volta, ans no us separeu de mi!

Lo mestre se deixá cáurer en un banch que allí hi havia, tapantse ab la ma los ulls, y dihent al mateix temps:

—Pobre es lo cor del home, pus ocasions hi ha en que no se sab quin es lo verdader sentiment que'l domina! Sí, pobre es lo cor... pus estich alegre per un bè que faig, y ploro al mateix temps de tristesa!

Y Guillemet, sortint entristit del aposento y arrimantse la gorra á la cara, no feya mes que repetir entre sí:

—Una de dos... ó es boig, ó es per sa boca que parla un ángel del cel.

XXII.

La festa de Santa Llucia. La paloma y l'esparver.

Quant mes anava creixent y desarrollantse la hermosura de Blanqueta, quant mes anava penetrant en son cor l'amor que En Guillemet li infundí, major era la desesperació del donzell rival y la luxuriosa flama que l'enardia.

Per aixó també, la casta afillada del honrat falconer venia á ser la trista paloma, que, girantse sempre cap al cantó de ahont espera que ha de venir l'espós, no sab fugir la vista de la part oposada, temerosa de que per allí vola'l milá ó l'esparver que la aguayta y la vól destrossar.

Paloma enamorada era Blanqueta, descubrint sempre entorn de sa casa al enamorat Guillemet, que diariament la atisbava y no sabia anarsen á reposar sens haver vist á sa preciosa estimada, á la casta femella que'l corresponia ab tot lo carinyo que li era possible; y esparver era realment l'inmoral y misteriós majordom, que, vehentse sempre burlat, intentava tots los medis de fascinar á la paloma, jurant que quant altre remey no tingués, faria una embestida brusca y violenta ab tal de poder satisfer sa infernal passió.

Mentres que Guillemet se valia de honrosas astucias pera véurer ó enrahonar á sa estimada, astucias que alguna volta conegueren mes los vehins que'l mateix Joan de la Murtra; lo malehit donzell, cobart al mateix temps per por de trobarse cara á cara ab lo fogós correu de Casp, y pugnant contra sa voluntat ab lo perill del escándol que resultaria si alguna mala cosa's contava del majordom del palau, volia sols, á manera de serp verinosa, introduhirse ab quietut en lo jas de la paloma, pera allí seduhirla ó picarla ab son mal verí.

No fou altre son intent, quant, ab lo pretext de favorir al menescal, enviantli á ferrar tots los cavalls de la Casa del Senyor Rey, aná introduhintse en la casa de aquell vehí del Portal del Ángel, pera tenir un punt de ahont pogués aguaytar la presa que envejaba, y

una espia que l'ajudás y'l favorís en la maliciosa geperuda, que, com á fadrina desesperada, no volia may la felicitat de cap altre de sa classe, y menos si era hermosa. Es per demés dir que la tal famella feya son negoci ab lo senyor majordom, pus no deixava de ferli aquest certs regalets, y fins á voltas alguna apretadeta de ma, pera contentar sa fam nupcial, en pago de certas traydorias que ells dos se enrahonavan, y que, com es de véurer, se dirigian totas á buscar una ocasió pera que l'esparver trobás la paloma á la quieta.

Peró per demés se afanyava aquella mala parella, pus no deixant may lo falconer á sa afillada sinó al mitj del dia, y ab la previsió de que s'estás sempre la noya fora de la porta, durant sa ausencia, may, may havia pogut trobar lo donzell la ocasió que volia, per mes que rondás de nit y de dia per la vora de sa casa, ni may havia lograt rébrer una sola mirada de correspondencia, ni que's donás per entesa de cap d· las paraulas, sempre atrevidas é indiscretas, que ell murmurava dins de sa capa al passarli per prop.

Arribá un dia, no obstant, en que la mala vehina olorá, com se sól dir, un medi pera que l'esparver pogués tenir á la paloma prop de sas unglas. Molt enrahonaren, la vigilia del en mal hora concebut atentat, la doblegada cigonya del menescal y son franch amich lo senyor majordom de la capa vermella. Aquell dia fins li doná'l donzell á la desesperada fadrina un abrás complert y un delicat mocador que portava: tanta fou la alegria que li causá, ab la esperansa segura de lograr lo que tant de temps ha feya pérdrer lo dormir á aquell cor cremat de vicis. Fou aquell dia, sens dubte, la volta en que'l donzell sortí mes alegre de casa de sa amiga, y fins també, pót ser, lo dia en que fèu menos esforsos pera deixarse véurer y passar per la vora de la casa del falconer, á manera de general que, tenint próxima y segura una victoria, ni's cuyda tan sols de revisar sas tropas y de inspeccionar lo camp.

Lo dia seguent de haverse tractat aquesta mala treta, era lo de una festa que interessava directa y principalment al barri ahont hi havia lo carrer dels Orbs. Vejam, donchs, lo que en ella succehí.

La festa de Santa Llucia posava en moviment y alegria, quant arribava, á tots sos devots, y especialment als desgraciats cegos que vivian en lo carrer de son nom. Lo que tè un mal en lo mòn desitja sa curació, y emplea pera lograrho tots los recursos coneguts, peró entre tots los mals, cap se mira per causa de major desgracia

com lo que priva de la llum: cap coix se deixaria llevar una ma pera recobrar sa cama, cap manco se deixaria llevar un peu pera recobrar la ma que li falte, peró'l cego se deixaria tallar una ma ó un peu pera véurer la obra mes gran del Creador, y sens la qual las demés perdrian sa importancia, la llum.

Per aixó ralla en deliri la devoció dels cegos á sa patrona, y ab la esperansa de son favor, no vehent lo cego mes que una cosa, sa infelicitat, conservan en son cor la fe, ab la confiansa, al menos, de poderhi véurer en l'altre mòn, ja que no han pogut véurer aquell en que han viscut.

Era, donchs, lo dia de Santa Llucia dia de gran satisfacció pera la gran multitut de cegos que poblavan aquell barri, ahont los obligavan á víurer pera evitar així als que hi veuhen lo trist quadro de infelicitat que presenta lo privat de llum y esma, sempre esclau de un altre pera poder caminar, y fins esclau del gos, de un ser irracional, que sols ha criat Dèu pera que fos servidor del home. Ja podia estar malalt de qualsevol mal lo cego, y postrat en llit, que com tingués camas pera sostenirse, havia de sortir, lo dia de Santa Llucia, pera acudir á la capella ahont se venerava sa patrona, y allí implorar la gracia de la Verge santa y la caritat dels compassius habitants de Barcelona. Y era tal aquest zel y entussiasme, que també participavan de ell tots los demés habitants del barri, encara que no fossen desgraciats de la vista, y uns y altres celebravan ab capellas y enramadas lo dia de la santa, que era esperansa general de tots los vehins del carrer dels Orbs, del cegos, pera que Santa Llucia, ab sa intercessió y eficacia, los tornás la vista, y dels que hi veyan, pera que'ls la conservás.

Hi havia la costum, per tal motiu, de acudir á la capella á ohir missa en las primeras horas del matí los sobredits habitants, y qui principalment se afanyava en aixó eran las donzellas, com sia cosa sabuda que sòn los ulls de una donzella moltas vegadas son dot, y res mes propi de sa part que implorar á una verge santa, víctima de son cast amor, pera la conservació de tan estimable prenda.

No havia de portar, donchs, fins á tal estrem lo rigor de sa vigilancia lo zelós falconer Joan de la Murtra, que no deixás fer á sa afillada lo que feyan en tal dia totas las fadrinas del barri, á saber, arreplegarse unas ab altres y anar juntas á visitar la capella de la advocada dels ulls. Ademés, que com En Joan desitjava proporcionar sempre gustos á sa estimada filla, mirava aquella condescen-

dencia com un obsequi á la noya, sobre tot quant tal escepció de sa vigilancia, en aquell dia, no podia ocasionar, á son enténdrer, cap perill, sent com era la llibertat que li dava pera un acte piadós, en un lloch ahont tot lo barri se trobava reunit en hora clara del dia, y acompanyada de altres bonas noyas conegudas, entre ellas principalment la senzilla Marieta, filla del especier vehí, y que era la amiga mes volguda y de mes confiansa de Blanqueta.

Saltá aquesta de goig al sentir que En Joan accedia, la vigilia de Santa Llucia, á que ella anás junt ab la amigueta vehina, á visitar á la santa, la matinada seguent; y en res de perill pensá la noya, moguda de aquella estraordinaria llibertat que anava á disfrutar, y ni tan sols de prompte en la proporció que aquella sortida podia darli de véurer á son estimat Guillemet. Sols tractaren las dos bonas amigas de las galas que's posarian pera anar á la missa, y si serian verdas ó vermellas las cintas ab que s'adornarian las trenas penjants de cada part de la cara, que era la moda usada en aquell temps entre las noyas de la classe á que perteneixia la hermosa falconereta; y per part de Marieta fou tal la alegria de anar tan ben acompanyada á missa, que aná dientho á totas las demés noyas de per allí prop, de manera que tal novetat fins arribá á sentirla la traydora geperuda del menescal... y ni may que l'ha hagués sentida, pus poch tardá en combinar una mala treta.

Arribant lo matí de Santa Llucia y la hora convinguda per anar á missa, de porta á porta y de finestra á finestra, comensaren ja las noyas á parlarse, y á revelarse mutuament lo que cada una pensava posarse, ó esperaba dir ó fer al dirigirse á la capella.

Per fi sortí de casa la filla del especier, y al véurerla Blanqueta, se ficá al cap la beatilla ó toqueta blanca de punt (que era com lo que en Mallorca'n diuhen encara rebosillo,) prengué'ls rosaris ó paternostres (com llavors ne deyan,) y fent una festeta al falconer, se llansá corrents al carrer, ahont s'anavan congregant ja varias altres noyas mes ó menos joves de per allí. Lo Joan tragué'l cap á la finestra pera observar á sa afillada fins á véurerla partir, temerós per una part de aquell estraordinari que consentia, y goijós per altre de la alegria que proporcionava á la noya, mes al reparar que donava'l bras á sa bona amiga Marieta, y que eran las altres noyas de bons vehins, se contentá sols ab dirli:—Cuydado, Blanqueta: no fassau massa tavola, y al sortir de missa, á casa.

Y ab aquesta seguritat, s'en torná á dins lo falconer á donar or-

dres á son baylet, que era'l que li comprava á la plassa, fentli així servey de criat y criada; y la comitiva de las noyas aná avansant en direcció á la plassa de Santa Ana, agregantse á ella algunas del estrem del carrer del Portal, per la part de dita plassa, y entre ellas la geperuda del menescal, que's posá de seguida al costat de las dos amigas que anavan de brasset.

Las festas y caricias que feya la del menescal á Blanqueta eran sens fi: tot era alabarla y admirar lo bon gust de las cosas que portava, y dihentli que la estimava tant, que si una amiga havia de escullir en lo mòn fòra ella, pus li agradava tot lo sèu.

La poch maliciosa Blanqueta tal volta hauria fet mes cas de tot lo que aquella li deya, y pót ser inocentment cayguera en lo parany de aquella traydora, á no sentir de tant en tant una apretada de bras de sa amiga; peró mes encara que tot aixó distreya la atenció de Blanqueta de lo que li deya aquella companyona, una altre causa per ella mes interessant, y era la senzilla relació que la Marieta li feya de lo que havia sigut Santa Llucia, (segons la creencia vulgar referia,) qual relació sabia per un capellá de Santa Eularia, que freqüentava molt la botiga de son pare, y que havia estat en Sicilia en temps del Rey Don Martí, y especialment en la ciutat de Siracusa ó Saragossa, de ahont era natural y patrona la Santa, y en qual iglesia la havia sentit celebrar molt lo bon capellá en sermons y panegírichs.

—Mira, mira, deya Marieta á sa amiga, que escoltava ab gran atenció é interés; era Llucia tan hermosa, que ni en tota la ciutat, ni en tota la isla s'en coneixia una altre. Mirávanla los jovens y la estimavan sols de véurer los preciosos ulls que adornavan sa cara; peró, com era en temps de gentils y la donzella era molt santa, ja desde petita se dedicá á conservar la puresa de la sèva ánima, y á oferir á Dèu lo fruyt de sa virginitat; de manera que un rich y poderós jove gentil tractá de casarse ab ella, y may hi consentí, á pesar de pregarla sos pares.

—La estimava un jove? preguntá ab cándida senzillés Blanqueta. ¿Y quina manera de jove era?

—No ho sè, contestá ab igual senzillés la amiga, y continuá. Tenia Llucia una mare á qui estimava molt, la qual havia perdut del tot la salut, y no sabent com curarse, abandonada ja dels metges, preguntá á sa filla qué podrian fer en tal desgracia.

—Pobreta mare! esclamá ab ple enterniment Blanqueta. Bè fe-

ya de buscar consol en sa filla, pus me sembla que si la mèva'm visqués, jo havia de ser son consol y sa ajuda. Dèu me la tinga en sa gloria!

—Se venerava en una ciutat vehina, continuá la amiga, una santa, á la que havia fet martirisar un emperador gentil que's deya Decio, y eran tants los miracles de Santa Águeda (aqueix era son nom,) que prest Llucia la senyalá com únich remey á sa mare. Pregaren, donchs, á la santa, mare y filla, y aquella mateixa nit, apareixentse en somnis Santa Águeda á Llucia, li vaticiná la próxima curació de sa desgraciada mare, y'l martiri que també esperava á Llucia, de manera que ab lo temps seria ella venerada en Siracusa com ho era Águeda en Catania.

—Desgraciada! Pobreta santa! digué conmoguda Blanqueta. ¿Y perqué havia de passar á ser mártir sent tant bona filla y santa?

—Aixó sòn cosas que sols Dèu las sab. Peró ja véus que sent mártir era'l camí dret pera anarsen al cel, y ja podia consentir en serho, si després havia de quedar santa y lograva véurer curada á sa mare.

—Tens rahó, tens rahó. Mártir fòra de bona gana si jo pogués véurer resucitada á la mare del meu cor! Mes digas ¿y com vá ser que la van martirisar?

—Jo't diré. Pera pagar ab tot agrahiment lo favor que Dèu li havia fet, se volgué consagrar tota á ell, com ja t'he dit, reusá qualsevol amor que li vingués del mòn, demaná á sa mare tots los bens que li corresponian y'ls repartí entre'ls pobres, y.....

—Ay la pobreta! Llavors quedaria pobre ella? Y com ho fèu, donchs?

—Y tal pobreta y tal desgraciada, que aquest fou l'orígen de sas penas y aquí comensá'l martiri que li esperava.

—Y com vá ser? Pót ser aquell jove agraviat...

—Així mateix fou. Agraviat lo jove, y observant las virtuts que Llucia professava, descobrí que era cristiana, la denunciá al pretor, que com á gentil era enemich de tots los cristians, y... no vull dir lo demés, no ho vull dir, perque es horrorós y't faria erissar los cabells de oirho.

—Jesús Maria! Pót ser, en cástich, llavors li van tráurer los ulls?...

—Ah!.. del millor m'olvidava: tens rahó. Pero nó, nó: lo martiri vá ser apart de la pena dels ulls. Los ulls no'ls hi tragueren.

—Donchs com es que la representan ab los ulls trets y portantlos en un plat á la ma?

—Es lo que ara t'anava á dir. Has de saber, que Llucia tenia'ls ulls mes hermosos que may s'hajan conegut, y com fou presentada devant dels inhumans gentils, presa y lligada, cautivá de tal manera als que la volian fer patir, que un de ells no pogué menos de declararli l'enamorament que sentia y'l foch que bullia en son cor, causat tan sols per los preciosos ulls de la casta verge.

—Y qué succehí llavors? preguntá ab gran interés Blanqueta. ¿Y quí era l'enamorat, lo pretor ó'l jove?

—No ho sè. Aixó no'm recorda bè; peró sia qui's vulla, anem al resultat: la casta verge, recordantse que havia promés consagrarse á Dèu, y no volent que cap de las bellesas de son cos fos causa de pecat, disitjosa de donar una llissó als gentils, y mostrant com se sab sacrificar un cristiá per son Dèu, prometé al que volia ser duenyo de sos preciosos ulls que'ls possehiria sens dificultat...

—Com! esclamá Blanqueta admirada. Y qué vá fer?

—Qué? Se'ls arrencá de viu en viu, los posá en un plat y'ls enviá al gentil pecador, que, en venjansa, la fèu martirisar mes y mes.

—Verge Santíssima! Beneyta Santa Llucia! digué Blanqueta, tancant y fregantse'ls ulls horrorisada. Ara veig perque á la bona santa la pintan ab los ulls á la ma.

Acabava aquesta conversa, quant arribavan ja las amigas prop de la capella, y en va's pogueren entretenir en parlar mes de la santa, atés que havian de prevenirse y fer esforsos pera penetrar entre la multitut de personas sanas y malaltas que ocupavan l'interior de la capella y estavan espargidas á dreta y esquerra de la escala que hi condueix, estenentse pel carrer en gran espay.

Lo quadro que presentava aquest conjunt, y que encara pót contemplarse en Barcelona lo dia de la santa patrona dels cegos, era lo mes trist y miserable que pót imaginarse, era un arreplech de llástimas de igual orígen en alguns, peró de igual resultat en tots los desgraciats que havian acudit á aquell punt, pera demanar al cel lo consol que no havian sabut trobar ó havian perdut en la terra. Alguns dels cegos que acudian á la capella de Santa Llucia eran cegos de naixement, altres havian perdut la vista per desgracia, peró uns y altres se trobavan en lo mateix trist estat, uns y altres careixian de la llum. Lo mal era un mateix, sols la forma era variada.

Quantas maneras de cegos se poden conéixer, quanta diversitat de aspectes pót oferir lo mal cruel de la ceguera, tot hi havia lloch de contemplarse aquell dia junt á la capella de la santa intercessora. Era aquella diversitat lo testimoni mes viu de la crueltat de un mal que de tantas maneras se presenta, excitant en totas la compassió, y de quant estimable es la llum, ja que pera robarla emplea la desgracia tanta multitut de formas. Entre'ls desgraciats cegos, n'hi havia uns que la continuació del mal los havia arribat á fer práctichs en la esma, y que caminavan ab la sola ajuda de un bastonet; altres pera qui la esma era una cosa desconeguda, havent de anar sempre acompanyats de un gos ó de un noy, y altres, per fi, á qui ni axió bastava, de manera que fixavan á cada pas la planta ab forsa é inseguritat, encepegant sempre ab los peus y ab lo cos.

Qué dirém de las caras de aquestos infelissos? Uns n'hi havia que portavan lo cap test y ferm, anant ab la boca badada y com si mirassen sempre al cel; altres que, viciats per dolors que tal volta havian patit, portavan sempre lo cap baix, com mirant á terra, ab la barra apretada al pit, y tenint que portar, per conseguent, sempre la boca tancada ab forsa, y altres, per fi, que, com excitats per un mal nerviós, no miravan ni al cel ni á la terra, pus son cap se bellugava en totas direccions, inclinantse principalment á un costat y ab una actitut com si escoltassen alguna cosa, notantse també en aquests cert moviment convulsiu en los llavis ó en altres estrems de la cara. Podia dirse que als primers los atreya'l cel, als segons la terra, y als tercers lo vent.

Peró lo mes llastimós de tot, lo que contribuhia á marcar mes lo desfigurament de las caras, era la diversitat dels mals, las infinitas maneras de ulls privats de llum que's veyan per tot arreu. Víctimas hi havia allí de elements y de causas las mes contrarias entre sí, víctimas del ayre, del calor, del fret, víctimas del sol, á qui podria dirse que la llum havia robat la llum, víctimas de la nit y de sa serena, de la aygua y fins del propi esperit ó del carácter del pacient, per efecte de una exaltació de aquell en moments de ira, que tal volta no's pogué desfogar. Ulls hi havia que no semblavan pas l'órgan de plorar, pus estavan sechs y aixuts, sortits en fora y com si volguessen saltar de la órbita; áltres al revés, semblava que estavan condempnats á plorar seguidament, pus tot ells era una humitat continua, y de sas gastadas pestanyas destilavan sempre gotas. Obrianse uns ab forsa, ó á voltas s'en obria sols un, vehentse

en lo negre de sa nina un altre blanch que no era com lo que la rodejava, un blanch de perla, y fins tenint la forma de perla lo gra que al mitj sortia. Tristos en estrem eran los que apareixian enterament cuberts de un vel y'ls que permaneixian sempre cuberts y tancats, com los que, no tenint exteriorment cap senyal de dany, estavan fixats al cel com esperant una cosa perduda; mes si aquests eran sols tristos, eran horrorosos y repugnants los que, desviats de son centre, miravan en direccions oposadas, presentant á cada moviment, y alternant, tot lo blanch, amagantse enterament la nina; los que ab igual deformitat tenian en lo lloch del blanch una especie de jaspi sanguinós; los que en la part exterior y en lloch de pestanyas, ja desaparegudas, oferian com un march entorn del ull, peró march de carn viva y sanguejant, acreditant alló que may, ni dormint, sas pipellas podian estar ben aclucadas, y sobre tot, los que no oferian cap forma, es á dir, los ulls dels exorbats, los ulls que havian desaparegut enterament de sa órbita, permaneixent aquesta tancada y comprimida per uns rodons pegats de drap, apretats allí ab un ungüent, com si fos una finestra tapiada, que sols se coneix haja sigut pas de llum en altre temps per las parts exteriors é inmediatas á ella.

Altres maneras sens fi hi havia de espressarse aquesta diversitat cruel del mal dels ulls, y que sols de pensarhi faria tancar los sèus de aprensió al autor que'ls volgués descríurer, peró basta sols calcularho, pera formarse una idea de aquell conjunt de llástimas que oferian los encontorns y entrada de la capella de Santa Llucia, lo dia de sa festa.

Peró encara falta pensar en una cosa pera ferse cárrech del trist aspecte de aquells desgraciats sers, y era la alegria, pót ser sola en aquell dia, que ostentavan las caras dels pacients, la esperansa que's llegia en sos fronts y galtas, ja que no, com los demés sers ditxosos que gosan de llum, en sos ulls, en sos ulls, sí, que, segons diuhen, sòn lo mirall de la ánima. Tots, al acostarse á la capella, caminavan aquell dia ab mes dalit, parexia com que respirassen ab mes satisfacció, y apretantse uns y altres, y arremolinantse entre sos peus, sens que may fossen trepitjats, los esperimentats gossos que'ls servian de guia, allargavan los infelissos amos cap endevant la ma que'ls quedava libre, en solicitut y desitj de poder arribar, qui primer pogués, á la santa reliquia que un sacerdot, prop de la porta de la capella, alsava ab la ma dreta, indicant que estava dis-

post á fer participar de sa virtut á tots los devots de la verge santa.

Véurer la bellugadissa de caps y de mans que s'acostavan á aquell consol de virtud divina, observar las infinitas contraccions de caras y moviments de ulls bons y dolents que's veyan entorn del sacerdot, y ohir las continuas invocacions y alabansas que sortian de boca dels devots, hauria bastat pera enternir al cor mes dur, y no hi hauria hagut ningú que, tenint fe cristiana, no hagués contingut qualsevol mal pensament que li ocorregués, vehent, sobre tot, los mals á que l'home está subjecte y'l consol que es pera tots la religió.

A cada devot que s'acostava, cego ó nó, li fregava'l sacerdot per demunt dels ulls la santa reliquia, recitant una fórmula llatina, y era tanta la pressa y'l número de devots que acudian, y que tornavan á acudir dos y tres voltas pera disfrutar mes de la virtut de la reliquia, que ni temps tenia lo bon capellá de dir á cada un lo que li corresponia, de manera que, sens descans entre una vegada y altre, no feya mes que fregar á quants ulls s'acostavan y dir la mencionada fórmula continuament y sens interrupció, de esta manera:—*Regem virginum dominum: venite adoremus Regem virginum dominum: venite adoremus. Regem virginum dominum: venite adoremus. Regem virginum dominum: venite adoremus.*

En tal punt estavan, quant acabavan de penetrar en la capella, y després de haver presentat cada una sos ulls á la santa reliquia, las alegres noyas y amigas del carrer del portal del Ángel, junt ab la preciosa Blanqueta. Agenolladas á la part esquerra, que era ahont formava la capella mes reclau, se senyaren devotament, colocantse en primer terme la Marieta del Especier y seguint després de ella Blanqueta, junt á la paret, quedantse á son costat la traydora geperuda, que, ja desde la entrada, fèu esforsos pera ocupar aquell lloch, sens que las altres maliciassen cap mal intent.

Blanqueta, naturalment bona y cristianament educada per sa mare y després per lo generós falconer, guardant sempre ab ternura la memoria de aquella, sobre tot quant se postrava devant de alguna imatge, y vivament afectada per la relació de la santa, que li havia fet sa bona amiga, s'havia postrat ab tal devoció devant de la santa intercessora dels cegos, y estava tan embeguda contemplantla, que, de segur, ni s'en adonava de lo que ocorria en la capella y entorn sèu. Se podia dir que sols vivia llavors en la santa á qui suplicava: tenia sas mans plegadas á la altura del pit, y sos

preciosos ulls estavan clavats fit á fit, y ab devota mirada, en lo lloch ahont corresponia á la santa tenir los sèus.

Alsárense á poch unas y altres amigas, per causa de ser l' evangeli de la missa, (qual ocasió era la que esperava la amiga falsa, segons s' havia convingut ab son favorit,) y fent aquesta un esfors enrera, com pera deixar espay á un altre devot, passá verdaderament fins allí, y com si diguessem atropellant per tot, una altre persona, que desde molt rato estava aguardant, disimulada y cubertamet, en lo reclau que formava aquell lloch sant. Lo donzell de Puymoren, embolicat ab son tabar, lo desesperat de amor per la hermosa y guardada falconereta del portal del Àngel, se trobava en lloch segur y ab llibertat prop de Blanqueta, pera poder declararli sa passió ó amenassarla ab horrorosas crueltats. Lo esparver tenia ja la paloma á la clusa.

Casi temps no havia tingut Blanqueta de senyarse, quant experimentá aquell esfors y desaparició de la mala companyona; girá, donchs, naturalment la cara en direcció á la part dreta, y... Jesús, Maria! qué es lo que vegé! La cara, pera ella tan repugnant, de aquell senyor que continuament passava per son carrer, estava prop de la sèva, espressant un somrís y prenent una actitut suplicant, que, lluny de infundir amor, donava sols idea á qui la contemplás de la mes refinada falsedat.

—Ah!... Ah!... esclamá esparverada Blanqueta, que, continguda en cert modo per la reverencia del lloch ahont se trobava, y perturbada per tots los perills que s'aglomeraren en sa imaginació, al véurer próxim á aquell mal home, no sabia que ferse ni que dir.

—Gracias á Dèu, li digué en veu baixa lo perseguidor, gracias á Dèu, hermosa Blanqueta, que tinch una ocasió pera ferte saber lo que patesch per tu, la passió que tant temps ha'm domina.....

Mossegantse'ls llavis, impacienta y en major grau llavors perturbada, no fixantse mes que en son perill, ni's bellugá tan sols en lo primer moment la donzella, peró al sentir aquella atrevida intimació, se deixá cáurer novament, crehentho com á recurs únich, de genolls en terra. Peró qué havia de salvarse ab tal recurs, si'l perseguidor impio, si aquella ánima á qui ni conmovian las desgracias dels cegos, ni infundia reverencia la imatge de la santa ó'l lloch en que's trobava, veya ans bè ab aquella actitut de sa víctima millor y mes segur camp pera sos atreviments?

Agenollada la espantada noya, lo donzell s'incliná casi demunt de

ella, mitj doblegant un genoll, com qui fa una reverencia, y ab aquesta actitut, continuá ab mes empenyo, que podria bè dirse desespero, en vista del desengany que ja preveya.

—No fuges de mi, li digué, que no meresch tanta crueltat. Gírat, gírat, y dónam aquest sí! que tant temps ha espero!... Dónam un sí! á mon amor y jo't juro que per tu...

—Dèu meu! esclamá la noya, tapantse ab la ma la galta dreta. Apartauvos de aquí, senyor. ¿Per qué'm veniu á dir àquí aquestas cosas?... Fugiu, fugiu!... Prou!... No vull saber res!

—Dígasme ahont te las podré dir, senyalam un lloch ahont te puga véurer, y m'en aniré de la iglesia.

—Nó, nó! apartauvos!... En cap lloch...

—Peró digas al menos que puch tenir una esperansa: jo't prometo que tota la felicitat del mòn será pera tu...

—Fugiu, fugiu, vos torno á dir... Ay pobre de mí!

—Peró ¿qué't costa, ingrata?...

Y tot fent aquesta pregunta, s'havia arribat á colocar tan prop de Blanqueta l'impio perseguidor, que las galtas de un y altre casi estavan frech á frech, á no salvar las de la donzella sa preciosa ma. Dominat en excés per sa desenfrenada passió lo mal cavaller, per véurer tan prop de ell y radiant ab tota sa hermosura á la que sols havia pogut mirar sempre de lluny, ni guardava respecte al sants ni als homens: sols obrava en aquell moment per impuls de son vici, y ab major forsa quant veya que era major la privació ú obstacle. Tan prop s'acostá, per fi, que Blanqueta, esparuguida y escandalisada al mateix temps, al pas que s'apartava á la paret, hagué de girar la cara com pera repéndrer ó detenir al atrevit, peró los ulls casts y angelicals de la noya se toparen, en tal apuro, ab los ulls mes luxuriosos é infernals que's poden imaginar. Tal encontre en aquell lloch sant, en presencia de la imatge que lluhia en l'altar y ahont hi havia tants desgraciats de la vista, semblava, mes que una profanació per part del impio, un sarcasme á la vida é historia de la santa mártir de sa castetat y víctima també de perseguidors.

Així li paregué també á la perseguida noya en aquell moment, de manera que de sa boca no sortia mes que la invocació continua de—¡Santa Llucia gloriosa! Santa Llucia, salvaume!—y mes quant l'atrevit, delirós y arrebatat ponderá precipitadament y ab breus paraulas lo foch que acababa de encéndrer en son mal cor la altiva

mirada que li havia donat aquella senzilla paloma, que ja anava dignament ensuperbintse per zel de sa honra.

—O tu ó la mort, digué'l donzell, com precisat á avansar fins á la última trinxera de sa conquista, y allargant la ma pera agafar la de Blanqueta. O sò ton amant, ó desde avuy me torno en enemich implacable...

—May, may, may! digué resolta la noya, que havia lograt advertir á sa amiga Marieta, estirantli'l vestit ab la ma esquerra, y esforsantse pera alsarse de nou. Fugiu, mal home, fugiu, atrevit, insolent, y sinó, encara que sia dins de la iglesia, faré donar á conéixer qui sòu vos!

Déu advertirse que tot aixó passá precipitada y momentaneament, y que al adonarsen la amiga Marieta, ho advertiren igualment alguns dels devots no cegos que hi havia en aquell indret. Així que, fou també obra de moment lo agafarse Blanqueta esparverada ab lo bras de sa bona amiga, la admiració de aquesta en vista de lo que observava y la violencia que tingué que fer lo donzell pera dissimular, fingint com que res hagués fet.

En tal situació no vegé mes Blanqueta que'l perill que la amenassava quant sortís de la iglesia y lo que podia resultar en mal de ella; així que, tremolant y no vehent allí altre amparo que'l de sa amiga Marieta, instála en seguida y decididament pera que de una manera ó altre sortissen de la iglesia y s'en tornassen á casa.

—Peró ¿qué tens, Blanqueta? ¿qué't passa? ¿y quí es aqueix home que així t'espanta? ¿Qué tens, qué tens?

—Ay, amiga mèva! contestá Blanqueta tremolant. Aquest home es lo gentil de la rondalla: se'm figura que no ha de parar fins á ferme pérdrer la vida! Anemsen, Marieta, anemsen, y la beneyta santa Llucia'ns salvará!

—Peró, mira, que encara es aquí..... y que'm sembla está enrahonant ab la geperuda del menescal.

—Sí, sí! ab ella: ella es la traydora, que es causa de ma desgracia. Peró anemsen, anemsen! Jo no espero mes: anemsen!

Prudenta la amiga, no gosá dir á Blanqueta lo temor que sentia de que aquell mal home las perseguís també pel carrer, y accedint gustosa, sens deixar de la ma á la espantada companyona, y obrintse pas com pogueren, atravessaren fins á la porta, y's prepararen per empéndrer una correguda així que posassen lo peu al carrer.

Tal com temé la amiga succehí'l contratemps: mentres ellas

Lit. Vazquez R. 31.

La paloma y l'esparver.

avansaren per un cantó, atropellá'l donzell per un altre, sens fer cas de las estiradas que li dava á la capa, seguintli al derrera, la geperuda pera detenirlo, ni de las malediccions que tiravan los cegos á aquell atropellador, que encepegava ab ells y ab sos gossos.

—Deteniuvos, deteniuvos, deya la geperuda; mirau que tothom vos véu... deixaula córrer ja que no pót ser, sinó quí sab lo que de aixó'n resultará... Mirau que si se sab...

—Malehida aranya! respongué'l donzell, arreplegantse la capa y apartantse de sí ab una empenta á la arrepentida traydora; ¿després que m'has portat al ball, me vóls trencar las camas? Vesten al dimoni, que ja no hi ha aquí qui'm detinga.

Y passant de un salt los tres graons de la porta de la capella, de ahont s'allunyavan ja las noyas fugitivas, corrent desesperadas en direcció á sa casa, apretá'l donzell també lo pas, mes cego, per sa ira y sa luxuria, que'ls cegos á qui atropellava, y cridant:—Deteniuvos, deteniuvos... Una paraula y fora... ó sinó...

Y aquí, tal volta, haguera emprés mes decididament sa correguda, ó hauria sortit de sa boca una amenassa cruel, á no topar en aquell moment en un obstacle que'l detingué, á no haver aparegut, com si diguessem, un ángel salvador de las pobres donzellas que fugian espantadas. Lo donzell de Puymoren, en mitj de sa ceguera y son furor, havia hagut de detenir son pas y de dissimular com pogué, al sonar en sos oidos una rialla que no li era desconeguda, rialla plena de sarcasme y burla, y que's podria péndrer també com una reprensió, feta per un home que estava crehuat de brassos y colocat en una cantonada de la altre banda del carrer.

—Ah! ah! ah! Devot es, ab bona fe, lo senyor majordom del palau del senyor Rey, que tan dematí surt de missa.

—Ay!... sí... ¿Vos per aquí, mossen Borra? respongué fingint un mitj somrís lo donzell, y bramant interiorment de ira y de vergonya. Pensava que ja haviau marxat á Perpinyá.

—Ah! ah! ah! Dèu ha fet que's retardás ma partida, sens dubte pera que pogués presenciar vostra devoció. Ah! ah! ah! Y quant m'ha agradat trobarvos tan devot en aquest punt.

—Y perqué nó?... Y de qué riheu?

—De qué voleu que riga? Se'm figura que haveu anat á pregar á la patrona dels ulls, y que algú vos ha fet fugir del temple ab malas miradas.

—Nó... Tot podria ser... Es que...

Lo donzell, sufocat, no sabia que dirse, y lo pitjor era que, durant aquest entreteniment, las donzellas s'havian perdut ja de vista, y era en va l'esfors que'l perseguidor pogués fer pera atraparlas. Mossen Borra, ab tota calma, y prosseguint sa rialla, anava seguint en direcció á la capella.

—Ah! ah! No us done pena, digué'l juglar com despedintse; seguiu, seguiu ab vostra direcció; no us detingau, que jo tinch ja la mula y las auforjas previngudas, encara que'l majordom del palau no ho sapia, pus ja sabeu que jo tinch també certa majordomia en la casa reyal.... y si alguna carta'm voleu donar, encara tindré temps de emportármela.

Lo donzell quedá sense respóndrer, sortintli foch pels ulls, de rabia.

—Ah! ah! ah! A Dèu siau, senyor majordom del palau del senyor Rey! torná á dir ab to sarcástich mossen Borra, arribant ja á las escalas de la capella, y tot llevantse son caperó. A Dèu siau!

—Per vida de!... digué llavors lo donzell, no podent aguantar mes. Cúydat de tu, juglar, y no't fiques en qui no't demana.

—Ah! ah! ah! respongué girantse mossen Borra, y mirant ab certa compassió al donzell. Juglar! juglar!... Tens rahó, senyor majordom del palau del senyor Rey. Lo juglar del palau s'en vá á demanar á Santa Llucia que li conserve la vista, pera que puga véurer moltas cosas que han de succehir... y si succeheixen, paraula't dòna'l juglar que molt havem de ríurer, senyor majordom del palau del senyor Rey.

Al penetrar dins de la capella mossen Borra, avergonyit, irritat, y mitj temerós y arrepentit de por lo inich cavaller, girá, ab lo cap baix y pensatiu, en direcció al palau, sens véurer qui li passava per prop, murmurant sols aquestas paraulas, que indicavan bè son aborriment:

—Que s'en vaja tot al diable! Com hi ha mòn que per ara tots los plans que'm proposo'm surten fallits..... A aixó se esposa qui molt alt pica... Quant millor m'hauria sigut essent simple conestable de companyia, ja que així com així no puch arribar allá ahont vull.

Y detenintse en sech, com mes pensatiu ó com si'l fixás una idea, al mitj del carrer, mirá al cel, y semblant que's refés, digué, per fi, resolt:

—Peró molt será que un dia ó altre no arribe la ocasió... No

t'espantes, donzell. Molt será que algun dia lo Rey no't necessite..... y molt será, també, que mes endevant la paloma no torne á cáurer en tas arpas. Jo la deixaré entretant pera véurer venir,... mes si hi torno, ay de la ingrata, si insisteix en serho!

XXIII.

Com lo rey Fernando se vegé en l'apuro de ser ò cismátich ò ingrat.

Sols los cors bons, sols los esperits grans sòn los constants generalment en sas empresas. Las obras y'ls projectes dels malvats no sòn empresas, sòn tan sols esbravaments de passions, de manera que així com los bons avansan quant mes obstacles troban, los dolents sòn tan sols constants mentres no tenen obstacles, y s'acobardan ó's detenen quant aquests apareixen, podentse dir que sa insistencia no es la resolució valenta del que prossegueix ab fe y bon desitj, sí sols nova probatura traydora, camins cuberts y torts pera acostarse á una muralla.

Probas doná de aquesta veritat lo donzell de Puymoren, pus temerós de ser la burla de la cort y de que son cas se fes públich en la ciutat, passá alguns dias en que casi no's deixá véurer, y fins resolgué de molt temps no acostarse prop del barri del portal del Ángel, preferint en sa ociositat anarse á distráurer en altres recons de la ciutat, que ell tenia ben coneguts.

En cambi, mossen Borra, sens tenir cap plan fixo que s'hagués de realisar de prompte, y mantenint sols viva la ilusió que li havia infundit ja de molt temps son antich somni, s'en havia anat tot tranquil y ple de esperansa á Perpinyá, pus cada trantoll polítich que apareixia en lo mòn li feya imaginar que alló havia de ser camí segur pera realisarse lo que en ell era efecte de son somni, y que en son estimat senyor, lo primogénit don Alfons, era causa de sa impaciencia y mal estar.

Y no deixava de poder ser tal volta un camí lo que en Perpinyá succehia, pus s'havian de arreglar ó resóldrer cosas que tocavan á

tot lo mòn, y segons son desenllás, de segur que n'havian de sortir guerras en que hagués de ficarse lo rey de Aragó.

Peró tan apocat se veya allí l'esperit del antich vençedor de Antequera, que no semblava en res al decidit regent de Castilla, y pobre de sa fama y pót ser de sa dinastia, si després de ell no l'hagués succehit un príncep magnánim, sabi y valent, que hagués recobrat tot lo perdut.

Y no podia menos de trobarse axí don Fernando, quant recordava que tot ho devia al Papa Benet, que ell era qui mes havia contribuit á la conversió dels juheus ab la conferencia de Tortosa, que la mateixa Fransa, llavors contraria, era la nació que mes l'havia instat á ajudarlo, y finalment—y aixó era lo mes cruel pera ell—que poch temps ans, en la ciutat de Morella, fins havia fet gala de servirli de patge, portantli 'l cavall del fre, y obligant al primogénit don Alfons que li servís aygua á mans. ¡Y llavors veya á fra Vicens Ferrer, al antich mestre del sacre palau y secretari de Benet, girarse de espatllas á son amo, á la Fransa resolta á negarli la obediencia, á Castilla y Navarra indecisa, al concili de Constansa amenassant, al mateix papa Benet tossut é inflexible, al emperador Sagimon irritat y exhigent, y apart de aixó, á sos propis vassalls dividits per tal motiu en opinions, y á molts de ells disgustats per no haver pogut complir lo nou Rey moltas de las cosas que havia promés al posarse la corona de Aragó en son cap! Pobre Fernando! Tan malalt estava de esperit l'amohinat rey, que'l mal de la ánima fins anava trascendint ja en son débil cos!

Basta esplicar sa última entrevista ab lo Emperador y ab lo papa Benet, pera deduhir com estaria'l Rey.

Després de haver empleat inutilment mes de cinquanta dias los dos soberans que volian fer renunciar á Benet, tenint conferencias y mes conferencias, barrejantshi disputas, acaloraments, protestas y amenassas, quedaren tancats, per fi, y ab ánimo de dar un cop decisiu, los dos mateixos monarcas y'l Papa, que era objecte de sa entrevista, en una cambra de la casa de Bernat de Vilacorba. Peró en va's tancaren los prínceps y en va esperaren los cortesans, áulichs y polítichs de las tres corts que's trobavan reunidas en aquella notable vila, que tres sigles després havian de arrancar de Catalunya la ambició dels reys francesos y la indiscreció dels espanyols.

Lo que dins de aquella cambra succehí, lo que allí's parlá no ho sab ningú, y set horas havian passat, quant sortí primer que tots lo

papa Benet, pera quedarse sol y separadament en una altre cambra, ahont havia de véurerlo encara'l Rey de Aragó, després que l'Emperador s'hagués separat de ell.

Poch hi havia que notar en la cara del Papa, pus si bè sos ulls brillavan com excitats, sas faccions en general indicavan com sempre certa serenitat, que may solia pérdrer, y fins s'haguera dit que's llegia la esperansa en son front. Las últimas paraulas que se li obiren dir al obrir la porta, y com despedintse, foren sols aquestas:—Inflexible, sí, inflexible : lo mateix avuy que al primer dia. Aquesta es ma única resposta, y, per conseguent, estich aquí de sobras. Participaume la vostra pre t, y jo sè que tinch de fer.

Si resolta era la despedida del Papa no ho fou menos la del Emperador. A poch de haverse aquell separat, la porta's torná á obrir, y Sagimon, al revés de Benet, mostrantse sumament agitat é indicant ab sa cara cert fastidi ó cansament, digué, també com á despedida, al rey Fernando, las seguents paraulas :

—O ell ó jo, que'l concili aguarda y las dilacions no sòn mes que perjudicis á la Iglesia universal. Si'm seguiu á mi, negauli la obediencia y tindréu ma ajuda : si anau ab ell, preparauvos á sentir los mals que us esperan. Perseguit será'l cismátich y ab ell sas obras y'ls que'l seguescan. Res mes. Pensauhi bè, rey Fernando, y en Constansa espero vostra resposta.

—Es á dir, que estau resolt á marxar?

—De seguida. A Dèu siau, rey.

—A Dèu siau, senyor.

La desaparició del Emperador fou un llamp que ferí vivament al rey de Aragó. Deixantse anar don Fernando en una cadira, quedá per llarch rato pensatiu, ab la vista fixa y la boca oberta, com qui s'escolta los glapits del cor.

—No hi ha remey, digué al cap de un rato de estar en inacció: no hi ha remey! Estich al mitj del pont y he de passar endevant ó enderrera. O heretge ó ingrat! Heretge qui tants enemichs ha fet pérdrer de la Fe católica? Nó, nó, ja may! ! Ans preferesch...

Y al anar á alsarse, com si estás resolt, per fixarse sols en l'horror que li causava la idea de passar per heretge, torná á detenirse, abatut per la imatge de son antich y constant favoreixedor, que li semblava véurer ja á sa presencia.

—Peró qué dich! continuá. Lo vincle del Papa y del Rey es aquí vincle de home y home, es lo vincle de amistat. Qué dirá

l'amich, que fins assistí en persona á la proclamació de Casp, influint pera que fos elegit lo mes bo entre'ls set pretendents? L'infant de Castilla, que conquistá'l títol de *generós*, com á rey de Aragó haurá de portar lo sobrenom de *ingrat*! Sí, sí! al mitj del pont me trobo, y no'm queda altre camí, segons me sembla, que cáurer desde'l mitj!

Y casi fins postrat y afligit en sa incertitut, no sabent trobar camí pera sortir de son dubte, vehent que's pendria com estranya sa tardansa en sortir, demaná consol á Dèu, y's resolgué, per fi, ab ánimo sols de probar, si ab humilitat y ab paraulas dolsas acabaria de lograr, tal volta, lo que no conseguí ab amenassas l'emperador Sagimon.

Peró inútils foren los esforsos y las esperansas de Fernando, que tremolava llavors pót ser per la primera vegada de sa vida, quant al obrir la porta de sa cambra vegé obrir també la del lloch ahont s'havia tancat lo Papa, y est aparegué rodejat de alguns cardenals y altres sacerdots de sa comitiva.

—Amich! li cridá don Fernando, avansant lo pas en direcció á la persona de Benet.

—Jo no sò l'amich, contestá aquest, jo sò'l Papa, que espero la resposta de un rey.

—Peró mirau... Ja sabeu, senyor...

—Detente, rey de Aragó, cridá llavors Benet ab arrogancia, detente devant del que't fèu remissió del feu de Sardenya, y del que t'ha cedit drets de la cambra apostólica pera pagar á tos acreedors. Sias breu en ta resposta, rey, y jo't daré, segons ella, ma benedicció ó mon anatema. Digas resoltament si'm tens per lo que sò ó nó.

—Senyor, jo sols demano, que, per la pau universal de la Iglesia, donant probas de vostra humilitat, vos subjecteu...

—Rey, aquesta no es la resposta que espero.

—Es que no sè qué dirvos... Mon compromís es tan gran, que á la fi, obligat á la forsa per lo que farán tots los soberans del mòn, tindré'l sentiment...

—Basta, basta. Vóls dir, á la fi, rey, que tu també m'abandonas?

—Si llegisseu mon cor, senyor, veuriau lo que sento. Sols la por...

—La por? digué ab to irónich y admirantse al mateix temps Benet. ¿Y quí tè por quant lo cor li diu que obra bè? Y cabalment m'ho diu qui tè en son favor y en mon favor tot lo bras militar y

eclesiastich de sos regnes, sí, perque tots aquests arcabisbes, bisbes, prelats y barons que't segueixen y que't rodejan, tots, rey Fernando, acatan ma autoritat y regoneixen ma llegitimitat. Por tè, qui ab tant esperit y ab tanta constancia ha sabut sostenir lo dret de ser rey, contra sis pretendents y contra tants obstacles com se presentaren, ans que Dèu li donás la desitjada corona? Quédat ab la por, que jamay te la podrás tráurer de ton cor.

—Peró, senyor, un concili com lo que us amenassa, devant del qual se inclinan los altres anti-papas, y que tè l'apoyo del Emperador, no us fa por?

—Nó, may! Aquí está la diferencia de mi á tu, rey. Un emperador sense'l Papa, no es mes que un rey de romans, un concili en que aquest mana al papa que'l presideix no tè cap forsa, y prest veurá Joan XXII que se'l vól papa pera presidir, peró nó pera regnar. Ni un ni altre pera mi sòn res, y res també lo concili ahont acut l'heretge Joan Hus, ab salvo-conduyt de Sagimon, del mateix á qui tantas vegadas havia destrossat lo bohemo Zisca, general dels mateixos husitas, y del que no's pogué venjar l'Emperador, com pensa venjarse ara del tirá Ladislao. M'entens, rey de Aragó?

Fernando, sentint la esposició de aquellas veritats y miras políticas que li feya Benet en pocas paraulas, no sabia que ferse ni que dir. Seguí un breu rato de silenci, y llavors lo Papa continuá:

—Ja véus, donchs, rey de Aragó, si dech tenir por, y mes quant, crehentme ab mon dret, estich disposat á disparar l'anatema contra'ls preocupats, de qualsevol gerarquía que sian.

Al sentir aquestas paraulas, sospirá y mira al cel lo rey Fernando, y al mateix instant se sentí com una tronada lluny, sent senyal de que s'acostava una tempestat, lo cel s'aná enfosquint, y comensá á llampegar com si fos en istiu.

—Alabat sia Dèu! digué llavors lo Papa.

—De qué donau gracias á Dèu?

—De qué? De que'm proporcione un camí ó pera curarte de la por que tu tens ó pera aumentarme'l valor que jo sento. A Dèu siau, rey de Aragó.

Y fent una salutació, indicá lo Papa com que s'en anava á sortir de la casa.

—Ahont anau, senyor? li cridá don Fernando.

—Vaig á probarte la poca por que tinch: mas galeras aguardan, y vaig embarcarme en seguida pera Sardenya.

—Peró no sentiu la tempestat com brama? Vos esposaréu?...

—Y perqué nó? Precisament lo perill es lo que busco: en ell me mostrará Dèu si déu mudarse ó no lo vicari de sa Iglesia.

—Peró tornaréu, senyor?

—No ho sè: peró si torno, tornaré papa... y si no, libre estatarás, rey Fernando, de la por que't domina.

A la desaparició de Benet seguí una turbació inmensa que dominá al Rey, deixantlo com encantat, y de la que sols pogueren tráurerlo la multitut de personas eclesiasticas y civils que anaren entrant en la sala, precedint á ellas principalment l'abat de Poblet, lo canonge Malla de Barcelona y frà Vicens Ferrer. Cada un procurá, per son estil, dirigir paraulas de consol al Rey, y acompanyantlo á son palau, li pregaren que quedás tranquil, pus desde'l dia seguent s'ocuparian sens falta tots sos amichs en resóldrer definitivament la gran qüestio del Papa.

Y en efecte, després de ohida missa, lo dia seguent, per lo senyor Rey en la capella del castell, pujá en un catafalch, que devant de ell s'havia alsat, mestre Vicens Ferrer, y predicá un sermó que pogué servir de pauta en la conducta que'l Rey y'ls vassalls desde llavors havian de seguir.

Deya en resúmen lo sermó de fra Vicens: «que'l papa Benet era verdader vicari de Jesucrist, pus sabia ell cosas per las quals estava ben cert de aixó, peró que s'havia ficat en algunas dilacions sobre'l fet de la unió de la Iglesia, y així convenia al Rey, pera obehir lo manament de Dèu, al qual devia ans estar que al del Papa, fer algunas ordinacions ab son notable y bon consell, las quals serian amargas al dit Sant Pare, peró profitosas á la salut de sa ánima, així com la medicina es amarga al pacient ó malalt.»

Un dels circunstans que escoltavan las paraulas de fra Vicens era la reyna Margarida de Aragó, viuda de don Martí, seguida, com sempre acostumava, de son esclau negre, y qual senyora havia anat á Perpinyá pera que'l rey don Fernando manás pagarli algunas de las rentas que li havia consignat, peró no satisfet, ó pera que'l papa Benet li fes entregar la part de drets de la cambra apostólica, sens lo qual no podria víurer. No perdé la reyna viuda cap paraula de las del predicador, y poch tardá en escríurerlas á son oncle, lo bisbe de Mallorca, que era camarlench del papa Benet.

Peró lo sermó de fra Vicens produhí son efecte; desde aquell dia alguns homens tossuts passaren á ser solament duptosos, y venint

á pochs dias lo ferm manament del concili, los dubtosos se transformaren en enemichs resolts, y'l Rey se decidí, per no haverhi altre remey, comissionant al efecte al mateix fra Vicens, pera que participás á Benet la sustracció de sa obediencia y la publicació de aquest acte per tots los regnes de la Corona de Aragó.

Peró mentres això succehia en terra, vejam com la passava en la mar lo papa Benet de Luna.

XXIV.

Benet XIII en mitj de la tempestat.

Cubert enterament lo cel, bramant lo vent ab so aterrador y amenassant, iradas y erissadas las onas de manera que semblavan barallarse ellas ab ellas, y trist l'horissó, com si fos la espressió del mòn que patia un gran sentiment; las dos galeras del papa Benet XIII no sabian que ferse ni'ls que las dirigian, pus sacudidas en totas direccions per la mar despótica, tan prest se las veya sepultadas en la aygua, com apareixian despéndrerse de ella, á manera de un aucell aquátich, que, apoyantse ab sas potas sobre de aquell element, vá á empéndrer son vol. Vensudas tenian ja sas forsas los palomers, que, mullats y suats al mateix temps, pujavan y baixavan de las velas, mudant cordas y direccions, pera véurer si encertavan un grop de vent favorable; deixava ja'l timó lo timoner, vehent que en va bregava, y desesperat lo pilot, per considerar perdut lo ausili del art y'l de la naturalesa, mitj crehuat de brassos y sospirant, no pensava ja en cap mes recurs que en lo que busca tothom que pert enterament sa esperansa, per mes esmortoida que tinga sa fé: mirá al cel, demanantli de tot cor sa ajuda; y com inmediat consol de son desamparo y en representació del mateix cel, buscá en un estrem de sa nau al principal viatger que portava, al senyor baix quals ordres havia deslligat sas galeras del port: mirá la cara del papa Benet, que, tranquil é inmutable, contemplava la tempestat

ab indiferencia, y esperava, de segur, que arribás aquell crítich moment.

—Qué fem, senyor? digué lo pilot. Dèu no vól que anem á Sardenya.

—Ara ho veurém. Tingas paciencia, pilot, y prest te diré'l punt ahont se haja de dirigir nostra combatuda nau, ó si devem morir en ella.

Y dirigint Benet sos passos al alcássar de la galera, mentres que'l pilot lo mirava aterrat de véurer sa serena calma, descobrí enterament son cap, s'agenollá en l'estrem de la embarcació, crehuá sas mans sobre son pit, y, dirigint sa vista al cel, pronunciá aquestas paraulas:

—Mes que vostra misericordia, imploro aquí, Senyor, vostra justicia! Si no sò vostre vicari en la terra, Senyor, aquí'm teniu rendit, mes si ho sò, donau senyal en aquest perill, Senyor, de que vostre vicari s'ha de salvar!

Inclinà'l front llavors Benet, ab los ulls tancats, y com esperant la resposta de sa súplica. Llarch rato estigué de aquella manera, absorvint la atenció del pilot que estava prop de ell; y en tal situació cresqué'l pasmo del que era testimoni de aquell fet, quant observá que comensava á cáurer una fina pluja, y que per axó Benet no apartava'l cap ni's movia de la mateixa actitut.

Aquella fina pluja era un mitj preludi de lo que prest observá'l pilot. Entant que queya, comensá á bufar un ventijol, y las onas anaren perdent sa furia, y ple de goig y agrahiment lo pilot, no pogué menos de deixarse també cáurer de genolls prop del Papa, y de exhalar un ah! de alegria que espressava bè lo cambi repentí que acabava de sentir son cor.

Al sentir aquell ah! lo Papa, alsá lo cap y obrí los ulls. Sortint de sa concentració, no podia Benet tenir prou coneixement encara de la bonansa que'l cel oferia, com ho coneixia bè l'expert marí, mes deduhintla per la alegria del pilot, apretá ab efusió sas mans crehudas y esclamá:

—Alabat sia Dèu! Gracias, Senyor, pus haveu aclarat mon dubte.

Y alsantse en seguida, y apretant la ma al pilot, anyadí aquestas paraulas:

—Es á dir, pilot, que som fora de perill?

—Sí, senyor, fora, fora.

Donchs, papa sò! esclamá llavors Benet, y ningú podrá ja ferme desistir.

—Voleu, donchs, que seguim la mateixa via? Insistiu en anar á Sardenya?

—Nó, pilot; á Penyíscola es ahont havem de anar. Dòna forsa á las velas, y á Penyíscola.

—A Penyíscola, á Penyíscola! cridá'l pilot als mariners.

—Sí, á Penyíscola, que allí m'esperan los bons, y prest tornarém de allí pera anar altra volta á Perpinyá.

Y relliscant ab vent favorable las galeras, ben prompte se las vegé desaparéixer, corrent vent en popa, y anant una derrera del altre, com si fossen dos cisnes que travessan en filera per un estany.

XXV.

La olla del paller. L'anatema del Papa.

Algun temps passá en que no se sabia que s'havia fet del inflexible anti-papa, y dubtosa estava, de conseguent, la cort de Perpinyá, esperant á véurer si pót ser se evitaria lo compromís de declarar il-legítim al papa aragonés.

Peró tenintse noticia de que Benet era á Penyíscola mes resolt que may á sostenir son dret, y arribant la ferma disposició del Concili pera que s'apartassen los regnes de Espanya de la obediencia al renitent, se prengué decidida resolució ja sens cap mirament, y fins encarregá'l Rey á son primogénit pera que fes los enantaments deguts, tant prompte com fos publicada la sustracció, contra'l mateix papa y sos arrimats.

Tractava familiarment aquest negoci Fernando ab son primogénit, y en ocasió que estava á sa presencia lo juglar mossen Borra, y al pas que'l Rey donava la ordre decisiva, se veya ben clar que, al dictarla, no ho feya ab tota sa voluntat, y que aquell acte acabava de agravar mes y mes lo mal en son esperit, pus á cada providen-

cia que dictava Fernando, y que exteriorment tal volta podia semblar filla de un caracter enérgich, exhalava un ay! l'espantat y malalt monarca, que indicava ben clar ó sos dolors ó sos escrúpols.

En cambi, lo príncep don Alfons, mogut del millor desitj, y obrant sempre per l'impuls natural que de molt temps l'induhia á buscar ocasions de fer soroll, á la primera indicació de son pare, s'oferí ab lo major gust, y ensenyantli la misteriosa espasa que cenyia en son cos, li digué decidit:

—No's perdrá per mi, senyor. Fam tinch de desenveynar aquesta espasa per qualsevol motiu, y jo us prometo que no tardará sa punta en ensenyar al cismátich Benet lo camí de un altre lloch elevat, de ahont podrá véurerlo bè tot lo poble que ell excomunique.

Peró'l juglar, que preveya mes que tots, y que coneixia la por del Rey y la sinceritat del príncep, posantse mitj á ríurer, fèu mudar ben prompte de propósit á sos senyors.

—¿Sabeu, príncep, digué mossen Borra, que la mala fusta es la que osca la serra? Bo es que publiquen la sustracció de la obediencia al papa Benet, bo es que'l rey de Aragó y tots los de Espanya seguescan al concili de Constansa, peró no vullau fer servir vostra gloriosa espasa, que está reservada, sens dubte, á majors glorias, pera una de tan petita y passatjera.

—Que vóls dir, juglar? preguntá'l príncep.

Y'l Rey, que, en altres ocasions de menos abatiment é indiferencia, no hauria deixat passar aquellas paraulas del juglar, sens averiguar lo que significava alló de majors glorias, ni tan sols respongué, esperant tal volta que de la discreció del juglar sortiria un bon pensament, per lo qual se evitás la vergonya propia y la del abandonat amich.

—Qué vull dir? contestá mossen Borra. Que per dolenta que sia una olla sempre es bona pera un paller, pus ab ella se logra, quant menos, espantar als pardals que farian malver la palla,... y vos sabeu (anyadí desprès ab pausa, y mirant de certa manera al príncep, pera que'l entengués,) que pót ser hi haja algun dia ocasió de fer una bona casseria contra molts pardals que voldrian esbarriar vostre paller. No es veritat, príncep?

—Te entench, contestá don Alfons, peró no entench prou lo de la olla.

—No podeu compéndrer, senyor, que l'anti-papa Benet podria servir en certas ocasions de olla pera espantar als pardals? Perqué

us pensau que aquestos fugen del paller? perque creuhen que la olla es un home, pus á conéixer que la olla era olla, de segur que hi anirian. Deixau, donchs, que vaja y vinga per los estats de Aragó Benet, deixau que's gose crehent que Penyíscola es la sèva Roma, deixaulo que porte una tiara, encara que sia de paper, pus temps pót venir en que'ls pardals coronats de altres nacions respecten mes á Aragó sols per lo dubte de si'l papa intrús pót tornar á ser verdader, de si la olla es olla ó es un home que trau lo cap per entre la palla.

Lo príncep se quedá meditant de prompte, somrigué, y dant ab la ma sobre las espatllas del juglar, li digué:

—Tens rahó: te comprench, juglar, perque quí sab lo que pót succehir en lo mòn.

Llavors lo Rey, mirant incertament als dos que li parlavan, arrupí sas espatllas, y digué:

—No us comprench prou, ni mon cap está pera pensar, en l'abatiment que sento. Peró, príncep ¿deixaréu tal volta de cumplir lo que mana'l Concili, y tornaréu á desfer tot lo que está ja resolt?

—Qué he de deixar de fer! Una cosa será ser escarceller del anti-papa y altre ser son defensor. Estau descansat, senyor, que sent jo l'encarregat, tan prompte com torne á Perpinyá Benet, segons se espera, se li dirá clarament la resolució, y la sustracció de sa obediencia se publicará en vostre nom per tots los regnes.

—No tornará Benet, contestá mossen Borra.

—No?... Y perqué? diguéren alternativament lo Rey y'l príncep.

—No tornará, perque desde ahir que está ja aquí, y en proba, que si no us donau pressa, pót ser que ans de vostra pracmática de sustracció, vejau publicada en son nom la convocació de un concili, pera oposarse á totas las disposicions del de Constansa.

A aquesta noticia, los ulls del Rey se bellugaren esparverats, y fent un esfors pera alsarse de la cadira, cridá:

—Es aquí Benet? Donchs, prest, prest, infant: no perdeu temps. De seguida, cridau á mestre Vicens: que vinga mestre Vicens, y un y altre, prompte, prompte, traheume quant ans, per amor de Dèu, de aquest embull!

—Fiau de mi, senyor y pare!

. . . .

Tanta pressa se doná'l príncep, que aquell mateix dia, estant en sa casa lo papa Benet, y poch ans que's reunissen ab ell los carde-

nals de son séquit , trucá en la habitació del anti-papa un home, que no era dels avisats pera la reunió, un que en altre temps havia sigut la principal confiansa y l'áulich mes íntim del papa de Avinyó, l'antich confessor y mestre del sacre palau del papa Benet, y á qui, á pesar de aixó, no esperava aquest en aquella ocasió : fra Vicens Ferrer.

Així que's vegeren cara á cara l'anti-papa y son antich secretari, quedaren per un moment sense dirse una paraula, mes á la fi, endevinant lo primer l'objecte de la visita, digué senzillament:

—Qué buscas aquí, mestre? Vèns á suplicarme ó á exhigirme?

—Busco , senyor , la pau de la Iglesia , y, per conseguent , del mòn ; y vinch á suplicar y á exhigir al mateix temps.

—Qui exhigeix no suplica.

—Es que suplico en nom propi , y exhigesch de part de Dèu y de mon rey.

—Benet me dich aquí, com m'ho digueren y com m'anomenares tu en Avinyó, y no he de tornar á dirme Luna, perque Dèu no ho vól, y Dèu es ans que tots los reys.

—Dèu ho vól, en bè dels reys y en bè de la vostra ánima. Creheume, senyor.

—No't dech créurer á tu, ovella, quant Dèu ha parlat clarament al pastor. Parla , donchs , sols en nom del rey, y acaba : dígasme qué vól lo que te envia.

Se detingué un breu espay llavors fra Vicens , y parlant després ab tota dolsura, digué sols estas paraulas:

—Está resolt, senyor : la cort de Aragó y son rey acatan la disposició del concili de Constansa , y lo dia sis de janer se declara en estos regnes la sustracció á vostra obediencia. Ara , sí , vos suplico com amich...

—Prou, prou: que jo no he de contestar al amich que'm suplica, sinó al rey que'm exhigeix.

—Donchs , responeu ! digué llavors ab resolució prudenta fra Vicens.

Y obrint los brassos, sens alsarlos, l'anti-papa Benet, al ohir aquesta exhigencia , arrugá son front , com li succeheix al que li sobrevé un pesar, y digué ab tota forsa y ab to de esclamació:

—*«Ex nihilo feci te, et pro mutua mercede solum me dereliquisti in deserto* !» es á dir, jo t'havia fet á tu de res que eras , y ara, en pago, m'abandonas sol en lo desert !

—Qué diheu, senyor? digué admirat fra Vicens. A quí contestau ab aquesta resposta, á mi ó al Rey?

—A un y altre: al Rey y á tu.

—Peró aquesta no es resposta pera dar al Rey: dáumela per escrits, que axí no podrá dubtarse de ella.

—Sí? Tens rahó. Espera, donchs.

Y agafant l'anti-papa una ploma de son tinter, escrigué en un full la mateixa resposta, anyadinthi en seguida altres diferents paraulas; plegá desprès lo full, y l'entregá á mestre Vicens, lo qual, fent un respectuós saludo, sortí del aposento, ahont se quedá Benet ab lo cap ficat entre las mans, com qui medita ó com qui plora.

. . . .

Quant fra Vicens entregá la resposta al Rey en presencia del primogénit y de altres personatges, obrí Fernando lo plech ab gran interés, mes á penas comensá á llegir, observárenli tots los circunstants una gran turbació, tot son cos se posá á tremolar, sos ulls y sa fisonomia en general se mostraren com plens de amargura y de por, y no bè acabá de llegir Fernando la última ralla, quant, amagantse entre sa roba'l paper, y no responent á cap de las preguntas que li dirigian, comensá á cridar:

—Ja está fet! ja está fet! Y pus he cumplert y s'ha acabat mon cárrech, fugim de aquest lloch, ahont no'm correspon estar, y tornemsen á Barcelona, pera véurer si recobro las forsas y la serenitat de altres dias. Depressa, depressa, mos infants, mos amichs, mos servidors: anem á Barcelona, y traheume sens tardansa de aquesta vila que'm entristeix, de aquesta atmósfera que'm mata!

Lo que deya'l paper entregat per fra Vicens, comensant per la primera resposta que havia fet Benet y ab las demés paraulas que hi anyadí, era lo seguent:

«*Ex nihilo feci te, et pro mutua mercede solum me dereliquisti in deserto: dies tui erunt pauci et vita tua abreviabitur, illegitimaque tua progenies, in nefario incestu concepta, non regnabit usque ad quartam generationem.*»

Que vól dir en catalá:

«Jo t'havia fet á tu de res que eras, y ara, en pago, m'abandonos sol en lo desert! Pochs serán los teus dies y breu ta vida, y ta progenie, illegitima per ser concebuda en nefando incest, no arribará á regnar fins á la quarta generació.»

XXVI.

Com mestre Nicolau, després de haverse despedit de son deixeble, se despedí de sa estimada ciutat de Barcelona, pujant al campanar de la capella reyal.

Ans de tornar al lector á Barcelona, convé recordar de nou á un interessant personatge, que, mentres succehian tants trastorns en lo mòn, s'en aná de aquella ciutat, ahont havia viscut molts anys, pera no tornarhi may mes.

Després de la anterior entrevista de Guillemet ab mestre Nicolau, lo protector de aquell, mossen Joan Fivaller, havia donat una alegria al jove, manifestantli que dins breu temps podria posar ja son signe de notari al peu dels documents que fins llavors havia firmat sols ab la firma de ajudant substitut del escrivá major de la Diputació, pus quedava una plassa vacant, que, per renuncia del que exercia y per concessió del senyor de certa notaria, passaria á sa propietat.

Boig estava, donchs, de goig l'enamorat Guillemet, quant, mes que en sa sort, pensava en lo fácil que se li anava posant lo camí pera compartir algun dia sa ventura y felicitat ab sa estimada Blanqueta.

Mogut sols per un inmens agrahiment, com sól sentir tothom que tè honra y bondat, sens fixarse en la causa de ahont podria venirli'l bè, no feya mes que besar la ma á mossen Joan, y ni donava tan sols en qui seria la persona á qui ell havia de succehir en un dret y un cárrech tan nobles, fins que son protector li doná á enténdrer ab breus paraulas, dihentli:

—Ves, ves; que al menos no passes com amich ingrat, ja que pót ser has sigut olvidadís deixeble; ves, ans que no'l deixes tal volta de véurer pera sempre, á ton bon mestre y amich... al antich escrivá de manament y notari de Barcelona, mestre Nicolau Gili. Me entens, Guillemet?

Aquestas paraules foren al punt compresas per l'ardent jove, que, realment, entre sos amors, sa personal obligació y l'interés que

prenia en lo gran número de conversas políticas que llavors se promovian per tot arreu, no havia tornat á véurer de molt temps á son bon mestre, desde que havian cessat las llissons que, ans, ab tant carinyo li donava. Aquella última proba de generositat y afecte que acabava de rébrer en aquell moment del desgraciat y bondadós amich, á qui ans havia fet tanta companyia, avergonyiren en cert modo al pundhonorós jove, y sens insistir, corregué plé de agrahiment y de major carinyo á besar la ma del home que tant havia contribuit á que ell ne fos.

La escena sensible que havia tingut lloch algun temps ans, y de que ja tè noticia'l lector, se repetí ara novament, y fou mes dolorosa, quant, per mes preguntas que dirigí Guillemet á son mestre, no li pogué fer dir ahont aniria al marxar de Barcelona, ni quin era'l projecte que portava aquell entristit home al despedirse pera sempre de la gran y populosa ciutat. Abrassos, llágrimas y benediccions tancaren aquella última conversa entre mestre y deixeble, y ja desaparegut aquest, no tingué ja mes idea mestre Nicolau, que dirigir son cor á Dèu, pera que li donás acert y consol en la nova vida que anava á empéndrer, y despedirse també de sa estimada y gran ciutat de Barcelona, ahont havia gosat en altre temps de tanta satisfacció y honra.

A tal fi, després de haver demanat á son amich, lo prebere Bernat Soler, (antich rector y arxiprebere de la capella Reyal, y que llavors se tornava á cuydar de ella, desde que'ls Celestins havian perdut sa importancia ab la mort del rey don Martí,) que aquella nit li dispensás l'últim favor que de ell podia meréixer, á lo que accedí lo bon capella, sens imaginar lo que l'altre li demanaria; entrá mestre Nicolau á la casa de son confesor, amich y vehí, que era prop de la dita capella, y apretantli la ma ab efusió, manifestáli clarament l'objecte de sa exhigencia.

Dos cosas demanava l'entristit mestre al depositari de sos secrets: la una era que, atés que la capella reyal may podia estar desamparada de nit ni de dia, pus estava sempre en vigilancia en ella, segons estatuts, un de sos preberes, li permetés entrar en lo temple, pera dirigir en la soledat son esperit á Dèu, y demanarli fortalesa y constancia en la nova vida que anava á empéndrer; y la altre, que li facilitás, al sortir de la iglesia, la clau del cloquer ó campanar, pera poder donar desde allí son últim á Dèu! á sa estimada ciutat.

Si bè regoneixia'l primer objecte'l bon capellá, no sabia ferse cárrech del segon, avesat com estava'l rector á sa vida tranquila y rutinaria, y sentli enterament estranyas aquellas exaltacions de la imaginació que tant fan gosar al home de cor, sobre tot quant l'home es instruit y sensible al mateix temps, quant l'home trau aquella part de poeta ab que la Providencia l'ha dotat, pera que disfrute fins en los sofriments.

La confiansa que tenia'l capellá en son vehí fèu que no negás á mestre Nicolau lo favor que li demanava, y obrint la porta del terradet de sa casa per ahont s'anava á la escala que conduhia al presbiteri, diguéli que ell mateix l'acompanyaria, y que al retirar de la iglesia, seguint la mateixa escala amunt, arribaria al cim del campanar, ahont lo deixaria anar sol, pus ell no s'hi atrevia á pujar per temor del ayres que corrian.

Baixá, donchs, mestre Nicolau á la capella, que, per no ser dia de cap festivitat senyalada, tenia sols los adornos dels draps blaus ab historias de las parets, nó de altre color, cremant dos grossas llantias devant del hermós retaule de la adoració dels Reys, que era en l'altar major, y altres cinch llantias devant dels altres cinch altars que hi havia repartits en lo demés de la iglesia.

De las numerosas reliquias que la capella contenia, sols una part n'hi havia esposada com de costum, peró era tal la veneració y devoció que á ellas tenia de sempre mestre Nicolau, que, postrantse allí sumís devant del Rey dels reys, imaginant com que contemplava aquellas sagradas memorias, aná recordantlas una per una, y á cada una invocá, demanant consol y fortalesa en sa nova vida. La camisa inconsutil de Nostre Senyor, las tres espinas de sa corona, la esponja y'l clau de sa passió, la gota de sanch así tornada en lo cálzer de un sacerdot que dubtava, lo *lignum Crucis*, lo tros de la túnica de la Cananea, los cabells, la llet y la verónica de la Verge Maria, lo bras de Sant Lluch, lo bras de Sant Jordi, lo cos del inocent, lo cos de Santa Marina, lo manto de Sant Martí, l'os de Santa Agueda y la pedra, encara ensangrentada, en que foren colocats sos pits, y altre sens fi de objectes sagrats iguals á aquestos anaren passant ordenadament per la memoria del afligit devot, y en cada un aná invocant, y per cada un suplicá á Nostre Senyor que li concedís lo que li demanava.

Acabada sa oració, besá contrit á terra mestre Nicolau, y fent una senyal ab lo cap á son amich, lo capellá, que'l correspongué ab

altre senyal, volent dir que ja podia anar amunt, pus ell devia quedarse, se dirigí de nou á la escala per ahont havia baixat, aná seguint amunt amunt, ab la ajuda de una candela que encengué en una de las llantias baixas, y no pará fins que's vegé en lo pis mes elevat de la ayrosa torre, ó sia demunt del arch que aguantava las campanas, qual arch sostenia unas posts, desde las quals se podia acostar ab facilitat als grans finestrals de ogiva, partits cada un per un llauger pilar, y colocats demunt de unas altres ogivas interiors que aguaytan per derrera de ditas pilastras, justificant així unas y altres oberturas que, á mes de servir pera la llum, sòn los finestrals com verdader adorno de la obra, y pera rematar poeticament lo cim ahont s'assenta simbolisada la corona de marqués, propia dels antichs Comtes de Barcelona.

Nit serena, rasa y tranquila era la de aquell dia, y una hermosa y clara lluna il-luminava tots los ámbits fins ahont podia arribar la vista. Al observarla aquell home sensible, en qual cor se podia dir que encara quedava caliu del foch cristiá ab que acabava de resar, sens haver sofert cap distracció fins en aquell moment, se detingué ja al primer pas, y com clavat y estátich en lo primer lloch ahont afiansá sa planta, alsats sos ulls al cel y crehuat de brassos, continuá per llarch espay, contemplant, com embadalit, al astre que es, sens dubte, lo mes amich del cor.

—Benehit sias, Dèu, digué, pus que per tot te trobo gran! Gran t'ha concebut ma ment al fixarme en tu, quant, tancant mos ulls devant del mòn y de la llum, he prosternat mon cap, fa poch, pera implorar ta misericordia, y gran te concebesch ara, quant, passejant ma vista per lo mòn, per las obras que tu has creat, y rodejat de la dolsa llum que en ellas espargeix ta ma, elevo mon esperit, y'm recomplasch en la esperansa de que m'has sentit y de que'm donarás lo consol que necessito. Sí! pus posat aquí, entre lo cel y la terra, y á vista de la melancólica consoladora dels mortals, me sembla com si estigués ja fora del bullici del mòn, y com si m'anás acostumant ja á mirar á aquell perdut á mos peus, y á familiarisarme ab la única companyona, melancólica com jo, que ha de ajudar á ferme menos áspres y mes passatjeras las amarguras de mon cor. Oh! qué hermosa es aquesta elevació en que'm trobo, separantme del soroll del mòn! Oh! qué hermosa es la quietut y la soledat pera acompanyar al cor cansat y trist! Oh! qué hermosa es la lluna, que il-lumina, sense danyar als ulls, que imposa quietut al mòn.

absorvint sa contemplació, y que alegra ab sa tristesa! Sí! Benehit sia Dèu, benehit sia Dèu, pus així en la obscuritat com en la llum se mostra sempre gran al ulls de la ánima, y sab donar consol al que l'invoca!

Després de aquella recreació del esperit, contemplant los ulls al cel, sospirá y torná á sospirar de goig mestre Nicolau, y baixant aquells envers la terra, descubrí'l quadro preciós y variat que presentava en aquell temps la ciutat de Barcelona, quadro que anava recorrent lo contemplador ab la vista, ó ab la imaginació, pera endevinar ó fixarse, en certs punts, en lo que la distancia no li deixava véurer ó en los restos de antichs monuments que'ls edificis posteriors havian tapat ó transformat.

En la prominencia del mont Táber, (que qual Tabor de Palestina reuní en los sigles cristians gran copia de maravellas, segons conta la Historia,) se descubria encara la trassa de la antiga acrópolis romana, la sombra flaca, y mes que flaca, ferida y vensudá de la ciutat pagana. En son verdader cim aguaytavan, per sobre las casas construidas en lo lloch que ara's diu carrer del Paradís, alguns dels grans y negres capitells del antich temple de Hércules, que encara's conservan ara, si bè baix lo cubert de senzillas teuladas. Allí havia rendit cult la ciutat gentílica á aquell fill de Osiris, acariciat de egipcis y fenicis, al que havia sostentat lo cel sobre sas espatllas, al gran vencedor de Achelos y matador del tirá Busiris. Per entre aquellas columnas, de las que sempre apartá las donas la veu del sacerdot august, pujá en altre temps lo fum del incens mascle que servia de holocauste y divinitat al mateix temps, com ho era lo foch sagrat, may apagat, de son interior, que cuydavan, y devant del qual se postravan, los sacerdots que's deyan mes purs de la antigua idolatria, aquells que, cuberts ab blanch mantell y toca de egipcis, portavan rapat tot lo pel de son cos, pera significar puresa, vestintse sols la ampla túnica de flors vermellas, quant sas mans s'havian de ocupar en un sacrifici, quant s'havian de acostar á aquella ara que encara's conserva ara, enterrada, pera oprobi de son objecte y bona memoria del edifici, en la pasticeria del actual forn de San Jaume.

Si no podia distingirse ja, ni al mitj del dia, lo cíngul ó mur de pedras romanas que rodejavan al Táber en altre temps, y que havian tornat á alsar los antichs Comtes soberans, restos hi havia, no obstant, que'l marcavan en certs endrets, com las torres del Palau

menor, las del Regomir y las de la Plassa nova, (únicas aquestas que's conservan ara, axí com diferents trossos de paret ó fonament en algunas de las baixadas,) peró principalment, y com dominant á tots aquestos desfigurats monuments, s'alsavan, en la plassa del Blat, (que ara's diu del Ángel,) lo monstruós castell vell *Castrum vetus*, que serví després de castell vescomtal, y prop de la Ensenyansa, en lo lloch ahont passa l'actual carrer de Fernando, lo molt elevat castell nou *Castrum novum*, célebre, fins en la edat mitjana, per sa historia, y per haverse guardat pres en ell lo príncep fill del rey Cárlos de Nápols, á qui apresoná lo célebre Roger de Lauria.

Tal era la sombrejada idea que podian donar á la imaginació los restos de la ciutat gentílica.

La ciutat cristiana y militar de aquells sigles, com desarrollada per causas mes poderosas, no s'havia contentat ab l'estret ámbit de la primera. Estenentse per la part de llevant encara molt mes que ara, en igual proporció que la actual per la part del nort, y per la part de ponent y mitjorn fins á la Rambla, ostentava ja alsat entorn de aquest espay un altre cíngul de fortificació ab sas portas y torres. Eran infinits, com ja s'ha contat, los portals que donavan á la Rambla, á saber, lo de Sant Sever ó de Santa Ana, que'l poble'n deya dels Bergans bracers, la porta Ferrissa, la de Cardona ó de Sant Antoni, que era tal volta la dita també de la Boqueria, y en temps posterior de Santa Eularia, lo de Sant Pau, lo de Santa Madrona ó Trenta Claus, y finalment lo de la Dressana. Se lligava ab aquest mur l'esperó de mar, tenint á son estrem la torre de las Pussas, y seguia la muralla per la vora de la aygua, ó sia junt á la ribera de garbí y carrer de las Polleras fins á la Torre Nova, que es ahont hi ha ara lo baluart que domina al molí, y prop del qual hi havia llavors lo molt conegut lloch del poble, que'n deyan la plassa del Vi, ahont donava lo portal de Mar, que venia devant de la creu de ferro, límit ó molló, per la part de mar, fins ahont s'atansavan los concellers de la ciutat quant havian de sortir á rébrer algun alt personatge.

Se estava acabant de fortificar en aquell temps altre tros de mur que seguia desde la porta de Mar, y que'n deyan de la ribera, cap á la mar bella, circuhint lo lloch conegut per pla den Lluy fins á una gran distancia, qual tros era conegut per lo nom de Miralmar, tenint á un estrem la torre de Sant Joan (devant de uns molins de vent); y doblant de llevant cap al nort, ostentava en son llens

lo portal de San Daniel, conegut per portal vell del Carnalatge, lo portal Nou, (junt al que hi havia, en una celda impenetrable, tancada una devota, com la Gúdula de París), y á major distancia, fins á tornarse á unir lo mur ab lo de la Rambla, eran coneguts també lo portalet de Jonqueras y'l del Ángel, del que ja tè prou noticia lo lector. Gran part, donchs, del espay descrit, que ja existia en lo temps de mestre Nicolau, en va poden buscarla'ls ulls, pus toparán ab l'horrorós monument que alsá Felip V, pera acreditar sa poca compassió y son despotisme, ab la ciutadela, pera la fabricació de la qual, maná destruir no menos que trenta carrers, enderrocantse las casas que allí hi havia de doscentas en doscentas.

Prop de aquest cíngul, y espayantse per los camps vehins, com si fossen polls que van creixent prop de la lloca, se veyan, á la part del nort, la iglesia de Santa Eularia del Camp, lo creixent barri de Jesús, lo monastir de Valldonzella, mes cap á ponent, y entre ponent y mitjorn, á la altre part de la Rambla, arreplechs de casas que anavan donant forma á alguns carrers y carrerons del arrabal, fins al estrem del monastir de Sant Pau. Al un cap de la Rambla ostentava sas ayrosas torres lo sols comensat edifici conegut per lo nom de Canaletas, (que se está destruint en aquest moment,) y que's créu maná alsar allí lo rey Pere del Punyalet, ab la idea de construir un gran palau; y al altre cap, en lo mateix lloch ahont es ara, peró ab diferenta forma y objecte, se estenia la gran Dressana, ahont podian guardarse fins á trenta galeras, ab tots sos arreus, y ahont se podian construir quantas volguessen, cenyint aquell gran espay de fabricació, per la part de Monjuich, un alt mur ab son vall. Desde la Dressana fins al altre estrem de la ciutat, servint de moll la mateixa platja, y formant lo clos del port la Tasca ó barra de arena, que tota la gent de mar coneix, encara que tenint aquell major profunditat que ara, mostrávanse afileradas naus de totas las parts del mòn, fins de Siria y Alexandria, y de totas las maneras que en aquell temps se coneixian, com eran fustas, caravelas, diferents barcos de creu, galeras de una ó dos cubertas, úixers, barcas de panescal, de ribera, planas, y de molts altres noms, per los quals lo lector ara no sabria endevinar, á ben segur, son objecte.

Podia deduhirse, donchs, per las dos lineas descritas y per l'arreplech de nous barris y arrabals que creixian després de la segona, com si diguessem, las diferentas edats que comprenia la his-

toria de la ciutat, y la nova edat en que's trobava, ó millor, lo preludi de son futur engrandiment.

Peró las páginas que comprenian la historia de la segona edat eran mes eloqüents que las de la primera, y al contemplarlas se engrandia l'ánimo, considerant la influencia de novas y millors costums, fillas de principis mes sans y duraders. La mateixa montanya del Táber, que se elevava com á centre dominant, no ja sols de la *Barkino pia* dels romans, sinó de la Barcelona cristiana dels catalans, donava bona proba de aixó: senyorejava desde aquell cim, com ara, la magestat, atreviment y bellesa de la gótica catedral, ab sos dos elevats campanars, un de ells, com á maravella del art, apoyat sobre del arch de una de sas portas, y presentant lo conjunt de tot l'edifici un verdader encant pera'l que sab ferse capás del significat que tenen, en las atribucions del art, en lo camp del sentiment y en lo libre vol de la poesia, totas aquellas parts, delicadas y capritxosas al mateix temps, que se observan, especialment en lo temple gótich, formant lo exterior de la casa de Dèu, es á dir, lo que s'aparta del objecte que ha guiat en la obra de dins, y se enllassa en cert modo ab lo sigle, ab l'home, com sòn, per exemple, los adornos dels mateixos campanars, los baixos relleus (perteneixents ja á la catedral primitiva,) de una de las portas laterals, la ayrosa escaleta de caragol, junta á un dels campanars, y á la que serveix de cimbori, ben significatiu, un verdader caragol ab sas banyas de ferro, la maravillosa y simétrica distribució de las vertents de las ayguas, que, com si fossen las camas de una aranya, se dirigeixen en fora en totas direccions, venint á formar una verdadera estrella en la part del ábside del temple, los pinacles que se elevan entorn de aquell sobre de las capellas que'l rodejan, y per fi, los treballats y fantástichs canalons ó górgolas, que, formant també simetria, aguaytan, per entre mitj de las altres parts referidas, baix la figura de animals misteriosos ó fabulosos, volant enfora del edifici y obrint sa monstruosa boca.

La grandesa de aquell poderós símbol cristiá feya dedubir que en aquells camps havia de ser molt lo fruyt que havia produhit la llavor de la Fe, y que en lo domini de ella es com los homens, y per conseguent las ciutats, s'havian perfeccionat baix tots aspectes. Axí's veya abundar en Barcelona lo número tant de recomendables edificis religiosos, com de civils. Sens contar las quatre grans iglesias, tambe góticas y á qual mes plenas de bellesas de art,

á saber , Santa Maria del Mar , Santa Maria dels Reys ó del Pi, Santa Catarina, o'ls Predicadors , com ne deyan en aquell temps, y la de San Francesch ó Fra-menors , colocadas en diferentas direccions y estrems de la ciutat , que deixavan véurer sos ayrosos campanars com guardas vigilants entre'ls demés edificis ; y sens contar encara moltas altres iglesias de segon ordre que també aguaytavan á cada pas en l'interior de la població ; allá lluny, en los barris nous del arrabal, (no obstant de haverhi entre mitj dos cosas repugnants , com era en lo pla de la Boqueria las forcas , y mes amunt la carniceria que's deya del senyor Rey,) se distingian, dominant ab tot son punt de vista los arreplechs de casas , com si fossen guias posats allí pera atráurer nova població , l'Hospital de Santa Creu , infinits convents de monjas, y en l'estrem de aquells naixents barris, ostentant tota la senzillés ó rusticitat de sas formas, lo monastir bisantí de San Pau del Camp , qual portalada es , sens dubte, una espressiva página ahont se poden llegir recorts que així tocan á romans com als sectaris de Mahoma.

No eran menos notables , encara que en molt mes reduhit número , los edificis civils que eran de corporacions públicas. En lo lloch ahont se troba ara la plassa de Sant Jaume s'alsava un monument , de que'n quedan pochs restos per desgracia , compost al mateix temps de un temple y de un palau: tal era la casa del Concell, ab sas preciosas finestras ogivals de doble columna, sa vistosa barana foradada, y dividida á espays per lleugeras agullas , ab que rematava l'edifici, y la graciosa iglesia de San Jaume , que formava part de aquest.

A poca distancia del Concell , senyorejava també ab tota sa magestat la primitiva casa de la Diputació ó General de Catalunya, podent deduhir lo que ella seria , qui , després de contemplar ara la atrevida obra de son pati , puje á encantarse devant de la hermosa galeria que rodeja lo jardí del primer pis, y al peu de la qual se desprenen també capritxosas y simbólicas górgolas , no menos fillas del art que de la imaginació.

¿ Y qué dirém de la gravedat que oferiria l'antich Palau major, que ocupava desde la plassa del Rey fins á la baixada de la Canonja ? Basta dir que era una obra del sigle dotze , reformada y enriquida en sigles posteriors , y en tant que anava creixent la importancia de la nacionalitat catalana y dels reys de Aragó, que tenian allí establerta sa cort. Se enllassava llavors lo Palau dels Reys, per

una llarga galeria, ab la mateixa catedral, segons se pót véurer per una porta que's conserva en la fatxada que ve devant de Santa Clara ; y la plassa del Rey , desembrassada del edifici que serveix ara de arxiu, servia com de antesala de la casa Reyal , quieta, y tranquila, pus per disposició dels mateixos monarcas no hi podia habitar ningú que fes soroll (ben diferent, per cert, de ara, en que tothom hi pica y alborota , servint de oficina á picapedrers y manyans).

Per fi, acabaré citant ó recordant qual fòra la arrogancia de una altre monument que adornava la ciutat en la part de mar. Qui conega per la historia la opulencia y generositat de la célebre familia dels Moncadas , que foren los que protegiren la obra , qui's fassa cárrech de la importancia que mereixia en aquells sigles lo Consulat de mar de la ciutat mes comercial y conquistadora que dominava llavors lo Mediterráneo , qui sapia deduhir per la única part que's conserva del antich monument , lo actual saló de la Llotja , lo que seria'l resto de la obra que l'acompanyava, podrá formarse una clara idea , quant menos, de la grandesa que oferiria l'edifici que primer distingian y saludavan , desde alta mar , las naus de totas las parts del mòn ó'ls viatgers que en ellas venian á la ciutat de Barcelona, á la mestre marítima de aquells temps , pera apéndrer costums y lleys , pera endevinar lo medi de procurarse riquesa ó gloria.

Ab la ilusió produhida per tot lo conjunt descrit, ab l'entussiasme ocasionat per la consideració de cada un dels objectes que representavan ó simbolisavan los edificis y monuments que anava recorrent ab la vista ó ab la imaginació mestre Nicolau , y halagada aquesta per la situació poética en que's trobava'l contemplador, casi hauria bastat pera que qualsevol altre home desistís de son propósit de abandonar la ciutat mes hermosa , peró com era mes hermosa encara la esperansa que ell concebia , se contentá sols , en sa despedida, ab la pura espressió del amor que tota sa vida havia portat á Barcelona , que realment arribava á véurer, en aquell instant , y devant sos ulls, com una noble matrona adornada de galas y rodejada de atributs.

En tal situació, mestre Nicolau ni's bellugava en lo mes mínim, com si temés distráurer sa contemplació : tot son moviment estava reduhit y concentrat en un sol punt, en sos ulls, que, ardents y delirosos, anavan recorrent l'aspecte de la ideal matrona, anavan passant de un punt á altre, seguint y reseguint llargas distancias y

com medint rapidament y en totas direccions lo camp inmens que devant de ells se desplegava, il-luminat per una clara lluna.

—Jo't veig, sí, jo't veig, digué mestre Nicolau, ciutat de las arts, de las costums, de la riquesa y de la gloria, ab tots los monuments que't simbolisan, jo't veig, matrona augusta, ab tota la bellesa que't distingeix, ab las virtuts que representas y ab la vestidura que t'adorna.

Y després de una breu meditació, pera fixarse en lo que representava cada un dels edificis que veya ó lo que en ells se contenia, y de allargar la vista consecutivament desde'l primer cíngul de fortificació al estrem del arrabal, continuá :

—Sí, jo't veig, matrona, en ta infancia, en ta joventut y en la edat forta en que't trobas, sempre creixent. Matrona ets, pus cada objecte que se'm presenta á la vista me ofereix una part de ta completa figura. En eix palau Reyal, que fou bressol de sos reys, que doná alberch y trono en sas mateixas salas al gloriós senat per qui's formá y s'aplicá la lley, y que guarda lo famós arxiu de ta historia, veig jo primerament ta ánima, y apres ta intel-ligencia y ta memoria. En la santa catedral, que tens en ton centro, veig jo lo cor cristiá que t'alenta, y del qual se espargeixen als demés membres los efectes de tos bons sentiments. Veig en la casa del General ó Diputació la dignitat de ton carácter, ta valentia y noblesa ; en la casa del Concell veig ta verdadera fisonomia ; en l'Hospital ta caritat ; en la Llotja del mar ta riquesa y escut, al pas que en la Dressana y en l'ample espay del Born veig ta llansa, de guerra ó de cortesia, peró sempre poderosa ; en los merlets de tas torres y en los campanars de tas iglesias veig lo mantell que't cubreix, sembrat tot de escuts de barras y de esplendorosas creus, y en lo port que's dilata á ton peu y ab las onas que rebullen tot besant ta planta, veig, sí, lo núvol de gloria que't sostenta, y'l messatger que s'emporta ta dominant paraula cap á llunyas regions.

Y tornant á mirar altra volta cap al palau, y després cap á la casa del Concell, anyadí :

—Paraula dominant ha sigut la teva per espay de molts sigles, mes dominant, perque'l cap regia á la llengua y perque may s'havia turbat ta fisonomia. Dèu fassa, oh matrona, que'l nou esperit que ara t'han donat pera referte de tas amarguras, se semble al antich que t'alentava... Mes ay ! No vull pensarhi, nó, sinó ton recort me seria menos grat, que despedintme ara de tu, sens fixarme en tal

motiu de por. Perque, ay de tu si ton cap es diferent, si per ell arribas á pérdrer ta fisonomia, pus llavors sols te faltará pérdrer ta llengua, y ta paraula deixará de ser dominant y poderosa! A Dèu, matrona augusta! A Dèu, ciutat estimada! A Dèu, pera sempre, á Dèu!

En aquell instant, mestre Nicolau, mes patrici que pare, vensuda momentaneament sa tristesa per l'entussiasme que li infundia l'aspecte de sa estimada ciutat, cometé la falta ó pecat pera ell mes gros, que may havia comés desde sa desgracia: arribá á olvidarse de sos fills. Peró adonantsen al instant, alsá los ulls al cel, y deixant escapar una llágrima, cridá enternit:—Perdó, fills meus, perdó!

Y tancant los ulls, y dirigintse en sech á la fosca escala del campanar, baixá tot suspirant, fins á cáurer en los brassos de son amich, lo capellá Soler, que l'esperava ja á la porta de sa habitació.

. . . .

La matinada seguent, al apuntar lo sol, se veya á aquestos dos amichs mateixos, que sortian per lo portal de Santa Ana. Al arribar fora del mur, obriren sos brassos los dos amichs pera ferse una estreta y afectuosa abrassada, durant la qual foren pocas las paraulas que un y altre's digueren.

Las de mestre Nicolau foren:

—Sobre tot, no olvideu mon testament, que lo mateix he dit á mossen Joan Fivaller; y si arriba la ocasió...

—Quant arribe, jo sè qué he de fer. Anau ab la pau de Dèu, y ell vos torne la tranquilitat que haveu perdut!

Digué aixó'l capellá, quant l'altre estava ja girat de espatllas per anarsen, y á sas paraulas anyadí una benedicció, que fèu ple de zel y caritat.

S'en torná després lo capellá á dintre de la ciutat, y mestre Nicolau, tapat ab sa capa, y apoyantse en un bastonet, seguí plorant son camí cap á fora, y en direcció cap á la part de ponent.

XXVII.

Lo majordhom del palau y la mala amiga.

Malas novas havian vingut de Perpinyá al palau del Senyor Rey y á la ciutat de Barcelona.

—Peró á mi qué m'importa? deya'l majordom del palau, que s'hauria hagut de interessar per aquellas, com tots los demés oficials reyals, á tenir mes honra que ambició. Si'l Rey está malalt, millor: pót ser així lograré lo que estant bo may m'hauria donat. Y entretant que no torna, si'l mòn se embulla ¿quí millor que jo? Ni hi ha'l Rey, ni hi ha'l llochtinent, ni hi ha per aquí cap dels cavallers y cortesans que sempre'm feyan pérdrer horas, ni tan sols s'apareix en los recons de las salas aquest malehit juglar que sembla que'm segueix los passos: jo sò'l Rey entretant, ó al menos un petit rey. Sols me faltaria, pera acabarho de ser del tot, que aqueixa ingrata falconera, que he fet propósit de no véurer, peró que no'm deixa dormir y que no'm puch tráurer de la imaginació, hagués sigut un poch mes dócil pera curarme del mal que'm fa patir.

Així rahonava lo misteriós personatge, y així encara sospirava lo viciós donzell, després de dos mesos de la festa de Santa Llucia, en que s'havia desenganyat del amor que ambicionava, de la traydora que l'havia fet créurer en ilusions y esperansas, y del poch valiment de sí mateix y de sa vanitosa figura.

Peró com diuhen que'l diable no dorm, y que en las cosas malas sól sortir sempre com lo llop en la fábula, hagué de succehir, que tot fent aquestos pensaments lo donzell, un dia en que la ociositat y'l calor de sos vicis li feyan dirigir sos passos en incerta direcció, pus que per tot se cansava y se cremava, trobá, al girar una cantonada dels carrers de Barcelona, á la enrahonadora geperuda, que en mala hora li havia fet créurer, en altre temps, en lo possible amor de la preciosa Blanqueta.

—Oh! tu per aquí? li digué'l donzell. Quant temps ha que no t'havia vist.

—Tant temps com sa senyoria no s'acosta per lo carrer del Portal. De manera que'l pare diu, que desde que sa senyoria no ve, ni vènen tampoch á ferrarse á casa los cavalls del palau.

—Prou sabs tu, minyona, perque he deixat aquell passetj! digué sospirant de malicia lo donzell. Y á propósit: si'ls pensaments fessen olor, diria que tu has olorat los meus.

—Y perqué?

—Perque no fa un minut que estava pensant en aquell barri, y en ta casa, y en tu, y...

—Diheuho tot de una vegada: diheu que pensau en aquella noya, en la falconera.

—Hi pensava, sí, es veritat: peró val mes no pensarhi. Ja sabs tu lo que'm succehí.

—Arrepentit ó cobart es sa senyoria, y ab bona fe que ara menos que may dauria serho.

Lo donzell doná una mirada maliciosa, acompanyada de una mitja rialla, á la tentadora geperuda.

—No sè si parlas per mi ó per los cavalls del palau. No't recordas, minyona, de lo que'm succehí en la capella?

A aquestas paraulas la geperuda comensá tota á bellugarse, volent donar la major animació possible á las satisfaccions que volia donar al senyor.

—Qué mal pensat es sa senyoria, digué, pus per tan poca cosa pót créurer que trobe á faltar sa visita. Que ho digués lo pare... peró jo? Crega, senyor, que no es mes, sinó per trobar á faltar los bons ratos que passava ab mi, pus ja sab la confiansa ab que era rebut á casa..... y á mes,—y això es lo principal—pera volerli manifestar que trobaria una gran diferencia de ara á abans en la cara de Blanqueta, y que si ans volia fer sa senyoria un sacrifici per ella, ara, al véurerla, ne faria deu mil, pus no pót figurarse de la manera que s'ha anat posant aquella minyona, y com s'ha tornat tan robusta, y tan galana y tan... Llástima sols que sia tan esquerpa ¿no es veritat, senyor majordom?

Així com ans la malicia de la geperuda havia posat en un compromís al donzell, sa senzillés llavors havia sigut una nova flama pera fer revíurer lo foch esmortuit que guardava aquell en son cor. Quedá un moment en que no feya mes que passarse la ma per la barba, distret de tot lo demés que ocorria prop de ell, y fins de las mateixas paraulas de sa amiga: sa passió se tornava á encéndrer

en aquell moment, y per ella encegats sos ulls, sols veya ab los de la ánima la preciositat ponderada que ja ans l'havia enardit, y que desde llavors casi estava resolt á perseguir de nou, encara que fos atropellant per tot.

—Qué'm dius, minyona! esclamá'l perseguidor de ofici. Peró, conta, conta, y com....

—Es una cosa que s'en fará creus. Pót ser que si sa senyoria hagués sigut mes constant, que no hagués deixat de fer passadas y de buscarla en totas ocasions, tal volta'l jove escribá no hauria arribat á tenirla tan al puny com la tè, y...

—Es á dir, esclamá ab ira'l donzell, que aquell mateix del clavell segueix encara rondantla?

—Y tal rondar y tal cosa, com que no bastan las passadas de dia, que fins á la nit, quant ja'l falconer dorm en la part del devant, ella surt ab quietut á aquell mateix terrat de las flors, y si no s'enrahonan, al menos se entenen; y tan bè ho fan, que estich segura ni n'ha hagut encara esment lo confiat conco del falconer. Y lo cas es que ningú, ningú sinó'l Guillemet s'en porta miradas de ella.

—Donchs si á ningú mira, com vóls...?

—De mica en mica s'ompla la pica. Si'l que no es mirat, per no serho, desisteix, ja's véu, peró si's tè constancia, pót ser un dia trobarse una noya en una situació indiferent respecte de son amant, y á voltas... Per fí, tot es comensar.

—Vóls dir, minyona? digué já ple de impaciencia'l donzell. Si al menos m'avisasses tu algun dia en que sabesses hi hagués alguna ocasió favorable..... axió sí, que no fos com la de la capella, en que un se esposa á escandalisar...

—Quí sab. Molt será. Pót ser que sí. Done sa senyoria alguna passada per allí, y veurém...

—Sí?

—Sí.

—Donchs jo't prometo que passaré. Jo ho crech si hi passaré.

—Sí, vinga, vinga.

Y'l donzell, mossegantse'l llavi de baix y tot bellugant lo cap afirmativament, anyadí:

—Sí, sí: tornarém de nou á la palestra.... y Dèu fassa, que si massa'm destorba eix jove escribá, no l'envie á donar fe de cosas que ell no podrá escríurer.

—Qué voleu dir? Deixaulo á ell, y....

—Res, res, digué'l donzell encaixant ab la geperuda. Vaja, vaja donchs. A la vista. Avuy mateix passaré.

—A la vista, donchs. Molt m'en alegro de haverlo trobat. Que Dèu lo guart.

—A Dèu, á Dèu.

Y descompartintse lo donzell y la geperuda, aná cada un seguint son camí, si bè, á pochs passos, torná aquell á girarse y anyadí:

—Ah! m'olvidava, minyona... y digas á ton pare, que desde avuy los cavalls del palau del senyor Rey tornarán á ferrarse en sa casa.

. . . .

Aquella nit mateixa, quant l'enamorat Guillemet passava á rans de la casa del falconer, per lo carreró ahont donava'l terrat de las flors, y en ocasió en que Blanqueta s'inclinava sobre la barana pera ohir alguna paraula, que ab veu molt baixa y tot posat de puntetas li dirigia son amant desde baix, succehí un fet, que sols de pensarlo horrorisará al lector, per lo perill en que's vegé l'inocent amant, y per los esforsos que aquest tingué que fer pera contenir los impulsos de son cor ardent y pundhonorós.

En lo moment precís de pronunciar la primera paraula Guillemet, exhalant pót ser ab aquella espressió tot lo sentiment de amor que'l dominava al parlar ab sa estimada Blanqueta, hagué de detenirse l'enamorat jove per un soroll estrany que sentí prop de ell, soroll que en altre ocasió menos perillosa hauria bastat pera fer donar un jiscle á la noya, y que llavors la obligá sols á fugir espantada, comprimintse'l pit y mossegantse la llegua, pera evitar que's despertás son pare, y fins plorant de horror al pensar en lo perill en que quedava son amant. Guillemet acabava de sentir com que passás frech á frech de sas camas, y entre ell y la paret de la casa, un ser monstruós, que's detingué precisament en aquell punt, y que, apretant contra de ell ab forsa, pareixia manarli en cert modo que s'apartás de allí, ó'l castigaria prest ab sa furia.

Baixá la vista sorprés y espantat Guillemet al experimentar aquella novetat, al mateix temps que vegé desaparéixer de sobre de ell la sombra de sa estimada, y plé de horror, al punt regonegué que tenia devant un robust gos mastí, qual ronch y forta respiració li indicavan en cert modo que'l animal estava disposat á destrossarlo tal volta, així que li fes una senyal lo que'l conduhia. Bellugava la

cua'l gos, y ab la boca oberta y trahent un pam de llengua, mirava alternativament ja al que havia de devorar, ya al cantó de ahont segurament li havian de fer la senyal.

—Dèu meu! esclamá'l pobre Guillemet en tal apuro.

Y recordant en seguida que aquell era'l gos del infame y poderós rival, y que en aquell lloch precisament era ahont aquest li havia fet burla en altre ocasió, desde la finestra de la casa del menescal, (que vegé llavors obrir y tancar momentaneament,) no tingué mes remey que fer sacrifici de sa dignitat de home y comprimir sa ira, ja que ni una mala daga portava á son cinyell pera defensarse. Retirá dos passos l'amenassat jove, mirant á dreta y esquerra, si bè era en va, pus la fosca no li deixava véurer al verdader enemich; mes lo gos aná seguintlo cara á cara, sostenint son ronch y trahent la llengua, com si imperiosament li manás que fugís de allí. Infinits sentiments se rebulliren en aquell instant en lo cor del honrat jove, sentiments de venjansa, de esperansa, de humillació, de desconsol y sobre tot de gelosía, pensant que si allí anava á ser víctima, passaria sa estimada á serho també de la lliceneiosa passió de son rival; y així, transigint en humillarse, per la esperansa de poder algun dia refer sa humillació, aná retirant lentament, si bè mes depressa de lo que volia alguna volta que's paraba, per los cops de cap y fregadas que li dava'l gos, intimantli la retirada, fins que logrà arribar á la cantonada de la casa, per ahont passava'l carreró sense sortida que venia del carrer del Portal.

Al arribar allí, topá Guillemet ab la sombra del que ell pensava: lo donzell de Puymoren, embolicat ab son tabar, y bufant de rabia, se estava arrimat al cantó de la casa, espiant al ditxós estimat de la que no'l volia estimar á ell, é indecís en cert modo de portar á cap un plan de venjansa, que sols podia contenir en aquell moment lo temor de un escándol, que fins tal volta podia influir pera desprestigiarlo en la ciutat y sobre tot en lo palau ahont servia.

—No me he equivocat, digué Guillemet al véurerlo y passant á la part oposada del carrer; peró juro....

—Calla! li digué'l donzell, donantli un cop ab lo cólzer; calla! No obres la boca, sinó... aquí mateix vas á ser destrossat. Y guárdat.... perque lo que no ha succehit avuy, pót succehir un altre dia.

Desesperat de ira y de vergonya, hagué de subjectarse Guillemet, seguint carrer avall, y sentintse á cada pas lo ronch del gos,

que'l trapitjava, y certas senyals que feya ab los llavis lo donzell, pera indicar al gos que anás seguint ab sa tarea.

Al arribar al estrem del carreró, lo gos se detingué ab lo cap girat cap á son amo; Guillemet, cego de rabia, y girantse continuament com per un impuls natural cap á la casa del falconer, se dirigí trist y admirat cap á la plassa de Santa Ana; y l'infame donzell, arrimantse á la finestra de la casa del menescal, tossí ab forsa, pera que la geperuda, que ja havia aguaytat ans, la tornás á obrir.

—Com es que fèu aquestas cosas? digué la geperuda ab veu baixa.

—Qué cosas ni cosas. Pót donar gracias á Dèu lo papiol escribá de que tu m'has vist, sinó, á las horas de ara, mon gos li hauria posat en millor lloch sa llengua.

—Jesús Maria! No es per això que jo us vaig dir que vinguesseu, y us asseguro que si obrau així.... Quant m'en alegro de haver obert la finestra á temps.

Fins aquella dolenta esguerrada s'alegrava en aquell moment de haver evitat un crim, cosa que no es de estranyar, quant se diu que fins Judas fèu obras bonas, y que, per alguna de ellas, lo deixa respirar lo diable, cada dissapte, per lo pou de San Patrici.

—Y avuy, sobre tot avuy, continuá la geperuda, m'en alegro mes que may de que hajau evitat de fervos odiós á Blanqueta, perque...

—Perqué? preguntá picat de curiositat lo donzell.

—Perque hi ha esperansa.

—Com?... De quina manera?... Esplícat.

—Sí, sí: penso haver trobat una ocasió en que no dubto fins podréu estar sentat al costat de ella, ó al menos prop... y quí sab.

—Y ahont?

—Vos ho diré. En la funció del gran pas del farsant llemosí que ha arribat avuy, y á la que sè que anirán totas las noyas del carrer, y entre ellas la vehina... ja m'enteneu.

—Sí... peró... Y ahont se fa'l pas.

—En lo magatzem de las bigas del costat de la casa del especier.

—Y vóls dir...

Semblava que la esperansa de la geperuda no'l satisfeya al donzell tant com ell volia; peró era tal sa passió, que resolt una vegada, no volia tornar enrera.

—Dubtau? Donchs si ho fèu així, no cal que busqueu ocasions. Vos pensau que tant al devant vos ha de ballar l'ou?

—Sí... ja. Bè, bè: no faltaré.

—Y sí, home: ánimo. A aquesta mateixa hora fèu cap al magatzem... Y bona nit, bona nit, que per dins me cridan.

La geperuda tancá en sech llavors la finestra, y avansant lo donzell carrer avall, passá á reunirse ab son gòs, y un y altre s'naren allá ahont Dèu y també lo diable sabian.

XXVIII.

Lo gran pas del farsant llemosí.

Molt rimbombori havia mogut en los barris del portal del Ángel la arribada del célebre farsant que venia del Llemosí. Se parlava per tot de sas habilitats, del objecte de sa vinguda, suposant que era per celebrar la tornada del senyor Rey de Perpinyá, ahont havia estat aquell durant la entrevista, sens dubte pera tráurer los diners dels que acompanyavan als reys y Emperador; peró principalment lo que de ell se deya, (al menos axí'n dava fe lo taverner de prop del portal, com á president de reunions mes concorregudas,) era que'l farsant havia de haver corregut molt mòn y de haver agradat molt, pus ensenyava y tenia diners que aquí no passavan, molts diferents uns de altres, com eran escuts nous de Tolosa ó Montpeller, escuts de Tornay, franchs de peu y de cavall, blanquillas moriscas, florins de Foix (apart dels molts timbres de Perpinyá, que aquests ja'ls prenia'l taverner,) anyadint fins alguns en corroboració de aixó, si la primera visita que havia rebut al arribar, havia sigut de uns trespassers ó cambiadors juheus que eran molt entesos en conéixer y estimar la moneda.

Fins lo mateix falconer, mogut de la novetat é interés que movia aquell estranger á qui creyan tan sabut, havia arribat á fer rotllo ab sos vehins, prescindint, pót ser per primera volta, de parlar ab indirectas y xanxas al catxassut especier; y entrant en la con-

versa Guillemet, que s'havia topat, com involuntariament, ab aquells comentadors de barri, uns y altres s'havian anat escalfant en desitj y curiositat; y mogut sols per la idea de poder proporcionar una alegria ó distracció á la afillada, lo mateix Joan acabá per armarlos á tots, fins instant sobre manera á Guillemet que'ls acompanyás, á lo que contestá'l jove aparentant dubte y pretestant feyna, sols pera poder dissimular mes als ulls de son semi-sogre lo motiu de aquella passada, que ell deya casual, per barris tan apartats del lloch de sas obligacions.

Peró accedint, á la fi,'l jove, quedaren en que aquest acompanyaria á las noyas, y que al derrera estarian los pares que's trobavan allí reunits.

Aquesta resolució tan grata pera Guillemet, encara que mal portada á oidos de la amiga del donzell, pus sols se digueren las noyas ellas ab ellas, y de finestra á finestra, que anirian á la funció, peró sense dir com, fou lo motiu de esperansa que la geperuda indiscreta doná al mal home, constant perseguidor de Blanqueta.

Tot lo dia, donchs, s'havia sentit inmens soroll en lo magatzem de las bigas, que era al costat de la casa del especier, removentse fustas y taulons, y observantse grans cops de martell (que per cert arrancaren algunas malediccions al especier quant s'en aná á fer la mitjdiada,) y continuament se veya á dos xicots, fills del farsant, y ab los quals constituhia ell lo tot de la companyia artística ambulant, entrar y sortir, en busca de claus, de fils, de ayguacuyt y altres demés andróminas necessarias pera la gran funció, sent cosa de ríurer véurer com en algunas de las casas ahont anavan á comprar pel vehinat s'en reyan de la manera de parlar estrany que tenian, y que si bè se endevinava per semblarse al catalá, peró nó era'l mateix.

Per fi arribá la hora, y'l devant de la porta del magatzem de las bigas s'aná omplint de tota manera de gent, vehins y no vehins, que acudian á donar son óbol pera contemplar las maravellas de aquell ingeni universal, (que universal se podria créurer, com los de nostres moderns comediants, en lo mer fet de saber tráurer diners de totas parts del mòn,) y pera donar son vot sobre'l mérit de aquell espectacle que, com altres naixents de sa especie, venian á ser una de las primeras plomas renascudas del fenix cremat ab la ruina de Grecia y de Roma.

Consistia l'improvisat *Colisseo* del carrer del Portal en un lloch

espayós de aquells que, en casos de necessitat, poden servir á tots los usos, de manera que'l magatzem de las bigas axí podia transformarse en un hospital, si la peste ho exigís, com en sala de ball en qualsevol festa, y fins en senat de prohoms y gents de confraria en temps de eleccions: per fi, tenia la principal calitat que poden tenir los llochs de sa classe, á saber, ser grans y res mes, pus la humitat, que no n'hi faltava, y la falta de llum y ventilació solen ser consideradas sempre com circunstancias secundarias en los sempre apurats casos que s'indican. Estava dividit tan útil lloch per unas amplas arcadas en número de cinch, partint, nó de las parets laterals, sinó obrintse en altres transversals, de manera que, desde cada arch al recó de cada una de aquestas, se perdia un tros, inútil en una funció de espectacle, pus malament podria descubrir lo que se executava al fondo de la última arcada l'espectador á qui tocás estar sentat un poch endins del espay que quedava á dreta y esquerra, especialment dels últims archs, y en la part oposada al escenari, capella ó alcova (que de tot tenia) ahont s'havia de representar lo gran pas. No obstant, per lo que podia ser, y prescindint de las dificultats y disputas á que podia donar lloch la ocupació de aquells espays, de ahont l'espectador que hagués pagat no podia véurer la funció, y mogut sols per lo desitj de proporcionar *alegria* y *comoditat* als que acudissen, havia tingut lo farsant la previsió de no pérdrer ni un pam de lloch del magatzem en cap de sos recons laterals, sinó solament en l'estret passadís que havia deixat al mitj, pera que pogués introduhirse la gent, y sobre tot las donas no tinguessen necessitat de alsar las camas, com hauria succehit á colocarse'ls banchs de cap á cap.

Eran aquests formats de la mateixa manera que s'havia format lo lloch principal de la funció. Las bigas y taulons, de que'l magatzem era depósit, s'anaren repartint á dreta y esquerra, clavadas de la millor manera que se sabia, ab tal que fessen ofici de banchs, y desde la última arcada fins al fondo, que era lo que ara'n dirian escenari, una gran pila de bigas presentava com si fos un trespol mes elevat, á fi de que'l pas que s'havia de executar allí demunt pogués ésser vist descubertament per tothom.

La porta de entrada estava la meytat ajustada, tapant la vista interior una cortina vella de flámoras, que era sostinguda per una corda clavada per los estrems á dreta y esquerra, y sobrantne alguns pams desde la útil antigalla á las parets. En la mateixa porta hi havia un

taulell vell, que algun vehí havia deixat ó llogat, y posat de manera, en lo interior de la part tancada, que desde'l bossí de porta oberta no quedava mes que'l pas precís de una persona, á fi de que ningú pogués passar sense pagar. Derrera del taulell hi havia una vella, que tenia cara de home y mitj calva, dona capás de ferse á trompadas ab lo primer que abusás de sa posició y de la debilitat que s'atribueix al sexo femení, sobre tot en un lloch tan crítich; y tenia en la ma dreta un tros de fusta ó barra, que apuntava ella en lo taulell, apoyant l'altre estrem en la porta de devant, á fi de evitar que ningú se introduhís de frau, y tal embrás no l'alsava aquell Ca cerver, fins que'l detingut per la fusta afluixava'l diner, que la dona arreplegava ab la ma esquerra, fent de manera que caygués á la part de dins en un calaix, tenint cuydado de mirar la moneda un noy que estava á son costat y que, mes tart, havia de passar á ser uns dels protagonistas de la festa. Així anavan passant los assistens al gran pas, com si fossen moltons de primera entrada que han de pagar lo carnalatge.

Lo lloch preferit de la funció tenia, á poca diferencia, la mateixa decoració y arquitectura que'l gorniment de la porta: dos cortinas tiradas, de roba de llana descolorida, tapavan la arcada de ample á ample, quals cortinas, per medi de uns fils de palomar, ingeniosament colocats, se corrian á dreta y esquerra, descubrint l'interior, que constava de altres dos cortinas ó draps blanchs, figurant las parets laterals del prosceni, y aquestas y la paret del mitj ó fondo gornidas de estrellas de papers de diferents colors, pera donar á enténdrer que simbolisava alló lo cel; que sempre's véu de totas las parts del mòn.

Tota la il-luminació del magatzem consistia en una candela de seu que tenia la cobradora de la porta, y qual llum, per la cortina-obstacle, no arribava allí ahont hi havia los que ja havian pagat, y en quatre gresols posats demunt de la fila de bigas que servia de taulas, y ben apartats, ab previsió, de las cortinas divisibles, pera que no fos cas que's transformás lo cel en infern.

Ans que anás cahent peix al bartrol, es á dir, ans que entrassen los pagans del barri á la funció, tingué bon compte'l donzell de introduhirse. Si hagués concorregut sa persona oficial, ab son tabar y ensenyant sos caragolats cabells, de segur que hauria sigut un bon auguri pera la empresa esplotadora del bon gust que regnava en lo barri del Portal del Ángel, y al véurerlo la guardadora de la porta

hauria donat un tint mes femení á sa fisonomia mascle, per la alegria que tal concurrent podia infundir y fer esperar en son cor y en sa butxaca; peró com lo guiavan malas intencions, y no acabava de tenir tota la confiansa necessaria en las seguritats de la geperuda tentadora, procurá mitj disfrassarse, de manera que no pugués ésser conegut, evitant així que's digués, si no pintava la cosa, que'l cavaller del gos havia acudit á un lloch tan impropi de sa alcurnia. En lloch del tabar, donchs, se cubrí aquell dia ab una capa fosca, y enfonzá son cap dins de un capell de cuyro y pel, de manera que son cabell y sas orellas quedaren tapats, y ab la ajuda del embós y de un mocador que sostenia devant de la boca, se mudá sa fisonomia, ó, quant menos, quedá confosa als ulls dels altres que s'havian de fixar principalment en lo enllubernador objecte que allí'ls atreya. Si la ocasió s'hagués presentat favorable, poch li hauria costat al seductor descubrir son estudiat cap y fer gala de la llustrosa vestidura que tapava ab sa capa.

Una vegada entrat lo donzell, se quedá al aguayt derrera la cortina, observant qui entrava, y poch hagué de esperarse, pus luego las frescas riallas del especier y'ls crits entussiastas del falconer li indicaren que passava'l vol ahont anava la paloma que ell perseguia. En afecte, pegá una mirada'l donzell y descubrí tres alegres noyas que passavan per devant del taulell de la porta: la segona de aquellas era Blanqueta, y al observarla tan hermosa y tan plena de senzillés y gracia, y al ohir sa tan agradable veu, encegat momentaneament, casi arribá á donar un pas avansant, peró tingué que recular y amagarse, malehint sa sort, quant vegé que junt ab las noyas anavan los pares, y ab ells lo jove escribá y rival sèu, Guillemet. Cosa nova fou pera'l donzell aquesta confiansa é intimitat que observava entre'l amant ocult de Blanqueta y'l falconer, y mes quant ohí de aquest las seguents paraulas:

—Cuydado, noyas, cuydado, pus segons sembla, lo senyor farsant déu venir de terra de cegos, que tan poch cas fa del llum. Guillemet, cuyda tu de las noyas, fes de rebadá per aquesta gola de llop, que ja anam al derrera'ls pastors.

Doná aquí un cop de peu en terra'l donzell, y entre dents, de rabia, malehí á la geperuda que tan inutilment l'havia tentat: peró no haventhi altre remey, aná seguint ab la vista als entrants, y observant que s'aturavan en un banch que venia á la part interior de una arcada, passá depressa per un estrem, y's colocá en un de

aquells espays inútils, ans descrits, peró inmediat, encara que al derrera, de la arcada devant de la qual s'acabavan de sentar Blanqueta y sas amigas; de manera, que l'esparver podia observar bè desde aquell recó á la paloma, sens que aquesta ni'ls que la acompanyavan s'en adonassen de ell. Feya Guillemet, ab tot dissimulo, lo obsequiós, senyalant lo lloch que devian ocupar las noyas, y cridant, com qui may res, al falconer, pera donarli á entèndrer que s'allunyava massa, pus, ab sa entussiasmada conversa sobre lo que seria'l pas, havia seguit introduhintse fins á prop dels gresols; peró contestáli aquest que ell ho volia véurer de mes prop, encara que tingués de estar dret, y així, que's quedás de guardiá de las noyas, pus ell ja donaria una llambregada de tant en tant.

Ni pintat li podia venir millor á Guillemet l'entussiasme de En Joan de la Murtra, pus per ell quedava en una llibertat que no podia esperar: passá, donchs, á la part de dins del banch, y se sentá á la dreta de sa estimada, que era la última de las tres per la part dreta, y entrant en aquell instant molta altre gent, quedaren omplerts los banchs inmediats del derrera, y'l donzell impedit de poderse móurer de son lloch. Lo Joan y l'especier, entretant, havian pogut arreplegar uns caps de bigas de un estrem, inmediat al escenari, y de allí, comentant lo que encara havian de véurer, allargavan de tant en tant un crit de advertencia, acompanyat de un moviment de bras, á las noyas, que estarian distants de ells com cosa de tres passos.

Prest s'aná omplint tot aquell ámbit, de manera que fins hi havia gent dreta en lo passadís y á la vora de la porta, per qual abundancia tingué la bona idea la cobradora de fer cáurer la cortina que ans hi havia prop de aquella, y de tancar ab clau per la part de dins. Y lo millor de tota aquella pescada era que cap dels concurrents havia entrat sens deixar son *tantum* á la porta, á escepció de un sol, l'especier, ab qui usá de certa galanteria l'Árgos femení de la porta, pus així que'l vegé, alsá'l bastó ab que detenia als entrants, y digué molt amablement:

—A noblesa, noblesa y mitja: nó, no paga la entrada qui tan generosament ha deixat la cortina. Tota ma vida'm recordaré de vos... Passau, passau, senyor especier.

A lo que contestá'l favorit ab una rialla de complascencia, que glosá ab una altre rialla burlesca'l falconer, dihent á son amich y vehí:

—Si jaus ho dich sempre, que us van tallar en bona lluna..... Ara sí que dich que sempre plou sobre mullat.

Ple, donchs, lo magatzem de gom á gom, se tardá pochs minuts á comensar la funció, y anavan ja creixent los crits, la gresca, alguns ays ú oys que surtian de tant en tant, á efecte de esquinsarse alguna falda ó de trapitjarse algun ull de poll, y altres parauletas y sorolls mes ó menos espressius, (ab qual descripció, sens dubte, podria ferse un bon quadro de Caillot,) quant imposá un general silenci lo *pizzicato* de una viola, tocat al derrera de la divisible cortina. Fixá tothom la vista y allargá lo coll al sentir aquell *ex abrupto* de sinfonia, mes vehent que no continuava, y que tot alló era ó estratégia del farsant pera imposar silenci, ó, á lo mes, trempament de cordas, torná'l públich á cridar y á *usar de son dret*; y llavors aquell esperat Messias de las farsas doná realment una bona fregada de arch á sa viola, tocant un ayre espontáneo, ab que totas las oreilas se posaren tessas, los ulls se inflamaren de alegria y las llenguas se quedaren mudas, per conéixer ja tothom que'l comensament de la funció estava, en efecte, leri leri.

Se corregueren llavors los ingeniosos fils de palomar que dividian las cortinas, y als ulls del públich aparegué lo cel de llansols y paper retallat, abans descrit, penjant al mitj del espay, ahont s'havia de funcionar, una gran bola de paper ó tela, sostinguda per una corda que, desde la part interior de las cortinas laterals, se escursava ó allargava segons convenia, y en dita bola, que figurava'l mòn, hi havia dibuixat, ab mangre y tinta, certs continents, y fins algunas figuras, que simbolisavan, com se feya en aquell temps, cada una de las tres parts en que's dividia'l mòn, per exemple, los tres reys magos en la part de la Ásia, un tigre ó lleó en la de la África, y un frare ó cavaller en la de Europa.

Així que'l mòn baixá á plom fins al mitj del escenari, aparegué de un dels costats, empunyant la viola ab la ma esquerra y l'arch ab la dreta, lo misteriós farsant, que verdaderament misteriós y fantástich se presentava ab la roba que vestia, y ab lo tot de sa figura. Era sa cara vermellenca, curt de front y de llavis prims, qual fisonomia pót regonéixer lo lector recordant als esmolets que vènen del mitjdia de Fransa; portava una túnica curta, vermella, y en ella cosidas certas figuras de altre roba fosca, com eran caras humanas en actitut de inflar, alas de aucells, panells de campanar, manxas, molins de vent, per fi, tot quant podia simbolisar lo vent

ó sa bufada, y á tal objecte, pera semblarho mes, portava sa cabellera enterament desgrenyada y tessos los cabells, que pareixia un dimoni desencadenat. Lo resto de son vestit consistia unicament ab unas calsas negras ab solas, tan mal sorgidas, que en alguns punts arribavan los forats á semblar estrellas que ell á postas s'hi hagués brodat.

La cortesia que féu al sortir y sa primera fregada de viola foren cosas que mogueren ja la simpatia de tot lo públich, peró aquest quedá encara molt mes embadalit, quant li sentí rómprer los llavis, ab son accent y pronúncia llemosina, la seguent cansó, relació ó discurs, que deya:

—Tan sols hi ha sota del sol
un que tot sol trobarse sól,
un que ab un altre may se confon,
que no's belluga: tal es lo mòn.
Tot lo demés que volta y gira,
que creix en ell ó que respira,
gros ó petit, lleig ó hermós,
no es un tot sol, pus sempre es dos.
No hi ha cap gran sense petit,
no hi ha cap dia sense la nit,
no ha senyor sense vassall,
no hi ha montanya sense la vall;
la virtut fòra bè per demés
si may lo vici no's conegués;
lo net tè'l brut, lo gros tè'l prim,
la llum la fosca, la lley lo crím.
Homens y donas, ríurer y plor,
pobres y richs, fret y calor,
tot fent parella van donant vol
pel mòn, que es l'únich que's troba sol.
Tot volta y gira á impuls del vent,
si es que la calma bufar consent,
pus es la calma la que'm consola
si fatigada está la viola,
quals sons alegres mon buf envia
al qui fa falta llum y armonia.

Y després de donar altre fregada de arch, enérgica y contundent, pus los anteriors versos los acompanyá ab un to suau y melodiós, continuá de nou:

—Visca la llum, de Dèu proesa;
llum es la ditxa, llum la bellesa,

llum es la forsa, llum la riquesa,
llum es salut.
Tot lo que es dos tè en sa meytat
de la gran llum la claredat,
quant l'altre mitj llum ha alcansat:
llavors acut
la armonia
que'l cel envia
á aquell que fia
en que sens nit no hi ha may dia.

Donava aquí'l farsant al bordó ó corda grossa de sa viola certs cops aislats, per fer entėndrer que aquesta deya la mateixa paraula que ell pronunciava.

—Pum, pum, pum... Llum, llum, llum...

Y luego fregant á espays y seguidament la corda prima, repetia, ab la mateixa idea, altre paraula que, segons ell, també pronunciava la viola:

—Ninia, ninia, ninia... Armonia, armonia, armonia...

Y seguia cantant:

—La armonia es llum,
lo llum es la armonia,
quals sons alegres mon buf envia.

Y posantse inflat de galtas, mentres la viola donava sons que ab prou feynas se percibian, esperava un moment de atenció, y llavors, pegant una bufada forta, treya també un so fort del instrument, donant aixi á entėndrer, que era per sa virtut com la armonia se sentia mes y arribava á tot arreu.

Cessá aquí per un moment lo músich, deixant son habitual llenguatge en vers, pera advertir en prosa, que llavors anavan á mostrarse los justificatius de las veritats que ell havia dit, y pus era del mòn de qui's tractava y era al mòn á qui ell ensenyava y á qui volia donar gust, comensaria la proba per lo mateix comensament del mòn. Figurá en seguida com que estossegava, y á tal senyal, de derrera de una de las cortinas laterals, sortí aquell mateix xicot que havia estat ab la cobradora á la porta, ab las camas nuas, una especie de jupa de color de carn ajustada al cos y apretada al coll, pera figurar que també era nua aquella part, una faixa ó braga verda, que li tapava la part baixa del ventre, y una certa barba feta de estopa pintada, que s'aguantava ab uns fils en las orellas. Sortí'l

personatge ab los brassos crehuats, com volent dir que no tenia res que fer, y semblava que fes esforsos com per aparentar melancolia, y al adonarsen del mòn, alsá la vista al cel per un moment, y després aná mirant per tot arreu, donant voltas entorn de la bola y com que buscás alguna cosa.

Los comentaris del públich, impressionat per aquella nova y estranya figura, valian tant com la funció.

—Ay quin angelet! deya una criatura inocenta.

—Sembla que ha fugit dels peus de San Miquel, cridava una dona llenguda.

—Sols li falta una corda al coll.

—Bona vestidura pera ser estovat á cavall de un ruch.

—Sols faltaria que's clavás unas quantas fletxas pera semblar un San Sebastiá.

—Lo que sembla, (contestá ab cert to dogmátich lo falconer,) es als salvatges que van ab la barra derrera de la professó de Corpus, pera detenir la gent.

—Cert, cert... Tè rahó'l falconer... Just...

La multitut de veus que sortiren aprobant la veritat que acabava de dir lo Joan, acreditavan bè que l'home havia posat lo dit á la llaga, y la manera ab que ell doná á enténdrer la satisfacció que li causava aquella especie de sufragi universal, casi podia dirse académica, parlant en termes moderns.

Després de haver donat lo xicot protagonista una volta entera per tot lo mòn, li preguntá'l músich:

—Quí ets tu?

—Jo sò Adam, sò l'home, l'amo del mòn.

Y allargá la ma demunt de la bola, com dominantla. Lo músich tragué llavors un so suau de son instrument y repetí los primers versos de sa relació:

—Tan sols hi ha sota del sol
un que tot sol trobarse sól.

—Jo sò tot sol, respongué l'altre.

—Donchs si sol ets, te falta la armonia.

Y fregant lo músich l'arch per la fusta de la viola, nó per las cordas, tragué un so aspre que sols feya rich, rich, rach.

—Cert es que'm falta una cosa, digué Adam, mes no sè qué.

—Te falta llum :

llum es la ditxa, llum la bellesa ,
llum companyia, llum la riquesa...
Rich, rich, rach.
Fins que la llum sia
no hi ha armonia.

—Donchs, ahont es aquesta llum ? cridá l'home salvatge.

—Búscala bè y la trobarás.

Al anar Adam á donar una altre volta pel mòn, sortí de la cortina de la part oposada un altre xicot, vestit, si fa no fa, com lo primer, ab la sola diferencia de portar uns certs bultos en la part del pit, sense barba y ab una llarga cabellera , partida pel mitj , que li cobria las espatllas.

Mentres las dos figuras anaren avansant, lo músich seguia sos passos ab lo sèu *pizzicato*.

—Pum, pum, pum... llum, llum, llum...

Mes aixís que'ls dos se vegeren , un crit de ¡Armonia, armonia armonia !..... ressoná per tot, la viola tragué sons verdaderament armoniosos , y la parella, agafada, aná seguint lo compás y ballant entorn del mòn, apoyantse, per fi, sobre de ell, y dihent ab orgull:

—Ja som senyors del llum y de la ditxa , ja som senyors del mòn.

—No encara ! cridá'l músich :

no hi ha cap dia sense la nit...

. . . .

lo net tè'l brut, lo gros tè'l prim,
la llum la fosca, la lley lo crim.

.....Lo pecat y l'orgull vos ha perdut: vos falta , donchs , la llum, y ja no sòu senyors del mòn.

Y al dir axió, pegant rapidament una estirada á la corda que aguantava al mòn , fent pujar la bola amunt , perderen l'equilibri Adam y Eva , y cayguts en terra un y altre , torná á baixar la bola demunt de ells, y quedá'l mòn com victoriós sobre de aquells cossos. Llavors lo músich, tornant á tocar armoniosament, cridá:

—Armonia, armonia, armonia...

. . . .

Lo net tè'l brut, lo gros tè'l prim,
la llum la fosca...

Y á las foscas haveu quedat, pus

tan sols hi ha sota del sol
un que tot sol trobarse sól,
un que ab un altre may se confon,
que no's belluga: tal es lo mòn.

Sortint llavors de quatre grapas Adam y Eva de sota del mòn, que'ls pesava demunt, prengueren sa direcció respectiva cap á derrera de las cortinas, y continuant lo músich ab ayre de triunfo, arrancant bons tons de sa viola, y pegant bufadas, se doná com terminada aquella primera part, ab gran aplauso de tots los concurrents al magatzem de las bigas.

Durant aquestas expansions generals, en que la monstruositat del ingeni absorvia la atenció de tots los concurrents, entre'ls quals era dels mes entussiasmats En Joan de la Murtra, aprofitava la ocasió En Guillemet pera dir á sa estimada nó ja sols gratas amoretas de jove, sinó paraulas fillas del desitj mes pur, esplicantli sos plans y sas esperansas, y pintantli la felicitat que á tots dos esperava, si ella sabia tenir constancia, com que aquella ocasió fou, en veritat, lo camí de familiarisarse mes ab son amant la modesta donzella, y en que son cor vegé ja ab ulls de dona aquella mateixa felicitat futura que En Guillemet li pintava, y mes quant sentia de boca del amant protestas de sinceritat y recta intenció, y veya sa prudencia, y esperimentava sa ferma resolució en no exhigir res de sa estimada, que no fos regular y honest, pera cumplir la promesa que havia fet á la verge de Montserrat, de la qual promesa estava ben enterada Blanqueta, en termes que, pera correspóndrer á son amant, fins havia promés, junt ab ell, que no gosarian las delicias de amor, si ans no anavan á visitar á la mateixa Verge en sa montanya. Ab tot y això, procurava ab gran cuydado En Guillemet, tan prompte com mudava la atencio del públich, dissimular de la millor manera que sabia son rendiment, y així era que entremitj, ó al acabar de dir un carinyo á Blanqueta, reya y cridava també com los altres, y picava de mans, moventse algun diálogo, á voltas, de banch á banch, entre ell y'l falconer, que no deixava de encarregarli continuament la vigilancia de las ovellas.

No cal dir que, al véurer això, y tan de prop, lo mal intencionat donzell, patia y's desesperava, essent cada mirada que dava Blanqueta á Guillemet un nou verí que penetrava en sas entranyas. Podria compararse sa situació á la del lleó famolench que está en la

gavia, y véu á dos dits de sa boca, y á la part de fora de la retxa, un bocí de carn fresca y agradable, que fins la olora, peró que no la pót tocar; sa gelosia y sa rabia anava creixent, y tants mals pensamentots li rodavan pel cap, que de segur hauria fet, si pogués, lo que fa'l lladre que surt sols pera robar, peró que, trobant resistencia ú obstacle, mata y assessina. Peró no hi havia altre remey que aguantar y cremarse las sanchs, prenent com á únich consol malehir sa sort y á la geperuda que l'havia tentat.

Si en aquell primer intermedi de la gran funció hagués arribat á alsarse la gent, pót ser lo desesperat llop hauria abandonat la ovella y s'hauria escapat de aquell lloch, peró no pogué ser, pus á poch doná ja nova senyal lo músich de que anava á prosseguir la farsa.

En efecte: després de algunas variacions de viola, y de repetir lo músich la coneguda tornada de ¡llum, llum, llum!... ¡armonia, armonia, armonia!..... lo mateix Adam que ans havia sortit despullat aparegué de nou, peró vestit ab túnica y xia de juheu, sens descuydarse en aquesta la aspa ó creu de San Andreu, que era un distinctiu grog y vermell que'ls obligavan á dur, als homens sobre'l pit y á las donas sobre'l front. Portava en una ma una bossa plena de diners y á la altre una ampolla buyda; sos ulls se bellugavan de dreta á esquerra com buscant alguna cosa ó indicant por y espant; y si bè abalansava'l cos alguna vegada, caminava pesat y li costava alsar los peus.

—Tot ho tinch y no tinch res! esclamá'l juheu, ensenyant alternativament la bossa y la empolla.

—Tot y res, res y tot, contestá'l farsant.

Armonia, armonia, armonia...

.....Aixó proba que tot quant hi ha en lo mòn.

gros ó petit, lleig ó hermós,
no es un tot sol, pus sempre es dos.

—Tot ho tinch! replicá'l juheu, posantse alegre y fent sonar las monedas de la bossa.

A aquest so, lo pizzicato de la viola marcá lo

pum, pum, pum... llum, llum, llum...

peró olorant l'hebreu la ampolla, y tornant á posar mala cara, prest se deixá sentir lo esgarrifador

rich, rich, rach!

En aquell moment sortia per la altre part del mòn la anterior Eva, vestida de pobre, tot esquinsat, ab una bossa buyda en una ma y en la altre una ampolla de vi.

La escena del pobre fou al revés de la del rich juheu: mirá primer ab alegria y alsá en alt la ampolla, y al mirar després sa bossa buyda, se posá trist.

Aquí comensá una enfilada de esclamacions de un y altre, que anavan dihent alternativament, y que acompanyava'l farsant ab diversos tons.

—Tinch diners, peró no tinch medicina pera mon mal.

—Tinch salut y la medicina de tots mos mals, peró no tinch diners.

—Ab diners tot se pót.

—Sense pobres no hi ha richs.

—Ay de mos mals!

—Ay de ma miseria!

—Socorreume en mos mals, sinó'm móro.

—Socorreume en ma miseria, sinó no'm moch.

—Ay, ay, ay!

—Ay, ay, ay!

Topávanse aquí cara á cara lo rich malalt y'l pobre sa: tornávanse á separar com fugint de prompte l'un del altre, mes al crit de

Armonia, armonia, armonia,

lo rich donava part de sos diners al pobre, y'l pobre li entregava lo símbol de sa alegria y tranquilitat, la ampolla del vi; y agafats tots dos, acabavan aquella part com la havian acabat Adam y Eva, ballant y donant toms entorn del mòn, fins que la parella, cansada de tombar, queya rendida baix lo pes de la bola del mòn, que'ls apretava.

Las glosas del públich á aquesta parella no foren menos graciosas que las anteriors.

—Escapat de Tortosa déu ser aquest: si t'arreplega En Jehosuah de Lorca...

—Mal regalo't fa'l pobre, que no póts béurer ví ni menjar porch.

—Desagrahit es lo farsant, que ha fet sortir aquí al que li ha cambiat las monedas.

Y l'agut falconer, que sempre posava la última ma á totas las

bromas, pegant un cop á la espatlla de son vehí, quant lo juheu ensenyava la ampolla buyda, digué:

—Quina llástima, especier, que la medicina sia de burlas! Llavors si que us hauria valgut la amistat del farsant mes que la cortina que li haveu deixat, y que Dèu fassa no us torne pintada de altres medicinas.

Llarch fòra si s'hagués de esplicar la diversitat de quadros com los anteriors y la continuació de bromas que s'anaren repetint; á la veu del farsant, á la bufada del infernal Vent, anaren acudint á donar voltas pel mòn, (espressant sempre la idea principal del pas,) tots los objectes y molts altres mes encara dels que havia anomenat en son discurs lo farsant.

Peró, no pót prescindirse de citarse aquí los dos últims quadros del gran Pas, tant per l'interés que en ells prengué'l públich, com per lo desordre que especialment l'últim produhí.

Eran tals quadros, segons esplicá'l farsant, diferents en cert modo dels anteriors, pus axí com en aquests la idea era manifestar que tot es relatiu en lo mòn y repartible, en los últims se pretenia donar á entendrer que un bè absolut y propi de un tot sol no'l poden tenir dos, y de conseguent, quant dos se'l disputan, l'un ha de ser víctima del mòn, y tal bè era sols lo domini del mòn mateix.

Comensá, donchs, la representació del penúltim quadro, excitant grans riallas, per haver conegut ja'l públich, desde que aparegueren los personatges, la alusió que's feya á certs fets polítichs de la época, pus representavan aquells no menos que un emperador y un papa, es á dir, Sagimon de Alemania y Benet tretze. L'emperador portava una gran corona de paper daurat, una hopa, forrada de pell de conill, una espasa á la ma dreta, que empunyava ab una especie de mocador ó tovallola, y era tot son intent, allargant la ma esquerra, colocarse'l mòn sobre de ella. Lo papa vestia una gran túnica ó sobrevesta, que mes que tela de vestit, semblava roba dels sachs de Montmaneu, portant al cap una ample tiara (que era ample per lo que després se dirá,) ab tres coronas, y á la ma esquerra unas claus sense dents; y tot son afany era posar la ma sobre del mòn pera dominarlo. Així que, cada volta que l'emperador posava la ma sota del mòn pera sostenirlo, lo papa, apretant, li xafava, y quant aquest la posava al demunt pera dominarlo, l'emperador, sacudint per sota, feya saltar al ayre y danyava la ma del sèu rival.

—Lo mòn es meu ! Lo mòn es meu ! cridavan un y altre.

—Jo tinch la forsa ! deya l'emperador, amenassant al papa ab la espasa.

—Jo tinch l'anatema ! responia l'altre. Jo tinch las claus.

—Claus sense dents.

—Ab dents ó sens dents, mentre las tinga, ta espasa no talla.

Durant aquest diálogo , lo farsant no feya altre armonia que'l rich, rich , rach , acompanyantho sols de grans bufadas , que tan prompte servian para fer córrer al emperador com al papa.

Durá la baralla un bon rato , detenint tan prompte la espasa al anatema, com l' anatema á la espasa, y per mes que la espasa semblava avansar, pus lo papa caminava ja enderrera, no cessava aquest de fer dragar al emperador lo número ab que era conegut en lo mòn.

—Tossut ets : la pagarás si may te giras.

—Tretze sòn tretze, responia l'altre ; sò Benet tretze : tretze sòn tretze.

Lo papa anava caminant ja ab dubte, girant lo cap á dreta y esquerra, y al observarho'l farsant, comensá á cantar:

—Visca la llum, de Dèu proesa :
llum es la forsa, llum la riquesa:
llum es salut....

Al dir llum es la forsa, lo papa, espantat, girá lo cap de la part oposada al que'l perseguia, y donant llavors un salt endevant l'emperador, alsant la ma al ayre, torná á deixarla cáurer ab forsa damunt de Benet, y li enfonzá la tiara fins á rans del coll.

—Ay , ay , ay ! cridá'l papa. Ay que he perdut l'esma! ¡Ay que estich á las foscas !!

—Jo sò la llum ! cridá llavors ab orgull l'emperador , y colocá sa ma esquerra sota del mòn , com aguantantlo.

Lo triumfo del emperador fou celebrat per una gran fregada de viola , que doná'l músich , cantant al mateix temps :

—Armonia, armonia, armonia...

Lo papa seguia á paupentas, sense saber per ahont sortir , peró sens deixar per això de dir sempre :

—Tretze sòn tretze... tretze sòn tretze...

Mes á la fi desaparegué, y tras ell hagué de seguir també l'emperador, per una gran bufada que li doná'l Vent, dihentli :

—Senyor del mòn, no ho serás sempre. Deixa al mòn sol, que sol ha de estar.

Sens mes detenció que la acostumada entre un y altre quadro, comensá llavors l'últim, que fou mes curt que tots, á fi de no donar temps á que'l públich maliciás de la intenció del farsant.

Los dos personatges que representavan, y que aparegueren entorn del mòn, eran una especie de ángel ó geni, portant los cabells la meytat blanchs y la meytat negres, ab una gran atxa encesa á la ma, y una altre figura enterament tapada ab una capa fins als ulls.

Un y altre comensaren á cridar, al sortir :

—Lo mòn es meu ! Lo mòn es meu !

Al trobarse cara á cara, se mostraren tots dos orgullosos, sens que per això descubrís la cara lo de la capa, y en tal actitut, com dos gossos que grunyen, peró que no's gosan á mossegar, comensaren á disputarse son dret.

—Jo sò la llum ! deya'l de la atxa.

—Jo sò la fosca ! contestava l'altre.

—Podrás ferirme, perque ets traydor, peró no'm matarás.

—Te feriré y't mataré, que massa temps has gobernat.

—Jo sò ans y ara, jo sò ahir y avuy...

—Jo sò ara y després, jo sò demá y sempre...

—Jo sò la llum que es tot, y llum es ma cara y es llum mon vestit.

—Jo sò la fosca, que es lo tot dels meus, y vaig vestit de ferro y de sedas y de or.

—Jo'm dich Licurch, me dich Soló, me dich Cícero, me dich Horaci, Píndaro, Tito-Livi, Boeci, Agustí, Bernat.....

—Jo no tinch nom fixo : uns me diuhen Por, altres Egoisme, altres Crueltat, peró, ab nom ó sense, ma forsa creix.

—No guanyarás, que'l mòn es meu.

—Sí guanyaré : rendeixte boig.

Anavan creixent los crits de un y altre, mentres corrian entorn del mòn : lo de la atxa confiat y alegre, y'l de la capa, sens deixar véurer res de son vestit y de sa cara, y de lo que portava á la ma, que era un gros apaga llums com los que s'usan en las iglesias.

Se ha de advertir aquí, pera'l bon afecte que després se esperava, que'l de la capa, al dar las embestidas, havia tingut bon cuy-

dado de apagar ab l'estrem de aquella los quatre gresols del prosceni, cosa que no notava'l públich, quant la claror era molt major desde que havia aparegut la atxa encesa, y al mateix temps, en l'interior de las cortinas, fins havia apagat la vella (práctica y directora en tals exercicis,) l'únich cul de candela que servia en lo tocador y guardaroba de aquells artistas casolans, de manera que la única llum existent en aquell enmagatzemat depósit de carn humana, era tan sols la atxa del personatge que corria, y qual flam sacudia aquest continuament pera que's mantingués sempre viu y fos major.

—Mon regnat s'acosta ! cridava'l de la capa.

—Impossible, que'l mòn m'ajudará! respongué l'altre, volentse apoyar en lo mòn.

—Ara ho veurás, quant ja no hi vejas ! respongué'l perseguidor.

Y alsant en alt son bras ab l'apaga-llums, encertá tan al mitj la atxa del que corria, que de un sol cop se quedá tot á las foscas, axí'l teatro com lo resto del magatzem.

Situació infernal com aquella no's pót descríurer. Los dos personatges cridavan desaforadament, l'un dihent—Mòn, ahont ets?— y l'altre — Visca la fosca mentres puga !—; la viola no feya mes que'l desconjuntador rich, rich, rach ; lo farsant bufava y saltava sobre de unas bigas, dihent que alló era un terratrémol del mòn, que estava en pena ; y en la part del públich uns cridavan, altres jisclavan, las criaturas ploravan, y barrejat tothom pera anar en direcció á la porta, tot eran cops de camas, banchs que queyan, trepitjadas á ulls de polls, y ays y oys, y sobre tot malediccions contra'l farsant y sa generació.

En lo primer instant de tal transformació y apuro sols una persona del públich fou la que s'alegrá del desordre. Lo malehit donzell, que durant tota la farsa no havia deixat de ull á Blanqueta, y que's cremava y consumia en sa privació, calculant medis pera poder arribar á ella; axí que observá la fosca, sentint lo crit general de las donas, que's posaren tot seguit dretas, com á verdader esparver que ha estat aguaytant la presa per molt temps, y tè amidada y coneguda la distancia que ha de córrer quant arribe'l moment de deixarse cáurer, saltá ab furia del lloch ahont era al espay que deixavan los dos taulons inmediats á la arcada, es á dir, aquell en que seya Blanqueta y'l seguent, y arribat verdaderament al punt ahont hi havia la casta paloma, cometé l'acte mes ignoble que po-

dria cométrer may l'home menos cavaller. Blanqueta, mentres espantada no feya mes que cridar á son pare, y son amant s'esforsava pera que'l Joan y sa afillada se poguessen trobar, se sentí besada en son front, en sa boca y en son pit per una boca ardent y apassionada, y no ho fou mes, perque en aquell instant la veu del falconer soná prop de ella, dihent:—Blanqueta, filla, gracias á Dèu que't trobo.

La noya, que acabava de sentir de boca de son amant las protestas mes sínceras y la espressió del mes ardent carinyo, sabent que no tenia cap home prop de ella, y amohinada pel desordre que passava, resistí preocupada aquella profanació á sa honestitat, sens temps de poder conéixer si l'home que la besava era altre que son amant; mes reposada, al apretar la ma de son pare, y sentint en efecte á Guillemet prop de ella, se fixá en l'acte que acabava de succehir, y quant mes hi pensá, mes s'aná convencent de que sols podia ser Guillemet l'atrevit que havia posat sos llavis sobre de ella, y no ho pogué dubtar ja, quant, al crit general de ¡ Llum, llum ! que doná tothom, se obrí la porta del magatzem, y per aquesta aparagué de nou lo mateix personatge del últim quadro ab la atxa novament encesa pera illuminar á la gent, y vegé Blanqueta que no tenia prop de ella mes que'l falconer y En Guillemet.

En tal situació, la desgraciada noya no pogué menos de recordarse que era òrfana en lo mòn, mirá com á únich y verdader l'amor de pare, de que estaba privada, li semblá com impossible que pogués cábrer tanta infamia en lo cor de qui estima y es estimat, y desforada y trista, esclamá :

—Ah! Sols aquest desengany me faltava! Qué he fet jo, Senyor, perque tanta desgracia haja de pesar sobre de mi? Será que estich condempnada á tenir que víurer sempre abandonada en lo mòn?

Lo falconer, agafat de la ma de sa filla, cridava y s'anava obrint pas, y agafadas ab las faldillas de aquesta seguian la Marieta y demés amigas, (pus lo catxassut especier, calculant que no era tan lluny sa casa, y que la sèva noya anava ben acompanyada, preferí no móurerse de assentat, pera no rèbrer cap cop, esperant que tot lo mòn sortís.)

Guillemet anava á la vora de unas y altres, satisfet de la bella ocasió que havia tingut y del bon rato que havia passat ab sa estimada, á la que dirigia ab preferencia la paraula, y temerós de que seguint Blanqueta agafada ab son pare pel carrer no li podria diri-

gir las últimas preguntas, ni ferli'ls encárrechs que sempre solen tenir de sobras los amants en sas despedidas, acostáseli á la orella, en un moment de distracció del falconer, y li dirigí ab veu baixa y depressa algunas carinyosas espressions. Ni una resposta, ni una mirada alcansá de Blanqueta En Guillemet, que sols pogué atribuir aquella novetat á por de son pare; repetí la pregunta, la torná á repetir, y pasmat quedá, quant, vehent que havia pogut tenir alguna ocasió de respóndrer, no ho feya. Admirat llavors, en lo moment de sortir la porta, y en que s'havia adelantat un pas lo falconer pera respirar quant ans l'ayre del carrer, digué En Guillemet fora de sí á sa amada, que tenia la vista baixa y apartava la cara:

—Peró Blanqueta... Qué tens? qué't passa? Respon á lo que't dich...

—Llop ab pell de ovella, contestá la noya: á fe que es ben diferent ton cor de ta boca, ben diferentas sòn tan paraulas de tas obras...!

Y precipitantse també al carrer la noya, torná á alcansar al falconer, y agafada ab son bras, no'l deixá ja mes fins que arribá á sa casa.

Calcule aquí'l lector quina seria la desesperació del amant, quant ni temps tingué de respóndrer, quant se vegé privat de las paraulas y de las miradas de Blanqueta, y quant (y això era lo pitjor,) fins, pera disimular, tingué que fingir alegria ab lo falconer, pera que aquest no recelás res de lo que passava.

Al arribar á la porta de la botiga, doná la bona nit Guillemet: entre las veus que li contestaren, la sempre alegre del falconer se sentí sobre totas... mes la dolsa y carinyosa de Blanqueta no la sentí...!

XXIX.

La picada del astor. Vent de mars.

Com quant se fa una cremada en un tros de bosch, del que quedan esfarehits los aucells que'l freqüentan, així quedaren los dos

amants de Blanqueta després de lo que havia occorregut en la funció del gran Pas : la diferencia estava sols en que Guillemet plorava com la tórtola á qui han pres lo jas y la companyia, y'l donzell, que s'havia pogut convéncer bè de sa poca esperansa al contemplar lo carinyo dels dos amants, imprecava y malehia de rabia y desesperació, com corp que cluqueja vehent destruits sos amagatalls y desbaratat son aguayt.

—Per tot arreu veig tapat lo camí! esclamava l'enrabiat donzell, peró juro que de una manera ó altre he de lograr lo que vull. Ja se ha acabat la cortesia y'l mirament: ara entrará la venjansa. Sols un moment que la veja sola bastará pera donarli ma última intimació.

Ben al revés pensava l'honrat Guillemet en son desconsol.

—Qué es lo que'm passa! deya. En tant pochs moments trobar variat son carinyo y fins la dolsura de son geni! No ho entench. No ho sè enténdrer. Prou me fèu conéixer mon mestre la falsedat de lo que'l mòn ne diu nigromancia, bruixeria y mágia, peró... en aquest fet casi m'inclinaria á créurer que lo succehit sols pót ser per art del diable. ¿Tu culparme á mi de fals, Blanqueta meva, si desde que m'has parlat altiva, me sembla que no visch y que fa cent anys que no t'he vist? Oh! Torna, torna, amada meva, hermosa meva, torna, pus sense la vida de tos ulls, mon cor se mor!

Y entristit y desconsolat, sols somniá tota aquella nit En Guillemet á sa amada, y delirós é impacient estigué esperant una hora que pogués aprofitar pera presentarse á Blanqueta, averiguar lo motiu de queixa que de ell tingués, y llansarse á sos peus pera demanarli son amor.

Es á dir, que un y altre rival dirigian son desitj á un mateix punt, ab la sola diferencia de que era en l'un tot puresa lo que en l'altre era sols passió desenfrenada.

Y un y altre dirigiren sos passos á la casa de la hermosa y desconsolada Blanqueta, sent lo primer que hi arribá lo sincero y honrat amant.

Bon pretest trobá aquell dia, al sortir de casa, Guillemet pera introduhirse en la botiga del falconer. Vehent pel carrer á alguns amichs y coneguts que enrahonavan com acalorats y ab cert secret, entre ells á un porter de la Diputació (que sempre sòn los porters y alguasirs los que en confiansa descubreixen los secrets de sos amos,) mogut de curiositat, preguntá qué ocorria, y li digueren mes ó menos ponderadament que amenassava un gran trastorn á la

ciutat desde la tornada del Rey, que havia sigut la nit anterior. Deyan en efecte, que, segons veus ja corregudas en Perpinyá, lo Rey, pretestant sa malaltia, volia mudar de ayres y anarsen á Castilla, pera buscar ajuda en aquellas terras forasteras; que, volent desempenyar son patrimoni, anava á exhigir un medi forsós; que seguia fent poch cas dels consellers que eran de la terra, y en cambi no escoltava mes que'ls consells dels áulichs forasters; que pera dissimular sas intencions suposaria una gran empresa, qual era la guerra de Granada, sent axí que ell se trobava débil, y que aquesta gloria fòra de poch profit pera Aragó, suposat que aquella conquista tocava per conveni á Castilla; y per fi, que, alentat per la ajuda del Emperador, venia sols ab intenció de tentar los ánimos dels Barcelonesos, oferintlos obstacles petits, pera dedubir així tal volta la facilitat ab que després podrian tolerar los grossos. Contribuhia á ponderar tot axó l'esperit de partit, pus tots los antichs favorables al Comte de Urgell recordavan als altres lo disbarat y la injusticia que havian comés aclamant un rey que no tenia dret de serho; y mes que tots, ajudavan á propagar y á fer créurer eixas ficcions, que no deixavan de tenir part de veritat, mes que la gent del poble, sempre zelosa de sas llibertats, personas que pocas vegadas havian influit en las conversas del públich, tals eran alts personatges del clero y de la noblesa, los quals no sabian com avenirse y desfogarse, per la sustracció de la obediencia al papa Benet, de qui eran partidaris, y que molts ho havian sigut pera seguir al mateix Rey, que ho fou fins llavors.

No podia venir millor tal novetat á Guillemet, precisament pera parlar ab qui tan contrari era del nou gobern, pera halagar, si així's pót dir, á qui no tenia cap medi de venjarse dels que li deixaren la esquena senyalada quant lo compromís de Casp.

Ple de impaciencia, donchs, y dubtant com lo rebria sa estimada, se dirigí Guillemet á casa del falconer, y prop de la porta descobrí ja á Blanqueta, que, sola com de costum, se dedicava á son habitual treball. No cal dir si li semblá al desconcertat amant mes hermosa la modesta y asseada noya, ab la privació que ell creya sofrir; una mirada que Blanqueta dirigí involuntariament cap á son amant, omplí de goig lo cor de aquest, que, mostrant la cara alegre y saludantla ab la ma, cregué trobar la correspondencia prompte á aquella espressió inocenta de son carinyo, y véurer desvanescuda la por que'l dominava. Mes, oh desengany cruel! Blanqueta

baixá la vista al descobrir al que venia, y ab la cara apartada en contraria direcció, continuá dissimuladament entretenintse ab sos boixets.

Si la noya s'hagués trobat sola, de segur que, podentse enrahonar los dos amants, s'hauria aclarat la causa de son disgust, y Guimet anava ja á obrir la boca, trobantse á un pas de la porta, quant vegé que En Joan se estava al mitg de la botiga, entretenintse á tallar un tros de pa. Cruel fou aquell contratemps, que ocasioná com un reflux en lo cor del amant, ple y vessant en aquell moment dels sentiments mes purs y vius. Lo pobre enamorat, no content de no alcansar una mirada de esperansa, y tenint que contenirse y refrenarse violentament, fins se veya obligat á fingir, y lo que es pitjor, á fingir alegria ó interés per certas cosas, quant oprimia á son pit la tristesa, y era son únich interés llavors la hermosa per qui ell se creya abandonat. Peró no hi havia altre remey, y subjecte havia de estar Guillemet á la necessitat, si no volia esposarse á pérdrerho tot de un cop. Pobre amant! Poch sabia ell que son fingiment havia de ser prest inútil y que sa temuda esposició se faria mes viva dintre breu temps!

—Oh! Quant m'alegro de trobarvos, digué esforsant son fingiment En Guillemet, al descobrir al falconer.

—Qué tenim de nou? Quin vent te pórta per aquests barris, Guillemet?

Fèu aquesta pregunta'l falconer, reparant ab molta atenció la cara del jove. Aquest, á pesar de son esfors, tal volta preocupat, no pogué deixar de dir:

—Y qué mirau, Joan? Qué notau en mi?

—Qué miro? Es que'm sembla que estas molt groch, y'ls teus ulls m'indican que t'en passa alguna.

—Sí..... en efecte..... Peró no es á mi sol á qui passa, sinó á molts, y'l mateix á mi que á vos.

Raig de llum fou encara aquella pregunta y admiració del falconer pera En Guillemet, pus trobá per la resposta'l medi de dissimular son sentiment y de introduhirse en la conversa que devia donar al vigilant de sa estimada.

—Molt fortas te las pegas, minyó. Peró, digas, digas... Vejam si jo'm tornaré groch com tu.

—Ah Joan! contestá En Guillemet tot baixant la veu. Ja sabeu que ahir vá arribar lo senyor Rey.

—Poch m'en cuydo, peró ho he sentit á dir..... y també que'l Papa ja no es papa, y...

—Y no us han dit res mes?

—No.

—Donchs anau á la porta de mar, y al pla de la Bocaria, y á molts carrers de la ciutat, y sentiréu, en los arreplechs de gent que per allí's fan, las conversas que's tenen y lo que's diu. Me temo molt que la ballarém.

—No estich per brochs, minyó, que encara'm cou la esquena.

—Aquest home (continuá En Guillemet, baixant molt mes la veu,) ple de orgull ara ab la amistat del Emperador, créu que podrá conseguir lo que no conseguí quant las corts de Montblanch, y mogut per los que'l rodejan, es á dir, per aquells de per allá, ja m'enteneu...

—Sí, sí, ja te entench.

—....pensa que es la gran ocasió de esbravarse y de fer son fet, y com lo poble ho ha entés...

—Eh, eh! digué'l falconer, com volent fer callar per prudencia á son amich, y agafantlo per la ma. Entrem, entrem aquí á la rebotiga, y, tot esmorzant, m'ho contarás, perque ja sabs alló de que las parets ouhen y las pedras parlan. Y si'm vóls acompanyar, de bona gana. Vóls formatge? vóls..?

—Moltas gracias, viscau molts anys.

—Entra, entra donchs, que ja Blanqueta tindrá compte de la botiga entretant.

Y dirigintse á la noya, anyadí:

—Si algú demana, noya, pégam un crit, que som aquí.

Se ha de advertir que la rebotiga era una certa pessa llarga que venia entre la botiga y una especie de magatzem ó lloch de desembrás de la part del derrera, que era sota del terrat, en qual lloch hi havia lo major número de gavias y especialment las dels falcons tancats. Tenia la botiga sa porta interior en un estrem, y desde ella seguia un passadís fins al dit lloch de las gavias, de manera que la rebotiga quedava com clavada entre las dos pessas, no podentse véurer res de fora, sinó per un forat que hi havia, com una finestreta, á la paret; mentres que ningú podia passar del devant al derrera, sens que'l vegés lo qui's trobás en dit lloch intermedi ó rebotiga.

Al passar la dita porta En Guillemet, vehent que perdia de vista

á sa estimada, y que res li aprofitava son esfors, pus no tenia mes remey que tornarsen ab lo mateix fingiment de sa arribada, sens lograr ni una paraula ni una mirada tan sols, comensá á preocuparse de manera, que ni sabia esplicarse, ni deya al falconer lo que aquest esperava que li diria, suspenent á lo millor sa relació, repetint lo que ja havia dit, y mostrantse tan perturbat y distret que ni en ell mateix estava.

—Al gra, al gra, digué'l falconer al cap de un rato de estar sentat á la taula ab En Guillemet, y vehent que del preludi de aquest no hi havia res que l' interessás.

—Sí, bè... Lo resultat es... Ja ho podeu compéndrer...

—Es que encara m'arribo á pensar mes de lo que'm póts dir, si es que ho he de deduhir per lo conmogut que estás... Y com jo't conech y sè com pensas... Peró, á la fi: dígasmho en dos paraulas: ¿qué es lo que se espera de part del Rey, y qué es lo que's projecta de part del poble?

Anava aquí á respóndrer Guillemet, quant, á la porta del passadís, aparegué de espatllas Blanqueta, fent un moviment, com si reculás sens voler pérdrer de vista la botiga, ó com si no gosás á entrar, y al mateix temps se sentí en la botiga lo soroll de uns peus calsats ab botas. Era'l donzell de Puymoren, que, crehent sola en sa casa á sa hermosa perseguida, s'havia aventurat á penetrar en ella, pera portar á cap sa infame intenció. Los cambis de escena repentins que aquí succehiren en un instant no's poden esplicar com tingueren lloch, per sa promptitut. La noya, ocupada en son treball y en la desgracia, que ella creya, de sos amors, sorpresa de prompte per son perseguidor, havia fugit de la porta, en busca de son pare, mes recordant la proximitat del altre amant, havia quedat com dubtosa y suspensa entre'l bo y'l dolent, sens acabar de pronunciar lo nom de pare á qui anava á cridar en sa ajuda; lo donzell, que entrava enardit y apassionat, y que havia arribat á pronunciar certas espressions de carinyo, dirigidas á la noya, á la que preguntá també si estava sola, vehent lo desconcert de Blanqueta, y sentint lo crit de ¡pare! que aquesta doná, hagué de mudar en sech son exterior, fingint senzillés y apelant á qualsevol escusa trivial pera sortir del pas; y'l falconer, que estava desitjós de saber lo que Guillemet li anava á contar, enfadantse de que'l vingués á destorbar qualsevol parroquiá per bo que fos, mirá per la finestreta, axí que observa lo novetat de la botiga, y fent senyal al mateix temps

á Guillemet pera que suspengués sa relació, cridá ab cert desenfado á la noya, dihentli:

—Qué hi ha? Que demana algú, noya?

Al sentir aquesta veu lo donzell, á fi de salvar lo compromís en en que's trobava, pronunciá algunas paraulas que sols la noya pogué enténdrer, y que aquesta repetí en seguida, ab veu conmoguda.

—Hi ha un senyor, digué Blanqueta, que demana si tenim astors mudats.

—Sempre han de venir á trencarme las oracions.

Digué això pera sí En Joan, ab veu baixa, mes detenint luego ab la ma á Guillemet, que s'anava á alsar de la cadira, anyadí ab veu alta:

—Astors mudats? Sí: dos n'hi ha de haver, y l'un de bona ploma, en las gavias penjadas. Que entre, que entre... Tu mateixa, Blanqueta: acompanyal al derrera.

—Jo, pare? preguntá la noya, aguaytant per la porta, ab un to que era una mescla de naturalitat, de temor y de admiració.

—Sí, sí... que entre, que entre. Ja pót entrar, senyor, y la noya mateixa l'acompanyará.

Faltava aquesta última comprobació de la sospita que ja havia concebut Guillemet, pera que aquest s'acabás de desconcertar. Fins llavors cada un havia hagut de dissimular y fingir á sa manera, la noya, lo donzell y'l falconer, peró la proba per que anava á passar Guillemet era la mes dura de totas. No era ja sols tenir que parlar de lo que menos se pensava, no era ja sols la ánsia y dubte que'l devorava no sabent si realment l'aborria sa estimada, ó si al menos li dirigiria una mirada al sortir; lo que'l jove anava sentint com á sospita y que de repent vegé realisat, obligantlo á contenirse, fou un esfors cruel del esperit, que no pót compararse á cap dels que havian hagut de fer los demés. Així que'l falconer cridá á la noya dihentli que ja podia entrar lo senyor ab ella, així que vegé Guillemet la cara de Blanqueta, que aguaytá per la porta del passadís, y quals hermosos ulls semblavan demanar clemencia al pare y al amich; la fisonomia del jove revelá una forta excitació de ánimo, peró aquesta pujá de punt, y sa vista's mostrá encesa y son cos arribá á abalansarse, al distingir clarament la persona que li passá pel devant. La noya, plena de temor, obehint á la veu de son pare, acabava de traspassar per la rebotiga cap al lloch mes apartat de la casa, y derrera de ella seguia, atrevit y orgullós, aquell ma-

teix home que ja per dos voltas havia fet burla del amor del jove.

No cal dir que fou mútua la sorpresa dels dos rivals quant se vegeren, y que las miradas que's donaren un y altre tenian sa significació. Lo donzell, sorprés fins al punt de detenir momentaneament son pas, com á mes práctich en fingiments, se torná á refer, y sa mirada indicá en cert modo una satisfacció sarcástica: la que li doná En Guillemet era mes bè un despreci, un desitj de venjansa, y al mateix temps una censura del atreviment que l'altre cometia.

Lo falconer fèu una cortesia al senyor, que correspongué ab un petit moviment de cap, y passats que foren lo donzell y la noya, preguntá En Joan á Guillemet ab veu baixa:—Lo coneixes?

—Si'l conech? contestá'l jove, fora de sí y mort de rabia y de gelosia. Tant de bo que ni jo ni ningú l'haguessem conegut may á semblant.....

—Calla, home, calla! No fos cas que.....

Y anava En Joan á detenir á En Guillemet, temerós de que cometés alguna imprudencia, quant aquell reparà y's fixá mes de nou en la alteració de son amich.

—Per vida de..... Qué tens, Guillemet? A tu't passa alguna cosa que es pitjor que lo que m'has dit, alguna cosa de mes interés tal volta que lo que m'has contat. Pót ser estás compromés, y tems...

—Prou, prou! Poch sabeu vos lo que'm passa.

Guillemet, ple de impaciencia, pronunciá aquestas paraulas ab desesperació.

—Peró ¿qué tens?

Y estava dubtant lo falconer, y com si cabilás pera donar en que podia ser la causa de aquell trastorn, quant distragué á un y altre un crit ó jiscle, que doná desde dins del lloch de las gavias la pobre Blanqueta.

—Ah! esclamá ab ira Guillemet, alsantse y apoyant sos punys tancats y tremolosos sobre de la taula. Jo no puch mes, y sempre m'he cregut que aquest canalla.....

—Qué dius, jove? digué'l falconer, posantse serio y arrugant lo front. Qué es aixó? Detente, detente.....

Y obligant á Guillemet á estarse quiet y á que's tornás á sentar, preguntá cridant desde allí á Blanqueta, y sens detenirse:

—Qué es aixó, noya?

La resposta de la noya arribá al mateix temps que ella.

—Res, res... una picada que m'ha donat un dels astors.

Y mentres deya aixó, Blanqueta anava sortint tot depressa, ab la vista com espantada, mirant en derrera, y detenintse en la rebotiga com si no volgués passar de allí. Emperó la mirada que doná á Guillemet, al arribar á aquell lloch, era ja una mirada plena de dolsura, de amor, era al mateix temps una súplica, una satisfacció que donava, un arrepentiment de un cor pur.

Alguna cosa notá de tot aixó'l falconer, peró no ho haguera acabat de endevinar, si, al retirarse'l donzell, que ni tan sols los saludá y desaparegué á tota pressa, no hagués notat també la mirada de despreci que aquell doná á Guillemet, y la furia ab que aquest se torná á alsar, al véurer á son rival, pera embestirlo tal volta.

—Ira del cel! Qué fas, jove? digué'l falconer, detenint ab tota la forsa de sa munyeca al encegat amant.

—Es que..... Deixaume..! Grandíssim...! Oh!... Ah!..

Tal era la excitació de Guillemet al dirigir estas paraulas respectivament al falconer y al rival, que ni casi pogué pronunciarlas, sortint mes que paraulas espuma per sa boca, y saltantli'ls ulls de furor.

Axí que desaparegué'l donzell, y desde aquell instant, comensá una nova desgracia en aquella casa: de las tres personas que's trobavan allí reunidas, la que fins llavors s'havia pogut considerar com mes felís, pus que no la martirisava cap por ni dubte, comensava á mirarse com intimament ferida de una desgracia inevitable, y era aixi en efecte, per quant havia de acabar ab sa tranquilitat y finalment ab sa vida. Endevinant l'honrat Joan de la Murtra, lo bondadós protector de Blanqueta, per lo que acabava de véurer, los amors secrets de sa afillada y de Guillemet, aná recordant instantaneament mil fets anteriors que'l podrian haver fet sospitar, sentí temors y mes temors per lo que podria venirli de part de aquell cavaller que havia estat en sa casa, se fixá en lo contratemps que podria resultar contra ell y lo sèu, segons los resultats que tinguessen los desordres populars que se esperavan, y arreplegantse tot aixó en son cervell, arribá á véurer ja devant de sos ulls la imatge mes trista de la destrucció, de la miseria y de la deshonra, tant pera ell com pera la persona á qui tan generosament havia amparat.

Ni una paraula, donchs, arribá á dir tan sols En Joan, fixat y embegut en la munió de ideas que anavan creixent en son cap; mirant en terra y passantse la ma pel front, estigué un bon rato

sens que'l gosás interrómprer cap dels altres dos sers que sufrian á sa presencia, y així reflexiu y com si li fos ja tot indiferent, sortí sol cap á la botiga, y allí, arrimat un cólzer á la paret, com pera descansar, continuá per llarch temps, mirant també en terra y sospirant, y sols alsant lo cap alguna volta, com impulsat pel cor, per la necessitat de demanar consol al cel.

Trist era així mateix lo que sofriren en aquell instant los dos testimonis de aquella fatal angúnia, y mes, per quant, calmats los vius sentimens que poch ans los dominavan, havia substituit en sos cors una nova satisfacció, junt ab la fredor de una realitat trista, al contemplar la cara del desventurat falconer. En efecte, l'amant, després de sos dubtes, tornava á gosar de las tendres y carinyosas miradas de Blanqueta; aquesta, desconfiada poch ans de son estimat, y atropellada per lo rival (que la acabava de amenassar á ella y á son pare de persecució, exhigintli son amor y fins atrevintse á besarli la ma,) havia deduhit per las inculpacions del donzell, al recordar lo fet de la nit anterior, la infamia de aquest y la inocencia de Guillemet, y un y altre, tornantse á véurer repentinament felissos, tornavan també á témer major contratemps que may á son amor, al véurer de la manera que aquest s'acabava de descobrir, y'l disgust ab que demostrava rébrer tal novetat aquell home generós que fins llavors tant los volia.

No sabian que ferse'ls dos amants mirantse callats l'un al altre; mes al fi, Blanqueta, com interessada mes proximament en la tranquilitat de son protector, aná sortint, seguida de Guillemet, y preguntá al trajitat é impacient falconer:

—Pare, pare ¿qué teniu?... Qué us passa?

—Res, res..... contestá l'altre, ab veu que casi no's podia percibir, y ab to sech.

Y avansant dos passos lo falconer fins á la porta de la botiga, com pera respirar millor, se aturá al brancal de la porta, y mirá amunt y avall del carrer. Desde allí descobrí encara, per sa desgracia, al altiu senyor que havia estat en sa botiga, lo qual s'havia aturat á enrahonar ab lo menescal vehí, ab aquell que ferrava los cavalls de la casa del senyor Rey, y que may havia corregut bè ab l'antich correu de Casp. Un sospir profond y trist exhalá'l bon home al descobrir encara la infernal figura del donzell, infernal sí, pus se li figurava que ell havia de ser la font de totas sas desgracias, y tornant lo cos enrera, vacilá un instant sobre lo que anava á fer,

majorment vehent á Guillemet prop de ell; se tapá per un moment la vista ab la ma, y observant, al mirar de nou, que'l donzell s'havia separat ja del vehí y avansava carrer avall, torná á entrar en la botiga, resolt á fer lo que havia retardat fins llavors ab la idea de evitar un encontre entre aquells dos homens enemichs que tan mal s'havian mirat en sa casa.

—Joan..... li digué ab tota docilitat En Guillemet. Vos figurau tal volta?...

Sens deixarlo acabar lo falconer, lo prengué de la ma, y avansant fins á un recó de la botiga, girat de espatllas á la porta del carrer, pronunciá aquestas paraulas ab lo to mes sech que ell may hagués usat:

—Jo no'm figuro res. Lo que vull, es que no tornes á aquesta casa sinó'l dia precís que't mane ton protector..... y encara que aquest dia no hi vingas, no importa.

—Joan, ma amistat es tan pura...

—Ves te dich, jove, (digué, continuant ab lo mateix to sech,) ves, que poch sabs tu lo que m'ha portat la teva amistat.

—Ja que no hi ha remey, esclamá llavors Guillemet, al menos deixaume apretar vostra ma al despedirme.

Lo falconer allargá la ma, sens alsar la vista, y coneixent per lo tremoló de Guillemet lo que aquest sofria, no podent prescindir de recordar lo simpátich que sempre li havia sigut, hagué de mirarlo per forsa, y fins li digué:

—Si has sigut, donchs, tan bon amich, guarda ta amistat, Guillemet, per si may la desgracia perseguís aquesta casa.

Lo jove no pogué respóndrer; apretá la ma del falconer, doná una mirada plena de sentiment á sa estimada, y sortí ab lo cap y la vista baixa.

Blanqueta s'hagué de deixar anar sobre de una cadira, mossegantse'ls llavis pera aguantarse'l plor, y si bè correspongué á la mirada de son amant, no s'atreví mes á alsar sos ulls pera no toparse ab los de son pare ó protector.

Y l'amohinat falconer, tornant á entrar en la rebotiga, se sentá junt á la taula, y apoyats en esta'ls cólzers y en las mans lo front, aná cabilant y capficantse, no vehent mes en quant pensava ó recordava, que la imatge de la indiscreció passada, y sobre tot la de sa futura é inevitable desgracia.

—Es possible, deya entre sí, es possible que tant s'hajan en-

ganyat mon cor y mos ulls? Tantas voltas que'ls he trobat sols... y ahir mateix, que'l vaig fer séurer á son costat en lo Pas del farsant..... Ara recordo'l soroll que alguna nit me semblá sentir á la porta del terrat..... Peró ¿y ell, ell que'm semblava tan bo y senzill? ¿Qué dirá mossen Joan Fivaller quant ho sapia?... Y precisament entre un protegit sèu y una protegida meva, una protegida que en part dech á ell lo haverla amparada! Oh! Y ella? ¿Quí ho havia de dir de ella, tan modesta y bona que semblava á mon costat? Axí'm paga l'acte generós que ab ella he fet?... Perque aquesta rivalitat proba que á un y altre... Nó! no ho vull créurer de Blanqueta! Peró sí ho dech créurer, que he vist..... y ara recordo las moltas vegadas que'm admirá trobar aquest cavaller entorn de ma casa. Jesús, Jesús! Es possible que ma ilusió se haja desvanescut, que s'haja axí desbaratat la pau tranquila y'l benestar en que jo'm gosava? Casi mereixeria tan ingrata criatura... Peró nó, nó: que li faig de pare, y si ha faltat, podré també fer de pare pera corregir!

Y fixantse, á poch de donar voltas á tots aquests pensaments, en la altre part mes espantosa de sas quimeras, en lo mal que li podria ocasionar la venjansa del senyor, continuá:

—Y quí es aquest home? Y qué busca un cavaller en la filla de un pobre falconer? Ah! qué ha de buscar, prou se véu! Hermosa es Blanqueta, y si es cert que per la hermosura fins los sabis se tornan boigs ¿qué tindrá de estrany que un cavaller se torne infame y seductor? Y si, en efecte, aquest home tè malas intencions, si es partidari del Rey, si sab que jo no sò'l pare de la noya ¿quí'm diu que no aprofite son valiment pera robármela, ó millor, pera ferme desaparéixer á mi de son costat? Sols de pensarho'm sembla que'l cap se'm pert! Ah! Y si tot axó fos un pretest, y aquest home no fos mes que un espia, sabent lo meu modo de pensar... Oh! No hi ha dubte! La ciutat diuhen que está avalotada, lo Rey diuhen que tè ganas de fer escarments, aquest home ha entrat quant En Guillemet me parlava de las novetats... Sí, sí! Molt será que una de las víctimas pera l'escarment no sia l'antich correu Joan de la Murtra!... Oh! Dèu meu! Y qué faria llavors la pobre orfaneta?... Tot, tot li déu haver dit aqueix envejós menescal!... Sí, sí! No hi ha remey pera mi... ni pera ella!!..... Ja'm sembla que veig la desgracia, la deshonra, la nova orfandat de ma afillada! Horror! horror!..... Mes te valia, Joan, que en compte de assotarte en Menargues, t'haguessen mort de una vegada!!

L'estat de desesperació en que's trobava'l falconer era inmens. Febre arribava á tenir ja del foch que bullia en son cor y en son cervell ; convuls semblava estar son cos , y per mes que se esforsava en respirar , parexiali que s'ofegava y que no hi havia prou ayre pera ell. En tal estat , passantse continuament la ma pels cabells y obrintse'l pit de sa gonella, s'alsá resolt de la taula, y s'en pujá al terrat de sa casa, pensant que allí pót ser se distrauria ó's calmaria. Vana ilusió ! Pensant y tornant á pensar sempre en lo mateix, donant voltas á sas ideas, y escalfantse encara mes de cap, per no saber véurer mes que la imatge de sa desgracia en tot, trobá sols en lo remey la pitjor enfermetat que'l podia atacar. Una mala corrent de ayre ferí de ple en ple á aquell home acalorat y bullint, y poch tardá en trobarse com postrat y cruixit, semblantli fins com que perdia'l cap. La corrent de ayre que'l ferí era una de aquellas infestadas que de tant en tant traspassavan la atmósfera, renovant en alguns punts un mal dolent que de sigles patia la Europa, y que pochs anys ans havia causat gran estrago y desolació en aquestas terras. A mes, hi ha que observar que era llavors en lo mes de mars, y si no ment l'adagi,

«Mars marsot,
mata á la ovella y al ovellot,
y á la vella á la vora del foch.»

Pobre falconer ! Al pujar al terrat estava sols malalt de la ánima ; mes al baixar, ho estava de la ánima y del cos ! !

XXX.

Lo vectigal de la carn. Los concellers devant del Rey. Com sòn sempre'ls traydors los que mes cridan.

Serian sobre las deu del dematí, que la ciutat de Barcelona oferia un espectacle may conegut en ella. A pesar de ser dia y hora de treball, se veyan, per tots los carrers, menestrals que, abando-

nant aquell, sortian de sas botigas ó quadras, y confabulant, ab mes familiaritat de la acostumada, ab sos mateixos amos, y ab altres personas de diferentas classes, parlavan ab un empenyo y un calor com si fos de un asumpto que molt los interessás, com de un fet que tocás á sa honra ó á sa fortuna.

Allá lluny, per la part de la Rambla, se sentia de tant en tant com si s'alsás un remor fondo, semblant al soroll del mar en la nit, y per certs endrets de la ciutat ressonavan, també de tant en tant, unas trompetas y timbals, que fou, en part, la primera senyal que arrancava á la gent de sas casas. Tot era un seguit de obrir y tancar finestras per las donas, que volian aguaytar, y eran sens número las conversas que se sentian entre una part y altre dels carrers y de casa á casa; y apart dels estérichs de damas sensibles y donzellas débils, que passavan amagats dins de las habitacions, no faltavan en portas y carrers crits y esclamacions de esposas espantadissas y de mares vigilants, que s'admiravan de la resolució del espós ó del fill, per haverse atrevit en un dia perillós á anar per los carrers.

Peró no hi havia remey: aquell perill semblava á tots tan comú, que s'aconortava cada un de passarlo, mirant com menos fort lo mal quant es de tots. La pregunta general de quants sortian al carrer era:—Ahont vá la gent? Y perqué hi vá?—y una vegada sabuda aquella novetat, tothom prenia la mateixa direcció, en termes que prest s'arribá á notar la diferencia en los barris estrems y oposats á la Rambla.

En aquest punt, donchs, que ja coneix lo lector, y en qual lloch hi havia llavors lo major número de carnicerias, fou ahont aná afluint lo gran gentio de la ciutat, de manera que per totas sas portas se veya vomitar gent, dirigintse al pla anomenat de la Bocaria, desde'l qual fins al portal dels Bergans, y en tots los espays que deixavan los alberchs del arrabal, se dilatava com un mar inmens y agitat de tota classe de personas.

Mirava y esperava tota aquella gent sense saber encara lo que hauria de véurer y perque havia de esperar, y bastava córrer la veu de que alló no era acabat, pera resignarse alguns á no saber lo que hagués pogut succehir, ab tal de presenciar ó saber, á la fi, lo resultat de aquella inesperada transformació. Los mes inmediats y próxims á las carnicerias eran los enterats de lo que passava y s'esperava, mes entre'ls nous vinguts, sols se deya que la casa Reyal se

negava á pagar los drets de la ciutat, que entre'ls compradors del Rey y'ls carnicers hi havia hagut disputas, anyadinthi alguns que'l Concell de Cent se trobava ja reunit, que'l Rey tenia intenció de no cedir y de venjarse, y mil altres noticias vagas, peró sense saber ningú perque durava, tant temps feya, aquella multitut de gent allí, y si estavan encara ó no en aquell lloch los compradors del palau, ó qué era lo que havia succehit després que'ls carnicers se negaren á darlos la carn sense'ls drets.

Peró prest sortí tothom del estat dubtós en que se estava, al observarse cert moviment prop del portal de la Bocaria, y al sentirse un crit baix peró prolongat que se estengué per tot.

—Ja torna, ja torna! cridavan per un cantó.

—Ja torna... y no ve sol, que l'acompanya l'alguasir reyal! deyan altres que estavan mes prop al camí per ahont havian de passar los que venian.

—Ja vá per tres cops! Ja es la tercera volta que ve! feyan assaber algunas veus aisladas en diferents estrems.

Aquest nou encrespament de aquell mar conmogut acabá de fer enténdrer á tothom lo que verdaderament succehia. Es á dir: que'l comprador de la casa reyal, negantse á pagar lo vectigal imposat á la carn, de que'l Rey no estava exempt, havia tingut que tornarsen sens provisió al palau, pus los carnicers no's contentavan ab lo preu sol: que'l Rey, irritat de lo que creya sols rebeldia dels venedors, havia enviat de nou, no ja demanant comprar la carn, sinó manant que se la venguessen per lo preu sol, peró que havent insistit los carnicers en no darli, havia tingut que tornarsen tambe'l comprador per segona vegada, de lo qual havian donat, sens tardansa, part al Concell los venedors; y que arribant llavors al mes alt punt l'enuig y la ira del Rey, que's creya per això desobedescut y humillat, enviava aquella tercera volta un representant de sa persona pera dir, sens dubte, lo que en las dos anteriors no havia arribat á dir.

En efecte: per entremitj de aquell concurs, que deixava pas ample, pót ser pera que fossen mes mirats los que passavan, venian lo comprador de la casa reyal y á son costat dret l'alguasir major del palau, revestits un y altre ab la llibrea de la casa del senyor Rey, portant l'últim l'escut reyal y cenyida á son costat la espasa.

La previsió, que fou sempre'l distinctiu del antich régimen mu-

nicipal de aquesta ciutat, se vegé prest ben patent en lo que passava: anavan los dos servidors de la casa del Rey, com plens de anhel, mirant sempre endevant, mes á pochs passos de ells, sens que ho advertissen, caminava ab tota pausa y seguint la mateixa direcció un conceller de la ciutat, lo qual, enviat y enterat ja per lo Concell, havia esperat en cert punt lo regrés dels criats reyals, y havia seguit dissimuladament son mateix camí, dirigintse també, per conseguent, al mateix lloch ahont los altres havian de parlar ó intentar contra la lley en nom del Rey.

Original fou, donchs, lo fet que ben prest tingué lloch en las carnicerias de la ciutat de Barcelona. Fèu lo comprador, al arribar á las taulas, la mateixa demanda que havia fet las dos vegadas anteriors, á saber:

—Carn pera la casa del senyor Rey.

Lo carnicer que estava derrera de la taula, tenint en la ma dreta lo coltell ó tallant apoyat de punta en lo piló, y com indicant, per sa serenitat, la disposició en que estava de tornar á negarse á la exhigencia, contestá:

—De bona n'hi ha pera'l senyor Rey, si paga'l preu y vectigal de costum.

—Lo senyor Rey no paga vectigals ni tributs.

—Donchs no hi ha carn, contestá'l carnicer fent un cert moviment ab lo coltell, com si jugás.

—Carnicer vassall del senyor Rey, cridá llavors l'alguasir, donau la carn que se us demana en nom de vostre senyor, que us paga'l preu just, y sinó...

—Sinó... qué? interrompé'l venedor, posantse'l coltell sota la aixella esquerra, y creuhantse, ab tota calma, las mans per sota del devantal.

—Sinó... vos faré saber lo mandato del senyor Rey.

—Vassall sò de mon Rey, y m'agrada ohir sos mandatos si sòn justs. Diheu, senyor alguasir, diheu.

—Carnicer, repetí llavors l'alguasir ¿consentiu en véndrer la carn pera la casa del senyor Rey, sens contar lo vectigal?

—No consento!

Y al nó del carnicer, seguí un altre crit general de ¡nó! que donaren los demés venedors y alguns del poble.

—Donchs condempnat á mort queda desde ara, de part del senyor Rey, lo que axí's nega á servirlo y'l tracta de vassall.

Lit. Vazquez.

Lo vectigal de la carn.

Al que no sent exempt vulla la carn per lo preu sol, (digué'l conceller,) dauli bonas coltelladas.

Y girantse als demés venedors que per allí hi havia , anyadí en seguida :

—Entés ho teniu, carnicers y venedors de la ciutat de Barcelona: qui's negue á servir al senyor Rey, condempnat queda á mort. ¿Hi ha, donchs, entre vosaltres qui estiga disposat á servirlo?

Ningú contestá ; y al girar la cara en altre direcció l'alguasir pera repetir la pregunta, descobrí devant de ell, topantse cara á cara, al conceller quart de la ciutat, Galcerán Carbó, vestit ab la gramalla de son ofici.

Lo conceller permanesqué un rato serio , esperant l'efecte que produhiria sa vista al oficial de la reyal casa, y crehent que si bè s'havia sorprés, semblava no obstant que anava á repetir la pregunta, avansant un pas y posantse entre ell y la taula del venedor, (encara que pót ser ab menos prudencia ó ab mes excés de zel del que requeria'l cas, pus may faltan en las corporacions populars qui las comprometa,) digué ab veu clara y ab to que deixava bé entêndrer lo doble significat de sas paraulas :

—Carnicers, veneu la carn de la manera que la lley vos mana, exhigint preu y vectigal á tothom que no sia exempt, y al que no sentne vulla la carn per lo preu sol, dauli bonas coltelladas.

Una rialla de aprobació fou la resposta dels carnicers, que penetraren lo significat de la última paraula. Lo pobre alguasir, quedantse esgrogahit, girá lo cap en totas direccions, com panell de campanar, crehent véurer blandir ja sobre de son cap los coltells y tallants dels carnicers.

—Coltelladas...! Qué voleu dir ab aixó, conceller? Mirau que jo no faig mes que....

Y al arribar aquí se perderen sas paraulas, per un crit que s'alsá al ohirse, prop del portal y á poca distancia de ahont passava aquest fet, lo soroll de las trompetas y del timbaler de la ciutat.

—No tinga por l'alguasir, (digué llavors lo conceller, alsant la ma dreta entre'ls dos enviats del palau,) pus está aquí ma persona pera guardarlo ; y pus son deber es tornar oficialment resposta al senyor Rey, avanse un poch , que jo vaig á sas espatllas, y escolte la resposta que la ciutat li dona.

Fèu un senyal lo conceller pera que la multitut obrís pas ; avansaren los dos enviats y avansá també cap á ells lo pregoner de la ciutat, y al toparse uns y altre, romperen quatre trompetas, redoblá'l timbaler, y'l pregoner del Concell, Bernat Cadireta, vestit ab la

sobrevesta de la casa del Concell, y sens descabalgar de sa mula, se tragué'l capiró del cap, y així descobert, llegí, ab veu alta, lo seguent ban ó pregó que portava escrit en un paper:

—«Ara ojats. Que's fa saber á tothom generalment, de ordre del senyor veguer. Ordenaren los senyors concellers y sabi Concell de Cent de la ciutat de Barcelona, castigar ab pena de mort á qualsevol que's resistirá ó no voldrá pagar lo vectigal que hi ha imposat sobre'l preu en la carn y altras viandas del mercat, entenentse que no vá aquesta conminació pera aquells que sòn exempts per la lley.»

—Endevant! digué llavors lo conceller.

Y girant lo pregoner y sa comitiva cap al mateix camí per ahont havia vingut, se interná en la ciutat, seguint derrera lo comprador y l'alguasir y á dos passos de ells lo conceller. Tota la gent que ocupava l'espay de la Rambla, moguda de curiositat, se aglomerá en aquell endret pera anar al derrera del representant del poble, mes corrent la veu de que devian anar á la plassa del Rey, se repartí'l concurs en varias direccions, á fi de entrar per altres portals, y fer dressera, ab ánimo de trobarse en dita plassa, quant la comitiva oficial hi arribás. La Rambla quedá, donchs, neta, y mes al cap de pocas horas, en que, per nous motius que hi hagué, fins maná lo Concell tancar totas las portas de la ciutat.

Poch se podian figurar lo que succehia y havia de succehir tots quants se trobavan en lo palau reyal, entorn del rey Fernando de Aragó.

Frenétich y ple de ira lo coronat en Casp, tant per la enfermetat que sufria, com per lo dubte que li infundia lo mal resultat de sa indiscreta probatura, no volia escoltar los parers y consells amistosos que li donavan lo Gobernador de Catalunya, lo Comte de Cardona y altres bons patricis de la cort, amants de son Rey y desitjosos de pau entre aquest y'l poble. No parlava á ningú'l Rey Fernando, reduhintse totas sas paraulas á donar rahó, quant algú dels áulichs, (que no eran de la terra, ni coneixian sas lleys, sos usos y son carácter,) li recordavan en mal hora sa poca previsió en haver fet sortir dels regnes de la Corona de Aragó las forsas que l'havian ajudat en Casp y li havian donat la victoria en Balaguer, ó l'incitavan á desferse dels que cregués culpables, qualsevol que fos sa categoria, per medi de un escarment exemplar, citantli fins algú varios fets de altres reys passats. Estava, per permétrerli son ofici, en la mateixa

cambra dél Rey, que era una desde la qual se descobria tota la plassa, lo majordom del palau, aquell donzell de Puymoren, que, introduhintse de una manera estranya ó casual en la gracia de Fernando, havia hagut de aturarse, no obstant, en la carrera de sa ambició, per lo mal crédit de que disfrutava en la cort. Callat permaneixia'l donzell, escoltant los parers de uns y altres, y observant lo silenci de altres capitans y personatges, no menos que al Rey, lo qual, embolicat ab sa lloba y ficat son barretó fins á las orellas, ab lo front arrugat y mossegantse'ls llavis, se passejava per devant de la finestra, per ahont havia de véurer tornar á sos enviats.

—Perque'us veuhen malalt, senyor, deya un dels áulichs, se creuhen que sòu un poder sense forsa. Mentres l'esperit sia viu, mentres tingau boca pera dictar ordres, la forsa no falta, pus bastaria que vostre bras se deixás véurer empunyant vostra espasa, pera que obehissen vostra veu los mateixos que us seguiren en Balaguer y que us han guardat en Perpinyá. En aquest fet no hi ha partits: lo Rey es lo rey, y en vostra ajuda correrán mes dels que us pensau, quant vejan que de tan baix lloch s'atreveix á pujar fins á vostre trono lo fum de la rebelió.

—Mes de una volta he sentit contar, senyor, lo celebrat fet de Pere'*l gran*, quant, bullint aquesta ciutat en desacatos contra la reyal persona, bastá la sola presencia del rey pera que tothom se rendís. Lligau á la cua de vostre cavall al cap de motí, com fèu aquell rey ab Berenguer Oller, y quant la ciutat lo veja arrastrat per sos carrers, tindrán sos habitants mes mirament en sos actes.

Al ohir aquest imprudent consell de un orgullós cortesá, lo vell capitá Benet de Báges (que ja coneix lo lector desde'l siti de Balaguer,) no pogué menos de donar un cop de peu en terra, y de estirarse ab ira sos blanchs mostatxos, posantse en seguida de brassos á una finestra, pera no ohir mes tantas imprudencias, que sols conduhian á desunir mes lo Rey y'l poble.

—Ara es la ocasió! digué pera sí'l donzell, que fins llavors havia estat callat. Y luego, com dirigint la paraula, nó al Rey, sinó al últim que havia parlat, anyadí en veu alta:—Gran nom ha sigut lo que han deixat tots los Peres en aquesta part, y sinó, basta mirar en Poblet al avi de nostre rey, com alsa encara victoriós lo punyal ab sa ma de pedra, pera memoria eterna de son saber y sa energia...

En aquell moment entrava en la sala lo Primogénit, que havia arribat aquella matinada de Gerona, seguit de son amich, lo juglar

mossen Borra, y al ohir que'l donzell anomenava á Poblet, se donaren mutuament una mirada, com regoneixent una casualitat que semblava cosa providencial.

—Y qué... qué significa aquell punyal? preguntá'l Rey, ple de curiositat, al donzell.

—Qué significa? Que ab ell destruhí la condempnada unió de Aragó y de Valencia, y humillá als revoltosos que s'havian atrevit á fer burla de la dignitat reyal.

—Sí... peró mon avi devia disposar de mes forsas de las que jo tinch...

—Qué forsas? la rahó y'l valor personal. Ben al revés se trobava de vos, pus tan degradat estava, que fins se vegé obligat á ballar en una plassa pública, com Vostra Altesa haurá sentit contar, y á mes tenia que combátrer, nó ab lo poble mesquí, sinó ab grans senyors orgullosos, que disposavan de las principals forsas; peró sa previsió y sa energia venceren de tot. Comparau vostra situació ab la sèva, y per la comparació podréu deduhir si podeu evitar que prenga increment aquest mal esperit que ja degradá á vostre avi...

—Ja tens rahó, majordom! contestá'l Rey. Felís has sigut mes de una volta en tos consells, y en lo que'm donas, crech que no vas errat.

Los áulichs aprobaren lo bon pensament del donzell, y'l Rey, com refentse de sos dubtes, continuá com mes animat y ab certa confiansa y satisfacció.

—Sí, sí... perque, qui no adoba la gotera, ha de adobar la casa entera... y segons quin giro prenga aquest negoci... Si arriba'l cas y convingués...

Donava mostra de la energia que anava recobrant lo Rey, així en lo to de son parlar, com en sos moviments, quant un crit de admiració general deixá al monarca, com se sól dir, ab la paraula en la boca.

En aquell instant, entrant tot un torrent de gent en la plassa del Rey, romperen las trompetas que acompanyavan al pregoner de la ciutat, y alsantse á las finestras la major part dels que's trobavan en lo palau, pogueren estos ohir clara y distinctament lo que aquell deya.

Gran fou la admiració del Rey á tal novetat, y mes al dirli que'l comprador y l'alguasir pujavan ja las escalas del palau, y derrera de ells seguian los concellers de la ciutat, acompanyats de dotze

prohomens y de sos assessors ó jurisconsults. Sens dubte que en aquell moment acudiren á sa memoria aquellas paraulas de Benet XIII en Perpinyá, peró refentse sa dignitat, contant que'l mal era ja inevitable, com pugnador desesperat que no pót sortir sens la mort de una batalla, alsá lo cap, y manifestá una serenitat que ni li permitian, de segur, los dolors que patia.

—Y qué es aixó? Quí mana fer aquest pregó? digué al primer moment lo Rey, dirigint la vista al veguer? Un oficial reyal, en tan crítica situació, consent...

—Executor sò, senyor, de las deliberacions del Concell, quant no se separan de la lley. Jo prescindesch del objecte, y ja veheu que á vostre costat me trobo.

—Es á dir.... es á dir..... que la lley es aquí un llas que fins subjecta al servidors del trono? ¿Y pera'l Rey no hi haurá lley?

Anava dihent aixó'l Rey, mentras lo pregoner llegia, y al arribar á sos ohidos la clara veu de En Cadireta, que llavors la esforsá mes que may, publicant que'l Concell castigava ab pena de mort al que's resistís ó no volgués pagar lo vectigal, la serenitat del monarca se convertí en ira, y en cambi regná un gran silenci entre'ls que'l rodejavan, callant los áulichs pót ser de por y'ls demés patricis de abatiment, per véurer tan compromesa la pau entre'l Rey y son poble, als quals indistinctament volian.

L'únich que parlá, aprofitant aquella ocasió, fou lo donzell, que, descorrent bè una cortina, pera que'l Rey no pogués evitar la contemplació de lo que passava en la plassa, digué:

—Ja ho veheu, senyor! Ja veheu si tenia rahó al parlarvos poch ha, que poble tant ingrat y desconegut no mereix de son rey sinó cástich rigorós! Exhigiu clara y distinctament dels magnats que us rodejan la ajuda que estan obligats á darvos, sacudiu tot dubte, y jurada sa promesa, empunyen los cavallers sas llansas, y basta ab la companyia de arquers que us guarda, pera dispersar aquestas turbas, y jo, com vostre majordhom, los diré ahont han de dirigir sos trets. Guanyau lo primer pas, senyor, y ho guanyaréu després tot, que brillant vostre poder, enlluernats han de quedar vostres enemichs quant lo miren. Ánimo, senyor! Aquí está ma espasa y mon pit en vostre servey! Ánimo, que per mes que digan y per mes que us troben malalt, anys han de passar ans la campana de Velilla no anuncie vostra mort.

—La campana de Velilla? digué'l Rey, mirant tot admirat al

donzell, y com si aquell recort li hagués portat una mala idea en la imaginació. ¿Es cert que la campana de Velilla anuncia la mort dels reys de Aragó?

—Així ho créu lo ignorant poble, sense saber perque, peró encara que sia, no ho dubteu, senyor, no ha de tocar per vos encara. Ánimo, ánimo, rey de Aragó, y trapitjau ab vostra planta aquest poble revoltós, y doblegau lo cap de la serpent que l'enmetzina!

—Peró la campana de Velilla?... torná'l Rey, com fixat en un pensament.

—Deixaula córrer. Altre ha de tocar per vos.

—Y quina?

—Quina? La de la catedral de Santa Creu, avisant que'l Rey surt á cavall y crida á son costat á tots los bons pera destrohir als traydors.....

Si aquell pensament no hagués sortit de un home misteriós y mal mirat en la cort, tal volta hauria arribat á inclinar los ánimos de alguns molt amants del Rey, y mes ab lo to y energia ab que l'espressá'l donzell, peró dubtosos sempre dels actes de aquest, los cortesans continuaren muts, inclús lo senyor Primogénit.

—Qué dius á això, príncep? preguntá á aquest son pare.

—No puch dir mes, senyor, sinó que sento lo digust que estau passant, y en lo qual tots tenim culpa.

—Ho créus així?

—No puch menos de créurer això, quant sè que la ciutat vos pórta tant amor, com estremat es son zel per sas llibertats. No fa molts dias, que haventse castigat á un delinqüent, sens inseguir las constitucions, mas orellas han sentit de boca dels diputats la crua advertencia de «que encara no era seca la tinta ab que's firmá lo compromís de Casp, y ja's trencavan las lleys,» y una vegada esmenada la infracció, dech dirvos, pare y senyor, que res he esperimentat contrari á la lleyaltat y bon-afecte que tots los catalans me portan. Fèu examinar, ab tota fredor, l'orígen de aquesta disputa, y tal volta'l remey se trobará sens necessitat de escándol.

—Y com se evita, quant véus que casi assaltan ja mon palau?

—Senyor, digué lo Primogénit ab tot respecte, participo de vostre sentiment, y sols desitjo que si cástichs hi ha de haver, se castiguen com mereixen tots los que sòn culpables.

Lo Rey, no entenent prou lo significat de las paraulas del infant, lo mirá ab cert dubte, y girant la espatlla, anava á donar de nou

quatre passos per la cambra, quant la general atenció se fixá en la comitiva que esperava á la porta. Així que el monarca distingí als concellers, y que'l gobernador y altres bons patricis detenian en la antesala al alguasir y al comprador, pera evitar que sa resposta irritás mes en aquell moment al que la esperava, digué ab frenesí:

—Fèu bè de evitar que'm donen la resposta, quant los altres que esperan me la portan. Peró no'ls vull véurer, no'ls vull escoltar...

—Senyor, senyor! digué'l gobernador mitj inclinantse; que no's puga dir que s'ha perdut per vos la concordia que de aquí pót resultar.

—Resoleu! anyadí á altres paraulas semblants á las del gobernador, lo Cardona.

—Sí, resoleu! digué també'l Primogénit.

Y'l donzell, usant un to sarcástich, repetí aquella súplica per tercera vegada, dihent:

—Sí, sí: resoleu, que pera fer cumplir vostra resolució disposats estan y esperan los bons, é impacients estan los brassos y las espasas.

Y doná un cop en terra ab la guaspa de la sèva.

Accedí per fi'l Rey, y quant ja casi'l Concell estava á punt de tornarsen, cansat de esperar, á una senyal del monarca, baixaren las massas los massers que precedian, y llevantse la xia'ls concellers, entraren respectuosament, besaren la ma al monarca, y demanat permís pera parlar, ho feren alternativament cada un de ells, comensant per lo conceller en cap, y manifestaren al Rey, en suma, las seguents rahons: que anavan á suplicar, tant pera dar proba de lleyals vassalls, com pera usar de un dret que la lley concedia, en qualsevol cas que fos; que no eran ells ni'l poble los que havian promogut aquell disgust ab la Magestat reyal, y que una vegada apercebuda de aquell cas la lley, no's podia permétrer que aquesta fos trencada en lo mes mínim; que en pagar lo vectigal los reys passats estava son profit, pus mal se podian defraudar los drets de que ells participavan, quant ajudavan ells mateixos á aumentarlos, de manera que aquest consentiment dels reys era la mateixa garantia de sa riquesa; que era cosa inusitada mudar may cap lley de la terra, sens que las corts, junt ab lo Rey, ho acordassen; que la condició de contribuir la casa reyal al pago de la imposició era una lley jurada, com totas las demés, per lo Rey, quant aquest jurá per tres vegadas sa conservació, al regonéixerlo per Comte de Barcelona los catalans; y que encara que fos viciosa dita lley, era lley y vigent,

y bastava això pera no deixarla infringir; anyadint per últim, que no per tal empenyo havia de minvar la generositat de Barcelona envers sos reys, sempre que convingués.

En seguida, un dels assessors que acompanyavan al Concell enumerá la diversitat de objectes sobre'ls quals cobrava dret, censals, cens ó imposició'l Rey, com eran, entre moltíssims altres, la lleuda reyal, la de Mediona y la de Tortosa, lo quintar ó pes reyal, los cops, ó dret de la quartera, lo roldor, la mostassafia, los panyos de ras de la Llotja, lo martinet de claus de la Dressana, las naus que partian á parts prohibidas, lo producte de la venta dels molins, qual aygua havia regalat en altre temps la ciutat de Barcelona á son senyor, las escribanias, los oficis de vegueria, la obra cuyta, la pescateria, la pesca, y per últim fins la mateixa carniceria, de tot lo que venia á resultar, manifestat per un dels concellers, que si'l Rey se negava á pagar la imposició, que era de la República, demá per igual rahó la República podia negar la part de preu que era arbitre del Rey, y aquest se quedaria sense rentas pera mantenir sa persona y cubrir sas necessitats.

Per vensut havia de darse'l Rey ab tals rahons, y convensuda mostrava quedar la cort, mes que mes quant, en la part de acatament y ceremonial, manifestavan los concellers, al mateix temps que sostenian ab energia son dret, que no faltavan en res, ans indicavan tenir sentiment del altercat, y reverenciavan en sa persona y en son poder al monarca; peró ferit aquest en son orgull, y fet públich l'empenyo de sa resistencia, parexiali á don Fernando doble humillació la de accedir llavors á las rahons de sos vassalls, y fixantse sols en la idea de sa superioritat com á rey aclamat, y vencedor en Castilla y Aragó, passá un bell rato de pugna interior, en que ni parava atenció en lo que li deyan, ni recordava la situació en que debia trobarse com á rey: sols era llavors l'home y res mes que home, peró l'home favorit per la sort en los obstácles y en las ilusions de sa vida, l'orgull acariciat per la fortuna que topava llavors y per primera volta ab la adversitat, la qual se presentava á sos ulls com una imatge cuberta ab lo mantell de la justicia. Mes com no es aquesta sempre la amiga del home orgullós, y'l que havia de ser símbol de la justicia res tenia allí de rey, com á home havia de acabar y de resóldrer don Fernando, mes que mes quant l'actitut y las miradas dels sèus áulichs preferits afalagavan son orgull en aquell instant.

Cansats, donchs, de esperar los concellers, y considerant com despreciada y abatuda sa dignitat per primera volta, cosa may succehida en temps dels reys passats, se miraren uns á altres, y prenent la paraula'l conceller en cap, digué resolt y enérgich, peró sens faltar al respecte:

—Ja que es ineficás la súplica, ja que la rahó es inútil, ja que la paraula no basta y que la confiansa's pert, Rey de Aragó, permeteu que'ls concellers de la sempre lleyal ciutat de Barcelona se retiren de vostra presencia.

Y fent un acatament, besá la ma del senyor Rey, y's colocá en la part oposada, en disposició de anarsen; feren lo mateix, per son ordre, los demés concellers y comitiva, durant qual ceremonia estava lo Rey ab la vista fixa, com si una gran admiració ó un pensament sol lo dominás, de manera que's deixava besar la ma com maquinalment, y sens pararse en qui li besava; mes quant vegé que tota la comitiva repetia l'acatament en senyal de sortir del aposento, no pogué menos de dir:

—Y es cert que us en anau?

—Com la visita es inútil y'l cas es urgent... contestá'l conceller en cap. A menos que Sa Altesa'ns vulla donar resposta.

—Resposta jo? Vosaltres sòu los que me la haveu de dar.

—Está bè, senyor: prest la donarém.

Y la comitiva, seguint al conceller en cap, avansá en direcció á la porta.

—Com! Deteniuvos. Y perqué no me la donau ara?

—En cas tan grave, senyor, no poden resóldrer per sí sols los concellers, y es precís que la resposta sia la delliberació de tot lo Concell. Ja la sabréu. Dèu vos guart, senyor.

La comitiva estava ja passant la porta, quant lo Rey, alsant la veu, preguntá:

—Conceller... conceller... Donchs no'm vóls ó no'm póts tornar resposta?

—Nó... senyor!

—Nó? insistí'l Rey, ple de ira.

—Nó!... Nó!... contestá ab firmesa'l conceller; y repetint l'acatament, seguí cap á fora ab tota la comitiva, deixant al Rey sumament irritat y colérich, com se deixava véurer per sa cara y son mirar, y fins per sos gestos, pus no feya mes que tocarse'l front, esbufegar, crehuarse de brassos y passejarse, impacient y

com obcecat, per amunt y per avall de la cambra, sens pararse en las personas que'l rodejavan.

Alguns dels cortesans desaparegueren derrera dels concellers, y aquests, mentres durá la situació dubtosa y ayrada del Rey, al que contemplava tota la cort en silenci, tingueren temps de travessar la plassa, y's dirigiren á tota pressa á la casa del Concell, arrastrant ab tal regrés tot lo gentio que ocupava las inmediacions del palau.

Lo Rey, al passar per devant de la finestra, mirava cada volta á la plassa, y observant que aquesta quedava enterament neta, se girá llavors als que quedavan de la cort y'ls digué:

—Fora sòn, sí... ja sòn fora. Peró á tossut, tossut y mitj. No menjará carn lo rey de Aragó pót ser per avuy... mes demá, jo us asseguro que no'n menjarán ells. Qué dich demá? Avuy mateix si convé.....

—Avuy, avuy, senyor! torná ab veu de tro'l donzell. Obrau avuy, que demá ja fòra tart. Que la carn coste carn, y pus per rey vos aclamaren y us juraren, ensenyaulos á ser carn de vassall, quant sa sanch vól bullir com sanch de rey.

—Tens rahó, capitá, contestá'l Rey, tan animat en aquell moment, que semblava com si res patís del cos; tens rahó! Ta veu es aquí ma medicina y mon consol, ton consell assegura ma esperansa, y pus ets venturós en tas empresas, empren ara quant tothom calla, que ton rey te confirma y reitera aquí'l títol que't doná en un altre apuro. Pensa y prepara, bombarder de Balaguer, que'l Rey es ton amich. Discorre quant convinga, y fes que ton rey puga replicar ab honra, segons sia la resposta dels vassalls.

Mossen Borra, que havia quedat en un estrem de la cambra sense pérdrer de vista al Primogénit, al ohir aquestas paraulas del donzell, sospirá ab gran forsa, exhalant un ah! que sentí tothom, rebaté sa gorra per terra, alsá després los brassos al cel com suplicant, y portantse després las mans als ulls, quedá en un recó ab una actitut com si plorás.

L'infant don Alfons, que vegé tot alló y entenia'l significat dels gestos del juglar, avansant llavors fins al costat del Rey, moderá l'efecte que havian produhit las paraulas de aquest y del donzell, dihent:

—Quant se tracta de la honra de mon pare y de mon rey, lo fill y'l llochtinent general de Catalunya ha de ser lo primer conse-

ller que á vos s'acoste. Disposau quant vos semble, pare y senyor, mes pera obrar, escoltau ans mon consell.

—Tal de tu esperava, mon fill, contestá'l Rey, apretant la ma al príncep. Mes, entretant, res se pert en prevenirse..... Ves, digué al donzell, ves, capitá y amich, discorre'l millor plan de esta campanya, pus no convé dormir quant l'enemich está despert.

—Fiau en mi, senyor! digué'l donzell, sortint com un llamp de la cambra. Y tot marxant, anyadí pera sí aquestas paraulas: — Avuy es ton dia, donzell de Puymoren! Avuy te recobrarás tot lo perdut. Avuy será teu lo poder, y ab poder destruirás los obstacles que t'impedian... y entre ells, los obstacles del amor.

Lo goig diabólich que llavors esperimentava'l donzell era, sens dubte, fill de la idea que'l dominava de fer víctimas á dos homens, y de ferlos víctimas pera que víctima fos després, per necessitat, una dona.

Al moment de sortir lo majordom, y quant l'infant inclinava en certa manera á son pare, pera que entrás en una cambra inmediata, los cortesans, indecisos, no's movian de son lloch, mes sonant en aquell moment un gran cop del seny ó campana major de la Seu, un pasme general se difundí entre totas quantas personas se trobavan en aquell lloch, desde'l mateix Rey, fins al últim porter.

—Qué es aixó? cridá'l Rey, agafantse ab son fill, y semblant com que'l mal de son cos tornava á revíurer.

A la primera batallada ningú respongué; mes á poch, lo seny ne doná un altre y seguí tocant ja ab tota forsa, y llavors los cortesans comensaren á mirarse'ls uns als altres sense saber qué fer.

—Una altre batallada? torná á dir lo Rey. Una altre?... y una altre?... Qué es aixó? Qué significa aquesta campana? Diheu, mon fill, mon conseller ¿qué es aixó?

—Calmauvos, pare y senyor. Aixó es l'avís de la resposta que us han de dar. A la veu de aquest bronzo vá á reunirse'l Concell de la ciutat pera enviarvos sa contestació, y pus previngut voleu estar quant vos la done, veniu á sentir ans mon consell, si us acomoda.

Refet lo Rey, ab las paraulas de son fill, del susto instantáneo que acabava de rébrer, seguí l'impuls del príncep, que'l conduhí á una cambra inmediata, dihent tot marxant ab alegria, y olvidantse de despedir á la cort:

—Ah! si no es mes que aixó... Anem, anem, que si no es mes

que aixó , temps me queda pera prevenirme..... temps me queda pera reforsar encara mes ma paraula reyal.

A una senyal del príncep, lo juglar mossen Borra passá al derrera de ell, colocantse inmediat á la porta per ahont havia de entrar lo Rey, y á poch desaparegueren los tres, girant la clau lo juglar, de part de dins, tan prompte com s'hagué introduhit.

Alguns del áulichs del Rey anaren desfilant per diferents cantons, y altres bons patricis y cavallers, indecisos per véurer la estranya despedida de aquell, no feren mes que preguntarse mutuament:—Qué farém? Qué farém?

—Qué farém? contestá Guerau Alemany de Cervelló, gobernador general de Catalunya. Quant lo Rey no'ns ha despedit, quant amenassa un perill á la patria, y quant es possible que la forsa haja de judicar la rahó, deber es dels bons quedarse aquí á guardar la antesala de son Rey. Aquí vetllará ab sa espasa lo gobernador de Catalunya, fins á saber que ha passat la tempestat.

—Y jo també, senyor... Y jo també... Y jo també...

Aquestas foren las veus que, en contestació al gobernador, sortiren de tots endrets de la cambra, y que anaren seguint, perpetuantse y repetintse.

XXXI.

Las cartas. Per fondo que's fassa'l foch sempre respira.

Llarga fou la pugna que tingué lloch en la cambra secreta del Rey, mentres la cort esperava y'l Concell de Cent resolvia. Ni'l desitj conciliador del Primogénit, que feya véurer á son pare quin era'l verdader carácter dels catalans, y li recordava la diferencia que existia entre sas lleys y costums y las de altres terras y nacions, ni'l oferiment que li feya'l bon príncep de constituirse ell en mijancer pera evitar un rompiment, ni las llagrimas y laments del lleyal juglar mossen Borra, que aixi volia gloria pera son poble com pera son Rey, ni las súplicas de un y altre amich, que demanavan s'es-

coltás lo parer de personas distingidas de la ciutat y de la cort, pogueren ablanir y convéncer en lo mes mínim al tossut y orgullós Don Fernando. Lo nou rey acabá pera dir á son fill, que com á fill no s'oposás á la voluntat de son pare, y al juglar, que no faltás á son ofici, pus mal gloriós era'l que plorava en compte de ríurer.

—Jo sè qué he de fer, y pus no'm donau lo consell que esperava, forsa tinch encara pera esperar fins á saber aqueixa fatal resposta que m'han de donar los que administran la ciutat. Quant la conciencia no m'acusa de falta, quant fins servidors ínfims me oferei-xen son bras y sa espasa, res he de témer..... que no tinch cap falta, nó, senyor fill.

Digué aquestas últimas paraulas ab cert to de autoritat y de re-prensió lo Rey, com volent dir que s'admirava de que precisament son fill se separás de son sentir en aquella qüestió; mes, rebifantse al ohirlas l'infant don Alfons, á qui no faltava la part de enteresa y noble orgull de que havia de donar probas mes endevant, sens faltar per això al respecte que mereixia son pare y rey, contestá:

—Cap falta teniu pera'l fill, senyor pare, mes aquí'l fill es també vostre llochtinent, y com á tal, dech demanarvos compte de una y grossa que acabau de cométrer.....

—Qué es això? Qué vóls dir? Serás tal volta la eura, que destru-heix la paret que la aguanta?

—Parla aquí'l llochtinent, senyor: no parla'l fill.

—Donchs digas: ¿quina es eixa falta que ponderas?

—Quina, senyor rey? La confiansa il-limitada que acabau de donar á un home que no coneixeu, que no sabeu qui es, y que vos pót ser traydor demá, com ahir ho fou de sa terra y de son senyor.

—Y quí es son senyor, si jo sò son rey?

—Llegiu aquesta carta que he rebut en Gerona y ho veuréu.

Y deixant en mans del Rey la carta á que's referia, eix se la posá á llegir, quedant un tant admirat, peró com si fes esforsos en no volerse convéncer, sens dubte per recordar que del bon pensament que concebís en aquells apuros lo donzell, com havia promés, dependiria en gran part lo quedar ab honra en la qüestió promoguda.

Així deya la carta:

«Nostre car nebot. Nos havia pregat, fa algun temps, lo rey de Fransa, á instancia del Rey vostre pare, que manassem predicar

en nostra terra en favor del papa Benet. Ni á ell ni al rey de Aragó haviam tornat resposta, mes ara que aquest acaba de donar lo bon exemple de negar la obediencia á aquell intrús, devem darli mostra de la pau que desitjam , avisantlo , pera evitarli nous enganys de traydors. Pláciaus , donchs , ilustre príncep , enterarnos de si es cert que en la cort de Barcelona, com nos han assegurat, s'hi troba un home anomenat March Tullat, vassall nostre, lo qual fou culpat de sacrílego , violador é inhumá , y s'ha escapat dos voltas de nostre poder , guarintse y amparantse dins las fronteras de vostra terra y en los llochs inmediats al castell de Puymoren. Si'l reteniu, y vostre pare desitja renovar la pau y tregua entre abdos , dignauvos escríurernosho, segurs de que ab lo primer faréu un servey á Dèu, y ab lo segon contribuiréu á la pau que tothom desitja. La Santa Trinitat vos tinga á vos y á vostre pare en sa guarda. Dada en Foix, á quinze de mars de 1416.—Joan, Comte de Foix.»

Divers efecte fou lo que produhí la lectura de aquella carta, del que esperava'l príncep, per mes que interiorment lo Rey sentís una punxa que li clavava'l cor, pus quedant sols un breu rato com pensatiu, digué al fi aparentant indiferencia :

—Y bè ¿qué? Precisament qui parla de traydors y de voler pau, lo gos de tots los amos que'l pagan y l'enemich mes traydor y constant de la casa de Aragó. Sols lo pót fer móurer la enveja de véurer que me'he posat en bon lloch. Y á mes , que no sè qui pót ser aqueix traidor que per dos voltas ha deixat escapar de sas mans...

—Senyor rey ¿no trobau cap semblansa entre'l nom del castell que menciona lo de Foix y'l nom de un dels oficials de vostre palau, á qui acabau de donar confiansa il-limitada?

—Lo majordom vóls dir?

—Lo majordom. Recordau com li deyan ans de tenir tal ofici, y com li diuhen encara molta gent.

Lo Rey torná á mirar la carta y digué :

—En efecte: Puymoren es lo nom del majordom. Peró ¿qué tè de particular aixó ? Si'l traydor s'acullí en un castell del majordom...

—Aquí está'l cas: que'l castell y son territori no sòn del tal donzell, sinó feus de la corona, que posseheix un cavaller rossellonés, com vos ho fará véurer lo veguer de aquella part del Rosselló , y á mes, cap títol de tal nom se troba may en cap llista de convocació de corts, ni en lo llibre del bras militar de la Diputació , y fins vos

dirá vostre arxiver, que no's troba en lo reyal arxiu cap títol de donzell junt ab lo del castell de que's parla.

—Y ahont cau aquest castell?

—Es lo primer que's troba al entrar en lo comtat de Rosselló, passats los mollons ó fronteras del de Foix. Mossen Borra, que coneix la carta de la terra, y especialment la que's guarda en la llibreria del últim rey, vos podrá dir ahont se troba lo lloch de ahont ha robat lo nom aqueix defensor de vostra honra y robador de la dels altres.

—Cert, senyor, no'n dubteu, contestá mossen Borra, y estau segur que aquest home, á qui de molt temps seguesch los passos, es una mala serp que deixa marcat son rastre per tot allá ahont passa.

Lo Rey, suspens un moment, y marcant en la cara certa espressió de ironia, mirá á un y altre un bell rato, y digué aprés:

—Dèu vos fassa bons. M'admira de la manera que fèu cas de aquest mal vehí perque se li ha escapat de las mans un que tal volta no volia ser esclau de sas manyas, sens volervos recordar de las vegadas que ha deixat escapar á sos soldats, pera venir á fer mal en nostres dominis. ¿No us recordau de qui eran los defensors de las murallas de Balaguer? De qui eran los que sembraren de espant y terror las comarcas de Urgell?

—Prou, senyor, prou! contestá, sospirant ab gran forsa,'l juglar.

—Donchs si ho coneixeu, podeu conéixer també que'l nom de gascó es un nom ab qui jo estich renyit.

Mossen Borra, tornant á sospirar y aparentant temor ó respecte, no contestá de prompte, mes á poch, sens alsar los ulls, y detenintse de tant en tant en sas paraulas, digué:

—Recordo, senyor, qui sòn los gascons, recordo'l mal que feren en Urgell... peró també recordo los assessinats que alguns de aquella gent arreplegadissa feren en territori del antich regne de Aragó, assessinats que vos no haveu pogut venjar encara, y que, á conseguirho, senyor, anyadiriau un altre floró á vostra corona, y calmariau tal volta'l descontento de aquest poble avalotat.

—Parlas per l'assessinat del arcabisbe de Saragossa?

—Per ell parlo.

—Y á que tè cas citar aqueix fet, impossible de averiguar? Fins tu, juglar, voldrás tal volta culpar á ton rey de omís? Qué significa ton parlar y'l to lamentós que usas? Arribaré á créurer, com rey que

sò, que tots vos conjurau pera matarme á penas y á dubtes! Ya sè, ja, y'm consta bè, que un de aquells assessins era gascó, peró quant s'ha fet pera averiguar qui era ha sigut inútil.

Al dir lo Rey aquestas paraulas, lo Primogénit y'l juglar se donaren mutuament una mirada, que venia á ser com un raig de esperansa, penetrat, en aquell moment, en lo cor de cada un.

—Perdó, digué'l juglar, perdó, senyor rey, que no preten vostre mes ínfim peró mes lleyal servidor excitar may vostra ira.

—Parla, donchs.

Lo juglar tragué llavors de son esquer dos cartas, y ab to un tant misteriós digué:

—Malehit dia primer de juny del any onze, pus se cometé en lo camí que vá de Almunia á Almonazir un sacrilegi que horrorisá fins als contraris de las víctimas: un potentat y un sacerdot disputavan sobre un dret, acudiren llavors sectaris de un y altre, y la disputa se transformá en guerra: á poch ensangrentava aquell lloch lo sagrat cos de un arcabisbe, que traspassá ab una llansa un indiscret é inhumá servent, lo qual destruhí ab aquest acte la vida del sacerdot y la honra y bon nom que pogués tenir l'amo á qui servia. Malehit, sí, malehit sia lo dia primer de juny del any onze!

Lo Rey escoltava ab atenció, donant mostras de sentirse conmogut. Lo juglar continuá.

—Malehit sí, malehit sia aquell dia, peró benehit sia'l dia tres de juny, en que'ls indiscrets assessins donaren un pas, per lo qual tal volta ab lo temps se'ls descobresca la cara. En lo monastir de Poblet demanaren acuiliment, aquell dia, dos pelegrins, los quals donaren á enténdrer que s'havian perdut. Lo frare que'ls rebé notá en son parlar que no era ben catalá, y al dirigirlos algunas preguntas l'abat, pretestant humiltat y vergonya, evitaren tot lo possible de respóndrer, sens dubte perque no's notás son accent gascó. Albergats quedaren aquella nit los dos romers, mes á la matinada seguent desaparegueren, y no podent robar altre cosa, se contentaren amportantsen dos cadellets mastins que per allí rodavan. Pocas horas desprès, y quant los frares trobaren á faltar los gossos, arribavan al monastir los saigs del veguer de Montblanch, ab una companyia de empavessats, en busca dels assessins del arcabisbe de Saragossa, que se sabia de cert havian dormit allí aquella nit. Peró era ja tart, y may mes se ha sabut de ells, fins que la Providencia ha senyalat lo camí de descubrirlos. Sabut es, senyor, que per fondo

que's fassa'l foch sempre respira, y que basta sols una guspira pera cremarse un gran bosch.

—Peró ¿qué vóls dir ab tot aixó, juglar? Explícat?

—Me esplicaré, digué primer ab tota calma y després ab energia'l juglar; un religiós de Poblet fa poch que regonegué á un de aquells dos petits gossos mastins que robaren los romers, á aquell cadellet que es ja ara gos fet y famós, peró son cor virtuós l'apartá de fer mals pensaments, escapántseli sols, é involuntariament, que aquell robo s'havia comés en lo dia mateix ó inmediat al de un sacrilegi. Aixó fou la guspira, senyor, que haurá de produhir lo foch: bastá aquesta sospita, pera que vostre mes lleyal servidor escrigués á dos altres monjos, preguntantlos de aquest fet, mes sens dirlos l'objecte. Aquí están las respostas: llegiulas, senyor.

—Y qué hi ha en ellas?

—Qué hi ha? contestá mossen Borra, deixant sobre de la taula las cartas, inmediatas al Rey, que las mirava y semblava com si no las gosás á tocar. En la una veuréu las senyas de un dels pelegrins, en la altre las senyas del cadell. Comprobaulas, senyor, y veheu si en lo pelegrí veuréu la cara del gascó que's diu donzell de Puymoren, y si en las del cadell trobau alguna semblansa ab lo gos que l'acompanya.

—Ira del cel! esclamá'l Rey. Y precisament en quin punt arriba aquesta sospita! Si aixó fos cert.. Quí sab si descubrintse'l criminal y dantseli'l cástich merescut, podria en tal ocasió...

Lo Rey quedá pensatiu: lo que'l feya estar suspens era una alusió que s'anava transformant en un dubte. Així calculava'l Rey:

—Peró ¿bastará un acte de justicia pera distráurer als que's manifestan tan zelosos de sa lley? Y á mes, que no hi ha temps... y fòra inutilisar tot lo que aqueix home hagués preparat en mon favor..... Mes ay! ¿Y si aqueix home fos realment un traydor, y vehent perduda ma causa fos lo primer de ferme traició?

—Qué pensau, senyor? preguntá'l príncep, vehent á son pare indecís.

En aquell moment lo dubte's desvaneixia, y'l Rey tornava á ostentar en sa cara la marca de son carácter resolut.

—Penso... penso que aixó no pót ser, que tot no passa de sospitas infundadas.

—Es possible que cregau tal cosa?

—Com no ho he de créurer? Lo traydor de ofici en una cosa ó

altre ho demostra, y'ls serveys del donzell de Puymoren no proban mes que una constant lleyaltat. ¿Quí's presentá en lo perill á donarme'l millor consell quant lo siti de Balaguer? Quí deixá escapar als gascons en la nit anterior al triunfo? Quí dirigí ab acert las bombardas contra'ls apinyats arreplechs del somatent? Quí sinó ell, lo després y generós donzell, que, en mos oferiments, se limitá á demanarme sols en recompensa lo títol de amich? Y després, ¿no s'ha contentat ab un simple ofici de mon palau, servint per tant temps ab lleyaltat?

Lo príncep no sabia que contestar: sols mossen Borra digué:

—Sabeu, senyor, que es propi de astuts buscar las ocasions, y que es la humiltat y la generositat moltas voltas lo recurs dels ambiciosos y dels usurpadors. A mes, que sobre quant haveu dit bastará sols fer una reflexió. ¿Creheu, senyor rey, que cap catalá, aragònés ó castellá hauria deixat passar y escapar als gascons, sinó hagués sigut gascó lo que guardava la palissada en lo punt per ahont aquells fugiren?...

—Ba, ba! contestá Fernando, resolt é interrompent al juglar. Fora cabilositats. Deixau que cumpla'l majordom mon encárrech, y en quant á lo del assessinat, quant los encargats de Aragó no han pogut fer res ab la última é interessant nota que'ls vaig enviar, res s'averiguará.

—Y quina es aquesta nota? preguntá'l príncep. No's pót saber?

—Sí, es l'estracte de la carta que m'enviá mon nebot, lo rey Joan de Castilla.

—Una carta del rey de Castilla! digueren á la volta y com admirats lo príncep y'l juglar.

—Una carta, qual contingut jo mateix no recordo, perque la vaig rébrer fa poch á Perpinyá, quant estava amohinat ab la vista del Papa y l'Emperador, y quant mon malalt cap ni tranquil podia estar sobre del coixí. La vaig donar á mon escribá perque'n fes l'estracte, encargantli'l secret, y després que l'hagué enviat als aragonesos, me la retorná, y en mon cofret la guardo encara.

—Peró, diheu, diheu, pare y senyor, esclamá'l príncep; diheu, per amor de Dèu, lo que us contava'l rey de Castilla, pus me diu lo cor que tal carta ha de ser ajuda pera reforsarse vostra honra.

—Poch deya en sa carta'l Rey, pus consistia en enviarne una altre, que, al morir, li fèu entregar un antich patge de la casa reyal,

que havia servit ab las tropas castellanas en Catalunya, demanantli que tingués la bondat de enviármela á mi.

—Y de quí era la carta inclusa? preguntá ab impaciencia'l príncep. Diheumho, diheumho, senyor!

—Era escrita per don Antoni de Luna al comte de Urgell, esplicantli'l fet de la mort del arcabisbe, de que ell se disculpa, com ja sabeu que probá de ferho, y descubrintli'l nom del verdader culpable, qual carta de cap profit ha sigut, perque, á pesar de ser auténtica del Luna, se véu que es suposat lo nom del criminal, pus de ell no s'ha tingut cap noticia y res per ell s'ha pogut averiguar.

—Oh, llum del cel, llum de la veritat y de la justicia! esclamá alsant los brassos lo juglar, com ple de confiansa ab aquella noticia, y exhaltat per sa viva imaginació.

—Oh fortuna! digué'l príncep, al mateix temps que esclamava'l juglar. Peró acabau de dir, mon pare, que en la carta consta'l nom del culpable...

—Sí, en la carta'l diu ó'l suposa don Antoni de Luna, que es lo mes probable.

—Y quin es aqueix nom? Diheulo, senyor.

—No'l recordo... ó millor, no'l sè, que poch m'importava'l nom, ab tal que'ls aragonesos n'haguessen tret profit. Peró ¿qué han de tráurer? En Lleyda s'han estacat, fent desde allí diligencias, y tot inútil, segons escriuhen. Jo estranyo que, sabent ma vinguda, no hajan vingut ja ells á tornarme la nota y á queixarse de nou.

—Qué diheu, senyor? Y com no m'haveu fet també á mi aquest encárrech?

—Ara pensava ferho, peró de prompte valia mes que comensassen ells, que tenian mes fácil medi. Com que entre ells hi ha un dels testimonis del fet, lo qual se salvá ab aquell Joan Bonet, rector de San Martí, que era un dels que acompanyavan al arcabisbe, junt ab lo sagristá major de Saragossa...

—Juglar, juglar! digué llavors lo príncep, espressant ab sos ulls la alegria de sa esperansa. ¿No sens lo que conta mon pare?

—Ho sento, y tan bè ho sento, contestá'l juglar, que fins ho veig. Dèu nos escolte á tots.

—Ara sols falta, continuá'l príncep, agafant ab carinyo las mans de son pare, que'ns deixeu véurer aquesta famosa carta, aquest nom que vos no recordau, y que tant nos podrá servir pera seguir lo fil de aquest embolicat ram. Ahont la teniu, senyor, ahont la

guardau? Donáumela quant mes prest millor; vinga eixa carta, vinga eixa carta, mon pare...

—Ahir te la hauria dada... contestá'l pare, interrompent al fill.

—Y avuy nó? Qué es lo que diheu, senyor?

—Ahir no tenia ni dubtes ni confiansas..... mes avuy no sè lo que m'espera, y no'm convé mostrar recel de un dels homens en qui fio. Póts pensar que, fos qui fos lo donzell, si tenia la sort de ajudarme ab algun de sos felissos pensaments, com espero...

—Qué?... Qué fariau?

—No sè lo que faria, peró estaria en mon deber no olvidar son servey, y may, may...

—Qué?... Deixariau de castigar al assessí del arcabisbe?

—Callau, mon fill! digué'l Rey, arrugant lo front y com sentintse ferit en sa honra.

L'infant continuá ab energia:

—¿Voleu que, ab tal amparo ó ab tal dessídia, se desllustre la pura y bona fama de que disfrutau? Guardau, senyor, guardau de posar aquesta taca en lo noble escut de Aragó, que us serveix de corassa, y en lo gloriós de Castilla, que us serví de bressol.

—Callau, mon fill, callau! repetí'l Rey, apartantse com amohinat y passantse la ma pel front.

—Sí, mon pare! Sia lo que's vulla lo resultat del fet de aquest dia, lo culpable déu ser castigat y la justicia satisfeta. No fos cas que després anasseu á Aragó, y'l descontento de aquell poble vos presentás un espectacle com lo que us ofereix avuy la ciutat de Barcelona...

—Callau, mon fill, callau, per Dèu, vos dich!

Lo Rey, en estrem capficat, y sentintse revíurer los dolors de son mal, se deixá cáurer en una cadira, y apoyá'l cap sobre la ma dreta.

—Mon pare, abatut vos veig, peró convé que'm doneu aqueixa carta...

Los ulls del Rey brotavan llavors nova ira. Alsant lo cap, s'esforsá en posarlo test, y agafantse ab los dos brassos de la cadira, digué resolt:

—Donchs no teniu que cansarvos, senyor fill, que la carta no la hauréu, fins que vostre pare sapia com queda sa honra. Aquí, bo ó malalt espero. Quant lo Concell ó la ciutat m'haja dat sa resposta, quant se veja qui es que m'ajuda, y sobre tot qui es que'm salva, llavors tornáumela á demanar, peró ans, nó!

—Y me la daréu ?

—Tornáumela á demanar, y llavors veurém.

—Peró si queda salva vostra honra, ¿ me la daréu, senyor?

Lo Rey, ple de fastidi y mostrant un aspecte enteramente hipocóndrich, tardá en contestar, mes á la fi digué :

—Si ma honra se salva... si'ls lleyals sòn lleyals , sí..... mes si no, nó.

—Oh ! no us olvideu de aquesta paraula , rey y senyor. No us faltarán lleyals que guardarán vostra honra , y quant nó, aquí está vostre fill y vostre llochtinent, que desenveynará per vos , y per primera volta, la espasa mes noble de Aragó , en defensa de aquella, ó sabrá morir á vostres peus. De vostre costat no'm moch y á vostre costat espero, y quant arribe la hora, no'm fèu esperar mes, mon pare, daume la carta que us demano.

En compte de contestar lo Rey , bellugá sols lo cap en senyal afirmativa, apretant ab sa ma dreta la de son fill : los aguts dolors que sentia feyan que en aquell moment la qualitat de pare guanyás á la de rey.

Mirantli á la cara'l príncep y observant quant traspostadas estavan sas faccions, sentí temors que l'espantaren, ajudanthi tal volta lo mateix dubte que sentia, per no tenir en son poder la desitjada carta.

—Pare, pare, li digué : ¿ qué teniu ? Vos trobau mal?

Lo Rey contestá ab certa pena, á efecte del fort dolor que l'atormentava.

—Lo físich... lo físich... que vinga prest mon físich.

—Juglar , cridá llavors lo príncep , aguantant la ma del Rey; corre, ves á buscar al metge: que entre sens detenirse. Depressa, depressa.

—Allá vaig, senyor ! contestá'l juglar, obrint la porta y sortint corrent de la cambra.

—Y la medicina, digué'l Rey ab veu defallida ; que'ns porten la medicina.

—Sí, senyor, sí ; la medicina pera aliviar vostre cos.

Digué axó en veu alta'l juglar desde fora ; mes pera sí, anyadí aprés :

—Y á mes de la del cos, Dèu fassa que puga trobar la que ha de servir pera consol del esperit !

Aludia ab axó mossen Borra á la observació que pensava fer,

durant aquell dia, dels passos que donás lo donzell, y á la esperansa de véurer quant ans als aragonesos encargats de averiguar sobre la mort del arcabisbe, á qual fi vá recórrer tots los hostals de la ciutat, y enviá un correu á la de Lleyda, per si encara's trobavan en ella.

La medicina que prengué'l Rey sols li fèu l'efecte de altres vegadas: entretenirli'l mal que no's pitjorás, y deixar alguns espays al esperit, enganyant la esperansa.

XXXII.

Lo Concell de Cent.

¿Quí li havia de dir á Barcelona lo que estava passant? La primera ciutat que, á la mort del últim rey, s'havia reunit en parlament pera declarar succesor á la corona, pera que la institució de la monarquia no sofrís detriment, la verdadera esposa política del soberá de Aragó, pus que no existia exemple de que may, ni en sos triunfos, ni en sos contratemps, hagués deixat de obrar lo Rey sens companyia y ajuda de sa *amada* Barcelona; la sostenedora del brill é independencia del trono contra la arbitrarietat de la aristocracia feudal, la conciutadana dels Comtes-Reys y constant testimoni de sa cort y de sas costums; aquella prepotent ciutat, que, apoyada en son amor á la pau y admirant sols las qualitats de un bon rey, habia arribat á apartar los ulls de la Justicia, prescindint de inclinar ab sa prepotencia la balansa de aquesta matrona, y havia aclamat y acullit ab goig la elecció del Fernando per rey de Aragó, olvidant en sas penas y en sa mala fama al desgraciat Comte de Urgell; aquella mateixa Barcelona, se trobava llavors irritada y enorgullida contra son propi rey: l'indisoluble matrimoni de rey y poble, que per sigles havia servit de base á la constitució política de la terra, amenassava per primera volta un divorsi, y mirantse cara á cara los dos elements constitutius del poder, se erigia en jutge'l poble pera judicar á un reo nou, no menos que al mateix

rey á qui havia coronat, al representant de la jurisdicció suprema! Peró això, que, en la depravació de creencias moderna, sols se veurá com un gran quadro de rebelió y desobediencia, no espressava en aquell temps mes que la forsa de la costum y del carácter, quant per costum se pren, com llavors succehia, l'hábit de no faltar may á la lley, y per carácter se enten la íntima convicció de la dignitat del home, heredada y perpetuada per molts sigles, y may doblegada per la forsa ni pel poder.

Basta, donchs, indicar aquest trist cas pera deduhir quin seria l'estat de Barcelona, quant, posats sos fills en alarma, se esperava per tot lo resultat que donás la congregació de son Concell municipal, que havia de delliberar sobre una infracció de sas prerogativas. Se sentia per sos carrers, en aquell dia, un soroll nou que ni en res se semblava al alegre murmuri del diumenge, ni al variat y aixordador atronament que en los dias feyners presenta una ciutat comercial y artesana : lo soroll de aquell dia tenia part de la calma que precedeix á la tempestat y del tro que brama lluny. Lo martell que bat, la fusta ó'l ferro que's puleix, lo teler que's mou, la mercaderia que's descarga, lo carro que travessa, l'embrassat macip que demana lloch á son pas, res de aixó s'observava aquell dia en la ciutat de las arts y dels oficis : tots los homens estavan transformats en soldats ; son trepitj, son parlar y'l cruixir de sas armas era'l verdader y únich soroll que se sentia, mentres las portas y botigas permaneixian tancadas, y se sentia, sí, com la calma de la tempestat, quant lo poble esperava, com lo tro lluny, quant lo poble se removia per alguna nova noticia que arribás á sos ohidos!

Tancat lo Concell de Cent en son antich saló, tothom esperava impacient que's tornassen á obrir sas portas, com antichs creyents que rodejavan lo temple de un dèu favorit pera sentir la veu del oracle. Lo que allí dins passá y lo que de allí resultá, la historia catalana no ho olvidará may.

Inseguint las reglas establertas para ordre y conservació del senat Barcelonés, en atenció al cas que s'havia de tractar, no s'havia considerat suficient pera delliberar la Trentassisena, ó concell de trenta sis, que era la tercera part del concell general, encarregada de resóldrer certs asumptos durant la tercera part del any, com, baix igual nom, ho feyan també los demés individuos, alternant de aquesta manera en la administració y resolució dels negocis pertanyents á la municipalitat. Per igual motiu devian així

mateix abstenirse los concellers de tractar per sí sols un asumpto que tant tocava á la honra de tots. La congregació de aquell dia havia de ser de tot lo concell general, es á dir, dels cent y vint prohomens (que tal número era'l de llavors, encara que ans sols era de cent), elegits anualment de totas las clases de la república, desde la de ciutadans, (baix qual nom se subjectaren antichs nobles, despullantse voluntariament dels furs y titol de sa noblesa, pera poder participar del honrós càrrech municipal), fins al artesá de ofici mes insignificant, ab tal de ser mestre en ell, de manera que, repartits dits càrrechs ú oficis entre tot lo poble, participavan de ells baix lo primer nom citat també los doctors en Dret y en Medicina, baix lo de negociants los comerciants, mercaders y capitans de galeras, baix lo de artistas los de esta clase, inclusos los escribans, y baix lo de artesans l'ordre enter dels menestrals de la ciutat, en lo que arribavan á tenirhi representació, per un ó mes individuos, fins lo pobre texidor de lli y 'l barquer.

Cinch eran en tal temps los concellers, entre'ls quals estava repartida y alternada la representació de las classes anteditas, y així aquells com los prohoms de qui havian sortit, no descuydaren de presentarse ab assiduitat y promtitut al saló del Concell, tan prest com la campana avisadora los recordava que tot se déu deixar, així la feyna com la familia, quant la patria crida.

L'aspecte del saló era molt diferent del que ara ofereix, y mes desde las transformacions que ha sofert en aquests temps, pus tè anyadit l'espay que vá desde la última arcada á la paret del dosser, y se li ha mudat la porta, posanthi una treballada en l'any 1580, que podrá ser mes bonica, sobre tot en sa part interior, peró que may es la porta histórica, per ahont han fregat las gramallas dels antichs concellers, y que ha sigut testimoni de tants actes heróychs. Desde la mateixa porta se estenia per una part y altre, y junt á las parets, una graderia ó doble ordre de banchs, uns mes alts que'ls altres, tenint dos fileras de assientos, son corresponent respaller, que en la filera superior se elevava un bell tros en la paret, formant decoració, y sa tarima, també de fusta, que en dita filera constituhia lo mateix passadís, per ahont desembrassadament se poguessen dirigir los prohoms á son respectiu lloch, encara que'ls altres estiguessen sentats. Un gran dosser s'elevava en lo centre, que venia frente de la porta, y en ell se veya penjat, nó'l retrato del rey, com se sól fer en la costum moderna,

sinó'l del Rey de reys, un gran crucifix ó imatge de Jesucrist. Als peus del divino Senyor, un poch mes cap al centre del saló, s'alsava de terra un altre banch aislat, suficient pera poderhi séurer cinch ó sis personas, peró banch adosselat, es á dir, cubert de dosselets, los quals, així com sa cresteria y demés decoració, eran del género gótich y per l'estil que's pót notar en las cadiras del cor de nostra catedral. Conservats estavan encara tals adornos en temps de la malehida guerra de successió, fins que'l representant del vencedor passá á arrancar y fer desaparéixer aquella part *teatral* del saló, (que era la espressió usada en la ordre que's doná,) deixantlo desembrassat pera que, mes endevant, hi anás allí á ballar la nostra noblesa, que, mitj de grat y mitj per forsa, s'havia hagut de fer botiflera. Los demés adornos del saló los constituhian alguns retaules ó quadros, peró especialment, segons consta, los que representavan á la Verge de la Mercé, á San Sever y á Sant Andreu, es á dir, la protectora de la ciutat, son patró y l'advocat, en la festa del qual se feyan llavors las eleccions, pus no estava encara introduhida la costum de la insaculació, ni s'havia pintat encara l'hermós quadro de Lluis Dalmau, que's guarda en la iglesia de Sant Miquel, y que mes avant adorná també las parets del imponent saló del Concell.

Poch temps feya, donchs, que havia comensat á sonar la campana convocadora, quant comensaren á entrar en lo saló prohomens perteneixents á totas classes, ciutadans, mercaders y tenders de panyos, juristes, metges, cambiadors de moneda, especiers, parayres, fusters, freners, cotoners, blanquers, corassers, ballesters y tots los demes oficis que tenian llavors dret de prohomenia. Introduhits que foren, un dels verguers que estavan á la porta doná'l crit de «Los magnífichs senyors concellers», y posantse de peus tots los prohomens, entraren los concellers ab sas gramallas, y després de llevarse'l caperó y de fer acatament al Sant Cristo, se tornaren á cubrir y se sentaren en son banch. Peró hi ha que advertir, y no deixá de causar aixó sorpresa als prohomens, que aquella volta y en un cas tan crítich é interesant, en que ningú habia deixat de concórrer, en lloch dels cinch concellers n'entrassen solament quatre. Mossen Joan Fivaller, Arnau Destorrents, Galceran Carbó y Joan Bussot, que eran concellers segon, ters, quart y quint, ocupavan, cada un per son ordre, son lloch respectiu, y En March Turell, que era'l primer de tots, lo primer president y cap de tota

aquella congregació, era precisament l' únich que faltava..... y faltar en un concell general lo conceller en cap sols podia ser ó per una gran causa ó per una gran culpa!

Sentats que foren prohoms y concellers, un de aquests relatá en breus paraulas, y en nom de tots, lo que havia succehit aquell dia en las carnicerias, la determinació que havia pres la Trentassisena y lo ocorregut ab lo senyor Rey en son palau, acabant, per fi, ab aquestas ó semblants rahons:—Que'l dret existeix, que la rahó es nostra no pót dubtarse, mes com hi ha vassalls del mateix Rey que sòn inmunes, y aquest pretest basta pera turbar la pau que tots devem desitjar, los concellers han considerat necessari convocar tot lo concell general, pera que resolga y dellibere lo que deurá fer y sia mes convenient en aquest cas. Los concellers, inseguint la lley y la costum, se contentan, donchs, ab fer la proposició: al Concell es á qui toca delliberar. Pensauhi bè, prohoms, delliberau, que'l cas es grave, y de vostra delliberació promptes estan los concellers á ser executors.

Si aquella reunió hagués sigut composta de mes reduhit número de concurrents, tal volta hauria durat mes lo silenci que, com á preludi de dificil meditació, devia infundir lo llenguatje dels proposants, mes ahont estavan congregadas tantas opinions políticas, tants diferents carácters y tantas maneras de educacions, poch tardá en ser interromput per una veu, que era, pót ser, del que menos es esperava que parlás. Un prohom perteneixent á una de las classes menestralas, y qual tranquila fisonomia donava bè á conéixer l'indiferentisme de son geni, usant una naturalitat com si enrahonás ab un vehí de sa botiga, contestá de seguida ab la major frescura á la proposició dels concellers, dihent:

—Poca feyna'm sembla que li queda al Concell, atés lo que'ls senyors concellers acaban de dir. Si'l dret hi es, si la rahó es nostra.... ja está acabat: no hi ha mes que sostenir lo dret y que fer entrar en la rahó al que no la tinga.

Just! contestaren alguns.

Peró molts feren una mitja rialla, ó bellugaren lo cap, com censurant la senzillés del prohom.

—No vá tan lluny de la rahó com vos pensau, digué als de prop sèu un juriste.

—No us figureu, que també m'ho sembla, contestá á aquest un de aquells que giran de parer segons qui es l'últim que parla.

Y al mateix temps un altre dels que sentian aquesta conversa, dirigintse al juriste, digué :

—Avant, micer Pere... guanyau la ma, doctor Pere, que á vos vos toca en aquests casos. Parlau vos, ans que altres ho embrollen.

Llavors lo juriste, per bona voluntat ó per impuls dels altres, parlá en efecte, dihent :

—Regonegut es lo contracte en totas las llegislacions del mòn, y no tè lloch aquell ni pót existir quant no mes tè una part ; mes ni en nostras lleys ni en cap dels antichs códichs se troba que'l contracte dega anularse per consideració á la categoria ó dignitat de un dels contractants. Lo contracte es una promesa mútua, y pera'l cumpliment de la promesa la justicia aten á aquesta y prescindeix de las personas ; la imposició del vectigal es promesa contractada y jurada entre dos ; faltant, donchs, un de aquests dos contractants á la promesa, tè dret l'altre de exigirli'l cumpliment, y fins, si convé, de recordarli'l perjuri. Jo prescindesch aquí del nom de las parts, de las personas que contractan.

—Així parlan las lleys, contestá, ab tota pausa, un prohom anciá que tenia tot lo cap blanch ; mes si ab lo sentit estricte de las lleys nos haguessem de regir, molts serian los plets que foran interminables. La prudencia, filla molt sovint de la esperiencia, supleix á menut lo que las lleys no prevenen, y encara que com á juriste parlau bè, micer Pere, podeu conéixer que aquest es un dels casos especials en que la lley no es prou clara.

—Clara la veig, insistí'l juriste, pus clar es lo contracte y distinctas las parts.

—Parts distinctas, peró que no forman mes que un sol cos, la nació. Ay de aquesta, lo dia en que aquest cos forme separadament dos parts !

—Y ay de aquesta, replicá'l juriste ab ayre de triunfo, quant la una de las parts, que jo veig distinctas, vulla absorbir tot lo poder de la altre, quant ab son poder la intente posar sota sos peus!

—Ben dit ! Tè rahó micer Pere ! contestaren diferentas veus que sortiren de tots los estrems del saló.

—No hi ha que dubtar de mon zel, digué l'anciá, esforsant sa veu, que tremolava com son cap ; ningú dels presents s'ha sentat mes voltas en aquests banchs que jo, y ningú, per conseguent, es mes zelós que jo de la honra del Concell y dels drets del poble que

representam. La esperiencia, donchs, me fa prevéurer que si no s'evita la pugna que amenassa... la sanch pót córrer, y las gotas de sanch sempre solen convertirse en llágrimas, en llágrimas, sí, que derramarém nosaltres y nostres fills y successors! Y á mes (digué al fi, després de una breu pausa y ab cert desenfado), que no es lo Rey lo culpable, y aixó tots bè ho sabem.

—Bon anciá, torná á replicar lo juriste, ningú dubta de vostre bon zel y de vostra esperiencia, peró, sense voler, acabau de indicar ab vostras últimas paraulas un remey al mal, mil voltas pitjor que'l mal mateix. Es á dir, que la dificultad está sols en no ser ben distinctas las parts? Y diheu que contra qualsevol altre que no fos lo Rey tendria la lley aplicació? Donchs bè: vos clamau així, anciá, sols per l'horror que us causa lo derramament de sanch; y al mateix temps fèu patent, que no es lo Rey la part ó'l culpable de qui'l poble's queixa, sinó altres que ja sab lo Concell. Aixó, lluny de evitar la pugna, la ensangrenta mes, pus es preferible que frente á frente pugnen los poders, que'l Rey y'l Concell sostingan ab dignitat sos drets, que no que'l poble, embravit ab l'agravi, buscant aquests reos ó culpables que vos no anomenau, peró que recordau, ensangrente las salas del palau dels reys.

L'anciá no contestá, y tal volta convensut, sentint viu dolor en aquell moment, no fèu mes que taparse'ls ulls ab los palmells de las mans.

Una nova veu, que fins llavors no s'havia sentit, ressoná en lo saló, dihent:

—Si vingués may aquest cas, respectats serian sempre lo senyor Rey, la senyora Reyna, lo senyor Primogénit y'ls demés de la reyal familia, contra qui may se déu atemptar...

—May! contestaren á la volta una multitut de veus.

L'últim que havia parlat continuá, dihent:

—Peró'ls demés...

Era massa compromesa y grave la contestació que podia donarse á aquesta indicació no acabada, sobre tot en tal lloch, així que, lluny de respóndrer ningú, regná un moment de silenci.

—Qué fem? preguntá llavors un altre prohom. Res s'hi pert de obrar ab dignitat y de evitar l'escándol, peró convé recordar també al Concell, que may sas llibertats han sigut trepitjadas, y si una volta's tolerá en temps del Rey En Pere, que volgué mudar la forma de la elecció, sols ho consentí'l Concell en consideració á que'l

monarca estava malalt ó moribund, y aprés fèu derogar l'abús pel successor.

—A això vaig, torná á replicar aquí'l juriste. L'exemple que s'ha citat del rey En Pere may mes déu tenir lloch, pus las lleys s'han fet pera sans y malats y may deuhen ser trencadas. Convé, donchs, buscar un medi que sia digne, y per lo qual, sens donar lloch al escándol, se conseguesca lo triunfo del dret, se salve la rahó y queden ab decoro y armonia lo Rey y'l poble. Lo Concell no cedeix de son dret, y pus aquesta es sa resolució, vaja un nou comissionat de part del Concell á manifestarho al Rey, y vejam que'n resulta, que mes val sempre, si algun escándol hi ha, que no sia per culpa nostra.

Al ohir aquestas rahons, l'anciá, que havia permanescut callat y ab las mans devant dels ulls, allargá la ma dreta y apretá, ab efusió, la del juriste, que seya prop de ell. Al mateix temps diferentas veus ressonaren pel saló, contestant á la proposició del juriste, y dihent una mateixa y sola paraula:

—Inútil!... Inútil!... Inútil!!

—Y perqué?

Un prohom de la classe dels corredors (que, com se sab, per son ofici, solen sempre estar mes enterats que'ls altres dels aconteixements públichs,) doná esplicació per tots al senyor juriste.

—Es inútil, digué, perque consta que'l Rey está plé de ira, de manera que ha donat facultat á alguns oficials de son palau pera prevenirse contra'l poble, en cas que aquest invadís ó cometés desacato á la Magestat reyal; consta així mateix que'l Rey no fa diferencia entre'l poble menut y'l Concell, y que'ls considera á tots dos com á cómplices y aunats contra sa persona; y finalment, que lluny de conseguir res lo comissionat que se li envie, no fará mes que pagar la pena per tots.

—Y qué hi fa això? esclamá'l juriste obrint los brassos, pera espressar son entussiasme. Que hi ha de haver una víctima? Donchs bè, enviemlhi, y si contra ella arriba á atentar la ceguera soberana, so que Dèu no vulla, llavors pretest tindrán los prudents pera obrar de la manera que'ls semble, de una manera que ara devem evitar. Morim guardant respecte al Rey, que axí'ns lo manan nostras lleys, morim prudents y altius al mateix temps, y ni fugim de la mort, ni provoquem separantnos de la lley!

—Aprobat, aprobat! contestaren diferents veus.

—Tota la dificultat está, digué'l prohom corredor, en saber qui será'l comissionat en un cas tan crítich, qui será eixa víctima voluntaria, perque precisament ha de ser persona de gran representació y carácter pera pugnar ab lo Rey... y havent de ser de tals qualitats, difícil será trobarla y després mes sensible'l pérdrerla.

—Tots som aquí iguals, cridá un prohom de classe ínfima, y tan valen las llágrimas del pobre com las del rich.

—Si tals qualitats s'han de aténdrer, replicá'l juriste, crech que ningú mes propi que un dels mateixos concellers, pus han tingut ja una entrevista ab lo senyor Rey, y ja que la major dignitat se busca pera representar bè al Concell, ningú mes propi, á mon enténdrer, que'l mateix conceller en cap...

Suspengué son discurs en sech lo juriste, observant ó recordant en aquell moment que era tot just lo conceller en cap l'únich que faltava. Al fixarshi'ls demés prohoms, s'alsá com un cert murmuri, produhit de las preguntas y respostas que aquells se feyan tractant de la falta del principal representant del Concell. A tot això los concellers estavan quiets, sens dir un mot.

—Que donen son parer los senyors concellers, digué una altre veu nova, y que designen qui de entre ells hi déu anar.

—Los concellers (contestá mossen Joan Fivaller, que ocupava la segona cadira, al costat de la del conceller en cap, que estava buyda,) sols deuhen ser executors de lo que'l Concell dellibere, y á ell toca senyalar la persona.

—Es que la persona á qui tocaria, digué'l juriste, es la que precisament falta. Lo Concell ignora y s'admira perque'l conceller en cap no's troba en son lloch corresponent.

—Por! digueren alguns en veu baixa.

—Lo conceller en cap falta, respongué'l Fivaller, perque está malalt.

Tal resposta, motivant y disculpant al conceller en cap, fou la primera proba de noblesa y patriotisme que doná mossen Joan Fivaller.

—Donchs llavors...? preguntá'l corredor.

—Llavors, (digué'l juriste ab forsa, y com mostrant certa alegria,) faltant lo primer, fa de primer lo segon, y ja que'l noble mossen Fivaller se troba en aquest lloch, y es persona tan autorisada y coneguda del Rey, á ell dono mon vot pera que reprensente'l

Concell y la gran ciutat de Barcelona. Li sembla bè al Concell?

Un crit general de tots los prohoms serví de resposta á lo que proposava'l juriste.

—Sí, sí !... Mossen Joan, mossen Joan...! Que sia'l noble mossen Fivaller qui'ns represente á tots...!

A tot aixó los concellers no contestaren.

—Ja ho veheu, digué llavors lo juriste, dirigintse als concellers y especialment á mossen Joan. Per aclamació general se elegeix á la persona que ha de representar al poble. ¿Qué diuhen á aixó los senyors concellers?

Fivaller, sens inmutarse, contestá per tots sos cólegas, dihent sols aquestas paraulas :

—He dit ja y repetesch que'ls concellers sòn tan sols executors de las delliberacions del Concell, y anyadesch que de son estricte compliment responen ab son cap.

L'anciá, que no havia parlat mes desde'l principi, s'alsá llavors enternit y conmogut, y, dirigintse al Fivaller, digué:

—De ningú millor espero que de tu, fill de la noblesa, nó per tos timbres, que aquí no valen, sinó perque pórtas ton escut en ton cor, peró per ningú sento mes la honra que tindrás que per tu, pus será la honra la tomba que te espera. Ves, noble cavaller, á mostrar que sabs ser fill del poble, ves á buscar la mort ab que ja altre volta t'amenassá la injusticia !

Aquestas paraulas conmogueren vivament al Concell, que comensá á adonarsen de la classe á que perteneixia l'elegit y á recordar lo perill que Fivaller havia corregut altre volta per haver volgut ser franch amich y nó cortesá adulador del Rey ; peró convensuts tots los prohoms, per aquesta mateixa rahó, de la altesa de cor y del patriotisme de mossen Joan, encara que'l cregueren víctima certa, no desistiren de repetir ab aclamació son nom, esperant que fòra'l millor y mes noble defensor dels drets del poble.

Lo secretari del Concell, avisat per los mateixos concellers, reduhí la proposició llavors, y digué en veu alta:

—Passa'l Concell á anomenar la persona que, en son nom, s'ha de presentar al senyor Rey, pera sostenir los drets de la ciutat. Que digan los senyors prohoms lo nom de la persona que ha de ser comissionada.

—Fivaller!!

Aquest nom, elegit per aclamació, lo havian pronunciat cent y

vint bocas, en un mateix temps, ab un mateix to, que era'l to del entussiasme, y ab un mateix desitj.

Tothom esperava ple de anhel la resposta que faria l'elegit, quant vegeren que aquest, després de parlar á la orella del conceller inmediat, s'alsava del banch y se separava dos passos, com pera deixar vacant lo lloch.

—Qué fa mossen Joan? Accepta ó nó? digueren alguns, no atinant en la formalitat de la ceremonia.

Peró prest se desvanesqueren tots los dubtes y s'aumentá'l goig, al sentir al conceller tercer, que, substituhint als dos que'l precedian, parlá com á mes antich, dihent:

—Inseguint la costum, l'elegit passa á fer lo jurament de que cumplirá'l cárrech que accepta, com correspon.

Llavors Fivaller, llevantse'l caperó y dirigintse al Sant Cristo, permanesqué un bell rato, com arrobat, ab la vista fixa en la sagrada imatge. Lo conceller tercer, passant al mateix lloch ahont aquell se trobava, presentá al elegit un missal, que de passada li entregá'l secretari ó escribá del Concell, y allargant sa ma dreta Fivaller, sens apartar la vista de la divina imatge, pronunciá aquestas solemnes paraulas:

—Juro que cumpliré mon cárrech en defensa dels drets de Barcelona... y ho juro per Dèu Nostre Senyor, per los quatre Sants Evangelis, que toco, y per la sanch de mos passats!

Las veus de entussiasme que produhí aquest acte tan gran y desinteressat no podrian esplicarse. Així ressonaren á un mateix temps per tots los indrets del saló:

—Si mors, venjat serás ab la mort de quants estigan en servey del Rey.

—No temas, que si mors, ningú haurá tingut mes honrada mort que tu, ni cap mort haurá sigut mes venjada.

—Póts morir, peró la generositat de ton ánimo deixará gran nom y fama á la patria.

—Exemple de esfors será la mort pera'ls que queden després de tu.

—¿Quí no voldrá morir ara per la república, sols recordant ton ilustre nom?

—Hasanya de romans será la teva, pus será triunfant y gloriosa.

—Escrit quedará ton fet pera memoria dels veniders, y durará ta fama mes que la pedra en que aquell se escriga.

—Animo! Ánimo, senyor!!

Inmóvil estava Fivaller, mentres ressonavan aquestas enhorabonas anticipadas de son heroisme, si bè no arribavan á penetrar en sos ohidos, per estar son enteniment fixat en altres grans objectes. Mes aquietantse á poch las veus, per una senyal del tercer conceller, retirant aquest lo missal, se dirigí al concurs dels prohoms y digué:

—Pus la deliberació está presa y l'elegit pera executarla ha prestat son jurament, sols falta ara que'l representant del Concell diga si res se li ofereix pera portar millor á cap son encárrech.

—Sí, contestá mossen Joan Fivaller, dirigint sa veu cap á la porta del saló, y fent senyal ab la ma á un dels dos verguers que la guardavan.

—Qué mana sa senyoria? preguntá'l verguer.

—La gramalla de dol!

—De dol? digueren molts, admirats.

—Sí, de dol! repetí Fivaller ab serenitat. Y de dol anirá també'l verguer, y de dol la massa que empunye pera obrirme pas. Ara, digué en seguida, que entre mon patge, que espera prop de la porta.

Plens de admiració estavan tots los circunstans de ohir la ordre que l'elegit acabava de donar, peró mes fou encara quant ohiren la que comunicá en seguida al servidor que entrava:

—Patge, digué, corre á dir á ma esposa y á mos fills que m' aguarden en la estancia mes retirada de ma casa, y ans que tot, avisa á mon notari, que, sens detenirse, pase á ma casa pera rébrer mon testament.

Y dirigintse per fi als que estavan allí presents, anyadí aquestas paraulas com en despedida:

—Si algú tè rebuts agravis de mi, que'm perdone, y si hi ha qui'n tè rebuts favors, que no tema, pus qui mor per la patria no mor may.

Lo conceller tercer fèu saber que quedava terminat lo concell de aquell dia, y llavors las abrassadas, estretas de ma, manifestacions de afecte y oferiments foren tants, que ab prou treball pogué mossen Joan Fivaller arribar á la porta del saló ab la pressa que volia y que li convenia.

. . . .

No havia passat una hora, que, en direcció al palau major reyal

de Barcelona, y entre una apinyada multitut de gent que acudia de totas parts, se veya caminar una comitiva endolada y que guardava l'ordre seguent. Anava primer un verguer de la ciutat, portant la massa cuberta ab un vel negre, seguian després dotze escuders de la casa de Fivaller á dreta y esquerra, vestits de dol, portant cada un una atxa encesa á la ma y formant dos fileras, y al mitj, vestit ab la gramalla de dol, qual falda portava també un escuder endolat, venia'l conceller elegit, lo noble mossen Joan Fivaller, ab los ulls encara mullats de llágrimas y partit lo cor de dolor, pus havent confesat, combregat y fet testament, acabava de donar lo últim pató (com així ell creya) en sa vida á sa amada esposa y á sos cars fills.

XXXIII.

Qui mor per la patria no mor may. Lo Rey y'l Conceller.

Entre bo y malalt, entre esperansa y desconfiansa y entre moments de ira y moments de abatiment y concentració, alternant las medicinas ab los consells dels que guardavan la antecambra del Rey, havia passat lo temps don Fernando, fins que arribá la hora crítica de enviar sa resposta lo Concell de la ciutat.

En va, durant aquest temps, instá novamet l'infant don Alfons á son pare, pera que li deixás llegir la carta del rey de Castilla, pus sempre alcansá per resposta que res sabria fins á tenir la que li donás lo Concell de Cent, y fins á véurer certament qui serian los amichs que li donassen ajuda. En los primers moments de sa ira, després de haver marxat lo Concell, y de haverse ofert á tot lo descarat majordom del palau, res tindria de estrany la terquedat del Rey, peró proba que era filla bè de son carácter, que la conservá ádhuc després de temps, y quant fins li sobravan motius pera desconfiar de las ofertas del atrevit, pus si bè al principi'l majordom no feya mes que entrar y sortir del palau, enviar recados y desplegar, segons semblava, gran activitat, feya molt rato ja que

no se'l veya, y sa falta y ausencia se notava mes en tant que era ja nit fosca, que l'avalot de la ciutat y'l perill creixia, y que s'acostava probablement la hora de repetirse de nou la pugna entre'l Concell y'l Rey.

—Ja ho veheu, (li deya'l príncep en los últims moments y coneixent la impaciencia de son pare, per lo molt que'l veya mirar en totas direccions;) fiauvos una altre volta de gent misteriosa. ¿Ahont es aquell bras y aquella espasa oferts en vostra ajuda, si ni sa sombra's deixa véurer en lo moment del perill? ¿S'apareixerá tal volta com fantasma de antich castell, pera qui no sòn obstacle las hosts que rodejan los murs?

—Y es cert! contestá'l Rey, admirat y pensatiu. Quí sab si..... Com es posible que.....

—Si hagués sigut verdader cavaller y lleyal, hauria promés menos y cumplert mes. De segur, que'l mes ínfim de vostres criats hauria tingut mes paraula que ell.

Las últimas paraulas del infant semblá com que fixavan la atenció del Rey.

—A propósit, digué; ¿y mossen Borra qué s'ha fet?

—Deixaulo estar al fiel juglar, que ell déu saber lo que's fa. Mossen Borra no pót deixar de ser mossen Borra, així com l'altre no se sab lo que pót ser.

Lo Rey, que, en sa impaciencia, no feya mes que entrar y sortir de sa cambra, pera fer preguntas als cavallers que s'estavan en la antecambra, y dels que moltas voltas no esperava ó no ohia la resposta, desde la vora de la porta, digué al gobernador:

—Y no l'haveu vist al majordom del palau?

Lo noble Cervelló, fent mitj somrís, contestá al Rey:

—En los primers moments, quant Sa Altesa s'ha tancat en sa cambra, ha tornat moltas vegadas, y molt ha ponderat, peró fa molt temps ara que no s'ha vist... Descuydau, senyor, que prop de vostra porta hi ha brassos y espasas que la guardan, mes forts pót ser que'l bras y espasa del majordom.

Y s'en tornava á dins, fregant una ma ab la altre, y sentint créixer major dubte al pensar que semblava ser una mateixa la opinió del príncep y la del gobernador respecte del majordom, quant lo vingué á distráurer una veu general que pujava ja dels baixos del palau y's repetia en sa antecambra.

—Ara!... Ara!... Aquí sòn!... Ja tornan!...

—Qué !... Quí? digué'l Rey , retirantse en dins de la cambra y girant lo cap en totas direccions.

Lo gobernador tragué'l cap á la finestra, y descubrint clarament la comitiva , tancá en seguida la vidriera , com pera evitar que'l Rey pogués mirar, peró'l Rey , lluny de provarho , se quedá com enfonzat en la cambra, fins que á poch, sentint lo remor del gentiu, fèu un esfors de esperit, regoneixent que s' acostava'l moment supremo , y tal fou l'esfors, que arribá á recobrar lo mateix estat de ira en que s'havia trobat quant la primera visita del Concell. Avansant llavors de nou fins á la porta, descobrí lo gran resplandor que despedian las atxas ó antorchas per la escala del palau, y no donant en que alló podia ser, fins vingué á témer per un moment, com que arribá á cridar:

—Jesús ! Qué es aixó?... Y qué es aquest foch...?

—No es foch, contestá'l gobernador. Es la claror dels llums que acompanyan al enviat del Concell. No tingau por, senyor, no tingau por, pus sembla que ve de pau.

Aquestas paraulas feren que la por del Rey fos verdaderament tranzitoria ó momentánea, així que, refentse en sa ira, digué :

—Un sol y ve de pau? Donchs sol l'espero pera sostenir la guerra.

Y cridant, desde la porta de la cambra, als porters de la antecambra, devant de qual porta no era costum de detenir á cap corporació, anyadí :

—Mos porters ! que ningú entre en aqueixa sala , sens que jo sapia primer qui es Qui's vulla que sia , deteniulo , preguntauli son nom, y veniumho á dir, que en ma cambra espero.

Y'l Rey torná á introduhirse, desapareixent de la vista dels circunstants, y privantse ell mateix de véurer al que venia.

Sepulcral fou lo silenci que llavors se esperimentá en totas las salas del palau y especialment en la antecambra del senyor Rey, sobre tot quant los que allí estavan regonegueren á la persona del enviat del Concell , que's detenia ja á la intimació del porter, dirigida al verguer que'l precedia.

—Quí sòu ? digué'l porter.

—Barcelona ! contestá Fivaller.

Desaparegué'l porter pera anar á donar la resposta al Rey , mes tornant á sortir de seguida de la cambra, s'acostá novament á la porta de la antecambra, y repetí la pregunta de aquesta manera :

—Me mana Sa Altesa que digau vostre nom, sinó no's pót entrar. Quí sòu?

—Barcelona!

Pronunciá Fivaller aquesta segona vegada sa resposta ab un to que donava á conéixer sa resolució de no ferla de altre manera.

Baixant lo cap lo porter, com tement repulsa de son senyor, y sens esperit pera fer saber al entrant lo mal efecte que alló produhiria al Rey, torná novament á entrar en la cambra, y poch tardá també en tornar á sortir, fent lo mateix que la primera vegada, y dihent llavors:

—No hi ha mes remey que dir vostre nom, sinó no entrau. Decididament me mana Sa Altesa que'm digau quí sòu?

Dubtá momentaneament Fivaller, tal volta per pensar que un petit incident podria trastornar son plan, mes á poch contestá al porter:

—Barcelona... ó un conceller de Barcelona! Ni li basta aixó á Sa Altesa? Perqué necessita la persona, si no es ella qui'l demana y sí lo que representá?

—Es á dir, que insistiu en lo mateix? Diré donchs...

—Sí, sí: Barcelona! repetí Fivaller resoltament.

No tenia temps lo porter de haver donat lo recado á son senyor, quant se sentí prop de la porta de la cambra la veu del Rey.

—Sí, no'n dubto, deya; tanta pertinacia m'indica que no pót ser altre que Fivaller. Prou será ell! Déixal entrar, porter.

Y en seguida anyadí pera sí, tot acostantse á la porta:

—Bè mostran sas paraulas quant mal se ha de regir ab mí!

En aquell moment, donada la contestació per lo porter, lo verguer del Concell baixá la massa, segons costum, y arribat ja á la porta de la cambra'l Rey, mentres Fivaller avansava ab pausa y gravedat, se trobaren y s'descobriren cara á cara lo monarca de Aragó y'l representant y conceller segon del Concell de Cent de Barcelona.

Avansá'l Rey un pas enfora, y quedant nó de frente, sinó un tant inclinat á un dels costats de la antecambra, girá sols un poch lo cap en direcció á la part per ahont venia'l conceller. Arrugat era son front, sas cellas avansavan mitj tapant sos ulls, y'l tot de sa cara revelava ben clarament la hipocondria ó frenesí que'l dominava.

Al revés se mostrava'l conceller: plena de serenitat sa cara, sos ulls brillavan nó ab lo foch de cap passió mesquina, sinó ab la llum

de un esperit tranquil que ni tem ni espera. Portava'l cap dret, mes sens orgull, era natural son caminar, y no's veya ni superbia en sa dignitat, ni baixesa en sa cortesia.

Així que vegé al monarca, detingué son pas, y's descobrí ab respecte, guardant lo tornarse á cobrir, per no abdicar de sa prerogativa, fins després que hagués besat la ma á son senyor. Incliná llavors lo genoll, y agafant ab sas mans y ab tota delicadesa las del Rey, que's deixaren portar com involuntariament, se las posá á la boca, fent un acatament respectuós, y esperant que l'altre, segons costum, lo manás alsar.

Peró no cumplí de prompte aquesta costum lo rey Fernando, ans, mirant al conceller ab cert desdeny y fent un mitj somrís irónich, deixant estar á Fivaller inclinat á sos peus, després de un bell rato de silenci, rompé á la fi, dihent de esta manera:

—Tu á mos peus? Perqué fas tanta sumissió de besarme las mans, quant de altre manera no'm tractas com á rey, sinó com á súbdit dels que te envian?

Fivaller alsá'l cap ab dignitat, fent cert moviment com per indicar que ó admirava la poca condescendencia del Rey en no ferlo alsar, ó que no podia respóndrer estant en aquella actitut. Mes, feta llavors la senyal, se posá en peu lo conceller, se torná á cobrir, y baixá la vista, com esperant nova pregunta, que realment li torná á fer enseguida don Fernando.

—Digas, donchs? á que ve tanta sumissió si no'm teniu per rey?

—Per son rey vos tè Barcelona, que may lo contrari s'ha dit, y en molt s'hónra de besar á son senyor las mans.

—Com seré senyor y rey, si vosaltres, súbdits, me compel-liu á pagar un vectigal? y com aquest no's paga sinó per aquell á qui's pót forsar, clar está que'm exigiu servitut, que voleu tenir á un rey per tributari, y que l'imperi y jurisdicció del rey sia subjecte á vostre ofici. Oh, afront y vergonya!

Lo conceller no replicá, coneixent que'l Rey estava disposat á parlar mes, com que creixia sa ira, y tement que sa interrupció no'l disposás mes malament, preferí deixarlo desahogar y que donás tal volta totas las rahons que tenia preparadas.

En efecte, mostrant major ira'l Rey així en sa veu com en son mirar y en sos moviments, com si volgués fer participants de sa rahó als cavallers y cortesans que per allí hi havia, mirá á una y altre part, esclamant á poch:

—Cosa es, per cert, monstruosa y prodigiosa lo rey ser tributari de sos súbdits! Lo bisbe, los abats, los priors y tots los altres del ordre de la clerecia gosan de aquesta inmunitat; los nobles ne gosavan antigament y fins ara ho pledejan... ¿Serém, donchs, nosaltres, los reys, menos que'ls nobles, menos que'ls mínims capellans? Exemples podria portarvos del regne de mon pare y de altres de mon temps... peró, nó: mes lluny vull anar. Dos reys tenian los Lacedemonis, ó cónsols, que eran llavors mes perpétuos que'ls reys; tant quant mes podian aquells en la guerra, podian poch en la ciutat, y no obstant aixó, inmunes volian que fossen de aquesta injuria, inmunes com ho foren fins los reys gentils y'ls reys hebreus. Jo no demano franquesa dels diners, encara que tindria dret á demanarho, pus no val la pena tal poquedat é interés, y major afront vos fariau si sols per ell vos feyau contraris de vostre rey; jo'm queixo, sí, per lo que toca á ma honra, á la del trono y á la dignitat en que estich constituhit..... y també per no tenir semblant renom entre las gents de altres nacions. Gloriauvos, gloriauvos de vostre acte entre aquestas mateixas nacions, á véurer com podréu fer gala de ser fiels y lleyals á vostre rey, si precisament vos mostrau desitjosos de ma vergonya, de mon afront é infamia, y teniu á galania y honra afrontar á vostre senyor; peró honra es aquesta que no us hónra, sols sí proba de que no us enteneu entre vosaltres, y que lluny de ésser rahó, es unicament porfia y contumacia.

Lo Rey aquí, baixant un tant la veu, parlant ab mes calma y mostrantse com mes pensatiu que irritat, després de admirar un rato la circunspecció del conceller, continuá:

—Quant altre consideració no vos hagués bastat pera evitar tal afront á mi y á vosaltres, bastaria recordar los beneficis que se'm deuhen: jo he tret lo cisme de Espanya, jo he conservat y aumentat lo regne del fill de mon germá, jo he sostengut mon dret... ¿y ara voleu que m'olvide de mi mateix? Voleu que la magestat del rey quede indefensa en estas miserias, sols pera no tenir que compelirvos mes per la forsa que per la rahó? Peró ja sè lo que m' haveu de respóndrer: parlau, parlau, sí, que vostra resposta es la que espero, y ans vos havia de deixar parlar, perque així mes facilment se podrá reprobar després y refutar. Parla, conceller, que facultat te dono á tu y á tos cólegas para respóndrer á ton rey.

En aquell moment se mostrá la fisonomia de don Fernando ab

certa espressió que així semblá humiltat ó generositat, com abatiment ó conformitat; tancá y obrí los ulls seguidament per dos vegadas, sospirá fort, y mirá aprés fit á fit al conceller, esperant sa resposta.

No la fèu esperar Fivaller, inmutable en son dir y en sa serenitat. Així li contestá:

—Bè fa Vostra Altesa en dir, que ja sab ó presum lo que he de respóndrer, pus prou ho pót saber, coneixent que es cosa de importancia. No sòn grans, senyor, las rahons que he de donar, y pus breu per lo mateix he de ser, perque es prou important la cosa en sí, reduhiré aquesta cosa á fervos solament una pregunta. ¿Ignora Vostra Altesa haver promés, ab solemne jurament, á Dèu y á sos Evangelis Sants, observar y guardar nostres privilegis y fins de treballar en no trencarne cap?

—No ho ignoro.

—Donchs, rey Fernando, recordau que tots los reys, vostres passats, també ho juraren, y així com ho prometeren, així ho guardaren. Jo no dech dir res mes, que no es lloch de qüestionar lo dret, sinó de sostenir la rahó, y aquesta's mostra sols ab lo que acabau de confesar, que del demés jo'n prescindesch. Vostra Altesa no vól seguir ni imitar á sos passats, ans bè'ls vól contradir y repéndrer: l'actual rey de Aragó vól trencar son jurament, vól venir á menys de sa paraula! Basta pensar sols en això, senyor, pera que'ns maravellem y pera que'ns pese tal injuria, sí, injuria que sobre de nosaltres cau.

—Y mon afront? interrompé'l Rey ab forsa.

—Afront? No'l sè véurer. Teniu per afront lo ser nosaltres constants en la observancia, y la facilitat en mostrarla á nostre Príncep, pregantlo al mateix temps? De la República sòn y han sigut sempre las imposicions, senyor, present vos feren aquesta condició al jurar, y dihent que la cumpliriau, vos acceptaren per rey. Si perque exigim lo cumpliment vos creheu perjudicat en la honra, no sòu vos lo jutge propi que haveu de judicar de vos mateix; mes pensau com vullau, que, per part nostra, sens faltarvos al respecte, convé dirvos quina es nostra resolució.

—Quina? parla. Això espero.

—Es, senyor, si vos insistiu en preténdrer tal inmunitat, que no deveu tenir, ans pérdrer las vidas que la llibertat.

—Bè, bè, digué'l Rey, ab to encara mes irónich. ¿Donchs preferiu ans pérdrer las vidas?

A aquestas paraulas Fivaller sortí de sa circunspecció , y avansá involuntariamet un peu endevant. Sos ulls y sos moviments semblavan desde aquell instant com guiats per un impuls que fins llavors tal volta havia dormit : lo tribuno's trobava en sa verdadera situació.

—Sí, rey de Aragó, digué ab arrogancia, sí ! Preferim ans pérdrer la vida y mil vidas que tingam , que no es la mort la que'ns espanta. ¿Qué mort mes ditxosa ni mes gloriosa que la mort per la llibertat , que morir pera ornament y renom de la República? Vinga la mort , sí , pus morts nosaltres nos celebrarán y honrarán nostres ciutadans mes que no celebraren los athenenses y romans á aquells dels sèus que havian mort també per la República. Vinga la mort, que mes encara alcansarém ab ella , mes sí , pus alcansarém premi de Dèu, així com lo alcansaren los mártirs , que mártir es qui , morint per la República , mor per la veritat y la justicia. No deuria amonestarvos, Rey , peró sò cristiá y sento un deber en ferho pera vostra salvació : la víctima es inocenta. Guardauvos, donchs , de faltar á son respecte , pus si morim , senyor , per cert tingau que no morirém sens venjansa.

Lluny de conmóurer això al Rey, tocat aquest en lo mes viu de son orgull, girá de nou la cara envers los que'l rodejavan y digué:

—Quanta ximplesa cáp en los homens ! Impossible sembla que's puga confóndrer la justicia ab la avaricia y la vanitat, y que cregan morir ab gloria quant moren sols vana y temerariament ! Y encara's comparan als athenenses y als romans y als mártirs y..... Oh orgull ! Lo que voldrian verdaderament es que's matassen á homens sens culpa, que's saquejassen los tresors , y á no ser així, si es que sols defensan son dret ¿á que vè tan avalot y tumult com en la ciutat se nota? Orgull, orgull y res mes !

—Rey, rey, cridá'l Fivaller, ni'l cel, ni'l mòn vos dòna permís pera parlar així!

Don Fernando mirá ab despreci al conceller, y desprès de estar un rato com dubtant si li respondria, digué al fi :

—Arrogancia de Llucifer , pus com ell podeu dir *Ponam sedem meam ad Aquilonem: ero similis Altissimo* , posaré la meva cadira prop de Aquilo y seré semblant á Dèu. Ja l'hi haveu posada , sí! Prop de Aquilo teniu vostra cadira, y mes que semblants á mi, majors ja sòu, pus diheu que sò forsat á fer lo que he jurat y promés, quant sòu vosaltres qui m'haveu forsat ! Diheu sinó ¿estava en la

mia ma jurar ma degradació? Indicareu al jurar que rey no seria si aixó no prometia? Es válit lo jurament del que jura y no es segons son ánimo? Donchs aquí ho teniu: si á aixó vosaltres m'haveu obligat, clar está que sòu vosaltres que'm fereu jurar pera ser perjur. Vostra es la culpa y no mia, que si he promés, s'ha de entendrer sols lo que just sia, de altre manera lo jurament no es lícit.

La veu del Rey aná pujant aquí de grau, y ensuperbit en estrem, com sortintse de sa gravedat y situació, passejantse, com solia altres vegadas, á grans passos per devant del conceller, y sens mirar si li donava la esquena, continuá, espressant ab la ma dreta, qual puny portava clos, de esta manera:

—Y per fi: al jurar las lleys del regne, fou mon jurament que conservaria lo patrimoni y estat reyal. Pera guardar aquest jurament se ha de trencar l'altre ¿quin val mes? Poch val de conseguent l'exemple de mos antepassats, quant per culpa de ells he vingut en esta fatiga. No fa'l rey lo nom, sinó las bonas hasanyas, y tanta hasanya es guardar la cosa digna, com corregirla. No vull, donchs, son exemple, sinó la rahó. Ells han feta y composta la nau á son plaer y arbitre, y pus jo ara tinch la clau y timó de aquella, jo la regiré y la gobernaré com vulla.

Cruas y aspres foren las últimas paraulas del Rey, y son estat verdaderament furiós contribuhí á que passás un bon rato en que ningú parlás, mes á poch, adonantse'l mateix don Fernando de son estat, y observant la afectació que regnava en tots los semblants, digué resolt y donant á conéixer com que volia acabar prestament la disputa:

—Conceller, entrau, entrau dins de aquell apartament.

Y senyalá sa cambra.

Perdé aquí'l color de sa cara Joan Fivaller, cosa que notá'l Rey y los circunstants, peró per mes que esperimentás son cos aquell efecte natural, ab esperit esforsat avansá fins á la cambra, detenintse un breu moment á la porta, y allargant son cap interiorment com pera véurer lo que dins hi havia.

—Qué miras? digué'l Rey.

—Miro, contestá'l conceller ab enteresa de mártir y héroe, si hi ha preparat per aquí algun dogal, si m' aguarda aquí alguna arma ó altre instrument pera darme la mort, ó si hi ha sols una finestra per ahont hajan de despenyarme.

Y manifestant la major resolució y resignació, penetrá dins de

la cambra, qual porta quedá tancada en seguida derrera de ell.

Poch esperava en aquell instant don Fernando la escena que presenciá, y que'l deixá con se sól dir ab la paraula á la boca. Lo gobernador En Guerau de Cervelló, En Guillem Ramon de Moncada, En Bernat de Cabrera y altres principals cavallers catalans, agenollats y llansats en sech als peus del monarca, suplicavan ab viva instancia, y cada un á sa manera ab llágrimas y esclamacions, contrariant ó calmant de conseguent la ira de don Fernando, que no podia enténdrer de prompte tal novetat. Los prechs de aquells bons patricis no eran mes que'l desitj de pau y de restablir la bona armonia entre lo Rey y'l poble.

—Guardau respecte á Fivaller, senyor, que es un de vostres millors vassalls y un digne patrici.

—Evitau la sanch, si no voleu que corre á mars per Barcelona.

—No es axió lo que us sembla, senyor. Vos no coneixeu lo carácter de aquest poble, tan zelós de sas llibertats, com generós quant convé.

—Satisfeu avuy al poble, y demá será vostre millor fill.

—Llástima, senyor, que desde'l primer dia de vostre regnat no hajau conegut á aquest poble, pus no us succehiria lo que us succeheix.

—Plor de anyoransa es sols lo de aquest poble, que tè massa present la senzillés y franquesa dels passats reys.

—Tot lo mal de axió es haver tingut que estar en guerras, lo haver tingut que fer cort del camp.

—Prou sabeu, senyor, que Barcelona ha donat sempre sos tresors y la sanch de sos fills, quant un rey los ha volgut conduhir á la gloria.

—Daunos facultat, senyor, donau llicencia als que mes vos volen pera transigir, que no será deshonra vostra accedir á una lley ó costum, per injusta que sia.

—Accediu, senyor, accediu, y carregau en nosaltres, si voleu, la culpa de tot.

Aquella abundancia de rahons, súplicas y recorts que de tots cantons sentia venir lo Rey, lo deixaren positivament en un estat de dubte, que's feya mes gros, quant mes considerava la violencia de son llenguatje anterior y la situació en que havia posat al conceller, tancat en la estancia inmediata.

—Es possible! digué tot admirat. Donchs, segons vosaltres, sens

tenir jo la culpa, de mi prové la causa? Segons vosaltres, lo que jo crech culpable es inocent, y tota la falta está en que jo no'l conech á ell ni ell á mi? Segons vosaltres, aquest poble que crida y amenassa tan sols plora per no haver tingut temps de conéixer ma benevolencia, y per no trobar la voluntad, amor y afabilitat á que l'acostumaren, desde'l primer dia de sos regnats, los altres reys?

—Oh! sí, sí, no ho dubteu! contestá un dels suplicants. Torrent es sols aquest poble en sa furia, procurau, senyor, calmarla, y'l veuréu després com una corrent tranquila y mansa, que sols fecunda, peró no arrebata. Donau facultat á vostre Consell reyal, senyor, y res sofrirá per això vostra bona fama!

Buscá'l Rey en aquell moment supremo, entorn de ell, la vista de altres personas que li pogués servir de fanal en aquella tempestat; peró'ls áulichs forasters havian la major part desaparegut, y si algun ne quedava, tenia baixa sa vista, y coadjuvava als prechs dels demés, sia per por, sia per cortesania: l'únich tan sols que restava en peus, inmóvil é indiferent en la apariencia, y que, al divisarlo'l Rey sentí remoguts mil encontrats afectes en son esperit, era l'ilustre Primogénit, lo qual no s'havia separat del derrera de son pare, en lo perill que passava, ni dins ni fora de la cambra reyal.

—Diheu que no sufrirá ma bona fama, (esclamá lo Rey, crehuantse de mans,) peró ma honra, que ningú com jo coneix, sempre la sentiré llagada. No hi ha remey! Ja veig lo que això significa: ja veig lo que tinch que fer!! Vosaltres ho voleu, vosaltres ho exigiu,... sia! A tots vos ho dich, á tots, sí, fins á vos, Primogénit, que veig permaneixeu mut á mon costat!!

—Vostre fill y vostre primer vassall, contestá don Alfons, ni suplica ni aconsella, sols espera.

—Peró això no vól dir res, fill, si no parlau mes clar, com deveu.

—Diré, donchs, solament, que si'ls que suplican sòn los millors patricis, com veheu, algun motiu hi haurá en sa súplica, pera créurer que la honra del Rey queda il-lesa.

—Sent així, vaig á fer, donchs, lo que may podia haver pensat en fer, per mes que ma voluntat may, may quedará satisfeta ni tranquila.

Y separant suaument, ab sas propias mans, á un costat y altre als cavallers que'l suplicavan, fèu senyal á un dels patges que per allí hi havia, dihent:

—Obriu, obriu la porta de ma cambra.

Al obrirse la porta se vegé dreta en mitj de ella la noble figura de Joan Fivaller, enterament traspostada y abatuda, de manera que ningú l'hauria conegut, á no ser per son distinctiu. Tant mortifica y descompon al home de nobles sentiments la idea de una mort inevitable, quant, com á preludi de ella, se li deixa espay y se'l posa en soledat, pera que'l pensament, la memoria y'l cor surtian com á valents rivals de la mateixa mort á batallar ab ella, trahent tots los brios y forsas de sa vida!

Se maravillá'l Rey al véurer lo demudat semblant de Fivaller, y pensant que aquest estava segur de caminar á la mort, li digué, després de contemplarlo un bell rato:

—Qué es axó? Com tens temor á la mort tu que tenias per ditxosa y gloriosa la mort contra ton rey? Peró no temas, nó: avansa y vina.

Fivaller avansá llavors, y'l Rey continuá:

—No tingas temor á la mort: víu, víu, conceller, pera que pugas tornar resposta á tos cólegas, companyons y conciutadans. Víu, pera dirlos que la disputa queda resolta en son favor, que la imposició queda tal com ells volen. Dígals que desde avuy mes queda de ells la victoria, la victoria, sí... peró nó'l triunfo.

La contestació de Fivaller no fou altre que fer un respectuós acatament al monarca, besarli novament las mans, y tornar á empéndrer lo mateix camí per ahont havia vingut. Prop del conceller seguiren, com acompanyantlo, alguns dels principals nobles que havian suplicat, entre ells lo gobernador Cervelló y'l vicecanciller del Rey, Bernat de Gualbes, lo qual, en nom del Consell reyal, passá á pagar al receptor dels drets de la ciutat l'equivalent de la imposició que'ls compradors del palau del Rey havian deixat de satisfer.

Al sortir de aquest edifici lo conceller de Barcelona ab sa comitiva, ressoná per tota la ciutat un crit general y unánim de—Visca Joan Fivaller, salvador de la patria!

—Al ohirlo'l Rey desde son palau, se deixá cáurer conmogut en los brassos de son fill, y units així los dos, entraren de nou en la cambra, ahont tingueren lloch, mentres alguns dels cortesans seguian esperant en la antecambra, novas escenas, tan misteriosas com interessants é inesperadas.

XXXIV.

Ó Castilla ó la mortalla. Com lo donzell de Puymoren se presentá tot ensangrentat devant la cort.

Lo Rey havia tornat á entrar en sa cambra, sense dir ni una paraula , y després de sentat en sa cadira , havia seguit també, per molt temps, mut y pensatiu. La tempestat per que acabava de passar, los grans motius que absorvian son pensament, feyan que de nou revisquéssen ab tota sa forsa y juntament los dolors de la ánima y del cos.

No ho deixava de conéixer lo príncep don Alfons , que tenia la vista fixa en son pare , y esperava que fos ell qui primer parlás, mes cansat de esperar, é impacient , per observar que la postració del malalt creixia , no pogué menos de esforsarse al últim , dirigintli paraulas de consol.

—Ánimo, pare y senyor, ánimo, que pót ser desde avuy reapareixerá una nova aurora de benestar y felicitat, pus no sempre lo camí de la vida ha de estar sembrat de punxas. Recordauvos de altres apuros en que vos haveu trobat, y dels que sempre haveu sortit victoriós y ab honra.

—Ab honra! esclamá don Fernando , sospirant ab pena y clavant sa malalta vista en son fill. Las flors de la vida sòn com las del camp, que tè cada una son clima... peró la flor de la honra es de tots los climas!

—Y qué voleu dir?

—Vull dir que si la honra está malalta, lo mateix ho está en un clima que en altre. Peró no importa, (digué en seguida ab to mes resolt,) jo vull tráurer la planta de aquest clima enmetzinat, jo vull salvar la planta al menos, encara que la flor quede malalta.

—Qué intentau, mon pare? preguntá admirat l'infant , que coneixia ja de molt temps la idea dominant del Rey , sempre que's

trobava en apuros. Vostra honra no está malalta, mentras visca vostre fill que la ha de heretar, y pót ser millorar algun dia. No us espante'l clima pera la flor, quant en tantas ocasions ha contribuit á que la planta s'arrelás y á que donás aromas que may se estingirán. De Aragó sòu rey, y rey de Aragó ha de ser també lo que després de vos vinga. Olvidau, donchs, senyor, olvidau aquells climas, quals ayres no sòn los que déu buscar ara la planta pera víurer!

—Ah! Ja fèu bè, mon fill, en recordarme que sòu vos qui haveu de heredar ma honra y ser rey després de mí: tan bè fèu, com que ja sòu ara l'amo de la herencia y'l verdader rey... Jo no puch mes! Jo no visch en esta atmósfera!..... Oh, ayres de Castilla, ahont sòu!!

—Serenauvos, senyor, digué'l fill, abrassant al pare. Per Dèu no tingau tal pensament! No vullau donar, per Dèu, aquest pas que fòra fatal á vostra honra!

—Nó, nó, mon fill. A Castilla, á Castilla! No espero, no vull esperar. Demá, sens mes tardar, m'en vaig. Deixaume anar, mon fill, ab ma honra, ja que, segons vos, se guarda il-lesa!

Un moment de silenci y de viu sentiment regná aquí entre pare y fill, mes reavivantse en lo príncep la idea y esperansa constant que tenia desde que havia sabut la existencia de una carta de interés en poder de son pare, aprofitá ab oportunitat la ocasió, així que observá major calma en lo Rey, pera dirli.

—Pus no hi ha dubte, pare y senyor, que il-lesa queda vostra honra, y ja que'm designau ans de temps com amo de vostra herencia, no'm dilateu mes, senyor, lo cumpliment de una promesa que m'haveu fet, y que tant importa á aquella.

Lo Rey se quedá mirant á son fill, no recordant tal volta quina era la promesa. Lo fill continuá:

—Sí: fa poch que parlarem de un home sospitós, y...

—Ah!... Sí... contestá'l Rey, esclamant.

Peró sa esclamació no era, en veritat, la que degués satisfer al príncep. Ab ella no volia indicar lo Rey que recordava la promesa: son sospir era sols lo regoneixement de un pronóstich fet ans per son fill, era fins á cert punt la confirmació de un dubte, de que s'havia distret per poch temps.

—Y es veritat! continuá'l Rey, parlant ab veu mes baixa. Estranya es, á fé, la desaparició del majordom... ¿Y no l'haveu vist

mes, infant, y no s'ha aparegut durant tot lo que acaba de succehir?

—Podeu pensar que, á serhi, no hauria amagat son cos, pera fer mérit. Peró deixaulo córrer, pare, que ell sabrá ahont se troba: lo que convé ara es que'm cumplau la promesa. Me diguereu que teniau en vostre poder una carta, y...

—Sí, sí, es veritat: allí la trobarás, infant, en la segona divisió de mon cofret.

Y donant lo Rey una clau petita al Primogénit, senyaláli'l cofret, que estava sobre de una taula de noguera, devant de una arca quadrada ab motlluras de llautons y mare perla.

Executá l'infant la operació de obrir y buscar la carta ab tal impaciencia y pressa, que li arribavan á tremolar los dits, y no es de estranyar, pus tals senyals, que solen ser moltas vegadas preludi de una sorpresa ó de una esperansa, arriban á fer créurer que en semblants casos hi véu primer lo cor que'ls ulls.

Véurer la carta don Alfons y posársela á llegir fou tot un. Peró quin no fou l'aturdiment del Rey, al contemplar la espressió que's notava en los ulls del infant mentres anava llegint, y sobre tot al sentir lo crit de sorpresa que doná aquest al arribar á cert punt, desde'l qual, ple de alegria y com si no li importás tant lo demés, apretá la carta entre sas mans, alsantlas en l'ayre com en actitut de donar gracias al cel.

—Ah! Qué veig! Sí! ell es, ell, lo infame y'l traidor que, baix nom suposat, fins s'atreví á trepitjar ab sa inmunda planta lo palau dels reys!

—Qué diheu!... Silenci, mon fill, silenci!

En sa sorpresa, havia intimat callament lo Rey, per haver sentit prop de sa porta algú que entrava. L'infant se contingué. Peró poch hagué de durar la suspensió, quant vegeren que'l que entrava era l'únich que tenia dret de introduhirse en totas las habitacions del palau, per llicencia del Rey. Era mossen Borra, qual cara afable revelá prompte al príncep alguna grata nova que tal volta venia á darli.

—Fortuna, fortuna! digué mossen Borra tot entrant.

—Qué fortuna? contestá'l príncep. Calla, juglar, que la nostra es major que la teva.

—Es que...

—Calla, calla! Ja parlarás després, juglar, que la nova que revela aquesta carta es fortuna que val per totas. Escolta, escolta!

Lo juglar, alsant també las mans al cel en actitut de gracias, las torná á juntar, fent sonar ab un cop los dos palmells, y juntant despres los llavis entre'ls dos primers dits de la ma dreta, pera manifestar que guardaria silenci, posá la orella ab atenció pera no pérdrer un mot de la carta. Mentres l'infant llegia, los ulls del juglar se bellugavan plens de alegria á dreta y esquerra, y sa ma esquerra sobre del cor semblava com que contingués los glapits que aquest li dava.

Així deya la carta, que aná llegint lo príncep junt á la orella mateixa de son pare:

—«Sereníssim senyor. Justas sòn vostras queixas y esclamacions respecte á la mort del arcabisbe de Saragossa, no dubtant que la mala veu que s'ha espargit de que jo havia sigut lo fautor de aquella mort fará mal á vostra causa y donará molts partidaris al infant de Castilla. Peró bè sabeu vos que en molts casos la voluntat no basta, y que no podent obrar ab absolut poder, solen los petits é imprudents comprométrer als grossos que voldrian contenirlos. Lo lloch era dolent, lo parlar dels contraris provocatiu, los acompanyants en mes número del que devia ser, y ab mon geni viu (com Vostra Altesa coneix ja), bastá pera que un dels servents, ohint mos crits, cregués ferme un favor, precipitantse en la imprudencia que cometé. Creheu mon descárrech, senyor, com penso donarlo al parlament de Catalunya, y que sols se déu esta desgracia á un traydor (que tal es, segons després he sabut), lo qual fugí de mon poder á poch de comés lo crim. Es un malehit y través gascó que's diu March Tullat, conegut en sa terra ab lo renom de Bantayrol, y que ja havia mudat son nom, seguint als catalans de Aragó, al fugir de vostra ciutat y palau de Balaguer, per certs atreviments que tingué fins ab las damas é infantas de vostra reyal familia, com ja vos sabeu. Procurau, donchs, senyor, com jo procuro, desmentir aquella mala veu, y no desconfieu per això de vostra causa, que es la de la justicia. Dada en Burdeus, als 15 de setembre del any 1413.—Vostre humil y devot vasall y amich, que's recomana á vostra gracia, tot prest. Antoni de Luna.»

—Bantayrol, lo Bantayrol! repetí ab tota calma y rihent mossen Borra. Encara que no tingués altres senyas, bastaria aqueix renom pera conéixer que es ell. Y qué ben aplicat li está!

—Y qué vol dir Bantayrol? preguntá l'infant.

—Vol dir en gascó lo mateix que vanitós ó fanfarró. Peró dei-

xau que us parle de ma fortuna, . continuá'l juglar , mudant de to, y ple de entussiasme.

—Es també alguna cosa del gascó?

—De aquest sols sè desgracias que ja us diré. Lo que hi ha, y que desde la lectura de aquesta carta tè major interés, es, que al comunicar al correu l'encárrech pera'ls aragonesos de Lleyda , aquest m'ha indicat si podian ser uns que han arribat avuy mateix al hostal de la Bella-Dona.

—Y qué? interrompé ab impaciencia l'infant.

—Qué? Podeu pensarho. He donat al correu lo florí de la mateixa manera que si hagués anat á Lleyda, pera que trincás á la salut del Rey. Los forasters del hostal eran precisament los que buscava, y havent parlat ja ab ells, allí se estan esperant que passe la tempestat, y que Sa Altesa'ls demane. Un n'hi ha, senyor, mes dur en son parlar que un roure, y com veja al Bantayrol, de segur que no l'erra.

—Convé , donchs, ara que'ns previngam, digué l'infant en veu baixa, y que per res se puga traslluhir aquesta important nova. Demá, reunida la cort, pót donarse aquest cop sorprenent, aquesta satisfacció als regnes, que será, pare y senyor, una verdadera medicina pera'l mal de esperit que vostra honra vos ocasiona. Ánimo, pare, ánimo: ja veheu com la Providencia tot ho pórta á bon punt. Tornau á recobrar la forsa: vostre fill preparará'l negoci, y demá...

—Ni demá ni may mes, mon fill! contestá ab resolució'l pare. Demá ja es tart.

—Qué voleu dir ab aixó?

—Vull dir que ara mateix , si pót ser , ara mateix m'en vaig de Barcelona.

—Es posible, senyor, que tingau aquesta tenacitat, quant vostre fill vos suplica, quant de segur lo sol de demá brillará pera vos de una manera ben diferent que'l de avuy?

—Vostre pare no tè mes que dos camins, mon fill. O Castilla ó la mortalla! Esculliu. Lo sol de Castilla es l'únich que pót refer la planta.

—Al menos esperau un poch. Donau temps á castigar al traydor.

—Vos dich que nó. Amo de ma herencia sòu, fèu en mon nom lo que vullau, y deixaume partir.

—Demá?

—Demá, y no espero mes!

—Donchs ja que no hi ha altre remey, al menos ohiu mon prech. Per amor de Dèu, senyor, per amor de Dèu vos ho suplico. Vos partiréu y jo executaré l'acte en vostre nom, peró entretant, guardau y guardem tots aquest secret. Anáuvosen á descansar, senyor, que prou necessitat ne teniu, y evitem així la sospita de cortesans y sobre tot del mateix traydor.

Lo pare no contestá á la súplica de prompte, y's quedá mirant fit á fit á son fill.

Mentres durava aquesta conversa entre l'infant y'l Rey, mossen Borra no feya mes que passejarse separat de ells y repetint alegre:

—Bantayrol!.... Lo Bantayrol! Quin nom mes propi! Ni Alexandre Magno'l doná millor á son cavall!

Mes aquí un nou aconteixement inesperat vingué á desviar de son goig al juglar y á detenir al Rey, que, accedint al prech de son fill, se esforsava pera alsarse de la cadira, apoyat en lo bras de qui mes estimava. Una veu descompassada y atrevida cridava en la antecambra com may se havia ohit en aquell lloch:

—Pas, pas! Teniu pietat á la última víctima del zel y de la lleyaltat, senyors y cavallers. Deixaume arribar fins als peus de mon amat Rey, brotant la sanch encara de mas feridas, pera que's convence de quant necessari es lo rigor contra'ls infames!

Prompte conegueren que tal veu era la del majordom del palau. En efecte, sorprés en estrem mossen Borra, saltá á la porta, y quedá mes sorprés encara al véurer lo que passava en la antecambra. Lo majordom, tot ell ensangrentat, y ostentant en son front una llarga ferida, que li prenia la meytat de aquest desde'l pòls esquerre, desfigurat enterament y ab la cara inflada, portant sa capa rotllada sota'l bras y son barretó á la ma, com olvidat enterament de la etiqueta palatina y de la dignitat de son cárrech, per la desesperació que aparentment respirava, desohia las veus dels cavallers y dels porters, y se empenyava, contra las ordres donadas per Sa Altesa, en penetrar fins en l'interior de la cambra.

—Qué es aixó! Qué es lo que veig! esclamá mossen Borra. Sí! Es ell!... Lo majordom!... y tot ensangrentat!

Al ohir l'infant la noticia que li donava mossen Borra, confirmant la sospita que ja havia tingut de que era aquella veu la del majordom, avansá també fins á la porta, y detenintse en ella, com pera impedir la entrada, esperá á véurer quin objecte tenia aquella estranya novetat que l'acabava de sorpéndrer. Al descubrirlo'l ma-

jordom, que no havia cessat de cridar pas! pas!, continuá esclamantse, encara ab mes desespero, de esta manera:

—Oh! Gracias á Dèu! Ja que al menos vos descubresch á vos, senyor Primogénit, columna principal y poderosa de la magestat y del poder reyal; deixaume pas fins als peus de vostre pare august, pera que contemple'l triunfo de mon esfors, y per mon triunfo confie ara mes que may en lo triunfo de tot. Atacat, senyor, per tots costats y per infinitas turbas armadas de punyals y espasas, al dirigirme aquí per la Plassa Nova, y sentint entorn meu horrorosos crits contra la magestat del Rey y sa reyal familia, no he tingut altre recurs que invocar los sagrats noms que ells malehian, y obrirme pas ab ma espasa, sacudint á dreta y esquerra, y desfent ab la forsa de mon bras aquell remat de cobarts y assessins. Alguns pochs, han sortit en ma ajuda, no sè de ahont, y tan mesquins y débils han sigut los altres, que al véurer córrer la primera sanch, espantats y sens ordre, han fugit com á bandas de palomas que veuhen lo milá. Ja ho veheu, donchs, senyor. Lo temps corre y no's déu pérdrer. Súrtian prest los cavallers lleyals en defensa del Rey; jo realisaré'l plan que he promés idear, y, no ho dupteu, demá'l poder reyal veurá sota sa planta aqueix altre poder despótich y popular que es l'embrás y la sombra constant del trono dels reys.

Al ohir mossen Borra desde l'interior de la cambra aquestas paraulas, no pogué menos de esclamar desesperat:

—Mentida! Falsedat! Jo acabo de passar per la Plassa Nova y res he vist, ni's troba ningú del poble per aquell cantó.

Encara que l'infant no ohí clarament lo que deya en veu baixa'l juglar, peró conegué que se esclamava y que se escruixia de la ponderació del majordom. Peró llavors mes que may convenia guardar prudencia pera no espantar á la llebra; així que, manifestant lo Primogénit gran sentiment, ab veu molt suau contestá sols al majordom, no podent pensar que est ignorás lo que acabava de succehir allí.

—De lamentar sòn los contratemps y de agrahir sòn las ofertas dels lleyals, peró després de la tranzacció que acaba de tenir lloch entre'l Rey y'l poble, sols devem esforsarnos en solidar la pau, ans que promóurer nova guerra.

Al ohir lo majordom la paraula tranzacció, quedá més que sorprés, pasmat, y en sech doná mostra de que era una farsa y men-

tida quant deya, pus ni sabé qué dir ni pogué conservar exteriorment la apariencia de furia ab que s'havia presentat.

—Tranzacció?... Tranzacció entre'l Rey y'l poble! Es possible?

Un dels concorrents, acostántseli á la orella, li digué en breus paraulas lo que acabava de succehir. La ignorancia del majordom era perque, venint de altres estrems de la ciutat, que estavan casi deserts, pera que ningú s'admirás de sa sanch y sa ferida, havia procurat entrar en lo palau, evitant enrahonar ab tothom fins á arribar á la antecambra, que ell havia escullit com á lloch pera representar sa farsa. Fins allí no s'havia desembrassat de sa capa y descubert son front ensangrentat, y fins allí no havia comensat á donar los imprudents crits ab que volia atráurer la atenció y l'interés de tothom.

Lo príncep continuá:

—No hi ha necessitat de que's desvetllen mes los bons, quant lo perill desapareix. Ja podeu retirarvos, consellers, oficials, cavallers y amichs, pus la salut del senyor Rey exigeix descans y quietut, y vól que'ls que no l'han desamparat descansen y's reforsen també pera quant convinga. Demá será un altre dia. Y vos... majordom, anau, anau també á descansar, y no penseu en vostres perills, que demá será'l dia en que la magestat del senyor Rey donará á cada un lo que mereix, premi pera'ls bons y cástich pera'ls dolents.

No's pararen los verdaderament bons en lo significat de aquestas paraulas, y ningú las entengué menos que'l majordom. Los primers saludaren al príncep, y després de oferir sas personas, s'en anaren: l'altre, vehent en gran part desbaratada ó inútil sa esperansa, pensá solament en la necessitat que tenia de anar á desfer precipitadament lo diabólich projecte que havia ideat, y saludant també, s'interná per altres habitacions del palau, dihent entre sí en son nou contratemps:

—Ja está vist! De nou s'ha tornat vent ma esperansa. Malehida terra y malehida ma ambició! Malehida terra, pus no'm puch arrelar en ella y sembla que'm sacut de sí!

Y després de detenirse un moment al mitj de un dels corredors del palau, com que'l fixás una nova y repentina idea, anyadí, tot dirigintse á la estancia ahont hi havia la llibreria del rey don Martí:

—No ho perdam tot. Jo aniré á desfer lo fet, y encara que's pert

ma esperansa, molt será que demá no trega algun profit de mon esfors, pus m'ha vist ja'l príncep ab lo front ensangrentat... Peró, entretant, no deixem enderrera al que es causa de ma desgracia, no olvidem la venjansa. Jo't jur, malehit juheu, que me l'has de pagar!

Y prenent un llum del demunt de una taula, s' introduhí resolt dins de la llibreria.

Així que havia desaparegut de la presencia del príncep, y quant aquest anava á tancarse interiorment en la cambra, detenintli'l bras mossen Borra, li digué:

—Deixaume sortir, senyor; deixaume sortir. Ja tornaré després.

—Y ahont vóls anar?

—A seguirli'ls passos, contestá'l juglar. Ja l'he seguit ans fins al campanar de la catedral, fins á la cort del veguer, ahont ha donat ordre de part del Rey que se soltassen los presos al sentir tocar la campana, y després l'he perdut..... No vull que se'm perda ara. Deixaume sortir, deixaume sortir, y ja veuréu com será de profit mon aguayt.

Als primers passos que doná mossen Borra, y vehent desde un cantó de un corredor com lo majordom se ficava en la llibreria, se senyá admirat lo juglar, y no pogué menos de dir:

—Com hi ha mòn, ara sí que no t'entench, Bantayrol: á tal hora de nit, cansat y ensangrentat, ficarse entre llibres. No pót ser sinó que busque las profecias del sabi Merlí, pera véurer si volará quant estiga á punt de cáurer al llas. Peró ja estás fresch, que la ferida de demá será mes fonda que la de avuy, y cap metge te la curará, encara que tornás mestre Arnau ab lo sèu *Flos florum*. Tu sabs perque has entrat... tu sortirás.

XXXV.

Lo baylet. La peste de la glánola. Nova orfandat de Blanqueta.

Solen dir que'ls mals de casa fan olvidar los del mòn.

Pera conéixer la forsa de aquesta veritat no hi ha mes que tran-

portarse de nou á la casa del desgraciat falconer Joan de la Murtra, de la que fa ja temps que'ns havem separat, distrets en lo que'l mòn oferia per los carrers y plassas de Barcelona.

Ple de soledat y desconsol era'l quadro que la casa del falconer presentava, desde que aquest baixá rendit y abatut del terrat, pera deixarse anar ab prou feynas demunt de son llit.

Lo natural cuydado de Blanqueta, lo carinyo y respecte que professava á son protector, y en part la vergonya de sa culpa, havian posat en una situació tan trista á la tímida noya, que no sabia qué ferse, y tan prompte s'alsava ó avansava un pas pera averiguar clarament la causa de lo que feya patir á son pare, com se detenia dubtosa y avergonyida, no tenint esperit tan sols ni pera obrir la boca.

Sa congoixa cresqué mes y mes, vehent que passava'l temps, que'l falconer no's movia del llit, y que, escoltant ab atenció, sentia com que son pare respirás ab gran pena y molt esfors.

Lo carinyo ho vencé tot. Mirant ja com á nova culpa lo permanéixer indiferent, se resolgué á acostarse á la vora del llit, y ab tot amor, preguntá al falconer:

—Pare, pare. ¿Que no us trobau bo? Qué teniu? Voleu alguna cosa?

Dos ó tres voltas se repetiren aquestas preguntas, sens poder véurer, al ferlas, l'estat que presentava la cara del pobre falconer, per estar aquest girat de espatllas, mes cada volta s'emportava la noya la mateixa resposta, que la obligava á tornarsen mes trista y mes dubtosa.

—Res, res,... no vull res. Tórnaten á la botiga á tenir compte... Ja t'avisaré si per cas.

Es de advertir aquí que, pera portar certs recados, comprar alguna minestra, anar á buscar aygua y també pera ajudar á tenir las telas, los reclams y las buscas quant anavan á parar, tenia pres ja de molt temps lo falconer á un xicotet, fill de un hortolá de fora del Portal nou, que havia servit de baylet á algun altre hortolá, y ab lo nom de baylet s'havia quedat y de baylet verdaderament feya en casa de Joan de la Murtra, sent en cert modo lo companyó de Blanqueta, y companyó sens gelosia, sobre tot desde que la noya s'havia tornat tan dona y guapa, deixant al baylet petit y magristó com sempre, de manera que'l minyonet tenia ab ella la franquesa de germá y al mateix temps lo respecte de mestresa.

Aquell dia, per desgracia, entretingut y embadalit lo minyó ab tot lo que veya pels carrers, y ab lo moviment de gremis y gent armada que's notava, tardá mes que may á tornar á la casa, y aixó contribuhí mes á que Blanqueta s'impacientás no vehent la hora de poder saber en clar lo que'l falconer tenia.

—Si al menos tornás lo baylet, deya, no'm veuria tan sola y perturbada... y á mes, que com es tan esparvillat, pót ser faria dir al pobre pare lo que ara tal volta no'm vol dir á mi..... Ay Dèu meu! Y quina mala sort es la meva, y quina desgracia ha sigut la de acostarse per aquí aquell mal home! ¿Quí sab ara lo que será de mi de aquí endevant? Animeta de la meva mare, prega á Dèu, per amor de Dèu, que'm trega de aquests perills! Ay mare meva, si visquesses, quina altre fòra la sort de ta desgraciada filla!!

En aquell moment entrá de un salt en la botiga lo desitjat baylet, aixerit y saltador com sempre, portant á la ma un mocador ple de petxinas, que'l falconer li havia fet comprar.

—Gracias á Dèu, gracias á Dèu! digué Blanqueta axí que'l vegé. Sembla com que un ángel t'ho haja dit. M'en alegro de que no m'hajas fet pérdrer mes temps la paciencia.

—Que tenias gana? contestáli ab tota naturalitat y gracia'l minyó. Temps falta de aquí á dinar, y si encara las has de cóurer.

—Sí, per gana estich y per petxinas: ja t'asseguro...

—Es que m'ha costat trobarlas, peró he dit han de ser petxinas... y ho han sigut.

—Calla, home, calla, que poch sabs tu lo que passa.

—Qué? preguntá tot admirat lo baylet.

Blanqueta sospirá ab gran pena.

—Qué't passa, minyona? Sembla que estás tota mística, y com si haguesses anat á confessar.

—Ah! Pobre baylet y pobre de mi! Poch sabs tu la nuvolada de casa.

Lo baylet se posá á ríurer com un boig.

—Calla, plaga, calla! Psit! No crides...! Per amor de Dèu!

—Peró bè. ¿Qué tens?

—Qué tinch? que'l pare está malalt... y lo pitjor es que no'm vól dir lo que tè.

—Lo Joan? Bo y sa l'he deixat aqueix matí.

—Donchs ara no ho está. Si tu hi entrasses poch á poquet, (anyadí ab veu baixa Blanqueta,) pót ser te diria alguna cosa.....

—Qué estrany! deya entre sí y tot admirat lo baylet. No voler entrarhi ella, y créurer que á mi'm dirá lo que á ella no li ha volgut dir.

—Creume, baylet! Éntrahi tu, y pót ser.....

—Bè, bè. Allá vaig... Com que'm sembla que no déu ser tant com dius.

Y posantse de puntetas, seguintli al derrera Blanqueta, que no s'atreví á passar de la escala, aná acostantse al quarto y á la alcova'l baylet, tot arrasserantse per las parets, fins que arribá á véurer bè la cara del malalt. Pochs moments ans, sentintse ab major agitació'l Joan, s'havia girat pit per amunt, y penjava son cap á un costat en direcció á la porta.

Ans que l'arribás á véurer lo baylet, ab tota la inocencia de sa edat y senzillés de son geni, no sabent com iniciarse en cas tan compromés, cregué lo mes propi donarli compte dels encárrechs, y així, ja tot entrant, li digué fent mitj l'alegre:

—Ayre, Joan, que ja vos porto las petxinas. ¿Que no estau bó?

Y tot dihentli aixó, arribá á acostarse'l baylet fins á un punt en que's veya bè la cara del malalt.

Mes, oh sorpresa! L'inocent servidor reculá espantat, sens esperit pera fer cap altre pregunta, al véurer que'l Joan tenia la cara com inflada, y que'ls ulls estaban mitj tancats, obrintse sols ab molta pena, pera clavarse en la persona que'l mirava, y ab espressió suplicativa.

Anava ja á girar lo pobre minyó, tremolós y espantat, quant torná á detenirse, al sentir uns forts esbufechs del malalt, que sens dubte volia espressar alguna cosa y no podia.

—Uf!... Uf!..... Eh!... Eh!.....

Tals eran las únicas articulacions, si aquéix nom mereixen, que sortian de la boca del desgraciat falconer.

Encara que pasmat lo minyó, vehent lo trist estat de son amo, no pogué menos, pus així com així ja hi era, de fer un esfors, tant pera parlar, com pera inspeccionar detingudament la confusa cara de son amo, y á tal fi, se posá al mateix costat del llit, y li repetí de nou:

—Joan, ¿que no us trobau bo? Voleu alguna cosa? Voleu que entre Blanqueta?

L'esfors del malalt fou aquí major que poch ans, peró ni temps tingué de observarho'l baylet, pus, com sorprés de fástich al tocar

al llit de son amo, retrocedí en seguida, tapantse'l nas ab los dits, y fent ab la boca, mentres s'en tornava, com quant se está en perill de provocar.

No li calgué parlar al baylet quant arribá á fora, pus trobá ja á Blanqueta, que s'havia estat prop de la porta, desfeta y plorant com una Magdalena.

—Ay Blanqueta! li digué'l baylet aixi que la vegé. Jesús, Maria, Joseph! Y qué es lo que li han dat al pobre Joan, que de tal manera empesta?

—Qué! Parla, digas.

—Ay mare meva! Li surt un fetor, un baf de la boca, que sols de pensarhi se'm regiran las tripas.

—Vóls dir?

—No vull dir... Éntrahi y ho veurás.

—Pót ser ha vomitat, y...

—Nó, nó: prou ho hauria vist. No es res de vómit. Es una pudor tan gran, que no sè á qué compararla. Y després... si li vegesses la cara, Blanqueta... ¡quina cara y quins ulls! Si no sabés que es ell, no l'hauria conegut.

—Trista de mi! trista de mi!

—Peró éntrahi, dona, y déixat de plorar, que no'n treurás res.

La desgraciada Blanqueta no sabia qué ferse, y's trobava, com se sól dir, ab las mans lligadas. Anava de dreta á esquerra sense consol, escabellantse y plorant, y l'inocent baylet, admirat de aquella indecisió ó respecte, comensava á créurer que tot alló era mes serio de lo que semblava, y no feya mes que seguir ab los ulls á la noya. Un y altre's miraren per llarch rato, com volentse preguntar y sense saber de qué, mes á la fi Blanqueta digué, plena de ternura y sentiment:

—Baylet, no'm deixes!

—Ahont vóls que vaja?

—No, no'm deixes! Per amor de Dèu t'ho demano!

—No tingas por, dona. Com vóls que't deixe. Demá pót posarse bo'l Joan, y llavors...

—Demá dius?

—Demá ó un altre dia.

—Tan de bo que aixi fós! Si Dèu ho fes!

Y torná á seguir un altre rato de silenci, y's tornaren á mirar

un y altre, y fou també Blanqueta la primera que torná á parlar, dihent ab la mateixa ternura á son companyó :

—Qué farém, baylet ?

—A mi m'ho dius ? Qué farém, Blanqueta ?

Y vehent lo minyó que sa amiga estava tant indecisa, digué resolt per fi :

—Ba, ba. Jo no sè perque gastas tantas posturas. Éntrahi de una vegada, sinó no'n sortirém. Perque, si vóls que't diga la veritat, me fa ríurer un poch que tingas tans miraments y tanta por, quant pót ser no es res lo mal que tè... Alguna enrabiada que tal volta haurá pres...

—Y tal enrabiada y tal cosa ! esclamá Blanqueta, aumentant son plor. Donchs vaig á entrarhi, y mentrestant, baylet, podrias anar á dirho al Ambrós, al vehí...

—Tens rahó, que es especier, y quí sab si ab alguna beguda, ell que sab tant, nos treurá de apuros.

Y efectivament, sortint de un salt lo baylet á complir l'encárrech, se decidí Blanqueta á acostarse al llit de son estimat protector.

Lo que allí passá entre aquellas dos personas tenia la eloqüencia de la nit, es á dir, la espressió de aquellas nits qual espectacle es eloqüent y parla á la ánima, sols perque es fosch y mut.

Blanqueta percibí realment, al acostarse al llit, lo fetor de que li havia parlat lo baylet, peró poch era alló pera qui, pensant en l'agravi que havia fet á son pare, y vehent en tan gran postració al que fou son únich amparo, sols hauria volgut en aquell moment, y hauria dat tota sa sanch pera conseguirho, recurs y medi pera tornar la salut á son estimat protector, y pera borrar lo ressentiment que de ella pogués tenir.

Plena de carinyo, acostá sa cara Blanqueta á la de son pare, que veya del tot desfigurada, y fins posantli la ma sobre de la sèva, que sentí cremar, li preguntá ab suavitat y dolsura qué era lo que tenia y si volia alguna cosa. Peró era per demés : l'ensopiment del malalt era cada volta mes fort, y sols de tant en tant tenia alguna intermitencia, en la que semblava regonéixer entorn de ell y sentir. Mirava Blanqueta, plorant á llágrima viva, la desconeguda cara de aquella persona á qui tant estimava y respectava, y en va la forsa de son carinyo y l'anhel de sos ulls pogueren lograr que s'obrissen los del pobre malalt, lo qual seguia ab un entorpiment

que semblava germá de la mort. A la fi, després de molt esperar y de molt parlar á la orella y de apretar la ma al malalt, lo pobre falconer obrí sos inflats ulls. Oh alegria y consol! L'home que, mitj malalt, sols s'havia fixat en la persona per qui anavan á cáurer tants mals sobre de ell y de sa casa, sentintse en la postració de la febre, hagué de arrepentirse en un recó de sa ánima de sa indiferencia ab aquella mateixa persona, pus al fi y al cap, de ella era de qui podia rébrer consol en aquells moments, y desesperat ja de trobarlo en son ensopiment, acabava de esperimentarlo gran y excessiu sols de sentir ressonant á sa orella la grata veu de sa cara afillada, y mes encara de véurer devant de ell la hermosa figura de Blanqueta, que l'acariciava y consolava. No pót presentarse ab mes oportunitat y bellesa, en la imaginació de un mortal, la idea y figura de un ángel que pórta consol al esperit, com se presentá en aquella ocasió la figura de la hermosa orfaneta, al capsal del llit del desgraciat falconer!

Així que'l malalt regonegué á la persona que l'aconsolava, son cos fèu com un esgarrifament, y fins la cara's contragué á impuls, sens dubte, de un íntim sentiment de gratitut, que fins pogué llegirse en sa desconeguda fisonomia, y sobre tot, los ulls del malalt se fixaren ab tal esfors en los de Blanqueta, que aquesta arribá á créurer que endevinava quant lo malalt li podia ó volia dir.

—Ánimo, ánimo, li digué llavors. No us espanteu, Joan, que mentres me tingau aquí.....

Blanqueta, sensible y no podent continuar, esclafí en un plor: lo malalt adonantse de las llágrimas de la noya, torná á esgarrifarse, fèu un esfors de obrir los ulls, y de ells, que estavan fixos y com clavats, rodolá una llágrima, sola y seca, que's perdé cara avall del infelís malalt. Era alló'l llenguatge de la ánima, que sols parlava y respirava pels ulls del cos mort, era la eloqüencia de la nit, que parla al mortal per lo mateix que es fosca y muda!!

Passat aquest moment, los ulls del malalt se tornaren á aclucar, y per demés foren las paraulas y'ls esforsos de Blanqueta: la pobre orfaneta no pogué rébrer ja cap mes mirada de son generós y desgraciat protector!

En mitj de son desconsol, en mitj de sas llágrimas, que derramava en abundancia, olvidada de son amor y fins de las causas que havian portat al falconer á tal punt, pus sols pensava en la sort de aquella persona que la havia favorida y amparada en sa desgracia,

ni sabia Blanqueta qué ferse, ni tenia per de prompte mes esperansa que la tornada del baylet, quant sentí ressonar en la botiga la ronca veu del especier, al que baixá á rébrer en seguida.

—A véurer, á véurer, deya'l catxassut Ambrós, tot enrahonant ab lo baylet. Vejam, donchs, que tè'l bon Joan, si es que pót ser l'han mal mirat ó es que s'ha menjat alguna perdiu pudenta, ell que se envaneix de menjarlas baratas.

Y tot dihent aixó, aguantantse la panxa com solia, posá'l peu en lo primer grahó, disposantse á pujar la escala, perque es de advertir que era tanta sa catxassa, que cada escaló li servia de replá sempre que tenia que pujar. En tal punt se topá ab Blanqueta, que baixava desaforada y plorant, y al véurerla així, ab sa acostumada frescura, y sens fer cas de las senyals que la noya li feya pera que baixás la veu, li digué tot rihent:

—Qué tens, minyona? Semblas als infants que van derrera de San Sebastiá, quant li fan pregarias. Vaja, vaja, que no hi déu haver pera tant... Pobre minyona! Está acostumada á que sempre li balle la aygua al devant, y ara per res li sembla que s'ha de acabar lo mòn.

—Ah! poch sabeu lo que passa. Pujau, pujau Ambrós, y'l veuréu tan ensopit, que sembla mort. De vos confio, sinó, no sè lo que'm faig.

—Anem anem. Peró no tingas por, plaga, que aixó no será res. Ja ho deya ara al baylet ¿que pót ser vareu menjar alguna perdiuota.?...

Y ja tenia la cama alsada á punt de apoyarse en lo segon escaló, quant una indiscreta resposta del senzill baylet detingué en sech al catxassut Ambrós, y fins li fèu agafar un ayre de llestesa que no solia tenir.

—Ja podria ser lo que dihеu de la perdiu, encara que ni l'he vista cóurer ni n'he tastat, digué'l baylet; y ara m'en recordo, que no us ho havia pensat á dir, pus li surt de la boca un fetor tan gran, que sembla com si prop de ell hi hagués una rossa.

—San Roch gloriós! Tan gran fetor li surt de la boca? digué l'Ambrós, retirant lo peu, y fins baixant del primer escaló.

—Sí, sí, respongué Blanqueta, que havia girat per amunt, crehent que'l bon vehí l'aniria seguint. Es una cosa que no's pót aguantar ni á deu passos...

—Aixó son figas de altre paner, anyadí pera sí y tot tapantse

dissimuladament lo nas y la boca l'especier. Sembla una maledicció, que de soca y de arrel may se pugan tráurer aquestas bravadas de la nostra terra. No voldria que tornassen, ab bona fe, ni per totas las ganancias que'm deixan!

—Que no pujau? preguntá Blanqueta desde'l cap de la escala. Peró, Ambrós, ¿qué fèu?

—Nó, nó: baixa tu, contestá l'especier, fent senyal ab la ma á Blanqueta pera que baixás, y tot dirigintse á la botiga. Val mes, noya, que'l deixes descansar, que mentres reposa...

—Peró com podeu saber lo que tè, si no l'haveu vist? En veritat vos en tornau?...

Blanqueta al dir aixó ja era abaix en la botiga, y detenia per la mánega al especier á fi de que no s'en anás.

—Ab lo que m'haveu dit, noya, ne tinch prou, que basta á voltas un cap de fil pera saber si es de estam la madeixa. Si'ns acostavam al malalt, pót ser li fariam mes mal que bè.

—Donchs bè ¿qué farém? insistia Blanqueta, observant que'l vehí s'anava dirigint al carrer.

—Res... Creume, noya. Qui assegura, dúra. No hi cap necessitat, peró per lo que pót ser, val mes que crideu al metge, y mes fará ell ab una ullada que jo ab tots mos emplastres.

—Voleu dir, Ambrós?

—Sí, sí... y si m'has de créurer, noya, deixal estar, y no li trenques lo son, que podria ser mal. No t'hi acostes... y espera que vinga'l metge.

Entremitj de son egoisme, lo bon Ambrós, esperant mal de son pobre vehí, sentia cert interés per la desgraciada amiga de sa filla, pensant que al menos se salvás del perill ella, ja que pera son protector hi havia tan poch que confiar. Així es lo mòn: al costat de las accions dolentas s'en véu á voltas una de bona, y entremitj de las bonas una de dolenta.

—Y quin metge enviarém á buscar si no'n coneixem cap? Mare de Dèu y quinas penas sòn las mevas!

—No te espantes per aixó, minyona... Qualsevol es bo. Aquí al girant víu lo de las monjas de San Pere, ó sinó...

—Ja'l conech, ja'l conech, interrompé'l baylet. Sabs, Blanqueta, allí ahont sempre hi vehem entrar matons ab flors?

—Donchs, per amor de Dèu! Veshi, veshi: corre, baylet, no't detingas!

—Y sinó, continuá l'especier, que vaja al doctor Guerau, que tè mes cop de ull... y mes diners. Lo fosser del Pi t'en donará rahó, pus víu al costat mateix del fossar. Sí, sí: en aquests casos val mes no pecar per curt...

—Es á dir, Ambrós, que'l Joan déu estar molt mal segons diheu?

La pobre Blanqueta fèu aquesta pregunta mes afligida que may, per deduhir de la previsió del vehí un perill inminent, peró ab facilitat la calmá aquell, sens pérdrer res de sa felís catxassa.

—De qué te espantas? Com vóls que jo crega aixó del malalt, si no l'he vist? Ba, ba: corre, corre, baylet, y que'n vinga un ó altre... y jo entretant m'en aniré á casa, que tinch feyna molt precisa.

Y saltant al carrer l'Ambrós, l'atravessá ab passos mes llarchs de lo que permetia sa tripa, mesclant saludos, disculpas y consells dirigits á la desconsolada Blanqueta, que, sentintse brotar mes llágrimas en sos ulls, no gosava á acostarse prop de la porta pera que no la vegessen los vehins.

Entretant lo baylet corria carrer avall, en busca del metge de las monjas, que era'l que vivia mes prop.

Al véurer Blanqueta, desde'l fondo de la botiga, com l'especier la desamparava, donantli no mes que vanas paraulas per consol, no pogué menos de sentir interiorment certa ira contra aquell home, y ab ira digué entre sí, olvidada per un moment de sa tristor y desgracia:

—Y quin cor de home! Ja tenia rahó'l pobre Joan, quant deya que l'únich sentit que tenia era'l de la gola!

La soledat que desde aquell moment esperimentá la desconsolada Blanqueta fou major que totas quantas n'havia esperimentat, major que aquella en que's trobá, sent nina encara, quant la mala sort arrancá de son costat á sos bondadosos pares, major sí, pus en sa primera desgracia, la desgracia era una y la rahó de la nina poch ferma per sa inocencia, y ara eran dos las desgracias, es á dir, la actual y'l recort de la passada, mentres que la rahó de la víctima era ja formada y ab tota la forsa del judici y de la imaginació. En tant trist estat passava, com un panorama, pel cap de la infelís Blanqueta tot lo que li havia succehit durant sa vida y tot lo que son exaltat magí li presentava de incert, confús y horrorós en sa vida futura, en lo temps que li quedava de víurer. Veya devant sos

ulls aquell fatal matí en que's despertá per primera volta sense sentir los patons de sa mare, en que no vegé ni sa sombra prop de ella ; veya los camps desolats de Menargues, per ahont vagá abandonada, famolenca y plena de fret y de miseria ; veya aquella primera y horrorosa nit en que, plena de por y sens cap esperansa de consol, havia hagut de deixarse anar, per pura necesitat, y pera poder dormir recullida, derrera la porta de sa anyorada casa ; veya'l llarch y aspre camí que sos peus núus, y entremitj de gent miserable y desconeguda, havian hagut de fer, seguint al caritatiu frare que la recullí, quant per primera volta la portá la sort á la ciutat de Barcelona, pera trobar allí un nou pare y protector ; y, després de tot aixó, y donant un salt al temps ditxós que havia passat fins llavors al costat del bó y generós falconer, veya, sí, una altre vida tan dolenta com la que recordava, veya la espantosa imatge de la miseria, del aislament ó abandono y fins la de la deshonra, ya que considerava poderós al rival de son amant y'l creya capás de destruir á aquest y á ella, á aquest per la gelosía y rabia ab que'l mirava, y á ella per la intenció infame ab que sempre tan mal home la perseguia.

Peró no eran sols los recorts trists los que s'arreplegavan en la memoria de la desconsolada donzella. Quant dubta'l mortal sobre la mala sort que li espera, y perdent la esperansa compara temps y situacions, no sòn sols los mals recorts los que fa revíurer la tristesa y la desconfiansa ; ans bè, pera sentir mes pena, pórta la memoria á la imaginació los recorts bells y grats, pera que, comparantlos, ressalte encara ab mes negres colors la situació en que's troba'l que péna. Així mirant espantada la pobre orfaneta, en aquell moment, á la imatge de la desgracia, que li semblava se li apareixia pera acompanyarla y no deixarla may mes durant lo resto de sa vida, contemplava aquella figura creixent en horror quant mes comparava ab son estat lo de sa ditxosa infancia, y recordava las caricias de la mare al despertarse, las festas de son pare á l'hora de dinar, las passejadas que feya ab tots dos als diumenges, lo temps alegre de la cullita y del bátrer, en que seguia'l trill per la era de son poble, los falconers del senyor de Camporrells, que li donavan aucells y flors, la amistat de infinitas amiguetas, ab las quals anava á cullir moras del esbarzers ó á apresonar cigalas del un arbre al altre, per fi, la ditxosa nit de San Joan ó de Nadal, lo dia de la festa Major, los camps de Menargues, la fisonomia de son poble, y

fins la claror y'l sol que il-luminava la estimada terra ahont havia nascut. Oh! trist ben trist s'anava posant ab tals memorias lo sensible cor de la orfaneta, y així pensant, se considerava llavors mes órfana que may, y tan fosch veya son temps esdevenidor, que no hi havia sol imaginable pera poderlo il-luminar, semblant sos suspirs un sospir seguit y sos ulls una font continua de llágrimas. Pera mes aumentar sa tristesa no li faltava en sa soledat mes que una cosa, que prest succehí, pus sempre al fixarse en las penas, per una fatalitat indefinible, es quant mes de novas n'acuden: las dos estimadas tórtolas de Blanqueta se posaren á murmurar en aquell moment, y la trista noya hagué de sofrir aquell cant trist, per no tenir cor de fer callar á aquells dos animalets á qui tan estimava.

—Cantau ó plorau, tortoletas mevas, que no sè lo que fèu, quant tant me coneixeu y quant sòu las companyonas de ma sort! Cantau ó plorau, que lo mateix es, quant una y altre cosa es en vosaltres per excés de amor y gelosía, temerosas de pérdrer la companyia en que viviu! Jo us escolto, plorant sols, pus sola y aislada'm trobo, y si temo, es de que no tornará ja may pera mi la felicitat que'm fuig, estraviant pót ser l'únich amor que'm queda, y destruhint ma esperansa! Plorau ó cantau, tortoletas mevas, plorau ó cantau!!

Durant tan trist estat, y quant Blanqueta, impacient, s'acostava á la porta y treya'l cap pera véurer si tornava'l baylet, observá la misteriosa actitut de alguns dels vehins, que, parlantse en veu baixa y mirant á la casa del falconer, evitavan al mateix temps de que sos ulls se fessen encontradissos ab los de la noya, y tan prest com la veyan, giravan dissimuladament y's ficavan dins de sas casas. Misteri ben significatiu era aquell pera la desgraciada órfana, peró mes ho era encara la única escepció de tanta ingratitut: sa fiel y constant amiga Marieta, la filla del egoista Ambrós, posada á la finestra de sa casa, y mostrant la cara mes trista que pót mostrar una donzella sensible de bons ulls, no perdia de vista la botiga de son desgraciat vehí, y cada volta que podia atisbar á Blanqueta, com volentli revelar l'interés que li movia sa desgracia, mossegantse'ls llavis, bellugava'l cap á dreta y esquerra, y alsava sos ulls de Dolorosa al cel, ab ayre suplicatiu. Peró Marieta, la amable amiga y, si's pót dir, consultora de Blanqueta, no parlava, y quant coneixia que aquesta li anava á dir alguna cosa, desapareixia en sech de la finestra, tornanthi luego, pera fer los mateixos senyals y pera

tornar á fugir quant sa mes estimada amiga intentá parlarli. Ben clar se veya: la pobre vehina pugnava entre'l mes bon desitj de socórrer y ajudar en sa desgracia á sa amiga y la ordre severa, imposada per son pare, de evitar tota relació, durant aquell dia, ab la casa del vehí malalt!

Tot això contribuhia á fer mes amarga la situació de Blanqueta, y mes quant veya la inseguritat de trobar, en dia de tanta confusió, cap metge á casa, pus dos vegadas havia vingut ja'l baylet y cap de ellas ab metge: lo de la monjas havia anat á visitar al monastir de san Pau, y al tancarse'ls portals, l'havian tancat defora; altre metge, indicat al noy per la familia del de las monjas, era prohom del Concell de Cent, y's trobava en aquella ocasió en la casa de la ciutat; de altre sabian lo nom, peró no'l carrer en que vivia... y'l pobre baylet corria y anava y tornava, y al arribar devant de Blanqueta, ni aquell sabia esplicarse volentse disculpar, ni aquesta podia contestarli mes que ab esclafits de plors y ab nou y major desespero cada vegada. Fatal contratemps! Llargas, ben llargas li semblavan las horas á Blanqueta cada volta que havia de esperar de nou, y llargas las anadas y tornadas del baylet; mes ¡quí ho diria! al pas que las horas de esperar li semblavan llargas, lo dia li passava rápido y corrents en sa exaltada imaginació: veya que s' acabava la tarde, y cada instant creya véurer com disminuhia'l sol grau per grau en sa carrera, y no dubtava ja de trobarse quant ans en la nit, ab son protector malalt, sense un metge pera curarlo, sense un amich que la ajudás y consolás! Per segona volta s'havia de véurer la desgraciada Blanqueta en una nit semblant, por son aislament y desconsol, á la que havia passat en Menargues, quant las infernals bombardas de Balaguer se li emportaren á sos estimats pares! Per segona volta la poncella del camp havia de aguaytar sola, esposantse á que un mal vent la arrebassás, y fes desaparéixer sa hermosura y sa forsa!!

Lo trist pressagi se cumplí: la nit arribá ab tota sa fosca, y ni resolució tingué la espantada donzella de encéndrer llum, temerosa de que son espant fòra major vehentse á sí mateixa sola. Arrimada á la vora de la porta, escoltava impacienta si sentia pel carrer trepitjadas lluny ó la veu aguda del baylet, peró passava'l temps, y lo únich que ressonava en los ohidos de Blanqueta, en lo silenci de la nit, eran los esbufechs del pobre falconer á qui ni podia ni sabia com socórrer!

Unas sombras giraren per l'estrem del carrer durant tal impaciencia, peró Blanqueta no las arribá á véurer, ni ellas á la noya... y mes valgué que fos així.

Per fi, al cap de bon rato sentí Blanqueta la veu del baylet, que venia esplicant l'estat en que's trobava son amo, y deduhint per axó que venia'l metge, se ficá resolta á dins, corregué á la cuyna á buscar un lluquet, y encengué llum ab la major promptitut. Y en efecte, justa prengué la mida, pus al sortir á la botiga, ab la ma devant del llum pera que no s'apagás, posava'l peu en lo llindar de la porta lo renombrat doctor Guerau, qual semblant no era'l mes afable, sobre tot desde las derreras noticias que li havia revelat lo baylet que l'acompanyava, pus, á saberlas ans, hauria pres sens dubte certas providencias, que llavors havia de executar precisament al sortir de la casa del malalt.

Encara que familiarisat ab desgracias lo doctor Guerau, s'hagué de conmóurer ó interessarse algun tant, vehent al costat de la desgracia la hermosura, cosa que contribueix á divinisarla en cert modo, y sembla que fa atráurer mes facilment la compassió. Procurá ans de tot calmar ab bonas peró breus paraulas lo desespero de la noya, pera evitar que fos confusa la relació que li feya de tot quant havia passat, y arribat ja á la cambra, se dirigí al capsal del llit, portant á son costat á Blanqueta ab lo llum, de manera que no podia veúrer bè de prompte la cara del malalt.

Gran fou la sorpresa del doctor així que la noya separá la ma del llum. La cara y'ls ulls del falconer estavan en lo mateix estat que ans, peró la boca, que estava oberta, per estar lo cap molt caygut, deixava véurer una negror lo mateix que de tinta. Acostant llavors lo llum á la boca, y baixantse un poch lo doctor Guerau, digué, sens alsar la veu, algunas paraulas que no deixá de enténdrer la desconfiada Blanqueta.

—Sí, sí: llengua y paladar y tot, tot está negre. Avansada está la cosa, peró no ha anat ab la pressa que en molts altres.

—Y qué será, senyor doctor? esclamava Blanqueta. Verge Santissima dels ángels, teniu pietat de mi!

Lo doctor prengué lleugerament lo pòls al malalt, y separantli després, ab la punta del bastó, la camisa del pit, anyadí:

—Estrany es. Sembla que pel cos no hi ha encara tacas, y podria ser que sostenintse fins demá.... Quí sab. Peró de tots modos, si no las tè avuy, las tindrá demá, y ab perill tan compromés, es precís...

—Qué ?

—Jo sento, noya, tenir que dirtho, peró ab las prevencions que hi ha per part del gobern de la ciutat y ab los mals recorts y escarments que ha deixat un mal tan cruel, no pót menos un, y es deber de tot físich, de postposarho tot al bè y á la salut pública.

Al sentir aquestas espressions, los ulls de la donzella brillaren com á foch, descobrint tot lo horror que sa ánima preveya, y sa cara grogejá.

—Peró bè, doctor? qué es lo que tè'l Joan?... Quin es aqueix mal tan cruel de que parlau?

—Lo que tè (contestá'l doctor, fent una suspensió y mirant á terra,) es.... es la glánola.

—La glánola.....! La peste....! Verge santa dels desamparats! Ja ho veig, doctor, ja ho veig, que estich condempnada á quedar novament órfana y sens amparo en aquest mòn!

Y posantse'l devantal als ulls, tan íntima aflixió demostrá Blanqueta, que fins al doctor Guerau, á pesar de sa esperiencia, li fèu venir ganas de plorar, per conéixer que verdaderament aquella desgraciada hermosura se trobava sola en lo mòn, com ho probava lo véurer que, en un cas tan crítich de estar malalt lo cap de la casa, no rodejava son llit mes companyia que la de la noya. Peró'l deber era ans que tot.

Després de un curt silenci, preguntá ab tota senzillés Blanqueta al metge:

—¿Donchs, qué farém, senyor doctor?

—Res, noya: allúnyat del malalt, pus, com ja te he indicat, prest vindrán per ell.

—Com! Qué dibeu?... Vindrán per ell?... Y quí?

—La cerca de la ciutat, á la que vaig á avisar enseguida.

Al dir axó, lo doctor girá en direcció á la escala, com indicant que ja no tenia res que fer y no's devia pérdrer temps.

—Nó, doctor, nó! esclamá la noya, detenintlo. Jo desamparar á mon pare y protector, al que ha salvat ma vida y ha vigilat ma honra, al que ha sigut mon consol y ma alegria, jo desampararlo perque's pert ell y's pert també ma esperansa...? Axó sí que no ho faré. En bona hora que ma esperansa fuge, peró mentres ell respire, á mi'm toca cuydarlo, y no'm fa res de acompaynarlo en la mort, ja que he sigut sa companyona en vida. Dibeu, doctor, dibeu: qué he de fer?

—Infelissa! Ta lleyaltat y amor no tè exemple en quant he vist, tocant á aquest mal que tant espanta, peró ab ton bon desitj no farias mes, donzella, que agravarlo. ¿Qué farias ab ta inesperiencia, ab ta perturbació, ab ton aislament? ¿Qué farias, si l'enmetzinat alé del malalt te feria á tu mentres creyas consolarlo, y cahent á sos peus malalta com ell, haviau de ser un y altre víctimas y testimonis mútuos de una desgracia inevitable, vehent ell ta agonia y tu la sèva? No val mes que de dos s'en salve un, que se evite la propagació del mal en la ciutat, y, sobre tot, que's medique y's cuyde al malalt ab tot ordre, calma y seguretat per qui tè coneixement y esperiencia de tal mal y per aquell á qui no perturba cap afecte ni interés? Deixa, deixa, noya, que se'l emporten á la Santa Casa, y prega tu á Dèu entretant que us ajude á tu y á ell.

La pobre noya no tenia rahons pera contestar al metge, y aquest havia enfilat ja la escala, quant un truch á la porta de la botiga cridá la atenció de Blanqueta, la qual s'en adoná, y deduhí per alló que'l baylet no era á la casa.

—Quí será? Quí podrá trucar, estant la porta oberta y haventhi allí'l baylet? Peró nó: ah! Ja ho conech! esclamá Blanqueta ab lo to mes desesperat. Ja ho veheu, senyor doctor, ja ho veheu... fins lo baylet m'ha desamparat!!

Y havent cridat per dos vegadas, tot baixant, al baylet, aquest no contestá, repetintse solament en cambi lo truch de la porta. Al arribar á la botiga la noya y'l metge, una y altre quedaren sorpresos, de véurer quí era'l que demanava y l'objecte ab qué venia.

—Ay ay? digué'l doctor. Quin miracle es aquest? Ans que'l metge haja dat l'avís, vos trobau ja á la casa del malalt? Esquisida es, á fe, vostra vigilancia.

—Dèu meu! cridá la noya, al sentir las rahons del metge, y vehent que al derrera del que demanava seguian altres dos homens portant una llitera tapada. Y sòn los de la cerca! Com es possible axó, senyor doctor?

—Filla, jo mateix m'en admiro...

—Es tal nostra vigilancia, (contestá l'home ab una fredor que li era habitual,) que, pera evitar lo mal públich, no perdonam res, y moltas vegadas sabem ans que'l metge ahont jauhen los malalts.

—Sempre hi ha vehins temerosos, digué'l doctor, que, á las primeras sospitas, corren.....

—Es ben cert, senyor doctor! esclamá abatuda de dolor Blanque-

ta. Ni un vehí per anar á buscar á un metge, y pót ser mes de un pera avisar ans de temps á la cerca!!

L'home de la cerca contestá ab una mitja rialla, confirmant la conjectura de la noya, y en seguida digué:

—Donchs, vos apar, doctor Guerau, que sens dificultat...?

—Sí sí: enllestiu, que jo tinch altres cosas que fer.

—Es cert, es cert, doctor? esclamava Blanqueta, girant com á boja per la botiga, y sense saber lo que li passava. Es possible lo que van á presenciar mos ulls?.. Misericordia divina!... Quanta desgracia en un sol dia! Y que hé fet jo, pobreta de mi, pera que axí'm castigue'l cel?... Nó, nó! mos ulls no ho veurán, mos ohidos no ho sentirán... Jesús! Jesús! Anau, anau... que jo m'en vaig á amagarme en'l estrem mes recóndit de esta casa.

Deya axó Blanqueta, mentres lo doctor Guerau corria ja carrer avall, fugint dels miasmas, y mentres l'encargat de la cerca, ab son fanal á la ma y seguit per la llitera, pujava ja la escala en busca del malalt, que en pochs minuts tingueren trasladat, emportantsel, sens detenirse, al apartament dels empestats del Sant Hospital.

Al fugir la noya, pera no presenciar tan trist espectacle, s'introduhí en la rebotiga, penjá'l llum de qualsevol manera, y sentantse en una cadira, verdaderament arreconada, tancá'ls ulls, se tapá ab los dits las orellas, y plorant, esbufegant, resant y esclamant, esperá que passás aquell fatal moment ó'l temps en que calculá que l'acte havia tingut efecte. Al ressonar en sos ohidos lo trepitj pesat dels homens que se'n portavan la llitera, Blanqueta doná un jiscle, y del tot abatuda y desesperada, arribá á posar son front sobre de sos genolls, y en tal actitut permanesqué per un rato, darramant llágrimas y mes llágrimas, y no sabent con ferho pera detenirse'l plor y calmar la viva agitació que li partia del cor.

Peró ans de esplicar lo que succehí á Blanqueta, al esforsarse pera sortir de sa postració, convé disculpar en cert modo la part de egoisme é inhumanitat (que tal haurá semblat al lector,) dels vehins y demés coneguts del pobre falconer, sabedors del mal que á aquest afligia, fent una breu pintura, á tal objecte, de lo que era la cruel y horrorosa peste de la glánola.

Després de la dansa de S. Guy, que invadí la Alemania, y en qual enfermetat no hi havia mes remey que exorcisar als malalts, possehits del diable, recitant versos de la Biblia; vingué al mòn la glánola, dita així, segons creuhen alguns, per sortir unas glándu-

las ó tumors en certas junctures del cos, y ab tal nom ó ab lo de *landre* era coneguda y anomenada la enfermetat en molts paissos y en diferents idiomas.

Lo terror que la glánola produhí no tè comparació ab lo de cap altre enfermetat, de quantas, com ella, nos havian vingut de Llevant, com que era un dels presents fets á la Europa per las crehuadas.

La Fransa, la Italia, la Espanya y després la Inglaterra, la Alemania y la Holanda foren, successivament y en continuas renovacions, víctimas de ella.

Peró de totas quantas escursions fèu lo mal, cap fou mes cruel, ni en cap se presentá ab un carácter mes devastador y espantós com en 1348. Desde llavors la glánola fou sempre símbol de terror, de espant y miseria; son recort y son nom eran lo fantasma perseguidor del cor y de las conciencias, y ¡cosa estranya! al pas que era'l medi de moralisar als incréduls, per lo temor de la mort, apagava los bons instints y sentiments, per lo terror de la enfermetat. L'home, aterrat, contemplant sa efímera existencia, alsava rendit las mans á Dèu, demanantli misericordia, peró no las estenia al próxim, quant veya que son semblant queya ferit del mal á son costat. Aberracions humanas, que en va cap filosofia es capás de fer enténdrer!

Fins ab los preludis que avisaren sa vinguda, fou aquella vegada terrorífica la aparició del mal, pus després de sentirse continuos terremotos per molt temps, comensá á plóurer, y de tal manera, que durá la pluja, sens interrupció, per espay de sis mesos. Llavors comensá la verdadera devastació de la glánola, cahent á sa bufada poblacions enteras, que quedaren sens un habitant, y barrejantse en la desbocada corrent de aqueixas miserias que tot ho arrebassava, junt ab la manta del pobre, los mantos dels emperadors, las coronas dels reys y las mitras dels bisbes. Entre las víctimas ilustres, ho fou, en nostra Espanya, lo rey Alfonso XI de Castilla.

Pera tráurer la proporció del efectes de la peste, que'ns pinta lo Petrarca, en aquella temporada de trist recort, basta saber que, sols en la ciutat de Venecia, moriren aquella vegada deu mil personas. Així es com los historiadors, transmitint la veu del poble, arriban á dir que «desde Noé, may l'ángel esterminador havia mort tanta gent com llavors.»

Molts dels malalts se pót dir que ni arribavan á estarho, pus morian al primer dia, de repent y fins pel carrer.

Comensava'l mal per una febre violenta, y seguia després un deliri, estupor é insensibilitat, no guardant sempre'l mateix ordre en aquestas senyals; la llengua y'l paladar se tornavan negres y com á cremats, y l'alé despedia un fetor insoportable. Molts dels malalts tenian una *peripneumonia* violenta (inflamació del pulmó y de la pleura,) acompanyada de hemorrágias promptes y mortals, y ordinariament se manifestava la gangrena per unas tacas negras que sortian per tot lo cos.

No hi ha que parlar de remeys, perque eran ineficassos tots los ordinaris, y dependia la cura de una casualitat, difícil de endevinar, ó del giro que prenia'l mal per sí mateix, com quant sobrevenian postemas exteriors, en qual cas la vida no corria ja cap perill.

A tal estrem arribá la por del contagi, que no's trobavan ni metges pera curar, ni servidors pera cuydar als malalts, ni capellans pera assistirlos en los últims moments, de manera que, pera remediarho, tingué'l Papa que concedir indulgencia á quantas personas se consagrassen als atacats del mal, y s'absolgué plenariament als malalts, encargant als sacerdots que'ls ho fessen saber.

Las prometensas, rogativas, penitencias y fundacions menudejavan encara no hi havia los primers síntomas de una nova visita del mal, y'l poble menut y pobre, pera aplacar la ira del cel, presentava á voltas, per las ciutats y pobles, espectacles tristos y repugnants, encara que piadosos, pus se veyan passejar pels carrers arreplechs de homens mitj núus que s'assotavan á sí mateixos ó uns als altres.

La estadística que ofereix la ciutat de Barcelona, segons se troba en los dietaris del Concell de Cent y de la Diputació, proba en primer lloch la aparició continua de la glánola, desde la data citada fins al sigle XVII y aprés la mortandat esperimentada en ella, que no es poca si's comparan los temps y la gran diferencia del número de habitants de ans ab los del temps actual. En l'any 1333, que es una de las apuntacions mes antigas, consta que en poch temps moriren deu mil personas; de aquesta data fins al temps del rey Fernando se repetí la peste en Barcelona al menos deu vegadas, y de llavors en endevant fou tan continua y horrorosa, que s'hagueren de publicar jubileus pera'ls que morian, facultar als capellans pera que diguessen dos missas, fer bandos contra'ls metges y ci-

rurgians que fugian, y fins arribá una ocasió en que no hi havia qui pogués tocar las campanas de la Catedral. Dèu nos guart de semblants tristesas!

XXXVI.

Com lo malvat donzell s'en portá à la orfaneta al jas de En Simon.

Probará, donchs, tot lo referit, quant menos, que no deurá estranyar lo lector la indiferencia ó por del vehins respecte del pobre falconer, sent com era ell, en son trist estat, lo primer senyal de la renovació de un mal, que tan cruels recorts havia deixat pochs anys ans, com si diguessem lo preludi de la vinguda del ángel esterminador, de aquell ángel que, quant venia, no anava acompanyat sols de la peste, sinó de fam, miseria y guerra, com ho feya créurer ja mes aquell dia ab l'estat efervescent de Barcelona.

Peró tot aquest horror, així lo de la peste que s'acaba de descríurer com lo que oferia per sí sol lo desconsolador quadro de la casa del falconer, en lo moment de separarse aquest de sa afillada, no era res, absolutament res en comparació del que esperimentá la pobre Blanqueta al alsar lo cap dels genolls, ferits sos ohidos per una veu coneguda, de fatal recort y que no esperava sentir en aquella ocasió.

No bè la llitera habia girat la cantonada del carrer, dos homes s'havian adelantat apressuradament cap á la casa del falconer; trobant la porta descuydada havian penetrat en la entrada, y l'un de ells, atret per la claror del llum de la rebotiga, s'havia introduhit fins á la presencia mateixa de la abatuda víctima, que ni esperit tenia de tornar á obrir los ulls pera no contemplar ab ells lo horrorós quadro que de sobras veya ab los ulls del esperit.

—Aquí está! esclamá l'home ab alegria infernal, al véurer á la donzella. La hora ha arribat, Blanqueta: jo vinch pera salvarte, y...

—Oh! cridá la noya, horrorisada, posantse dreta, y corrent á un recó, fent seguir arrastrant la cadira, y colocántsela devant de ella,

com volentse parapetar. Verge Santíssima!! Fuig, fuig, mal esperit, Llucifer perseguidor; aparta, mal caváller... Horror! horror!! No'n tinch prou encara ab una gran desgracia, que m'en portas una de pitjor? Fuig, fuig! Arrera cor de roure, infame, vil...!

Apretava ab una ma Blanqueta la cadira contra sí y ab l'altre recullia vagament la roba que tapava son pit, com posant també en guarda sa honestitat y sa honra. Son cos inclinat y son cap test al mateix temps podria dirse que simbolisavan la por y la vigilancia, y sos ulls, vius y belluganțs, se podrian péndrer bè per las únicas armas de la ánima, que probavan de espantar al enemich, quant no's confia en la defensa de las del cos, en las mans.

—Tant te espanto? li digué'l perseguidor, afectant un to suau y amable. Mira que vinch á salvarte, vinch de pau, com sempre, vinch á rendirte mon desesperat amor, vinch á oferirte ton ben estar, pus serás desde avuy ma esposa, avuy, que tinch major poder que may, pera transformarte, sens dubte, de una órfana miserable en la esposa de un cavaller distingit!!

—Nó, may! may! Tornáuvosen per ahont haveu vingut, deixaume en ma miseria y orfandat, pus jo no sò vostra, ni ho puch ser, ni ho vull ser. Vergonya, vergonya vos en haviau de donar, que tot un majordom del palau del senyor Rey vinga á perseguir á una honrada y desgraciada donzella. No us atanseu á mi, mal cavaller, y respectau quant menos la casa de un moribund!

—Insisteixes? digué'l donzell, en actitut de avansar cap á Blanqueta, y respirant sos ulls la passió mes liviana y'ls mes desenfrenats sentiments. No vóls pensar, noya, en qui ets y en qui sò?

—Nó, nó! May!

—Nó? Donchs pensa que demá tornarás á ser lo que eras la primera volta que entrares en esta casa, demá estarás sense menjar, sens protector ni amparo, sense amor ni companyia: demá ton amant estará baix mon arbitre y en poder de la justicia, que'l fará servir de exemple y escarment als revoltosos de aquesta ciutat; y demá... demá nó, avuy mateix... sí, tu serás esclava forsada de ma passió, si ara, de seguida, no't resols á ser volenterosa amiga de qui no pót víurer sense tu.

—May, may! contestá Blanqueta ab resolució heróyca.

Y com en aquell moment se sentís prop de la porta del carrer la veu de una persona, que semblava com temorosa ó espantada, lo donzell, advertint per alló lo perill que corria, prengué una actitut

resolta y atropelladora, al pas que la noya, confiant de ajuda, se ostentá ab aquell ayre tan súblime de que sols pót tenir idea qui haja contemplat en situacions semblants á alguna de las artistas trágicas que tenen fama en nostres dias.

—S'ha acabat la compassió ! cridá'l donzell, mirant alternativament á la víctima y á la porta. Órfana orgullosa, cedeixes ó no?

—Primer la fam y la miseria, primer lo llit de la peste, ahont jau mon protector, ans que'l llit conjugal de un lladre de honras. May, may seré teva !

—Donchs llavors, á la forsa...

Avansant lo donzell, pera cenyir ab sos brassos los de Blanqueta, aquesta, que en va havia esperat ajuda, alsant la veu en sas últimas paraulas, vegé enterament desvanescuda sa esperansa, y arribada la hora de sa desgracia, invocá al cel la trista víctima, estengué sos brassos, sacudí son cap, probá de cridar, peró aterrada com á paloma que véu ja sobre son coll la garra oberta del esparver, sentí en sech pérdrer las forsas, y debilitat son cor, y quedántseli sa veu en la garganta, perdut lo color de sa cara y emboyrats sos ulls, caygué, ab tot lo pes de son cos, llarga en terra.

—No perdam temps ! digué llavors enrabiat y confús lo donzell, fent senyal al home de fora que s'acostás. Ja que no hi ha altre remey, al coll y afora.

Y agafant un y altre sens compassió á la hermosa y desgraciada Blanqueta, la alsaren de terra fins á arribar á sentarla en la cadira ; posada així, l'home la prengué, tot baixantse, per las camas, lo donzell la sostingué per sota dels brassos, y deixantla anar luego sobre de la espatlla del home, de la manera que sól carregarse una saca de blat, s'alsá lo manat servidor ab tan noble carga, y junt ab lo tiránich senyor que'l manava treballar, fugiren un y altre cap á la porta, y desaparegueren carrer avall, cuberts per la sombra de la nit.

Lo cap hermós de Blanqueta penjava á la espatlla del sayó, com una flor hermosa á la que han xafat lo mánech poch temps ans, y guarda encara la bellesa de la vida. La ma atrevida del luxuriós donzell la aguantava y cariciava de tant en tant, mogut sols per una compassió egoista.

De la boca de la atropellada víctima sortia un sospir continuo y cansat, de manera que arribava á ser també un Ah! seguit, per lo

qual fins pót ser la haguera conegut, en aquell silenci, qualsevol que intimament la hagués tractada: era alló la aroma de la flor xafada, que avisa, encara que ab poca forsa, al solitari que per prop de ella passa.

Al sortir la porta, se sentiren dos veus que espressavan, á qual mes, la sorpresa de lo que estava succehint.

La una era aguda, y al mateix temps tendre y espantada, que deya:

—Ay, pobre Blanqueta!... Y se la emportan! Verge Maria!!

Era la veu del fiel baylet, que acabava de arribar fatigat, en aquell moment, de cumplir un encárrech que li havia fet la vehina y bona amiga de Blanqueta.

Una puntada de peu, donada ab violencia, y tot passant, pel inhumá donzell, arramblá á la paret de la entrada al compassiu noy y lleal companyó de la desgraciada orfaneta.

La altre veu fou un Ay! de horror, jiscle donat per una veu dolsa, en la finestra de la casa del especier, ahont se sentí cáurer al mateix temps un cos de una persona, tal volta desmayada.

Era alló una senyal de desesperació repentina, donat per la bona amiga Marieta, la qual, ignorant primer l'objecte dels dos homens que havian entrat en la botiga, acabava de deduhir en aquell moment, per la esclamació del baylet y pels ronchs del gos mastí que seguia als raptors, la afrentosa y nova desgracia de sa amiga, y qui era l'infame que la ocasionava.

Al arribar los dos que fugian á la cantonada de un carreró llarch y estret que conduhia, per prop de Santa Ana, á un estrem de la muralla, l'home que portava la carga preguntá al altre:

—Per ahont pego?

—Tot dret... Al jas de En Simon.

Al sentir tal ordre l'home's detingué com admirat.

—Qué diheu?

—No't detingas: endevant.

—Peró al jas ó al hostal?

—Al hostal: lo mateix tè.

XXXVII.

Entre amor y amor patri ¿quin vèns?

S'acostava la hora acostumada en que'l constant y enamorat Guillemet solia cumplir de amagat la cita de amor ab sa hermosa y senzilla falconera.

Desde que'l pare ó protector de sa estimada, descobrint los amors de esta, havia donat ordre al jove preferit que no s'acostás á sa casa, lo cap de aquest no reposá, calculant lo mal que havia ocasionat, y sobre tot la privació en que's veuria. Si ans era sols lo cor, per excés de amor, lo que'l feya patir ¿qué tal havia de ser llavors, si eran lo cor y'l cap los que'l mortificavan, vehent cada volta mes confusa sa esperansa?

Peró com may créu pérdrerla qui sent una passió que'l guia, no volgué, á pesar de tot, l'enamorat jove, prescindir de sa costum, y arribava á tentejar un pas, que si bè era imprudent, lo considerava obligat, sobre tot quant las últimas miradas de sa estimada, al despedirse, li havian fet recobrar la seguritat, que pocas horas ans li havia parescut dubtosa. L'amant, aborrit de sa sort, s'havia arribat á resóldrer, tan prompte com vingué la nit, de anar á rondar, mes ó menos amagat, la casa de sa estimada, per mes que no hagués de véurerla, per mes que del terrat que cuydava la hermosa Blanqueta no hagués de sentir cáurer, com altres vespradas, sobre de sas mans, ni una flor, ni una branca de olorosa herba.

Pobre Guillemet si hi hagués arribat! Sols un contratemps, permés pel cel en profit dels bons, lo podia distráurer de son intent, salvantli tal volta fins la vida, pus á la mateixa hora, son infame rival, lo majordom del palau, alentat per la confiansa que havia cregut meréixer aquel dia de son rey, tenia en aguayt homens que vigilassen los encontorns de la casa del falconer, disposantse á agafar á aquest y á Guillemet com á conspiradors y contraris á la Magestat Reyal, y pót ser fins á matarlos, pretestant sa resistencia.

Pensatiu y capficat atravessava, donchs, Guillemet un carrer próxim á la iglesia de Sant Jaume, que era llavors junta á la casa de la ciutat, en direcció á la casa de sa estimada, y podria dirse que res l'hauria tret de sa fixació y tristesa, com que ni's parava en los que passavan prop de ell, á no haver sigut una gran causa, un altre objecte que fos tan grat á son cor com la passió que en ell bullia. Sols un amor podia distráurerlo, en tal moment, de son amor, l'amor patri, que no deixava de ocupar gran lloch en son esperit.

Un crit general de—Ara surt! Ara surt! Es mossen Joan Fivaller! —atragué naturalment la atenció del desconsolat jove, que, ocupat principalment aquell dia en son desgraciat amor, no estava prou enterat de tot lo que passava per Barcelona, y fins ignorava la reunió y última delliberació del Concell de Cent, quant los actes de aquesta corporació, una volta sabuts per los mes inmediats curiosos ó interessats, passavan rapidament de boca en boca y's transmitian en un instant desde la plassa de Sant Jaume als estrems mes apartats de la ciutat.

Al sentir En Guillemet lo nom de son protector, conegué interiorment que no devia prescindir de averiguar lo significat de aquella alegria general que's notava en tots los semblants de la gent del poble, al pronunciar y repetir un nom tan il-lustre; sabent qui era mossen Joan Fivaller, recordant sa dignitat, son amor patri, son noble orgull, y que era la primera persona de qui sentiren veritats, en altre ocasió, los cortesans y áulichs del rey Fernando, deduhí facilment, que, en lo nou altercat de aquell dia, estaria sens dubte destinat á ser héroe ó víctima, y suspenent son ánimo per un instant, procurá enterarse per los que passavan de qué era l'entussiasme del poble en tal conflicte. No li faltaren esplicacions promptes y entussiastas de totas parts, y pensant que efectivament héroe ó víctima anava á ser la persona per qui sentia ell mes respecte y gratitut, al observar que inmensas bandadas de poble corrian depressa á diferents punts de la ciutat pera armarse ó prevenirse mentres se esperava lo resultat de la entrevista ab lo Rey, no pogué menos de sentir també bullir en sas venas sa sanch jove y honrada, y de anar experimentant la mes ó menos gradual excitació que'ls nervis desplegan en casos semblants, infundint la major energia de la vida á tots los sentits. ¿Y com no havia de experimentar y sentir tot aixó En Guillemet, y en molt major grau que'ls

altres, sent com era admirador dels actes de Fivaller, deixeble (en lo tocant á la opinió política) del experimentat mestre Nicolau, y amich del franch y honrat falconer Joan de la Murtra, víctima en Casp dels partidaris del nou rey? ¿Com no havia de excitarse é inflamarse en foch patri mes que ningú, y fins tal volta sentirse inclinat á la venjansa, quant obint presentar com á causa de tals trastorns é infraccions de la lley als áulichs del Rey, s'apareixia devant sos ulls l'infame majordom, que tant disgust havia sembrat aquell dia en la casa de sa estimada, y junt á ell, com á víctima ensangrentada, la figura de son protector, del home mes noble, mes generós, mes just y mes digne de ser estimat de la ciutat de Barcelona?

—Oh! esclamá, passant del aburriment y la postració á la resolució y á la energia, després de un breu moment de quedar suspens. Perdónam, ma estimada! Perdónam, angel que vigilas mon pur amor! Perdonaume un y altre, si'l deber me distrau desde ara del objecte que constantment ha ocupat avuy mon cap, pus així com així tampoch podria gosar aquesta nit, com las passadas, de véurer ú ohir á la reyna de mos pensaments. Fuig, fuig per avuy, dòls amor de la bellesa, y vina á reemplassarlo, oh energich amor de la patria! L'enamorat es ciutadá!

Y fent com fa'l soldat que pensa en sos fills al comensarse la batalla, quant arriba'l moment crítich de la barreja, olvidá també Guillemet en sech fins la grata figura de sa estimada, que tan impresa portava sempre en lo cor y en la memoria, y llansantse ardent y entussiasmat entremitj de una de las turbas que passavan, ab ella seguí, participant en seguida de tots los desitjs que manifestavan los que la componian, com corrent aislada que, al desembocar sas ayguas en lo riu, pren la forsa é impuls de aquest, tan prompte com unas y altres ayguas se confonen.

Anava aquella bandada, com altres que's dirigian á diferents cantons de la ciutat, á armarse y prevenirse, y tenia senyalat per lloch de son aguayt y vigilancia la plassa de Jonqueras, ab motiu de haverhi depositat en un magatzem vehí, y desde'l moment en que's manaren tancar los portals, totas las ballestas que's guardavan en l'espay extramurs y junt al mateix portal de Jonqueras, anomenat Joch de la ballesta, que era'l punt ahont solian anar los barcelonins á exercitarse en lo tir de aquesta arma, donantse en cert temps del any una funció pública, en la cual la ciutat pagava una

gran cantitat pera compra de joyas y premis al millors tiradors.

Quant la bandada arribá al punt destinat, Guillemet havia conseguit ja captarse la simpatia de tots, com que son bon parlar, sa energia y entussiasme y la circunstancia de sas relacions ab la casa de Fivaller movian á quants l'escoltavan, y bastava pera que li cedissen lloch de preferencia y'l deixassen, com qui diu, manar y dirigir.

Apinyada estava la multitut en un estrem de la plassa, fentse la repartició de las ballestas, que se entregavan proporcionalment als clavaris ó prohoms mes vells de alguns gremis, pera que ells las repartissen en personas de sa confiansa, de lo que'n prenia nota un oficial del Concell, y á mes anavan compareixent tot sovint particulars armats, qui de llansa, qui de espasa, los quals s'havian separat ans de la comitiva sols pera armarse, y acudian llavors al lloch designat.

Unas fallas ó teyas encesas il·luminavan aquell acte de impaciencia y de dubte, y cada un que venia de nou armat, cada nova espasa ó pica que's veya blandir al ayre era un nou triumfo, un grau mes de seguritat pera'ls que's disposavan á resistir, si convingués, tota la forsa que pogués llansar lo senyor Rey contra son poble. Dalt de una gran caixa, ab la que s'havia transportat allí un gros número de passadors y fletxas, estava en peu Guillemet, si no donant ordres, guiant pera'l bon ordre en la distribució, y comunicant lo projecte combinat allí per los principals de la bandada, de una manera que no ho haguera fet millor en campanya lo mes estratégich cinquantener de aquell temps. Sa veu de tant en tant entonava ó equilibrava la desordenada turba, que, sens instint militar y moguda sols per lo desitj de no deixar trepitjar sas llibertats, ab los desahogos de certas imprecacions y ab la sort de tenir algunas armas, creya bastarli pera atemorisar als enemichs y desbaratarlos quant se trobassen cara á cara; així que, parlant En Guillemet, ó'l jove escribá, com li deyan la major part, tothom callava y tothom aprobava sos dits.

—Ánimo, cridava, ánimo, ciutadans de Barcelona, que avuy será'l dia. Temps ha que convenia una llissó forta contra'ls enemichs del bon nom de la ciutat, contra'ls deshonradors de la dignitat reyal. Sempre havian anat ab armonia los reys y'l poble; á aquesta armonia, mare fecunda de esforsos, déu la patria sas glorias, son engrandiment, son poder en totas las parts del mòn, y

pus ara als mals consells de gent estranya que rodeja lo mes espléndit dels tronos se déu la destrucció de aquesta armonia, privemlos ab temps de avansar, perque trencada la armonia, quedan trencadas nostres llibertats, trencada la memoria de las grandesas passadas y trencada la seguritat del poble y la esperansa de recobrarla. La amenassa existeix, lo perill corre, la víctima ha posat ja'l peu en lo primer grahó del catafalch: vigilancia, donchs, y estem á punt pera que no acabe de pujar. Mes, si aixó arriba á succehir, si'l ferro de la injusticia fereix son cap, llavors, ¡ ah ! llavors, no la deixem morir sola, que es á nosaltres á qui representa, y com ella havem de passar per la sort que se li senyale. Correm á morir, y encatife nostre sanch lo lloch ahont cayga'l mártir: axí'l fum de nostra sanch será'l núvol de gloria, sobre del qual pujará majestuosament sentada al cel la ánima del heróych patrici. Ánimo, ciutadans de Barcelona ! Preveniuvos per si la llissó ha de passar á ser escarment, per si sona la hora de la venjansa, y en aquest cas, olvidau, ciutadans, vostre treball y vostra hisienda, olvidau á vostres fills, esposas y pares, recordauvos sols de la patria que us crida y que es vostra mare, é impávits é inflexibles correm á buscar la mort cara á cara, la mort ó'l triumfo, que de totas maneras triumfarém encara que degam morir. Lo primer vull ser jo si'l cas arriba, lo primer, no pera serho en dignitat, sinó pera poder dar lo primer cop, y....

Delirant semblava estar de entussiasme lo fogós jove que parlava á la multitut, y per graus creixia son enardiment, quant al millor punt y tenint suspensa de sa veu la atenció general, se'l vegé interromput y trasmudat en sech, sens poder acabar de emitir la idea que iniciava, y ni poder pronunciar tan sols la paraula que seguia. Sos ulls, que fins llavors havian brillat ab tot lo foch del entussiasme patri, se contragueren de manera, que indicavan realment una inesperada admiració, sacudí'l cap á dreta y esquerra, entre avergonyit é impacient, y passantse com desesperat la ma per demunt dels ulls y del front fins á estufarse'ls cabells ab los dits, doná un salt de demunt de la caixa ahont estava, y ficantse atropelladament per entremitj de la multitut, que no deixava de ferli lloch per cert respecte y per ignorar la causa de tan repentina transformació, arribá al estrem de aquell mar de gent, y emprenent ab tota forsa una correguda per lo carrer mes inmediat, desaparegué enterament, deixant á tothom confús y admirat.

¿Qué podia ser alló, en qui per primera volta de sa vida havia donat preferencia absoluta al amor patri sobre l'amor de la bellesa, en qui'ls debers de ciutadá y'ls de la amistat y la gratitut havian posat tan forts arrels, y en qui la forsa de sa imaginació y son talent anavan infundint en aquell mateix instant dots creixents de eloqüencia tribunícia y popular? ¿Sería que l'amor de la bellesa tornava á véncer l'amor de la patria? Quí sab!

La transformació y resolució repentina de Guillemet se devia sols á una advertencia que, mentres enrahonava, li doná al ohido un particular dels que havian acudit també ab la bandada reunida en la plassa de Jonqueras, un dels mateixos que aplaudian y secundavan las paraulas del acalorat jove escribá, y que poch podia pensar al parlarli l'efecte que l'avís podia produhir.

La verdadera amistat, que no falta may en los contratemps ni s'acobardeix en los obstacles, era la única y especial causa de tot alló. Marieta, la sensible filla del especier, la amiga fiel de Blanqueta, que, apesar de las prohibicions de son pare, havia seguit sempre vigilant en la finestra de sa casa, desde'l moment en que se sabé lo perill del falconer, havent cridat al baylet ab tot sigilo quant regresava ab lo doctor Guerau, li havia encargat que ab la major llestesa anás á avisar á Guillemet, fentli saber lo perill en que's trobava'l protector de sa estimada. La sort havia fet que venint lo baylet ab lo doctor dels barris de Sant Pere, vegessen un y altre la turba dels amotinats, á qual frente anava'l jove escribá, y ab la seguritat de trobarlo prest, no dubtá de pegar una embestida aquell fiel servidor, tan pera donar gust á la afillada de son amo, com á la bona amiga que per ella se interessaba.

Peró'l baylet volia estar de regrés á casa ans que's retirás lo doctor, volia evitar que Blanqueta se trobás sola y amohinada en tal apuro, y si bè doná tota la lleugeresa possible á sas camas, pera arribar, com se sòl dir, en un salt á la plassa de Jonqueras, al arribar aquí se convencé de que era impossible parlar ab Guillemet, tant per lo gran gentio que obstruhia'l pas, com per estar l'amich á qui buscava en la part mes céntrica de la multitut, mes ocupat que tots en dirigir y en parlar, y mes compromés que ningú en no marxar de aquell lloch, segons deduhia'l baylet per las mateixas paraulas que ohí. Així que, aborrit de véurer tant de obstacle é impacient al mateix temps pera retornar á casa, se ficá las mans á las butxacas de las calsas, y mitj bellugant lo cap, anava

ja á girar sens cumplir l'encárrech , quant li occorregué un medi, tal volta incert , peró que , á sortir bè , podia produhir lo mateix resultat que tant ell com la vehina desitjavan : s'acostá á un home que venia carregat ab un feix de llansas, y á qui tothom feya pas, en direcció al punt ahont se distribuhian las armas , y després de dirli ab molta eficacia algunas paraulas , encargantli las trasmetés al jove escribá , torná á empéndrer corrents lo camí de sa casa, ahont arribá sens dubte molt ans que l'home carregat tingués temps de parlar al entussiasmat jove que alentava á la multitut.

Las paraulas , donchs , que l'home trasmeté á Guillemet , quant aquest estava en lo mes fort y calorós de son discurs , eran las seguents :

—Lo baylet del falconer del Portal del Ángel acaba de venir, ab recado de sa filla , fentvos saber que son pare está morintse de la peste, y ella's troba tota sola.

XXXVIII.

Los plors del baylet. Com l'amor y l'honor són las millors armas pera véncer.

Trasladats molts vehins de Barcelona als punts que'l Concell havia designat, y aglomerats los restants per las inmediacions de la casa del Concell y del Palau reyal , barris enters hi havia que estavan del tot deserts, y en que no's veya móurer ni una ánima.

Un de ells era'l del Portal del Ángel , mes encara que'l tránzit de cap persona interrompés lo silenci de aquell estrem , se sentia, ab tot , un soroll que contribuhia á fer mes tétrica la fosca soledat que'l dominava : tal era lo plor baix y seguit de un noy que estava sentat junt al brancal de la porta de la botiga de la Óliva.

A poch de plorar lo pobre baylet , tot suavisantse ab la ma la inflor del cop que li havia donat l'inhumá donzell , sentí un trepitj fort y seguit com de un home que corria ; girá'l cap lo contristat noy , y en efecte distingí prest lo bulto de una persona que , cor-

rent ab tota furia , se dirigia cap á ell , y que's quedá en sech parada y com estática devant de la porta.

—Ah ! digué Guillemet, (que era'l que corria,) respirant ab forsa. Gracias á Dèu !

Lo pobre baylet seguia plorant.

—Peró , baylet ¿ qué tens ? M'han dit que has vingut á avisarme , y...

—Sí !

—Y qué ? Digas , noy ¿ qué passa ? Veig que ploras , y temo trobar mes mal del que creya.

—Prou , prou !

Y l'baylet seguia plorant y tot aixugantse'ls ulls.

—Que pót ser es ja mort lo Joan? Verge del cel !

—No ho sè.

—Donchs de qué ploras ?

—D'un cop que m'ha donat aquell senyorot del tabar vermell, quant se la ha emportada.

—Qué dius ? Qué dius ? A qui s'ha emportat , al Joan ?

Al preguntar axó Guillemet, preocupat , després de lo que acabava de dir lo noy , y prevehent un gran trastorn, sa pell se torná com de gallina y'l cabell se li erissá.

—Al Joan , contestá'l baylet , no sè si'l han deixat dalt ó que n'han fet , peró jo no he vist que se l'emportassen.

—Donchs á qui ? Tu has dit , noy , que s'en han emportat á algú. Ira del cel ! Parla , minyó , parla : digas á qui s'en han emportat... Ahont está Blanqueta ?

La resposta del baylet fou esclafir en un nou plor , que fins lo feya sanglotar.

—Ah ! esclamá llavors Guillemet, desesperat. ¿ Seria possible ? Jo no sè si mos sentits me enganyan ó si me enganyas tu , noy. Si'l temor que jo sento fos una realitat ?... Digas , noy , digas clarament : ¿ es á Blanqueta á qui s'en han emportat , y era'l que se la enduya aquest senyor que t'ha donat lo cop?

—Sí ! sí !

—Verge pura ! Y ella'l seguia , ó li donava'l bras , ó la estirava ell tal volta , ó qué...? Parla , per amor de Dèu , sinó'm fonch !

—Qué voleu que us diga , si ella la pobre no parlava , ni podia fer res... Mes, que ni sè si era viva ó morta : com que la portavan al coll á manera de sach.

La tremoló de rabia que agafá aquí á Guillemet fou inmensa. Li semblava un somni lo que sentia, y en son cor fermentava un desitj de venjansa, peró de aquella venjansa que es mes terrible per no véurer prop l'objecte sobre'l qual ha de descargar. Lo foch del cor bregava ab la inacció de la ma, que en va buscava una arma pera empunyarla, quant poch ans tantas n'havia tingut á sa disposició.

—No hi ha remey! digué'l desesperat jove, fent esclafir en son front lo palmell de la ma dreta. Sia allá ahont sia, jo l'he de trobar, y avuy ó un altre dia l'he de esquinsar ab las mevas mans, que sòn prou arma quant sobra la rahó! Digas: cap ahont han pegat?

—Per allí, contestá'l noy, senyalant al carreró inmediat de la altre part del carrer.

—Y fa molt temps?

—Contau quant fa que vos han avisat, y pensau que jo'ls he trobat á la porta al tornar de la plassa de Jonqueras.

—A Dèu, donchs!

Y posantse á córrer Guillemet, emprengué pel carreró, deixant en son plor y soledat al desconsolat baylet.

La sorpresa que acabava de tenir l'apassionat jove no era res pera las que llavors encara se li preparavan.

Havia corregut ja casi tot lo carreró y rastre de ningú havia trobat, ni ánima viventa, com que sent ja prop del estrem, hagué de escursar naturalment son precipitat pas y tornar al dubte, á la admiració y á la desesperació, ja que cap indici ni esperansa tenia. Mirava á dreta y esquerra sense descubrir res, sacudia son cap, y, oprimit son cor, casi s'en hauria tornat, á no sentir com un soroll per terra prop de la última casa, que no pensá de prompte en quina casa era. S'avansa llavors lo jove impacient y ¡oh sorpresa! véu ajagut prop de la porta lo gos mastí del sèu rival, aquell animal fiero que tant susto li havia donat en altre ocasió, destorbant la tranquila y amorosa conversa que tenia ab sa estimada y obligantlo á separarse ridiculament, en presencia del malehit donzell del tabar.

—Ah! esclamá llavors ple de sorpresa, recordant las malas manyas dels servidors de aquella casta. Y es cert! Peró ahont estará? Axó proba que l'amo ha pujat á la casa mes próxima, que déu haver entrat per aquesta porta...

Y anava á empényer la porta, que trobá oberta, quant, alsant lo cap, y descobrint, ab la celístia que feya, un objecte que's distingia sobre de una altre porta mes apartada del edifici , doná un crit de horror , com si aquell objecte hagués imprés en sa ánima los sentiments mes vius, y hagués presentat á sa imaginació las imatges mes repugnants.

L'honrat jove , reconeixent lo lloch ahont era , acabava de descobrir lo cap del bordell, es á dir , aquella cara monstruosa y agegantada , generalment representant la de Medusa ó de Baco , que era costum , en aquells sigles , colocar á la porta de las casas de prostitució, y de quals antigallas s'en conservan encara dos ó tres mostras en diferents carrers de Barcelona.

Lo jas de En Simon, que així l'anomenava'l poble, tenia donchs l'afrentós distinctiu de que's parla, y'l tenia en la porta inmediata, que era en la cantonada dins de un carreró, perque sent son amo arlot y hostaler á un mateix temps, evitava de aquesta manera que l'hostal se confundís ab lo bordell, y que l'especulador de un y altre hagués de pagar certs bans y multas que la lley marcava.

Tres esclamacions sortiren simultaneament en aquell instant de la boca del desesperat jove, una de sobresalt, al véurer lo gos de son enemich, sentint ab això realment confirmada la mala noticia que li doná'l baylet ; altre de indignació, al adonarsen del lloch inmediat, ahont precisament havia de trobarhi la víctima y'l raptor, y altre, per fi, de alegria, peró de una alegria filla sols de la esperansa, al descobrir la porta del hostal oberta.

Sens detenirse, donchs, apretá la mitj ajustada porta del hostal, y encegat, si així's pót dir, per los nobles y vius sentiments que l'animavan, pujá ab tota pressa la escala, fins á trobarse al menjador, al que donavan diferentas portas que conduhian á altres habitacions, y que en aquella ocasió estavan totas tancadas.

Es de compéndrer que no's trobás en aquella hora cap foraster en l'hostal, havent estat tancadas las portas de la ciutat aquell dia, y existint tot lo borrombori de la gent per altres estrems de la mateixa, apartats y distants. Mes com lo ofici de hostaler es ofici de confiar, per això no's tancá del tot la porta aquell dia, pus molts eran los que no podian sopar á casa aquella nit, y encara que hostal de bordell, la aprensió de anarhi podia ser menos, perque, de segur, no s'hi havian de trobar, com en altres ocasions, aquells ociosos que'l freqüentavan ab la intenció de sopar al devant, y en-

trarhi después per la porta del derrera, á menos de faltar als bandos del senyor batlle, que's referian sempre á la lley en general ó á las ordinacions especials de las casas de ávols fembras.

Guillemet comprenent això mateix, y havent vist al gos del raptor á la porta del devant, (indici cert de que per aquesta havia entrat son amo,) arribá á tenir un grau mes de seguretat en favor de la honra de sa estimada, si bè coneixent las malas intencions de son rival, ho temia tot de son poder y de sa vilesa. Mes torná á aumentarse sa sorpresa, que en son estat de impaciencia lo induhia á pensar tan prompte bè com mal, al véurer l'absolut abandono de la casa, ó al menos de aquella pessa del hostal, que sempre sól ser la mes concorreguda. En efecte, no hi havia mes en tot lo menjador que'ls mobles necessaris, peró sens ningú que'ls fes servir: penjava de la biga la canya foradada que aguantava'l llum; lo balancejador ventall, com que no era mes de moscas, s'aguantava també, caragolat ab la corda de manejarlo, en un altre clau del sostre, y al demunt de la llarga taula, que estava rodejada de banchs, jeya segura y descuydada la llarga y ample ganiveta de ferro, que serveix pera tallar lo pa, instrument que, per sa dimensió y per l'us que fins podria prestar en temps de guerras, en certs hostals solitaris y masias, solian tenir amàrrat ab una cadena á la mateixa taula, sens que allí l'hi haja clavat en temps posteriors la ma de cap francés ni borbónich, com alguns creuhen.

No trobant Guillemet á qui dirigís la paraula, cregué prudent no cridar, esperant un poch, per mes que'l perill de sa estimada lo fes estar impacient. Mirant indistinctament á totas las portas, y escoltant ab tota vigilancia, se sentá en un cap de banch, y no tenint en que entretenirse, posá distret é involuntariament la ma sobre de la ganiveta que tenia al devant, y si bè semblava com que la contemplás, de segur que ni la veya, fixo'l pensament com tenia en la desgraciada sort de Blanqueta.

Tal era'l neguit que dominava al jove y la horrorosa imatge que li semblava véurer al fixar los ulls en alguna de las portas tancadas que'l rodejavan, que no hauria pogut permanéixer, de cert, en aquell estat de dubte, ni un minut tan sols, y qui sab si lo que hagués resolt de fer pera sortir de aquell, hauria donat lloch á major prevenció ó seguritat de son rival, y fins en perjudici de ell mateix. Peró prompte'l tragué de son encantament y dubte un espectacle que'l jove no hauria may esperat en aquell lloch.

Tenint Guillemet fixada la vista en la porta que venia al devant de allí ahont seya, sembláli sentir per aquella part cert enrahonament baix, quals paraulas no pogué entendrer; girá á poch la clau, y obrintse ab pressa mitja porta, sortí de ella un personatge estrany, peró conegut á Barcelona, y aquella's torná á tancar, així que'l sortint se trobá fora.

Portava la persona que sortia una túnica de color fosch, y per esta y per la gorra y demés distinctius de son cos, patent se veya que era aquell home nó cristiá y sí de rassa hebrea.

Al adonarsen de Guillemet lo que sortia, quedá com turbat, y hauria tornat enderrera, á no véurer que la porta s'havia tancat derrera de ell. Portava á la ma una figueta ó petita ampolla, que procurá amagarse entre sos vestits, al descubrir al foraster, mes com de ella ó de la cambra inmediata sortís certa olor de aygua nafa (que així la anomenavan en aquell temps), per alló deduhí Guillemet que seria allí precisament ahont hi hauria sa estimada.

—No hi ha dubte, digué pera sí; pus lo que m'ha dit lo baylet que se la havian emportada al coll, com una saca de blat, proba que la infelís estaria sense sentits.

L'home de la ampolla, com fugint la vista y fins lo cos del que inesperadament trobava al passar, doná sols una mirada á Guillemet, y arrimantse á la paret, intentá guanyar la porta que conduhia á la escala, cregut, sens dubte, que evitaria ab son dissimulo la conversa que l'altre li dirigís, y podria així arribar á una habitació de la part baixa, ahont tenia amagats certs depósits ó provisions útils á son ofici. Peró prompte's vegé detingut, al primer pas que doná, per una ma que era de ferro, encara que tremolava: prompte'ls ulls flamejants del que'l detenia li donaren á entendrer que aquell foraster endevinava quant allí havia tingut lloch, y que algun dret tenia pera averiguar y oposarse al crim que allí s'estava cometent.

—Aturauvos, Nadal! cridá Guillemet.

—Jo Nadal?... De qué'm coneixeu?... Deixaume, que vaig depressa.

Y procurava desempellegarse de Guillemet, dirigint al mateix temps sa vista, com espantada, á la porta per ahont havia sortit; peró Guillemet no'l deixava, y fins l'obligá á acostarse á la taula, mentres li enrahonava.

—Nadal, sí, li digué; Nadal Ben Jussú, que no es tan difícil

saber qui sòu en Barcelona, encara que á mi may m'hajau curat.

—Sí!... contestá'l juheu, fent un somrís.

Lo sí! pronunciat per Nadal Ben Jussú no era ni afirmació ni negació, ni era concessió ni retrahiment, ni era satisfacció ni temor, ni era tranquilitat ni sorpresa: era tan sols una paraula vaga y de recurs que se escapa en situacions de envergonyiment y apuro, una de aquellas que no diuhen res y ho revelan tot, ab mes ó menos grau, segons sia la serenitat ó la culpa del que la pronuncia.

—No puch créurer, doctor, que siau cómplice en un crímen horrorós, peró...

—Psit! psit! contestá perturbat l'hebreu, interrompent á Guillemet, y mirant com esparverat á la porta per si's tornava á obrir. Jo'm trobo aquí, jove, sols per casualitat, pus ab l'avalot de avuy, me temo que nostre call, tantas voltas amenassat, no pague la pena pels culpables. Sò amich del hostaler...

—Hostaler y arlot, interrompé Guillemet.

—No'm fico en lo segon ofici: ja sabeu que per nostra lley no'l necessitan nostras costums.

—No'l necessitan las costums, peró pót ser vos ajudau á exercirlo en mal dels cristians.

—Dèu d'Israel! esclamá Nadal, reculant com espantat; qué diheu, jove?

Y'l juheu torná á mirar á la porta, y empenyé á Guillemet pera que'l deixás passar.

—Dich la veritat; y sinó, diheume: ¿qué fa la donzella que fa poch ha vingut ó la han portada aquí?

A tal pregunta, l'apuro del juheu fou gran, pus ni sabia que respóndrer, y temia del que'l detenia pel devant y del que podria sortirli pel derrera á darli pressa. Peró al mateix temps se li escapavan al inocent y compassiu doctor certs sospirs, tot mirant á la porta, ab los quals denotava com si's dolgués de algun mal.

—No sè que us diga... No us entench... Qué tinch que véurer jo ab la donzella?... Que pót ser la coneixeu?...

—Es á dir, que hi es? preguntá delirant l'apassionat Guillemet. Ahont? Ahont se comet lo crim? Dígasmho, juheu, y no tingas temor de mi.

—Jo no dich res, continuá mes perturbat que may lo juheu; jo no sò físich, ni doctor, que respecto la prohibició del Papa, y sols

per caritat... y per no oposarme al manament de un alt personatge, puch haver contribubit á fer un bè, á guarir un malalt, peró may á fer un crim, may á fer un mal: creheume, jove!.. Es á dir... No sè lo que'm dich!... Dèu de Abraham! Jo no dich res: no he dit res... Deixaume passar, jove.

—Prou me diheu ab vostra turbació, Nadal; peró jo evitaré la infámia. Diheume sols: ¿es aquí, derrera de aquesta porta, ahont lo raptor tè subjugada á la casta y desgraciada verge, á la trista donzella que Dèu m'havia destinat per esposa?

Las últimas espressions de Guillemet arribaren al cor del compassiu juheu, y li feren mirar ab altres ulls al que'l detenia, si bè'l dominava'l temor del que podria obrir la porta.

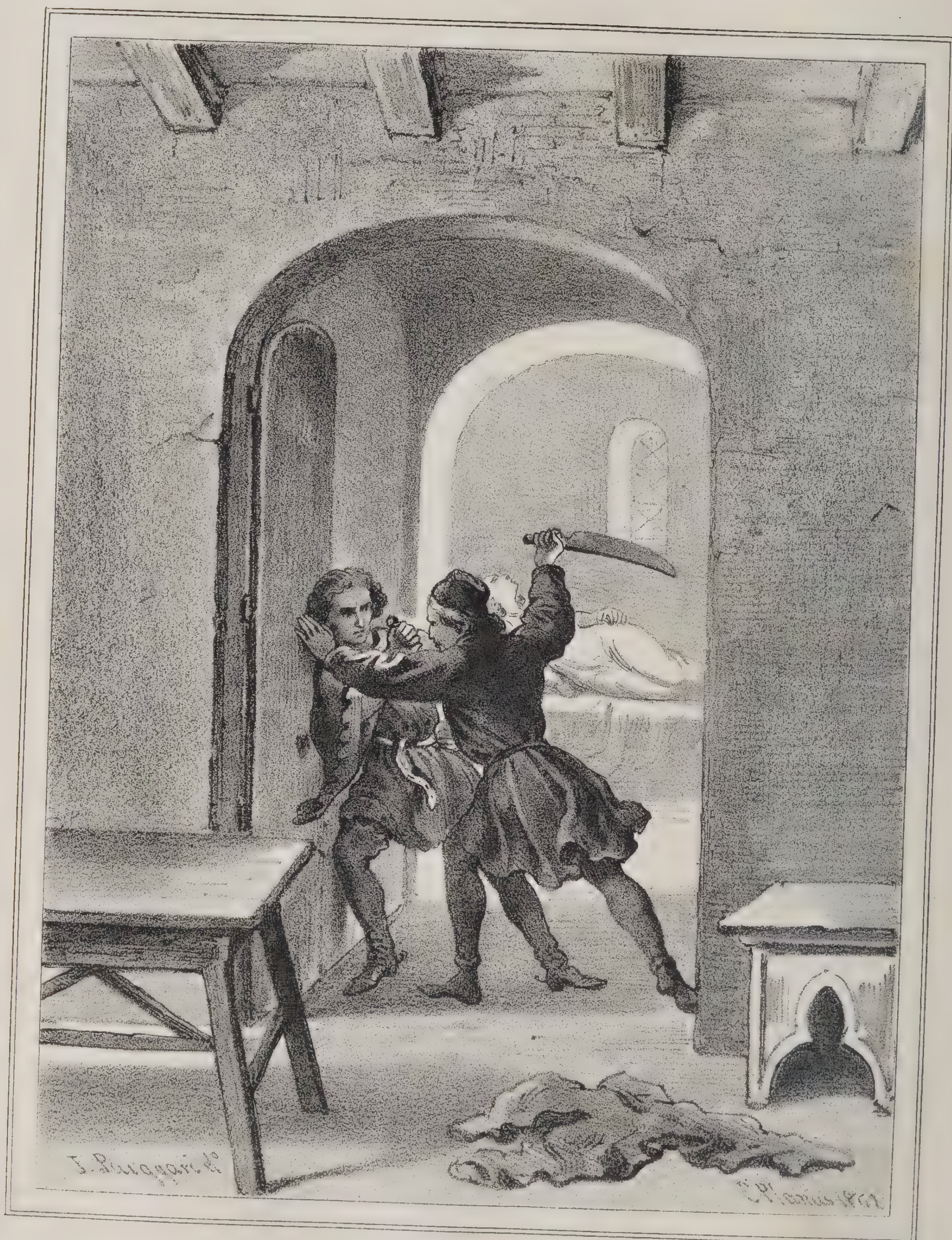
—Jove, li digué tot apretantli la ma; jo no puch dir res..... peró prou dich! Déixam passar, y tu fes lo que vullas, peró guárdat, no sia cas que en lo llit de ta novia hi vajas á jáurer tu primer!

Aquí percibí Guillemet un nou enrahonament derrera la porta, y com si sentís un pressagi de lo que anava á succehir, abalansá son cos ab tant interés en aquella direcció, que sas mans casi involuntariament arribaren á soltar al juheu.

—Y estich sens armas! deya pera sí l'encegat amant; y no content ab tenir de ser testimoni de ma desgracia y de ma deshonra, fins hauré de ser víctima, y víctima inútil!

En aquell instant un Ah! profundo arribá á sos ohidos. Guillemet ja no sabia lo que li passava, y anava, com se sól dir, á jugarho tot per tot, anava á embestir y á trucar á la porta, sens mirar lo resultat, y tal era ja son encegament, que així com en los primers moments sa veu era baixa, anava llavors creixent grau per grau, y á sas esclamacions y á las pocas paraulas que dirigia al juheu, acompanyávalas lo to mes marcat de ira y desespero.

No deixaren los de dins de sentir també, per tal motiu, lo remor de fora, y pót ser pera averiguar tal novedat se obrí de nou la porta. Aquí fòu lo gran moment. Guillemet sentí girar de nou la clau, ohí al mateix temps clara y distinctament la veu de sa estimada, que esclamava:—Verge pura! Imatge santa de Balaguer! Qué es lo que'm passa!! Ahont sò.!!—y no podent aguantar mes son sensible y enamorat cor, anava á embestir, com cavall desbocat que no mira la vall ahont salta, contra'l primer que's presentás, quant son inflamat impuls tingué que detenirse momentanea-

Lit Vazquez R 31.

L'amant y'l raptor.

ment, fins que la sort obrí pas á sa esperansa. Mitja porta s'havia obert ab cuydado, murmurant lo que la obria aquestas paraulas:— Malehit juheu! Qué se entreté aquí quant no'l necessito..!—y'l que las pronunciava era precisament l'home odiat de Guillemet, l'infame rival y raptor de sa estimada.

—Ell es! cridá Guillemet, embestint, mentres lo juheu s'escorria cap á la escala; deshonra de cavallers y deshonrador de donzellas...!

—Tu aquí? contestá l'altre, tirantse enderrera y ajustant un poch la mitja porta, sols pera poder desenveynar ab mes seguretat la espasa. Així com així havias de morir avuy, tant se val, donchs, que mórias de las mevas mans.

—Oh! sens arma pera defensarme... ¿qué vaig á fer?.. Dèu meu! esclamá Guillemet, apenas detenintse en aquell instant desesperat, y alsant los ulls al cel y girantlos entorn, com en busca de una ajuda, que sols un ángél li pogués portar.

Oh sort! la ganiveta jeya encara quieta damunt de la taula, y'ls ulls del desesperat jove la acabavan de descobrir. Sens donar temps á res, allarga, donchs, la ma Guillemet, empunya'l pacífich ferro que serveix pera repartir diariament lo principal aliment de la vida, y embestint ab ell, ab son cap y ab tot son cos, com toro furiós que's precipita contra'l que l'atia, fèu sacudir de bat á bat las portas, que cruixiren y pegaren contra las mans del donzell, impedint que aquest acabás de tráurer de la veyna la espasa, que tenia ja mitj desenveynada.

—Ira de Dèu! cridá'l donzell fora de sí, y vehentse tan promptament atropellat. Arrera, miserable bort...!

—Tu ets lo bort y desconegut, facinerós disfrassat...!

Y sens tenir temps de referse, ni de arreplegar sa espasa, que'l cop de la porta li havia separat de las mans, sentí prest lo donzell en son cos lo pago de sa infámia.

Al crit de ¡Arrera tu! ab que contestá l'entrant, blandí Guillemet, sens mirar ahont pegava, la esmolada ganiveta; pera salvarse de ella, no tingué mes remey lo que sortia, que baixar son cos y decantar lo cap en direcció oposada al bras amenassant, y pegant llavors aquella arma pura y may ensangrentada á rans del front del donzell, obríli una ferida plana, de manera que la pell del front é inmediata al pòls se li alsá fins á demunt dels cabells.

Com lo cop fou inmediat al pòls, encara que no ocasioná ferida

mortal, peró bastá pera que'l ferit perdés los sentits y caygués llarch y pesat en terra, com cau lo bou al primer cop de mall.

Al observar Blanqueta, desde'l llit ahont havia jagut postrada, y ab la confusa percepció ab que compren lo que retorna de un desmay, aquell embull que tenia lloch á la porta de sa cambra, sentí nou é instantáneo esparverament, y esclamá:

—Novas desgracias? Quantas desgracias sobre mi! Sò la dona mes desgraciada del mòn!!...

Peró prompte una agradable contestació la fèu convéncer de que'l que li parlava era realment la persona que ella veya, de que l'ángel que venia en sa salvació era son estimat Guillemet, á qui mirava, sense poder compéndrer que fos ell.

—No es desgracia, Blanqueta meva! contestá l'amant; no ets desgraciada, meytat de mon cor, que desde avuy s'acaban pera tu las desgracias!

Y seguint encara, per la forsa del interior impuls que'l guiava, ab lo bras alt y empunyant l'ensangrentat ferro, arribá'l delirós amant fins al llit de ahont s'alsava fora de sí la casta donzella, plena de espant y alegria al mateix temps. Sens trencar pera axó la promesa de respecte que en altre ocasió havia fet l'honrat jove, cenyí ab son bras lo cos de sa amada, y arrancantla de aquell lloch, torná á empéndrer precipitadament lo camí per ahont havia vingut, donant sa ma esquerra á la combatuda hermosa que Dèu reservava pera que fos sa esposa, y empunyant ab la dreta la ditxosa arma que havia sigut lo medi de sa salvació.

Los noms dels dos amants eran las esclamacions únicas que mutuament feyan un y altre, las solas espressions que respectivament sortian de sas bocas, en aquella ocasió en que tots los sentiments del cor se removian, y en que tant lo venjat amant com la salvada verge estavan possehits de admiració per lo que succehia en aquell instant.

Al sortir de la cambra un y altre tingueren que passar per demunt del ensangrentat cos del donzell, que jeya estirat de part á part de la porta; al véurerlo Blanqueta doná un jiscle de horror, mes animantla Guillemet, estiráli la ma, apretantli ab efusió, y li digué:

—De qué te espantas? No véus que la sanch que tè es la senyal del cástich ab que Dèu paga sas infámias? Deixal que jaga, que ben merescut s'ho tè si es que es mort. Sols la sanch dels bons es la que pót fer por, perque crida venjansa.

Al passar per lo menjador, y no sabent lo resultat de la brega que s'havia mogut, comparegué de nou, assustat, lo juheu, y de una de las portas sortí també l'hostaler.

—Qué es aixó? cridá aquest; ab quin dret veniu á ma casa á promóurer...?

Sens deixarlo acabar, y tirant la ganiveta demunt de la taula, contestá Guillemet al hostaler Simon:

—Mal hostaler, ja't dirá demá 'l batlle qui es de tu ó jo lo que tè mes dret.

—Peró tu'm traus una dona del hostal sens pagar lo gasto, y...

—Calla, egoista, calla: torná Guillemet, interrompentlo altre vegada: si honrada es aquesta dona, allí tens ajagut en terra al que la ha portada y ha de pagar per ella; si es ávol fembra, ja sabs que la que sopa en l'hostal ab companyia, no tè obligació de pagar al hostaler que la reb.

Y embestint Guillemet escalas avall, desaparegué ab sa estimada, mentres que'ls altres aturdits de véurer qui era l'home ajagut y ensangrentat que'ls senyalava'l que sortia, aturdits y espantats, rodavan, plens de afany, entorn del cos del donzell, desitjosos de retornarlo y de curarli la ferida que ostentava en son front.

Molts foren los esforsos que pera lograrho feren tant l'hostaler Simon com lo juheu Nadal. Agafantlo un y altre, lo trasladaren al demunt del llit, y convensut lo doctor, després de haver pres lo pòls al ferit, de que aquell mal era sols passatjer, rentáli la ferida, xupála ab bálsam y se la vená cuydadosament, dihent després al hostaler que preparás una escudella de caldo pera quant tornás en sí.

Anásen realment En Simon á buscar lo caldo, mentres lo doctor tirava cordial per entre'ls llavis del ferit, ab qual ajuda lo donzell recobrá efectivament los sentits.

—Gracias á Dèu! digué llavors lo juheu, trahent la figueta de aygua nafa de dins de sa túnica. Bebeu, senyor, bebeu, y aixó no será res: ja veuréu com prompte us trobaréu restablert.

Al ohir la veu del juheu, girá 'l cap lo donzell, y en compte de mirar ab agrahiment al que l'assistia, mirál ab ulls verdaderament de rabia y de despreci.

—Parlau, senyor, parlau, insistia ab tota amabilitat lo juheu, vehent que'l ferit no deya res, y que sos ulls revelavan la mes concentrada ira. Podeu créurer, senyor, que lo que he fet per vos,

per ningú ho hauria fet, y es lo millor que he sabut... Parlau. ¿Com vos sentiu? ¿No diheu res?...

Lo ferit tornásel á mirar sense dir res, y després de un bell rato, fèu un mitj somrís, posáli la ma sobre la espatlla, y per fi parlá.

—Ja sè, juheu, ja sè lo que has fet per mi... y jo 't juro que per ta bella obra no t'ha de faltar la recompensa!

Se apoyá llavors damunt de sos punys, saltá del llit, y cubrintse ab son tabar, atravesá depressa lo menjador y desaparegué del hostal.

Lo juheu li seguí derrera uns quants passos, peró vehent que no li contestava á res, se resolgué per fi deixarlo anar, y sentantse en un banch del menjador, allí se estigué esperant que tornás ab son caldo l'hostaler.

XXXIX.

Com mes val un bon vehi que un mal parent.

Es precís que seguesca al anterior capítol un altre de curt, tan curt que fins podria deixarho de ésser, com que en cert modo es continuació de aquell.

Fins que Guillemet arribá al carrer, fins que sentí prop de ell lo ronch del gos de son rival, que s'en torná vehent que no era son amo'l que baixava, no havia pensat l'impacient é irat amant mes que en salvar á sa amada. Mes al primer pas que doná, hagué de detenirse, y digué pera sí:

—Y bè. ¿Ahont vaig? Ahont te porto? Qué farém?

Ans que tot, com honrat que era, pensá en lo bon nom de sa estimada, peró bo ó mal lo lloch ahont la portás, lo cas era que ni com interí sabia ahont trobarlo, y mes quant no era prudent tornar á la casa del empestat, ni, per lo horror que li causava, hi hauria volgut tornar la abatuda donzella.

Peró de repent li vingué á la memoria una casa, y aguantant ab forsa lo bras de Blanqueta, qual ma apretava contra son cor, y

posantse á caminar depressa, en pochs moments se tornaren á trobar devant de la trista casa ahont tantas desgracias havian passat aquell dia. Forsa no tenia en son cor ni en sas camas pera resistir la débil y afligida noya, al acostarse á aquell lloch fatal, prop del qual se li renovaren las llágrimas, mes la alentava la esperansa de trobar seguritat y consol en la persona que Guillemet li acabava de anomenar. La casa ahont trucaren Blanqueta y son amant era la del catxassut vehí, Ambrós l'especier.

—Quí diable ve en aquesta hora á trencarme las oracions? digué desde dins l'Ambrós.

Y á aquesta pregunta succehí un crit de Guillemet, participant desde fora que era ell y Blanqueta los que demanavan, al pas que s'obrí la finestra, y després de haver aguaytat rapidament un cap, se sentí una veu femenina en l'interior, la de la bona amiga Marieta, que, plorant y desesperantse, suplicava á son pare pera que, deixant sa catxassa y son egoisme, accedís al menos á obrir, pera véurer qué se oferia á la desgraciada orfaneta del falconer y á son simpátich amant. Tots los que sòn pares saben quant poden, fins en los cors mes durs, las súplicas y sobre tot las llágrimas de una bona filla.

Lo catxassut Ambrós baixá al fi á obrir la porta, y fins se pót dir que estava mitj inclinat á lo que ell ja's pensava, á dar amparo, per aquella nit, á la amiga de sa filla, que era lo que aquesta li suplicava.

—Jesús, Maria, Joseph! digué al véurer l'aspecte de aquells dos desgraciats amants y sobre tot los flamejants ulls y la trasmudada cara de Guillemet. Sembla, com Ambrós que sò, que avuy lo mòn s'en vá demunt devall. ¿Donchs será cert que'l senyorot de la capa n'ha fet alguna...?

—No la ha feta, contestá Guillemet, perque jo'l ne he privat, y per aixó vinch á demanarvos, Ambrós, si per aquesta nit voleu acullir á aquesta honrada donzella, sobre la qual han caygut tantas desgracias durant sa vida. Tingau compassió, ja que sabeu qui es y erau amich del que li fèu de pare.

L'Ambrós, fent lo tonto de contestar, tot mirantse'l flam del llum que duya á la ma, seguí ab sa idea.

—Si sempre ho havia dit quant lo veya passar, continuá; á mes, que ja diu l'adagi: «Amor de senyor, aygua en cistella.» Lo que sento es lo desmay que ha donat á la pobre Marieta, quant per lo gos ha conegut á son amo...

—Peró bè, Ambrós, (l'interrompé enfadat Guillemet, vehent tanta patxorra,) donau acullida á Blanqueta ó nó? No coneixeu que per això venim, quant á tal hora us incomodam?

—Sí! Sí! cridá desde dins Marieta. Fèuho, pare, que Dèu vos ho recompensará.

Aquest crit interior fèu córrer novas llágrimas per los ulls de Blanqueta, peró eran llágrimas de amistat y de gratitut.

—Fèuvos cárrech de la necessitat, continuá Guillemet, y tingau compassió, Ambrós.

—La noya sola encara, contestá aquest, peró dos, ja póts conéixer, minyó...

Y á un cert gesto que fèu ab la cara, anyadí l'Ambrós una mitja rialla, com volent dir á Guillemet que ja'l podia enténdrer.

—Quí us ha demanat tant? digué 'l jove. ¿No tinch jo casa ahont dormir? Bè podeu compéndrer que per ella sols demano, pus ningú com vos y vostra filla podrán servir de amparo y consol á aquesta desgraciada. Per una nit, sols per una nit vos ho demano, que demá, de una manera ó altre, molt será que jo no trobe recurs pera qui tan digna es de ser ajudada. No temas, Blanqueta, (anyadí dirigintse ab carinyo á la noya,) que si un tros de pa tinch, pera tu será la meytat, y molt será que Dèu no'ns ajude.

—Si es per una nit, y tu, minyó, te encargas de desembullar la madeixa...

—Oh! sí, sí. No ho he dubtat de vos, Ambrós. Fèuho, y vostre nom y vostra amistat no's borrará may de mon cor.

Al dir aquestas paraulas Guillemet, havia aparescut ja al cap de la escala la bona amiga Marieta, y esclafint en un plor de ternura ella y Blanqueta, corregueren instintiva y mutuament á abrassarse y á ferse mil patons.

Lo catxassut Ambrós, prendat dels bons sentiments de sa filla, mes que mogut de compassió per la altre, no pogué menos de mostrarse generós en aquell moment, y casi també enternit, fins arribá á dir:

—Com sempre s'han estimat tant... Pobre vehina, ja es ben digna de compassió!

—A Dèu, Blanqueta! li cridá Guillemet, apretantli la ma, al deixarla pera que unís sos brassos ab los de sa amiga. A Dèu, y en ell confia, que desde avuy ton amant procurará á véurer si podrá ser ton pare!

Y agafava la porta l'Ambrós, com pera indicar al amant que ja's podia retirar, quant en sech prengué aquell home un cert ayre de resolució, imprópia de son carácter, al sentir las últimas paraulas de Guillemet.

—Ja podeu compéndrer, Ambrós, lo gran carrech que avuy pesa sobre de mi. Tingau paciencia per avuy, fèu per Dèu, sinó per mi ó pel desgraciat amich falconer, aquest acte de humanitat, y demá, segons sia'l resultat de la desgracia, tan prompte com jo haja vist en l'Hospital quin sia l'estat en que's trobe'l Joan...

—L'empestat? interrompé ab gran forsa l'especier. Bona la havem feta! Parlem á pams, minyó....

—Qué voleu dir?

—Qué vull dir? Que si vas al Hospital, si t'acostas al malalt, no penses entrar ni atansarte mes á aquesta casa. No'n faltava de altre.

—Conflicte nou es pera mi aquest! esclamá pensatiu é indecís Guillemet.

—Ja t'ho dich, minyó. Parlem clar, pus sinó, encara tinch la porta oberta, y...

—Nó, nó! digué Guillemet, apretant la ma al Ambrós. Guardau per aquesta nit á la donzella, no li negueu la hospitalitat, y jo us prometo, que jo no us posaré en lo compromís que temeu, sens que ans haja sortit de casa vostre lo depósit que us confio.

—No m'enganyes, jove...

—Vos juro lo que us dich, Ambrós!

—Donchs, bona nit!

—Dèu vos la done bona!!

No tingué temps de donar aquesta contestació'l jove, que la mitja porta de la botiga del especier s'havia juntat, donant un gran cop, ab la altre mitja, y la clau havia donat un tom.

Guillemet, pensatiu y fixat en las desgracias ocorregudas y en lo deber que s'imposava desde aquell dia pera salvació y benestar de sa amada, anava seguint ab lo cap baix, carrer avall, en direcció á sa casa, ahont se pót dir que'l portavan sas camas per costum, mes que sa atenció.

Las únicas paraulas que sortian de la boca del agoviat amant eran aquestas:

—Si al menos fos aquí lo compassiu y generós mestre Nicolau... si al menos sabés ahont para, en ell confiaria pera ajudarme. Peró

no hi ha remey, he de confesar ma culpa, y al demanar perdó á mon protector, pót ser ab lo perdó pera mi vindrá també l'amparo pera ella! No hi ha remey, no hi ha remey. Ell es l'únich en qui confio... ell y cap mes!

XL.

Lo juheu de la ciencia y lo juheu del diner. De com l'infame donzell pagà la cura de sa ferida al doctor Nadal-Ben-Jussù, amagant en sa casa un llibre herétich.

Digueren los antichs sabis que hi ha un silenci que s'en diu eloqüent, y en temps moderns, vulgarisantse aquell principi, s'inventá un adagi que diu: «A voltas lo no parlar equival á parlar molt.»

Peró la veritat del principi ó adagi se véu mes ó menos clara, mes ó menos abultada, segons de qui ve'l silenci y qui sia la persona que l'observa. Silenci de pare, de amo, de tirá, de rabiós may se véu tan abultat, com quant lo que'l observa es fill, sirvent, esclau ó modest y pobre de esperit. Peró en tots aquests casos, en cap engendra mes dubtes y sospitas com en l'últim, com en aquell en que l'home ha de ser humil y obedient á la forsa per un gran estrem de abatiment, fill de la desgracia inexorable que'l rodeja, qual sombra li sembla véurer cada volta que'ls ulls giran sa mirada. ¿Y quant mes encara no dirém, si'l desgraciat que per forsa arriba á viciarse en la pobresa de esperit, sent bullir en son front la viva flama del geni ó del saber?

En la primera situació pót dirse bè que's trobava la rassa judayca en lo sigle quinze, peró mes verdaderament en lo últim y especial cas, l'instruit físich ó metge juheu Barcelonés Nadal-Ben-Jussú.

Després de haver tingut que presenciar en l'alberch de En Simon lo sensible quadro que oferia aquella abatuda paloma, prop de las garras del milá, que desitjava sols reforsarli la vida pera robarli la tranquilitat; sols per temor de cástich del poderós, havia hagut de humillarse lo pundonorós Nadal, fins á servir de ajuda y criat del raptor, que l'obligá á tráurer en aquell moment sa habilitat de

metge, á pesar de la prohibició del Papa. Lo contratemps que tingué aquell infame aumentá'l sobresalt de son cor, pus cabalment havia hagut de sentir lo pacifich Nadal totas aquestas excitacions en lo lloch ahont, per apartat, creya aquell dia estar mes guarit y quiet; y per últim, acabá de aumentar sa amargura lo significatiu silenci del ferit, després que ell s'havia esmerat en servirlo y compláurerlo, esforsantse primer en fer tornar en sí á la donzella, y després en alentar á aquell y en curarli sa ferida.

Tan prompte, donchs, com arribá la nova als barris ahont era'l Nadal, de que la ciutat estava tranquila y de que tot quedava ja compost entre'l Rey y'l poble, procurá tornarsen lo físich juheu á sa casa, que era inmediata á una de las portas del Call, ahont hi ha ara lo carrer de aquest nom; mes ni durant lo camí, ni en sa habitació pogué estar tranquil lo temerós hebreu, com que no's ficá al llit aquell dia, pensant sempre en lo silenci de aquell home tan dolent y que ell creya tan poderós. Com á consol de la ánima, en va havia obert lo sèu usual *Sepher Hakhinnuch* ó llibre de ensenyansa, compost per lo rabí Aaron de la casa de Leví, llegint en ell alguns dels sabis preceptes que contenia; tras de cada precepte, ó al arribar al final de una página, lo doctor sentia cáurer de sos dits lo llibre, fixada sempre sa imaginació en aquell home temible, que tant asprement s'havia separat de son costat la nit anterior, després de haverli ell prodigat tan estimables cuydados. Res, per conseguent, podia venir en millor ocasió al atemorisat Nadal, com succehí en aquell moment, que la visita del sèu vehí, lo trespasser y cambiador David Izchaq, home sumament enrahonador, lo qual, com aferrat á tot lo de sa secta, fins á la part de costums dolentas, que llavors anavan desapareixent, y com amant cego del benestar y de la riquesa material, vivia sempre ab esperansa y procurava infundirla á quants enrahonava.

—Qué tenim tan capficat? preguntá David al doctor, vehentlo mes pensatiu de lo que solia trobarlo. Ja veheu com la nuvolada no ha sigut res, pus sembla que tot s'ha compost, y tancadas ja las casas dels gremis, tothom torna á treballar avuy en sa botiga. Jo no sè de ahont traguereu tanta por, quant la disputa era de ells ab ells y res nos tocava á nosaltres. Vos empenyareu en voler dormir fora de casa, y ja aposto jo'l meu talek que pót ser ni us haveu ficat al llit: al menos la vostra cara, per lo adormida que está,'m fa créurer que no haveu dormit vos.

—Ah, David! En la cara m'ho coneixeu? Y si vos sabesseu que l'havermen anat ahir es la causa de ma tristesa! Jo vos hagués cregut!

Y en breus paraulas esplicá Nadal á son amich, si bè callant molta part del fet, lo gran compromís que havia corregut en la casa de son antich client, l'arlot ú hostaler Simon.

—Ba! ba! contestá'l David. No n'hi ha pera tant. Casi us haurém de dir alló que diu en son llibre dels escachs Jedahiah Hapennini...

—Lo Cícero dels hebreus! digué'l físich á mitja veu, fent un cert moviment de respecte ab lo cap, y sens arribar á interrómprer al que parlava.

—«*Cad havina zotere*..... Sent noy me tingueren per home, y ara que sò vell, seré tingut per noy.»

—A vos vos ho haurian de dir, (contestá ab mes energia'l Nadal,) que, en veritat, res teniu de vostre pare, home tant previst.

—Lo que haveu de dir es que vos sòu temorós, que de res fèu una montanya, y sobre tot, que si algun mal vos hagués de venir fòra com á particular, nó com á hebreu. A mes, que no sè entén-drer com se tè por precisament per haver fet un bè.

—Tinch por com á particular, com á metge hebreu y com hebreu.

—Tira, tira... ¿Es á dir que també teniu por per tots? Nadal, ja s'han passat aquells temps, y mentres hi haja qui créu y qui sosté la rahó, mentres hi haja homens com Rabí Ferrer y Rabí Joseph Albó...

—Ah! sospirá Nadal. Han passat aquells temps? Ne passaren uns, David, peró'n vènen altres, y de segur que en aquests no hi haurá cap sacerdot Simeó que impedesca la destrucció de Jerusalem, perque no es ja un sol Alexandre lo qui la vól destruhir, sinó que son molts, y lo pitjor es que á la destrucció de la ciutat hi contribueixen ara los ciutadans mateixos. Vos citau á Ferrer y Albó y jo us citaré al gran Astruch Leví, ara Andreu Bertran, limosner del Papa, á Todrorz Benvenist de Saragossa y sa familia, á...

—No vull créurer que nostre call torne á ser regat ab la sanch de nostres germans...

Mentras deya aixó David, fixá instinctivament la vista, acostantse á la finestra, en la paret de la casa vehina.

—Sí, ja podeu mirar, David: encara s'hi coneixen las mascaras,

encara está viu lo testimoni de aquellas grans flamas, que devastaren nostres alberchs, y entre las quals exhalaren inocents son esperit nostres germans! Vinticinch anys fa, en que trescents cadávers de infelissos hebreus, espargits per nostre Call y per lo castell nou, probaren la barbarie é iniquitat de aquest temps, y justificaren lo temor que cada dia abrigo mes fort! Anyadiuhi ara, (digué després de fer una petita pausa,) la persecució constant que'ns ha fet lo papa Benet, las moltas conversions que s'observan, la indignació del poble ignorant, que fins la dòna en dir si las renovacions de la peste se deuhen als juheus, que envenenan las ayguas, y veuréu si hi ha motiu de temor.

—Oh! si haguessem de créurer al poble, també diu que encara conservam la costum de sacrificar certs dias del any un cristiá, ó de donar torment á criaturas cristianas, y vos sabeu bè, Nadal, que axió ja fa temps que s'ha deixat córrer. Ademés, que al papa Benet que us fa tanta por, ja veheu lo que li passa.

—Los tirans cauhen, digué ab gravedat Nadal, peró quedan sempre en peu las tiranias. Y per fi, (continuá, alsantse de sa cadira y passejantse amunt y avall de la cambra, casi olvidat del motiu que l'anguniava,) ¿qué voleu esperar dels descendents de Judá, quant després de ser perseguits, saquejats, cremats, morts y casi estenuats en tota Espanya, no'ls queda mes recurs que reconcentrarse en sí mateixos y devorar, sufrint, sa desolació y sa desgracia? ¿Qué esperau de ells, quant sos primers doctors y talmudistas se converteixen facilment al Cristianisme, y ells sòn los primers ¡sí, ells! que mes atacan y destrueixen nostra creencia, y mes ajudan pera fer conversos? Aquí teniu l'exemple en mon antich amich y cólega Jehosuah, tan reputat per sa ciencia, sa convicció y son entussiasme. L'admirat rabí no tingué dificultat en ser metge del Pare Sant; al costat de Benet, ha mudat son nom de Jehosuah en lo de Geroni de Santa Fe, que es com ara li diuhen, y atacant als que antes foren sos germans, converteix tant com puga fer Vicens Ferrer, aquest *angel del apocalipsi*, y gracias que ho fes com ell.

—En efecte, en lo concurs de Tortosa se vegé bè.

—Ditxós concurs! Tots los hebreus dels estats de Aragó hagueren de concórrer allí. Si no hi anavan, confiscació de bens; si hi anavan y sostenian sas rahons com á sabis, persecució, y si callavan per ignorants, lo temor y'l mal exemple los induhia á la con-

versió. Encara ressonan en mos ohidos aquellas paraulas de Isaias: *venite nunc et disputabimus*, que pronunciá l'ex-rabí y ex-metge, devant dels representants de las aljamas de Saragossa, de Gerona, de Alcanyís y dels catorze mes sabis rabins de aquestas terras. De alli sortí, David, la butlla que vos, tant com jo, per desgracia, coneixeu; desde aquell dia es de quant nostres llibres son recullits y cremats, de quant no podem ser ni jutges de nostres propis plets! Desde llavors nostras sinagogas se reduheixen ó's tancan, y se'ns priva de ser metges, cirurgians, tenders, droguers, y fins á nostras donas de ser comares y didas; y com ni podem tampoch comprar á cristians res de menjar, ni véndrer á ells, aixi es que vivim sense saber com. Y encara teniu esperansa, David? Encara creheu que han passat los mals temps? Bona diferencia hi ha de altres temps mes remots, en que fins los reys nos amparavan.

—En efecte, contestá 'l David, parantse sols en la part favorable de las reflexions que li feya'l doctor; jo he ohit contar que en temps del rey En Jaume, fins se tenian las disputas en lo palau reyal, en presencia del monarca, y allí guanyava qui guanyava.

—Plenas estan las historias dels esforsos que feren Moysen y Benastrug, gloria de la sinagoga de Gerona, y efectivament lo rey doná salvo-conduyt als hebreus, després de la disputa, manant per sentencia que ningú 'ls atormentás. ¿Peró sabeu també que succehí? que'ls frares predicadors ó de Santa Catarina no s'hi conformaren, y per mes que se empenyá 'l Rey, los frares no acataren la sentencia. Desenganyauvos: lo mal ve de lluny. Los hebreus sòn com los peixos de la mar, que sòn pescats de un á un y á vols, que sufreixen persecució constant, y que se'ls deix estar una temporada, pera perseguirlos en un altre!

—Jo bè veig que'l rey don Joan maná penjar al mallorquí Benviure, y poch s'en faltá com no fèu lo mateix ab En Jaume del Mas, l'arquitecto de Monserrat, que havian pres tanta part en l'últim saquetj.

—Ilús! Y creheu que'ls castigaren per assessins de juheus? Si no haguessen cremat los papers del batlle general y del cobrador del Rey, á ben segur que res los haurian fet.

—Ba, ba. Sense'ls juheus los reys no poden estar, que van curts de diners y fins sa corona han hagut de empenyarse, com ho sab molt bè En Montrós, que la ha tinguda en sas mans, á qui'l rey don Joan la empenyá, no sè per quant; á mes, que si no fos

lo dret de cenas reyals que pagam ¿com ho farian pera sas coronacions y pera sostenirse ab magnificencia? Gerona solament satisfa cada volta cinch cents sous barcelonesos, y si's contassen las aljamas de Aragó, veuriau que sòn mils y mils los sous jaquesos que'l Rey cobra; y per últim, sabut teniu qui ha ajudat mes, en la última guerra, al rey Fernando, y com ho hauria fet pera véncer al de Urgell, si no hagués sigut lo tresor dels hebreus, per qual interés ha hagut de pagar com qualsevol altre.

—Interés? Gracias que pague quatre diners per lliura al mes, que ja sabeu l'estatut del rey En Jaume, y de alguns sòu testimoni que, per no observarlo, foren vistos entre cel y terra. Me fa ríurer, David, que tingau confiansa en los reys en esta ciutat. ¿No recordau lo que ahir passá en Barcelona? ¿No vegereu aquest poble, tan enemich nostre, que's disputava ab son rey quí ho era mes dels dos? Podeu confiar, donchs, en lo Rey, que si'l poble murmura, no hi ha qui'l detinga, y sinó, que ho diga lo reclam continuat dels vehins que habitan prop de nostra sinagoga. Comensaren: ¡fora la sinagoga! fora la sinagoga! y ja veheu lo resultat.

—Quin! interrompé l'intolerant cambiador.

—Quin? Que ja está cedida als frares de la Trinitat, pera que en lo mateix lloch fabriquen sa capella ó iglesia.

—Per la verga de Moysés! Aquesta sí que es crespa.

—Ja ho veheu, donchs. Nostra esperansa s'acaba, y ja ni en nostra ciencia's créu, sobre tot desde que'l pronóstich de Abraham ben Chija, del nostre *Hanasi* ó príncep, ha resultat fallit, y que son gran llibre, lo *Megalath Hamegalah* ha donat á compéndrer que, á pesar de son nom, no revelava res. Tres anys fa que ha passat l'any cinch mil cent divuyt de la creació del mòn, que tan fixá dit sabi en son escrit, vos sabeu quanta esperansa tinguerem fins á las últimas semanas de dit any, y—ja ho veheu!—ni s'ha parlat res de resurrecció de morts, ni en res s'ha donat á compéndrer lo naixement de nostre Messias.

—Si massa us escoltava, doctor, no sè lo que'm fariau tornar... peró nó, que vostras esclamacions me fan pensar en lo passat, y son recort basta pera ma firmesa.

—Y tal! Quant no sia mes que'l recort de la ciencia ab que il--luminám al mòn, y que ningú'ns pót péndrer. Tots havem conegut á nostre amich Salamó, que tantas llenguas parlava, y que tants llibres científichs traduhí del arábich pera'l rey don Joan, y

si pegam sols una mirada á tot lo que la inteligencia humana pót produhir, de tot trobarém llibres y autors hebreus que sòn la gloria de nostra rassa, sense sortir de nostra mateixa terra. Lo mateix Chija escrigué de las esferas, dels planetas y de diferents calendaris, Chasday cultivá la poesia, Ben Hezra compongué sobre'ls judicis de las estrellas y'l joch dels escachs, Jehudah Barzili parlá dels contractes, Jonah Megirondi, de Gerona, de las donas. Joseph Barzeloni de filosofia moral, Joseph Ben Caspi de la llengua santa, de Aristótil y de Plató, Joseph Ben Jachiia, lluhí com talmudista, gramátich y poeta, essent infinitas sas obras, que ja no existeixen, perque las maná cremar Vicens Ferrer, y molts y molts altres que han escrit de infinitas cosas y que es per demés recordar. Per fi, basta dir sols lo nom de Cresques, de aquest gran astrólech perpinyanés, conegut y reverenciat de tot lo mòn, cridat sempre pels reys á son costat, y al qual no ha igualat en sa ciencia cap sabi de aquest sigle y dels passats, pera que's conega de que sòn capassos los fills de la rassa perseguida.

—¿Y qué direm de Alatzar Irlluf, per la fama de sa riquesa, que fins li han portat á empenyar en sa casa lo drap de ras ahont hi ha lo crucifix historiat de la capella reyal? Y dels tresors de Jafudá y de Astruch Coffe de Valencia, als que doná'l difunt rey don Martí tantas prerogativas?

—David! contestá interrompent lo doctor y com un tant fastidiat; jo parlo sols de sabis, no parlo de richs.

—Peró sa fama també es fama, replicá'l cambiador.

Encara que la conversa dels dos juheus semblava que devia acabar prompte, pus mutuament no agradavan las rahons del un al altre, peró quedá trencada mes aviat, á conseqüencia de un cop fort que sentiren donar ab la anella de ferro de la porta de sa casa.

—¿Quí es que no puja y així demana? digué'l doctor, un tant sorprés, peró sens pensar res de mal.

Y havent tret lo cap per la finestra David, per estarhi mes próxim, contestá:

—Ay ay! Un cavaller ab una capa vermella. Tan dematí van los cavallers pel mòn?

—Dèu de Israel! esclamá'l doctor, posantse en peus.

—Qué us passa?... Oh!... Y mirau (anyadí tornant á tráurer lo cap á la finestra,) que sens dubte pregunta per algú de nosaltres y

no s'erra, perque un noy ab qui parla li senyala la porta, y... Ja entra. Ja déu pujar... Sentiu?

Cada espressió del cambiador era un aument de tremoló pera'l pobre Nadal.

—Ara sí que's pót dir que jugo la vida y la mort. Qué voldrá aquest home! David, anáuvosen... O sinó... no us en aneu; aguardau un moment, y segons pugau observar ó deduhir, anáuvosen ó quedauvos... Ay, ay! Que ja es aquí! Dèu de Abraham, ajudaume!

No tingué temps de donar lo primer truch lo que venia, que Nadal Ben Jussú havia obert ja la porta, y fingint la major satisfacció, se esforsava en saludar y fer cumpliments al entrant.

—Satisfacció es pera mi, li deya, de véurer tan distingit personatge en ma casa, peró sento que sa senyoria s'haja cansat...

—No hi fa res, contestá amablement lo cavaller.

Aquest generós parlar de la persona que tant temor havia infundit en lo cor del juheu omplí de confiansa y de tranquilitat al bon Nadal.

—Peró, senyor, continuá aquest, si necessitat teniau de ma persona, bastava un simple avís, que entre vos y jo, ja ho sabeu, no val la prohibició del Papa, y sempre estich á punt y dispost y...

—Veheu, veheu, doctor, interrompé'l donzell tot descobrintse'l front: donaume una mirada á aquesta ferida, y diheu si res s'hi ha de posar de nou.

—Oh! esclamá'l doctor, suavisant ab sos dits la pell de la ferida. Está bè, está bè... y millor estaria encara si no us haguesseu tret tan prestament la lligadura. ¿Perqué, senyor, ni una hora tinguereu paciencia de soportar la vena? Llástima...!

—La llástima es que tu sias juheu, sabent com sabs! digué pera sí'l donzell.

—Vos donava pena tal volta?

—Nó. Peró convingué així. Ja sabeu mon geni. Me donava neguit, y en un recó de las escalas de la catedral trobaréu vena y drap, que es ahont los vaig tirar tot passant. Peró ja que vá bè, ab lo que m'hi poseu avuy se suplirá tot lo perdut per ma impaciencia. Sòu, en veritat, un home tan apte en vostre art, que de vos tot ho confio.

Aquesta espressió fèu renáixer la tranquilitat en lo cor de Nadal, que dirigí una mirada al confús David, (lo qual havia quedat

quiet en un recó sens bellugarse, com que ni'l donzell s'en havia adonat,) y donantse l'altre per entés, fèu un acatament, y obrint la porta s'en sortí afora.

—Ay ay? digué'l donzell, girant lo cap. Es á dir, que no estavam sols?

—No'n fèu cas. Es un habitant de la mateixa casa, amich meu y ab qui passam cada dematí algun rato enrahonant. Com no estan acostumats á véurer tals visitas, li ha semblat la vostra una gran novetat, y tot confús, s'ha quedat en un recó, esperant ocasió de sortir..... Ja ho veheu: es un pobre home, que tot quant val ho pòrta en la cara.

—Sí, peró... Hi ha cosas secretas en nostra amistat, y'm podia bè comprométrer si per cas se m'hagués escapat alguna paraula...

—No tingau quimera, nó. Jo us asseguro...

—Peró bè ¿hi ha algú mes encara?

—Nó, nó, continuá'l doctor, trahent lo cap á la finestra. Mirau: ja es fora, y us puch jurar que en tot mon pis ni en tota la casa hi ha ara persona alguna.

—Donchs despatxau. ¿Qué us sembla, qué farém de aquest mal cop, doctor?

—Tingau paciencia un moment. Repetinthi'l bálsam, demá ho teniu ja tancat. Descansau entretant, sentauvos, que jo al moment tornaré á estar aquí.

—Que us en anau, doctor?

Acostantse llavors Nadal á la orella del donzell, diguéli en veu baixa:

—Ab lo temor de ser denunciat, no tinch res aquí, y tots mos recursos de art los tinch guardats sota de una post que hi ha en lo corral de la casa. En un salt torno á ser aquí, pus no faré mes que baixar, y...

—Anau, anau, y no cal que aneu tan depressa per axió. Ja us esperaré, doctor.

Al dar aquesta contestació, lo donzell fins acariciá ab la ma en la aspatlla del juheu, y aquest, ple de satisfacció, passá la porta.

No bè havia desaparegut l'hebreu, los ulls del ferit indicaren, per son brill y sa inspecció, lo que indica sempre la vista de un dolent que vól assegurarse y que vá á executar algun acte infame. Estava'l donzell en aquell moment junt á la alcova de En Nadal, al mitj de la qual se veya, demunt de unas malas posts, una estufada

márfaga plena de pallofa de moresch. No fèu mes, donchs, aquell mal home, que bellugar son cap á dreta y esquerra, com pera assegurarse, doná un pas fins á posarse junt al llit, se tragué de entre'ls plechs de son jupó un petit bulto, y ficant la ma per una de las oberturas de la márfaga, enfonzá aquell ab tota llestesa per entremitj dels manyochs de la palla. Torná á sortir llavors dissimuladament, y no havia tingut temps de sentarse, quant s'obrí de nou la porta, y sentí la veu del juheu que tornava, dihent ab la major alegria:

—Ja veuréu, que será oli en un llum. Mirau, senyor, que quant mes hi penso en lo fet de aquell canalla... perque si us toca un pel mes amunt, no s'en cantava ni gall ni gallina.

—Deixauho córrer, deixauho córrer, contestá'l donzell; no'm parleu mes de aixó. Lo que convé es curarme, perque porto pressa... y fins, si us sembla, doctor, me podriau véndrer lo bálsam, y jo mateix en ma casa...

—No hi ha dificultat: sí, sí. No teniu mes que sucar, donchs, la vora mateixa del tall, y lligárvoshi un mocador, mentres vos estaréu per casa.

—Sí, val mes; perque ara'm recordo de un negoci molt precís que tinch que despatxar est matí, y. . Qué es cas!... no puch retardar. A Dèu siau, doctor, á Dèu siau!

Y deixant en la ma del doctor una moneda de plata, al mateix temps que recullia la ampolleta del bálsam que aquell portava, sortí tot depressa, sens donar temps, com qui diu, que l'altre li pogués espressar sa gratitut, y fins casi de saludarlo.

Fret y estátich quedá'l doctor Nadal Ben Jussú vehent aquella trasmudació tan repentina del sèu distingit parroquiá, y mes per la generositat que ab ell acabava de tenir, y per la pressa ab que havia fugit, quant pochs moments ans li havia dit que no anás depressa y li havia manifestat desitjs de curarse allí mateix.

—Per fi, (digué sortint de sa sorpresa al cap de poch, y tot bellugantse la moneda per la ma;) está content, paga bè y'l mal no es cosa ¿qué vull mes? Ara sí que si fos aquí En David, me podria dir ab rahó que de tot ne faig montanyas... Y tanta por que jo havia tingut!

Peró en sech aquell home esperimentat semblá com que tornava á cáurer en un encantament major. Posada la moneda en lo palmell de la ma, fixá en ella la vista per llarch rato, y tal era sa

atenció, que fins semblava com si no respirás. La desconfiansa, que sempre parla al cor dels desgraciats á qui constantment persegueix la desventura, fèu que l'hebreu, mirant la moneda, pensás nó en lo que valia, sinó en lo que significava.

—Ah! esclamá per fi ab desespero. ¿Es posible que jo acabe de dir que no tinch por? Al revés. Sí, sí! tinch por, y ara mes que may!

Y llansant la moneda al demunt de la taula, se deixá anar en una cadira que hi havia al capsal de son llit, trist, pensatiu, ab lo front entre las mans, y apoyant aquestas y aquell al demunt de la márfaga de son llit.

¿Quí li hagués dit al pobre Nadal Ben Jussú, que dessota de son mateix front, pót ser á quatre dits de son cap, existia la causa que havia de justificar quant ans aquella mateixa por que'l feya patir?

XLI.

Confiansas de Fivaller y mossen Borra. Com l'amant de la orfaneta aná á participar á Fivaller una desgracia, un crímen y una falta. Primera esperansa de felicitat.

Sempre apareixen, lo dia després de una tempestat ó de una gran batalla, novas inesperadas, que amargan cruelment al cor, ja predisposat á excitarse, novas que sòn com á missatgers de la desgracia, peró nó com á missatgers que anuncian lo poder del que ha de venir, sinó del que s'en vá, recordant al home que sempre déu estar previngut y no déu considerarse felís quant la desgracia ha passat, pus es fantasma aquesta que deixa sempre rastre, per mes que semble que s'aparta y fuig.

La avalotada nit en que la ciutat de Barcelona presenciá la pugna entre son poble y son Rey havia passat ja, lo sol del dia seguent havia sortit tranquil, ignorant encara molts dels habitants si havia de il-luminar goigs ó desgracias, y l'honrat director de la

combatuda nau, Joan Fivaller, vigilant y sensible al mateix temps, per demés havia procurat lo descans en lo llit conjugal, del que, lo dia anterior, s'havia despedit, crehentse que havia de ser pera sempre. Sense tancar sos ulls en tota la nit, fixo'l sèu pensament en la incerta via per ahont girás desde llavors la nau encargada á sa ma, esperá impacient la vinguda del nou sol, y no bè aguaytá aquest per orient, quant lo conceller abandoná'l calor del abrich nocturn y s'arrimá als balcons de sa casa, pera contemplar al cel, la fisonomia del nou dia, com si per ella hagués de enfortir sa esperansa, y pera millor respirar y exhalar de son agitat pit lo caliu del passat foch ab que encara's cremava.

De la contemplació consoladora, com sempre sól trobarla l'ánimo desvetllat en las primeras horas del dia, passá Fivaller á la cadira de son estudi, suplint en certa manera aquest descans al del llit, y logrant així que, si no s'anás espargint del tot sa melancolia, alternassen al menos, en millor estat, los recorts dolents ab los grats, y anás triumfant la convicció de la propia honra y la forsa de la conciencia sobre tots los escrúpols fills del deber del home ab la societat.

Com nauixer ó pilot que contempla desde la proa á son baixell, en la matinada després de una tempestat, estava, donchs, l'heróych conceller de Barcelona, recolzat en sa cadira, vehent passar, com en ilusió fantástica, per devant dels ulls de sa imaginació, tots los notables fets que havian tingut lloch en lo dia anterior, dintre de sa estimada y gran ciutat de Barcelona.

Semblávali, en efecte, com si vegés en un avalotat mar dos naus poderosas, que, mirantse com á enemigas, van á embestirse la una contra la altre y á estrellarse, mes, que per lo perill comú de la tempestat que amenassa, s'ajudan aprés, resolentse'ls mariners que las ocupan, nó á fer guerra de homens contra hòmens, sinó de uns y altres contra la forsa de la naturalesa, contra la fatalitat comuna.

Recordava, donchs, lo pilot fins l'aspecte y figura de aquells que en lo primer moment del perill empunyaren las destrals pera quant arribás lo cas de perillar son senyor, y gosantse després en la desaparició de aquell, li semblá descubrir en aquellas mateixas figuras nó ja la fisonomia de enemichs, sinó ans bè la de lleyals servidors del que'ls alenta, de manera, que, avivant lo recort de las últimas manifestacions fetas á Fivaller, per part de molts cor-

tesans, en la ocasió de despedirse del palau reyal, semblávali, en efecte, que molts homens de qui tal volta podria haver dubtat, fins havian de contribuhir llavors al benestar comú.

Y cert era aixó, si bè ho era igualment, que, després de la gran desgracia, havian de sobrevenir novas desagradables, que retardassen la tranquilitat de son esperit, havian de venir aquells missatgers de la desgracia, los quals avisan que aquesta s'en vá, peró nó del tot.

La veritat de un y altre cas esperimentá seguidament Fivaller, ja á poch de haverse sentat en sa cadira, y entant que'l sol del nou dia anava avansant en sa carrera.

La primera visita que li avisaren, y que tingué lloch ja durant la aurora, lo convencé de la veritat del primer cas.

Avisáli son patge, que á la porta del carrer, que encara no era oberta, hi havia un home esperant; cansat tal volta'l foraster de esperar, trucá en aquell moment, y haventli preguntat lo patge, per ordre de son amo, quí era y qué volia, entrá aquest donant la seguent resposta:

—Es mossen Borra, juglar del palau del senyor Rey, y diu que us ha de véurer á vos en persona.

—Algun misteri hi ha aquí, digué pera sí'l pensatiu conceller; peró mossen Borra es home franch y lleyal, y no poden guiarlo á ma casa sinó bonas intencions. Com que mes me fiaria de ell que de un cortesá...

Estigué Fivaller un rato com cabilant, mes, á poch adonantsen que'l patge esperava sa ordre, digué resolt:

—Sí, sí, ja pót entrar. Ey, si es que sabs bè de cert que es ell.

—Prou lo conech, senyor.

—Donchs, endevant.

No bè havia sortit lo patge, quant Fivaller descobrí ja prop de son estudi la cara afable y alegre de mossen Borra, lo qual, com á coneixedor de la mes cumplida cortesia, s'havia detingut á la vora de la porta, ab la gorra á la ma y demanant llicencia pera entrar.

—Ja la teniu. Entrau, entrau, li digué Fivaller. ¿Qué es lo que us porta á ma casa tan dematí?

—Al dematí, contestá'l juglar, es quant los aucells fan sos millors cants, y com jo tinch de férvosen un, he escullit aquesta hora com la mes propia. Lo que á mi m'admira es que ma impaciencia haja sigut pressagiadora, pus poch podia jo créurer que tan matí vos trobás fora del llit.

—Es que no dorm ni descansa tothom que jau! digué ab intenció'l conceller.

—Ni vigila tothom que está despert! contestá'l juglar fent un ay! ó sospir que's podia dir irónich, y que's veya bè no anava dirigit á la persona ab qui parlava.

—Es cert! Peró, vejam: diheu que veniu á fer un cant, mossen Borra? Será de dolor tal volta?

—De tot hi ha. Mes ans permeta la ciutat de Barcelona que li bese la ma.

Y al dir aixó, s'inclinà'l juglar en actitut de fer lo que deya, mes apartantlo'l conceller ab gravetat, li digué:

—Sò rey ó soberá, juglar, pera que tals cosas intenteu ab mi?

—Poble rey es lo de Barcelona, y pus vos sòu Barcelona, segons diguereu ahir als porters del palau reyal, just es que us deixeu besar la ma per un de sos vassalls mes fiels, que per tal me tinch. Peró si tant vos empenyau, (anyadí notant la serietat de Fivaller,) deixaré de portarme com á vassall y us parlaré com embaixador de altre potencia, que no besa la ma á aquell á qui visita.

—Acaba ¿y quí te envia? Es lo Rey?

—No vinch de part del Rey, sinó de qui está en lloch del Rey, de qui tant com vos desitja lo benestar de la terra, de qui guarda á son costat la gloriosa espasa dels reys antichs, ab la qual ha jurat fer justicia en pau, y fer revíurer passadas glorias en futuras guerras, de qui ¡ ay! al igual que vos, Fivaller, no ha pogut dormir aquesta nit en son llit, y s'ha alsat al rallar la aurora, impacient pera fervos saber las dos cosas que jo vinch á participarvos, dos cosas, sí, una dolenta y una altre bona.

—Es á dir, que es l'ilustre Primogénit qui te envia? Y quina es, donchs, la cosa mala que de sa part me notificas?

—La cosa mala es que'l Rey s'en vá, que se empenya en partir avuy mateix, y que per res no's vól detenir.

—Y ahont vá? preguntá ab gran interés lo conceller, com prevehent un nou mal.

—De aquí vá á Monserrat, á demanar á la Verge que li done forsas pera sortir de la gran postració en que's troba; de Monserrat passará á Igualada, y de Igualada, anirá seguint son camí....

—Peró cap ahont? insistí 'l conceller, conmogut.

—Cap á Castilla.

—A Castilla ! Y qué busca á Castilla ? No pót trobar en Aragó lo que li convinga ?

—Los ayres natals diu que li retornarán la vida , y de allí créu tornar ab forsas que en tota la corona de Aragó no trobará.

No replicá Fivallcr al ohir las equívocas paraulas del juglar, sols se'l quedá mirant , y vacilant en las intencions que mossen Borra pogués tenir en sa vinguda , crehent que'l Primogénit , prevehent un desastre, apelava á sa influencia pera conjurarlo , parlá al fi dihent :

—¿ No sab lo senyor Primogénit que la magestat del Rey tè dret de anar allá ahont li plau ? Sentirá Catalunya y tot Aragó que son rey residesca ahont no déu , peró lo únich que pót fèr la ciutat es suplicar , com ho fará ab eficacia ; mes entrar en nova pugna no convé , per mes que la intenció de esta marxa sia un mal núvol que anuncia una nova tempestat.

Al ohir aquesta observació lo juglar se posá mitj á ríurer.

—Ben al revés es lo que desitja lo senyor Primogénit , digué, per mes que li sapia greu la marxa de son pare , pus precisament jo venia á suplicar al Concell, que si tè noticia de la sortida del Rey, en res ho demostre , ni s'hi opose, ni ho fassa saber á ningú, sinó vól destruhir una de las millors obras que's preparan pera satisfer á la terra y contribuhir á la unió del Rey y del poble.

—Si á noticia del Concell arriba la marxa del Rey , la ciutat no pót deixar de suplicar. Així veurá'l monarca que'l poble que sosté sos drets , nó per això olvida l'amor que á son rey déu. Y, sobre tot, que vos no sabeu , juglar, lo mal que portaria á la terra aqueixa marxa del Rey á un regne del que vingué en altre temps com simple pretendent , y en lo que la antiga regencia tan prestigi li valdria.

—No tinga por lo conceller de Barcelona, perque, ab la postració que sufreix lo rey Fernando , de segur que no cansará ja may mes cap rocí, ni empunyará cap llansa. ¿Vos figurau que no hi ha mes que poder arribar á tan apartadas terras qui, sens dubte algú, tè ja un peu á la fossa ?

—De tots modos. La ciutat déu...

—Per amor de Dèu , conceller ! Deixau jáurer lo ceremonial, la etiqueta y fins lo deber , quant de la omissió ha de resultarne un bè. Ja us he dit al entrar aquí que venia á fervos saber una cosa dolenta y una bona ; la dolenta ja la sabeu : escoltau , donchs,

la bona y per ella coneixeréu si convé no dar á entendrer que'l Rey vól partir. Això, conceller, vá sols de mi á vos, y'l descobrirho seria una taca á vostre nom y á la ciutat.

—Parlau, juglar, y ja sab lo Primogénit que pót fiar de mi.

—Haveu de saber, donchs, continuá llavors mossen Borra ab gran sigilo, que acaba de ser descubert un dels assessins del arcabisbe de Saragossa.

—Gracias á Dèu! ¿Peró creheu, juglar, que aquest escarment pót influir mes ni menos en la bona armonia del Rey y del poble, quant lo poble tè ja casi olvidat aquell fet?

—Mes del que us podeu pensar. Es que la importancia no está en l'escarment, ni en lo recort mes ó menos viu que tinga'l poble de aquell fet, sinó...—y escoltau, Joan Fivaller, que aquí ve lo millor,—en que l'assessí, lo disfrassat y traydor estranger que cometé aquell sacrilegi, es precisament un dels que ahir, separantse del esperit conciliador del mes acendrat patrici, alentá é incitá mes al rey Fernando, no solament á no cedir en la qüestió del vectigal, sinó ans bè á prescindir de tota lley y jurament, y á atropellar ab la forsa de las armas al poble barceloní. Tot lo poble'l coneix ja, perque ell fou qui oferí, sols per ambició, son bras y sa espasa contra Barcelona al Rey, ell fou lo que maná fer presons iníquas, que doná ordre al escarceller de la vegueria de soltar los presos que volguessen sortir contra'l poble, lo que maná á la catedral de fer lo toch de somatent quant lo Rey sortís á cavall de son palau, ell, per fi, lo que, al despedirvos la nit passada de aquell, se presentá de nou, ferit y ensangrentat, infundint arrepentiment al monarca de quant havia fet, y ponderantli que ell, com á mes fiel, havia sigut mes que tots atropellat. Lo poble'l coneix, sí, y si'l poble véu en ell un just escarment ¿dubtaréu, conceller, que ha de quedar mes admirat de la justicia de son senyor, sobre tot quant veja que'l castigat es no menos que'l mateix majordom del palau del senyor Rey?

—Qué diheu! Es posible?

—Donchs bè. Si això regoneixeu ¿dubtaréu ara que convé no divulgar la marxa de Sa Altesa? Si'l criminal, favorit com es del Rey, tingués noticia de que s'en vá l'irritat senyor, havent sortit fallida sa tentativa de ahir, de segur que s'arrimaria al que'l favoreix, escapant de esta manera de las mans de la justicia. Per això convé al contrari, que'l traydor ignore la marxa del Rey y

mes que tot la presumpció de son delicte, que ab confiansa us vinch á comunicar. Tan ben disposat está tot, que'l majordom fins créu que avuy será'l dia de las recompensas dadas pel Rey als que se li han mostrat mes lleyals. Avuy, en una convocatoria feta pera que acuden al palau tots los bons vassalls, tindrá lloch lo descubriment del delicte, y mentras aixó se verifique, lo Rey Fernando, sortint de incógnit, tapat dins de unas senzillas andas, s'allunyará de las murallas de Barcelona.

—Es possible!

—Qué pensau! preguntá'l juglar, vehent que Fivaller arrugava'l front.

—Penso que es aquest un cas molt sensible, perque al fi la ciutat véu ab indiferencia la marxa de son senyor, y pót donar lloch á pensar.... A mes que may s'ha vist anarsen de tal manera un rey de Barcelona.... ni may de ella s'en ha anat irritat cap rey....

—Mossen Joan, mossen Joan! cridá llavors lo juglar ab to declamatori, y donant gran forsa de intenció á sas paraulas; no penseu en lo rey que s'en vá, sinó en lo rey que's queda, pensau en lo rey que se espera, en lo rey que guarda enveynada la espasa de Sant Martí!

Anava á respóndrer Fivaller, quant detingué sa paraula la inesperada novetat de obrirse la mampara, introduhintse al mateix temps lo patge, que portava un paper á la ma. En aquell moment anava á esperimentar Fivaller la veritat del segon cas ans indicat: desde llavors havia de anar probant que la desgracia may ve sola.

—Qué es aixó? preguntá girant lo cap. No sabs, patge, que estant ton senyor ocupat...?

—No tè culpa, digué'l generós juglar, volent salvar al servidor; ¿quí pót pensar que sia un negoci de entitat lo que vinga aquí á esplicarvos mossen Borra?

—Senyor, contestá al mateix temps, y tornantse roig, lo patge; com es lo correu de la ciutat, y diu que no pót tornarsen sense vostra resposta...

—Y qué vól lo correu?

—Diu que'l conceller en cap segueix mes malalt, y per consegueut, á vos déu portar la nota de la cerca de la ciutat en lo dia anterior.

—Peró tan matí? Y simplement per donar la nota de la cerca.... ¿No sabia deixarla?

Y al dir aixó, havia Fivaller estirat la nota de entre'ls dits del patge, pera llansarla demunt de la taula, quant aquest continuá, dihent:

—Es que diu, senyor, que hi ha avuy un cas notable, y convé ferlo saber quant mes aviat millor. Si Sa Senyoria hagués sigut encara al llit, lo correu s'hauria esperat, y jo m'hauria guardat bè...

Mentres lo patge's disculpava, Fivaller havia tornat á agafar lo paper pera llegirlo, y no bè'l tenia devant dels ulls, quant sa cara's trasmudá.

—Cas de glánola! digué admirat. Novament la peste! Verge Santíssima!

—Qué diheu? Mare de las Mercés, salvau vostra ciutat! esclamá conmogut lo juglar.

Y'l conceller seguia, com sól succehir en tals casos, mirant ab la vista fixa lo paper que portava la mala nova, sense saber realment, per la sorpresa, lo que mirava. Peró tota aquella sorpresa, tot aquell encantament fou res en comparació del horror que brotá de sos ulls, al cap de poch, es á dir, al adonarsen verament de lo que contenia'l paper.

—Oh desgracia cruel! esclamá. S'en ha vist cap de major!

—Sí que ho es en veritat, digué mossen Borra, ignorant á que l'altre aludia; es realment una desgracia, que sense haver conquistat la Terra Santa, sols hajam tret de aquellas regions aquest mal malehit que sempre reverdeix.

—No es solament la peste la desgracia, mossen Borra!

—Donchs qué?

—La víctima que ella ha fet, y encara no es la víctima de la peste, no es lo que pót morir, sinó la persona que queda viva, una pobre donzella abandonada y órfana per segona vegada! Llegiu, juglar!

Lo juglar, obehint á Fivaller, aná llegint.

—«La cerca de la ciutat, avisada per los vehins del carrer del portal del Ángel, y ab parer del físich doctor Guerau, ha recullit del mateix barri al falconer Joan de la Murtra, atacat de la glánola violenta lo dia anterior, y tant per no tenir familia propia, com pera evitar lo perill del contagi, l'ha trasladat al Hospital, deixantlo en l'apartament dels empestats, ab la deguda vigilancia.» ¿Quí es, donchs, preguntá en seguida'l juglar, aquesta víctima abandonada, aquesta donzella órfana, ja que la nota diu que l'empestat no té familia propia?

—No tè familia propia lo generós y caritatiu falconer amich meu, peró tenia baix son amparo, y per cooperació mia, á una pobre criatura, á la qual li mataren los pares en Balaguer la nit que las bombardas destrossaren al somatent. ¿Qué fará aquell ángel de hermosura y de bondat, que fará en lo mòn aquella planta solitaria, esposada á que qualsevol mal vent la destruesca?

—Víctimas de las bombardas foren sos pares? preguntá enternit lo sensible juglar. ¿Qué'm diheu? Pobre criatura! Ab mes motiu jo m'interesso per ella, pus sè molt bè, mossen Joan, tot lo que succehí en aquella horrorosa nit: ningú com jo ha contemplat tant bè aquell quadro de sanch y de foch, que tants órfens deixá en Cathalunya!

Y després de una curta pausa, continuá:

—Peró donau gracias á Dèu, mossen Joan, per sa gran justicia, donauli gracias á la Providencia, que tot ho compensa en aquest mòn.

—Qué voleu dir? preguntá admirat Fivaller, no comprenent la sortida tan excessivament cristiana del juglar. Vos conmoveu al recort de un horror, y al mateix temps donau gracias á la Providencia. Cert es que de tot se ha de dar gracias á Dèu, peró no sè.....

—Jo us dich que donem gracias á Dèu: ja sabréu en son dia per qué. La única llástima aquí es la nova desgracia de aquella angelica hermosura.

—La coneixeu vos també? digué ab nou interés Fivaller.

—Havia sentit parlar de la hermosa falconereta del portal del Ángel, y me la ensenyaren un dia que, ab sas amigas ó vehinas, sortia de visitar la capella de Santa Llucia. Donem gracias á Dèu, vos torno á dir, donem gracias á la Providencia, mossen Joan, que tot ho compensa en aquest mòn.

Lo juglar feu aquí un cert somrís de satisfacció, y dirigí los ulls al cel.

—Donem gracias á Dèu: está bè. Peró haveu de saber, mossen Borra, que ab aquesta nova fatalitat vá á doblarse la desgracia á que está condempnada eixa donzella desde sa ninesa.

Y esforsantse, ab la compassió é interés que sentia, pintá Fivaller á mossen Borra, en breus paraulas, peró ab los colors mes vius, tot lo succehit en casa del falconer, lo dia de la entrada de fra Vicens, en ocasió de trobarse ell y mestre Nicolau en la botiga, acabant fins per revelarli lo donatiu mensual que ell feya, cosa que á ningú havia dit fins llavors.

—Ja veheu, digué per últim y acabant sa relació; ja veheu si tinch motiu pera llamentar eixa desgracia y de interesarme per tan desgraciada criatura.

Y com recobrant en sech Fivaller sa innata resolució, posás la ma en lo front momentáneament, y separantse del juglar, digué:

—Ah! Perdonau, mosseu Borra... No hi ha que pérdrer temps. Cert es que jo tinch un deber... Y á mes, que las obras á mitjas may sòn obras perfectas. Patge, patge!

—Mon senyor, contestá respectuosament lo criat, que no s'havia encara separat de la porta.

—De seguida, sense pérdrer temps, que vaja qualsevol á casa de la mare-dida, y digan á Guillemet que vinga al instant. Si no es á casa, que'l busquen... De totas maneras, que prest, sense detenirse, vinga aquí Guillemet.

No havia acabat de donar aquesta ordre Fivaller, que'l patge, fins interrompentlo, havia respost ja:

—A Guillemet?... No hi ha necessitat... Si es aquí... Y molt temps que fa que se espera.

—Qué dius? Aquí Guillemet? Si será que ell també sab...

—Sí, senyor, sí. Mirau: de aquí en fora'l podeu véurer que espera sentat en lo corredor.

Y'l patge obrí la mampara, al mateix temps que'l jove's posava ja dret, com disposantse á entrar en la cambra de son protector.

—Y es cert! esclamá Fivaller. Oh! sens dubte un ángel te pórta. Entra, entra. Guillemet, ja póts entrar, y.....

Lo noble senyor interrompé en aquell moment sas paraulas, admirat y sorprés de véurer l'aspecte que oferia son protegit, la contracció de sa fisonomia, de manera que fins li saltavan llágrimas, lo tremoló de son cos y l'avergonyiment que revelavan son front y sos ulls.

—Ah! senyor. Gracias á Dèu que us puch véurer.

Lo jove avansá llavors ab pressa, y deixá mes sorprés á Fivaller, ab la actitut humil que prengué, com que incliná tot son cos, y prenentli la ma, se la besá ab efusió.

—Guillemet, qué tens? qué't passa? Vèns pót ser á participarme una desgracia nova, ó es sols per la que ja sè? A qué ve aquesta humiltat...?

Lo jove alsá llavors los ulls, com demanant clemencia á son protector, y dirigint després la mirada entorn, mirá de nou á Fi-

valler, detenintse á la primera paraula que havia pronunciat, com donant á entendrer, després de haver vist á mossen Borra, que no gosava á parlar devant de aquell testimoni.

—Vinch...

—No importa la presencia de mossen Borra, que es bon amich meu. Parla... y parla prest, pus convé no pérdrer temps.

—Donchs bè, contestá llavors lo jove, refent un tant sa serenitat, y parlant ab lo to ab que sól espressarse tot aquell que tè una conciencia neta, un sentiment noble y viu y un carácter independent, que may tem en la desgracia; jo vinch, mossen Joan, á denunciarvos tres cosas: una desgracia, un crímen y una falta.

—Peró ¿apart de la desgracia, una falta y un crímen?

—Sòn tres cosas diferentas, y no forman mes que un sol fet.

—Com! Será una desgracia diferenta de la que jo ja sè. Jo m'havia figurat que parlavas per la desgracia del pobre falconer.

—La sabeu? preguntá tot pasmat Guillemet.

—Sí. Y es la mateixa á que tu't refereixes?

—La mateixa.

—Donchs, qué es lo crímen? Parla! esclamá Fivaller, delirós y confús al mateix temps.

—La nit passada, senyor, (continuá'l jove, ple de sentiment y ab to pausat,) mentres la ciutat, conmoguda en defensa de sos drets, s'arremolinava entorn del palau reyal, mentres los barris estrems de Barcelona se veyan solitaris, sens mes habitants que'ls vells y las donas, tancats y plens de temor dins de sas casas, lo desgraciat falconer Joan de la Murtra, enfonzat en un llit de dolor, se sentia dominat per un mal cruel é inexorable: á son costat plorava una donzella, que, en sa soledat, ni sabia qué fer pera donar consol al pacient, ni podia abandonarlo pera buscar qui li donás. Per fi, la sort portá allí á un metge, y tras del metge seguí la cerca de la ciutat, que estava previnguda; declará aquell que'l malalt era atacat del contagi aterrador que tantas vegadas ha afligit á aquesta ciutat, y al ohir los altres lo nom de ¡peste! lo malalt fou trasladat en una llitera á la Santa Casa, y prop del llit quedá la donzella sola, abandonada y trista, sens ningú que li fes companyia, sens una persona amiga que procurás dissipar lo núvol de futuras miserias que se li anava acumulant devant dels ulls!

Fivaller no pogué menos aquí de acostar lo mocador als sèus, y'l

juglar passá també per demunt dels seus la mánega de sa túnica. Lo jove continuá.

—Aquí acaba la desgracia y comensa'l crímen. Sens respecte á tan horrible desgracia, sense sentir compassió per la orfandat y abatiment de la hermosa adolorida, sense temor al contagi, que res de això sent ni tem l'infame á qui guia una passió desenfrenada y á qui mou una ánima dolenta, aprofitant l'aislament de la donzella y lo solitari de aquell lloch, durant la conmoció del poble en los carrers céntrichs, un cavaller, ó mes bè, un vil raptor, que deshónra'l vestit que pórta y l'alt carrech que exerceix, venjatiu contra la donzella que no havia volgut escoltar sos falsos é imprudents amors, tingué l'atreviment de penetrar en la habitació de la abandonada hermosa, que caygué ruborisada y sense sentits á sos peus, y fentla agafar atropelladament per uns esclaus, se la emportá no menos que al inmediat hostal de En Simon, que es hostal de bordell.

—Infámia! cridá aquí ple de noble ira Fivaller. Es possible lo que comptas, jove? A Dèu juro que no en va he de cenyir espasa de cavaller, y que me la ha de pagar. Peró digas, digas: ¿y qué fou de la pobre donzella? Lográ l'infame...?

—Poch s'en faltá, senyor. Peró no bè la tenia en son poder, quant la Providencia guiá allí á un home, amich verdader del infelís Joan de la Murtra, un amich que havia jurat mantenir il-lesa la honra de la desamparada órfana, y fins ampararla en la desgracia.....

—Y arribá á temps? preguntaren, casi á la vegada é interrompent á Guillemet, tant mossen Joan com lo juglar.

—Sí! Arribá á temps. Ab lo desitj de aprofitar la ocasió, guiat sols per son zel lo defensor de la inocencia y de la desgracia, se llansá contra l'infame raptor, sense portar tan sols ni un mal ferro pera oposarse á la espasa del cavaller. En aquell moment supremo sols Dèu pogué ajudar! Sobre de una taula, prop del lloch ahont s'anava á consumar lo crímen, jeya casualment y olvidada una ganiveta de hostal, de las que serveixen pera repartir lo pa que dòna vida... Lo cavaller, cregut de sa superioritat, desenveyna efectivament la espasa, lo defensor de la donzella, no deixantli prou temps, empunya llest la arma doméstica, la justicia divina favoreix lo bras del bo, y sacudint aquest un viu cop, sens mes regla de art que'l desitj, logra véurer rendit á sos peus al criminal raptor, qual sanch deixá en seguida tot lo trespol vermell com la mateixa capa ab que's cobria.

—Ah! cridá, com fora de sí, mossen Borra. Es possible!

—Tan possible, com que, per demunt de son cos, sortí al punt lo defensor, triunfant y libre, recobrant y emportantsen en sos brassos á la abatuda víctima, salvantla á ella del sacrifici, y ab ella sa puríssima honra, per la qual s'havia llansat al combat.

—Nó, nó, jove... insistí mossen Borra, revelant en sos ulls una impaciencia y alegria indescriptibles; ma admiració no es sols per lo fet que comptas, es per una paraula que has dit... La arma del defensor se clavá en lo front del caváller..? Lo ferí sols en lo front... prop del pòls dret, no es veritat?

—Sí. Y com ho sabeu?

—Com ho sabeu? repetí també y casi al mateix temps Fivaller.

—Oh, Providencia! esclamá llavors lo juglar, alsant las mans al cel y mirant al noble Fivaller. Encara diréu, mossen Joan, si jo me equivocava en mos pressagis? Encara no donaréu gracias á Dèu, á aquella justa Providencia que tot ho compensa en aquest mòn?

—Qué voleu dir? contestá Fivaller, no acabant de penetrar la alusió del juglar. Que pót ser vos coneixeu al cavaller ó al raptor...?

—Al de la capa vermella, no es veritat? digué ab intenció mossen Borra, mirant á Guillemet.

—Oh! esclamá Fivaller, anant recordant y deduhint. Seria possible que l'infame fos...?

—Sí, lo mateix cavaller de qui poch ha tots dos havem parlat. Ho recordau?

—Sí, sí, contestá llavors ab energia Guillemet; lo mal cavaller de la capa vermella, lo majordom del palau del senyor Rey.

—Cert es, (digué llavors Fivaller, allargant la ma á mossen Borra y apretántsela ab intenció,) que no en va m'aconsellavau de donar gracias á la Providencia, y may en millor ocasió que ara las hi podem donar!

Guillemet se mirava á un y altre, sens poder enténdrer prou lo significat y objecte de aquellas paraulas, ab que's persuadian mutuament lo juglar y'l conceller.

—Peró, digas, digas, continuá Fivaller, digas Guillemet quí fou aquesta ánima generosa y benefactora, á qui prometo jo desde ara tot mon amparo, ma protecció y ma estima. Quí fou aquest bon amich? Y digas també, digas ¿ahont para la donzella? qué

se es fet de ella? ahont se ha salvat? Parla, parla, y digas ¿com has sabut tot axó?

—La donzella la trobaréu, senyor, guardada y encomanada, baix paraula de honor, en casa de un honrat vehí del desgraciat falconer, l'especier Ambrós, qual filla fou la mes bona amiga de Blanqueta, y li dòna ara consol, mentres arribe una nova hora de esperansa, mentres son salvador busca pera suplir la falta que li fará, sens dubte, son protector, si mor en l'Hospital!

—Quanta caritat! Quanta bondat!... Peró digas, digas... (torná á repetir mossen Joan): lo nom del generós amich es lo que vull saber, lo nom que tu t'olvidas y que jo tinch ara mes interés en sentir pronunciar. Quí era? Com se diu?

Lo jove no respongué á estas preguntas; esperant la resposta admirá 'l silenci Fivaller, y mirantse un y altre ab una espressió de sentiment, que semblava mes pressagi que efecte, parlá Guillemet per fi, humillantse de nou devant los peus de son protector.

—Senyor, li digué, al arribar aquí us he dit que venia á noticiarvos tres cosas, una desgracia, un crímen y una falta. No deduhiu ara, per las dos primeras que ja sabeu, quina la falta pót ser?

—Es veritat. Y quina es, donchs, la falta? Qué vóls dir, jove?

—Vull dir, que'l protegit ha burlat la confiansa del protector; que'l jove inespert, sense saber lo que de ell ha de ser en lo mòn, ha jurat amor á una desgraciada donzella, fins prometentli que en tot temps seria son amparo y defensa; per fi, que l'amich ha trahit al amich, pus, baix capa de amistat, la persona á qui donava mes llibertat en sa casa'l falconer, ha enamorat á sa afillada, sense saberho ell ni confiarli may. Sabent ara la falta, deduhiu, senyor, quí es lo que ha salvat l'honor de la donzella? Adivinau quin es lo nom que tan voliau sentir pronunciar? Perdó, mon protector, perdó pera l'autor de la falta, y mes que perdó, compassió y pietat pera la desgraciada donzella que ha quedat en la orfandat per segona vegada!!

Guillemet deixá anar sos genolls en terra y torná á besar la ma de Fivaller, mullantla ab sas llágrimas. Mossen Borra mirava al conceller de una manera que semblava intercedís ab los ulls. Y'l noble mossen Joan, admirat de quant li passava, contemplant ab verdadera compassió al humillat jove, ni tingué per de prompte paraulas ab que contestar á son protegit.

Peró donant luego Fivaller las dos mans al jove y obligantlo á alsar, li digué, després de haver estat un moment com pensatiu:

—Álsat, álsat: no tens tu la culpa de ta passió, pus te trobas en la joventut; qui la tè sò jo de no haver previst que't posava en perill, que la nina ab lo temps havia de ser dona, y que malament poden deixar de unirse, estant prop, una bondat adornada per la hermosura y un cor sensible.

—¿Com voleu, senyor, que resistís jo á tanta bellesa, com voleu que no se enamorás qui constantment ha anat contemplant com se formava aquella flor de bondat y de hermosura, que tant admirablement se transformá de petita y abandonada poncella en pom olorós de totas las virtuts?

—Pietat, digué mossen Borra intercedint, pietat, que no podeu menos de tenirla, quant la falta es causa de tant bè! Perque ¿ahont es la falta si ella es causa de evitarse'l crímen, si, evitantse'l crímen, se compensa l'abandono que hauria ocasionat la desgracia? Pensau qué fòra ara la desamparada órfana. si arriba á sucumbir de son mal lo desventurat falconer?

Guillemet dirigí aquí una mirada de gratitut al juglar, y Fivaller, sumament enternit, preguntá al jove:

—Sols me falta saber aquí una cosa. Has parlat, jove, de una donzella plena de bondat, has revelat ta vehement passió, y has dit que volgueres salvar ab ton acte la pura honra de aquella. ¿Pót dubtar ton protector de tot això?

—May, senyor! digué Guillemet, parlant ab l'entussiasme que li era propi, quant se tractava de la dignitat del home. Si això fos, lo vostre protegit no's presentaria ab lo front alt quant ve á implorar de nou vostra protecció, y primer hauria fugit á una estrangera guerra, pera que allí'l matás un enemich desconegut. Pura es sa honra y pur es mon amor, y temps fa que tinch jurada la conservació de un y altre devant de una imatge santa, y servintme de testimoni un de vostres millors amichs.

—Quí? interrompé Fivaller, com estranyant que aquella confiansa de son protegit la hagués merescuda un altre home ans que ell.

—Si l'afligit mestre Nicolau fòs en esta ciutat, ó en aquest mòn, que no sè si ha desaparescut de ell, vos ho podria contar bè. Devant de una imatge de la Verge de Montserrat, de que ell era tan devot, vaig jurar que no faltaria may á ma paraula, votant al ma-

teix temps, que al lograr mon desitj, no m'atreviria á posar mos llavis en lo front de ma estimada, sens que ans ella y jo anassem á visitar la sagrada montanya ahont se venera aquella excelsa Patrona dels desconsolats.

—Basta, basta, digué llavors resolt Fivaller.

Y dirigint sa paraula á mossen Borra, anyadí:

—Cert es que hi ha molts mals en lo mòn, peró també es cert que hi ha molt bè. La diferencia está sols en que'l verdader bè sempre sól ferse ocult.

Passá llavors Fivaller á la cadira que hi havia derrera de la taula, se sentá, prengué la ploma, y ans de posarse á escríurer, allargá la ma, tremolosa en aquell instant, á efecte del sentiment que l'impulsava, y digué:

—Havia promés ferte home, Guillemet, y ara't prometo que ho serás ab mes felicitat de la que esperas.

Comensá á escríurer llavors, y durant tot lo temps que ho fèu, permanesqueren callats Guillemet y mossen Borra, mirantse mutuament un y altre, y com manifestantse ab los ulls la simpatia que entre ells anava naixent.

—Tè, Guillemet, digué al fi mossen Joan, entregant dos cartas al jove. Pórta aquestas cartas á las personas á qui van dirigidas, cumpleix per ta part lo que en ellas se't mana, y si no vóls pérdrer la felicitat que te espera, guárdat de parlar á ningú de lo que t'ha succehit la nit anterior y sobre tot de lo que ara s'ha parlat aquí.

—Ho juro, senyor. Puch saber, donchs, l'objecte de estas cartas?

—Sí! La una va dirigida al especier Ambrós, pera que junt ab tu, y en nom meu, acompanye ara mateix á la donzella órfana que tè en sa casa, al lloch que li designo: la altre, la darás á la priora del convent de Montalegre, pera que reba baix sa custodia y ma garantia á la jove que tu y Ambrós li entregaréu.

—Senyor! digué aturdit Guillemet, crehent per un moment que may mes havia de véurer á son amor. Tancada en un convent...? Será pera sempre?

Fivaller y'l juglar feren al mateix temps un somrís, com perdonant aquella ceguera produhida per l'amor.

—Nó, contestá aquell; no es pera sempre: será sols depositada, fins que arribe lo dia de ta felicitat y de la sèva.

Guillemet torná aquí á plorar de agrahiment, abrassant las camas y besant las mans de son protector. S'alssá per fi, sense poder parlar, y's dirigia ja á la porta pera anarsen, quant en sech torná á girarse, y ab lo major sentiment digué:

—Ah, senyor! A tot provehim y no pensam en lo mes desgraciat. Qué déu ser del pobre Joan, del generós y desventurat falconer?

—Cumpleix mon encárrech, contestá Fivaller, que jo procuraré saber de ell.

Guillemet sortí.

A poch de haver desaparegut lo jove, y després de haver deixat descansar en cert modo l'ánimo del noble conceller, mossen Borra li digué:

—Parlem de l'altre ara... Donchs, qué farém?

—Qué farém? Diheu, juglar, al ilustre Primogénit, que la ciutat de Barcelona está sempre disposada á ajudar als Princeps que volen la justicia y desitjan la gloria de sa terra..... Y en quant á vos, amich Borra, sols una cosa vos demano, y que'm faréu saber quant mes prompte millor: quin sia'l camí secret ó públich per ahont emprenga sa marxa lo rey Fernando de Aragó.

Lo juglar se quedá un bell rato mirant fit á fit á Joan Fivaller, y allargantli la ma, li responguè, com despedintse:

—Descuydau, rey de Barcelona, que així us ho promet aquest embaixador del futur restaurador.

—Rey me diheu?

—Sí, rey, com hi ha mòn, pus teniu totas las qualitats que pót tenir un gran rey.

Havent despedit á mossen Borra, Fivaller, buscant esbargiment á tantas quimeras com havian passat per son cap en aquella matinada, corregué á aquella font á que acut sempre l'home públich que es honrat, després que ha cansat son cap ó son esperit en pro de la societat á que pertenceix: buscá á sa familia, y passá á la alcova de sa esposa, pera gosarse contemplant com aquesta bona mare llevaba á sos mes petits fills, als petits fills, sí, que sòn sempre lo passatemps dels bons pares.

XLII.

Lo poll del bordell. Com lo Primogénit de Aragó manifestá qui era'l donzell de Puymoren. De las amenassas que dirigi'l Rey Fernando contra Barcelona.

Era l'endemá del dia en que havia tingut lloch la gran pugna entre la ciutat de Barcelona y'l rey Fernando I.r de Aragó.

Lo Rey, tancat en la cambra de la part de septentrió, en aquella ahont se diu que baixá un dia la Verge de la Mercé, pera fundar la ordre de son nom, no s'havia deixat véurer mes á cap oficial de la casa ni cortesá, de manera que sols se arrimavan á aquella los del servey mes íntim, los de necessitat imprescindible, y encara topavan sempre ab lo senyor Primogénit, que'ls rebia y'ls despatxava. Deyan uns si tal retrahiment significava por, pus no volia'l Rey menjar res que s'hagués comprat en la ciutat, altres suposavan si son mal estar s'havia agravat, á conseqüencia del disgust, y altres, per fi, creyan adivinar aquell misteri esperant que del silenci sortiria una gran manifestació, que fòra ó en bè de certs lleyals ó adictes ó en verdadera concordia entre'ls dos poders que al dia ans s'havian mirat cara á cara.

La ciutat no deixava també de pensar aixi, peró com á poble actiu y laboriós, passada la tempestat, no podia prescindir de sa bona costum, y aixi, recobrant sa fisonomia, havian tornat tots sos fills al treball, y com si may res hagués sigut, lo menestral estava altra vegada en sa botiga, cantant y treballant, la llotja del mar bullí á la hora acostumada ab sos mercaders y corredors, atravesavan pels carrers fardos, cargas y carros, indicant bè y com sempre la activitat dels vehins, y ni en la sala del borboll, ahont se solian reunir los escribans, ni en las platjas de la mar y en la Dressana, ahont bregavan y cridavan mariners y bastaixos, se veya res per lo qual pogués deduhirse que la vida pública y agitada de

la gran ciutat comercial hagués sigut interrompuda per res, y menos per una conmoció del poble.

Peró'ls primers, ó sia certa gent de elevadas categorias, hagueren de afirmarse mes en sas sospitas ó dubtes, al rébrer, á las primeras horas del matí, l'avís y ordre reyal de que acudissen ans de mitj dia al palau major del senyor Rey. Los empleyats de la casa que reberen la ordre de un dels camarlenchs, lo qual anyadí al dársela que res mes sabia, no's cuydaren tant del misteri, y com mes acostumats á cumplir cegament la voluntat soberana, prescindiren del misteri, y no feren mes que esperar, augurant mes aviat recompensas pera'ls fiels que altre cosa.

Acostantse, donchs, la hora, comensaren á acudir consellers, alguns áulichs, ben pochs, pus se disposavan pera seguir los passos del senyor Rey, que, com ells creyan, podia marxar de un moment á altre, oficials reyals y de la casa, y entre ells, cosa no de las mes usadas en tal acte, lo veguer de Barcelona y del Vallés, que en aquell temps ho era mossen Berenguer de Montagut, y algunas altres personas de diferentas gerarquias y condicions.

Gros havia de ser lo motiu de la convocatoria y grossas las ilusions que fins pogueren tenir alguns, quant vegeren que'l lloch ahont los feyan entrar no era ni la sala dels paraments, ni la espayosa y tan coneguda sala verda, ni cap altre de las habitacions mes ó menos espayosas ahont solian reunir los antichs reys, ab sa acostumada familiaritat y franquesa, als magnats y demés visitants de son palau, sinó precisament la sala del trono, es á dir, la sala de cerimonia ahont lo Rey rebia com á rey: de manera que de alló venian á resultar ó á deduhirse dos cosas, á saber, que la convocatoria era verdadera reunió de cort, y que'l Rey no estava malalt.

Tenia la sala del trono, á mes de la porta principal que hi conduhia, dos laterals per una de las quals solia fer sa sortida'l senyor Rey quant la cort era reunida, de manera que aquestas tenian comunicació ab l'interior del palau ó ab las cambras mes íntimas que servian de habitació al monarca, mentres que la primera sols comunicava ab las antesalas y corredors de libre concurrencia ó de pas comú.

Desde poch ans de arribar la hora designada, los porters de massa, inseguint sa costum, estavan colocats ja á dreta y esquerra y en la part interior de la porta principal, mentres que'ls porters que's titulavan de porta forana, ab tot son número, que era'l de

set, cosa que no deixá de aparéixer nova, comensaren á passejarse amunt y avall per devant de la entrada de la sala, prenent sols certa circunspecció y repartintse ab mes ordre, entant que'ls avisats anaren compareixent y que la sala aná omplintse.

Alguna cosa faltaria al senyor Rey, quant, contra lo ceremonial establert en la cort del rey de Aragó, y sobre tot en lo palau de Barcelona, s'arribava á passar de la hora senyalada y's feya esperar als magnats y demés concorrents, y en efecte, faltava no menos que la verdadera senyal pera que'l que havia de sortir sortís á punt y en ocasió oportuna, senyal que havia de esperar de un dels entrants un cert patge colocat en un estrem de una galeria superior, y que no tenia mes ordre que tenir fixa la vista á la porta y observar si, al entrar per ella lo juglar mossen Borra, se dirigia á la part dreta de la sala.

Y realment faltava mossen Borra, que estava parat devant de la porta, enrahonant ab lo majordom del palau, lo qual s'en portava las miradas de tothom, per sa luxosa vestidura, (pus si no podia usar la empresa del cervo volant, com la usava lo senyor Primogénit, ni'l collar de la ordre de la Gerra y'ls lliris, com alguns alts dignataris, rodejava en cambi son coll una pesanta y brillant cadena de or,) y á mes per lo contrast que oferia la encara inflamada ferida de son front, junt á sos ben pentinats y rossos cabells, de que sempre solia fer gala.

—Vaja, donchs, li deya mossen Borra, com atrahentlo pera que entrás dins de la sala; que avuy será'l gran dia. Que hi entram de una vegada?

—Tan pocas ganas tinch de cerimonias, que, en veritat, voldria ja que estiguessem llestos. Y á mes... si voleu que us ho diga clar... ha vingut tant de cop y volta tot aixó, qne com hi ha mòn no ho entench.

—Vaja, vaja: no vullau fer tan lo desentés, que no us falta á vos bon ull, y...

—Qué? Vos figurau que m'agrada volar pels espays?

—Res de aixó; peró després de un dia'n ve un altre. Jo no dubto que avuy es dia que's fará justicia, y ja sabeu que qui bè sembra, bè cull.

—Ba, ba, contestá'l donzell, com no fent cas de las paraulas del juglar. Si vos tinguesseu lo meu mal humor, jo vos asseguro..... Entre aquesta malehida ferida, que se m'ha irritat de nou per no

volermhi posar res, y á mes una altre cosa, que no us vull dir perque us en riuriau, peró que no deixa de fastidiarme...

—La ferida ray. Jo us asseguro que no moriréu de ella. Peró y aquesta altre cosa ¿no's pót saber?

—Es res... y es molt pera mi. He perdut lo gos, y fa dos horas que no l'he vist ni per dins ni per fora del palau. Tinch por que algun mal intencionat.....

—Ay ay? digué esclafint en ríurer lo juglar. Aquesta si que es grossa.

—Pera mi molt.

—Havem arribat á un temps, majordom, que ni dels gossos se pót un fiar. Y encara voldrán dir que'l gos es lo símbol de la fidelitat?

—Y per tal lo tinch, que no vull créurer sia sèva la falta, quant may s'havia separat de mi en cinch anys que vá al meu costat.

—En cinch anys diheu?

—Sí, en cinch.

Se espressava ab tal convicció aquell home, que may havia estimat á sos semblants, y que sabia tenir passió per un animal, en termes que tenia marcada impaciencia, y á ben segur ho hauria deixat tot en aquell moment pera anar en busca de son fiel amich perdut, á no alentarlo una ambició ó una esperansa. Mossen Borra, que anava com qui diu contemplantlo, havia lograt, tot parlant, acostarlo fins á la porta, y coneixent que poch costaria acabar de ferlo cáurer en lo llas, movent sa ambició, li digué á aquest fi:

—Si axí'ns entretenim, me sembla que poch nos veurá lo senyor Rey, y ja sabeu que poch se pensa en qui no es al devant.

—Com? digué'l majordom girant lo cap á dins. Y es cert que molta gent hi ha per allá. Entrem, entrem.

—Sí, val mes, que per anar á Roma y no véurer lo Papa, tant se val no anarhi.

Axí que penetraren lo juglar y'l majordom en la sala, se inclinà lo primer cap á la dreta, y mogut en son orgull l'altre, semblava com que's volgués despéndrer de aquell company ab qui feya mala parella, mes que mes, quant totas las miradas se fixaren en ell, es á dir, en ell ó en la ferida de son front, y que tan havia donat que parlar.

Soná en aquell moment una trompeta en lo interior del palau, cosa que res significava en lo ceremonial establert de la casa, y

llavors lo cor del juglar se alegrá, no podent prescindir, per son carácter, de donar á sa manera sa última despedida á aquell home, tan prompte com lo vegés assegurat, pera infundirli quant menos una sospita, ó clavarli una punxa en lo cor, que'l fes patir.

Als demés assistents no fèu novetat aquell so que no esperavan ohir, y'l majordom, com á mes práctich en los usos de la mansió ahont vivia, se contentá ab preguntar senzillament á mossen Borra qué podia ser alló.

—Això será que'l Rey nos vól probar mes la paciencia. Quí sab si's posa á dinar?

—Sí, pera dinar está: ja us asseguro... Ni caldo crech que ha volgut desde ahir. Ba, ba, endevant m'en vaig, y...

Lo majordom se quedá sense acabar lo que deya, admirat y sosprés de véurer que en la part exterior de la porta aparegué una filera de guardas del veguer ab sas llansas, colocantse en mitj de aquella lo sotsveguer mossen Tallada.

Aquí li clavá la punxa mossen Borra.

—Ahont anau? li digué, vehent que's volia desempellegar de ell, sens dubte pera acostarse á averiguar entre'ls magnats qué era la novetat aquella.

—Deixaume anar; no estich per rahons.

—Aturauvos, majordom! insistí ab veu baixa y misteriosa, y detenintlo per la roba; aturauvos, si no voleu fer un mal paper entre'ls nobles senyors que forman la cort del senyor Rey.

—Qué? Qué voleu dir?

Lo juglar llavors, juntant los dos primers dits de la ma, que la acostá al pit del donzell, y sacudint ab forsa lo segon, com quant se vól fer fugir una volva ó mosca del demunt de la roba, fèu créurer ab aquell moviment á la persona á qui detenia, que acabava de fer cáurer de sos vestits algun animal asquerós, com que, pera mostrarho mes al viu, passá després lo peu, com fregant, per terra.

—San Llátzer gloriós! Y qué es lo que us corria per sobre de vostre jupó!

Pronunciá mossen Borra aquestas paraulas ab un to misteriós, que cambiá prompte fins en sarcástich al replicarli.

—Peró, qué es? Qué haveu vist? Fèu unas cosas, juglar...

—Sabeu qué era, senyor majordom del palau del senyor Rey? Sabeu qué era?

—Qué?

—Un poll, y poll com no s'en crian en las salas y estancias del palau, un poll tan gros y tan engreixat, que, á no ser vos qui sòu, diria que es un poll de bordell. Sí, sí, senyor majordom del palau del senyor Rey.

La vergonya ó la ira sortí á las galtas al majordom, sos ulls de foch se clavaren en los del juglar, y tot girant lo cos, peró sense apartar la cara y la vista, s'aná separant de aquell home que li acabava de endevinar una de sas faltas ó vicis. La sèva quimera era pensar si lo que mossen Borra li deya podia ser una casualitat ó efecte de una averiguació, peró en lo dubte que'l feya patir, preferí aguantarse per de prompte, fins que arribás millor ocasió pera ferlo esplicar.

—Sí, sí, continuava mossen Borra, mentres l'altre s'allunyava; no dubteu de mas paraulas, senyor majordom del palau del senyor Rey.

—Per dos vegadas, digué pera sí'l donzell, he sentit parlar ab aqueix to de burla á aquest confident del príncep y del Rey, y fins sembla que's mofa de mon cárrech. Qué será?

Y ab la pugna que sentia en son interior, anava pót ser á allargar son pensament, quant lo distragué de sos dubtes la veu dels porters de massa, los quals, vehent obrir una de las portas laterals per ahont solia sortir lo monarca, cridaren:

—Lo senyor Rey! Pas al senyor Rey!

Poch tardá en colocarse en primer lloch lo majordom, de manera que de tothom era vist, mes sos ulls per de prompte distrets se tornaren á inflamar aviat, per topar allá ahont miravan ab la cara burlona y la mirada significativa del juglar, que no'l deixava. Lo majordom ja hauria vulgut girar la esquena al que'l feya patir, peró no podia prescindir de mirarlo: tal era'l dubte que l'empenyo de aquell home li feya créixer en lo cor.

Obrís efectivament la porta lateral, sortiren per ella dos úixers de armas ab la espasa á la ma, com solian precedir al Rey en tals casos, mes derrera de ells no era'l Rey lo qui hi venia.

—Lo Primogénit!... Don Alfons!... Y no es lo Rey!... digueren alternativament algunas veus, espressant la admiració que oferia tan inesperat espectacle.

Tothom, no obstant, quedá descobert al véurer al príncep, que ab ayre verdaderament majestuós, passá saludant per entremitj

dels cortesans y s'en pujá al trono, quedantse á dreta y esquerra, baix dels escalons, los úixers ab las espasas desenveynadas.

Arrogant era la presencia del príncep don Alfons. Sa hermosa cara, adornada per sa caragoladissa barba, ab son ample front y la vivesa de sos negres ulls, respirava la grandesa de son esperit, pus semblava, al mirar sens esfors á dreta y esquerra, com que digués «tot ho veig ab una sola mirada, tot ho agrahesch, tot ho vull baix mon amparo.» Portava l'ilustre príncep, que's prensentava ja com lo preludi cert y felís de un futur rey, calsas tiradas de grana, ab sabatas negras, jupó de domás carmesí, per demunt del qual aguaytava una fina camisa, una ampla roba de vellut negre forrada de marts gibelins y barreta negra al cap; entorn del coll, penjantli sobre son pit, se li descubria un brillant collar de or, ab un cervo alat, y cenyida á son cos una senzilla montadura de guerra, feta de cuyro marroquí ab claus de cer, en la que s'aguantava, per medi de un graduador de ferro, una espasa també mes aviat de guerra que de cort, y qual forma ó fisonomia especial regonegueren prompte molts dels assistents, la histórica y gloriosa espasa de San Martí, qual empunyadura portava'l príncep aguantada per la crehuera sobre del bras esquerre, y apretantla en cert modo sobre son cor, indicant garbosa y naturalment ab aquella actitut, com si guardás gelós una prenda de gran valor y estima.

No bè estigué'l príncep á dalt del trono, se fixá de peus, mostrant avansat lo dret ab certa gracia, á la esquerra de la cadira que sols podia ocupar son pare mentres visqués; passejá sa penetrant mirada per tots los ámbits de la sala, y sens casi detenirse, y sens deixar la espasa de la manera que la portava, estengué sa ma dreta, senyalant á la porta, y digué ab veu regular:

—Mos porters y servidors, que ningú súrtia de aqueixa sala, fins que jo done permís.

Saludant després ayrosament y ab dignitat al concurs, fèu com que's volgués convéncer de la presencia certa de alguna persona, y prenent un to mes alt y enérgich, parlá de esta manera:

—Barons. Per la poca salut del senyor Rey mon pare, que fins pót ser tindrá necessitat de sortir de sos regnes, pera anar á reforsarse en la terra ahont nasqué, he pres possessió en aquest dia de la gobernació general de tots los dominis que forman la corona de Aragó. La necessitat obliga á aquest acte que la lley tol-lera, y á son temps, quant la terra ho vulla, dispost me trobo á cumplir to-

tas las formalitats degudas. Dèu, que envia la guerra ó la pau segons convé, així com dòna ó pren la salut als homens, encarga als que sòn sa imatge en la terra lo cumpliment de la justicia, pera evitar així que la pau se torne guerra y la salut degenere en mal. Y pus mon pare segueix sense salut, per molts trastorns que ha sofert en altres dias, y pus la pau s'ha restablert entre'l Rey y son poble, jo, que en nom de aquell goberno, y he de recordarme desde avuy que sò la imatge de Dèu, ab justicia vull comensar, cumplint un acte per lo qual se conega ma bona disposició en pro de tots los vassalls, se reforce mes y mes aquesta unió de rey y poble, tan antiga en aquesta terra, y que tantas glorias tornará á proporcionar en lo futur, y pera que del restabliment de aquesta unió torne á surgir novament la salut del Rey, per la qual y per sa tranquilitat nos devem tots interessar.

Fèu aquí'l príncep una petita pausa, durant la que moveren lo cap alguns dels cortesans, com aprobant ab efusió lo que aquell deya, y apres continuá:

—Barons: la gloria y la justicia sòn mas germanas, los meus guias, las mevas esperansas, y pus no ha tocat encara la hora de aumentar aquella, comensem, donchs, per la justicia, escarmentant als dolents, y reservantnos pera'ls bons lo premi que merescan.

—Qué es això?... Qué vól dir lo príncep?... Qué será...? comensaren á dir á mitja veu ó pera sí diferents dels que allí escoltavan.

—Ja sabeu, continuá'l príncep, que, al comensament del regnat de mon pare, se cometeren crims, quals autors en va tractá de averiguar la justicia humana y la bona voluntat del Rey, y entre ells principalment figurá un sacrilegi que ha estat demanant venjansa, fins que la justicia divina ha descubert al autor. Tots los regnes han clamat incessantment per ell, y Aragó en especial, per medi de sas comissions, s'ha desvetllat buscant lo rastre del criminal, mes avuy que una de aquellas ha arribat á aquest palau, avuy ha sigut lo dia en que la justicia divina ha obrat, en que la humana vá á cumplir son objecte, y en que'l poble y son rey han de quedar satisfets y per conseguent units.

Y dirigintse llavors al donzell de Puymoren, que se esforsava mes que ningú en aplaudir ab sos moviments de cap al príncep, al pas que en sa cara s'anava notant una trasformació, que no perdia de vista mossen Borra, digué don Alfons:

—Majordom del palau del senyor Rey, anau en mon nom á rébrer á la comissió de Aragó, que ha de entrar per aquella porta.

Y senyalá la porta lateral de la esquerra.

Fèu un ceremoniós acatament lo donzell, y's dirigí ahont li designava lo senyor Gobernador general dels regnes, peró á cada pas que dava, sa perturbació era major, y fins semblava, per lo dubte que li cavava'l cor, que disminuia la forsa de sas camas, mes que mes, quant, havent dirigit la vista al juglar, havia vist que sa cara espressava mes sarcasme y que ab sos dits repetia aquell moviment ó acció que havia fet poch ans sobre de sa roba, record viu y burla manifesta de sa vida viciosa, per lo qual lo donzell comensava á dubtar verdaderamet en aquella ocasió.

Al arribar devant de la porta, naturalment totas las miradas se fixaren en aquell punt, y observant lo príncep certa pausa ó indecisió per part del servidor, cridá ab veu de tro:

—Majordom: obriu á la comissió de Aragó, que ve á descubrir, en lo palau de son rey, al assessí del arcabisbe de Saragossa.

A tal veu las portas se obriren, y'ls tres comissionats se presentaren, tornantse á tancar aquellas derrera de ells.

Peró ans de que's tancassen las portas, en lo precís temps de descubrirse'ls comissionats, y quant ni n'havia tingut de mirarlos lo donzell, soná ja un crit per part de aquells, que deixá admirat á tots los circunstants.

—Ah! Ell es...! Sí, ell es...! Ell, ell mateix! digueren alternativament y á la volta los tres aragonesos, fixant com exaltats la vista en lo majordom.

Y un de ells tant se enardí y encegá de furor al véurer al assessí, que fins posá la ma á la daga, detenintse sols á la veu y á la presencia magestuosa del príncep.

Avergonyit lo donzell, fixá la vista al sostre de la sala, y ab ayre desdenyós, doná algun pas com tornant enrera del camí que havia fet. Los aragonesos avansaren llavors cap al trono, y tal era sa sorpresa y enardiment al mateix temps, en especial per part de un de ells, lo qual, sens faltar rigorosament á la cortesia y cerimonia, tot saludant al príncep, y sens esperar que est li parlás, no pogué menos de dir:

—Sí, senyor Primogénit, sí, ell es, lo gascó Tullat, no hi ha dubte, que prou lo conech y'l recordo, de quant ab la llansa traspassá inhumanament lo cor de nostre venerable pastor!

—Justicia, senyor, justicia! cridaren los altres dos: aquest es lo criminal, senyor, y no faltarán probas pera justificar la persona. Aquest es lo criminal, aquest es á qui buscam!

Lo majordom, corregut y avergonyit, no sabent quina paraula tornar y vehent tronar la tempestat sobre de son cap, no feya mes que girarse á dreta y esquerra, ab los ulls fixos com si estigués encantat, y ni podent tan sols articular cap paraula si alguna'n volgué dir. Totas las miradas estavan sobre de ell, y entre totas, la mes fixa, la mes próxima, la mes sarcástica y cruel era la de mossen Borra, que'l confonia mes, quant mes volia y no podia prescindir de mirarlo.

Fent senyal llavors lo príncep á la comissió que s'arrimás á un costat del trono, deixant al delinqüent al mitj, digué:

—Donzell de Puymoren, rendiu aquí vostra espasa als peus del trono, y preparauvos á identificar vostra persona.

Lo donzell deixá la espasa en terra, y entant lo veguer, adelantantse, se posá á son costat.

—Y vos, veguer de Barcelona, continuá'l príncep, apoderauvos del donzell de Puymoren, y conduhiulo á vostra cort.

—Com donzell de Puymoren? no pogué menos de dir, encara que á mitja veu, aquell comissionat aragonés, viu de geni, que havia sigut company de Joan Benet y del sagristá de Saragossa. No hi ha tal donzell... Si es lo mateix March Tullat, si es lo mateix gascó... ell sí, ell y no altre.

Peró'ls escrúpols del lleyal aragonés se acallaren á una simple senyal que li fèu mossen Borra, lo qual, acostantse prop del donzell, li digué á la orella:

—Ánimo, Bantayrol, ánimo! Vos empenyareu en voler pujar molt alt, y aquesta vegada, de segur, que ho conseguiréu. Ánimo, Bantayrol!

—Ah! Quanta calumnia! cridá llavors, fent com un esfors de desesperació'l donzell, vehent, per las paraulas de mossen Borra, que quedava descuberta tota la historia de sa vida; si fos aquí'l Rey... sí'l Rey, que coneix ma lleyaltat, escoltás mas paraulas...

Peró'l príncep l'interrompé, cridant:

—Barons: ja us he dit que la gloria y la justicia sòn mas germanas, las mevas guias, las mevas esperansas. Ab vosaltres conto pera tot. Pregau á Dèu per la salut del Rey, que surt en est mo-

ment de Barcelona, pregau á Dèu per la unió del Rey y del poble, que es lo que á tots convé.

Y anyadí en seguida, tot baixant del trono :

—Mos porters y servidors : obriu pas al veguer de Barcelona y á tota la cort del senyor Rey !

Saludá afablement don Alfons, y rebent agradables miradas y saludos de tots los personatges de la cort, passá per entremitj de ella, y's torná á introduhir ab sos úixers per la mateixa porta per ahont ans havia sortit.

Los guardas del veguer, colocant al mitj de ellas al ex-majordom del palau del senyor Rey, se dirigiren cap á la plassa del Blat, ahont aquell magistrat tenia sa cort ó tribunal, y derrera de ellas aná seguint ó descompartintse la cort del senyor Rey, admirada y sorpresa de quant acabava de presenciar.

Al acostarse la comitiva que conduhia'l pres prop del castell vell, (en lo mateix punt ahont anys enrera existia la presó,) observaren un altre motí de gent, entre lo que's veya algun frare de Santa Catarina y saigs que no eran de la vegueria.

Lo nou gentiu venia del carrer dels especiers.

—Un altre'n tenim! digué'l veguer al adonarsen. Y hi van frares... ¿Si será cosa de heretges?

—Sabeu qué es? contestá de entre'l poble un cert home de aquells que sempre saben donar rahó de tot. Lo metge hebreu Nadal-Ben-Jussú, á qui han trobat, amagat en sa casa, lo condempnat llibre del Soffrim, que tantas voltas s'ha fet cremar.

Al ohir lo donzell lo nom del altre presoner y del llibre, detingué'l pas com sorprés y confús.

—Qué féu? Avant! cridá'l veguer, parlant així al presoner com als guardas.

Peró prompte pogué recelar aquell magistrat que havia tingut lo presoner algun motiu pera detenirse, y que existia alguna relació entre'ls dos presos que en aquell moment entravan á la volta en sa cort, pus topantse cara á cara lo majordom y'l juheu, se miraren mutuament com horrorisats y ab cruel antipatia, dihentse las seguents paraulas:

—Ah! esclamá'l juheu. Aquí tu! M'en alegro, infame, que ets la causa de ma desgracia.

—L' infame ets tu , malehit hebreu , contestá'l donzell, que ets la causa de la mèva !

Tals espressions no quedaren perdudas pera l'escribá de la cort, que estava allí , y que per aquellas mateixas paraulas anava á comensar en seguida lo procés de un y altre.

Mentres en lo palau major de Barcelona tenia lloch lo descobriment del que havia ajudat á la mort del arcabisbe de Saragossa, se veyan sortir de diferents portals de la mateixa alguns cavallers, montats en sos cavalls , que , á pas precipitat, com si'ls haguessen avisat tart pera alguna empresa , corrian cap á una mateixa direcció , seguint lo camí que passava per sota lo monastir de Valldonzella y per devant de la Creu cuberta.

En aqueix mateix punt , y arrimat al peu de la creu , s'hi veya un home aturat , que semblava com si estigués en observació, ó esperant á algú.

Ans de observar aquell home que sortís de la ciutat cap cavaller, vegé passar una partida de ballesters y altres homens que portavan esconas monteras , entre'ls quals li semblá regonéixer á alguns servidors de la Reyal casa. Procurá l'observador deixarlos passar, fent com qui passejava en direcció oposada , si bè sos ulls se dirigiren prest cap á la ciutat, com regoneixent que aquella forsa era'l preludi cert de que prompte anava á véurer lo que esperava.

Derrera de ells, en efecte , y á poca distancia , passant per derrera de la Parellada de Santa Ana , venia una llitera ó andas , enterament cuberta y sens cap insignia ni escut que la distingís, portada sols per dos homens , quals vestiduras eran las de simples ciutadans de Barcelona , y així mateix sense cap senyal que'ls pogués donar á conéixer mes que com á servidors de qualsevol particular.

Alló verdaderament era lo que l' home esperava.

Separantse, donchs, l'observador de aquell punt , avansá alguns passos fins á colocarse en un cert recolze que feya'l camí , lo qual estava resguardat en una part per magraners borts y esbarzers , y quant vegé que las andas estavan á poca distancia de ell, sortí llavors de nou , y á camp ras y dirigintse de frente als que venian, digué en to natural y en res exigent:

—Bons homens , teniu la bondat de aturarvos.

Los de las andas no respongueren , y sols un de ells girá lo cap enderrera , com volent fer senya á algú que seguia.

—Aturauvos dich, insistí'l que volia detenirlos posat al mitj del camí , e indicant ab la ma que deixassen la llitera.

—A qué ve aixó ? Qué voleu ? digué un dels homens. Aquestas andas no's paran per ningú.

—Vos haveu de parar, perque'm convé parlar al malalt.

—Psit! contestá un de aquells, fent certs moviments de cara com volent dir que cuydado en atrevirse á parlar ni destorbar al de dins.

Y al mateix temps , un que venia uns quants passos derrera, montat en una mula, y que era conegut en Barcelona com á metge del Rey , pegant esperonada al animal , se trasladá en dos salts al costat de las andas , com pera impedir qualsevol entorpiment, de manera que tot acostantse havia cridat ja—Endevant, endevant! No aturarse per res !— mes al arribar al punt, quedá com á sorprés y mut, al regonéixer á la persona que'ls detenia.

—No's pót véurer la persona que aquí portau? insistí'l que detenia. No's pót véurer al que vá dins de las andas ?

—Senyor , contestá'l metge , tan delicat está de salut , que no convindria.

—Jo us ho demano pera bè de ell.

—Sí, mes... pera exigir aixó , no sè ab quin dret contau , y jo no voldria...

—Per fi, senyor metge, avisau al malalt ó l'aviso jo. Deteniu las andas, que'm convé parlar ab lo senyor Rey.

—No tal... Com !... Quí us ha dit que aquí hi vaja'l senyor Rey ! digué'l metge tot confús.

—Ho es ó no ho es ? preguntá l'altre mes resolt. Si ho es, veuréu com no será cap mal que m'escolte ; si no ho es , llavors vos diré prest, si no'm coneixeu , lo dret que tinch de aturar aquestas andas y quantas ne passen per aquí.

—Quí us deté ? cridá una veu casi apagada desde l'interior de las andas ; qué succeheix ?

Y al mateix temps se vegé córrer una de las cortinetas laterals, divisantse en l'interior una cara groga y postrada, ab uns ulls sortits y que indicavan la mes gran decadencia de una naturalesa biliosa y malaltissa.

—Ah ! cridá'l malalt, com excitat al véurer al de fora que preguntava per ell. Es Fivaller , sí , Fivaller !

—Sí, Fivaller sò, senyor, contestá'l que esperava, descobrintse é inclinantse ab tot respecte y cortesia.

—Y qué vols? qué pretens? No basta tenirte en la memoria, que fins aquí ab ta presencia vèns á fer mes viva la causa de mos dolors!

—Quant vos enganyau, senyor! Fivaller sò, en efecte, sò'l noble cavaller lleyal que ve á despedirse cortesment de son senyor, sò'l vassall fiel que ve á mostrar aquí son sentiment per las penas que passa l'agitat esperit del Rey, sò l'amich síncero y conseqüent, que ve á aconsellar á son mes gran amich, y sò, per fi, lo ciutadá de Barcelona que ve á suplicar lo favor mes gran que son Rey li pót dispensar.

—Y ets tu'l que ve á aconsellarme com amich, y es un ciutadá de Barcelona'l qui'm suplica?

—Y perqué no? Per ventura Dèu, á mes del carácter y del cárrech de rey ab que us ha adornat, no us ha donat una naturalesa de home igual á la dels demés? Perqué no'm podeu escoltar com á home y com amich?

—Rey sò, Fivaller, y en tu no sè véurer mes que la ciutat, la ciutat gelosa de mon poder, la vassalla que no tè consideració als mals de son senyor.

—Quinas protestas voleu que us renove, senyor, si us dich que parlo sols com amich? Jo solament veig aquí al home, y per l'home malalt, eixa ciutat, á qui Vostra Altesa tracta de ingrata, eleva en aquest moment rogativas al cel, pera que us torne la salut, y sobre tot pera que la recobreu sense sortir de vostres dominis.

—Es á dir, que Barcelona tè noticia de mon intent?

—La tè, y per això ve aquí á suplicarvos que torneu á ella, pus desitja sempre tenirvos á son costat, axí en vostras penas, com en vostras glorias.

—T'olvidas, Fivaller, que dius que sols me parlas com amich, com á particular...

—Y com voleu que la ciutat súrtia? contestá Fivaller, prenent ja cert ayre de major dignitat; com voleu que sos magistrats vingan aquí á suplicarvos, si vostra marxa es secreta, si vos mateix sabeu lo perill que hi havia de divulgar vostra partida ans de temps?

—Quant tu ho sabs... Orgull y res mes que orgull! Peró jo l'abatiré...

—Callau, senyor, callau! interrompé Fivaller, revestintse de la

major grandesa. Aquest es l'únich obstacle que vos trobau?... Donchs bè: ja no sò aquí l'amich, sinó'l representant de la ciutat amiga y fiel, sò'l magistrat superior de la municipalitat de Barcelona, que formalment encargat per lo Concell, vinch á suplicar al Rey que no desampare la ciutat, que no súrtia per res de sos dominis, que torne de seguida, ahont no li faltará may consol y ajuda. Aixó us demana la ciutat, que per sos privilegis tè dret de suplicarvos, y que per los mateixos tè'l de cuydarvos y vetllarvos en vostres mals ans que ningú. Quedauvos, senyor! Tornau á la ciutat, dirigiuvos de nou á sas portas que us esperan!

—Tornarhi jo? May mes...! Peró si hi torno (anyadí'l Rey, desprès de una petita pausa, fent un somrís irónich, y allargant la ma en fora ab una actitut amenassant,) ay de ella!... Ay de tu, ciutat de Barcelona, si may pót tornar aquí ton rey!

—Qué diheu, senyor? Sempre trobaréu las portas en ella obertas pera rébrervos y á sos ciutadans disposts á servirvos.

—Las portas dius? No entrará per ellas si aquí torna'l rey Fernando.

—Donchs per ahont? preguntá arrugant son front Joan Fivaller.

—Per allí!

Y la ma flaca y trémula del Rey senyalá la muralla.

—Es á dir, que entraréu per conquista? Pensau, senyor, que no hi ha conquista ahont no hi ha resistencia... y no espero may que Sa Altesa's convertesca en tirá.

—Millor donchs: llavors podréu usar de eixos privilegis que teniu, y llavors podréu suplicar, no ara.

Fivaller quedá com indicís á aquestas últimas paraulas, y fent un esfors de humiltat y cortesia, incliná'l genoll, y digué:

—Per última volta, senyor: l'amich y la ciutat juntament vos demanan, pera benestar de la terra, pera honra de vostra corona, y pera vostra salut, que no penseu may en anar á terras estranyas, y que torneu de seguida al lloch ahont está clavat lo trono dels Reys de Aragó, Comtes de Barcelona.

—Basta! cridá'l Rey ab veu enrogallada. Ja us he dit que las súplicas y'ls privilegis los guardeu pera mon regrés.

Y á un major crit de ¡ Endevant mos servidors! anavan á alsar de nou las andas los que las duyan, quant agafantse Fivaller ab una ma en ellas, las detingué, dihent ab un to que semblava profétich:

—Una sola paraula y prou, senyor! Barcelona us promet guar-

dar sas súplicas y privilegis, nó pera usarlos si ve'l cas de necessitarvos ella á vos, sinó en aquell en que vos necessiteu de ella.

En aquell instant, rodejadas las andas de alguns cavallers que anavan acudint, y havent tornat á córrer la cortineta'l Rey, se moveren aquellas de nou seguint lo camí, y portant derrera una comitiva que s'anava reforsant á cada pas. Fivaller, vehentse sol y burlat en son bon intent, s'arrimá á un costat del camí, baixá lo cap y's crehuá de brassos per un moment, mirant com s'allunyava aquella comitiva que, en gran part, era composta de homens que no havian nascut en cap dels regnes de la Corona de Aragó, y dihent sols pera sí, mentres contemplava aquell espectacle:

—No sè si es la agonia del Rey ó la de nostra independencia la que'm sembla véurer!

Y desapareixentli per fi y enterament aquell espectacle de devant sos ulls, exhalant un fort sospir, y ple del major sentiment, s'arrimá á la creu que allí prop hi havia, la abrassá, y mirant ab efusió aquell símbol de esperansa y de misericordia, esclamá:

—Guardau, Senyor, la salut y l'honor del Rey! Guardau la salut y la honra de ma ciutat! Librau, Senyor, de penas á la patria... y aliviau també las dels amichs desgraciats!

La última súplica que fèu Joan Fivaller, quant anava ja á separarse de la creu, que torná á abrassar de nou, era per haverse recordat en aquell moment lo conceller no escoltat, que, com á tal y com amich, li quedavan altres obligacions peremptorias que cumplir aquell dia.

Joan Fivaller recordava que jeya en l'Hospital un amich, junt ab lo qual havia ell contribuhit al amparo de una órfana desvalguda.

Lo protector de Guillemet, que havia promés fer home á son protegit, recordava que un dia havia de ser aquest espós de la desamparada órfana.

Lo conceller de Barcelona recordava que havia tingut lloch un cas de peste, y tenia obligació de visitar l'Hospital y de prevenir lo necessari per si'l contagi creixia!

XLIII.

Desvari y mort del empestat.

Qui estiga dominat per l'egoisme actual, y crehent en la interpretació que's dòna per molts en nostre temps al amor, sia amor de la bellesa ó sia amor patri, tal volta posará en dubte la possibilitat del cas que conté aquest capítol; peró si may l'ha dominat ab tota sa veritat ó puresa l'un ó l'altre, lluny de això, arribará á créurer ans bè que l'autor ó es un gran patrici ó que ha estat verdaderament enamorat alguna volta.

Quant l'amor domina y no hi ha obstacles ni por, la imaginació pót presentar momentaneament lo perill, peró'l cor, que es mes poderós, ofega totas las imatges que la imaginació li envia, si sòn contrarias al bè á que aspira.

Anem al fet.

Ans de entrar en l'apartament dels empestats, reservat á aquest sol objecte en l' Hospital, hi havia una petita antesala, que era com un passadís entre dos grans portas. Una y altre, es á dir, la que servia de entrada al apartament y la que comunicava ab l'interior ó demés pessas del Hospital, se veyan tapadas, com encara es costum en molts establiments de tal género, per unas amplas cortinas de tela forta, pintada de blau, que evitan la corrent del ayre quant es menester.

Dins del apartament jeya l'únich malalt que s'havia denunciat com de peste, després de molt temps que la ciutat no n'havia tingut cap cas. Lo malalt estava en la agonia, oferint la particularitat, propia moltas vegadas en la classe de mal que patia, de aguardar pera aquesta fatal hora lo viu y exaltat deliri que molts altres sufrian en los primers períodos de la enfermetat y fins, á voltas, com á síntoma ó preludi; y á son costat hi havia un humil y virtuós sacerdot, ab una creu en sas mans, que aprofitava tots los moments de intermitencia, pera conduhir lo trist y defallent esperit del home que moria, per lo camí de la eterna salvació.

Derrera de la primera cortina, es á dir, en la antesala, guarits ó dissimulats per aquella, estavan escoltant dos homens, un altre sacerdot y un jove, que comprimint sos sospirs y la veu tot lo que podian, si alguna volta probavan de parlar, estavan, com qui diu, esperant la hora de un desastre segur é inevitable. Lo sacerdot, que cap vincle tenia ab lo malalt, sospirava sols com á sacerdot, es á dir, que pesava ab la balansa de la rahó y de la conciencia las miserias de esta vida: cada sospir sèu anava acompanyat de una mirada que dirigia al cel, juntant las mans ab actitut suplicativa. Los sospirs del jove anavan acompanyats de contraccions de la cara y fins de las mans: sos sospirs eran sempre messatgers de llágrimas, y son cap, lluny de indicar la conformitat del sacerdot, com que sols se fixava en lo trastorn del amich que moria, trastornat parexia també á menut, girantse á dreta y esquerra, en busca de vans consols, y fixantse tot lo mes pera mirar á terra.

Derrera de la segona cortina, es á dir, de la que hi havia en la porta exterior, y á la que no pensá may mes en mirar lo jove, desde que havia entrat ab lo sacerdot á aquella antesala, pera observar los últims moments del que moria, s'hi trobava un home que s'havia dirigit allí ab lo mateix intent que'ls altres, peró que havia detingut son pas en aquest punt, al adonarsen de las personas que allí estavan, y al ohir certas espressions de boca de una de ellas.

De manera que'ls de la antesala escoltavan al malalt y á son confesor, y'l de fora escoltava á uns y altres.

La presencia del pacient sacerdot que estava ab lo jove semblava com que fos allí obligada, ó mes bè, com pera vigilar é impedir, pus se veya que si algun moviment feya aquest avansant ó exhalava algun llament que revelás desitj de consolar ó véurer al malalt, de seguida l'altre allargava'l bras com pera evitar, quant menos, que's mogués en lo mes mínim la cortina, y que'l malalt vegés á algú.

—Per amor de Dèu vos ho demano! deya'l jove al company. Vos mateix sòu testimoni de quin es l'objecte que mes entristeix son esperit en sa agonia. Ja que jo no puch, al menos en qualsevol rato en que's veja que la rahó óbra, anauhi y diheuli. Creheume, feuho, que será una obra de misericordia y de caritat.

—No hi ha esperansa, contestava l'altre. Ja veheu quant temps ha que son enteniment está desordenat, que fins la veu del que l'ajuda á bè morir lo fa exaltar... No veheu com calla y espera'l sacerdot?

—Es á dir que no hi ha remey? Y ha de morir sens poderli jo participar que ell es l'únich desgraciat? Y he de deixarli tancar los ulls, sens desvanéixer los dubtes que l'agovian, sens infundirli una esperansa de satisfacció? Qué m'importa á mi'l mal ni'l contagi? Dèu tindrá pietat de mi, per haver donat la tranquilitat á un home que mor; Dèu no voldrá que sia víctima de mes penas la inocenta y desgraciada que tantas n'ha tingut. Benehit sia Dèu! Benehit sia Dèu!

Las llágrimas del jove enternian vivament al sacerdot, peró aquest no accedia, per poder molt en ell sa prudencia y sa esperiencia en aquella santa casa.

—Fill, no pót ser, no pót ser... Sols lo simple bellugament de nostre cos bastaria per aumentarli'l desvari y pera precipitarlo mes y mes. ¿Qué'n trauriau de ser testimoni de tan trist espectacle?

—Sí, peró si s'aclara sa rahó un moment...

—Si s'aclara y'm donau paraula de que no us mouréu de aquí, llavors ho probaré... Peró, callau, callau! Qué us he dit jo?... Sentiu com ja hi torna?...

Un y altre callaren, y efectivament, la aspre veu del empestat delirant comensá á retronar per aquella buyda y aislada sala, ahont no hi havia cap altre malalt mes que ell. L'esperit, vaguejant per dintre de aquell cos ja en part sens vida, feya com los llampechs de una nit tempestuosa, que tan prompte's veuhen en un cantó com en un altre; semblava en uns moments que tota la vida estava reduhida en la memoria; á lo millor la memoria apareixia confusa y's veya brillant y forta la flama de la imaginació; faltavan una y altre, y'l sentiment llansava, com si'ls sacudís fora del cos, ays y sospirs plens de dolor: la inteligencia sols se revelaba com á reflexió de la memoria, y pocas, pocas vegadas aguaytava libre la rahó, subjugada per los dolors del cos. De manera que la vida, pera despedirse, anava saltant de una potencia al altre, desorganisantse cada volta mes, y presentant, quant la imaginació dominava, l'estat mes trist de desconcert. Per això, durant lo desvari que patia'l desgraciat Falconer Joan de la Murtra, y en lo desordre de facultats intelectuals que bullia en son cap, sortian de sa boca paraulas incoordinadas, que representavan mil ideas diferentas, sustituhintse y repetintse com un vól de visions fantásticas, y que eran verdaderament lo símbol mes que'l significat dels recorts, dels senti-

ments, de las passions y de las creencias políticas de la desventurada víctima. Y així era, que á un mateix temps recordava fets de sa joventut, parlava de lo que projectava fer mes endevant, anomenava objectes de sa botiga, mesclava'l nom de Blanqueta, de'ls jutges de Casp, de fra Vicens Ferrer, de Guillemet y de altres mil coneguts, fent de tot una confusa mescla que en va hauria pensat enténdrer ningú.

—Qué ja torna á predicar? comensá á dir, sentint la veu del sacerdot, que dolsament li dirigia algunas paraulas de consol, pera que elevás l'esperit á Dèu y s'arrepentís de sos pecats. Ja torna á predicar?... Si predica mes ell en un dia que tots los frares del mòn en un any... Sí, sí... escoltau:... y que sempre torna ab lo mateix «Un sol pastor y un sol remat.»... Y quí será'l pastor?... Si sòn set los que l'han de elegir... Un, dos, tres, quatre, cinch, sis, set... Nó, que sòn sis... Ferrer, Ferrer, dos voltas Ferrer... dos que'n fan un. Pobre valenciá, que s'ha tornat boig!... Ferrer, Ferrer y'l valenciá... tres, tres que'n fan un... «Un sol pastor y un sol remat»... un tot sol... tot sol... Tota sola... tota soleta..! si sembla una doneta com me pórta'l caldo... Y quant te estimo, hermosa nina! Te estimo com si fosses filla meva... Sempre, sempre te estimaré... Qué ha de ferme mal res, si vehentte á tu tot se'm cura... Sí, filla meva, sí, á la esquena'm pegavan á la esquena... Oy, oy, oy! Encara un altre? Encara un altre? Inhumans! Solament per haver portat una carta...? Oy! Ja van quatre! Pietat!... Quatre, cinch, sis, set... Un y no mes! Per amor de Dèu! Un, un y basta... Un tot sol... Tot sol! Y estich tot sol! Qué será de mi?... Y ella tota sola! ¿qué fará, la infelís?... Vina, vina ab mi, Blanqueta, que ets meva y de ningú mes..... Y quí ets tu, Guillemet, per emportártela?... Y quí ho havia de dir? Li feya patons sent nina... peró ara no es nina, nó, que es dona..... Qué hermosa, qué hermosa está! Miráusela com se pentina... Si'l pobre de son pare la vegés..! Fora, fora de casa, fingit... Si te la estimas, jo també la estimo, que es meva... Nó, nó! Per amor de Dèu! Ajúdam, ajúdam, Guillemet... que al fi y al cap tu te la estimas... y mes vals tu que ell... Quí es, quí es aquest senyor de la capa vermella...? Callau, callau, que es de la casa del pastor... Ell, sí, ell es lo qui'm fa péndrer... Infame! Jo no he fet mal á ningú... Y perqué m'han de matar? Ay!... Ay! Si jo moro, com ho fará ella tota sola, tota soleta, sens amparo de ningú,.. espo-

sada... ay!... Dèu del cel! Ans que ella patesca, ans que torne á ser órfana,.. Dèu del cel, mataume á mi .. Jesús Maria! Y's queda sola, y en perill, tan hermosa y tan honrada... Nó, nó, no'm mateu á mi, mataula á ella, si es que ha de morir sa honra... Peró á ella nó, pobreta!... Mataume á mi, mataume á mi...!.. Tan bona, tan bona que es...! Fins los aucells la coneixen... Y com ho farien ells si no fos ella..? Fins los falcons, fins los falcons... Ah! ah! Traheumel de la boca del cor á aquest malehit esparver que ja li ha picat á ella... Que'l maten... Sí, sí, ja es mort! Gracias á Dèu! Ah! y s'en mor un altre, y un altre... quatre, cinch, sis, set... Oh! ja torna á predicar «Un sol pastor y un sol remat»... Un tot sol, tot sol... Tota soleta... per segona vegada, abandonada y sens amparo de ningú...!!

Aquí'l malalt, detenint aquell desordenat encadenament de ideas, que automáticament anava esposant, y en lo qual las paraulas, mes que fillas de aquellas, eran ans bè causa y móvil, com que'l so de la paraula despertava á voltas semblansas á la memoria; crehuá sas mans, dirigí la vista á la creu que li mostrava'l sacerdot, y sospirá ab gran dolor; proba certa de que la rahó momentáneament tornava á aguaytar, com ho pót haver conegut ja'l lector, per las últimas paraulas, ó mes bè per la última esclamació del malalt, que revelava ja, en cert modo, lo regoneixement del mal y l'íntim sentiment que'l dominava pensant en l'abandono de la afillada.

Lo sacerdot que l'assistia, coneixent en realitat que estava calmada la imaginació, y que tornava á dominar la rahó, aprofitant aquella ocasió favorable, apretá ab dolsura la ma del malalt, y li recordá la bondat inagotable de Dèu, pus era verdaderament un gran favor de agrahir aquella intermitencia, durant la qual lo cor cristiá se podia unir ab lo mes íntim é indissoluble llas, ab Dèu, per medi del arrepentiment y de la conformitat, podent així l'esperit volar mes segur á gosar de la eterna benaventuransa.

Ab verdadera y cristiana calma escoltá'l pacient al sacerdot, si bè abatentse rapidament, per ser aquell nou estat en que's trobava lo síntoma mes próxim y segur de la mort, lo renaixement forsat de la vida, que s'aglomerava ab mes forsa, pera escapar així tot de un cop, lo reviscolament de la llum que brilla una sola volta mes viva, pera desaparéixer del tot. En tal estat, dos noms eran sols los únichs que sortian de la boca del infelís malalt, y en ells se veyan ben clarament las dos únicas ideas que li quedavan en

sa débil rahó , los dos únichs sentiments que se li movian pel cor: Dèu meu ! Blanqueta meva ! es á dir : lo que era sa esperansa en lo cel : lo que ell deixava en la terra.

Peró , al notarse per lo sacerdot assistent aquell estat favorable, fou notat axí mateix per las altres dos personas que escoltavan derrera de la primera cortina , y no bè ho regonegué 'l jove , quant, impacientantse , instá vivament al sacerdot que estava ab ell, pera que li cumplís la paraula donada , pera que avisás al altre sacerdot assistent , y comunicás aquest al malalt l'únich consol humá que podia tenir en aquell fatal tránzit , ja que , així com així, sa mort havia de ser inevitable y prompte.

—Vinga la ma , digué 'l sacerdot de fora, allargant la sèva al jove; si'm donau paraula que no us mouréu de aquí, si m'ho jurau...

—Ho juro , ho juro ! contestá 'l jove , apretant ab efusió.

—Donchs allá vaig.

Y aprofitant un moment en que'l malalt estava com en meditació , pus tenia lo cap baix y la vista casi tancada , alsá lentament la cortina lo sacerdot de fora , passá de puntetas al derrera del altre que estava prop del llit, y li digué algunas paraulas á la orella.

Durant tot això , lo jove no pogué menos de arrimar la cara entre la cortina y la paret , desitjós de véurer tot lo que succehiria, y durant sa contemplació , mes de una volta arrimá un poch sa cortina l'home de fora , y l' hagué de tornar á tancar , tant pera no ser vist del jove , com per no poder véurer , desde allí ahont era , y ab la intermediació de la altre cortina , lo que passava en l'interior de la sala.

—Germá, digué llavors al malalt lo sacerdot assistent , calmauvos si es que teniu alguna pena , y confiau en Dèu, que es sempre misericordiós.

—Ah ! contestá 'l malalt , fixant de costat sa enterbolada vista al sacerdot.

—Sí , germá , sí. Jo prometo darvos un consol que no esperau tal volta. Observo que passau quimera per vostra afillada , y...

—Y qué ? interrompé'l malalt , obrint com esparverat los ulls, y mostrant tota la vida que pót presentar la proximitat de la mort.

—Sa vida y sa honra estan salvas , continuá l'altre , l'home que la estima será quant ans son espós , com ha sigut desde ahir son amparo , y un y altre quedan protegits per lo benéfich y noble mossen Joan Fivaller.

—Cert?

—Cert, germá, tan cert com aquest es lo símbol de la passió de Jesús! li digué mostrantli la creu.

—Ah! torná á esclamar llavors, ab mes forsa, que tal vegada contribuhí á separar mes aviat l'esperit del cos. Lo cor m'ho deya...! Honrat jove y fiel amich! Gracias, Dèu meu, gracias! Ja móro content!

Y esforsantse pera elevar sas mans al cel, excitat y enternit, al pas que sechs sos ulls no podian donar cap llágrima, comensá una tremoló en son llavi inferior, sospirá y torná á sospirar, y contrahentse mes y mes sa cara, acabá per fer un badall, y al punt aplomantse son cap y sos brassos, vingué á cáurer tot lo cos, mort y fret, en los del venerable sacerdot, que li arrimá en aquell últim moment lo símbol sant de la creu sobre sos amoratats y encara calents llavis.

—Ja es mort! digué'l sacerdot. Dèu l'haja perdonat!

L'efecte que aquest espectacle produhí en l'ánimo del jove que contemplava, no es pera ser descrit. Dubtant entre la paraula donada de no penetrar en la sala y'l desitj de donar per sí mateix un consol y fins una satisfacció á son bon amich, al qual veya morir per instants, se girava com desesperat, apretantse ab la ma dreta lo front y'ls ulls, contenintse'ls esclafits de son sensible cor, y tan aviat apartantse pera plorar, com tornant, mogut per son desitj, á la vora de la porta, pera no pérdrer aquell moment cruel de la mort, que li semblava arribat, á cada moviment que feya'l malalt.

—Dèu meu! Dèu meu! esclamava en son desespero. Es possible...? En tan poch temps tants cambis, tants disgusts... Oh! jo no puch mes...! Jo vaig á faltar á ma paraula!

Això deya, al pronunciar lo malalt las últimas paraulas de sa vida, aquellas en que acabava de regonéixer la honradés de Guillemet, y de espressar sa conformitat ab la voluntat de Dèu. Si'l malalt hagués viscut un segon mes, de segur que'l jove hauria faltat á la paraula donada al sacerdot, pus lo cor l'impulsava ja á obrir los brassos y á córrer pera abrassarse ab l'empestat, peró la veu del sacerdot, que deya «Ja es mort!», y l'abalansament del cos del malalt, gelaren lo cor del honrat y sensible jove, que, com horrorisat y confús, apartá la cara de la cortina, y fugí depressa, ab los brassos alts en actitut suplicativa, y dihent, ab una veu interrompuda per sos mateixos plors:

—Ingrat de mi! Y es possible que jo no l'haja pogut estrényer entre mos brassos...!

—Aquí tens los meus! contestá una veu del derrera de la segona cortina y casi al mateix temps que aquesta's descorria. Abrássam á mi, honrat jove, y abrássam ab la efusió ab que jo t'abrasso á tu!

Guillemet y mossen Joan Fivaller quedaren per llarga estona abrassats y á qual mes enternits. Lo primer no podia parlar: lo segon, al mitj de son enterniment, semblava com que's gosás en lo triumfo de una bona acció. Per fi, lo noble y generós senyor, donant la ma á son protegit, li digué:

—May havia dubtat de ta bondat, y pus acabas de confirmarho mes, jo t'asseguro, Guillemet, que la felicitat que esperas te la proporcionaré mes prompte de lo que't figuras.

—Senyor. .! contestá Guillemet, mostrant avergonyiment en aquell instant, y sens gosar á alsar la vista de terra.

—Sí. A ningú mes que á tu li toca ser hereu del mort.

—Qué diheu, senyor? digué'l jove, com sorprés de aquella estranya proposició, y fentlo refer un tant la impressió que sentí en sa dignitat de home. A mes, que ja sabeu quins bèns pót deixar l'infelís falconer...

—Deixa dos bèns, interrompé l'altre, que sols tu déus possehir y guardar: sa honra y sa afillada.

—Ah! sòu gran en tot, senyor! Com vos pagaré los favors que m'haveu dispensat?

Guillemet anava á besar la ma de Fivaller, ab que tenia agafada la sèva, mes estirantlo aquest, en cert modo, cap á fora, y obligantlo á apressurar lo pas, acompanyál fins á la escala del Hospital, y allí, estrenyentli de nou la ma y despedintlo, li digué:

—Cálmat, cálmat ara, Guillemet, y procura dolcificar tas penas ab la felicitat que te espera. Ves, ves á passejarte un poch per fora de las murallas, á buscar los ayres purs del camp, ja que acabas de sortir de una atmósfera dolenta, ja que has tingut la imprudencia de venir á un lloch perillós, ahont sols podia haverthi conduhit l'interés de ton amor.

—Es cert, senyor! Mes y á vos, (contestá Guillemet, girantse desde las primeras escalas que ja havia baixat,) á vos, lo noble, lo rich, l'espós y'l pare de molts fills, ¿qué us pót haver mogut á venir á aqueix lloch perillós, á aquesta atmósfera pót ser ja contagiada,

sinó també un amor, que es cent mil voltas mes heróych que'l meu?

L'amant de Blanqueta partí : l' héroe del amor patri s'en torná á dins.

XLIV.

La cort del veguer. Com l'amant de la orfaneta y mossen Borra declararen contra'l cristiá dolent y salvaren al juheu bo.

Volia dir la paraula cort en temps antich lo mateix que *cour* en francés : un pati. Y com la justicia se solia administrar á cel descubert , es á dir en los patis dels castells ó en las escalas y portas dels palaus , de aquí que certs tribunals , sobre tot los que tenian una jurisdicció semblant á la del veguer , quedaren després ab lo nom de cort, aplicant lo nom del lloch á la institució que allí obrava.

Cada veguer, que era com si diguessem jutge y corregidor de un districte , tenia sa competent cort ó tribunal , y la del de Barcelona la constituhia un assessor constant, sens qual parer lo veguer no podia obrar , sinó en certs casos especials , y á mes , pera administrar justicia , tenia quatre magistrats , dos joves y dos vells, que alternavan de dos en dos , de manera que'l verdader tribunal lo constituhian dos sols magistrats, ó sia un jove y un vell, ab son corresponent escribá , saigs, alguasils, porters, pregoners y demés cáfila curial , per los quals se portava á cap qualsevol procediment que fos menester , y se instruian las causas, pera passar després á la Audiencia , ahont lo Regent la cancilleria , en nom del Llochtinent del Rey, ó aquest en persona, donava, ab lo tribunal ó consell superior, la sentencia definitiva.

Després , donchs , que l'escribá, apuntant las paraulas que's digueren á la porta , y així que's vegeren , los dos grans criminals que ultimament havian entrat á la cort del veguer, comensá á fer interrogatoris , á requerir testimonis y mes testimonis y á anyadir fullas y mes fullas al procés del gascó y al del juheu, ó millor , al de un y altre, pus per la relació entre un y altre reo havian vingut á refundirse las dos causas en una. Tres dias havian discorregut ja desde l'agafament; mes com en lo segon se vegés que no bastava'l

número de testimonis pera acreditar la culpabilitat del juheu en lo tocant al crim de heretgia, pus sols se li probava la culpa de haver fet de metge en lo bordell de En Simon, manárense fer pregons per la ciutat, obligant á tothom que pogués ser testimoni que anás al dia seguent á declarar en la cort del veguer, y s'intimá particularment á algunas personas, que anassen á deposar lo que sabessen tant sobre los crims del juheu, com sobre'ls altres dos que s'imputavan al ex-majordom del palau.

Entre'ls intimats se contava Guillemet, únich que no s'havia deixat véurer en la cort del veguer, la qual estava treballant desde las primeras horas del matí, y sa incompareixensa era sols filla del dubte que tenia, per haver donat paraula á mossen Joan Fivaller que á ningú diria res de aquell fet, peró de altra part s'en dolia, al pensar lo mal que de son silenci podia resultar pera un inocent, y veya al mateix temps, que no podia deixar de acudir, sens compromís, sobre tot sent per manament de la justicia.

En altre ocasió, lo sempre decidit jove no hauria fet esperar á la cort, ni hauria sigut necessaria la intimació, pensant que podia ajudar al triumfo de un inocent, peró tan suavisat estava llavors son esperit, per las penas que havia hagut de presenciar y per lo regoneixement y admiració que sentia per los generosos actes de son protector, que estava aquells dias verdaderament transformat en un noy, y son cor era una barreja de sentiments tristos y alegres al mateix temps, vehent devant sos ulls la cara hermosa de la estimada que desitjava possehir y la cara desfigurada y abatuda del pobre falconer en sa agonia.

La única persona que havia presenciat, en casa de Fivaller, lo que havia tingut lloch entre Guillemet y dit senyor, lo dia seguent del avalot de la ciutat, era'l juglar mossen Borra, que desde aquell dia y quantas voltas havia vist al protegit del conceller, sempre li havia manifestat la mes viva simpatia, animantlo y alegrantlo per la felicitat que li havia de venir.

Ningú com mossen Borra, donchs, podia ser intermediador mes á propósit pera manifestar á mossen Joan Fivaller lo cas en que Guillemet se trobava, y la necessitat imprescindible de faltar á la promesa de silenci, quant aquest era ja inútil, y venia la exigencia de part de la justicia. Procurá, de conseguent, Guillemet véurer á son nou amich, ja que ell no se sentia ab prou ánimo pera anar á fer proposicions á qui tant bè li feya, y dirigintse al pati del palau

major, fèulo avisar per un dels porters. Peró com la tardansa ó qualsevol entorpiment en un desitj ó necessitat sòn causa de que aquest sia mes fort, succehí, per sa desgracia, que'l juglar era fora, si bè havia promés que quant ans tornaria. Ple de impaciencia, donchs, comensá á esperarlo Guillemet, y era sumament cruel pera ell véurer que si gayre mes tardava, passaria la hora y terme de son compareixement, y quí sab lo que li podria resultar, situació que fòra mes y mes sensible quant ell veya tan próxima la felicitat promesa, y castigat al que havia sigut son rival y enemich.

Una hora faltava sols pera cumplirse'l terme, quant Guillemet vegé entrar per la porta del palau á la persona que tant temps ha esperava, y respirant de alegria, sortí tot depressa á rébrerlo, y no menos depressa li manifestá l'objecte que allí'l portava y la necessitat que tenia de que li donás prest un camí ó se encargás ell de disculparlo ab Fivaller, pus no volia de cap manera deixar de contribuhir al triumfo de la veritat, compareixent al tribunal.

—Peró no sè enténdrer, (li contestá mossen Borra, á qui ell contá tot lo que s'inculpava al pobre juheu y l'acumulament que s'havia hagut de fer de las dos causas,) no sè enténdrer perque't ficas en lo que no't demanan, jove. Enhorabona que declares sobre'l cas del Bantayrol, de aquest canalla, peró respecte del juheu ¿qué t'importa á tu que sia ó no sia heretge, y si fou voluntariament ó no lo fer de metge en lo bordell?

—Ah! Es que jo no us ho he dit tot, mossen Borra. Al compassiu Nadal es á qui vaig déurer jo la noticia certa de que ma estimada era allí víctima de un raptor... Y á no ser ell, quí sab quantas desgracias mes s'haurian acumulat sobre mon cap, y quantas n'hi hauria hagut mes derrera de la única que ara ploram, de la mort del pobre falconer!

—Es cert! Pobre falconer! contestá mossen Borra, reflexionant. Peró, en quant á lo altre, al crim de heretgia no sè que tu hi pugas fer res... Perque, al fí y al cap ¿de qué se l'acusa?

—Se l'acusa de tenir en sa casa llibres plens de heretgias y blasfemias contra Jesucrist y sa mare, ó millor, de tenir un llibre que diuhen es lo pitjor de tots, lo Soffrim.

—Qué dius? Si tots los Soffrims son ja cremats fa mes de doscents anys.

—Com dòna, á mes, la casualitat de haver dit lo juheu al majordom, quant entravan en la presó, que ell era la causa de sa des-

gracia, y com per los testimonis rebuts ahir se probá que'l major-dom havia anat al mateix dia á la casa de Nadal, podria ser...

Mossen Borra al ohir aixó cambiá sa atenció en una especie de encantament, com quant un, fixat en una idea que li vè de improvís, ni óu ni fa cas de lo que li diuhen y parlan. Tot mossegantse una ungla de la ma esquerra, y posada la altre ma en lo front, quedá per un rato sens respóndrer, deixant en cert modo admirat al jove que'l consultava.

—No responeu? li preguntá aquest. Qué es lo que estau pensant? Pót ser trobau difícil...

—Sabs que penso, (li contestá'l juglar, agafantlo pel bras, tot dantli un cop, y mostrant certa espressió de cara y alegria de ulls, com quant un home encerta en la veritat de una cosa ó vèns un dubte); que sens escrúpol vajas inmediatament á la cort del veguer y declares sobre tot lo que't semble: jo t'asseguro que mossen Joan no hi tindrá res que dir. Ves y declara, que prompte pót ser tindrás á ton costat un altre testimoni que t'ajude, y que tu no póts imaginar.

—Si creheu que mossen Joan...

—Jo me encargo de disculparte y defensarte. Ves, Guillemet, ves, no't detingas, que prompte pót ser veurá'l tribunal quin es dels dos reos lo mes juheu.

Tot dihent aixó, emprengué corrents mossen Borra per la gran escala del palau, y Guillemet se dirigí al castell vell de la plassa del Blat, que era'l punt ahont estava constituhit lo tribunal pera escoltar los nous testimonis que devian declarar, aquell dia, en las dos grans causas que servian de distracció y conversa á tot lo poble de Barcelona.

Per aquest últim motiu, donchs, tot lo pati y escalas de aquella antiga fortificació, que servia llavors de presó pública, s'havia anat omplint desde las primeras horas del matí, acudint gent de tots los barris de la ciutat y de totas classes, sexos y carácters, la que, desitjosa de saber lo que podia resultar á aquells dos reos, que eran personas tan conegudas, no feya mes que parlar de ells comentant, referint, desfigurant, ponderant ó inventant fets del un y del altre, y posantse un pam de greix, com se sól dir vulgarment, en tractar de un asumpto que absorvia tot lo interés general, y que fins distreya á tothom de tot lo demés que succehia ó podia haver succehit. Així es lo poble de moltas ciutats, entre las que no's queda enderrera

Barcelona, com fins en nostre temps se pót véurer, de manera, que si en tal ocasió'l rey Fernando hagués vist á tals vasalls, ni'ls hauria conegut. Los noms del juheu y del majordom eran pronunciats y repetits ab interés per tothom, los crims y las causas que's formavan era la única herba ahont tothom pasturava, y ni hi havia qui's recordás ja del avalot de dias enrera, ni qui volgués pensar en si'l vectigal lo déu pagar ó no'l Rey y en si'ls áulichs del palau feyan ó no feyan mal al poble.

En una de las salas altas, prop de la qual hi havia lo tan anomenat pou del torment (que en aquest mateix any ha desaparegut per las novas construccions que's fan en aquell endret,) hi havia constituhida la cort: seyan los quatre jutges (que quatre eran per ser la causa doble,) dalt de uns grahons, l'ultim dels quals, mes elevat que'ls altres, los servia de assiento, presidint al mitj lo veguer, que empunyava son bastó, y tenint á son costat esquerra lo sèu assessor, quedant algun espay entre aquests dos oficials públichs y'ls dos magistrats que hi havia per banda.

Los ornaments y demes objectes que ocupavan la sala eran un Sant Cristo ab son dosser, unos coxins de cuyro posats sobre l'asiento, uns panyos de figuras silvestres que penjavan á dreta y esquerra, una petita taula ab lo llibre dels Sants Evangelis, que tenia al devant lo veguer, y una altre taula mes avall ab diferents tamborets y cadiras que ocupavan l'escribá y sos escribents. Altres dos tamborets hi havia inmediats á la taula, que eran destinats pera'ls reos, peró no estavan ocupats en aquella ocasió, per haverse fet ja'ls corresponents interrogatoris durant lo primer dia.

Havia donat compte ja l'escribá de una part del procés, del motiu de acumulació de las dos causas y de las primeras declaracions dels testimonis tocant á la mort del arcabisbe é identificació de la persona del donzell, en las que figuravan, com á deposants, un antich servidor de Lluis de Cegrany, que era un dels que havian intervingut junt ab lo donzell en la mort del prelat, un guarda bosch de Poblet, que probava la procedencia del gos del reo, un dels tres comissionats de Aragó, que descubria molts incidents, ab los quals se justificava ser lo reo lo mateix gascó March Tullat, conegut per Bantayrol, un vehí de Balaguer, que l'havia tingut allotjat en sa casa, de la que havia fugit quant lo Comte de Urgell l'havia volgut péndrer per crims y atreviments comesos dins de son palau, un juglar parlador de llenguas, que probava ser lo reo gascó

per certs vicis de pronunciació que s'observavan en lo seu parlar, y per fi molts y molts altres, qual número de probas, junt ab las cartas, que també llegí l'escribá, del compte de Foix y de don Antoni de Luna, deixavan en prou bon punt lo procés, pera esperarse que quant ans perdria'l Bantayrol sa vanitat en un lloch ben alt.

Lo segon capítol de probas sobre'l crim de rapto tenia deposicions de vehins del portal del Ángel, entre ells del bon especier, que, á pesar de sa catxassa, com á molt temorós de la justicia y bon amich que fou de En Joan de la Murtra, no faltá á la primera intimació; n'hi havia també del arlot Simon, que manifestava no haver faltat, com hostaler, á las pracmáticas del Rey En Pere y del Rey En Joan, atés que ni una nit havia jagut en sa casa la donzella, á la que havia rebut, obligat á la forsa per lo majordom del palau del senyor Rey, y per haverli dit aquest que era una víctima á qui perseguian los avalotadors dels carrers; de En Claramunt, l'amo del tan celebrat *colomer* dels Tallers, y de igual ofici que En Simon, lo qual probava la conducta del majordom, anyadint que á existir com en altre temps l'ofici de Rey de arlots, ningú hauria pogut desempenyarlo millor que'l reo, per lo molt que coneixia'ls llochs de vigilancia; y á mes de la declaració de Blanqueta, que referí lo que pogué, (fentse notar en aquella per l'escribá que la gran vergonya y modestia de la donzella y lo haver tingut que declarar en lo parlador de las monjas, havian impedit de fer las preguntas mes estensas,) seguian altres dels criats del palau, que ajudaren al crim sols per lley de obediencia, de diferents particulars, y finalment la del juheu David Iscacq, la qual llegia l'escribá en lo moment precís de arribar Guillemet, després de bregar ab empentas, devant del últim rench de espectadors que estavan mes próxims al espay marcat per los saigs y alguasirs de la vegueria, que guardavan la sala.

Així deya l'escribá:

—«Item, deposa l'hebreu David Iscacq, trespasser y cambiador, habitant en la segona travessia del Call de Barcelona, que'l caváller de la capa vermella havia anat á la casa del metge Nadal-Ben-Jussú, la matinada seguent del avalot de la ciutat; que lo motiu de haver anat dit amich al hostal de En Simon havia sigut sols per efecte de gran temor, crehent que'l poble havia de saquejar lo Call; que de tal anada havia quedat sumament trist, arrepentintse sobre manera, per los disgusts que deya havia passat fo-

ra de casa; y que en quant á fer de metge no s'hi havia atrevit desde la butlla del Sant Pare. Digué encara lo mencionat David, que no dubtava de la inocencia de son amich, y que estava disposat á jurar la veritat de tót axò, si volia'l magnífich senyor veguer, segons costum de hebreu pledejant, en l'altar de San Feliu, de la iglesia de San Just, posadas las mans sobre'ls preceptes del Decálech, y ab la mola lligada al coll, y per totas las benediccions y malediccions que dadas foren sobre'l mont Gatzari, sobre'l mont Ebal y per las dotze tribus de Israel, cridant sobre sí tots los horrors de la terrible formula que en tals casos se emplea.»

Al arribar á aquest punt, deixá l'escribá los papers sobre la taula, com indicant que res mes hi havia.

—Es á dir, digué llavors lo veguer, que no hi ha mes testimonis?

—Sí, un ne falta, y es dels cridats per la cort.

—Donchs que's torne á cridar per última vegada, y si no.....

—No cal cridarme, senyor, contestá Guillemet ans que acabás de dir lo veguer, y avansant cap á la taula del escribá. Aquí estich pera fer ma declaració y en breus paraulas.

Preguntá llavors l'escribá á Guillemet per son nom y demés senyas, que apuntá, avansá luego cap á la taula del veguer pera jurar, com fèu, sobre'ls Sants Evangelis, é indicadas per un curial totas las preguntas á que havia de respóndrer, esperá quiet lo jove fins que s'acabá la lectura.

Per demés es dir que l'empenyo de la gent pujá aquí de grau tant en conéixer al héroe, fill del poble, que havia humillat y vensut al traydor, com pera véurer qué diria de ell. Del juheu ja ningú s'en recordava, y deya tothom que, poch sa, poch llá, tant se valia que'l despatxassen, com emissari, al altre mon, de tots los que quant ans hi haurian de anar derrera de ell.

A la última pregunta del curial, contestá Guillemet de esta manera:

—Declaro y deposo, senyor, que tot quant han dit los testimonis sobre'l segon capítol es la pura veritat y ratifico tot lo mateix que ells declaran. La causa de evitar jo'l crim que hauria seguit després del rapto la dech primerament á la casualitat, ó á la bona amistat de un vehí que tingué la sort de poderme fer avisar ab temps, y segonament, als sentiments de mon cor, únichs que'm guiavan contra'l crim y en defensa de la inocencia. L'afecte que havia portat al desgraciat falconer y'l viu amor que'm lliga ab sa

afillada foren los que armaren mon bras contra'l criminal. Tan prompte com no'm quedá dubte de que existia en lo lloch la víctima, tan prompte com lo raptor se aparegué á ma vista, empunyant jo la ganiveta del pa, instrument únich que posá en las mias mans la justicia divina, vaig embestir contra'l delinqüent, sens mirar sa representació, ni la espasa que desenveynava ja pera matarme, y dantli de través ab aquell ditxós ferro, no sè de segur lo que li vaig fer, sols sí puch dir de cert, que vaig sacudir en direcció á sa cara, logrant així que caygués ensangrentat á mos peus, y sobre tot que se salvás ab tota sa puresa la hermosa donzella á qui jo consagro tota ma vida, y de qui es admirable, tant com sa bellesa, sa bondat y sa virtut. Dech dir mes encara (anyadí'l jove, mirant ab ayre compassiu y suplicant als jutges y al veguer,) que si bè's déu á mon bras ó á mon amor lo triumfo de la inocencia, ans que á un y altre se déu també al compassiu hebreu Nadal-Ben-Jussú, que estava per casualitat en aquell lloch, pus á no haverme ell revelat lo crim infame que s'anava á cométrer, pót ser no hauria arribat á temps ma ajuda, ó no hauria tingut la resolució que m'animá en aquell acte, podentvos assegurar quo tot quant fèu lo metge Nadal, tot fou á la forsa y atemorisat ab las amenassas del majordom, al que tenia per persona de gran poder. No'n dubteu, senyor, que Nadal-Ben-Jussú es tan inocent com jo, y que l'únich criminal que aquí existeix es lo raptor.

Aquest llenguatge interessá sobre manera als concorrents, y fins hi hagué qui's dolgué del pobre juheu, á pesar del odi general que sempre movia tal nom.

—Res mes teniu que deposar? digué á Guillemet lo veguer.

—Res mes, senyor.

—Verdaderament vostra deposició acaba de reforsar las declaracions dels altres testimonis y favoreix la inculpabilitat del juheu en aquesta part, mes com hi ha un altre crim de que se l'acusa... Sobre'l crim de heretgia res podeu dir?

Guillemet callava, y ple de angúnia estengué una mirada per tota la sala, com implorant á la concurrencia. Trista situació de la amistat y de la gratitut, pus lo triumfador havia de véurer al que ajudá á son triumfo, condempnat per una altre causa, si en aquell moment, en que anavan á darse per acabadas las deposicions, no sortia una ánima compassiva que ajudás al que tan fermament havia negat lo crim que se li imputava.

—Hi ha ningú mes en la sala, (cridá llavors l'escribá,) que vulla ó puga declarar en lo capítol de heretgia de que s'acusa al hebreu Nadal-Ben-Jussú?

Mentres feya la pregunta l'escribá, lo veguer havia fet senyal ja á Guillemet pera que's retirás, y aquest, abatut y trist, anava á obehir, quant sens acabar de ferse la pregunta al públich, se sentí, en un estrem de la sala y per la part de la porta, una veu forta y espressiva que deya:

—Sí, sí. Aquí present hi ha un nou testimoni.

—Oh! mossen Borra! Lo juglar del senyor Rey!

Aquestas foren las veus que s'alsaren de tots cantons de la sala, dirigintse totas las miradas á la cara alegre y tranquila del juglar, que acudia com á nou testimoni.

—Lloch! Pas! cridavan altres, empenyentse ab gust, sols pera deixar passar librement al juglar. Deixaulo passar, que ningú millor que ell pót haver conegut al gascó!

—Per lo gascó, per lo majordom déu venir, deyan altres, que pel jubeu poch li déu importar de quina mort ha de morir.

Després que'l nou testimoni hagué saludat ab tot respecte al tribunal, plantat devant del escribá, y mirantlo ab cert somrís, com volent dir «poch sabs tu lo que porto», allargá la ma á Guillemet que's retirava, y passejada sa severa mirada per tot lo concurs, lo qual ab alló quedá en estrem preparat, se crehuá de brassos, y digué al que escribia:

—Ans de preguntarme ja escribiu? Teniu compte, donchs, senyor escribá, de posarme tot lo nom ab que'm batejaren, que'm dich Antoni Tallander, conegut per mossen Borra.

L'escribá se posá á ríurer, com regoneixent sa precipitació, y passant barra de lo que havia escrit, torná á sucar la ploma.

—Veniu á deposar sobre tots los capítols, ó especialment sobre algun? preguntá'l veguer.

—Vinch, contestá mossen Borra, á fer deposició y acusació; vinch á fer deposició y defensa. Mes clar: vinch á rematar la causa.

—Qué voleu dir? Dos son los reos y diferents los crims...

—Per axó, senyor, jo vinch á aclarar los dubtes que quedan: á acusar al criminal y á salvar al inocent. Mes per axó me convé véurer lo cos del delicte.

L'escribá, agafant llavors lo llibre del Soffrim, que era demunt de la taula, lo ensenyá al juglar, y prenentlo aquest, y passantlo,

després de haver mirat al primer full, al senyor veguer, digué:

—Senyor veguer: veja sa senyoria si en lo primer full del llibre pórta aquestas mateixas paraulas: « Soffrim, compost per lo juheu anomenat Moyses, fill de Maymó Egipciachus, de Alcayne.»

Aixó digué'l declarant, mirant á un altre llibre que ell portava. Lo veguer contestá afirmativament ab un moviment de cap.

—Teniu la bondat, continuá'l juglar, de mirar si al cap de la plana hi ha la theta θ grega, inicial de una paraula que vol dir mort, y que es la senyal de maledicció en certs llibres, y mirau també, senyor veguer, si al peu s'hi troban las tres lletras **L. D. R.**

—En efecte, contestá'l veguer, admirat.

—Donchs llavors, aqui vá ma declaració. Llegiu en aquest llibre, que es la rúbrica ó inventari de la Biblioteca antiga del palau major, en la part que tracta dels llibres hebreus recullits y privats de lectura, y allí trobaréu, en lo número 1, com que era'l que venia sobre, lo llibre que s'atribueix al pobre juheu, significant las tres lletras de son peu *Libraria Domini Regis*. Declaro, donchs, ara, que'l majordom del Palau tenia noticia de aquest secret, que al tornar ensangrentat la nit del avalot, lo primer que vá fer, al despedirse'l Rey de sos consellers y amichs, fou entrar en la llibreria, ahont res hi tenia que fer, y que de allí, y sols per ell, pót haver sigut robat lo malehit llibre de que's tracta. Res mes tinch que dir, senyor.

Y després de un breu rato, pera cumplir ab totas las formalitats curials, saludant de nou lo testimoni al tribunal, torná á buscar la ma de son amich Guillemet, y agafats tots dos com si fossen inseparables amichs, sortiren de nou per entremitj del concurs, responent lo declarant, ab mil gracias y agudesas, á lo que li deyan diferentas veus al passar, y repetint principalment:

—Havem salvat á un pobre juheu que es llástima no sia cristiá, y havem donat una empenta á un cristiá, que es lo major juheu del mòn.

Fet en aquell moment senyal per lo senyor veguer, los porters y saigs manaren sortir á tots los concorrents, y desocupada la sala, lo tribunal fèu tancar la porta per la part de dins.

En lo capítol seguent veurém lo que feren los dos amichs testimonis al arribar á la casa de mossen Joan Fivaller, que fou ahont se dirigiren, ab l'objecte de que'l protector de Guillemet se fes cárrech del motiu que havia tingut de faltar á sa paraula.

XLV.

Nova esperansa de felicitat.

Mútua fou la sorpresa que esperimentaren en la visita Fivaller y'ls dos amichs. Aquell per la enfilada de rahons de mossen Borra, que li esplicá quant havia succehit y l'objecte de sa visita, y'ls altres de observar certa turbació ó indiferencia en lo noble senyor, de manera que deixá dir al juglar sens contestarli y com no dant importancia al motiu de la disculpa que solicitava.

—Per fi, digué'l juglar ¿deixaréu de regonéixer, senyor, que Guillemet no podia menos de obrar com ha obrat, sobre tot quant se tracta de obehir y de fer triumfar á la justicia?

—Y ha obrat molt bè, contestá mossen Joan. Ja sab ell lo concepte que'm mereix, y no dubto may que en tots los actes de sa vida se portará sempre com home de honor.

—Peró senyor, torná á dir lo juglar, observo en vos una fredor y una certa turbació que no us es natural.

—Aixó'm proba, (replicá llavors mossen Joan ab mes calor,) que vos ignorau la causa que á mi'm perturba y'm refreda de tot. ¿No vos han dit en lo palau, juglar, la nova que Barcelona acaba de saber?

—Qual, senyor? preguntá'l juglar, espressant ab sos ulls lo pressagi de un viu sentiment. Parlau, diheu, que res sè.

Y la trasmudació s'anava fent mes viva en la fisonomia de mossen Borra.

—No, no es tant com vos pensau, y no us afligiu, que encara no ha arribat la hora. Lo que hi ha sols es que'l Rey está molt mal.

—Peró no es mort.

—No encara. Al arribarhi ahir lo príncep, que ja sabeu hi aná ab temor de no serhi á temps, trobá que en efecte presentava perill la malaltia, tots quants metges hi han anat de aquí y quants n'hi havia en Igualada desesperan ja de la curació, y fins se diu que'l

príncep, vehent que la ciencia no basta en tal apuro, ha enviat á buscar una certa mora de Valencia, pera que no's diga que no ho proba tot.

—Pobre Rey! Ell se mor, mentres que Benet se está en Penyíscola fet un petit rey! Y encara dirán si es bo que un rey s'escolte á tothom...! Pobre Rey, quant sento no poder estar á son costat en tals moments! Malehit sia mon ofici!

—Si vos no estau á son costat, contestá Fivaller, ja hi estaré jo, y podeu contar que faré per ell quant puga.

—Vos hi anau?

—Sí, jo y altres indivíduos del Concell, en virtut del privilegi que tè la ciutat de Barcelona.

—Tot ho confio de vostra lleyaltat, senyor... y per lo únich que sento vostra marxa es perque no pugau presenciar la mort del malehit gascó.

—Com! digué Fivaller en sech y com sorprés per una nova idea. Crebeu que es cosa de castigarlo prompte?

—Me sembla que prompte'l despatxarán.

—Llavors, (digué pera sí Fivaller,) no convé que aquest jove de tan bons sentiments se gose vehent lo cástich de son rival, que respire venjansa y sanch quant sols ha de pensar en un acte pur. A fora! á fora! Vaja ell ab son amor á buscar y á disfrutar de plahers, mentres Barcelona veja'l trist aparato de una sentencia de mort.

Y com resolentse en sech, doná las mans á un y altre, y pretestant las ocupacions que tenia, digué:

—Ja veheu la pressa que m'exigeix lo cumpliment de mon deber. Dintre una hora, las mulas estarán ensellladas á la porta de la casa del Concell: acudiu allí, mossen Borra, que us he de fer un encárrech de molta importancia... y en quant á tu, Guillemet, no desconfies may de ma persona, y pensa, com ja te he dit, que la felicitat te vindrá mes aviat de lo que't pensas y quant tu menos te figuras.

—Dèu vos do bon camí! contestá'l jove.

—Eh! y de passada, (anyadí Fivaller á mossen Borra, quant ja anava á sortir la porta,) avisau que vinga al moment lo prebere Bernat Soler, rector de la capella Reyal.

—L'antich amich del desgraciat mestre Nicolau! digué Guillemet, dirigint un sospir á la memoria de son estimat mestre.

—Que Dèu l'haja perdonat! contestá mossen Borra , tot fent un acatament de cap, volent dir que cumpliria.

A las paraulas del juglar, mossen Joan Fivaller deixá anar un somrís , que no pogueren entendrer ni l'un ni l'altre dels que sortian.

XLVI.

L'amor de la terra entre l'amor del cel.

Cert es que quant Blanqueta, la hermosa y desgraciada órfana, que tornava á serho per segona vegada, fòu acompanyadà al convent de Montalegre per son amant y per l'especier Ambrós, rebé de un y altre paraulas de consol , y principalment de aquell sentí espressions que revelavan lo mes gran y pur amor y li asseguravan una esperansa, qual compliment no podia ser lluny ; cert es que las últimas llágrimas, los últims sospirs y las últimas miradas dels dos amants foren una nova e intrencable cadena que unia pera sempre sos cors, y mes interposantse una privació com era la de estar separats un y altre per una temporada; cert es que la fórmula de sa despedida fou renovarse mutuament la promesa de conservar eternament son pur amor, renovant al mateix la prometensa de no considerarse units per lo pur y consolador llas del matrimoni, fins á haver visitat la Verge santa de Montserrat en son sanctuari; peró era cert també, que al tancarse la porta del convent després de haver entrat en ell la depositada, li semblá estar á la sensible, enamorada y desgraciada donzella com desterrada á un mòn nou, ahont tots los objectes que la rodejavan tenia una espressió diferent, al contemplarlos, de tots los demés que fins llavors havia conegut. Pobre li semblava'l cel haventlo de contemplar del fondo de un jardí rodejat de altas parets, tristas las flors, per recordar sols ab ellas altres temps felissos, dels que la havia separat inhumanament sa cruel sort , y fins pobre'l suau carinyo de las religiosas que la procuravan consolar, al compararlo ab l'efecte maravillós de sentiments vius y grats que produhian en son cor fins las mes senzillas

paraulas dels sers que ella havia perdut, y del únich en qui esperava en aquest mòn. Altas eran las parets, sí, á la vista de la enamorada separada del mòn, com llargas li semblavan las horas, llarchs los dias e inmensa la distancia que la separava del bè que ocupava son cap de dia y de nit.

En sa tristesa, en son estat continuo de recort amarch, posantse cara á cara ab sa sort, com pera demanarli compte de sa injusticia, y girant sols los ulls de son esperit cap á Dèu, quant, excitada, se veya en necessitat de consol, la pobre orfaneta no sabia trobar millor companyia que la soledat mateixa. Arrimada en un estrem del jardí, ahont se brincava un alt xiprer, allí conversava Blanqueta ab sí mateixa y ab lo trist arbre que tenia devant, de la manera que parla un esclau ó presoner ab las cadenas que'l lligan, y allí unicament era ahont se li aparexia mes viva la imatge de la esperansa, crehent que prou combatuda havia estat en sa vida, y que la seguritat infundida per las carinyosas paraulas de son amant al despedirse de ella, no podria deixar de realisarse, procedint com procedia Guillemet ab tanta formalitat y noblesa en tots sos actes. Excés de sentiment, que produheix la confiansa en tot aquell qui espera, pus quant mes trista es sa sort, mes li sembla que tè carácter de ángel lo qui la pót remediar.

Peró en Blanqueta era aquesta ilusió casi un fet verdader.

Així se espressava la melancólica orfaneta en sa soledat:

—Bríncat, bríncat, xiprer, sacut ton cap en totas direccions, que sempre, per mes que't vullas abandonar, per mes que exhales sospirs al ayre, sempre tornarás á ton centre, y may, may sortirás del estat que't senyalá la sort: cada dia mes lligat á la terra, quant mes te dirigescas cap al cel. . . . .

. . Sol, sol creixes aquí, xiprer, vehentte mes sol quant mes sobresurts als altres arbres, sens que ningú cuyde de regarte, á no ser per la pluja que cau del cel, sens que ningú arregle tas ramas, á no ser per la virtut que tenen las fillas de seguir la mateixa direcció que empren la mare que las ha produhit: ta companyia sòn tas mateixas ramas, y viurás així mateix encara que't falten los altres arbres que tens entorn. . . . .

. . Inútil es ton fruyt, oh xiprer, per mes que crescas, igual lo fruyt de ta infancia al de ta major edat y de ta vellesa, y á pesar de ser aspre ton fruyt, lo vent jugayre't bat quant menos pensas y'l spargeix tot per terra. Oh, quantas tempestats s'haurán

estrellat en ton front, pobre xiprer, quantas vegadas ton inútil fruyt haurá sigut arrencat ans de temps pera anar á rodolar entre las pedras! . . . .

. . Ah! qué'n trau lo sol de il-luminarte, arbre solitari, si no'l necessitas pera víurer, qué'n trauhen los aucells de volatejar y cantar entorn de tas ramas, si á res los convidas pera alimentarlos, qué'n trau la terra de un jardí de sostenirte, si en qualsevol terra't sostens y't crias, fins en los turons mes escarpats y frets? . . . .

. . Oh, quant trista déu ser ta historia, solitari xiprer, quant aquí't trobas, plantat en un recó y tot sol!

Així discorria aquella ánima sensible, excitada per los tristos recorts de la vida, per aquellas imatges sugeridas per la memoria, que transforman en certs moments de la vida al home mes rústich en poeta, son front apoyat entre sas mans, son daurat y fi cabell deixat anar ab graciós descuyt á una y altre part de la cara, y fixa la vista en l'arbre, lo mateix que si's contemplás en un mirall á sí mateixa.

Unas amables religiosas, á las que havia inspirat inmens carinyo la hermosa depositada en lo temps de estar ab ellas, s'acostaren á Blanqueta y li dirigiren dolsas paraulas de consol, y fentli esplicar ab inocent desitj las causas de sa tristesa y part dels contratemps que havia sofert en sa vida. Gran part los en conttá Blanqueta. Las monjas escoltavan ab gust, y ja se enternian al ohir la relació de certs fets, ja se esforsavan en ponderarli las ventatjas de la vida retirada, pera fugir dels perills y disgusts que ocasiona'l mòn. Quant los hauria agradat á aquellas senzillas religiosas conquistar, si així's pót dir, pera fer número en sa companyia, aquella jove, tan hermosa en son esperit com en sa figura, tan hermosa á sos ulls, que així la comparavan, per sa cabellera, á una santa Magdalena, com per sa bellesa á un ángel, ó per la tristesa de sa fas á un mártir que vola cap al cel en forma humana!

Peró las respostas de Blanqueta mes que corresponents á las bonas paraulas de las monjas, semblavan ans bè una glosa de las mateixas reflexions que li havia inspirat la contemplació del xiprer.

—Ay mares, los deya, per demés es tráurer de mon cap la idea fixa que'l domina y que'm concentra, per demés ¡ ay ! sòn los sospirs que jo dirigesch al cel, pus me distrau y m'atrau sempre un sol objecte que es de la terra. . . . .

. . Sola he hagut de víurer en lo mòn. Una mala sort sembla que

m'haja condempnat fins ara á pérdrer lo cuydado que algú m'haja volgut donar , y á que sia ma única companyia la soledat mateixa y la tristesa , que sòn las fillas de mon cor, pus tot lo que he vist entorn meu ha desaparegut , y sols faltaria ¡ ay ! que m'abandonás l'únich cor que viu ab ma vida. . . . .
. . De poch profit he sigut jo en lo mòn, pus lo bè que podria fer ningú ha pogut disfrutarlo llarch temps, que desgraciada he sigut en tots los temps de ma vida, y'l vent de la mala sort ha espargit per terra tots mos desitjs y totas mas ilusions !. . . . .
. . Ah ! Qué n'he tret de las ventatjas de la vida , si he sabut víurer ab contratemps, qué significa la alegria del mòn si jo no he pogut proporcionarla enterament á ningú , qué m'importa'l lloch ahont dech víurer si tots sòn iguals pera mi , mentres no's millore ma sort ?

A aquestas esclamacions, qual significat no podian compéndrer bè las senzillas religiosas, contestá una de ellas, dihent á Blanqueta:

—Donchs per tot lo mateix que diheu , germana , ¿qué millor que olvidar aqueix mòn ingrat , y dedicarse com nosaltres á una vida tranquila, consagrada purament á Dèu? Trobaréu , per ventura, cap altre remey, fora de aquest, que us cure las penas y amarguras del cor ? Quin remey es lo que trobaréu volent víurer en lo mòn ?

—Quin ? respongué suspirant Blanqueta. La esperansa.

Al pronunciar aquesta paraula la trista depositada ho fèu ab certa espressió y alegria, que semblava fos ja un preludi de la felicitat que se li acostava.

En aquell moment, entrant corrents una altre religiosa, comensá á donar veus pel jardí , anomenant á Blanqueta , y fentli senyal ab la ma pera que s'acostás á ella.

—Qué es això ? preguntaren las altres germanas.

—Quí'm demana? digué Blanqueta, posantse en peus, y mirant alternativament á la porta y al xiprer, ab ulls que espressavan tota la forsa de la esperansa que acabava de anomenar.

—Hi ha dos homens al parlador que demanan per vos, y, segons han dit á la mare portera , vènen á buscarvos : es l'un lo mateix jove que us acompanyá aquí, y l'altre es un servidor de la casa del senyor Rey.

—Ah ! esclamaren las altres religiosas, tristas y enternidas. Pobres de nosaltres ! Com quedarem aquí , Blanqueta , sense vostra

bona companyia! Tant que us estimavam! Tant bè que estavam ab vos!

Blanqueta, mentres així li parlavan las religiosas, havia quedat, desde que sentí la agradable nova, ab la vista fixa en lo xiprer, peró dirigintli, nó ja una mirada de compassió com ans, sinó de complacencia y alegria.

—Qué mirau? li preguntá la monja que esperava.

—Miro aqueix arbre, contestá Blanqueta tot marxant, que fins ara m'havia semblat trist y ara'm sembla alegre. Sí, joyós xiprer, en tu veig la forsa y la constancia, en tu veig una superioritat digna de enveja, en tu veig la consoladora sombra que fins ara no havia vist mirant á ta punta, y en tu, per fi, veig lo que á mi mes m'alenta, l'inmutable verdor de ta fulla, la esperansa que ton color significa.

Apoyada en los brassos de las amables religiosas sortí Blanqueta fins á la porta del parlador. Despedintse allí ab la major ternura de totas ellas, besá la ma á la priora, y passá la porta. Las personas que's presentaren llavors á sa vista eran son amat Guillemet, que la saludá ab una llágrima y un sospir, espressant ab silenci tot quant podia espressar un cor enamorat y ditxós, y mossen Borra, lo nou amich, que estava encargat per mossen Joan Fivaller de certs secrets, qual resultat no podian saber per llavors los dos amants.

—Lo cor me diu que s'han acabat mas penas, digué mirant Blanqueta á un y altre ab contento.

—Sí, contestá'l juglar; dòna lo bras, donzella, á ton futur espós, y segueixlo allá ahont ell vá.

—Espós? preguntá Blanqueta admirada. Recordas, Guillemet, una promesa que tenim feta un y altre....?

—En tant la recordo, que no veig la hora de cumplirla. Mira'l vestit y la provisió que porto, mira'l vel que aquí te entrego, ab lo qual has de cubrir ton front de verge, mira l'encorvat bastó que porto á la ma, y tot te dirá ahont devem dirigirnos desde luego.

—Es á dir, que anam á Montserrat?

—Sí, á Montserrat, á demanar á la Verge que'ns fassa bons casats, y'ns done la ditxa que jo tan necessito per mon amor y que tu tant mereixes, amada Blanqueta, per tas desgracias.

—No es bon casat qui no anat á Montserrat, contestá mossen Borra, unint los brassos dels dos amants, y donantlos ab tota efusió una abrassada als dos á un temps. Anau, anau, á aquell cel de

la terra, á pregar á la Verge per los que quedam en aquesta vall de llágrimas..... que quant tornaréu, jo us asseguro que moltas cosas novas haurán succehit, peró entre ellas moltas de bonas pera'ls nous casats.

Mentres los dos novis partian, mossen Borra, tornantsen en direcció oposada, deya entre sí:

—Que vajan á gosar després de tant patir. Poch saben ells que demá, mentres ells gosarán, pót ser sacudirá sas camas en la forca lo malehit rival, lo que havia sigut la causa de la mort del falconer, lo que ab sas bombardas havia deixat tants órfens en las planas de Urgell... lo matador dels pares de Blanqueta. Justicia divina! Quí podrá dubtar ja de que tot ho compensas?

XLVII.

No es bon casat qui no ha anat á Montserrat. Los amants romers y l'hermitá de San Dimas. La mort del dolent, á qui sols plorava un gos.

Mudas las diuhen á las pedras, y no obstant aquesta crehencia queda falsa tan prompte com fereix als ulls l'aspecte de la montanya de Montserrat.

Sòn en efecte mudas pera parlar á la orella, pera enviar aquells sorolls ab que los sers vius se espressan, peró ¿qué hi fa, si son silenci, sa fisonomia, la poesia que las rodeja y fins los elements que las sostenen parlan eloqüentment al esperit, despertant en lo cor los mes nobles sentiments y presentant á la imaginació los quadros mes admirables, reals é ilusoris al mateix temps?

Aislada la montanya, presentant una forma diferent de totas las demés del mòn, pus sembla verdaderament serrada de dalt á baix per tots estrems, sentada á la vora de un riu, que li envia sas humitats pera que ella li retorne boyras, ja sia al mitj del dia, quant lo sol, prenentla de ple ple, descubreix tots los recons y trencats de sa crosta, ja al posarse'l sol, quant, esbrinantse sos raigs per entre'ls inmensos pilans de pedra que forman sa erissada caballera,

fan náixer mil combinacions de variats colors, ja sia, per fi, cuberta per una negra tempestat, que sacut llamps y llampechs en totas direccions, donant, pót ser, al espectador una idea que sembla massa pagana de sa forma olímpica , ó millor , sent cuberta sols per mitja tempestat, de manera que la part superior se véu clara y pacífica , mentres en la part baixa regna la obscuritat y brama'l tro, com si fossen lo primer y l'últim llibre dels cants de Dante reunits en un sol quadro ; parla Montserrat ab tots aquests aspectes al cor del que'l mira , enviant desitj de pau y de virtut al que no'n tè, inspiracions al poeta, espant ó raciocini al malvat, forsa y orgull als naturals , quant se'ls ofereix com baluart pera defensar la patria, y sempre admiració á quants lo contemplan, de lluny, de prop, de dalt á baix , ó de baix á dalt.

En compte de ser mudas sas pedras, es l'home qui's torna mut al contemplarlas , de manera que es sols l'esperit qui parla , y de tal manera se espressa mogut per totas las potencias y remogut per los sentiments, que entre l'esperit sorprés y las pedras mudas, entre l'home concentrat y'ls gegants de pedra que aguaytan son cap y vigilan per aquellas alturas, se entaula un diálogo ó conversa , la que no es may interrompuda en tant que l'home posa sa planta sobre la montanya ó la véu ab sos ulls , y es mantenguda encara durant molt temps al separarse , per lo viu recort , per la impressió íntima que deixa en l'ánimo la memoria de aquell gran quadro, quals bellesas se veuhen, fins de molt lluny, ab los ulls del esperit.

Si á aquest efecte mágich s'agrega la part piadosa , desarrollada allí com en son lloch y mes propi temple , reservat per la naturalesa á aqueix fi, no podrá menos la ánima cristiana de elevar sos ulls á Dèu, que tals disposicions combina, demanantli misericordia y perdó dels erros , espressant los mes vius desitjs de obrar bè y de que domine'l bè en lo mòn, ja que es lo supremo Bè qui'l regeix.

Gran es encara en aquests temps l'admirable efecte que produheix tan sabia y antiga combinació, de poderse contemplar junts lo maravillós de la naturalesa y la veneració y culto magestuós que's dòna á Dèu en Montserrat, peró pera formarse una verdadera idea de lo que pót ser , precís es que'l lector se transporte á sigles passats , á aquell, per exemple , en que tè lloch l'asumpto de aquest llibre : llavors veurá esplendorosas y brillants las dos meytats del quadro, la naturalesa , la montanya en tot son vigor y hermosura

vegetal, lo culto ab tota sa magestat y grandesa, conjunt envidiable, que la Historia'ns deixa ullar, peró no saborejar del tot, y devant de qual memoria'ns quedam com uns noys á qui se ensenya una bonica joguina, que es tancada mentres la miran.

Déu ferse cárrech pera aixó'l lector de la diversa fisonomia que oferiria la montanya, ab sos boschs sempre vigilats y renovats, oferint constant verdor, ab sa infinita varietat de flors, que cap peu profá havia may intentat xafar, ni cap ma iniqua estingir ab los fochs abrasadors que per allí s'han propagat en temps posteriors, ab la envidiable y sens igual aroma que per tots estrems se sentia, y ab los dilatats y sempre ben cuydats camins que conduhian á las hermitas, com que era una costum y satisfacció dels solitaris de aquests llochs procurar que las pedras no embrassassen lo pas, que la mata y'l boix cresqués á manera de barana prop de ells, que'ls arbres sombrejassen certs punts, y que se evitassen los mals passos y llochs perillosos. Mes si bella era la montanya baix aquest sol aspecte de la naturalesa, quanta mes admiració y goig no havia de infundir, vehent aguaytar per aquells turons las santas y veneradas hermitas, elevadas com altres tantas aras al Creador de tot, atravessar per aquellas sendas als ditxosos hermitans, y bellugarse en totas direccions devots, pelegrins, penitents y admiradors, qual número arribá á contarse á voltas per centenars diaris? Y'l monastir? Qué dirém del monastir, cor y centre de la maravillosa combinació que oferia llavors la montanya especial entre totas las montanyas, lo lloch superiorment sant entre los llochs sants del mòn? Un temple gótich, pót ser lo segon en tal fundació, adornat ab son claustre del mateix género, rodejat per edificis destinats al aculliment dels monjos y de son abat (que ja en aquell temps usava de aquest títol l'antich prior,) dels escolans de la capella, dels forasters en general, dels pelegrins y fins dels pobres, quant aquestas dos desgraciadas classes tenian falta de salut; y aquest conjunt flanquejat de murallas y torres de guerra, que transformavan lo lloch en baluart de defensa per lo que pogués ocórrer dins la atmósfera feudal de aquell temps.

Véurer aquell ben treballat temple, ab sos retaules y adornos; ressonant sempre ab los cants de inumerables monjos ó ab las angelicals veus dels escolanets; abundant per tot arreu de lluminaria, dels infininits ciris que portavan allí'ls devots pera que cremassen nit y dia; ab sas quaranta set llantias de plata, (que es lo número

que en aquell temps hi havia,) ardent devant lo trono, també del mateix metall, ahont estava sentada la Verge morena; la aroma de pau y beatitut que respirava aquell sagrat lloch ; la meditació á que obligavan las treballadas tombas de histórichs personatges que jeyan en aquella soledat, y l'infinit número de pelegrins de remotas terras y regions que's veyan en diferentas actituts de contrició al través de la retxa que dividia la iglesia , bastava pera considerar tan grat conjunt com la pedra mes preciosa encastada en lo centre de aquella gran joya de la naturaleza , com la verdadera Perla de Catalunya, sens qual valor y brill no fòra tan estimable tot lo demés.

De manera que, ab tal armonia, dos eran , com sòn encara, las aromas que se elevan y que's respiran en Monserrat , la aroma de la montanya y la aroma de la pietat que en son centre's fomenta, unió plena de poesia y encant, que podria véurer resumida'l contemplador en qualsevol matinada de un diumenge de maig, quant las flors ab lo primer bes del sol despedeixen suau fragáncia, y, reunits tots los hermitants de la montanya á la porta de la hermita de Santa Ana, reben agenollats, ab sas calvas testas y llargas barbas, lo pa eucarístich de mans del vicari de tots ells , que es lo mateix solitari de dita hermita.

Tan maravillós aspecte era lo que oferia la sagrada montanya en lo temps á que's refereixen los fets de aquest llibre , y tal l'efecte que hagué de produhir en los cors dels dos amants que á ella's dirigian en busca de una felicitat tan contrariada fins llavors , com verdaderament inspirada , desde que havian emprés son viatge cap al palau de Maria.

Era una tarde del mes de abril del any 1416 , la tarde del dia 2, qual data recorda un fet que marca la Historia y de que tindrá noticia quant ans lo lector.

Serena estava la atmósfera, y'l sol, il-luminant de costat la montanya , comensava á prolongar ja la sombra de la prodigiosa mole cap á orient, comensant á introduhir certa melancolia dolsa en las recolzadas y valls interiors, los quals, com á mes poblats de verdor, eran en tal hora com á llochs privilegiats de concurs per part de infinits y variats aucells, que allí acudian en busca de agradable joca pera la nit, y refilant, per causa de la competencia, ab mes esfors que may, sos cants y melodias.

La boyra, desde'l principi de la tarde , havia comensat á jugar

per las puntas dels elevats turons, prenent entorn dels caps de aquells gegants mil formas fantásticas, semblant tan prompte una barba ó cabellera com un turban oriental, y deixant en dubte al senzill y nou contemplador si tals vapors eran espelits de aquellas peladas rocas ó eran ellas las que'ls atreyan. Generalisada, per fi, y mes condensada havia baixat ja, en forma de inmens núvol, fins á la meytat de sa acostumada elevació, dirigintse á jáurer sobre del Llobregat, que corre tranquil pel peu de la montanya, ensenyant á aquesta lo punt ahont es lo mar.

Besava donchs la última capa de boyra las parets del monastir, deixant enderrera un cel pur y brillant, y confonent en la par baixa quants punts de vista y objectes abrassava en son curs la fantástica y lleugera nuvolada. Semblava que de allí en amunt res mes existís en lo mòn, ó millor, que'l monastir ab la part de montanya que'l domina estigués magestuosament sentat sobre dels núvols.

Sentats á la porta de la iglesia, contant fets de sos viatges y dels santuaris que havian visitat, se trobavan infinits romers ó pelegrins y altres devots y forasters, esperant la hora del reculliment, pera anar á sentir la salve que'ls escolanets cantan de costum diariament á la Verge, y prop de ells se passejavan tranquils dos monjos, sens mes intenció, segons semblava, que buscar un rato de inocenta distracció y de exercici.

Contemplavan admirats los primers lo maravellós espectacle que oferia la boyra en aquell punt, quant de repent s'alsá de entre'ls forasters un jove en quals ulls y front se veya verdaderament impresa mes que'l foch de las passions la flama del geni: parlava un dialecte italiá, y havia vingut de sa patria sols pera poder véurer de prop las celebradas maravellas que havia sentit per tot de la montanya de Montserrat.

—Qué mirau? li digué un pelegrí, vehentlo que s'inclinava ab certa actitut de sorpresa, com quant de repent acut devant dels ulls una cosa grata é inesperada.

—Oh! No sè si somnio ó si estich despert, esclamá'l jove, crehuant las mans. Espectacle sobrenatural es lo que miro, capás de envergonyir al art, que no tè prou forsa pera pintarlo. Veniu! Veniu! Mirau!

A son avís, romers, escolans, forasters, monjos y tots quants se trobavan allí congregats s'alsaren de sos llochs y corregueren al costat del jove italiá, que estava abocat á una paret inmediata y

baixa que servia de barana pera aguaytar sobre'l camí del monastir.

Maravellós, en efecte, fou lo quadro que's presentá á sos ulls: entre'ls últims embulls de la boyra, que jeya y's dilatava ja per lo camí, á curta distancia del monastir, se divisavan dos figuras de romers que anavan pujant la costa, y entant que ells anavan avansant lo pas y que la boyra corria dolsament cap avall, sos cossos y sa fisonomia s'anavan descobrint mes clars, mes destacats y mes espressius. Eran un jove y una donzella, que anavan costat per costat, parlantse y dirigintse dolsas y carinyosas miradas, ell presentant la figura mes arrogant y ayrosa, de ample front, de ardorós mirar, cubert son cap ab un senzill capell de sol, portant tirat á la espatlla un capotó dels de caputxa, y travesera á la ma una lleugera crossa de fusta de gatell, y ella... oh! ella no tenia igual en lo mòn... oferint als ulls de tots quants la miravan la imatge mes preciosa y mes perfecta de la hermosura, de la modestia y de la sensibilitat, reduhintse tota sa vestidura en una faldilla de burell clar blau, un gipó de vellut negre, mitj cobert per la espatlla ab un blanch mocador, quals puntas se perdian crehuadas al devant, sobre son delicat pit, per estar ficadas entre'l mateix cordat de tal vestidura. Los ulls de la hermosa, al pas que descobrian cert foch, miravan rodejats de una encuberta melancolia, y no podian ser observats per ningú, que no cregués lo que la contemplás véurer en ells la espressió dels mes grats sentiments, ó que no se sentís remoguts los propis: sa boca, son nas, sa garganta, sos brassos y cos, tot era en ella de perfecta forma, y tanta bellesa acabava de ferla ressaltar mes esplendorosa la ròssa y fina cabellera, que, com á brins de or, penjava desfeta y libre á dreta y esquerra de sa presiosa cara y entorn de las espatllas, arribantli fins mes avall de la cintura.

En lo moment de sortir á mirarla los concorrents al monastir, se mogué per aquell endret un petit embat ó ventijol, que fèu onejar un tant aquells suaus manats de daurats fils; la última ressaga de la boyra aná quedant mes prima, semblant realment com si aquella encisadora imatge se desprengués de un núvol, que fins llavors la havia sols trasparentat, y'ls contempladors fins pogueren distingir clarament la delicada forma dels blanchs peus ab que trepitjava aquella mágica hermosura la aspre terra y las duras pedras del camí.

Descalsos anavan tant lo romer com la romera, separats l'un

del altre per una prudenta distancia, y sols una volta que altre s'allargavan la ma, com pera evitar lleugers perills del camí.

—Verge del cel! esclamá un pelegrí, al véurer entre l'últim vel de boyra á la hermosa. Visió celestial sembla lo que miro! Dubtaria si vè del cel ó de la terra.

—Si será un nou angelet que'l cel envia pera que guarde viu lo trono de la Madona? digué, ab admiració alegre, un dels inocents escolanets.

Y'l jove estranger, que mirava ab mes entussiasme quant mes de prop veya la figura, murmurá, posantse la ma sobre del cor:

—Imatge del amor! Imatge del amor! No mentirá'l poeta que exagere, si pensa en tu!

Los dos romers s'anaren acostant, y per las últimas paraulas que ells digueren ans de arribar á la porta del monastir, pogueren tots conéixer que eran dos amants plens de puresa, aspirants á la major felicitat, y víctimas un y altre de trists recorts.

—Quanta pena'm dòna, hermosa, véurer castigats tos peus! Estás cansada? preguntá'l romer á la romera.

Y la romera li respongué:

—Quant se camina cap á la ditxa no's cansa'l cos. Poch fòra una pena mes quant tantas n'ha sofert l'esperit. No't donen llástima, donchs, mos peus de dona tenintte á tu, que nina, orfaneta y descalsa he caminat per deserts camps en altre temps!

Y com volent pagar lo cuydado del amant, girá la hermosa sos ulls plens de ternura cap á ell, y anyadí:

—Y tu, company de mas penas, estas cansat?

—¿Qué he de cansarme, contestáli ab no menos ternura l'amant, si no veig ni sento las pedras que trepitjo, contemplantte á tu, y sentint sols en la imaginació lo goig real que dintre poch me espera?

No tingué temps de saludar lo romer á la comitiva, quant un dels monjos que per allí 's passejavan, avansant cap á ell, li preguntá:

—Es vostre nom Guillem?

—A vostre servey, senyor, contestá Guillemet, admirat de la pregunta.

—Y suposo que aquesta es Blanqueta, la que ha de unirse ab vos en matrimoni?

—Y com ho sabeu, senyor? Será cert que tot es maravellós al arribar á aquesta montanya?

—Tot es aquí maravellós, li digué 'l monjo , pero res tè de maravella ma pregunta. Una carta que he rebut eix matí de vostre bon amich mossen Borra , m'avisa que deviau sortir de Barcelona y l'objecte que aquí us porta á un y altre , y'm fa , á mes , altres diferents encárrechs de part de vostre protector , lo noble mossen Joan Fivaller.

—Cert es que mon protector, contestá Guillemet, quant menos parla mes fa per las personas á qui estima. Y diheu , pare, ¿seréu vos mateix lo qui unirá nostras mans? ¿Quant será?

—Ja sabeu que pera unirse en tan útil sagrament , convé estar pur de conciencia... Suposo que aquesta nit , no sent encara mes que dos amichs , la passaréu com á romers en la part exterior de la retxa del temple : demá , ans que súrtia'l sol , no faltarán confessors en la iglesia, y tan prompte com se cante la salve del matí, jo us donaré la benedicció que us ha de unir pera sempre. Entrau, donchs , ara , entrau primer que tot , á saludar á la Verge, invocant son nom y amparo , anau després á la hosteria , ahont vos servirán lo que hajau menester , y... de aquí á demá.

Los dos amants se inclinaren, besant, un després del altre, la ma del monjo , se dirigí aquest cap á la porta del claustro , y aquells entraren en la iglesia , mes ans de entrarhi, á pesar de la disposició devota de un y de altre , y axí que'l sacerdot desaparegué, no pogué menos de esclamar Guillemet , tot mirant á sa amada.

—Blanqueta ¿encara fins demá? Quant llargas serán las horas!

Proba certa era aixó de que'l matrimoni es verdaderament un llas, en que així intervé lo cel com la terra.

Tal com havia previngut lo monjo, cumpliren los amants: feren oració, prengueren aliment, y á la hora de retiro, se sentaren tots dos en un dels banchs disposats en la part exterior de la retxa, ahont se recullen los pelegrins. Colocats en tal lloch , se convingueren en resar per totas aquellas personas á qui havian estimat, com eran los pares de Blanqueta , lo pare de Guillemet, lo pobre falconer Joan de la Murtra, y al demanar son amparo á la Verge, demanaren també sa protecció pera'l noble y generós mossen Joan Fivaller y pera la anciana dona que'l havia criat. Tractaren així mateix de alternar la oració ab lo descans, dihent que mentres l'un dormiria l'altre podria vigilar, y la fatigada hermosura, la delicada Blanqueta, que havia pujat descalsa la montanya, y era la primera que devia disfrutar del descans, rendida de son y cansament, é in-

clinant son hermós cap sobre'l capotó rollat de son amant, arribá á dormirse, gosant dels somnis mes grats de felicitat.

Peró En Guillemet, l'amant ¿créu lo lector si dormiria?

Ni ell dormí, ni despertá á sa Blanqueta, fins que fou á la matinada.

Fèu com lo rossinyol, que cantava á fora: sospirar tota la nit per la llum del dia.

Lo dia seguent, á la hora que'l monjo havia senyalat, mentres los escolanets cantavan la salve del matí, al peu del altar de la excelsa Madona, se veyan agenollats los dos amants, y entorn de ells estavan tots los pelegrins y forasters, mirant com embadalits aquellas dos interessants figuras, que semblavan verdaderament nascudas y destinadas la una pera la altre.

Aixís que'l sacerdot los fèu unir las mans y deixá anar sobre de ellas la benedicció, una mirada mútua de un y daltre espressá, ab la major vivesa y ternura al mateix temps, la igual satisfacció de aquells dos cors que tant havian sofert en sa esperansa.

—Gracias, Madona excelsa, esclamá lo novi, dirigint la vista á la verge de Montserrat; gracias, pus nostre vot s'ha complert y nostra ditxa es alcansada.

—S'ha complert lo vot, (digué'l monjo, entregant unas monedas á Guillemet,) peró ara deveu complir un encárrech. Vostre protector me encarga que us entregue aquesta cantitat, perque ab ella fassau limosna als pelegrins, y principalment als solitaris hermitans, pera que preguen á Dèu, á fi de que escolte sos vots. Y basta pera això que arribeu fins á la hermita de San Dímas. Aquí teniu lo guia que us espera.

—De seguida, senyor, contestá Guillemet, que'm basta una indicació de qui tant m'ha protegit, pera que jo la cumpla al punt. De segur, Blanqueta, que això ha de contribuir també á nostra felicitat. Anem!

Y distribuint limosna, seguits de pelegrins y pobres, que'ls enviavan benediccions y enhorasbonas, agafats los dos amants del bras, sortiren de la iglesia, respirant la major felicitat y alegria, y disposts á empéndrer resolts lo camí de la montanya.

Hermós era en tal hora'l mòn, sobre tot en la montanya de Montserrat; la atmósfera estava pura y fresca, los aucells cantavan

per las enramadas y'l sol comensava á jugar pels caps dels turons. Al contemplar aquest espectacle Guillemet, que bullia de amor, y sortia de un reculliment, mirá á sa amada, y si bella li havia semblat seimpre ¿ quant mes no li semblá vehentla dominant entre la hermosura de la naturalesa?

Fonentse de amor, donchs, anava á empéndrer lo camí, quant lo guía li preguntá si volian alguna provisió, y com li ocorregués á tal pregunta una idea mes favorable á sas delirosas ilusions de amant, li respongué :

—Sí, tens rahó : póts portar alguna cosa... qualsevol cosa... lo que á tu't semble. Y no cal que vajas depressa : ja póts estar tant temps com vullas. Jo, en part, ja sè'l camí, y comensarém á caminar... Te esperarém á la bauma ; y de allí, després, nos guiarás fins á Sant Dímas.

Y ja s'en tornava'l guia, quant Guillemet, després de haverse fixat un moment, torná á cridarlo, y li digué :

—Lo que póts fer quant vingas, es posarte á cantar al acostarte á la bauma, y axí'ns servirá de avís pera estar previnguts.

Los primers passos que donaren llavors los amants montanya amunt foren ab gran dalit. Semblava, ab sa alegria, com si diguessen « Ja ho havem vensut tot : ja res tens que fer, esperansa, pus t'has complert !

Peró prest aquest mateix dalit, fill del desitj de mes amor que bullia en sos cors, y la distracció continua que sufria l'un en l'altre, feren que'l camí los semblás mes pesat y dret del que realment era. Havent de anar en filera per la estreta senda, Guillemet no volia passar davant per no privarse de véurer continuament á sa amada, y anant aquesta primer, era natural que'l pas era mes suau, y per conseguent mes llarch lo temps que faltaria per arribar á la bauma. Així era que estava delirós l'ardent enamorat, y quant mes tardava, y quant mes mirava á sa hermosa, que'l precedia, mes viva era la flama de la passió que's formava en son cor.

Comensá Guillemet, al empéndrer lo camí, á cullir algunas flors silvestres pera fer un pom á sa amada, y sobre de son cap havia colocat una garlanda de campanetas blancas, que li penjavan pel demunt del front ; peró aquells mateixos obsequis ó capritxos eran nous traydors pera son cor : quantas mes flors donava á Blanqueta pera que s'adornás ab ellas, mes hermosa li pareixia, y sent mes hermosa, mes era'l sofriment y la impaciencia de son amor.

Per fi divisaren los dos amants la bauma, y Guillemet, ab nou dalit y animant á Blanqueta, doná á aquesta sa ardorosa ma, y apretant lo pas, corregueren plens de entussiasme, talment com si divisassen ja son llit nupcial, com una parella de carinyosas tórtolas, que, haventse perdut pel bosch, tornan á trobarse, divisant son niu: totas las ilusions del cast y ardent espós era cumplir aquell acte que havia de simbolisar lo triunfo de son pur y combatut amor, lo justificatiu de sa constancia, lo cumpliment de sa promesa, y sobre tot lo premi de sos mereixements.

—Vina, hermosa meva, (digué Guillemet, deixantse anar sentat, junt ab sa amada, en lo interior de la sospirada bauma,) y reb, casta paloma, l'entretingut pató de ton espós, aquest pató que tant temps ha somnio.

Lo sentiment que esperimentá Blanqueta en aquest instant no pót ser descrit: era á la volta l'amor y l'agrahiment, peró no aquell fill de aquest, sinó germans un y altre. La hermosa rosada que caygué de sos modestos ulls indicaren tal veritat á Guillemet, y aqueix, ab major motiu, li repetia las mes tendras espressions de carinyo, y sobre son front y sa boca, purs y ardents besos, com si fossen exhalacions continuas del foch que fins llavors havia comprimit en son cor.

—Que bella ets, hermosa meva! li deya. Gírat, gírat que't vull mirar y contemplar. Oh, sospirat dia! Ben haja tanta pena com s'ha sofert, quant al fi del penar se tè un goig com aquest! Me estimas, paloma meva? Me estimas?

Y Blanqueta, corresponent ab sus abrassos á son amant, li contestava:

—Si te estimo? Póts dubtar que mon carinyo es teu, mon amat, teu y de ningú mes del mòn? Qué hauria sigut jo sens ton amor?

En tan tendres diálogos, tenint Guillemet á Blanqueta apretada contra son pit y besantli la ma, dirigí la vista cap á la verda barrancada que's véu sota de la bauma, y alsant lo cap con enorgullit, digué entre sí:

—Qué val la riquesa, y las grans ciutats, y'ls ceptres y las coronas, si jo, aquí, en aquesta quietut, devant de aquesta naturalesa selvatje, me crech mes rich, mes poderós, y mes ditxós que ningú del mòn? Oh! quina llastima que aquest gosar no puga ser etern! Benehit sia Dèu, que á tal punt m'ha portat!

. . . .

Estant així, ferí'ls ohidos dels amants la veu del guia, que pujava costa amunt, cantant aquesta cansó:

«L'orgull se torna pols
pujant á Montserrat:
tan grossa maravella
petits fa ser als grans.
Al qui pujant la serra
sab olvidar lo mòn,
la Verge Moreneta
de llum li omple'l cor.»

—Ah! ja es aquí'l guia, digué Guillemet.

Y lluny de alsarse depressa, se detingué un moment com pensatiu, sen dubte impressionat per la cansó.

Peró, donant en seguida las dos mans á sa amada, s'alsá Blanqueta, y sortiren un y altre á fora, fent senyal al bon home que pujava pera indicarli que eran allí.

Entregantlos llavors lo guia la provisió que portava, menjaren tots tres en bona companyia, sentantse de nou en unas pedras que hi havia arrimadas á la bauma en la part exterior, entretinguerense durant tal passatemps fent senzillas preguntas sobre diversas cosas de la montanya, que'ls esplicava'l guia ab lo major gust, contantlos varias tradicions, y dihentlos los noms de las pedras mes notables, com eran lo *Cavall Bernat*, *la Aubarda castellana*, *la Roca foradada*; y despres de rebut lo suficient aliment pera reforsarse, emprengueren de nou la pujada, dihent al guia que passás devant y que'ls conduhís cap á la hermita de Sant Dímas.

En aqueix nou tros de camí, lo goig dels amants los feya respirar ja de altre manera: ell era ja un vencedor en l'amor: ella una reyna que havia coronat al vencedor.

Sorpresa sumament agradable era la que anavan sentint un y altre entant que s'acostavan á la hermita que havia de servir de terme á son camí. La dilatada vista que desde ella's descubreix, com que compren tota la part de llevant y mitj dia, per estar colocada la hermita á una gran elevació y sortint á manera de balcó sobre la tallada y dreta penya que forma per aquella part la montanya, ofereix un conjunt pasmós de terreno, ahont s'hi veuhen com dibuixats los boschs, los torrents, los turons y altres montanyas que, miradas desde allí, semblan planas, y per entre'ls quals se véu dilatar, estrenyentse fins al mar, la *serpentina* corrent del Llobregat.

Aquest espectacle convidava ab mes interés als dos amants á detenirse en aquell lloch, lo qual convidava també de sí, per lo variat sortit de plantas aromáticas y hermosas flors silvestres que rodejavan la hermita, coneixentse en tal cultiu la ma cuydadosa del solitari que habitava en aquella agradable eminencia: l'olor del sauch alternava ab lo del romaní, cubrian lo pas ayrosas melgas, y entre ellas s'hi distingian los vermells y grochs buixars, la blanca floreta de la espernalla, las estrepas de quatre fullas verdas y blancas, la petita botja blanca y altres mil de infinits y variats colors y olors.

A pochs passos estavan de la hermita'ls dos amants, quant preguntá'l guia á Guillemet l'objecte perque's dirigian ab preferencia á aquella hermita.

—Dech fer caritat als hermitans, contestá Guillemet, y com aquesta es la hermita mes alta fins ahont tenia obligació de pujar, he pensat que vehent al hermitá de aquí, me estalvio de véurer als altres, pus dantli tota la limosna, ell la podrá repartir als demés.

—Podria ser, peró.....

—Qué voleu dir?

—Que'm temo que no'l veuréu. Es un home tan retirat del mòn, que encara no sent pujar á algú, deixa la capella oberta, peró ell se tanca dins de sa habitació. No obstant, al arribar, mirau dissimuladament al través de la retxa de la finestreta que hi ha al costat del cubert, y pót ser li arribaréu á distingir la cara.

—Me sab greu que s'amague... peró encara que no súrtia, podré deixarli la limosna al demunt del altar y dirli desde fora lo que deurá fer.

Tot dihent aixó, havian arribat los tres caminants casi á la mateixa porta de la hermita, y Guillemet se preparava á cumplir lo consell del guia, quant, ab major sorpresa de aquest, observaren que la porta de la habitació estava tancada, mes que en aquell instant se sentia forrallejar interiorment, fent créurer aixó que'l solitari's preparava á sortir.

En efecte, obrís la porta, y colocat al mitj de ella, un poch endins y com si no gosás á sortir, se vegé la imponent figura del solitari desenganyat del mòn. Sa poblada, espesa y canosa barba, encara que no molt llarga, cubria en part sa estremada cara, mentres que la roja caputxa de son hábit, tirada sobre dels ulls, privava

de véurerli lo restant de sa espressiva fisonomia. Unidas sas mans com en actitut de donar gracias, las bellugava unidas per demunt de son pit, y suspirant ab vehemencia, donava á conéixer que una gran causa ó un excessiu esfors interior l'obligavan á contenir sas paraulas en aquell moment.

Blanqueta, com encantada, no pogué menos de apoyar sa ma en lo bras de son amant, que no deixava també de estar sorprés á la vista de aquella figura, dubtant en tal moment si seria ell qui parlaria ó l'hermitá.

Per fi Guillemet se resolgué, dihentli:

—Bon varó: venim aquí á interrómprer vostra pau y tranquilitat, peró deveu perdonarnos per ser l'objecte una obra piadosa. Aquí teniu aquesta limosna, que repartiréu entre'ls demés hermitans, á fi de que preguen á Dèu pera que escolte'ls vots que li fa lo cavaller de Barcelona, mossen Joan Fivaller.

Lo solitari besá la limosna, y ab veu no natural per ser esforsada, doná gracias á Guillemet, apretantli ab efusió la ma.

—Qué teniu, bon home? li preguntá aquest. Sembla que tremolau? M'admira que en un lloch tan tranquil tingau aquesta excitació. Que pót ser no sòu felís?

—Tan felís, jove, que ab ningú'm cambiaria, contestá'l solitari, ni ádhuc ab tu mateix.

—Ab mi no? Poch sabeu, germá, lo felís que jo sò en aquests moments, y la felicitat major que pót ser me espera al tornarmen de aquí.

—Sí, major felicitat te espera, peró la que tens ara no val tan com la que jo tinch.

—Y perqué?

—Pera ser enterament felís, no basta la felicitat terrena, no basta l'amor de un ángel del mòn, no basta la seguritat del benestar que algú t'haja promés: lo que convé es que'l cor estiga pur y no hi quede en ell ni un bri de maldat.

—Qué voleu dir?

—Ja sè, jove, continuá l'hermitá, que pera unirte ab la hermosa que t'acompanya, pera arribar al sagrament del matrimoni, t'has preparat ans ab altres sagraments, peró, digas francament ¿has manifestat en ta confessió lo desitj de un cástich, de una venjansa que desitjas y esperas? has confessat la complacencia que trobarás en lo derramament de sanch de un enemich teu?

—Jesús Maria...! esclamá Guillemet, admirat. Certament torno á dir que tot es maravellós en aquesta montanya. ¿Com endevinau, hermitá....?

—Es á dir, que es certa ma pregunta?

—Certa, sí... y poch ans de arribar á aquest punt m'ha recordat lo que vos una cansó que he ohit. Aquesta es la única punxa que'm fa patir, y ho será fins á saber que la justicia humana haja cumplert un acte inevitable.

—Y qué es la justicia humana? digué ab energia l'hermitá, agafant del bras á Guillemet y acostantse fins á la roca avansada que dominava'l precipici, desde ahont se distingia la gran inmensitat de terreno. La justicia humana es sols executora de la divina, y á aquesta has de dirigir tos ulls y elevar ton cor, pus tan maravillosa y justificadament disposa los fets del mòn, que mentres los bons gosan de felicitat, la humillació y la desgracia cauhen sobre'ls caps dels dolents.

—Qué diheu? Hermitá, sols per inspiració del cel podeu llegir així en mon esperit. Sabeu vos alguna cosa que jo ignoro?... Com ho sabeu?

L'hermitá, estenent llavors sa flaca ma dreta en direcció á la corrent del Llobregat, digué:

—Com? Prest ho sabrás. Véus la corrent del riu allá en un punt que tè una filera de montanyas á un costat y altre?

—Sí ho veig.

—Donchs mira las de la part esquerra y ves contant los turons: un, dos, tres, quatre, cinch, sis, set.

Guillemet aná seguint la numeració, y aprés continua l'hermitá:

—Prou... mira la punta de la montanya que fa set.

—Oh! Quina fumada!

—Y tu no sabs quin es lo nom de aquella montanya y lo que la fumada significa?

—Nó.

—Donchs aquella montanya es la mes alta del pla de Barcelona, que per una part véu la capital y per altre Montserrat: son elevat cim pórta per nom *Tibi-dabo*, y la fumada que en ell se eleva es la senyal que fa'l veguer de Barcelona y que repeteixen las demés montanyas, pera participar á la terra que, ara fa poch, ha sigut castigat y mort l'assessí del arcabisbe de Saragossa..... lo teu rival..... lo raptor de ta amada..... lo que en lo siti de Balaguer

L' hermitá de San Dimas.

Prou.... (digué l'hermitá) mira la punta de la montanya que fa set.

destrossá ab las bombardas als somatents de Menargues y dels demés pobles de aquellas planas.

—Horror! cridá aquí Blanqueta, apretantse'ls ulls ab los punys tancats, á tan trist recort. Es á dir, que fins mon pare y ma mare degueren ja sa mort á tal infame?

—Sí! y en un sol dia ha castigat la justicia divina tants crímens y maldats.

—Cert es vostre consell! digué Guillemet, baixant lo cap y volent besar la ma al solitari, convensut de que no podia ser mes que un sant lo varó ab qui parlava. Cert es que'm faltá un pecat á confesar, peró jo us juro desde avuy, que olvidaré la enemistat, que no perdré may la esperansa en mas penas, y que á la justicia divina remetré sempre mas súplicas y agravis.

—Així de tu ho espero, sabent que un altre jurament que feres l'has cumplert.

Al ohir aquest recort, Guillemet recordá també que la promesa de son constant amor la havia feta devant de una imatge de la Verge de Montserrat, y com mogut de instint, al dirigir la vista dins de la capella del solitari, distingí y regonegué sobre del altar, y al peu de la imatge del bon Lladre, lo mateix retaule ó quadro devant del qual l'havia fet jurar son mestre.

—Ah! esclamá. ¿Si será cert lo que mon cor me diu?

Los ulls del jove se fixaren llavors en los del hermitá, que'l mirava ja ple de ternura, y espressant en sa cara la alegria mes gran.

—Quí sinó ell, continuá, podia saber aquests secrets de mon cor? Si será....?

—Encara ho dubtas? contestá l'hermitá obrint los brassos.

—Ah! cridá'l jove, llansantse en los del solitari, y apretantlo entre'ls sèus. Mestre Nicolau! Mon estimat mestre y amich! Dèu ha volgut conservarvos pera que ab vostra presencia coronasseu, sens dubte, ma felicitat!

A las manifestacions de mútuo carinyo entre'l deixeble y son antich mestre, lo sensible testimoni que las presenciava, Blanqueta, hagué de rómprer en un plor, que en va hauria secat lo fresch ayre que batia aquella altura.

Unidas aprés en agradable y pur consorci aquellas tres personas, espressaren l'un al altre los motius de admiració que havian tingut, Guillemet renová lo grat recort de la instrucció y dels consells que'l bon mestre li havia dat, y aquest descubrí y referí, com al

retirarse de Barcelona , havia confiat tots sos secrets á son amich, lo prebere Bernat Soler, rector de la capella reyal, y á mossen Joan Fivaller, havent encarregat al primer, que si may Guillemet lograva sa felicitat y cumplia sa paraula de anar á Montserrat, li avisás ab anticipació, com, en nom dels dits amichs, ho havia fet lo dia ans mossen Borra, participantli, á mes, en sa carta, tot lo del rival, inclusa la mort que se li esperava donar.

Esplicá també'l solitari la felicitat de que gosava en aquella altura, en la qual se considerava com á mes separat de la terra y mes inmediat al cel, á aquell lloch ahont tenia los sers que mes havia estimat en aquest mòn, y després de repetidas manifestacions de carinyo, y de promesas de no olvidarse may, estavan ja á punt de ferse la última abrassada, quant, en sech, se sentí en lo monastir la esquella dita del Miracle, que tocava á morts.

—Ah! si será cert? esclamá, com sorprés, lo solitari.

—Qué teniu? Qué us passa? li preguntaren los novis.

Y'l hermitá seguia com parant atenció y escoltant.

En seguida totas las campanas del monastir tocaren á morts, y á sa veu respongueren ab lo mateix toch las campanas de Manresa, Esparaguera, Olesa, Martorell y de tots los demés pobles de la comarca.

—Sí, no hi ha dubte! esclamá'l solitari. Dèu l'haja perdonat!!

Y apretant suaument entre sos brassos, com en despedida, als dos amants que estavan en sa presencia, los digué ab certa precipitació:

—Anau, estimats meus, anau, y perdonaume, pus á aquesta senyal tenim ordre tots los hermitans de posarnos en oració per la ánima del difunt. Anau, esposos, y Dèu vos do fills, dels quals may vejau la mort! Anau, anau á completar vostra felicitat!

—Peró diheu, bon mestre: ¿ quí es lo mort? Per quí pregau?

—Per la ánima del Rey Fernando de Aragó, per lo que fou senyor de nostra terra!!

Lo solitari, entrant á tota pressa en sa capella, caygué de genolls devant l'altar y's posá en oració.

Los novis no tingueren mes recurs que tornarsen.

Mentres això succehia en la montanya de Montserrat, lo botxí y altres dependents de la cort del veguer de Barcelona, trasladavan

en ella lo cos de un penjat á la entrada de la plassa del Rey, deixantlo exposat á la contemplació pública pera que tothom regonegués al criminal de lesa Magestat y sacrilegi.

A ningú de quants lo contemplavan inspirava compassió lo cadaver de un home tan dolent, y ni una sola persona hi havia que'l plorás; sols á son costat se veya udolar un gos mastí, lo qual en sa manera de cridar no se sabia si espressava lo goig de haver tornat á trobar á son amo, ó'l sentiment de mirarlo mort.

Contemplant aquell espectacle, desde una finestreta del palau, mossen Borra, que era'l que fins llavors havia tingut tancat al gos en un soterrani, deya entre sí:

—Sols un gos plora al malvat y axó que ell l'ha portat á la mort sense saberho. ¡Llástima que'ls gossos no parlen! Llástima que no hi haja homens tan fiels com los gossos!

En cambi, lo doctor juheu Nadal-Ben-Jussú anava libre, y era felicitat per tothom, á pesar de sa rassa, sols per la alegria que dòna'l triunfo de la inocencia.

XLVIII.

La felicitat complerta.

Dos dias després de la mort del gascó, se veya entrar per lo portal del Ángel una alegre comitiva, la qual venia de esperar á uns novis que regressavan de Montserrat. Componianla l'especier del barri ab sa filla, la lleyal amiga Marieta, lo prebere Bernat Soler, rector de la capella reyal, l'inocent baylet del difunt falconer Joan de la Murtra y, al devant de tots, lo festiu y bondadós juglar del senyor Rey, mossen Borra, lo qual donava'l bras á una anciana que no feya mes que plorar de alegria, la mare de Guillemet y dida del cavaller mossen Joan Fivaller.

Al passar per devant de la botiga de la Óliva, se esperimentá en sech, per part de tots, un silenci que espressá bè los sentiments de tots aquells cors plens de bondat, y Blanqueta, no podent reprimir

son dolor, girá sos hermosos ulls cap á la porta, que estava tancada, y deixá cáurer una grossa llágrima, que rodolá per sas rosadas galtas, llágrima que tots observaren, y á que correspongué cada un plorant á sa manera, fins lo senzill é inocent baylet, que ab lo to mes compassiu esclamá:

—Pobres aucells! també deuhen haver mort tots com l'amo!!

Peró'l juglar procurá distráurer á tots ab sas alegrias, dirigintlos á la casa del especier Ambrós, que era'l punt senyalat de descans, pera passar després á la casa del novi. Quant foren en aquella, trobaren ja al discret Pere March, notari, per autoritat reyal y apostólica, de Barcelona, junt ab dos escribents ó testimonis, y allí, en sa autorisada presencia, y quant menos podia pensar Guillemet, s'alsá mossen Borra y digué á aquest, entregantli uns papers que's tragué de la butxaca de sa túnica:

—Protegit de mossen Joan Fivaller, ¿recordas la major felicitat que ton protector t'havia promés alguna vegada si erás home de bè?

—Sí la recordo. Y qué...?

—Pren, donchs, aquests papers y en ells la trobarás. L'un es la donació perpétua y absoluta que't fèu de tots sos bens ton estimat mestre Nicolau Gili, quant se retirá del mòn, y l'altre es lo traspás á ton favor de la notaria que ell havia possehit, documents que, per conducto de nostre amich, quedaren depositats en poder de ton noble protector.

—De que dono fe, contestá'l discret.

—Qué tal? digué ab la mes franca cordialitat lo catxassut Ambrós, tocant á la espatlla de Guillemet. Rich, notari y casat ab un ángel. Bona vida't podrás dar, minyó.

—Dèu meu! esclamá Blanqueta. Com vos podré pagar jo tanta sort, jo que sò una órfana desamparada y que no tinch bèns de fortuna?

—Oh! sí... contestá Guillemet: tens ta bondat y ton amor.

—Y ma amistat! contestá Marieta, la filla del Ambrós, llansantse als brassos de sa amiga. Ma amistat, que sempre t'ha sigut lleyal y t'ho será eternament.

—Y bèns també, interrompé mossen Borra, fent una rialla molt significativa. Fins ara s'ha parlat del dot del novi: ara falta parlar del de la pubilla.

—Qué?... Qué...? preguntaren alternativament tots, admirats.

—Quant lo bon falconer t'ampará, minyona, fou tal l'egoisme

de son carinyo y de sa generositat, que ni's cuydá may de averiguar res tocant als bèns dé tos pares: son afecte y son agrahiment foren tan grans, que sols te vegé com un ser sense esperansa, abandonat en lo mòn, y no pensá mes que en ser felís ell, pera que de sa felicitat tu fosses hereva algun dia. Peró jo, desde'l moment en que he sabut los secrets que forman ta historia, he fet lo que no pensá fer en vida lo desgraciat Joan. Coneixes aquesta clau, noya?

—No la recordo, contestá admirada Blanqueta.

—Donchs aquesta clau es la de la última casa del poble de Menargues. La ha conservada en son poder la ferrera del carrer, amiga de tos pares, desde que aquells moriren y que tu desapareguéres de aquell lloch. Jo la he adquirida. Guárdala, Blanqueta, y ab ella reb lo dot que ab son suor tos pares te guanyaren.

—Y la de la botiga de la Óliva, qué s'es fet? preguntá'l baylet, ab tota inocencia.

—Aquesta, contestá Guillemet, la guardarém jo y Blanqueta pera quant tu sias mes gran y tos pares te vullan plantar botiga.

—Que també será de falconer, respongué'l baylet entussiasmat. Fàlconer, sí... perque vull semblarme en tot al pobre amo que se'm morí.

Ab tals satisfaccions, y ab la espressió de tants purs sentiments, la comitiva torná á sortir, mes alegre que may, de la casa del especier, pera acompanyar de nou als novis fins á sa casa. Tots los coneguts del barri y las noyas los sortiren al pas al saberho, donant á Blanqueta y á Guillemet la enhorabona, y saludantlos ab alegria.

La única que no'n tenia, y que sols mirava mitj amagada, desde la finestra de sa casa, era la envejosa geperuda filla del menescal, la mala amiga de Blanqueta.

La esclamació que fèu entre sí, al véurer passar als novis, era verdaderament lo cástich que Dèu li enviava per sa maldat. Aixi digué:

—Mala sort meva! Totas se casan... y jo may!!

En lo seguènt capítol se veurá perque en tal comitiva hi faltá un dels principals personatges que mes gust hauria tingut en serhi: mossen Joan Fivaller.

XLIX.

La mort del rey Fernando, la primera llissó que'l Primogénit de Aragó rebé de son mestre, mossen Joan Fivaller, y la resposta del papa de Penyíscola.

Lo bon patrici, que tan escrit tenia en son cor lo benestar de sa terra, no pogué prescindir, al saber lo perill en que estava la vida del Rey, de posar en us lo privilegi que tenia la ciutat de Barcelona, de assistir al monarca de Aragó, quant algun mal amenassava sa existencia, y aixó ho fèu, pera justificar mes y mes que res tenia que véurer lo sosteniment de las llibertats de la terra ab l'amor que'ls vassalls deuhen tenir á son rey y senyor.

Marxá Fivaller á Igualada, y al arribar á la porta de la cambra ahont jeya'l Rey, trobá resistencia, que li oposaren los áulichs per una part, enemichs del ciutadá barcelonés, y'ls servidors lleyals per altre, temerosos aquests de que la presencia del representant de Barcelona, en un cas tan crítich, no irritás al Rey y li agravás son mal.

Peró'l conceller insistí, y'l malalt, que's trobava en aquella situació en que l'home necessita mes de amichs sínceros y verdaders, fixantse en la formalitat de Fivaller y recordant sas últimas protestas, volgué posar, com qui diu, á proba, la veritat de aquestas.

Prompte's convencé'l Rey Fernando, y prompte doná probas també de regonéixer quant valian carácters com los del home que representava la ciutat de Barcelona. Aquell mateix tribú, que poch temps ans no havia permés una humillació á son poble per part de son senyor, en las horas de dolor y postració que aquest sofria, se veya actiu á son costat, donantli consol, animantlo, administrantli ab tot cuydado las medicinas, y fentli mecanicament lo que sols un ínfim criat de un particular podria fer..... fins curantli las llagas, y xupantli'l verí de las postemas.

Mentres així cumplia Fivaller, los áulichs ó desapareixian ó, si

allí quedavan, ni ab obras ni ab paraulas sabian consolar al que'ls havia ensalsat, y á qui amenassava ja la mort irremisiblement.

Lo rey Fernando de Aragó morí!

Quant lo desconsolat príncep de Gerona, Don Alfons, maná llegir lo testament de son pare, trobá que, entre'ls marmessors, nombrava al conceller de Barcelona, mossen Joan Fivaller, recomanantli á mes, ab eficacia, la persona del Primogénit y succesor, y encarregant á aquest que prengués sempre per mestre y guia en sos actes á tan ilustre patrici.

Obrint, donchs, lo príncep sos brassos y dirigintse á Fivaller, li digué:

—Mon mestre, dónam la primera llissó, que'l nou rey de Aragó está prompte á escoltarte!

—Rey de Aragó, contestá llavors lo conceller; acabas de véurer la agonia de ton pare: si no vóls véurer la de la patria, fes lo que jo't diré. A ton costat pórtas cenyida la espasa de San Martí, desenvéynala, y seguint los passos y l'exemple dels antichs reys, sosté ab ella la justicia en la terra, y ab ella conquista la gloria en estranyas regions.

—Y tu m'ajudarás?

—Fins á la mort!

Tal fet fou referit, al noticiarse la mort del Rey Fernando, á totas las corts y monarcas del mòn, inclus lo papa Benet, que ab los restos de son antich conclave se mantenia en Penyíscola ab certa apariencia mes ó menos ridícula de cort romana.

Peró al saber lo declarat intrús en Constansa la mort del infant de Castilla, á qui ell havia donat la Corona de Aragó, no fèu mes que repetir las mateixas paraulas que ja havia dit, en la vila de Perpinyá, á son antich confesor, secretari y mestre del sacre palau, á fra Vicens Ferrer, quant aquest, en nom de son Rey, li suplicava que abandonás la tiara y cumplís la voluntat del Emperador de Alemania:

«*Ex nihilo feci te, et pro mutua mercede solum me deriliquisti in deserto: dies tui erunt pauci et vita tua abreviabitur etc.*»

Es á dir:

«Jo t'havia fet á tu de res que eras, y ara, en pago, m'abandonas sol en lo desert. Pochs serán los teus dias y breu ta vida, y ta progénie, illegitima, per ser concebuda en nefando incest, no arribará á regnar fins á la quarta generació!»

EPÍLOGO.

Capitol purament históric h.

Lo poeta havia parlat fins ara aprofitant la Historia pera dar vida á son pensament: convé que parle ara la Historia sola, pera confirmar lo zel que aquell haja tingut al combinar las veritats históricas ab los fruyts de la imaginació.

No es baix un sol carácter com deuhen presentarse las grans figuras que han tingut part en los grans succesos del mòn: lo personatge públich convé que sia conegut també com á home, y així es que la Historia presenta, á voltas, de un mateix la part bona y la part mala, y qui diu dels homens, pót dir també dels fets, com á consegüencia precisa, per ser sempre los fets imatge y mirall dels carácters de aquells.

La esposició de lo que succehí després de la mort del rey Fernando Ier de Aragó confirmará aquesta veritat, y justificará al mateix temps la conciencia del que ha vestit poéticament la Historia pera ferla conéixer, peró sense desfigurarla en sa part essencial.

Hereu verdader dels antichs reys semblava lo nou monarca de Aragó, que succehí després del rey don Fernando. Lluny de entregarse á malas influencias, de voler dominar sa terra contra lley y costum, aná vencent los ressabis ó mals hábits del regnat anterior, que podian haverlo compromés ab lo poble catalá que'l rodejava; dotat de la constancia que era innata en sos súbdits, y alentat per pensaments heroychs, que era lo que sempre havia donat vida á aquestos, se llansá á grans empresas, y no pogué menos de assimilarse als que de bona voluntat lo seguian, quant aquestos, ve-

hent al brau lleó que'ls conduhia sempre al camp de la victoria, rodejavan de palmas y llorers al que sabia partir ab ells lo martiri y la gloria.

Respectant don Alfons la dignitat de la patria que l'enaltia, conservant en ella la pau y sas llibertats, cridava á sos fills al combat en terra estranya, y en los mateixos llochs ahont pót ser estava regada la pòls ab la noble sanch de sos avis, feya revíurer l'esperit de aquests, y feya renáixer y perpetuar en sos nèts lo bon nom de catalá, que tan havia ressonat en Italia y en las islas del Mediterráneo en temps dels Peres y de altres Alfonsos.

Mort lo rey Lluis de Nápols al mateix any que don Fernando de Aragó, dirigeix lo nou rey don Alfons sa vista á aquell punt, desde ahont ja de sigles la casa de Anjú havia desencadenat son odi y sa astucia contra la casa de Aragó, de que sempre havia sigut gelosa la de Fransa y'ls prínceps que de ella descendian. ¿Qué li fa al nou héroe la volubilitat dels uns, la inconstancia dels altres, los contratemps, lo major número de enemichs y'ls anatemas? Tenint la lleyaltat y la constancia dels catalans, res li fa por, sa esperansa may se torna vella, y si avuy se li enfosqueix lo cel que l'alenta, impacient aguarda'l sol de demá pera que ab son brill corone sas novas victorias. En tot sembla lo renaixedor dels antichs temps, en las maneras de guerras que fa, en los plans de sas conquistas, en la direcció de sa política, en los pretests que precedeixen á sas empresas, en sa altiva independencia, en sa noble franquesa y generositat y, en un mot, ab sa constancia y carácter catalá. Bè era digne, donchs, de empunyar la espasa de San Martí qui tan bè imitava als que la empunyaren.

La Historia justificará aquesta part bona de nostre regenerador.

Comensant don Alfons per exigir treguas al de Narbona, que li alborotava la isla de Cerdenya, y á qui subjectá mes tart, per desbaratar als genovesos en Córcega y per conseguir la remissió temporal dels feudos de Sicilia, que li otorgá lo papa Martí V, elegit en Constansa, envia á combátrer á Argel á un de sos almirants, y ell, tallant orgullosament las ayguas del Mediterráneo ab la poderosa armada que li proporciona Catalunya, surt á rébrer, com qui diu, l'homenatge degut al gran nom que ben prompte havia de adquirir lo nou rey de Aragó. La reyna Joana de Nápols, representada per Anton Carrafa, que disfrassat, qual altre Prócida,

vá á trobar en sa galera al competidor dels Anjovins, ofereix la successió de son regne al magnánim don Alfons, á qui adopta com á fill. Per mes que la Reyna óbra sos brassos al succesor de Pere'l gran, per mes que Nápols li cenyesca ab festa sa corona, vehent fugir avergonyit al desheredat Anjú, que s'atrevia á posar siti, s'alsan devant la esperansa de Alfons traicions é inconstancias que divideixen en bandos la Italia, y fins cubreixen sos camps mes de una volta ab lo derramament de la heróyca sanch catalana. No hi fa res que'l duch de Milá s'unesca ab los genovesos, que ell y altres barons sian tan prompte amichs com enemichs, que Esforcia y altres caps favorescan á la Reyna pera enganyar y fer pérdrer al mateix don Alfons, que'l Papa, instant la presó del intrús Benet y la llibertat del Comte de Urgell, se declare á favor dels francesos, que uns y altres units, entrant en sa lliga fins l'Emperador y'l rey de Castilla, se proposen tráurer als catalans de Italia, y per últim, que fins la Reyna, inconstant y lleugera, acabe per revocar la adopció del aragonés y per adoptar de nou al que ans no havia volgut: á las exigencias del Papa, contesta Alfons que ell fará de escarceller del intrús y que'l deixe estar en Penyíscola; al rival, inseguint l'exemple del rey En Pere, lo desafia personalment; als napolitans traydors los envia legions de catalans que'ls destrueixen, tenint la gloria aquestos de sostenirse sols primerament en los castells de Nápols, de ahont cap forsa'ls sap tráurer, y de espargir després lo terror en la ciutat y en tot lo regne; á Castilla, que'l distrau de sas guerras, apresonant son germá, l'infant don Enrich, li ensenya en lo camp de Araviana la espasa que en altre ocasió esgrimí allí mateix En Pere del punyalet; al Francés, que li demana ajuda contra'ls inglesos, li diu que per pago vól la restitució de Montpeller y Carcassona, y donant, per fi, una llissó á sos mateixos vencedors, la única volta que la desgracia lo fa sucumbir, se confedera en sa presó ab part de sos mateixos enemichs, y, empenyantse mes que may en lo triunfo de sa idea, no para fins á dominar tot lo regne de Nápols, assaltant, després de llarch siti, la capital, agregantlo ja absolutament y pera sempre á la Corona de Aragó, y logrant fer aclamar á son fill com successor, y ab la investidura del Papa.

En totas las amarguras y contratemps que passá don Alfons, dos amichs tingué que ab sa bona amistat, y cada un per son estil, contribuhiren á endolsar las penas que sos gloriosos afanys li oca-

sionavan: era l'un lo juglar mossen Borra, á qui, en íntima y llarga correspondencia, manifestá don Alfons l' apreci y la confiansa que li mereixia : l'altre era lo cavaller catalá y antich conceller de Barcelona, mossen Joan Fivaller.

Acredita lo cas que feren de mossen Borra en son temps y la importancia que meresqué lo juglar ó gloriós del rey Alfons, lo famós sepulcre de bronzo que's troba en lo claustre de la catedral de Barcelona, junt á la porta de Santa Llúcia, ahont jau lo *Miles gloriosus*, ab tanta distincció com podria tenir lo mes gran caballer de son temps. Tanta debia ser la fama de aquell á qui'l mateix historiador del Rey dòna lo nom de *scurrarum eximius.*

Pera conéixer qui era l'altre amich, pera ferse cárrech de lo que Joan Fivaller fèu per son rey, basta llegir lo que en la vida de tan célebre conceller esplica lo Dietari de Comes, que's conserva en lo Arxiu municipal de Barcelona. Relata dit autor, que quant Don Alfons y son germá , l'infant don Joan , estavan presos en Génova, fèu tant Fivaller «ab son gran saber y sort» pera librarlos, que lográ fer unir com á germans al referit don Alfons y al duch de Milá, en termes que tots dos combregaren de una mateixa hóstia, y l'últim doná llibertat á son presoner , y li maná restituhir tot lo que li havian pres, e indisposantse per aixó ab los genovesos, que li retiraren la obediencia , fèu testament y deixá al rey de Aragó son ducat de Milá. Pera defensar á tan generós amich , son ilustre hereu , Catalunya , desitjosa de venjarse dels genovesos , adressá quaranta dos galeras de particulars, sens moltas altres de la ciutat de Barcelona, y anant en ellas de capitá general Joan Fivaller, que també hi portava sis galeras sèvas y altres de sos parents y amichs que'l seguian, se dirigí á Génova, y havent trobat ja al duch mort de sentiment , desprès de molts combats y de haver saquejat tota la ribera de Génova, no retirá fins á obligar als genovesos á entregar en sas mans lo citat testament del duch ; sent en aquesta ocasió quant , de retorn , saquejá Fivaller ab sa armada la ciutat de Marsella, prenent en recort la cadena que tancava lo port y'l cap ó reliquia de un San Lluis , quals objectes, junt ab lo testament del duch Joan Maria de Milá, entregá personalment, en la Seu de Valencia , al mateix rey don Alfons.

Mes quant altre cosa no probás la lleyaltat y amor patri de Fivaller, una sola ralla del mateix Dietari seria suficient pera acreditarho, quant diu «que ningú serví al Rey com aquest Joan Fivaller,

y que en son servey, pera conquistar á Nápols, li moriren dotze de sos fills, sens contar molts altres parents etc.»

La generositat y noblesa de don Alfons no deixaren de ser també dos de sas principals calitats: se troba en la Historia dels Comtes de Urgell, que á sa influencia se degué haverse casat tres de las fillas del desgraciat comte de Urgell ab prínceps y altres personas de alt llinatge, y que havent volgut véurer lo rey don Alfons al infelís Comte, lo aná á visitar en la presó, de incógnit, junt ab don Ximen Perez de Corella, ahont li donaren tant consol, que'l presoner los considerá com á ángels baixats del cel pera son alivio, y tanta fou la compassió del magnánim rey, que no consentí li participassen la mort de sa esposa pera no afligirlo, ans l'animá ab paraulas cristianas, oferintli, si volia, l'arcabisbat de Saragossa, y per conseguent la llibertat, que en efecte li hauria donat, á no ser la opinió de certas personas temerosas que s'hi oposaren.

Això es lo que fèu l'ilustre primogénit del rey don Fernando, com á príncep, y en veritat no podia tenir menos grandesa de ánimo qui, després de sos combats, se dedicava á purificar aquell en l'estudi de las ciencias y de grans fets passats, guiantse per grans mestres, que li doná lo mateix Fivaller, logrant així fins á adquirir en lo mòn lo renom de *sabi*

Peró, fins aquí sols veuria'l lector la imatge del príncep com á príncep, y convé que la veja també en certas intimitats de home, pera que deduesca millor los decrets de la Providencia en la sort dels pobles: convé sí, que tant en lo pertanyent á don Alfons, com á tot lo de son temps y del que després seguí, conega ara'l lector la part que pót dirse mala, que conega la agonia en que anavan entrant la independencia de la Corona de Aragó y la importancia de Catalunya.

Vaja, donchs, la part mala.

Allunyat per tant temps de sa terra lo rey de Aragó, á causa de las guerras de Nápols, poch se recordá, ni tan sols en son testament, de sa noble y virtuosa esposa la reyna donya Maria, filla de Enrich III de Castilla, y mentres aquesta senyora regia com á gobernadora los estats de Aragó, que's conservaren pacífichs y obedients á la que era llochtinent del Rey, l'olvidadís espós, passant la vida en amors impurs, cap fruyt llegítim doná á sa dinastía. De diferentas damas tingué Alfons varias fillas, que casá ab magnats de Italia, y de una, anomenada donya Margarita de Ixar, nasqué

l'infant don Fernando, duch de Calabria, lo bort sobre qual cap posá don Alfons la corona del regne de Nápols.

Pera un regne conquistat podia passar tal escándol, mes en la Corona de Aragó, després de la mort de Alfons, sols podian regir las lleys de successió que la terra coneixia y defensava: entrá á regnar un altre fill de Fernando de Antequera, del rey elegit en Casp, l'infant don Joan, que's titulava rey de Navarra, pera haverse casat ab la successora y propietaria de aquest regne, donya Blanca, filla de Carlos lo noble. Mes, ¿ab lo nou successor havia de continuar refentse lo bon nom dels estats de Aragó, ó ans bè havia de caminar mes precipitadament á sa decadencia? Lo últim havia de ser per desgracia, y no podia ser menos, quant los únichs que podian fer lo bè, com en cástich dels desacerts passats tal volta, no feren mes que desacertar, que omplir de desgracias y de ignominia la terra que regian. Peró, pera que parle de aquestas, pera justificar sa causa, dech ans parlar de las que anteriorment se produhiren: pera parlar de las desgracias del temps en que regná don Joan y sos succesors, dech ans parlar del desgraciat Comte de Urgell y de sa desolada familia.

En la mateixa Historia dels Comtes de Urgell se troban detalladas totas las desgracias del últim que portá aquest títol. Mentres visqué'l rey Fernando se tingué pres al Comte en lo castell de Urenya, en Castilla; de allí'l passaren després al de Castro-Torafe, del mateix regne, ahont estigué deu anys; y regoneixent, per fi, don Alfons que era convenient tráurer tal presoner de regnes estranys, que algun dia, en guerra, lo podian alsar per rey, lo maná passar á Teruel, y de allí l'enviá al castell de Xátiva, que fou ahont morí, després de vint anys de presó. En aquest lloch fou ahont lo visitá don Alfons, sentint ab suma tristesa de boca del pres lo mal tractament que li donavan, en termes que li tiravan lo menjar com á un gos, privantli fins de saber quin era'l dia y l'any en que's trobava; y en lo mateix castell fou com un dia (á 1.r de juny de 1433,) burlant la confiansa del alcayt ó escarceller, mentres lo desgraciat Comte estava dormint en son llit, hi anaren tres homens baix capa de cavallers, y manantlo llevar, tancant la cambra ahont era, emprengueren á cops contra ell fins á matarlo, y manaren en seguida al alcayt que'l tornás á ficar al llit y digués que havia mort de mort natural, baix pena de la vida. Tals assessins eran los tres infants de Aragó, germans del rey don Alfons y, per con-

seguent, fills del coronat en Casp, y'l cap y principal era lo referit don Joan, que succehí al rey don Alfons.

Qui llegesca tan interessant historia veurá'l fi desastrós que tingueren també los altres membres de la familia del Comte. Presos tots sos béns, y repartits molts de ells als áulichs y servidors del rey Fernando, quedaren en la miseria totas las personas que componian la desgraciada familia del Comte, tenint que estar separadas unas de altres, amagantse y fugint de persecussions y amenassas, de que sols las librava la noblesa y generositat de bons amichs, en qui'l sentiment de la compassió no havia mort. Dos exemples poden citarse en corroboració de això.

Un dia de novembre del any 1424, en lo monastir de San Francesch de Barcelona se veya una capella ardent, de una dama que havia mort en Alcolea, y de qual punt la havian portat embalsamada. Los concellers de la ciutat assistian al funeral ab gramallas rossegant de dol, perque deyan que la morta, á qui'l poble no coneixia, era infanta de Aragó. Los que formavan lo cap de dol eran un cavaller y un sacerdot, Bernat de Forciá y'l bondadós ardiaca de la Mar, Berenguer de Barutell, tots dos parents de la difunta. La que allí jeya, ab tan simple pompa y abandono, era la infanta donya Isabel, esposa del últim Comte de Urgell, y filla del rey En Pere quart de Aragó!

Tenia'l Comte de Urgell una germana, que res tenia que véurer en sas culpas, á la que son pare havia senyalat dot corresponent, compost en part de la baronia de Entensa, del feu de Balaguer y de la vila de Menargues. De tot s'apoderá'l Rey y ho doná á qui volgué. Donya Leonor, que tal era son nom, deixant llunyas terras ahont vivia, vingué á reclamar son dret : la súplica se prengué per rebeldia, y culpantla de igual crim que á son germá, no tingué mes recurs, desesperada de la justicia del mòn, que anarsen á una montanya prop de Poblet, á fer vida penitenta, vivint y morint en la miseria. Conta la historia de aquest monastir, que havent sabut sa mort l'abat, maná recullirla, y li doná honorífica sepultura en la capella dels Evangelis, que havia pertenescut en altre temps á la casa dels Comtes de Urgell.

La Reyna donya Margarida, que havia sigut esposa de don Martí, l'últim rey de la dinastia catalana, no tingué mes recurs també en sas tristesas, que ficarse al monastir de Valldonzella, ahont morí professa, y en qual lloch havia exhalat també son últim sospir l'espós que Dèu li havia donat.

Deixem ja la desgraciada familia del Comte, y passem, donchs, á véurer com los aná á sos perseguidors.

Casat era lo rey don Joan II, l'assessí, com s'ha dit, del Comte de Urgell, ab la reyna de Navarra, de la que tingué varios fills, entre ells lo príncep de Viana, que havia sigut jurat com á successor de aquell regne, lo qual havia de passar, en cas de morir lo Príncep, á una de sas germanas. Se resisteix la ploma á escríurer la desastrosa historia de aquesta familia, per las malas entranyas de un pare indigne de tal nom, axí es que val mes dirho ab brevetat. Morta la primera esposa de don Joan, se torná á casar aquest ab donya Joana, filla major de don Fadrich Enriquez, almirant de Castilla: la ambició y mala ánima de aquesta madrastra encengué viu foch entre'l pare y'ls fills, y á ella se degué que don Joan no nombrás primogénit y successor al príncep Carlos de Viana, originantse de aquí una guerra cruel entre'l pare y'l fill, á qui defensá heroycament Catalunya, y á quí vegé morir horrorisada Barcelona, á causa de un veneno donat per la madrastra, de resultas de lo qual la patria Catalana expelí y desheredá al desapiadat monarca, proclamant successivament tres reys intrusos, y sostenint una guerra de onze anys, despues de la qual, estenuada y combatuda tan heróyca terra, tingué que rendirse al obcecat monarca, que, á pesar de son triunfo, hagué de regonéixer, en sos últims anys, la justicia dels que defensaren á son desgraciat fill. La germana del Príncep, la infanta donya Blanca, que havia casat ab gran pompa ab Enrich l'impotent de Castilla, la feren sortir de aquest regne després de lograr que s'anulás son matrimoni, destituida de sas *arras*, y plena de miseria, la entregá'l pare y la madrastra á una altre germana que era casada ab lo comte de Foix, lo qual, desitjant véurerla morta, pera entrar en successió del regne de Navarra, la tingué en una miserable presó dos anys, y li doná, per fi, la mateixa mort de que morí son noble germá, li fèu dar un veneno. Si'ls fills foren desgraciats, no fou gayre felís lo pare, pus quedant cego lo rey don Joan, tingué en sa vellesa que bregar sol ab sa conciencia, sense llum y sens consol de ningú. Los altres dos assessins, germans, que acompanyaren á don Joan en lo fet del castell de Xátiva, moriren també de mala mort.

Patent veurá'l lector la causa que induhí á la mala madrastra á obrar tan tiranicament, quant sápia, que de ella tingué'l rey don Joan altres fills: tot lo que volgué privar donya Joana als fillastres,

ho apressurá á favor de son fill, que era l'infant don Fernando, después rey y marit de Isabel de Castilla, y tant com en vida del príncep de Viana se oposá á son nombrament de primogénit y successor de la corona, no bè tancá aquest sos ulls per la forsa del veneno, quant lo noy don Fernando, que sols tenia llavors nou anys, era ja proclamat ab aquell títol en Navarra y Aragó. Peró no pará aquí la astucia y mala manya de aquella ambiciosa dona : quant l'infant tenia setze anys , la mare fèu fer per son espós la erecció y sublimació del Príncep en rey de Sicilia , y rey que'l tingué , al cap de un any, lo casá ab la princesa Isabel , reconeguda y jurada com á successora en Castilla. Així tingué á son jove fill, rey de Sicilia, de manera que , portant corona , pogués buscar esposa que la portás també: així doná la espectativa al que algun dia havia de ser rey de Aragó , de ser també rey de Castilla , de poder fer renáixer en ell lo títol de rey de Espanya, ja que entre ell y sa esposa reunirian tots los dominis de sos diferents estats y regnes. Digna y noble ambició de una mare , si pera conseguir lo fi de ella no s'haguessen obrat tants crims e infámias!

Aquí es ahont se deixa véurer mes clara la agonia de la importancia aragonesa y de la independencia de la noble terra catalana. ¿Qué podia esperarse de un rey, fill de Joan II y de Joana Enriquez, dels dos enemichs mes grans y mes odiats de Catalunya, de un príncep que, si disfrutava grans glorias, havia sigut sols trahent de devant de ell sos favoreixedors al únich destorb que li feya sombra, donant un veneno al estimat y venerat Príncep de Viana? ¿Qué podia esperar la nació que enfortiren los Peres y'ls Jaumes, reys de sanch catalana , de un rey que comensa son ofici de regnar en terra estrangera , y que desconeix , per conseguent, los usos de la terra mare, y que , noy encara , passa á unirse ab una reyna poderosa de una altre nacionalitat espanyola , identificantse en tot á las costums de aquesta ? No es difícil endevinar lo resultat : al titularse'ls Reys católichs reys de Espanya, com eran Fernando é Isabel , aquell , acostumat á dirse rey de Castilla y de Sicilia , mirá son estat de Aragó sols com un estat mes, agregat á son domini; tenint que establirse una nova cort en un punt céntrich de la nova y vasta monarquia , naturalment Castilla havia de ser lo preferit, y acabada per conseguent la influencia de Aragó en lo centre nacional, per demés es dir que l'aislament de aquell cresqué de dia en dia, quedant com si fos condempnat á may mes deixar sonar

son nom en lo mòn polítich. Lo cap del justicia Lanuza, tallat en la plassa de Saragossa, vingué á posar en regnats próxims la última pedra á aquell monument, que s'anava fabricant de temps, pera justificar que Aragó era mort y Espanya volia dir Castilla.

Continuem, no obstant, los rápidos moments de la agonia, pera arribar quant ans al últim badall.

Aquell mateix rey Fernando que fou sostituit per sa mare al desgraciat príncep de Viana, l'espós de la Reyna de Castilla, al quedar viudo de aquesta noble senyora, tingué que anarsen aburrit de la terra castellana, y torná á Catalunya, á casarse de nou ab dona catalana. Quí sab quina era aquí sa intenció y sa esperansa, y qué era lo que li havian ensenyat los desenganys! Peró res obtingué: per mes que'l Rey fugís de casarse ab parentas, com feren los que'l precediren en sa rassa, semblava que la progénie *in incestu concepta* no havia de arribar realment á la quarta generació, y axí, en veritat, vingué á succehir: cap dels fills que tingué Fernando en sas dos esposas tingué temps de succehir y regnar, tots moriren, y sols una filla, boja, se cenyí la corona de sos pares, mes havent de buscar un cap que suplís lo sèu, havent de escullirli marit, buscárenli un estranger, un alemany, y ab ell comensá en Espanya una influencia, que sols tingué á la nació com á servidora.

Pót dir ara'l lector, si tè ben present tot lo que ha llegit en los capítols que precedeixen á aquest últim é históricH ¿tanta desgracia, tant contratemps pera la patria catalana, tantas injusticias, com haurian tingut lloch, sinó hagués sigut la injusticia de Casp, de ahont dimanan? ¿Com s'hauria trastornat la terra, si en lloch de elegir un rey estranger, que era obra de un papa intrús, s'hagués elegit al natiu y llegítim, coneixedor de la terra que havia de regir?

La contestació es breu, ja sia'l poeta ó l'historiador lo qui parle.

Un home fou lo que'n tingué la principal culpa: si l'home era solament home, (com ho probá sa peresa de anar al concili de Constansa,) pót calificarlo'l lector com vulla; si l'home era sant, proba llavors que tot lo succehit era inevitable, y que tal volta així ho disposava la Providencia, per boca de son oracle, á fi de que renasqués l'antigua Espanya.

En est cas, fòra tot lo succehit sols un secret de Dèu, y dels secrets de Dèu no'm pertany á mi parlarne.

Alabat sia Dèu!

FI.

NOTAS. [1]

Cap. I.

Pág. 12.—y á mes tinch las novas artellerias de foch y mestres que saben ferne.

«Labráronse muchos trabucos de estraña fuerza y grandeza en Lérida, y en su Real tenia el Rey muchos maestros de fundir de artillería que de dia y de noche trabajaban en ello.»

Monfar, tom. 2, pág. 492.

Pág. 12.—y mentres assegure ma protecció á la aljama de Tahust y Perpinyá y sian amichs en Moltalban los juheus y'ls jurats

Consta tot aixó en lo R. 2382, f. 18, 27 y 60.

Pág. 12.—y quant abans que jo, mon rival ha fet trepitjar la terra aragonesa per cavalls castellans,

«Aconsejábase el conde cada dia qué habia de hacer, y no podia tolerar que estuviese el infante armado y poderoso en Aragon, y él, por contemplacion del parlamento, estuviera mano sobre mano sin osarse menear; y lo bueno era que ni aun el parlamento podia acabar con el infante que despidiera aquella gente...»

Monfar, tom. 2, pág. 385.

Pág. 13.—quant Aliot m'havia portat los diners que'l moro Alí enviava á Fernando,

Consta la traició del moro Alí, per una carta que's troba en lo R. 2381, f. 64.

Pág. 13.—quant ell y Bernat de Gualbes donaren la corona al infant don Fernando,

«Y el mismo San Vicente, con sus palabras y razones, persuadió á los diputados de los reinos, que el dicho don Fernando era el que tenia mejor derecho y el príncipe que mas les convenia etc.»

Ribadeneira, *Flos Sanctorum*, tom. 1, pág. 578.

---

(1) L'autor, atenent al carácter de esta obra, ha cregut que debia posar á la fi aquestas notas, per considerarlas com *indispensables*, y reservantse las que's poden titular *útils* y *eruditas* per si arriba may lo cas que indica en lo prólech.

Déu advertirse, pera abreviar en las referencias, que la lletra R. vól dir constantment *registre*, entenentse ja que es del Arxiu Reyal (A. R.) y que las inicials A. M. significan Arxiu Municipal.

II.

Pág. 14.—...fins l'abat de Poblet y'ls altres senyors los havian perdonat, per aquell any, los censals y demés drets que pagavan?

Lo sobresehiment de las rentas y censals sobre Menargues, manat fer al abat de Poblet y altres, se pót véurer en lo R. 2382, f. 127.

IV.

Pág. 31.—los inglesos que manava poch ans mister Guillerm Gorench, (y á qui havia tingut cuydado de donar guiatje pera'ls passos de la frontera lo rey Fernando,)

R. 2382, f. 132 y 140.

Pág. 31.—per la generositat que'l distingia en favor de son protector,

En lo R. 2382, f. 135, fins consta que Mossen Borra passá á véndrer un censal á Francesch de Casasaia y'l preu lo doná al Rey en socorro, encargantse don Fernando de pagar lo tot y conveníntse á malla per lliura.

Pág. 35.—los bons jochs florals que'ns portá de Tolosa lo rey don Joan,

Lo document que acredita l'orígen de aquesta institució en Barcelona, y que copia Amat en son Diccionari, dihent que *fins llavors no s'havia trobat l'original en l'Arxiu de la Corona de Aragó*, se pót véurer en lo R. 1924, f. 149. De ell y de molts altres me vaig valer (ans de proporcionarlos á ningú) pera la inauguració dels Jochs florals, com se pót véurer en mon discurs, en lo que s'anomenan los comissionats del rey don Joan per son verdader nom.

Pág. 36.—y fins la ciencia Margarita,

Ciencia Margarita ó *Margarita scientiœ* s'anomenava en aquell temps á la Filosofia.

Pág. 36.—no créu en anells de virtut, ni en espasas de constelació,

No's pót dubtar de la existencia dels primers, pus en la R. 535, f. 55, consta que Alfons IV de Aragó ne demaná un que era bo pera mal de ulls.

Sobre las espasas de constelació molt se podria citar de documents y de lleys de cavallería, peró basta ab l'apéndice que hi ha en Monfar, ahont se parla molt de la celebrada espasa de Vilardell, que se cita en diferents paratges de aquesta obra.

Pág. 36.—y tal carroccio y tal carrot,

Era lo *carroccio* una invenció dels Llombards, sent los primers que l'usaren los de Milan. Era cubert de una tela del color de la bandera de la ciutat á que pertenei-xia, y anava tirat per un parell de bous. Portava al mitj la bandera, y una campana que anomenavan «Nola»; lo guardavan 1500 soldats escullits y'l seguian vuyt trompetas y molts sacerdots, baix la confiansa de un personatge de gran distinció. Era com un palau públich ambulant de guerra, y ahont se detenia, se celebravan los consells de guerra, s'hi trasladavan los ferits y s'hi refugiavan los cansats, y en ell anava la caixa ó tresor, lo botiquí y la presa feta als enemichs. Pérdrer lo *carroccio* era'l major desastre pera'ls vensuts, peró salvantse, era trasladat, después del triunfo, á una de las principals iglesias. Varios són los autors de Italia que'l descriuhen, anya-

dint que ab la invenció de la artilleria quedá inútil tan embrassosa máquina.

Pág. 37.—de si lo sabi Merlí y fra Anselm Turmeda fan camisas pera que'l Comte se puga escapar volant,

«.. intentaron valerse de mágicos para sacar á don Jaime de la prision..... y de antemano pidieron doscientos escudos para el gasto de ciertas camisas, una para don Jaime y dos para los que le habian de ir á libertar; y vestido cada uno de su camisa irian por el aire donde querrian...»

Monfar, tom. 2, pag. 568.

Pág. 41.—fra Diego (ó Diago, com li deyan los castellans,) de Tamera,

Al mateix confesor li diu Diago lo Rey en una carta (R. 2381, f. 74,) y en altres que dirigeix á castellans, del mateix nom, segueix també igual costum. (R. 2410, f. 59.)

Pág. 44.—Vina tu, Aleix Moragues, mon fuster en pau y en guerra,

Se troba'l nombrament de fuster de cámara en pau y en guerra á dit Moragues, per sos serveys en lo siti de Balaguer, en lo R. 2382, f. 140.

Pág. 44.—si no tenias cálzer pera celebrar missa en ma capella,

R. 2381, f. 36.

VIII.

Pág. 75.—haveu promés que vostre parent, vostre antich enemich no sufriria pena de mort, ni de mutilació de membres, ni de estranyament dels regnes.

Acreditan la promesa de haver perdonat lo Rey la mort, mutilació de membres y desterro dels regnes á Jaume de Urgell, dos cartas escritas per aquell, la una á son primogénit y la altre á fra Vicens Ferrer, las que's troban en lo R. 2403, f. 135 y 142, y que transcriu Monfar en lo tom. 2, pág. 534.

Pág. 80.—...y demanant un barber, devant de tots sos vasalls, se fèu afeytar...

Se pót véurer la llarga esplicació de tot axó en Monfar, tom. 2, pág. 529.

IX.

Pág. 86.—Jo separárme de ell? Jo apartarme de son costat?

«La infanta doña Isabel siguió al conde, su marido, cuando le llevaron á Lérida; pero la condesa y sus hijas y nietas se quedaron en Balaguer.»

Monfar, tom. 2, pág. 538

Pág. 87.—Tal era l'ordre que guardava esta comitiva.., y fins hi hagué algun que arribá á proposar com un medi fácil de lucro lo ensenyar al destronat Comte de Urgell per los hostals,

«...y despedido de su madre, mujer, hermanas é hijas, para nunca mas las ver, pobre y desamparado de los suyos, y entregado en poder de Pedro Nuñez ó Rodriguez de Queman y Pedro Alonso de Escalante, con buen número de gente de armas castellanos, fué llevado á la cárcel.... llevándole en una acémila.. ; pero como vido que lo llevaban camino de Castilla, hubo tan grande enojo, que no los queria seguir, y se dejó caer de la acémila, y se quejaba del rey..... Padeció en este viaje muchas injurias y pesadumbres, porque los que le llevaban eran muy descomedidos é inhu-

manos y hacian escarnio y mofa de él, llevándole atado de piés y de manos, y en los mesones y posadas lo enseñaban á la gente como si llevaran un hombre vil ó ladron público, y le daban de pescozones, burlándose de él que hubiese tenido á gozar de pretender el reino en competencia del infante de Castilla, y de este modo le afligian sin rastro de piedad alguna y le daban mayor afliccion.»

Monfar, tom. 2, pág. 550.

Pág. 90.—«Tu ets l'ambiciós y l'hipócrita, pus per ta ambició matares á ton germá,

Invenció y calúmnia dels enemichs del Comte (com diu Monfar,) ha de ser aquesta suposició, pus en lo procés criminal que'l Rey maná formar contra ell de moltas cosas, res se diu de tal mort, que á ser cert, ab tants testimonis que deposaren contra'l Comte, y alguns ben poch afectes á sa persona, no s'hauria dissimulat ni tingut en secret.

Pág. 91.—lo rey Fernando rebia embaixadas dels alamins, jurats y moros de Alborge, Cinco Olivas y de Sástago, donantlos paraula que aniria quant ans ab sa companyia á la cassa de porch y de servo.

R. 2381, f. 53.

XII.

Pág. 127.—la Tirotónica, lo Montanasi, lo Bonaci etc.

Los noms de eixos vins sòn los de una carta ó diploma jocós que se suposa expedit per Alfons V de Aragó á favor de mossen Borra, facultantlo pera béurerlos, qual carta podrá véurer lo lector transcrita en la obra titulada *Bellezas de España.*

Pág. 128.—la Tisona, la Triveta, la Clareta, la Taula de Cistall y fins la de Vilardell,

Se llegeix en lo testament de Pere IV, fet en 1370, la reserva de ditas espasas pera que queden en sa recambra: *unus vocatur Sancti Martini alius de Vilardello, alius Tison et istum habet jam noster primogenitus ex largitione nostra cum eum militari cingulo duximus decorandum, alius Triveta, alius Clareta nec non tabulam de Cistallo etc.*

XIII.

Pág. 130.—lo caminal que atravessava lo torrent conegut ab lo nom de Testament dels Ases, la continuació de aquest torrent pel peu de la muralla, deixant á la esquerra y derrera del monastir de de Santa Ana lo jardí ó viridarium del senyor Rey etc.

V. la nota de la pág. 131.

Pág. 131.—Un altre carrer que's deya dels Orbs.

Han sigut tretas algunas noticias de esta descripció y altres que's troban en diferents capítols de la seguent venta feta al rey Don Martí per Berenguer de Cortils en 1405. A. R. perg. 325 del rey D. Martí.

«Gratis et ex certa ciencia vendo et ex causa venditionis concedo per liberum et francum alodium totum illum ortum qui vocari solebat Pareyada seu Campus de Sanctana nunc vero vocatur ort del Rey cum omnibus et singulis arboribus plantis et fructibus diversorum generum viveriis cenia domibus et edificiis et aliis quibuscumque rebus et juribus dicto orto debentibus pertinere quem dictus meus principa-

lis habet et possidet extra menia civitatis Barchinone titulo et ex causa donationis sibi facte de eodem per illustrissimum dominum Johanem Regem Aragonum memorie recolende cum publico instrumento ejus sigillo appendicio comunito acto in palatio novo Regio civitatis Barchinone decima septima die februarii anno a Nativitate Domini M C C C octuagesimo septimo Regnique sui primo et clauso per Galcerandum de Ortigiis ipsius domini Regis prothonotarium. Et terminatur predictus ortus ab oriente cum orto den Gosser et cum orto Mathei Caldero qui fuit den Samas et cum orto de Tagamanent qui fuit den Valls et cum orto Raimundi Luçani et aliis quamplurimis ortis exeuntibus in vico cequorum. Et á meridie cum vallo civitatis predicte seu cum̃ patuo quod est inter ipsum vallum et dictum ortum. Et ab occidente cum riaria del Testament dels Asens que intrat Barchinonam. Et a circio cum tenedone seu orto den Vidal.»

Pág. 132.—per un lloch ahont las antigas escripturas anomenan *enfestat*,

Esplican bè lo que eran los barris inmediats al portal del Ángel los seguents párrafos de la ordinació que fèu ja lo rey En Pere en 1353, y que inclou y confirma després lo rey En Martí en altre, feta per eix monarca en 1408, R. 2158, f. 3.

«Quod in convicinio seu vicinatibus dictorum monasteriorum et platee jam dicte plures mulieres que suorum corporum exercent infames libidinis passiones et homines lenones sive alcavots nec non etiam nonnulli qui ospitant seu recolligunt in domibus eorum guarduxios claudos secos et multos alios infirmitates fetidas habentes et pugnis ac pedibus seu tibiis in parte carentes inhabitare ut asseritur á pauco citra tempore non formidant. Quorum omnium et singulorum occasione dissenssiones et scandala oriuntur et rixe quam plurime inibi jugiter suscitant ac pro inde transeuntes fatuizantur et quod deterius est devoti ejus Christi fideles qui devocionem habent in monasteriis predictis et assueti sunt visitare ipsa monasteria dubitant et remuunt transitum façere per vicos vicinatuum ipsorum per quos transire habent necessitate ut asseritur ex poscente. Sic quod fere devocionem ipsorum monasteriorum totaliter amisserunt et etiam presbiteri predicti in sede oficia exercentes horis matutinis et aliis aborrent transire per vicos cum dictis monasteriis confrontantes infamie proinde incurrere formidantes qua de re a celebracione divinorum oficiorum quam in eadem sede faciunt cessare aliquando habuerunt. . . . .

. . . . Idcirco vobis et unicuique vestrum dicimus et percipiendo mandamus quatenus illas viles mulieres et illos viles homines lenones sive alcavots nec non etiam alios quoscumque qui recolligunt sive hospitant guarduxios cecos claudos et allios predictos infirmitates fetidas habentes et pugnis sive tibiis carentes habitantes seu de cetero quomodocumque habitaturos in dicta platea Sancte Anne et in omnibus et singulis vicis confrontantibus cum dictis monasteriis seu alio eorundem et circuitu ipsorum et per longitudinem ac latitudinem platee jamdicte quos et quas dicti priores vel alter ipsorum ac dicti presbiteri vel tres vel quatuor probi homines de vicinis dictorum vicinatuum denunciaverint publicos vel talis conditionis existere non permitatis inter bonorum hominum et mulierum consorcia habitare. Immo omnes ipsos a dictis vicinatibus illico expellatis non obstante quod propia habeant hospicia in eisdem cum ea locare valeant aut alias inde suas facere voluntates possint cum predictis qui claudos et cecos et alias infirmitates fetidas habentes hospitant jam sit consignatus pro habitacione vicus nuncupatus vulgariter dels orbs extra menia nova civitatis jamdicte in quo vico ex usu antiquo sunt soliti insimul melius habitare. Nos enim vobis et literam preinsertam et omnia singulaque in ea contenta cum quando et quociens per priores jamdictos vel alterum eorundem aut duos tres sive quatuor ex probis hominibus antedicte platee aut vicinaticum premissorum fueritis requisiti ad plenum tenentes ac execucioni promptissime deducentes viriliter hostalia seu pausatas comunes aut publicas in longitudine seu latitudine antedicte platee aut ingressibus seu introitibus quorumcumque vicorum platea eadem terminatorum vel etiam confrontatorum teneri ullatenus per quindecim destres versus plateam eandem per quemvis gratia si ea hospicia sive domus in quibus hostalia seu pausate preambule tenentur ejusdem existerent propria per imposicionem consimilis pecu-

niarie pene jamdicte et execucionem ejusdem ac alia forciora remedia prohibeatis omnimodo et vetetis etc »

Pág. 134.—a la confraria dels correus, que tenia sa capella en la de Marcús,

R 2587, f. 25

Pág. 136.—No's contentava'l Joan en tenir astors de las montanyas de Ansó y esparvers de Mosquerola etc.

Tots los noms y classes de falcons que se citan, se trobarán espargits en diferents documents y en especial en los seguents:

R. 536, f. 82, 8, 58, 84.
1954, f. 184.
1952, f. 20.
2890, f. 105.

Pág. 137.—Sobre tots los animals estranys que se citan en aquesta relació se poden véurer los R. 1128, f. 127 y 170, 1955, f. 81, 1954, f. 47 y 1952, f. 24 y 42.

Pág. 137.—hauria pogut fer un llibre de cassa, pót ser tan bo com lo que havia escrit pochs anys ans lo vell Comte de Foix.

En lo R. 1954, f. 194, se troba la carta ab que lo rey don Joan I demana copia de dit llibre compost per lo compte de Foix.

XIV.

Pág. 153.—..no's volgueren desenganyar vehent passar l'any en que, segons ells, havia de venir lo Messias.

Amat, *Diccionario de escritores catalanes, pág.* 2.

Pág. 154.—la torre Geronella de la ciutat de Gerona, la major, la mes gran, la mes forta, la de mes circumferencia de aquests regnes, pochs anys fa que ha burlat a tots los juheus etc.

Feliu de la Peña, referintse al Llibre de antiguetats de Gerona, al arxiu de la mateixa ciutat y del convent de Sant Francesch, á Boades y á Roig, diu lo seguent:

«Este año (1404) dia sábado, último dia de mayo cayó repentinamente la gran torre Gironella de la ciudad de Gerona, la mayor, mas grande, fuerte y de mas circunferencia de estos reinos, pues la tenia tal como manifiestan los fundamentos antiguos. Sucedió esta ruina hallándose el tiempo sereno, sin viento, lluvia, ni otro temporal: refiérese que los judíos de Gerona davan su dinero á usura, durante la torre Gironella, y quedaron burlados con su ruina.»

XV.

Pág. 173.—y pus la paraula no's cumpleix, y sè que'l Comte vá á ser enviat á Castilla, allá m'en vaig

« No estaba el duque de Gandía muy contento de lo que el rey habia hecho con el conde,.... y á él tambien le sabia mal que siendo de linaje y alcurnia real fuese tratado de aquella manera y llevado fuera de los reinos de la corona de Aragon, en que ha-

bia hartos castillos fuertes donde le podia tener muy seguro, sin llevarlo á Castilla ni meterlo en poder de personas estranjeras, como se lo habian prometido. . . . . ; de lo que quedó muy sentido, y habida licencia, se ausentó de la corte del rey.» Monfar. tom. 2, pág. 551.

Pág. 179.—No vóls respóndrer á lo que't demana ton Rey, sent així que vas á Tortosa á cumplir una ordre donada pel papa Benet!

L'historiador Zurita, després de esplicar aquesta reunió, y de dir que las disputas se tingueren en presencia del papa y de son colegi, anyadeix: «y por su ausencia (el Papa cometió sus veces y lugar para que presidiesen á ellas al ministro general de la Orden de predicadores y *al maestro del sacro palacio*.»

XVIII.

Pág. 194.—La llibreria del rey Don Martí.

Compren l'inventari de dita llibreria, lo general de la capella y bèns del rey don Martí, ó sia'l R. 2326.

Pág. 196.—Prou feyna tè en aquest (palau) don Fernando, que si no l'adoba, me sembla que al millor dia se li posa á tremolar.

Consta la necessitat de reparació y las obras que s'hi feren, en los R. 3416, f. 152 y 153, 3420, f. 104, y 3414, f. 116.

Pág. 202.—Per aquí ha ressonat sa doctrina,

Consta la llicencia pera la propagació de la doctrina de Ramon Lull en lo R. 1925, f. 119, 2615, f. 58 y 1927, f. 100.

Pág. 204.—me mana'l senyor Rey que partesca de seguida á Perpinyá «pera donar gust al rey de Romans.....»

Es digna de ser copiada la seguent carta escrita per lo Rey ó Mossen Borra, y que's troba en lo R. 2383. f. 11.

«Lo Rey. Mossen Borra: Axi per complaure lo molt Illustre lo Rey dels Romans nostre molt car frare per part del qual aquests seus embaxadors nos han stretament pregat com encare per vostre profit volem eus manam ab la present que anets al dit Rey dels Romans eus esforcets ferli sos bons plaers axi com be havets acustumat. E en aço no posets alguna dilacio o scusa. Dada en la vila de Golada sots nostre segell secret e per indisposicio de nostra persona signada de ma de nostre Primogenit a XXIX dies de març del any MCCCCXVI.—A. Primogenitus. Al feel de casa nostre mossen Borra. Dominus Rex mandavit mihi Paulo Nicholai.

XIX.

Pág. 218.—li ensenyava la bribia, 'l basilís, lo gegant dels cotoners,

Se troba en Dietaris de 1423, que figuravan en certas funcions la bribia, lo paradís, l'infern, lo basalís, lo fénix y la águila; y en lo ceremonial de entrada de Felip II en Barcelona, en l'any 1564, se fa menció del gegant dels corders y de cert entremés, de la mulasa dels parayres, del lleó dels blanquers y dels cavalls cotoners dels cotoners. R. 10 de Corts, f. 103. Se pót véurer tambè lo Dietari de la Diputació de 1461, dia 14 de maig.

XXI.

Pág. 240.—Al Terrós tindrá que anar si vól curarse!

«Es esta villa (Terrós ó Tarrós, per la part de Agramunt, mes cap á mitjdia,) segun fama de los que por algun tiempo han residido en ella, de las sanas de España, por la subtilidad y pureza del aire y aguas ó por algun buen vapor que sale de la tierra, el cual, recibido por los sentidos, purga el celebro de tal manera, que á los locos furiosos, y principalmente á los endemoniados, los llevan allí para que sanen; y está en refran muy usado en Cataluña, en comenzar uno á enloquecer ó endemoniarse, *á este llévenle al Terrós.*» Gomez Miedes, Historia del rey Don Jaime el primero.

XXIII.

Pág. 258.—veya á fra Vicens Ferrer, al antich mestre del sacre palau y secretari de Benet, girarse de espatllas á son amo,

«Entonces San Vicente aconsejó al rey Don Fernando que quitase la obediencia á Benedicto por su contumacia y rebeldia; y asi lo hizo porque su autoridad bastó para que le diese la obediencia y para que se la quitase.»
Ribadeneira, *Flos sanctorum*, tom. 1, pág. 578.

Pág. 260.—Mon compromís es tan gran, que á la fi, obligat á la forsa per lo que farán tots los soberans del mòn,

Proba la certitut en que estaba lo rey Fernando de la llegitimitat de Benet, en una carta, dada en Valencia a 21 de juny de 1415, ahont s'hi llegeix lo seguent:

«Cum nos hodie sanctisimo in Christo patri domino Benedicto divina providencia pape XIII et juraverimus in fide nostra regiaque misserimus nonnulla in quadam carta et super crucem Domini Nostri etc. Attendantes iidem domino pape ac eisdem dominis cardenalium per eorum et ecclesie adversarios horum pestiferorum scismatum tempore multa enormia et innumerabilia crimina fuisse apposita et opponi quotidie debemus et promitimus quod posito quod crimen heresis scismaticis aut fauctorie seu quodcumque aliquod crimen quantumqumque notorium seu scaldalosum opponatur. . . . . . quod hiis non obstantibus omnes predicte carte promissiones et securitates tenebimus eisdem easque firmiter et inviolabiliter observabimus etc.»
Reg. 2439. f. 122.

Pág. 261.—sí, perque tots aquests arcabisbes, bisbes, prelats y barons que't segueixen y que't rodejan, tots, rey Fernando, acatan ma autoritat y regoneixen ma llegitimitat.

Diu en una carta dirigida per lo Rey á las autoritats: «E per ço com aquesta sancta deliberacio e provisio no poria deduyr a efecte stants los prelats e altres subdits del dit senyor sots obediencia del dit nostre Sant Pare.»
R. 2439 f. 133.

Pág. 262.—A la desaparició de Benet seguí una turbació inmensa que dominá al Rey

«...se mes per mar e vench á la vila de Perpenya de ques segui tal e tan greu malaltia e peril de sa persona quen es vengut en article de mort. . . . . . . la qual malaltia no ha recort etc.»
Reg 2439. f. 133.

Pág. 262.—pujá en un catafalch, que devant de ell s'havia alsat, mestre Vicens Ferrer, y predicá un sermó

«La Reyna Margarita.

Venerable pare en Christe molt car oncle. Per avisar vostra venerable paternitat vos certificam que diluns festa de Aparici stant lo Rey en un cadafal fet denant la capella major del castell de aquesta vila e celebrada missa per mestre Vicens en laltar bastit en lo dit cadafal lo dit mestre Vicens feu son sermo per lo qual oyr hac en

lo dit castell moltes notables personas e molt gran multitud de poble en lo qual sermo entre les altres coses ell dix molt afirmativament com nostre Sant Pare era verdader vicari de Jhesu Christ que ell sapia coses per les quals era ben cert de aço. Recita axi mateix com nostre Sant Pare se era mes en algunes dilacions sobre lo fet de la unio les quals explicar per letrá bonament no poriem et que convenia e havia convengut al dit Rey per obeir lo manament de Deu al qual devia mils star que no en aquel del Papa fer algunas ordinacions ab son notable et bon consell les quals serien amargues al dit nostre Sant Pare pero profitosas a la salut de sa anima axi com es la medicina amarga al pacient e malalt les quals ordinacions foren aqui publicades son largas e no les posquem bonament distinctament retenir pero contenen etc. Dix axi mateix que semblants ordinacions se publicaven per la dita jornada en lo regne de Castella e de Navarra en los comtats de Foix e de Armanyach etc. Data en Perpenya sots nostre segell secret a XIII de janer del any Mil Quatre cents XVI.—La Reyna Margarita.—Domina Regina mandavit mihi Petro Suau.—Al venerable pare en Christ e nostre molt car oncle lo bisbe de Malorques Camerlench de Nostre Sant Pare »

R. de cartas de la Reyna Margarida, número modern 2355, fol. 85.

Pág. 262.—manás pagarli algunas de las rentas que li havia consignat , peró no satisfet,

En carta escrita per la reyna Margarida al Primogénit don Alfons, dada en Perpinyá a 11 de febrer de 1416, se troban també las seguents paraulas :

«. . . . sobrel soccors que vos nos havets ofert quens farets donar per ell (Berenguer Dolms) e ell nos hage respost que no lin havets res dit ne donat carrech algun vos pregam molt afectuosament que vos havent compacio en nostra necesitat qui al present es molt gran e tal que manera no havem ab que puscham axir de aquesta vila. . . . . .»

R. 2355, f. 92.

En corroboració de lo mateix, digna es de llegirse la preciosa carta que segueix, escrita per la Reyna Margarida al rey Fernando.

«Molt alt e molt exellent Princep e poderos senyor molt car e molt amat nebot nostre. Si los afanys e freturas los quals havem en sostanir nostre stat e vida a vos no eren manifestats o per nos personalment o per nostres letres o per mijanes persones creem que vos no hauriets tant carrech en no sotsvenir nos en aquells als quals creem sots tengut com haurets pus ne siats certificat. On molt alt e molt excellent princep e poderos senyor e nebot nostre molt car e molt amat vos certificam que per ço com per vos nons es complit, ço que ab vostra carta e en fe vostra nos havets promes de donar cascun any per la dita raho ans lo qui a nos es assats doloros de comptar nos havets cessat lo primer any de complir ço que promes nos haviets nos vivim e passam ab gran afany e miseria nostra vida e stat car de VIIIM florins que de vostres cofrens nos haviets promesos de dar nos resten de aquest any IIIMDC florins los quals jatsia los nos haguesets assignats sobre les demandes de la Coronacio no havem poscuts haver ans nos es stat respost que per ço com vos senyor havets ordonat que no sia feta demanda als homens de la Sgleya que los diners de la dita Coronacio no bastaran a pagar de la Reyna dona Yolant la qual es primera de la dita nostra dels dits IIIMDC florins ne pijor es no havem hauts los DC florins los quals dels dits IIIMDC florins nos haviats manats donar per les festes de Nadal passades responent vos que la letra no basta en dar los nos es axi mateix ver que no havem hauts los IIM florins de Sicilia ne los IIM florins quens havien a donar los aldeans de Darocha per I quarter los quals totes quantitats creem vos pensats hajam haudes. Per que pregam e supplicam a vos molt afectuosament que per esguard e reverencia de Nostre Senyor Deus per lo qual vos sots Rey en la terra e considerant nostra viduitat e stat e de qui som stades muller ne lo grau de consanguinitat que havets ab nos vos vullats fer no visquam ab aquesta miserabilitat tant gran e que vullats ordonar hajam manera de no haver vos a demanar almoynant ço que per nostra vida havem mester car si axi havem a viure covendrans e axiu havem en proposit de fer ho prestament que anem lla on vos siats e de seguir vos continuadament creents que com en casa vostra

siam nos darets alguna manera la vida. Lo senyor Rey marit senyor nostre á qui Deus do sant repos nos cuydave haver ben provehides en nostra vida per les assignacions quens havie fetes en Arago les quals ab acta de cort nos havets levades nos no oydes ne appellades qui es cosa may no hoyda que Reyna mort lo Rey sia stada deposada de la cambra. De tot sia beneyt Deus al qual placia per sa misericordia e pietat vos vulla metre en cor e voler que vullats donar loch e manera no visquam en semblant manera e no sens raho de aço stam desolades e pahorugues pensants com en aquest temps passat en lo qual havets grans e moltes quantitats havets de la terra nos havets axi exoblidades en ço que per nostra vida nos havets promes de donar e tots temps viurem axi entre nos hajats o les dites rendes restituides o altres en loch daquelles assignades. Aquestas totes coses a vos notificam pregants e supplicants vos hi vullats provehir a honor vostra e consolacio nostra. E placia a Nostre Senyor Deus queus vulla donar longa vida e bona seny e saber ab los quals a laor e gloria sua puscats regir e governar los regnes e terres per ell a vos comanats ab exalçament de vostra corona e victoria de vostres enamichs. Data en Barchinona sots nostre segell secret a X febrer any MCCCCXIIII.—La Reyna Margarida.—Domina Regina mandavit mihi Petro Suau.—Al molt alt e molt excellent princep e poderos senyor molt car e molt amat nebot nostre lo senyor Rey.»

R. de cartas de la Reyna Margarida, n.º modern 2355, f. 48.

Pág. 262.—la reyna Margarida de Aragó, viuda de don Martí, seguida, com sempre acostumava, de son esclau negre,

Era esclau negre y tenia per nom Martí, segons consta en lo R. 2355, f. 75.

XXIV.

Pág. 263.—BENET XIII EN MITJ DE LA TEMPESTAT.

Se pót véurer la exacta relació de tot aquest fet en lo dietari de Comes. A. M.

Pág. 265.—Sí, á Penyíscola, que allí m'esperan los bons.

—Pobre Rey! Ell se mor, mentres que Benet se está en Penyíscola fet un petit rey!

«Este año (1416 en Perpiñan á 6 de enero se publicó la separacion destos reynos, de la obediencia de Benedicto, el cual se hallava por este tiempo tambien en Perpiñan con la congregacion de su concilio; y no obstante que le havian assegurado el Rey, la villa y los mas nobles del Principado, partió á Colibre, y bolvió á Peñíscola sin atender á los requirimientos del Rey, que llevó Pedro Basset.»

«Aviendo dado el Rey sus poderes á los embaxadores, juntáronse algunos prelados de Cataluña aficionados á Benedicto en Barcelona, que fueron el cardenal de Tolosa, el arzobispo de Tarragona, los obispos de Barcelona, Vique, Elna, Urgel, Gerona y Tortosa, fr. Romeo de Corbera maestre de Montesa, los abades de Ripoll, San Cucufate, Monserrate, Santas Cruzes, Bañolas, Estany, Solsona y de San Pedro de Roda; y estos á 15 de julio (1416) passaron á llamar á todos los destos reynos y propusieron al Rey (Alfonso V) que diese audiencia á Benedicto, le bolviesse la obediencia, y les participase los motivos de embiar embaxada al concilio de Constancia....»

«.....porque permanecian constantes en defender el derecho de don Pedro, y dudaron de la eleccion de Martin V, representando razones en defensa de su empeño.»

Feliu, anales de Cataluña, ab referencia al Arxiu Reyal, pág. 424, 428 y 430 del t. 2.

No menos interessants sòn las seguents apuntacions de una carta que's troba en lo R. 2439, f. 133, qual carta es de Fernando, firmada per lo Primogénit, per malaltia, á las autoritats de sos regnes, pera tráurer la obediencia á Benet. Perpinyá 6 janer 1416.

«...á la qual supplicacio no vol condescendre e fetes algunes provisions de algunes prelatures de la senyoria del dit senyor en alguns familiars e domestichs seus desampara de tot lo dit negoci de la unio e sen parti e mostrantse haver pahor.....»

«....encara nos stech de trametre sos embaxadors ab los embaxadors dels altres Reys e princeps damunt dits de aquesta obediencia que abans que entras en la galea ó Cobliure la dita supplicacio e requesta li dupplicaren als quals dada certa infructuosa resposta sen parti sens dir et nomenar loch on volia anar. E apres com sabé lo dit senyor que lo dit sant pare era arribat a Paniscola.....»

XXVIII.

Pág. 300.—sens descuydarse en aquest la aspa ó creu de San Andreu,

Era la *aspa de San Andreu* certa divisa de color vermell y groch que devian portar los homens al pit y las donas al front, segons se prevé en la octava disposició de la butlla de Valencia expedida per lo papa Benet XIII.

Pág. 303.—sò Benet tretze : tretze sòn tretze.

«Originóse de esta tenacidad, en Cataluña, un refran muy vulgar y ordinario, para dar á entender la porfia y pertinacia de un hombre, decir: está en sos tretse, y otro, tretse son tretse, porque jamás este buen hombre dejó de llamarse Benedicto décimotercio, etc.»

Monfar, tom. 2, pág. 280.

XXXIII.

Pág. 360.—Tu á mos peus? Perqué fas tanta sumissió de besarme las mans , etc.

Aquestas paraulas y tot lo diálogo que segueix entre'l Rey y'l conceller, está copiat textualment de la historia de Fivaller, que pórta lo dietari de Comes. A. M.

XXXIV.

Pág. 369.—Oh , ayres de Castilla , ahont sòu !

En una carta que's troba en lo R. 2410, f. 23, qual data es de 23 de febrer de 1416, en San Celoni, y que no firma'l Rey, segons diu « per indisposicio de nostra persona solament con nostro siello secreto siellada» y que dirigeix á un oncle seu, diu aquestas paraulas: «certificamos vos que Nos por gracia de Dios e nostra muyt cara e muyt amada muller la Reyna el princep de Gerona nostre muyt caro Primogenito e todos otros fillos e fillas nostros somos bien sanos jatsia Nos encara seamos en alguna flaqueza de nostra persona empero cada dia fazemos nuestro drepto camino pora hir en Castella a do Dios querendo seremos prestament etc.»

XXXV.

Pág. 392.—fent una breu pintura , á tal objecte, de lo que era la cruel y horrorosa peste de la glánola.

Casi totas las noticias generals que aquí's donan de la glánola sòn tretas de la famosa Historia de la Medicina per Sprengel.

XXXVII.

Pág. 401.—en l'espay extramurs y junt al mateix portal de Jonqueras, anomenat Joch de la ballesta,

En un bando de 24 juriol de 1456, se avisa als que vullan jugar á la ballesta, acudan, lo diumenge 27, al jugador establert fora de la porta de Jonqueras, ahont se colocarán las joyas.

Parla de las joyas també y de son valor lo Dietari de Comes. A. M.

Pág. 415.—si honrada es aquesta dona, allí tens ajagut en terra al que la ha portada y ha de pagar per ella ; si es ávol fembra, ja sabs que la que sopa en l'hostal ab companyia, no tè obligació de pagar al hostaler que la reb.

Se pót véurer pera axó la pracmática del rey En Pere quart dada en Lleyda, á 24 de juny de 1375, que's troba en las Constitucions de Catalunya, y sobre tot la ordinació del rey Joan 1er, en la qual se troba lo seguent capítol. «Item que tota fembra publica mundaria qui stiga en habit en los dits bordells que puxa e haja francha libertat de anar menjar beura e dormir en qual part se vulla dels dits lochs acustumats de menjar e beure fembres mundaries sens alcuna vexacio o ambargament que no li puxa esser fet per los dits hostalers e hostaleres e altre qualsevol persona. Hoc encara que tota fembra que acustum continuadament de menjar en los hostals puxa menjar beure e dormir e star I dia e II e quant li plaura en altre hostal dels dessus dits sens que no sia tenguda de pagar alguna cosa en lo hostal un haura menjat e si contrafet sera quel dit hostaler pach per pena C florins dor per quescuna vegada que contrafet sera, etc.»

R. 1924, f. 7.

XL.

Pág. 420.—LO JUHEU DE LA CIENCIA Y LO JUHEU DEL DINER.

Sols sòn ficticis en aquest capítol los personatges que parlan: los demés á que's fa referencia y tots los datos científichs e historichs que se citan, se troban en una infinitat de obras y documents y principalment en lo *Diccionari de autors catalans* de Torres Amat, en diferents cataloguistas, en la *Historia de los judios en España* de Amador de los Rios, en *Las Bellezas de España* por Piferrer, en Diago, *Condes de Barcelona* y altres.

Pág. 423.—la persecució constant que'ns ha fet lo papa Benet,

«Cap juheu podrá ser metge, cirugiá, droguer, botiguer, provehidor ni casamenter; ni tenir altre ofici publich per lo qual hajan de entendrer en negocis de cristians; ni las judias ser llevadoras, ni tenir didas cristianas, nils juheus podrán servirse de cristians, ni vendrer a ells, ni comprar de ells viures, ni anar ab ells etc. ni apéndre en las escolas de aquests ciencia alguna art u ofici.»

Art. 6.e de la butlla dada en Valencia á 11 de maig de 1415.

Pág. 424.—y fins sa corona han hagut de empenyarse, com ho sab molt bè En Montrós,

Consta l'empenyo de un drap de ras, que estava en poder de Alatzar Irlluf, de qui després se parla, y'l desempenyo de la corona reyal en lo R. 1954, f. 28 y 31.

Pág. 425.—Que ja está cedida (la sinagoga) als frares de la Trinitat, pera que en lo mateix lloch fabriquen sa capella ó iglesia.

Proba la transformació de sinagoga en capella la ordenació feta per lo rey Joan 1er en 1396, donant favor al ministre de la Ordre de la Trinitat, a qui per part de alguns se posavan impediments pera realisar la obra: «Quod cum Nos ob Dei reverenciam et Sanctissime Trinitatis honorem dederimus ordini Trinitatis capellam institutam ad ipsius gloriossissime Trinitatis honorem in sinagoga Calli den Senahuja quondam civitatis predicte ut ibi instituatur monasterium Trinitatis etc.»

R. 1928, f. 67.

Pág. 425.—Tres anys fa que ha passat l'any cinch mil cent divuyt de la creació del mòn. . . . en res s'ha donat á compéndrer lo naixement de nostre Messias.

Amat, *Diccionario de escritores catalanes*, pág. 2.

Pág. 426.—basta dir sols lo nom de Cresques, de aquest astrólech perpinyanés,

En los R. 1953, 1954 y 1955, f. 142, 30 y 2, se troba lo mandato á la aljama de Perpinyá pera que paguen á Cresques Viver, astrólech de la casa Reyal, los cinchcents sous anuals senyalats per lo Rey Joan I, y la anticipació á la dona del astrólech pera que vinga á ajuntarse ab aquest, y Cresques no tinga que separarse del Rey. Se pót véurer á mes lo R. 1955, f. 2.

Pág. 426.—Y dels tresors de Jafudá y Astruch Coffe

Jafudá y Astruch Coffe, juheus richs de Valencia ó Tortosa, als quals doná lo rey don Martí privilegi y favor pera negociar per tot allá ahont volguessen. R. 2198.

XLIV.

Pág. 476.—á existir, com en altre temps, l'ofici de Rey de arlots,

Ja en 1294 se troba un nombrament de Rey de Arlots á favor de Bernat de Sancta Eugenia, en lo que diu lo Rey al nombrat: «Ita quod in vicaria Barchinone voceris rex arlotorum et regas et exerceas oficium ipsum et recipias ea jura que per alios qui oficium exercerunt temporibus preteritis sunt recipi consueta etc.» R. 194, f. 23.

Consta la extinció de dit ofici per lo rey En Pere IV, en Valencia á II de las nonas de mars de 1337.

Pág. 477.—segons costum de hebreu pledejant, en l'altar de San Feliu, de la iglesia de San Just, posadas las mans sobre'ls preceptes del Decálech, y ab la mola lligada al coll.

Pujades, referintse al tercer volum de nostre dret municipal, copia aquesta terrible formula y la esplica en lo cap. XX de son llib. IX, pag. 24.

Pág. 480.—Soffrim compost per lo juheu Moyses fill de Maymó.

Axí s'espressava lo rey En Jaume en son manament fet á sos veguers, batlles y demés oficials, a 5 de las calendas de setembre de 1263. R. 12, f. 106.

«Mandamus quatinus omnibus judeis nostri districtus in vestris vicariis commorantibus ex parte nostra districte precipiatis ut omnes libros qui vocantur Sofrim compositos a quodam judeo qui vocabatur Moyses filius Maymon egipciachus sive de Alcayne Jhesucristi blasfemias continentes vobis sine mora et dificultate remota qualibet excusacione ostendant et tradant quos mox in conspectu populi causa blasfemiarum exposita comburi faciatis dicentes prefatis judeis quod si aliquis dictos libros retinuerit et non in continenti tradiderit vobis tanquam blasfe-

mus Domini Nostri Jhesucristi tam in corpore quam in rebus animadversione debita punietur.»

Altres noticias se troban en lo mateix registre aixi tocant als llibres hebreus ó judaychs com al autor Moyse, de que parla tambè Diago en la Historia de los Condes de Barcelona.

Pág. 480.—Teniu la bondat, continuá'l juglar, de mirar si al cap de la plana hi ha la theta θ grega, inicial de una paraula que vol dir mort.

Hæc in Græcorum judiciis nota erat condemnationis, quemadmodum apud Latinos C, quod ea sit prima litera in dictione δάνατος, *mors*. Huc allusit Persius sat. 4, v. 13. Et potis es vitio nigrum præfigere theta.

Calepinus septem linguarum.

Pág. 480.—Libraria Dominis Regis

Las paraulas *libraria* y *librarium*, en llatí vulgar, las esplica Ducange com sinónimas de *Bibliotheca*.

XLV.

Pág. 482.—ha enviat á buscar una certa mora de Valencia

Notable es la seguent carta, escrita vuyt dias ans de morirse'l Rey, com se pót véurer per sa data.

«Lo Rey.—Batle general: Manam vos que vista la present nos trametats la mora belladora lo qual volem per pendre plaer. E aço per res no mudets sins desitjats complaure. Dada en la vila de Gualada sots nostre segell secret. E per indisposicio de nostra persona signade de ma de nostre Primogenit a XXIIII dies de Març del any MCCCC setze.—A. Primogenitus.—Al feel conseller nostre micer Johan Mercader batle general del regne de Valencia.

XLVII.

Pág. 490.—...rodejat per edificis destinats al aculliment dels monjos. . . . . dels pelegrins y fins dels pobres, quant aquestas dos desgraciadas classes tenian falta de salut;

«Y si algun pelegrino cae malo, hay un hospital muy bien proveydo, en donde se curan los enfermos, y la casa les hace toda la costa, acudiendo á su remedio el medico y cirujano sin interes, y todas las medicinas de la botica se les dan de valde.»

Crisi de Cataluña, pág. 38.

Pág. 491.—reunits tots los hermitans de la montanya á la porta de la hermita de Santa Ana, reben agenollats, ab sas calvas testas y llargas barbas, lo pa eucarístich de mans del vicari de tots ells, que es lo mateix solitari de dita hermita.

Esplica aixó Marsillo, en sa Crisi de Cataluña, pag. 31.

L.

Pág. 520.—si l'home era solament home, (com ho probá sa peresa de anar al concili de Constansa,) pót calificarlo'l lector com vulla;

Es digna de observarse la nota ó capítol anyadit á las instruccions dadas per lo Rey Fernando á mestre Antoni Caixal, del Ordre de N. S. de la Mercé, sobre lo que dit representant devia esplicar y fer en lo Concili de Constansa. Pórta la data del dia últim de janer de 1416, y's troba en lo R. 2441, f. 28.

«Item explicara al dit Rey dels Romans e missatgers de la congregació de Constança notificants les com seria molt fructuos que Mestre Vicent anas a dita congregacio e concili celebrador. E ja lo dit senyor li na fet parlar e trobal molt dur e dubta quen pogues acabar. E perço que sien fetes tantost bones letres de part del dit Rey dels Romans e altres dels dits misatgers e apres de la dita congregacio exortatories e vocatories al dit concili e per les dites letres creu lo dit senyor que ell tement se de carrech de consciencia hiria. Empero les dites letres vinguen tantost special la del Emperador e dels misatgers per ço que lo dit mestre Vicent auria anar poch a poch preycant e noi bastaria temps.»

En lo mateix registre, ab data del abril del mateix any (f. 71) se troba la carta ab que'l Rey Alfons (mort ja son pare,) insta de nou á fra Vicens, pera que vaja al Concili, consignantli fins la cantitat de cinchcents quaranta florins pera sis mesos.

RÚBRICA.

PRIMERA PART.

LA NINA.

SEGONA PART.

LA NINA DONA.

EPÍLOGO.

COLOCACIÓ DE LAS LÁMINAS.

ERRADA NOTABLE.

En la página 123 déu suprimirse aquesta ralla: «A mon car germá, l'alt y poderós senyor don Enrich, rey de Castilla.» passada desapercebudament en la correcció pera evitar un patent anacronisme.

Ferguson n.–
12/20/56

